

KAYNAKLARIYLA

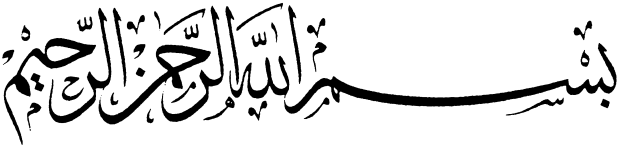
AHKÂM HADİSLERİ

MEZHEPLERE GÖRE FIKHİ HÜKÜMLER VE ŞERHLERİ

3

CELAL YILDIRIM

MİRAC

بسم الله الرحمن الرحيم

KAYNAKLARIYLA

AHKÂM HADİSLERİ

MEZHEPLERE GÖRE FIKHİ HÜKÜMLER VE ŞERHLERİ

3

KAYNAKLARIYLA

AHKÂM HADİSLERİ

MEZHEPLERE GÖRE FIKHİ HÜKÜMLER VE ŞERHLERİ

Editör
Taner Çakıcı

Redakte ve Tashih
Ahmet Büyüksolak
Kocaeli Üniversitesi İlahiyat Fakültesi

Sayfa Düzeni
Rabbani Düz

Kapak Tasarım
Yunus Karaaslan

Baskı
Lord Matbaası

Cilt
Desen Ciltevi

ISBN (TAKIM)
978-605-5644-62-8

ISBN (Cilt 3)
978-605-5644-65-9

MİRAC

MİRAC YAYINLARI
Güneştepe Mh. Kültür Sk. No:20/B Güngören – İstanbul
GSM: 0 535 256 29 51 Telefon: 0 212 523 38 04
www.miracyayinlari.com

3.
CİLDİN
İÇİNDEKİ KONULAR

I. KONU
NAMAZ

II. KONU
HASTA ZİYARETİ

III. KONU
CENAZE VE DEFİN

OKURUN DİKKATİNE

KONUNUN ANLAŞILMASINI SAĞLAYAN ÖNEMLİ BİR AYRINTI

KONUYA DELİL OLAN HADİS-İ ŞERİFLER AKTARILIRKEN HADİS-İ ŞERİFLERİN SONUNA HANGİ KAYNAKTAN ALINDIĞINI BELİRTEN DİPNOT NUMARASI EKLENMİŞTİR.

BU DİPNOT NUMARALARI AYNI ZAMANDA O HADİS-İ ŞERİFE VERİLEN HADİS NUMARASI ÖZELLİĞİ TAŞIMAKTADIR.

BÖYLELİKLE HADİS-İ ŞERİFLERİN SONUNA EKLENEN NUMARALAR **1 -** DİPNOT ÖZELLİĞİ **2-** HADİS NOSU ÖZELLİĞİ TAŞIMAKTADIR

KONUYLA İLGİLİ DİĞER HADİS-İ ŞERİFLER VE TAHLİLLERİ BAŞLIĞI ALTINDA HADİS-İ ŞERİFLERİN KRİTİĞİ YAPILIRKEN 46 NO'LU HADİS DER. O TAKTİRDE 46 NOLU DİPNOTA ULAŞTIĞINIZDA HADİS-İ ŞERİFE ULAŞMIŞ OLURSUNUZ.

ÖRNEK BİR SAYFA

KİTAPTA BİLİNMESİ GEREKEN USÛL

BURNA SU ÇEKMEDE MÜBALÂĞA

Burun havayı teneffüs etme ve koku alma organımızdır. O bakımdan havada gözle görülemeyecek kadar küçük olan bazı mikropları, havayla birlikte ciğerlerimize aktarmaktayız. Burundaki kıllar ve sümüksü doku toz ve mikropların hemen ciğere inmesine engel teşkil eder, öyle ki, hava burundan geçerken ısınır, ıslanır, tozları temizlenir. Bununla beraber burnumuzu birkaç defa iyice yıkayıp temizlememiz, sağlığımızı koruma bakımından çok önemlidir. İslâm dini, abdest ile bu imkânı sağlamıştır. Rasulullah Efendimiz (sallallahu aleyhi ve sellem) her abdest aldığında hem ağzını çalkalar, hem de burnuna su çekip temizlerdi. Bu O'nun sünnetlerinden ve koruyucu hekimlikle ilgili tavsiyelerinden biridir.

Lakıyt b. Sabrete (radıyallahu anh)'dan yapılan rivâyette şöyle nakletmiştir: Efendimiz (sallallahu aleyhi ve sellem)'e, Ya Rasulallah! Abdestten bana haber ver, dedim buyurdu ki: "Tastamam abdest al, parmaklar arasını hilâlle ve burna su çekip temizlemede mübalağa yap, meğerki oruçlu bulunasın (o takdirde burnuna fazla ve mübalağa ile su çekme)."[46]

İbn Abbas (radıyallahu anh)'dan yapılan rivâyette ise, Rasulullah Efendimiz (sallallahu aleyhi ve sellem) şöyle buyurmuştur: "(Abdest alırken) burna iki veya üç defa mübalağayla su çekip sümkürün."[47]

Konuyla İlgili Diğer Hadîs-i Şerifler Ve Tahliller

46 no'lu hadîsi aynı zamanda İmam Şâfiî, İbn Cârud, İbn Huzeyme, İbn Hibban, Hâkim ve Beyhakî İsmail b. Kesir El-Mekkî tarikiyle Âsım b. La-

46 Buhari / Eyman 15, İsti'zan: 18, Vudû: 29. Müslim/Taharet 5/ 25, 26, 29. Salat; 46. Ebû Dâvud / Taharet: 46, 56, Salat 144. Tirmizî / Savm: 68. Nesâî/ Taharet: 55, 70, 168, 91, 105. İbn Mâce / Taharet: 44. Taberânî / Taharet: 5. Darimî / Vudu: 34, 35. Ahmed: 1/78, 4/23, 211, 6/40, 81, 84, 99, 112, 258

47 Ebû Dâvud / Taharet: 56. İbn Mâce / Taharet: 44. Ahmed: 1/228

I. KONU

NAMAZ

TEŞEHHÜTTE ŞEHADET PARMAĞIYLA İŞARETTE BULUNMAK

Namaz bütünüyle zikir, duâ, niyaz ve teslimiyettir. O bakımdan Teşehhüt için oturulduğunda kalbimiz Allah (celle celaluhu)'nun varlığını tasdik, dilimiz ikrar, parmağımız tanıklık edip işarette bulunur. Ancak bununla ilgili rivâyetler üzerinde durup çıkarım ve ihticacda bulunan ilim adamlarının tespitleri farklı, ictihadları değişik olmuştur.

عَنْ وَائِلِ بْنِ حُجْرٍ أَنَّهُ قَالَ فِي صِفَةِ صَلاَةِرَسُولِ اللهِ صَلَّى اللهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ ثُمَّ قَعَدَ فَافْتَرَشَ رِجْلَهُ الْيُسْرَى وَوَضَعَ كَفَّهُ الْيُسْرَى عَلَى فَخِذِهِ وَرُكْبَتِهِ الْيُسْرَى وَجَعَلَ حَدَّ مِرْفَقِهِ الْأَيْمَنِ عَلَى فَخِذِهِ الْيُمْنَى ثُمَّ قَبَضَ ثِنْتَيْنِ مِنْ أَسَابِعِهِ وَحَلَّقَ حَلْقَةً ثُمَّ رَفَعَ أَصْبُعَهُ فَرَأَيْتُهُ يُحَرِّكُهَا يَدْعُو بِهَا.

Vâil b. Hücr (radıyallahu anh)'dan yapılan rivayette, Rasulullah Efendimiz (sallallahu aleyhi ve sellem)'in namazını vasfederken belliklerini söyledikten sonra şöyle dedi: "Rasulullah Efendimiz (sallallahu aleyhi ve sellem) oturdu, sol ayağını yere yayıp sol elinin içini sol uyluğu ile dizi üzerine koydu; sağ dirseğinin ucunu sağ uyluğunun üzerine koyduktan sonra parmaklarından ikisini kapadı, baş parmağıyla orta parmağını halka şeklinde tuttu ve sonra da şehadet parmağını kaldırdı. Onu hareket ettirip onunla dua ettiğini gördüm."[1]

İbn Ömer (radıyallahu anh)'dan yapılan rivayette demiştir ki: "Rasulullah Efendimiz (sallallahu aleyhi ve sellem) namazda oturduğu zaman iki elini iki dizi üzerine koyar, sağ elinin başparmaktan sonraki parmağını kaldırıp onunla duâ ederdi. Sol elini de açık bir vaziyette sol dizi üzerine koyardı."

1 Müsned-i Ahmed - Nesâi - Ebû Dâvud

Diğer bir lafızla şöyle rivayet etmiştir: "Rasulullah Efendimiz (sallallahu aleyhi ve sellem) namazda oturunca, sağ elinin içini sağ dizi üzerine koyar ve bütün parmaklarını yumar, sadece başparmağından sonraki parmağıyla işarette bulunurdu. Sol elinin içini sol dizi üzerine koyardı."[2]

Hadis-i Şerifle İlgili Mezheplerin İctihad Ve Yorumları

Hanefiler'e göre: Teşehhütte "Eşhedü ellâ ilahe illallah" denildiğinde parmakla işarette bulunma hususunda meşayihin farklı görüşleri olmuştur: Bir kısmı, işarette bulunmak müstehab değildir, çünkü elin içini açık bir vaziyette diz üzerine koymak sünnettir. Parmakların kapanıp işaret parmağının hareket ettirilmesi bu sünnete muhalif düşer. Bir kısmı ise, işaret parmağı kaldırılarak hareket ettirilir. Nitekim İmam Muhammed Kitabül-Müsebbihe'de, Rasulullah Efendimiz (sallallahu aleyhi ve sellem)'in parmağıyla işarette bulunduğunu rivayet ederek Rasulullah Efendimiz (sallallahu aleyhi ve sellem)'in yaptığı gibi yapmanın müstehab olduğunu söylemiştir. Ebû Hanîfe'nin de görüşü bu doğrultudadır.

Ancak Teşehhütte parmakla işarette bulunmanın keyfiyeti hakkında iki ayrı tespit söz konusudur: Medine halkı parmaktan kapayıp 53 rakamını ifade eder bir şekil üzerinde durmuştur, yani serçe parmakla bitişiğindeki parmak kapatılır, orta parmakla başparmak halka edilir ve şehadet parmağıyla işaret yapılır. el-Fakıh Ebû Cafer el-Hendevânî de bu şekli uygun görmüştür.[3]

Bununla beraber hanefi fukahası, elleri açık bir vaziyette dizler üzerine koymanın daha uygun olacağı üzerinde durmuşlardır. O bakımdan bu mezhebe bağlı olanların çoğu teşehhütte hem parmaklarını kapamazlar, hem de işarette bulunmazlar.

Şafiîler'e göre: Teşehhütte sağ elinin serçe ve bitişiğindeki parmakları kapamak, onlarla birlikte orta parmağı da kapayıp şehâdet parmağını ser-

2 Müslim/Mesacid: 114, 116. Nesâi/Sehv: 29, 31, 33, 35, Salât; 7, 20. Ahmed; 4/3

3 Bedayi'u's-Sanayi' Fi-Tertibi'ş-Şerayi': 1/214

best bırakılır ve "illallah" lafzı söylenirken yukarıya kaldırılır, başka hareket ettirilmez. En zahir görüşe göre, başparmak da orta parmakla birlikte halka edilip kapatılır ve el, 53 rakamını ifade edenin şekline sokulur.[4]

Hanbeliler'e göre: Namazda Teşehhüte oturulduğunda sol eli açık vaziyette, sağ eli de hadiste belirtilen 53 rakamının ifade eder şekilde diz üzerine koymak müstehabdır. Hanbeliler bu konuda yukarıda naklettiğimiz iki hadisi delil seçip çıkarımda bulunmuşlardır. Şafiî mezhebinde olduğu gibi, şehadet parmağını sadece kaldırmakla yetinir, başka bir hareket ettirmez.[5]

Teşehhütte her iki eli de açık bir vaziyette dizler üzerine koymakta bir sakınca olmadığı gibi, sağ eli 53 rakamını ifade eder şekle sokup koymak daha uygun olur. Medine halkının ameli de hep böyle olmuştur.

Konuyla İlgili Diğer Hadis-i Şerifler Ve Tahliller

1 nolu Vâil b. Hücr hadisini aynı zamanda İbn Huzeyme ve Beyhakî de tahrîc etmişlerdir. Ancak hadiste Vâil, "Rasulullah Efendimiz (sallallahu aleyhi ve sellem)'in şehâdet parmağını kaldırdığını, hareket ettirdiğini gördüm" demiştir ki, bu konuyla ilgili diğer hadislere uymamaktadır. Nitekim Ahmed b. Hanbel, Ebû Dâvud, Nesâî ve İbn Hibban'ın İbn Zübeyr (radıyallahu anh)'dan rivayet ettikleri hadiste, adı geçen şöyle demiştir "Rasulullah Efendimiz (sallallahu aleyhi ve sellem) sebbabe (şehadet) parmağıyla işâret ediyor, hareket ettirmiyordu ve gözleri işâret sınırını aşmıyordu."

Müslim ise, İbn Zübeyr'in hadisinin sadece "Sebbabe (şehadet) parmağıyla işâret ediyor." bölümünü nakletmiştir.

O halde Vâil hadisinde "Hareket ettirdiğini gördüm" sözünden maksat, işâret için kaldırmak olabilir. Çünkü parmağı kaldırmak, onu hareket ettirmek demektir.

2 nolu İbn Ömer hadisini Taberânî şu lâfızla tahrîc etmiştir: "Pey-

4 es-Siracü'l-Vahhac Şerhun Alâ Metni'l-Mincah: 48

5 El-Muğni/1/534

gamber Efendimiz (sallallahu aleyhi ve sellem) namazda Teşehhüt için oturduğu zaman elini sağ dizi üzerine koyar, sonra şehadet parmağını kaldırır, diğer parmaklarını yumardı."

Teşehhütte sağ elin şehadet parmağını kaldırma ve diğer parmakları kapama konusuna Ebu Cafer Tahavî, Zeylaî ve İbn Dakik El-Îyd gibi, ahkâm hadislerini nakleden ilim adamları yer vermemişlerdir. Ancak Şevkanî Neylü'l-Evtar'da konuya geniş yer ayırmış ve birçok rivâyetleri nakletmiştir.

Aynı zamanda Mâliki mezhebinde mutemed fıkıh kitaplarından el-müdevvenetü'l-Kübra'da da bununla ilgili herhangi bir açıklama yapılmamıştır. Abdurrahman el-Cezîri ise, Kitabu'l Fıkhı Ale'l-Mezahibi'l-Erbaa adlı eserinin birinci cilt "Teşehhütü'l-Ahîr" başlığı altında kısmen bilgi vermiştir.

Hadis-i Şeriften Çıkarılan Hükümler

1. Namazda Teşehhüte oturulduğunda Tahiyyat'ın şehadet bölümüne gelindiği zaman, yani "Eşhedü ella ilahe illâllah" denildiğinde sağ elin şehadet parmağını kaldırmak müstehabdır. Şafiî mezhebine göre, sünnettir. Hanefiler de bunun istihbab olup olmadığında farklı görüşler ortaya koymuşlardır.

2. Parmağı sadece kaldırmakla yetinmek, başkaca hareket ettirmemek müstehabdır.

3. Namazda Teşehhüte oturulduğunda ellerin içini dizlerin üzerine koymak sünnettir.

4. Serçe parmakla bitişiğindeki parmağı kapayıp orta parmakla başparmağı halka yapmak ve şehadet parmağıyla işarette bulunmak müstehabdır. Tabi bu sağ ele mahsustur.

5. Şehadet parmağıyla işarette bulunmak, "illallah" lafzı söylenirken gerçekleştirilir. Böylece Allah'ın varlığını ve birliğini isbatta söz, fiil ve itikat birleşmiş olur.

TEŞEHHÜTTEN SONRA EFENDİMİZ'E SALÂT ve SELAM GETİRMEK

Allah (celle celaluhu) bize tanıtan, kulluğumuzu öğreten, bizimle Allah (celle celaluhu) arasındaki engeleri kaldıran, insan ruhunun ancak ibâdetle arınabileceğini ve yeterli gıda alabileceğini beyân eden Rasulullah Efendimiz (sallallahu aleyhi ve sellem)'i salâtü selâmla anmamız Müslüman olarak terbiyemiz, nezaketimiz ve kadir bilirliğimizin gereğidir. O bakımdan namazda Teşehhüte oturduğumuzda, O'nun talim ettiği şekilde ibâdetimizi tamamlarken kendisini salâtü selâm ile yadetmemiz sünnet sayılmıştır.

عَنْ أَبِي مَسْعُودٍ قَالَ أَتَانَا رَسُولَ الله صَلَّى اللهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ وَنَحْنُ فِي مَجْلِسِ سَعْدِ بْنِ عُبَادَةَ، فقَالَ لَهُ بَشِيرُ بْنُ سَعْدٍ: أَمَرَنَا اللَّهُ أَنْ نُصَلِّيَ عَلَيْكَ، فَكَيْفَ نُصَلِّي عَلَيْكَ؟ قَالَ فَسَكَتَ رَسُولَ اللهِ صَلَّى اللهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ حَتَّى تَمَنَّيْنَا أَنَّهُ لَمْ يَسْأَلْهُ ثُمَّ قَالَ رَسُولَ الله صَلَّى اللهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ: قُولُوا اَللَّهُمَّ صَلِّ عَلَى مُحَمَّدٍ، وَعَلى آلِ مُحَمَّدٍ، كَمَا صَلَّيْتَ عَلى إبْرَاهِيمَ، وَبَارِكْ عَلَى مُحَمَّدٍ، وَعَلى آلِ مُحَمَّدٍ، كَمَا بَارَكْتَ عَلَى آلِ اِبْرَاهِيمَ إِنَّكَ حَمِيدٌ مَجِيدٌ، وَالسَّلامُ كَمَا قَدْ عَلِمْتُمْ.

Ebû Mes'ud (radıyallahu anh)'dan yapılan rivâyette demiştir ki: "Sa'd b. Ubade (radıyallahu anh)'ın meclisinde bulunduğumuz bir sırada Rasulullah Efendimiz (sallallahu aleyhi ve sellem) çıkageldi. Beşîr bin Sa'd (radıyallahu anh), Rasulullah Efendimiz (sallallahu aleyhi ve sellem)'e dedi ki: Allah bize sana salât getirmemizle emretti; sana hangi lâfızlarla, nasıl salât getirelim?

Bunun üzerine Rasulullah Efendimiz (sallallahu aleyhi ve sellem) sustu, o kadar ki, keşke Beşîr O'ndan sormasaydı diye temenni ettik. Sonra Rasulullah (sallallahu aleyhi ve sellem) şöyle buyurdu; deyin ki: "Allahümme Salli Alâ Muhammed'in Ve Alâ Âli Muhammed'in Kema Salleyte Alâ İbrahim'e Ve Barik Alâ Muhammed'in Ve Alâ Âli Muhammed'in Kema Barekte Alâ Âli İbrahim'e, İnneke Hamîdün Mecîd."

Selâm vermeyi daha önce öğrenmiş bulunuyorsunuz.[6]

Kâb b. Ucre (radıyallahu anh)'dan yapılan rivayette demiştir ki: "Bizler, Ey Allah'ın Rasulü! dedik, sana nasıl selâm verilir, onu bize öğret veya tanıt. Şöyle buyurdu: Deyin ki: Allahümme Salli Alâ Muhammed'in Ve Alâ Âli Muhammed'in Kema Sallayte Alâ Âli İbrahim'e İnneke Hamîdün Mecîd. Allahümme Bârik Alâ Muhammed'in Ve Alâ Âli Muhammed'in Kema Barekte Alâ Âlî İbrahim'e İnneke Hamîdün Mecîd.[7]

Ancak Tirmizî bunu rivâyette, her iki yerde de ayrıca İbrahim ismini kullanmış, âli'ni zikretmemiştir.

وَعَنْ فَضَالَةَ بْنِ عُبِيدٍ قَالَ سَمِعَ النَّبِيِّ صَلَّى اللهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ رَجُلاً يَدْعُو فِي صَلاتِهِ وَلَمْ يُصَلِّ عَلى النَّبِيِّ صَلَّى اللهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ فقَالَ صَلَّى اللهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ: عَجِلَ هذَا، ثُمَّ دَعَاهُ فقَالَ لَهُ أَوْ لِغَيْرِهِ: إِذَا صَلَّى أَحَدُكُمْ فَلْيَبْدَأْ بِتَحْمِيدِ اللَّهِ تَعالى وَالثَّنَاءِ عَلَيْهِ، ثُمَّ لِيُصَلِّ عَلى النَّبِيِّ صَلَّى اللهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ ثُمَّ لْيَدْعُ بَعْدُ بِمَا شَاءَ.

Fezale bin Ubeyd (radıyallahu anh)'dan yapılan rivâyette, demiştir ki: "Rasulullah Efendimiz (sallallahu aleyhi ve sellem), bir adamın namazda duâ edip Ra-

6 Müslim/Salât: 65. Ebû Dâvud/Salât 179. Tirmizı/Tefsîr; 3. Nesâi/Sehv 49, 50, 51. Darimî/Salât' 85. Ahmed; 5/274

7 Kütüb-i Sitte'den beşi rivayet etmiştir

sulullah Efendimiz (sallallahu aleyhi ve sellem)'e ve âline salât getirmediğini işitti. Bunun üzerine şöyle buyurdu: "Bu adam acele etti." Sonra da onu çağırıp ona veya başka birine dedi ki: "Sizden biri namaz kıldığı zaman, önce Allah'a hamd senâ ile başlasın, sonra Rasulullah Efendimiz'e (sallallahu aleyhi ve sellem) ve âline salât getirsin, ondan sonra da dilediği kadar duâ etsin."

Aynı hadisi Tirmizî rivayet edip sahihlemiştir.

Hadis-i Şerifle İlgili Mezheplerin İctihad Ve Yorumları

Hanefîler'e göre: Namazda birinci oturuşta sadece İbn Mes'ud (radıyallahu anh)'dan rivâyet edilen Teşehhüt okunur, başkaca ne bir duâ, ne de salâvat söylenir. Nitekim Tahavî bu konuda şöyle demiştir: "Kim bundan fazla bir şey okur veya söylerse, gerçekten o, icma muhalefet etmiş sayılır." Şüphesiz ki, Ebû Cafer Tahavî selefin mezhebini en iyi bilenlerden biridir.[8]

O halde birinci oturuşta teşehhütten sonra unutarak Allahümme Salli Alâ Muhammed'in derse, İmam Ebû Yusuf ile İmam Muhammed'e göre, yanılma secdesi gerekmez. Hasan b. Ziyad ise el-Amâli'sinde İmam Ebû Hanîfe'den yaptığı rivâyette, yanılma secdesinin gerektiğini belirtmiştir.[9]

Namazda ikinci oturuşta ise, Teşehhütten sonra, kişi kendi hacetini ifade eder, ancak bunlar insan sözüne benzer ölçüde olmamalıdır. Tahavî ise, teşehhütten hemen sonra Rasulullah Efendimiz (sallallahu aleyhi ve sellem)'e salât ü-selâm getirilir ve sonra hacetini dile getirip birtakım dileklerde bulunur, demiştir. Bu arada kendisi, ana babası ve bütün mü'minler için istiğfarda bulunur. Sahih olan da budur. Nitekim Rasulullah Efendimiz (sallallahu aleyhi ve sellem) şöyle buyurmuştur: "Sizden biri namaz kıldığı zaman önce Allah'a hamd ve sena ile başlasın, sonra bana salâtü selâm versin, sonra duâ etsin ve Rasulullah Efendimize (sallallahu aleyhi ve sellem) salât getirsin." İşte ümmet için maruf olanı budur.[10]

8 Bedayi'u's-Sanayi' Fi-Tertibi'ş-Şerayi': 1/212, 213

9 Bedayi'u's-Sanayi' Fi-Tertibi'ş-Şerayi': 1/213

10 Bedayi'u's-Sanayi' Fi-Tertibi'ş-Şerayi': 1/213

Şafiîler'e göre: İkinci veya son oturuşta Rasulullah Efendimiz (sallallahu aleyhi ve sellem)'e salât-ü selâm getirmek farzdır. Mezhebin en zahir görüşüne göre, birinci oturuşta Efendimiz (sallallahu aleyhi ve sellem)'e salât getirmek sünnettir. Birinci oturuşta Efendimiz (sallallahu aleyhi ve sellem)'in aline salât getirilmez, sahih olan budur. İkinci oturuşta getirmek sünnettir.

Rasulullah Efendimiz (sallallahu aleyhi ve sellem)'e salâtın en kısa şekli şöyledir: Allahümmne Sallî Alâ Muhammedin Ve âlihi **fazla olarak** İnneke Hamidün Mecid'e kadar uzatmak ise, son oturuşta sünnettir. Salâttan sonra duâ etmek de sünnettir, ancak me'sur olanını seçip söylemek daha faziletlidir.

Salât ve me'sur duaları söylemekten âciz olanlar kendi dillerine çevrilmiş olanını söyleyebilirler.[11]

İmam Şâfiî de şöyle demiştir: "Rasulullah Efendimiz (sallallahu aleyhi ve sellem)'e salât getirmenin en uygun farz olduğu yer namazda teşehhütten sonra olandır. Ayrıca İmam Şâfiî teşehhütten sonra, yani ikinci oturuşta söylenecek salât elfazını, Kâb b. Ucre ile Ebû Hureyre (radıyallahu anhuma)'dan rivayet edilenin daha uygun olduğunu söylemiştir.[12]

Hanbelîler'e göre: Teşehhütten sonra -son oturuşta- Rasulullah Efendimiz (sallallahu aleyhi ve sellem)'e salât getirmek vâcib değil, sünnettir. Nitekim El-Mervezi diyor ki: "Bir adam, İmam Ahmed'e dedi ki: Efendim, İbb Râhuye diyor ki: Eğer bir adam teşehhütte Rasulullah Efendimiz (sallallahu aleyhi ve sellem)'e salât getirmeyi terkederse, namazı bâtıl olur, siz ne buyursunuz? İmam ona şu cevabı verdi: Ben böyle demeye cesaret edemem."[13]

Mâlikiler'e göre: Birinci oturuşta teşehhütten sonra sadece Rasulullah Efendimiz (sallallahu aleyhi ve sellem)'e salât getirmek, ikinci oturuşta yine teşehhütten sonra hem Rasulullah Efendimiz (sallallahu aleyhi ve sellem), hem onun âline salât getirmek sünnettir.[14]

11 es-Siracü'l-vahhac: 49

12 El-Ümm: 1/117

13 El-Muğnî: 1/541, 542

14 Bedayi'u's-Sanayi: 1/212. El-Muğni 542

Ihkâmul-Ahkâm sâhibi İbn Dakîk El-Îyd, Kâb b. Ucre (radıyallahu anh) hadisini açıklarken şöyle diyor: Buhari bunu birden fazla yerde muhtelif lafızlarla tahrîc etmiştir. Ayrıca Müslim, Ebû Dâvud, Nesâi, Tirmizi ve İbn Mâce de aynı hadisi tahrîc edenler arasında bulunuyorlar. Bu babda birçok, sahih değişik ibareler varit olmuştur.

İmam Nevevî El-Mühezzeb Şerhi'nde diyor ki: Salâtla ilgili vârid olan sahih hadislerdeki lâfızları toplayıp şöyle demek daha uygun olur: "Allahümme Salli Alâ Muhammed'ini'n-Nebiyyi'l-Ümmiyyi Ve Alâ Âli Muhammed'in Ve Ezvacihi Ve Zürriyyatihi Kema Sallayte Alâ İbrahim'e Ve Alâ Âli İbrahim'e Fi'l-Âlemîne İnnneke Hamîdun Mecid."

el-Iraki ise, bu hususta diğer sahih hadislerle varit olan bazı lâfızlar daha kaldı ki onlar beş tanedir, hepsini şöyle demek suretiyle bir araya toplamış oluruz: Allahümme Salli Alâ Muhammed'in Abdike Ve Resûlike'n-Nebiyyi'l-Ümmiyyi Ve Alâ Âli Muhammed'in Ve Ezvacihi Ümmehâti'l-Mü'minîne Ve Zürriyetihi Ve Ehli Beytihi Kema Sallayte Alâ İbrahim'e Ve Alâ Âli İbrahim'e İnneke Hamîdün Mecîd.[15]

El-Münteka şerhinde diyor ki: Hadiste Rasulullah (sallallahu aleyhi ve sellem)'in "deyin..." emri, namazda salât getirmenin vücubuna delâlet etmektedir ki bu teşehhütten sonra söylenir. Nitekim Hz. Ömer, oğlu Abdullah, İbn Mes'ud ve Câbir b. Zeyd (radıyallahu anhum)'da aynı görüştedirler. İmam Şa'bî, Muhammed b. Kâb El-Kurezî, Ebu Cafer El-Bakır, El-Hâdı, El-Kasım, Şafiî, Ahmed b. Hanbel, İshak da bu görüştedirler.[16] Ancak az yukarıda da açıkladığımız gibi, İbn Kudâme El-Muğnî'de İmam Ahmed'in görüşünü belirtirken, teşehhütten sonra salât getirmenin sünnet olduğuna kail bulunduğunu söylemiştir. el-Münteka sahibi ise, onun aksine bir tespitte bulunmuştur. Kanatimce, İbn Kudâme'nin tespiti daha sıhhatlidir.

15 Ihkâmü'l-Ahkâm Şerhü Umdeti'l-Ahkâm: 2/72

16 Ihkâmü'l-Ahkâm Şerhü Umdeti'l-Ahkâm: 2/73

Nitekim Cumhur da teşehhütten sonra salât getirmenin vâcib olmadığını belirtmiştir ki İmam Mâlik, İmam Ebû Hanife ve arkadaşları, İmam Sevrî, İmam Evzaî ve arkadaşları cumhurun bir kanadını oluşturmaktadırlar. Taberî ile Tahavî de önce gelen ilim adamlarıyla, sonra gelenler de salâtın adem-i vücubuna kabul etmişlerdir, demişlerdir.[17]

Aynı konuyu Sıddık Hasan Han, Bulûğü'l-Meram şerhinde ele alıp üzerinde durmuş ve teşehhütten sonra salat getirmenin vâcib olup olmadığıyla ilgili görüşleri naklederek araştırıcılara malzeme vermiştir. Ayrıca Rasulullah Efendimiz (sallallahu aleyhi ve sellem)'in âline salât getirmenin gereği üzerinde durmuştur ki, ileride o konuyu ayrıca işleyeceğimizden burada üzerinde durmak istemedik.[18]

Zeylaî ise İbn Mes'ud hadisini tahlilinde diyor ki: Hadisin son kısmında "böyle dediğiniz" veya "böyle söylediğiniz zaman" cümlesi üzerinde durulmuş, Rasulullah Efendimiz (sallallahu aleyhi ve sellem)'e ait olup olmadığı hakkında farklı görüşler izhar edilmiştir. Eğer Efendimiz (sallallahu aleyhi ve sellem)'e ait olduğu sıhhat kazanırsa, o takdirde teşehhütte Efendimiz (sallallahu aleyhi ve sellem)'e salât getirmenin vacib olmadığı ortaya çıkar.[19]

6 nolu Ebû Mes'ud hadisiyle çıkarımda bulunanlar ise, teşehhütten sonra Rasulullah Efendimiz (sallallahu aleyhi ve sellem)'e salât getirmenin vâcib olduğunu söylemişlerdir. Nitekim Hâkim bunu el-Müstedrek'te tahrîc edip, Müslim'in şartı üzerine sahihtir, demiştir. Dârekutni de kendi Sünen'inde rivâyet etmiştir.

Vücubuna kail olanların ikinci delili şu hadistir:

Abdülmuheymin b. Abbas b. Sehl b. Sa'd es-Sâidî'den, o da babasından, o da dedesinden, o da Rasulullah Efendimiz (sallallahu aleyhi ve sellem)'den rivâyet etmiştir ki, Efendimiz (sallallahu aleyhi ve sellem) şöyle buyurmuştur: "Abdesti olmayanın namazı caiz değildir. Allah'ın ismini anmayanın abdesti

17 Ihkâmü'l-Ahkâm: 2/73, 74

18 Fethü'l Allâm li-Şerhi Bülûği'l-Meram: 1/146

19 Nasbu'rrâye: 1/424'den özetlenerek

caiz değildir. Rasulullah Efendimiz (sallallahu aleyhi ve sellem)'e salât getirmeyenin namazı caiz değildir, Ensarı sevmeyenin namazı namaz değildir."[20] İbn Mâce'nin tahrîc ettiği bu hadis üzerinde hayli durulmuş, Hakim el-Müstedrek'te nakledip Buhari ve Müslim'in Abdülmüheymin'den tahrîc yapmadıklarına dikkatleri çekmiştir. Dârekutni kendi Sünen'inde rivâyet ettikten sonra, "Abdülmüheymin kavi değildir" demiştir. İbn Hibban ise, onunla ihticac olunmaz, diyerek zayıf olduğunu belirtmiştir. Taberânî bunun bir benzeri hadisi Ubey b. Abbas b. Sehl b. Sa'd'den, o da babasından, o da dedesinden merfuan rivayet etmiştir ki, bu durumda Abdülmüheymin'in hadisi sevaba daha müşabih görülmüştür. Bununla beraber ilim adamlarından bir topluluk Ubey b. Abbas üzerinde hayli şeyler söylemişlerdir ki İmam Ahmed onlardan biridir. Nesâî ile İbn Maîn de onun zayıf olduğuna kabul etmişlerdir. Nitekim Zehebî bu zat hakkında şöyle yazmıştır: "İbn Maîn onun zayıf olduğunu, Ahmed b. Hanbel münker olduğunu, Nesâî ve Dolabî onun kaviy olmadığını söylemişlerdir."[21]

Zeylaî'nin işaret ettiği Abdülmüheymin hakkında ise Zehebî şu sözleri yazmıştır: "Buhari, onun münkerü'l-hadis olduğunu, Nesâi onun sika olmadığını Dârekutni onun kaviy olmadığını söylemişlerdir.[22]

Namazda Rasulullah (sallallahu aleyhi ve sellem)'e salât getirme hakkında bir diğer hadisi Dârekutni Câbir ec-Cu'fi'den, o da Ebû Cafer'den, o da Ebû Mes'ud el-Ensarî'den rivayet etmiştir ki, adı geçen, Rasulullah Efendimiz (sallallahu aleyhi ve sellem)'in şöyle buyurduğunu haber vermiştir: "Kim bir namaz kılar da onda bana salât getirmezse ve ehl-i beytime de salât getirmezse, o namaz ondan kabul olunmaz."

Dârekutni bu hadisi rivayet ettikten sonra râvi Cabir ec-Cu'fi'nin zayıf olduğunu belirtmiştir. Bu hadis bazen mevkuf, bazen da merfu rivâyet edildiğine ve adı geçen râvinin de zayıf olduğuna göre, delil olarak göstermeye

20 Nasbu'r-râye: 1/426

21 Mizanü'l-İ'tidal: 1/78- 273 nolu Ubey b. Abbas

22 Mizanü'l-İ'tidal: 2/671- 5279 nolu Abdülmuheymin

uygun görülmemiştir. Zeylaî'nin tespitine göre, adı geçen râvinin sika olmadığı anlaşılmıştır.[23]

Bu konuda bir diğer hadisi Beyhaki, Yahya b. es-Sebbak'dan, o da Beni Hâris'den bir adamdan, o da İbn Mes'ud (radıyallahu anh)'dan rivâyet etmiştir. Rasulullah (sallallahu aleyhi ve sellem) şöyle buyurmuştur: "Sizde biri namazda teşehhüt okuduğu zaman şöyle desin: "Allahümme salli alâ Muhammedin ve alâ âli Muhammedin ve bâri alâ Muhammedin ve alâ âli Muhammedin verham Muhammedden ve âla Muhammedin, kema sallayte ve barekte ve terhamte alâ İbrahim'e ve alâ âli İbrahim'e inneke hamîdun mecîd."

Hâkim bunu Müstedrek'te rivâyet etmiş ve "isnadı sahih ve mühmeldir" demiştir. Bu hadisin senedinde meçhul bir râvi vardır; o bakımdan delil olarak göstermeye uygun görülmemiştir. Nitekim müctehid imamlar bununla çıkarım etmemişlerdir.[24]

7 nolu Ebû Mes'ud hadisini aynı zamanda İbn Huzeyme, İbn Hibban ve Dârekutnî tahrîc etmişler, Hakim ile Beyhakî onu sahîhlemişlerdir. Ancak birkaç tarikten rivayet edilen bu hadisin metni bazı farklarla ve ilâvelerle nakledilmiştir. Meselâ, Muhammed isminden sonra en-Nebî El-Ümmî kelimeleri ve Alâ Âli İbrahîm'den sonra Fi'l-Alemîn kelimesi eklenmiş halde rivâyetler mevcuttur. Az yukarıda da kısmen bu hususa temas etmiştik.

8 nolu Kâb b. Ucre hadisinden Rasulullah Efendimiz (sallallahu aleyhi ve sellem)'e salâtın teşehhütten sonra meşru olduğuna delâlet vardır.

9 nolu Fedale b. Ubeyd hadisi ise, namazda teşehhütten sonra Rasulullah Efendimiz (sallallahu aleyhi ve sellem)'e salâtı, duâdan önce getirmenin muşru olduğuna delâlet etmektedir.

Hadis-i Şeriften Çıkarılan Hükümler

1. Namazda birinci oturuştan sonra sadece teşehhüt okunur, ardın-

23 Nasbü'rrâye 1/427

24 Fazla bilgi için bak: Nasbu'r-râye: 1/427, 428

dan salât getirilmez ve duâ yapılmaz. Bu, Hanefîler'e göredir.

2. Namazda birinci oturuşta teşehhütten sonra sadece Rasulullah Efendimiz (sallallahu aleyhi ve sellem)'e salât getirmek sünnettir. Bu Şâfiîler'e göredir.

3. Namazda ikinci oturuşta teşehhütten sonra Rasulullah Efendimiz (sallallahu aleyhi ve sellem)'e salât getirmek, sünnet veya vâciptir. Bu, Hanefîler'e göredir.

4. Namazda teşehhütten sonra son oturuşta salât getirmek farzdır. Bu Şâfiîler'e göredir.

5. Her iki oturuşta da Efendimiz (sallallahu aleyhi ve sellem)'e salât ve selam getirmek sünnettir; ancak ikinci oturuşta onun âline de salât getirmek sünnettir veya müstehabdır. Bu, İmam Mâlik'e göredir.

6. Birinci ve ikinci oturuşta teşehhütten hemen sonra, ikinci oturuşta yine teşehhütten hemen sonra ve duâdan önce salât getirmek meşrudur.

7. İkinci oturuşta teşehhütten ve salâttan sonra duâ etmek meşrudur.

8. Namazın sonunda teşehhütten sonra Rasulullah Efendimiz (sallallahu aleyhi ve sellem) ile âline salât-ü selâm getirmek, yani hadiste belirtilen elfazı söylemek sünnettir.[25]

9. Namazın birinci oturuşunda da aynı şeyin söylenmesinin müstehab olduğu anlaşılıyorsa da müctehid imamların farklı görüşleri söz konusudur.

10. Duâda müstehab olan tertip şöyledir: önce Allah'a hamd ve senâ edilir; sonra Rasulullah Efendimiz (sallallahu aleyhi ve sellem)'e salâtü selâm getirilir; sonra da meşru sınırlar içinde duâ edenin arzusu doğrultusunda dilek ve hacetler arz edilir.

25 Müsned-i Ahmed: 6/18- Tirmizî

TEŞEHHÜTTEN SONRA EFENDİMİZ'İN ÂL VE EZVACINA DA SALÂT GETİRMEK

Bu konuda varid olan rivayetlerin bir kısmını Rasulullah Efendimiz (sallallahu aleyhi ve sellem)'e salât bahsinde nakletmiştik. Burada önemine binaen daha çok iki hadisi nakletmek süretiyle müstehap veya sünnet olduğunu belirtmek istiyoruz.

Âl, kelimesi Arapçadır. Bir bölük asker, kişinin etba'ı, çoluk-çocuğu ve ev halkı gibi mânalara gelir. Terim olarak Rasulullah Efendimiz (sallallahu aleyhi ve sellem)'in eş ve çocukları, ev halkı, kendisine dosdoğru uyan arkadaşları gibi mânalara delâlet eder. Bunu daha geniş kapsamlı tefsir edenler de olmuştur.

عَنْ أَبِي حُمَيْدٍ السَّاعِدِيِّ أَنَّهُمْ قَالُوا يَارَسُولَ اللهِ كَيْفَ نُصَلِّي عَلَيْكَ؟ قَالَ قُولُوا: اَللَّهُمَّ صَلِّ عَلَى مُحَمَّدٍ، وَعَلى أَزْوَاجِهِ وَذُرِّيَّتِهِ، كَمَا صَلَّيْتَ عَلَى إِبْرَاهِيمَ، وَبَارِكْ عَلَى مُحَمَّدٍ وَعَلَى أَزْوَاجِهِ وَذرِّيَّتِهِ، كَمَا بَارَكْتَ عَلَى إِبْرَاهِيمَ إِنَّكَ حَمِيدٌ مَجِيدٌ.

Ebu Humeyd es-Sâidî (radıyallahu anh)'dan yapılan rivâyette, onlar şöyle demişlerdir:

"Ya Resûlallah! Sana nasıl salât getirelim?" O da şöyle buyurmuştur: "Deyin ki: Allahümme Salli Alâ Muhammed'in Ve Alâ Ezvacihi Ve Zürriyetihi Kema Salleyte Alâ Âli İbrahim'e Ve Barik Alâ Muhammed'in Ve Ezvacihi Ve Zürriyetihi Kema Barekte Alâ Âli İbrahim'e, İnneke Hamidün Mecîd."[26]

Ebu Hureyre (radıyallahu anh) yapılan rivâyette, Rasulullah Efendimiz (sallallahu aleyhi ve sellem)'in şöyle buyurduğunu haber vermiştir: "Kim tastamam

26 Buhari/Enbiya: 10, Daavat 31-32, Müslim/Salât: 65-66-69 Ebû Dâvud/Salât: 179

ölçekle ölçmeği sevip arzu ederse, bize ehl-i beyte salât getireceği zaman şöyle desin: Allahümme Salli Alâ Muhammedinin-Nebiyyi Ve Ezvacihi Ümmehati'l-Mü'minîne Ve Zürriyetihi Ve Ehli Beytihi, Kema Salleyte Ala Âli İbrahim'e İnneke Hamidün Mecid."[27]

Konuyla İlgili Mezhep İmamlarının İctihad Ve Yorumları

Hanefîler'e göre: Namazda ikinci oturuşta teşehhütten sonra Rasulullah Efendimiz (sallallahu aleyhi ve sellem)'e ve O'nun Âline salât getirmek sünnettir. Zira Hanefîler'e göre, Âl tabiri, hem Rasulullah Efendimiz (sallallahu aleyhi ve sellem)'in zevcelerini, hem zürriyetini, hem kendisine uyan arkadaşlarını kapsamaktadır. Nitekim İmam Muhammed'den salâtın keyfiyeti sorulduğunda şöyle tarif etmiştir: Allahümme Salli Alâ Muhammedin Ve Alâ Âli Muhammedin Kema Sallayte Alâ İbrahim'e Ve Alâ Âli İbrahim'e Ve Barik Alâ Muhammedin Ve Alâ Âli Muhammedin Kema Barekte Alâ İbrahim'e Ve Alâ Âli İbrahim'e İn- Neke Ham'îdün Mecîd.[28]

Şâfiîler'e göre: Daha önce de belirttiğimiz gibi, namazda birinci oturuşta Rasulullah Efendimiz (sallallahu aleyhi ve sellem)'e salât getirmek sünnettir, Âline ise, sünnet değildir. İkinci oturuşta ise, Rasulullah Efendimiz (sallallahu aleyhi ve sellem)'e salât getirmek farz, âline getirmek ise, sünnettir. Mezhebin en zahir görüşü budur. O bakımdan sahih diye belirlenmiştir.[29]

Hanbeliler'e göre: Teşehhütten sonra hem Rasulullah Efendimiz (sallallahu aleyhi ve sellem)'e hem âline salât getirmek sünnettir. İmam Ahmed'den yapılan bir rivâyette ise, vâciptir. Birinci tespit daha sahihtir.[30]

Mâlikiler'e göre: Birinci oturuşta teşehhütten sonra Rasulullah Efendimiz (sallallahu aleyhi ve sellem)'e salât getirmek sünnettir. İkinci oturuşta hem Rasulullah Efendimiz (sallallahu aleyhi ve sellem)'e hem âline salât getirmek sün-

27 Ebû Dâvud

28 Fetâvâyı Hindiyye: 1/76

29 es-Siracü'l-Vahhâc Alâ Metni'l-Minhâc: 40

30 El-Muğnî: 1/542, 543, 544

nettir.[31]

Ebû Humeyd hadisiyle çıkarımda bulunan bir grup ilim adamı, hadiste geçen Âl'dan maksat, Rasulullah Efendimiz (sallallahu aleyhi ve sellem)'in zevceleri ve zürriyetidir. Bunlar aynı zamanda şu âyeti delil olarak göstermişlerdir: "Ey Ehl-i beyt! Allah elbette sizden her türlü çirkinliği gidermek ve sizi tertemiz kılmak ister."[32]

Çünkü hitap o gün için Ehl-i beyt'e yapılmıştır ki, bu tabir Rasulullah Efendimiz (sallallahu aleyhi ve sellem)'in eşlerini, evlâdını ve torunlarını kapsamaktaydı.

Diğer bazı ilim adamlarına göre, âl'dan maksat, kendilerine zekât verilmesi haram olan Hâşimoğullarıdır. İmam Yahya da aynı görüştedir.[33] Bunlar Zeyd b. Erkam (radıyallahu anh)'ın şu yorum ve tefsiriyle de çıkarım yapmışlardır: "Rasulullah Efendimiz (sallallahu aleyhi ve sellem)'in Âl'i, Hz. Ali'nin, Hz. Cafer'in, Hz. Akiyl'in ve Hz. Abbas'ın ev halkıdır." Şüphesiz ki, Ashab-ı Kiram, Rasulullah Efendimiz (sallallahu aleyhi ve sellem)'in bu gibi konularda maksat ve muradını daha iyi bilirlerdi.

Diğer bazı ilim adamlarına göre, âl'dan maksat, Hâşim oğullarıyla, Abdülmuttalib oğullarıdır. Nitekim İmam Şâfii de aynı görüştedir. Bazısına göre ise, Hz. Fatıma, Hz. Ali ve Hasan ile Hüseyin'dir. Ehl-i beyt'in cumhuru bu görüştedir.[34]

Bunlar şu hadisle çıkarım yapmışlardır: "Allahım! Şüphesiz ki bunlar Fâtıma, Ali, Hasan ve Hüseyin (radıyallahu anhum) ehl-i beytimdir."[35]

Rasulullah Efendimiz (sallallahu aleyhi ve sellem)'in Ehl-i beyti, bunlarla sınırladığı söylenemez. Çünkü diğer bazı hadislerde bunun kapsamını hayli

31 El-Bedayi': 1/212. Kitabü'l-Fıkhı Ale'l-Mezahibi'l-Erbaa: 1/243

32 Ahzâb sûresi: 33

33 Neylü'l-evtâr: 2/324

34 Neylü'l-evtâr: 2/324

35 Tirmizî/Tefsîr-i sûre: 3, Menakıb: 20

geniş tuttuğu bilinmektedir.

Kimi de âl'dan maksat, ümmetin tamamıdır, demişlerdir. Nitekim İmam Nevevî, Müslim şerhinde bu yorumun daha zahir olduğunu belirtmiştir. Tahkik ehlinden El-Ezherî ve diğerleri bu görüşü ihtiyar etmişlerdir.

Ehl-i salibin âli denilince, sadece onların etba'ı kasdedilir. Nitekim Kur'ân'da Fir'avn'ın âlinden söz edilirken şöyle buyurulmuştur: "Kıyametin kopuşu meydana gelince Fir'avn'ın âlini (yandaş ve etbaını) azabın en şiddetlisine sokun!"[36] Rasulullah Efendimiz (sallallahu aleyhi ve sellem) de bu manayla şöyle buyurmuştur: "Muhammed'in âli, takva sahibi olan herkestir."[37]

Ebu Hureyre hadisini tahrîc eden Ebû Dâvud ve Münziri, hadis hakkında susup bir şey dememişlerdir. Ebu Cafer tarikiyle rivayet edilmiş ve bu zat üzerinde farklı görüş ve tespitler ortaya konulmuştur. Nesâî ise, Müsned-i Ali'de Amr b. Âsim tarikiyle Hibban b. Yesar'dan rivayet etmiştir ki Hibban da Abdurrahman b. Talha'dan, o da Ebu Cafer'den, o da Muhammed b. Hanefiye'den o da babasından ve o da Rasulullah Efendimiz (sallallahu aleyhi ve sellem)'den rivayet etmiştir. Sonuç olarak ilim adamları hem Ebû Cafer, hem de Hibban b. Yesar üzerinde durmuşlardır. Zehebî, Ebû Cafer'in meçhul olduğunu kaydetmiştir.[38] Yine Zehebî Hibban b. Yesar üzerinde durmuş ve biri Hibban b. Züheyr, diğer Hibban b. Yesar diye iki Hibban birbirine karıştırılmış ve o bakımdan onların rivayetiyle çıkarım yapılamayacağına dikkatleri çekmiştir.[39]

Buna rağmen hadis ile çıkarım da bulunanlar, zevcat-i tahiratın ve zürriyetinin âl'dan olduğunu söylemişlerdir.

Hadis-i Şeriften Çıkarılan Hükümler

1. Namazda teşehhütten sonra Rasulullah Efendimiz (sallallahu aleyhi ve

36 Mü'min sûresi: 43

37 Taberâni

38 Mizanü'l-İ'tidal; 4/511- 10066, 10067 nolu Ebû Cafer

39 Mîzanü'l-İ'tidal: 1/448- 1680 nolu Hibban

sellem)'e salât getirmek farzdır veya sünnettir.

2. Birinci oturuşta salât getirmek, Şâfiîler'e, Hanbelî ve Mâlikîler'e göre sünnettir. Hanefîler'e göre, sünnet değildir.

3. İkinci oturuşta teşehhütten sonra salât getirmek farzdır. Bu Şâfiîler'e göredir. Âline ise, sünnettir.

4. İkinci oturuşta hem Rasulullah Efendimiz (sallallahu aleyhi ve sellem)'e hem âline salât getirmek sünnettir. Bu, Hanefîler'e, Mâlikiler'e ve Hanbelîler'e göredir. İmam Şafiî'ye göre, Rasulullah Efendimiz (sallallahu aleyhi ve sellem)'e salât getirmek farz, âline getirmek sünnettir.

5. Âl tabiri hem ezvacı, hem zürriyeti, hem etbaı içine almaktadır.

NAMAZIN SONUNDA YAPILACAK DUALAR

Namaz bizatihi tesbih, duâ ve niyazdan ibarettir. O bakımdan onun her bölümünde bu üçünün yeri ve anlamı söz konusudur. Bu konuda birçok rivayetler vardır. Biz müctehid imamların seçip üzerinde durduklarını nakletmekle yetinmek istiyoruz. Çünkü onların ciddi araştırma ve incelemesi, bize yetecek kadar fikir vermektedir.

عَنْ أَبِي هُرَيْرَةَ قَالَ: قَالَ رَسُولَ الله صَلَّى اللهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ إِذَا فَرَغَ أَحَدُكُمْ مِنَ التَّشَهُّدِ الأَخِيرِ فَلْيَتَعَوَّذْ بِاللهِ مِنْ أَرْبَعٍ: مِنْ عَذَابِ جَهَنَّمَ وَمِنْ عَذَابِ الْقَبْرِ وَمِنْ فِتْنَةِ الْمَحْيَا وَالْمَمَاتِ وَمِنْ شَرِّ الْمَسِيحِ الدَّجَّالِ.

Ebu Hureyre (radıyallahu anh)'dan yapılan rivayette, Rasulullah Efendimiz (sallallahu aleyhi ve sellem)'in şöyle buyurduğunu haber vermiştir: "Sizden biri son teşehhütten fariğ olunca, şu dört şeyden Allah'a sığınsın: Cehennem azabından, kabir azabından, hayat ve ölümün fitnesinden, Mesih Deccal'in şerrinden."[40]

Hz. Aişe validemiz (radıyallahu anha) yapılan rivayette, demiştir ki:

"Rasulullah Efendimiz (sallallahu aleyhi ve sellem) namazda şöyle duâ ederdi: Allahım! Kabir azabından sana sığınırım. Mesih Deccal'in fitnesinden sana sığınırım. Hayat ve ölümün fitnesinden sana sığınırım. Allahım! Borçtan ve günahtan da sana sığınırım."[41]

عَنْ اَبِي بَكْرِالصِّدِّيقِ رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ اَنَّهُ قَالَ لِرَسُولِ اللَّهِ صَلَّى اللهُ عَلَيْهِ

40 İbn Mâce/İkamet: 26. Dârimî/Salât: 86. Nesai/İstiaze; 18, 21. Tirmizî/Daavat 68. Ahmed: 2/168, 198, 237, 340, 365, 451- 3/283

41 Buhari/Daavat: 39, 44, 46. Müslim/Zikir: 48. Nesâî/İstiaze: 47. Ahmed; 6/200, 201

وَسَلَّمَ: عَلِّمْنِي دُعَاءً أَدْعُو بِهِ فِي صَلاتِي، قَالَ: قُلِ اللَّهُمَّ إِنِّي ظَلَمْتُ نَفْسِي ظُلْماً كَثِيراً، ولاَ يَغفِرُ الذُّنُوبَ إِلاَّ أَنْتَ فَاغْفِرْ لِي مَغْفِرَةً مِنْ عِنْدَكَ وَارْحَمْنِي إِنَّكَ أَنْتَ الْغَفُورُ الرَّحِيمُ.

Ebu Bekir Sıddık (radıyallahu anh)'dan yapılan rivayette, adı geçen, Rasulullah Efendimiz (sallallahu aleyhi ve sellem)'e şöyle dediğini haber vermiştir: Bana, namazımda yapacağım bir dua öğret. Rasulullah Efendimiz (sallallahu aleyhi ve sellem) şöyle buyurmuştur: "De ki: Allahım! Şüphesiz ki ben kendime çokça haksızlık ettim ve günahları da ancak sen bağışlarsın; beni kendi katından bağışlayan ve çok merhamet edensin."[42]

Ubey b. Ka'ka' (radıyallahu anh)'dan yapılan rivayette, demiştir ki: "Bir adam, Rasulullah Efendimiz (sallallahu aleyhi ve sellem) namaz kılarken şöyle hafif şekilde ona bakmış ve şöyle duâ ettiğini farketmiştir: Allahım! Günahımı bana bağışla, evimi bana genişlet ve bana rızık olarak verdiğini benim için mübarek eyle."[43]

Şeddad b. Evs (radıyallahu anh)'dan yapılan rivayette, Rasulullah Efendimiz (sallallahu aleyhi ve sellem)**'in namazda şöyle dediğini haber vermiştir:** "Allahım! Şüphesiz ki işimde sebat etmemi, doğruyu arayıp bulmamda azimli olmayı senden dilerim. Nimetine şükretmeyi, sana güzel ibâdette bulunmayı isterim. Senden selim bir kalb, doğru bir dil dilerim. Senin bildiğin hayrı senden isterim. Senin bildiğin şerden sana sığınırım ve senin bildiğin (günah ve kusurlarımdan dolayı) sana istiğfar eder (bağışlanmamı) dilerim."[44]

Ebu Hureyre (radıyallahu anh)'dan yapılan rivayette, Rasulullah Efendimiz (sallallahu aleyhi ve sellem)'in secdede iken şöyle dediğini haber vermiştir: "Allahım! Benim küçük, büyük, önceki ve sonraki, açık ve gizli olan bütün

42 Buharî/Daavat: 17, Ezan: 149, Tevhid: 9. Müslim/Zikir: 47, 48. Tirmizî/Daavat: Nesâî/Sehv: 57, 59. İbn Mâce/ Duâ; 2, Ahmed; 1/4, 7

43 Ahmed: 4/55, 53, 329- 5/375

44 Sünen-i Nesâi

günahlarımı bağışla."[45]

Ammar b. Yâsir (radıyallahu anh)'dan, adı geçen namaz kıldı, onu hayli kısa ve hafif tuttu. O yüzden (onun böyle yapmasını) inkâr ettiler (beğenmediler). Bunun üzerine o, onlara: "Ben rükû ve secdeleri tamamlamadım mı?" diye sordu. Onlar da, "Evet" dediler. Ammar şöyle dedi: Doğrusu ben kıldığım bu namazımda, Rasulullah Efendimiz (sallallahu aleyhi ve sellem)'in yaptığı duâyı okudum:[46]

"Allahım! gaybe olan ilminle, halk üzerindeki kudretinle, hayatın benim için hayırlı olduğunu bildiğin sürece beni hayatta tut; vefat benim için hayırlı olduğu zaman ruhumu al. Senden (halkın) hazır bulunduğunda da, hazır bulunmadığında da saygı ile korkmamı; gazap ve rıza hallerinde hak sözü söylememi; fakirlik ve zenginlik hallerinden ifrat ve tefritten uzak dengeli bulunmamı; Senin vechine nazar kılma lezzetini, Sana ulaşıp kavuşma heves ve heyecanını istiyorum. Zarar veren sıkıntıdan, sapıttıran fitneden sana sığınırım. Allahım! Bizi imân zinetiyle süsle, bizi doğru yolu bulmuş yol göstericiler eyle."

وَعَنْ مُعَاذِ بْنِ جَبَلٍ قَالَ لَقِيَنِي النَّبِيُّ صَلَّى اللهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ فَقَالَ: إِنِّي أُوصِيكَ بِكَلِمَاتٍ تَقُولُهُنَّ فِي كُلِّ صَلَاةٍ اَللَّهُمَّ أَعِنِّي عَلَى ذِكْرِكَ وَشُكْرِكَ وَحُسْنِ عِبَادَتِكَ.

Muâz b. Cebel (radıyallahu anh)'dan yapılan rivayette, demiştir ki: "Rasulullah Efendimiz (sallallahu aleyhi ve sellem) benimle karşılaştı ve şöyle buyurdu: Her namazda söylemen için sana birtakım kelimeler tavsiye ediyorum: Allahım! Sana zikretmek ve şükretmek üzere bana yardım et, güzel ibâdette bulunmam için inayette bulun."[47]

---

45 Sahih-i Müslim. Sünen-i Ebu Dâvud

46 Nesâi/Sehv: 62. Ahmed: 4/264

47 Ahmed: 5/2-17. Ebû Dâvud/Vitir: 20. Nesai

Hz. Aişe validemiz (radıyallahu anha)'dan yapılan rivayette, o, Rasulullah Efendimiz (sallallahu aleyhi ve sellem)'i döşeğinde bulamamış ve eliyle (etrafa) dokunup ararken eli Rasulullah Efendimiz'e dokunmuş ki, o sırada Peygamber (sallallahu aleyhi ve sellem) secdede bulunuyormuş ve şöyle duâ ediyormuş: "Rabbim, nefsime takvasını ve zekâsını ver. Sen nefsi tezkiye edenlerin hayırlısı ve onun velîsi ve mevlâsısın."[48]

Buradaki zekâdan maksat, nefs temizliği ve arınmışlığıdır.

İbn Abbas (radıyallahu anh)'dan yapılan rivâyette, Rasulullah Efendimiz (sallallahu aleyhi ve sellem) namazında veya secdesinde şöyle duâ ediyordu:

"Allahım! Kalbimde bir nur, kulağımda bir nur, gözümde bir nur, sağımda bir nur, solumda bir nur, önümde bir nur, arkamda bir nur, altımda bir nur lütfedip kıl."

Veya "beni nur eyle" demiştir.[49]

Hadis-i Şerifle İlgili Mezheplerin İctihat Ve Yorumları

Hanefîler'e göre: Son oturuşta teşehhütten sonra dua eder, hacetin dile getirip istekte bulunur. Çünkü Cenâb-ı Hak, "Namazdan boş kaldın mı hemen dua et" buyurmuştur.[50]

Rasulullah Efendimiz (sallallahu aleyhi ve sellem), İbn Mes'ud (radıyallahu anh)'a "Bunu yaptığında veya dediğinde, namazın cidden tamam olmuştur." buyurmuştur ki, bu namazda teşehhütten sonra duayla ilgilidir. Ne var ki, insanların sözlerine benzer şekilde duâ etmemesi daha uygundur, tâ ki namazdan çıkıncaya kadar sünnet üzere bulunmuş olsun.

İnsanların sözünü Hanefi imamları şöyle tefsir etmişlerdir: Başkasından istenmesi muhal olmayan şeylerdir. Meselâ bana şu malı ver, beni şu

48 Ahmed; 6/209

49 Müslim/Müsafirin: 181, 187, 189. Ebû Dâvud:/Tetavvu: 36. Tirmizi/Daavat; 30. Ahmed: 1/284, 343,352. 373

50 İnşirah sûresi: 7

kadınla evlendir. İnsanların sözlerine benzemeyeni ise, başkasından istenmesi muhal olan şeylerdir. Meselâ Allah'ım beni bağışla.

Tahavî kendi Muhtasar'ında, duanın, Rasulullah Efendimiz (sallallahu aleyhi ve sellem)'e salât getirdikten sonra yapılacağını belirtmiştir. Salâttan sonra hacetini dile getirir, kendisi ve ana-babası, bir de bütün mü'minler için istiğfar eder. Sahih olan tespit de budur.[51]

Böylece namazda teşehhüt ve salâttan sonra duâ yapmak müstehabdır.

Şâfiîler'e göre: Namazda son oturuşta teşehhüt ve salâttan sonra din ve dünya ile ilgili duâ etmek, istekte bulunmak sünnettir. Nitekim Müslim'in rivayet ettiği hadiste şöyle buyurulmuştur: "Sizden biriniz namazda oturduğu zaman, et-Tahiyyat'ı sonuna kadar okusun, sonra da istediği duayı yapsın." Buharî'de ise, şöyle rivayet edilmiştir: "Sonra da hoşuna giden duayı seçip okusun."

Birinci teşehhütten sonra ise, dua okumak sünnet değildir.

Şafiîler'e göre, sözü edilen yerde yapılacak me'sur duaların efdali şudur: "Allahım, önden gönderdiğim, geriye bıraktığım, gizlediğim, açıkladığım, israf ettiğim ve Senin benimle ilgili bildiğin (günah ve kusurlarımdan) dolayı beni bağışla. Sen her şeyden öndesin, sen her şeyden sonrasın (her şeyin önünde ve sonundasın). Senden başka hiçbir ilâh yoktur. Ancak sen varsın."[52]

Ama imamlık yapan kişinin, namazın son oturuşunda teşehhütten ve salâttan başka bir duâ yapmaması sünnettir. Ancak bunlara ilâve edip duâ yaparsa bir zararı yoktur. Ama uzatması mekruhtur, ancak müminlerin rızası olduğu takdirde uzatması mekruh değildir.[53]

---

51 Bedayi'u's-Sanayi' Fi-Tertibi'ş-Şerayi: 1/213

52 Fethülvehhab bi-Şerhi Menheci't-Tullab: 1/46

53 Fethülvehhab bi-Şerhi Menheci't-Tullab: 1/46

Hanbelîler'e göre: Namazda teşehhütten sonra şu dört şeyden Allah'a sığınılması müstehabdır: Cehennem azabından Allah'a sığınırım, kabir azabından Allah'a sığınırım. Mesih Deccal'in fitnesinden Allah'a sığınırım. Dirilerin ve ölülerin fitnesinden Sana sığınırım. Nitekim Ebu Hureyre (radıyallahu anh)'ın yaptığı rivâyette, Rasulullah Efendimiz (sallallahu aleyhi ve sellem) duâ edip bu dört şeyden Allah'a sığınmıştır.

Teşehhütte hadislerde vârid olan duâlarla duâ etmekte bir sakınca yoktur. Özet olarak, hadislerde varid olduğu şekilde duâ etmek caizdir. El-Esrem diyor ki: Ahmed b. Hanbel'e, "Şunlar diyorlar ki, farz namazlarda ancak Kur'ân'da geçen duâlar yapılabilir." Bu hususta ne dersiniz? diye sordum. Öfkeli bir tavırla elini silkip, "Kim bunu tespit edip üzerinde duruyor? Oysa Rasulullah Efendimiz (sallallahu aleyhi ve sellem)'den rivâyet edilen hadisler onların söylediklerinin aksine tevatür etmiştir."

Namazda insan sözüne benzer şekilde dünya levazımatı ve şehevatıyla ilgili şeyler istemek caiz değildir. Meselâ, Allahım, bana güzel bir cariye nasip eyle. Bana genişçe bir ev ver. Nefis bir yemek rızık eyle gibi.[54]

Mâlikiler'e göre: Namaz kılan adamın, farz namazlarda gerek ayakta, gerek oturduğunda, gerekse secdede dünya ve âhiretle ilgili hacetlerini dile getirip dua etmesinde bir sakınca yoktur. Ancak rükuda dua yapmak mekruhtur.

İmam Mâlik bu konuda Urve b. Zübeyir (radıyallahu anh)'dan şöyle dediğini rivayet etmiştir: "Doğrusu ben tuz da dahil olmak üzere bütün ihtiyaçlarım için namazda Allah'a dua ederim."[55]

Böylece İmam Mâlik'e göre, ayakta (kunut duası), otururken ve secdede bulunurken dünya ve âhiret ile ilgili istek ve dualarda bulunmak meşrudur. Bunun mendub olduğu söylenebilir.

Secdede iken dua etmenin meşruiyetine gelince, diğer üç mezhep

54 El-Muğni: 1/546- 548'den özetlenerek

55 El-Müdevvenetü'l-kübrâ: 1/102, 103

imamları bunda bir beis olmadığını söylemişlerdir. Ancak bu cevaz imamla ilgili değildir. Çünkü onun namazı -cemaatin muvafakati olmaksızın- uzatması mekruhtur.

Ayakta duâ yapmanın meşruiyetine gelince, bu, sabah namazında ikinci rekâtta rukudan kalkıldığında ayakta iken okunan kunut duasıdır. Bir de vitir namazının üçüncü rekâtında fatiha ve zamm-ı sûre okunduktan sonra okunan kunut duasıdır. Şafiîler'e göre, sabah namazının ikinci rekâtında rukudan kalkıldığında ayakta kunut duası okumak vâcibdir ki buna ebâd-i salât denilir. Ayrıca Ramazan'ın son yarısında vitir namazında da okumak onlara göre, ebâd-i salât olan sünnetlerden biridir ki, vâcib derecesindedir, terkinden dolayı yanılma secdesi gerekir. Diğer musibet ve felâket günlerinde namazda okunan kunut duâsı, ebâd-i salâttan değildir.[56]

40 nolu Ebu Hureyre hadisi, istiâze ve duanın teşehhütten sonra okunacağını belirlemektedir. O bakımdan teşehhütten evvel istiâze ve duâ etmek meşru sayılmamıştır.

41 nolu Hz. Aişe hadisinde ise, istiâze mutlak şekilde ifade edilmişse de, Ebu Hureyre (radıyallahu anh) hadisinin sıhhati dikkate alınarak ona hamledilir ve böylece mutlak mukayyede bağlanmış olur. Diğer duâlar ise, istiâzeden sonra edilir.

Her iki hadiste "hayat ve ölümün fitnesi" tabirleri kullanılmıştır. İbn Dakîk El-Îyd diyor ki: Hayat fitnesinden maksat, insana hayatı boyunca arız olan dünyalık, şehvet ve cehaletle ilgili fitnelerdir ve bunun en fenası, ölüm anındaki son demdir. (Çünkü insan yaşadığı hal üzerine ölür, öldüğü hal üzerine kalkar). Ölüm fitnesinden maksat, ölüm anındaki fitne olabilir; ölüme izafe edilmesi o hale yakın olduğuna nisbetledir."[57]

Diğer bir yorumcuya göre, hayat fitnesinden maksat, bir belâ ile karşı karşıya gelip sabrın elden gitmesidir. Ölüm fitnesinden maksat, kabirdeki

56 Kitabu'l-Fıkhi Ale'l-Mezahibi'l-Erbaa: 1/244

57 Ihkâmü'I-Ahkâm Şerhu Umdeti'l-Ahkâm: 2/75, 76

sualdir ki meleklerin suali karşısında kişinin şaşkınlaşmasıyla yorumlanabilir.[58]

Deccal'ın Mesih veya Messih diye vasıflanmasına gelince: Ebu Dâvud kendi Sünen'inde, "Deccal hakkında kullanıldığında şeddeli okunur, İsa (aleyhissellem) hakkında kullanılınca, şeddesiz okunur" demiştir. Ferberî ise, Halef b. Âmir'den naklederek şöyle demiştir: "m-s-y-h maddesi ister şeddeyle, ister şeddesiz okunsun aynı anlama gelir. Hem Deccal, hem de İsa (aleyhissellem) hakkında kullanılır, arada kelime kipi olarak bir fark yoktur."

El-Cevherî kendi Sıhah'ında diyor ki: "Sözü edilen sıfatı şeddesiz okuyan kimse, bununla o kimsenin yeryüzünü gezip dolaştığını; şeddeli okuyan ise, onun gözlerinin memsuh olduğunu ifade etmiş olur."[59]

42 nolu Hz. Ebu Bekir (radıyallahu anh) hadisi, Rasulullah Efendimiz (sallallahu aleyhi ve sellem)'in tavsiye buyurduğu duânın namazda meşru olduğuna delâlet etmektedir. Ancak namazın neresinde okunabileceği ifade edilmemiştir. O bakımdan İbn Dakîk El-Iyd diyor ki: "Bunun iki yerden birinde yapılmasının meşru olduğu umulur: Birincisi, secdede; ikincisi, teşehhütte. Çünkü Rasulullah (sallallahu aleyhi ve sellem) bu iki yerde duâ yapılmasını (zaman zaman) emretmiştir. Nitekim Rasulullah (sallallahu aleyhi ve sellem), secdede ise, duâ etmekte cehdü gayret gösterin!' buyurmuştur."[60]

İmam Buharî ise, bu duânın yerine işarette bulunmuş ve Selâm'dan önce duâ babında bunu belirtmiştir.'

43 nolu Ubeyd b. el-Ka'ka'ın durumu pek bilinmiyor, onu Humeyd b. Ka'ka' diye adlandıranlar da var. Ondan bu hadisi rivâyet eden Ebu Mes'ud El-Cerîrî de marufu'l-hal değildir, yani durumu pek bilinmemektedir diyor. Zehebî bu iki isim üzerinde de durmamıştır. İbn Hacer, Ebu Musa hadisi başta olmak üzere onun birtakım şevahidi söz konusudur. Ebu Mes'ud El-Cerirî ise, Saîd b. Iyas'tır ve bu zatın sika (güvenilir) olduğu tespit edilmiş-

58 Neylü'l-evtâr: 2/327

59 Neylü'l-evtâr: 2/327

60 Ihkâmü'l-Ahkâm Şerhu Umdeti'l-Ahkâm: 2/77

tir, diyerek hadisin sıhhatına kabul etmiştir.

Hadis, bir yer belirlemeksizin mezkûr duanın namazda yapılmasının meşruiyetine delâlet etmektedir.

44 nolu Şeddad b. Evs (radıyallahu anh) hadisine gelince, isnadında yer alan ricalin hepsi sika (güvenilir)dir. Nesâî bu hadisi namaz bahsinde değil, Fi'l-yevmi vel-leyle bölümünde zikretmiştir.

Bu duanın da belli bir yer gösterilmeksizin namazda yapılması tavsiye edilmiştir. Ancak diğer hadislerle bir araya getirildiğinde, teşehhütten sonra veya secde de yapılmasının uygun olacağı neticesi ortaya çıkar.

45 nolu Ebu Hureyre (radıyallahu anh) hadisiyle, Peygambere günah nisbet etmenin cevazını çıkarım yapanlar olmuşsa da, konu ihtilaflıdır. Zira Rasulullah Efendimiz (sallallahu aleyhi ve sellem) küçük ve büyük günahlardan korunmuşlardır. Rasulullah Efendimiz (sallallahu aleyhi ve sellem)'in günahı kendine nisbet etmesi, ümmetine talim maksadına yönelik bir ifadedir.

46 nolu Ammar b. Yasir (radıyallahu anh) hadisinin isnadında yer alan ricalin hepsi sika (güvenilir) dir.

Ammar (radıyallahu anh)'ın namazı kısa ve hafif tutması, diğer sahabenin itirazına sebep olmuştur. Bundan, onun namazı sünnete uygun şekilde kılmadığı anlaşılıyorsa da, Ammar gibi, Rasulullah Efendimiz (sallallahu aleyhi ve sellem)'in terbiyesinde ve meclisinde yetişen bir sahabinin sünnete muhalefeti düşünülemez. Rukû ve secdeleri tamam yapmadım mı? Sözü bunu doğrulamaktadır. Ancak bazı yorumcular onun bu sözünden şu neticeyi çıkarmışlardır: Rükû ve secdeleri tam olarak yerine getirmişse de diğer rükünleri tam olarak yerine getirmemiş ve o yüzden itiraz vaki olmuştur. Bütün bu yorumlar birer ihtimalden öteye geçmemektedir. Allah daha iyisini bilir.

Biz şunu da ilâve edelim ki, Rasulullah Efendimiz (sallallahu aleyhi ve sellem)'in namazını tarif eden ashabdan bir kısmı, "evceze" tabirini kullanmışlardır. Bu, namazı noksan bıraktı demek değil, kısa ve hafif tuttu, demektir. Ammar hakkında da aynı tabir kullanıldığına bakılırsa, ashabın itirazı, onun

namazı çok acele kılmasıyla ilgili olsa gerek.

47 nolu Muâz b. Cebel hadisi üzerinde durulmuşsa da, İbn Hacer, senedinin kavi olduğunu söylemiştir. Ayrıca farz ve nafile her namazda sözü edilen duânın yapılmasının meşru" olduğu anlaşılıyor. Bazı rivayetlerde ise, sözü edilen duâyla ilgili rivayette, "her namazda" değil de, "her namazın arkasında" cümlesi yer almıştır. Nitekim Ebu Dâvud, bu ikinci cümleyi rivayet etmiştir. Ne var ki, her namazın arkası tabirinden iki yer hatıra gelebilir: Birincisi, teşehhüt ve salâttan sonra; ikincisi, selâm verdikten sonra.

48 nolu Hz. Aişe validemiz (radıyallahu anha) hadisini az değişik lâfızlarla Müslim, Ebû Dâvud, Nesâi ve İbn Mâce de tahric etmişlerdir. Bunların tespit ve zaptı şöyledir: "Bir gece Rasulullah Efendimiz (sallallahu aleyhi ve sellem)'i kaybettim; secde yerini elimle dokunduğumda onu secde halinde buldum, iki ayağı (parmakları kıbleye müteveccih idi; şöyle duâ ediyordu: Senin gazabından rızana sığınırım; Senin vereceğin cezâdan affına iltica ederim. Senden yine sana sığınırım. Seni övmekten âcizim, sen kendini övdüğün gibisin."

İmam Ahmed'in rivâyet ettiği değişik lâfızlara gelince, o bu hadisin az farklı rivâyetlerinden biridir. Aynı zamanda olayın bir defa değil, birkaç defa cereyan etmiş olduğu intibaını da verir.

49 nolu İbn Abbas (radıyallahu anh) hadisini, Müslim kendi Sahîh'inde hem uzun, hem kısa şekilleriyle rivâyet etmiştir. İki rivâyet arasında elfaz farkı da söz konusudur. Her iki rivâyet de Rasulullah Efendimiz (sallallahu aleyhi ve sellem)'in yaptığı o duânm gece namazında olduğunu gösteriyor.

Hadiste "namazında veya secdesinde" diye bir şek ortaya konulmuştur, bu râviden vâki olan şektir. Başka bir rivâyet ise, namaz ile kayıtlanmaksızın mezkûr duâyı yaptığını ifade etmektedir. Nurdan maksat, hakkın beyânı, ziyası ve hidayetidir.

Böylece Hz. Aişe'den farklı lâfızlarla yapılan iki rivâyetten, Rasulullah Efendimiz (sallallahu aleyhi ve sellem)'in secdede duâ ettiği anlaşılıyor. Nitekim

Beyhaki, El-Marife'de bunu kuvvetlendirir mahiyette şu hadisi rivâyet etmiştir: "Kulun Rabbına en yakın olduğu hal, secdede bulunduğu haldir. O halde siz secdede duâyı çoğaltın, duânızın kabul olunması (o halde) uygun ve lâyıktır."

Tahavî ise, secdede duâ ile ilgili hadislerin, Akabe b. Âmir' hadisiyle neshedildiğini iddia etmiştir. Akabe hadisinde deniliyor ki: **Fesebbih İsme Rabbike'l-Azim** âyeti inince, Rasulullah Efendimiz (sallallahu aleyhi ve sellem) bunu rükûunuza alıp orada söyleyiniz, buyurdu. **Sebbih İsme Rabbike'l-A'lâ** âyeti inince, Rasulullah Efendimiz (sallallahu aleyhi ve sellem), bunu da secdenize alıp orada söyleyiniz, buyurdu.

Zeylaî bu rivayetleri bir araya getirdikten sonra şöyle bir tahlilde bulunuyor: "Tahavi, bu âyetin Rasulullah Efendimiz (sallallahu aleyhi ve sellem)'e secdede yaptığı duadan sonra inmiş olabilir, diye ilâve etmiştir. Oysa bu söz çok soğuk ve donuktur. Çünkü İbn Abbas (radıyallahu anh)'dan rivayet edilen hadisin, Rasulullah Efendimiz (sallallahu aleyhi ve sellem)'in vefatına yakın pazartesi günü söylediğini bizzat İbn Abbas kaydetmiş ve şöyle demiştir: Rasulullah Efendimiz (sallallahu aleyhi ve sellem) hasta idi, mescide çıkamamıştı, insanlar Ebu Bekir(radıyallahu anh)'ın arkasında durup saf bağlamışlardı. İşte o gün Rasulullah Efendimiz (sallallahu aleyhi ve sellem)'in vefat ettiği gün idi."

Nitekim Buhari'nin tahrîc ettiği ve teheccüt bahsinde yer verdiği Hz. Enes (radıyallahu anh) hadisi de bunun böyle olduğuna delâlet etmektedir. Ayrıca Berâ' b. Âzib (radıyallahu anh)'ın rivâyet ettiği hadis de bu manayı kuvvetlendirmektedir.[61]

Fethü'l-allâm'da namazda teşehhütten sonra salât ve duâ okunmasıyla ilgili hadisler nakledilerek kısa açıklamalarda bulunulmuş, secdede duâ edilip edilmeyeceği hakkındaki rivâyetlere yer verilmemiştir. Neylü'l-evtâr'da ise, ilgili birçok hadisler nakledilerek konuya ağırlık kazandırılmış ve geniş tahliller yapılmıştır.

61 Nasbu'r-raye: 1/428, 429

Hadis-i Şeriften Çıkarılan Hükümler

1. Namazda ikinci oturuştan sonra Rasulullah Efendimiz (sallallahu aleyhi ve sellem)'e salât getirip duâ etmek müstehabdır. Bu, Hanefîler'e göredir. Şâfiîler'e göre, kuvvetli sünnettir. Ancak imamlık yapan kimsenin, namazı uzatması, teşehhütten sonra uzun duâ yapması doğru değildir.

2. Teşehhütten sonra hadiste belirtilen dört şeyden Allah'a sığınmak müstehabdır. Bu, Hanbeliler'e göredir.

3. Namazda gerek ayakta, gerek otururken teşehhütten sonra, gerekse secdede dünya ve âhiret hacetleriyle ilgili isteklerde bulunup duâ etmekte bir sakınca yoktur. Bu, Mâlikiler'e göredir. Rukuda ise duâ yapmak mekruhtur.

4. Yalnız başına namaz kılan kimsenin secdede Rasulullah Efendimiz (sallallahu aleyhi ve sellem)'den rivâyet edilen duâlardan bir kısmını okumasında bir sakınca yoktur. Bu, diğer üç mezhep imamlarına göredir.

5. Namazda son teşehhütte dua okumak meşrudur.

6. Namazda son oturuşta et-tahiyyatı okuyup salât getirdikten sonra rivayet edilen duâlardan birini veya bir kısım okumak sünnettir.

7. Namazda secdede dua etmek meşrudur.

NAMAZDAN SELÂM İLE ÇIKMAK

Mü'minin miracı sayılan namaza Allahu Ekber denilerek başlanır ve sonunda selâm verilerek çıkılır. Ancak nasıl tekbir getirilip namaza başlanır konusu işlenirken, bunun şekli üzerinde durulduğu gibi, namazdan selâm verilerek çıkılır denilirken nasıl selâm verilir ve nasıl bir hareket gösterilir, hususunu da açıklamamıza ihtiyaç vardır. Zira İslâm dini, ibâdeti âdetten ayırmış, ibâdete bir resmiyet kazandırarak bizi kendi halimize ve arzumuza bırakmamıştır. Bir olan Allah'a, aynı kıbleye yönelip aynı inanç, duygu ve düşüncelerle ibâdet ederken, ibâdeti aynı ölçüler içinde yapmamız gerekir. Şüphesiz ki, Rasulullah Efendimiz (sallallahu aleyhi ve sellem)'in nasıl ibâdet ettiği, nasıl namaz kıldığı, nasıl abdest aldığı ve ibâdetlerinde neler okuduğu, nasıl bir resmiyet ortaya koyduğu en ince taraflarına kadar tespit edilip bize kadar rivâyet yoluyla aktarılmıştır. Yeter ki, o rivayetleri sıhhatli şekilde tespit edip müctehid imamların çıkarımlarını bilmiş olalım; işte o zaman bir karışıklık, bir zorluk söz konusu olmuyor ve ibâdeti en doğru şekliyle, manasıyla yapma imkânları elde ediliyor.

عَنْ اِبْنِ مَسْعُودِ النَّبِيِّ صَلَّى اللهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ كَانَ يُسَلِّمُ عَنْ يَمِينِهِ وَعَنْ يَسَارِهِ

اَلسَّلَامُ عَلَيْكُمْ وَرَحْمَةُ اللهِ اَلسَّلَامُ عَلَيْكُمْ وَرَحْمَةُ اللهِ حَتَّى يُرَى بَيَاضُ خَدِّهِ.

İbn Mes'ûd (radıyallahu anh)'dan yapılan rivayette, demiştir ki: "Rasulullah Efendimiz (sallallahu aleyhi ve sellem) sağına ve soluna selâm verir, Es-Selamü Aleyküm Ve Rahmetüllah, Es-Selâmü Aleyküm Ve Rahmetullah der, o kadar ki (arkasında duranlarca) yanağının beyazlığı görülürdü."[62]

Âmir b. Sa'd'dan, o da babasından rivâyet etmiştir. Babası şöyle haber

62 Müslim/İkamet; 28, Ebû Dâvud/Salât: 41, 184, 188. Tirmizi/Mevakıt: 28. Nesâî/Tatbik: 34, 83, Sehv: 08, 71. İbn Mâce/İkamet; 28. Dârimî/Salât 41, 87. Taberani/Nida: 54. Ahmed, 1/172, 181-2/72 -4/193, 312,317 -5/60 86, 88, 102, 107, 238, 344

vermiştir: "Ben Rasulullah Efendimiz (sallallahu aleyhi ve sellem)'i (namaz kılarken) gördüm, yanağının beyazlığı gözükecek şekilde sağına ve soluna selâm veriyordu."[63]

وَعَنْ جَابِرِ بْنِ سَمُرَةَ قَالَ: كُنَّا إِذَا صَلَّيْنَا مَعَ رَسُولِ اللهِ صَلَّى اللهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ قُلْنَا: السَّلاَمُ عَلَيْكُمْ وَرَحْمَةُ اللهِ،السَّلاَمُ عَلَيْكُمْ وَرَحْمَةُ اللهِ، وَأَشَارَ بِيَدِهِ إِلَى الجَانِبَيْنِ، فَقَالَ رَسُولُ اللهِ صَلَّى اللهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ: عَلاَمَ تُومُونَ بِأَيْدِيكُمْ كَأَنَّهَا أَذْنَابُ خَيْلٍ شُمْسٍ وَإِنَّمَا يَكْفِي أَحَدَكُمْ أَنْ يَضَعَ يَدَهُ عَلَى فَخِذِهِ، ثُمَّ يُسَلِّمُ عَلَى أَخِيهِ مِنْ يَمِينِهِ وَشِمَالِهِ. رَوَاهُ أَحْمَدُ وَمُسْلِمٌ وَفِي رِوَايَةٍ كنا نصلى خلف النَّبِيِّ صَلَّى اللهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ فقَالَ ما بال هؤلاء يسلمون بأيديهم كَأَنَّهَا أذناب خيل شمس انما يكفى أحدكم أن يضع يده على فخذه ثم يقول السَّلاَمُ عَلَيْكُمْ،السَّلاَمُ عَلَيْكُمْ.

Câbir b. Semure (radıyallahu anh)'dan yapılan rivayette, demiştir ki: "Bizler Rasulullah Efendimiz (sallallahu aleyhi ve sellem)'le beraber namaz kıldığımız zaman (namazdan çıkarken) (sağımıza ve solumuza Es-Selamü Aleyküm Ve Rahmetullah; Es-Selamü Aleyküm Ve Rahmetullah diyorduk." (Râvi bunları anlatırken eliyle iki yanına işaret ediyordu). Bunun üzerine Rasulullah Efendimiz (sallallahu aleyhi ve sellem): "Neden ellerinizle işarette bulunuyorsunuz da sarıki elleriniz serkeş huysuz atın kuyruğuna benziyor. Sizin için yeterli olanı şudur: Elini uyluğu üzerine bırakır, sağındaki ve solundaki kardeşine selâm verir."[64]

63 Müslim/İkamet: 28. Nesâî/Tatbik: 34, 83, Sehv: 68, 71. İbn Mâce/İkamet; 28. Ahmed: 1/172, 181- 2/72 -4/193

64 Müslim/Salât 120. Nesâî/Tatbik: 34, 83, Sehv; 68, 71. İbn Mâce/İkamet 28. Dârimî/Salât: 41. Ahmed: 1/386, 390, 406, 408, 409, 414, 418, 427, 444, 465, -4/316, 317

Diğer bir rivâyette ise şöyle nakledilmiştir: "Biz, Rasulullah Efendimiz (sallallahu aleyhi ve sellem)'in arkasında namaz kılıyorduk. Buyurdu ki: "Şunlara ne oluyor ki elleriyle selâm veriyorlar, elleri huysuz şerkeş atların kuyruklarına benziyor. Size elini uyluğunun üzerine koymak yeter ve sonra da Es-Selamu Aleyküm, Es-Selamu Aleyküm der."[65]

Semüre b. Cündeb (radıyallahu anh)'dan yapılan rivâyette, demiştir ki: "Rasulullah Efendimiz (sallallahu aleyhi ve sellem), imamlarımıza selâm vermemizi ve birbirimize selâm vermemizi bize emretti."[66]

Ebû Davud'un tespit ettiği rivayette ise, şöyle denilmiştir: "İmam'ın selâmını cevaplayıp çevirmemizi, birbirimizi sevmemizi ve birbirimize selâm vermemizi bize emretti."

Ebu Hureyre (radıyallahu anh)'dan yapılan rivâyette, Rasulullah Efendimiz (sallallahu aleyhi ve sellem)'in şöyle buyurduğunu haber vermiştir: "Selâm lâfzını uzatmamak, çekmemek sünnettir."[67]

Hadis-i Şerifle İlgili Mezheplerin İctihad Ve Yorumları

Hanefîler'e göre: Namazın sonunda selâm vermek ve "selâm" lâfzını kullanmak vâcibdir.[68]

Namazdan "selâm" lâfzıyla çıkmak farz değildir.[69] Sağ ve sol tarafa selâm verilirken selâm lâfzını kullanarak "es-Selâmu aleyküm ve rahmetullah" demek ve yanaklar görülecek şekilde başı sağ ve sol omuzlara doğru çevirmek, sağa selâm verince sağındaki melekleri ve insanları kastetmek, sola selâm verirken yine sol taraftaki melekleri ve insanları kastetmek sünnettir. İmamın bulunduğu cihette bulunanlar selâm verirken aynı zamanda imamı da kasdederler.

---

65 Nesâî/Tatbik: 34, 83

66 Müsned-i Ahmed -Ebû Dâvud

67 Tirmizî/Salât: 107. Ebû Dâvud/Salât: 186. Ahmed 2/532

68 Kaynaklarıyla İslâm Fıkhı/Celâl YILDIRIM; 1/252

69 El-İhtiyar Li-Ta'lil'l-Muhter: 1/54

Yalnız başına namaz kılan kimsenin ise, selâm verirken sadece Hafeze denilen melekleri kastetmesi yeter.

Rasulullah Efendimiz (sallallahu aleyhi ve sellem), "Namazın tahlili, çözülüp sona ermesi, teslimdir." buyurduğu için selâm lafzıyla namazdan çıkmak vâcib oluyor.[70]

Selâmda önce sağa, sonra sola selâm vermek sünnettir. O bakımdan İmam Ebu Hanîfe'ye göre, önce sola selâm veren kimse, sağına selâm verir ve soluna verdiği selâmı iade etmez. Ancak böyle yapmak mekrûhtur. Bunun gibi önce ön cephesine, sonra da sol tarafına selâm veren de, birinci selâmı iade etmez.[71]

Selâm verirken başı iyice sağ ve sol tarafa çevirip, arka safta duranların onun yanağını görecek şekilde olması da sünnettir. Hanefîler bu konuda İbn Mes'ud (radıyallahu anh) hadisiyle çıkarım yapmışlardır.

Selâmı aşikâr söylemek de sünnettir.[72]

Şafiîler'e göre: Namazın on ikinci farzı, selâm vermektir. Nitekim Sahîh-i Müslim'de, "Namazın tahrimi tekbirdir, tahlili ise selâmdır" buyurulmuştur. Selâmin en kısa şekli "es-Selâmü aleyküm" dür. Bunun aksi de olabilir, yani "Aleykümus-Selâm" da demek kâfidir. Ancak bu ikinci şekilde selâm vermek mekrûhtur. En kâmil şekli ise, "es-Selâmu aleyküm ve rahmetullah" dır. Selâm bir defa sağa, bir defa da sola verilir ve tekrar edilmez. Sağ yanağı görülecek şekilde iltifatta bulunur ve verdiği selâmla iltifat ettiği cihetteki melekleri, mümin olan insanları ve cinleri kasteder. Bu da sünnettir. Ayrıca cemaat halinde kılınan namazlarda, imam ve cemaatten kendisine selâm verenleri de kasteder. Şafiîler bu meselede Semüre b. Cündeb (radıyallahu anh) hadisiyle çıkarım yapmışlardır.[73]

---

70 El-İhtiyar Li-Ta'lîl'l-Muhtar; 1/54

71 Bedayi'u's Sanayi' Fi-Tertibi'ş-Şerayi': 1/214

72 Bedayi': 1/214, 215

73 Fethü'l-vehhab bi-Şerhi Menheci't-Tullab: 1/46

Hanbelîler'e göre: Namazın sonunda, namazdan çıkmayı irâde ederken sağ tarafına ve sol tarafına iltifat ederek "es-Selamü aleyküm ve rahmetullah" der. Bu şekil selâm vermek vâcibdir, başka bir lâfız bunun yerine geçmez. İmam Mâlik ile İmam Şafiî'nin de görüşü budur. İmam Ebû Hanîfe'ye göre, namazdan çıkmak için "selâm" lâfzı taayyün edilmeyebilir, herhangi bir amelle namazdan çıkılabilir. Ancak selâm vermek suretiyle çıkmak vâcibdir diğer bir rivayete göre, sünnettir.

Hanbellîer bu konuda şu hadisle çıkarım yapmışlardır: "Namazın anahtarı abdesttir; tahrimi tekbirdir; tahlili ise, teslimdir."[74] Hem Rasulullah Efendimiz (sallallahu aleyhi ve sellem) her namazında sağa ve sola selâm vermiş ve buna devam etmiş ve: "Benim nasıl namaz kıldığımı görüyorsanız öylece namaz kılın!" diye emretmiştir.[75]

Birinci defa sağ tarafa selâm vermek vâcib, sol tarafa vermek ise sünnettir. Diğer bir rivayette sol tarafa da selâm vermek vâcibdir. Daha sahih olanı da budur. Hanbelîler bu meselede Cabir b. Semüre (radıyallahu anh) hadisiyle çıkarım yapmışlardır.[76]

Selâmda sünnet olan lafız, "es-Selamü aleyküm ve rahmettullah"dır. Zira Rasulullah Efendimiz (sallallahu aleyhi ve sellem) böyle selâm vermiştir. Hanbelîler bu meselede, İbn Mes'ud ile Câbir b. Semure (radıyallahu anhuma) hadisleriyle çıkarım yapmışlardır. Bununla beraber, sadece "es-Selamü aleyküm" demek de kâfi gelir.[77]

Belirtilen şekli tersine çevirip "Aleykümü'sselam" demek yeterli olmaz. İmam Şâfiî'ye göre yeterli olur.

İbn Kudame namazın sonunda selâm verme konusu üzerinde hayli rivâyet toplayarak buna geniş yer ayırmıştır. Arzu edenlere El- Muğnî kitabını

74 Ebû Dâvud/Taharet: 31, Salât: 73. Tirmizi/Taharet: 3, Mevakıt- 62 İbn Mâce/Taharet: 32. Darimî/Vudu': 22. Ahmed: 1/123, 129

75 Buharî/Ezan: 18. Edeb: 27, Âhad; 1. Dârimî/Salât 42. Ahmed: 5/33

76 El-Muğnî: 1/551, 553

77 El-Muğnî: 1/554

tavsiye ederiz.

Mâlikiler'e göre: Sahnun diyor ki, imamın nasıl selâm vereceğini İbn Kasım'dan sorduğumda, bana şu cevabı verdi: "Bir defa hafif sağa meyledererek ön cihetine verir." Ya yalnız başına namaz kılan kimse nasıl verir? diye sorduğumda, "o da aynı şekilde bir defa verir" dedi.

İmamın arkasında bulunan kimse, eğer sol cihetinde bir kimse varsa, ona da redd-i selâmda bulunur. Namazda erkek ve kadının selâm verme şekli ve ölçüsü aynıdır.

İmam Mâlik diyor ki: Namaz kılan imamın arkasında bulunuyorsa, sağ tarafına selâm verdikten sonra imama redd-i selâmda bulunur. Bunun üzerine İbn Kasım, İmam Mâlik'e sormuş, demiş ki: "İmama nasıl redd-i selâmda bulunur, Aleyke's-Selâm mı der, yoksa es-Selâmu aleyke mi der?" İmam şöyle karşılık vermiştir: "Bu ikisi de caizdir, ama benim için daha müstehab olanı, "es-Selamü aleyküm"dür.

İmam Mâlik bu meselede, bazen Rasulullah Efendimiz (sallallahu aleyhi ve sellem)'in ve sonra da Hz. Ebû Bekir, Ömer ve Ömer b. Abdülaziz'in namazdan çıkarken bir defa selâm verdiklerini dikkate alarak çıkarımda bulunmuştur.[78]

Özetleyecek olursak: Mâliki mezhebine göre, namazdan çıkmak için sağ tarafa selâm vermekle yetinilir. Ancak bu imama ve bir de yalnız başına namaz kılana has bir sünnettir. Cemaatla namaz kılan kimse, hem hafif sağına, hem de soluna selâm verir, böylece sağ ve sol tarafındaki mü'minlerin selâmını karşılayıp cevaplamış olur.

Yine bu mezhebe göre, ön cihete doğru selâm verilir, cümlenin sonuna geldiğinde, yani (mim) harfini teleffuz ederken hafif sag tarafa iltifat etmesi menduptur.[79]

78 El-müdevvenetü›l-Kübra: 1/143, 144'den özetlenerek

79 Kitabü'l-Fıkhı Ale'l-Mezahibi'l-Erbaa; 3/285

Konuyla İlgili Diğer Hadis-i Şerifler Ve Tahliller

62 nolu İbn Mesud (radıyallahu anh) hadisini aynı zamanda Darekutnî ve İbn Hibban rivâyet etmişlerdir. Hadisin az farklı lâfızları nakledilmiştir, aslı ise, Sahîh-i Müslim'dedir. el-Akiylî diyor ki: "Hadisin isnadları sahihtir ve İbn Mes'ud hadisine göre, namazın sonunda ikitarafa selâm vermek sabit olmuştur. O halde bir selâm vermek sahih olmaz."[80]

63 nolu Âmir b. Sa'd hadisini Hafız Bezzar, Darekutnî ve İbn Hibban tahrîc etmişlerdir.

Bu babda birçok hadisler vardır ki hepsi de namazın sonunda biri sağa diğeri sola olmak üzere iki selâm vermeye delâlet etmektedirler. Nitekim İbn Mâce'nin Ammar'dan, Darekutni'nin de Ammar'dan, İbn Ebî Şeybe'nin Berâ' b. Âzib'den Ahmed b. Hanbel'in Sehl b Sa'den, yine İbn Mace'nin Hz. Huzeyfe ve Adiy b. Umeyre'den rivâyet ettikleri hadisler bu cümledendir. Yapılan ciddi tespitlere göre bunların isnadı hasendir. Bunlardan başka birkaç hadis daha rivayet edilmişse de çoğunun zayıf olduğu görülmüştür.

Nitekim İbn Münzir'in Ebu Bekir Sıddîk'dan, Ali'den, İbn Mes'ud'dan, Ammar b. Yasir'dan ve Nâfi' b. Abdülhars (radıyallahu anhum)'dan yaptığı rivayette, hepsinin de namazın sonunda iki tarafa selâm verdikleri tespit edilmiştir. Tabiîndan Ata b. Ebî Rebah, Alkame, Şa'bî ve Abdurrâhman es-Sülemî de aynı görüştedirler ve uygulamaları da öyle olmuştur. Müctehidlerden, İmam Mâlik'in dışında olanların da çıkarım ve ictihadları bu doğrultudadır. İshak Ebû Sevr de aynı paralel de yer almışlardır. İbn Münzir de aynı görüştedir. Şevkani de aynı şeyi ifade etmiştir.[81]

Namazdan çıkışta sadece bir defa selâm vermenin meşruiyetini söyleyenlere gelince, onlar bu meselede daha çok İbn Ömer, Enes, Seleme b. El-Ekva' (radıyallahu anhum) uygulamalarını dikkate almışlardır. Hz. Aişe (radıyallahu anha)'nın da aynı paralelde olduğu sabit olmuştur. Tabiînlerden Ha-

80 Neylü'l-evtar: 2/333

81 Neylü'l-evtar: 2/333, 334

san El-Basri, İbn Sirin ve Ömer b. Abdülaziz'in de görüşü bu doğrultudadır. İmam Evzaî de bu meselede İmam Mâlik'in görüşüne katılmıştır. Ehl-i Beyt'ten ise, Abdullah b. Musa b. Cafer, namazın sonunda öne, sağa ve sola olmak üzere üç selâm verip çıkmak vâcibdir, demiştir.

İki selâmın meşruiyetine kail olanlara göre, her iki tarafa selâm vermek vâcib midir, yoksa sağa selâm vermek vâcib, sola vermek sünnet veya müstehab mıdır? Cumhura göre, ikinci selâm müstehabdır. O bakımdan İbn Münzir diyorki: "İlim adamları, namazdan çıkarken bir selâmla yetinmenin caiz olduğuna kabul etmişlerdir, bu hususta onların icma'ı vardır."

İmam Nevevî de Müslim'in şerhinde buna yakın bir ifade kullanmıştır.

Özetliyecek olursak, namazın sonunda iki veya bir selâm meselesi hayli geniş tutulmuş ve ilim adamları birçok rivâyetlere yer vermişlerdir. O bakımdan konuyu burada fazla uzatmaya gerek görmüyor, onu bundan sonraki fasılda ilgili hadisleri de nakletmek süreliyle açıklamak istiyoruz.

64 nolu Cabir b. Semure hadisi, hem sahihtir, hem de namazın sonunda iki tarafa selâm vermenin meşruiyetine açık biçimde delâlet etmektedir. Ayrıca selâm verirken sadece "Es-Selâmu aleyküm" demekle yetinmenin caiz olduğunu ifade etmektedir.

66 nolu Semure b. Cündeb (radıyallahu anh) hadisini aynı zamanda Hâkim ve Bezzar tahrîc etmişlerdir. Hafız Bezzar'a göre, isnadı hasendir. Ancak El-Hasen'in bu hadisi Semure'den işittiği ihtilaflıdır, bu hususta dört görüş ortaya çıkmıştır: 1- Mutlaka ondan işitmiştir. 2- Mutlaka ondan işitmemiştir. 3- Ondan sadece El-Akika hadisini işitmiştir. 4- Ondan üç hadis işitmiştir.

Hadiste "sonra birbirinize selâm verin" emri, namazdaki selâmla ilgilidir. Nitekim Hafız Bezzar bunu belirterek kesinlik ifade eden bir cümle kullanmıştır. Böylece hadisin zahirî delâletinden şu husus anlaşılmaktadır: Namazın sonunda sağa ve sola selâm verirken, bununla imam, cemaat birbirini kasteder, biri diğerine selâm vermeye niyetlenir.

67 nolu Ebû Hureyre hadisini aynı zamanda Hâkim tahric etmiş ve

"Müslim'in şartı üzere sahihtir" demiştir. Ancak yapılan tespitlere göre, isnadında Kurre b. Abdurrahman b. Hivîl bulunuyor ki, İmam Ahmed'e göre, münkerü'l-hadistir. Yahya ise, onun için "hadisi zayıftır" demiştir. Ebu Hâtim'e göre, kavi değildir. İbn Adiy diyor ki: "El-Evzaî, Kurre'den onun üstünde hadis rivâyet etmiştir. O bakımdan onun rivayetinde bir beis olmadığını umuyorum."[82]

Müslim ise kendi Sahîh'inde onu Amr b. El-Hâris'e makrun olarak zikretmiş; İbn Hibban onu sikat (güvenilirler) arasında anmıştır.[83]

Tirmizî ise, yukarıda naklettiğimiz hadisi sahîhlemiş ve mevkuf olmadığını belirtmiştir. Ancak Tirmizî'nin rivayetinde "Hazfut-teslim" yerine, "Hazfü's-selâm" denilmiştir.

Nitekim İbrahim en-Nehai'den yapılan rivayette, onun şöyle dediği tespit edilmiştir: "Tekbir cezmdir, selâm da cezmdir." Bundan maksat, "Allahu ekberu" yerine çekmeden ve sonuna hareke koymadan "Allahu ekber; es-selamü aleykümü" yerine yine çekmeden "es-Selamü aleyküm" demektir. İbn Seyyid en-Nas da diyor ki: "Selâm'ın uzatılmayacağı hakkında âlimlerin görüş birliği vardır, buna muhalefet edeni bilmiyorum."

Namazın sonunda selâm verirken, "es-selamü aleyküm ve rahmetullah" demek, yani sağa ve sola başı çevirip bu cümleyi söylemek hakkında birçok rivâyetler vardır. Darekutnî'nin Fezale b. Fazl'dan yaptığı rivâyette, Ammar b. Yâsir (radıyallahu anh)'ın şöyle dediği tespit edilmiştir: "Rasulullah Efendimiz (sallallahu aleyhi ve sellem) sağına selâm verdiği zaman, sağ yanağının beyazlığı görünürdü; sol tarafına selâm verdiği zaman sol yanağının beyazlığı görünürdü. Selâm vermesi ise şöyle idi: Es-Selamü Aleyküm Ve Rahmetullah.

Râvî Fezale b. Fazl üzerinde durulmuş, Ebû Hatim onun doğru ve güvenilir olduğunu kaydetmiştir. İbn Mâce kendi Sünen'inde zikretmiştir.[84]

---

82 Mizanü'l-İ'tidal: 3/388 - 6886 nolu Kurre

83 Neylü'l-Evtar: 2/336

84 Nasbu'r-raye: 1/431

Diğer bir hadisi de İmam Ahmed kendi Müsned'inde, Taberânî kendi Mu'cem'inde Mülazim b. Amr'dan, o da Hevde b. Kays b. Talk'den, o da babasından, o da dedesinden rivâyet etmiştir ki, adı geçen şöyle haber vermiştir: "Rasulullah (sallallahu aleyhi ve sellem) sağına ve soluna selâm verirdi, öyle ki, sağ ve sol yanağının beyazlığı görülürdü." Burada nasıl selâm verdiği, yani hangi lâfızlarla söylediği rivâyet edilmemiştir.

Bir başka hadisi Beyhakî El-Ma'rife'de İmam Şafiî tarikiyle rivâyet etmiştir ki, Şâfiî'ye İbrahim b. Muhammed haber vermiş, o da İshak b. Abdullah'dan o da Abdülvahhap b. Baht'tan, o da Vasile b. El-Eska' (radıyallahu anh)'dan rivâyet etmiştir. Adı geçen şöyle haber vermiştir: "Rasulullah Efendimiz (sallallahu aleyhi ve sellem) yanağının beyazlığı görünecek şekilde sağ ve soluna selâm verirdi."

İki tarafa selâm vermekle ilgili bir başka hadisi Ebû Dâvud, Vâil b. Hücür (radıyallahu anh)'dan rivâyet etmiştir. Adı geçen şöyle demiştir: "Rasulullah Efendimiz (sallallahu aleyhi ve sellem) ile beraber namaz kıldım. O, başını sağma çevirip es-Selâmü Aleyküm Ve Rahmetullah soluna çevirip Es-Selamü Aleyküm Ve Rahmetü'llah derdi."

İmam Nevevî El-Hülasa'da, bu hadisin isnadının sahih olduğunu kaydetmiştir.

Darekutnî ise kendi Sünen'inde Hüreys b. Ebî Matar'dan, o da eş-Şa'bi'den o da Berâ' b. Âzib (radıyallahu anh) den rivâyet etmiştir ki, adı geçen şöyle demiştir: "Rasulullah Efendimiz (sallallahu aleyhi ve sellem) iki selâm verirdi."

Ancak bu hadisin râvisi Hüreys hakkında bazı sözler söylenmiştir. Buhari onlardan biridir. Ebu Hatim, İbn Maîn ve Nesâî de Buharî'ye katılmışlardır. Zehebî, onun birçok kimseler tarafından zayıf kabul edildiğini kaydeder ve Nesâî'nin onun hakkında "metrukü'l-hadis" dediğini nakleder. Buharî, onun kavi olmadığını belirtmiştir.[85]

Tirmizî ve İbn Mâce'nin Züheyr b. Muhammed'den, o da Hişam b. Ur-

85 Mîzanü'l-İ'tidal: 1/474 - 1700 nolu Hureys

ve'den, o da Hz. Aişe validemiz (radıyallahu anha)'dan rivâyet ediyor. Adı geçen demiştir ki: "Rasulullah Efendimiz (sallallahu aleyhi ve sellem) (namazın sonunda) bir defa yüzünün istikametine selâm verirdi."

Aynı hadisi Hâkim El-Müstedrek'te rivâyet etmiş ve "Şehayn'ın şartı üzere." demiştir. et-Tenkih sahibi diyor ki: "Züheyr b. Muhammed, her ne kadar sahih ricaldan sayılırsa da onun birçok münker rivayetleri vardır. Bu hadis de o münkerlerden biridir." Nitekim Ebû Hâtim de, "Bu hadis münkerdir" demiştir.[86]

Bilindiği gibi, münker hadis, zayıf bir râvînin sika (güvenilir) bir râviye muhalif olarak rivâyet edilen hadistir.

Tahavî ise, Zübeyr b. Muhammed hakkında şöyle demiştir: "Bu zat her ne kadar sika (güvenilir) ise de, Amr b. Ebî Seleme'nîn rivâyeti onun zayıf olduğunu ortaya koymaktadır.[87] İbn Maîn de aynı görüştedir.

Nevevi, Hâkim'in bu hadisi sahîhlemesi kabule şayan değildir, zira namazın sonunda bir tek selâmla yetinmenin hiçbir şekilde sabit olmadığı bilinmektedir, demiştir.[88]

Bir selâmla yetinmekle ilgili bir başka rivayeti İbn Mâce, Abdülmüheymin'den, o da babası Abbas'dan, oda kendi babasından, o da dedesi Sehl b. Sa'd (radıyallahu anh)'dan yapmıştır. Adı geçen demiştir ki: "Rasulullah Efendimiz (sallallahu aleyhi ve sellem)'in bir tek selâm verdiğini işittim, ondan fazlasını yapmadı."

Darekutni bu rivayet üzerinde durarak, "Abdülmüheymin kavi değildir" derken, İbn Hibban, onunla ihticac bâtıldır, diye kaydetmiştir.[89]

Zehebi bu zat üzerinde durarak şunları nakletmiştir: "Abdülmüheymin b. Abbas'ın on kadar rivâyet ettiği hadis vardır. Buharî, onun münke-

86 Nasbu'r-raye: 1/433

87 Şerhu Meâni'l-Asâr: 1/270

88 Zeylai, El-Hulasa'dan naklen belirtmiştir. Nasbu'r-raye: 1/433

89 Nasbu'r-raye: 1/433

ru'l-hadis olduğunu söylemiş; Nesâî, sika olmadığına dikkat çekmiş, Darekutnî ise, onun kavi olmadığını belirtmiştir."[90]

Bu konuda bir başka rivayeti İbn Mâce, Yahya b. Râşki'den, o da Yezîd Mevlâ Seleme'den, o da Seleme b. El-Ekva' (radıyallahu anh)'dan yapmıştır. Adı geçen şöyle demiştir. "Rasulullah Efendimiz (sallallahu aleyhi ve sellem)'i namaz kılarken gördüm, bir defa selâm verdi."

Ne var ki, râvî Yahya b. Râşid üzerinde durulmuş, İbn Maîn, onun kayda değer bir şey olmadığını söylerken, Nesâî onun zayıf olduğunu belirtmiştir.[91]

Aynı konuyla ilgili bir hadisi İbn Adiy El-Kâmil'de, Ata' b. Ebî Meymune'den, o da Ebu Hafs'dan, o da El-Hasen'den, o da Semure (radıyallahu anh)'dan rivâyet etmiştir. Adı geçen şöyle demiştir: "Rasulullah Efendimiz (sallallahu aleyhi ve sellem) (namazın sonunda) bir tek defa selâm verirdi, o da yüzü istikametine."

Abdülhak bunu kendi Ahkâm'ında İbn Adiy cihetiyle zikretmiş ve Artâ-
52 'ın zayıf olduğunu belirtmiştir.[92] İbn Maîn onun sika olduğunu belirtmişse de Ebû Hatim onun hadisiyle ihticac edilmez demiştir. Aynı zamanda bu zatın Kaderi mezhebinin baş elemanlarından olduğunu Ebu İshak El-Cevzecânî söylemiştir.[93]

Böylece namazın sonunda Rasulullah Efendimiz (sallallahu aleyhi ve sellem)'in yüzü istikametine bir selâm vermekle yetindiğiyle ilgili rivayetlerin hemen hepsi çıkarım yapmaya elverişli olmadığı, çoğunun zayıf ve metruk olduğu anlaşılmaktadır. O bakımdan iki tarafa belirtilen şekilde ve zikredilen elfaz ile selâm vermenin sahih olduğu delil olarak göstermeye uygun görüldüğü kesinlik kazanmış oluyor. O bakımdan müctehid imamların çoğunun çıkarım ve ictihadları bu doğrultudadır.

---

90 Mizanü'l-i'tidal: 2/671- 5279 nolu Abdülmüheymin

91 Mîzanü'l-İ'tidal: 4/373 - 9499 nolu Yahya

92 Nasbu'r-raye: 1/434

93 Mizanü'l-i'tidal: 3/76- 5650 nolu Âta

Nitekim Ebu Cafer Tahavî bir selâmla yetinmekle ilgili iki rivayete yer verdikten sonra iki tarafa selâm vermekle ilgili yirmiden fazla rivâyeti toplamış ve böylece konuya ağırlık kazandırarak araştırıcılara yeteri kadar fikir vermiştir. Onları buraya nakletmemiz, -kitabımızın hacmini büyüteceğinden- mümkün olmamıştır. O, bu rivâyetleri topladıktan sonra Mâliki mezhebi dışında üç mezhebin görüşüyle birleşmiştir.[94]

Hadis-i Şeriften Çıkarılan Hükümler

1. Namazın sonunda selâm vermek ve "selâm" lafzını kullanmak vâcibdir.
2. Başı sağa ve sola çevirip selâm vermek sünnettir. Bu, Hanefîler'e göredir.
3. Selâm verirken sağdaki ve soldaki melekleri ve mü'minleri kasdetmek müstehabdır.
4. Önce sağa, sonra sola selâm vermek sünnettir. Bu da Hanefiler'e göredir.
5. Selâm verirken başı iyice sağa ve sola, yanaklar görünecek şekilde çevirmek sünnettir. Bu Hanefî, Şafi'i ve Hanbeli mezhebine göredir.
6. Namazın sonunda selâm vermek farzdır.
7. Selâm verirken "es-Selamü aleyküm ve rahmetullah" demek sünnettir ve selâmın kâmil şeklidir.
8. Sağ tarafa selâm vermek vâcib, sol tarafa vermek sünnettir. Bu, Hanefîler'le Hanbeliler'e göredir.
9. Namazın sonunda sadece ön cihete selâm verip başı hafifçe sağa çevirmek kâfidir. Bu, Mâlikîler'e göredir.
10. Selâmı cezm şeklinde teleffuz edip uzatmamak sünnettir.

94 Şerhu Meâni'l-Asar: 1/266-277

NAMAZDAN SONRA ZİKİR VE DUÂ

Namaz bütünüyle zikir, tesbih, tehlil ve duâ olmakla beraber, onu kılmaya bizi muvaffak kılan Allah'a ne kadar duâ etsek ve O'nu ne kadar ansak, ne kadar tesbih etsek yine azdır. Cenâb-ı Hakk'ın hidâyet nasip ederek bizi huzuruna kabul buyurması ve günde beş vakit bizi buna dâvet etmesi, iltifatların en güzeli, nimetlerin en büyüklerinden biridir.

عَنْ ثَوْبَانَ قَالَ كَانَ رَسُولَ اللهِ صَلَّى اللهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ إِذَا نْصَرَفَ مِنْ صَلَاتِهِ اسْتَغْفَرَ ثَلَاثًا وَقَالَ اَللَّهُمَّ أَنْتَ السَّلَامُ وَمِنْكَ السَّلَامُ تَبَارَكْتَ يَاذَا الْجَلَالِ وَالْإِكْرَامِ.

54 Sevbân (radıyallahu anh)'dan yapılan rivâyette demiştir ki: "Rasulullah Efendimiz (sallallahu aleyhi ve sellem) namazdan fariğ olunca üç defa istiğfar eder ve şöyle derdi: Allahümme Ente's-Selâm ve Minke's-Selâm, Tebarakte Ya Ze'l-Celâlî Ve'l-İkrâm"[95]

وَعَنْ عَبْدِ اللهِ بْنِ الزُّبَيْرِ أَنَّهُ كَانَ يَقُولُ فِي دُبُرِ كُلِّ صَلَاةٍ حِينَ يُسَلِّمُ: لَاإِلَهَ إِلَّا اللهُ وَحْدَهُ لَا شَرِيكَ لَهُ لَهُ الْمُلْكُ وَلَهُ الْحَمْدُ وَهُوَ عَلَى كُلِّ شَيْءٍ قَدِيرٍ وَلَا حَوْلَ وَلَا قُوَّةَ إِلَّا بِاللهِ الْعَلِيِّ الْعَظِيمِ وَلَا نَعْبُدُ إِلَّا إِيَّاهُ لَهُ النِّعْمَةُ وَلَهُ الْفَضْلُ وَلَهُ الثَّنَاءُ الْحَسَنُ لَاإِلَهَ إِلَّا اللهُ مُخْلِصِينَ لَهُ الدِّينَ وَلَوْ كَرِهَ الْكَافِرُونَ قَالَ وَكَانَ رَسُولَ اللهِ صَلَّى اللهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ يُهَلِّلُ بِهِنَّ دُبُرَ كُلِّ صَلَاةٍ.

95 Tirmizi/Mevakıt: 108. Ebû Dâvud/Vitir: 25. Nesâi/Sehv: 81. Ahmed; 4/88, 254

Abdullah b. Zübeyir (radıyallahu anh)'dan yapılan rivâyette, adı geçen her namazın arkasından selâm verince şöyle derdi: "La İlahe İllallahü Vahdehü La Şerike Leh, Lehü'l-Mülkü Ve Lehü'l-Hamdü Ve Hüve Alâ Külli Şey'in Kadir Vela Havle Vela Kuvvete İlla Billahi'l-Aliyyil-Azim, Vela Na'bdü İlla İyya-Hü, Lehü'n-Ni'metü Ve Lehü'l-Fazlü Ve Lehü's-Senaü's-Senaü'l-Hasen. La İlahe İllallahü Muhlisine Lehü'd-Dine Velev Kerihe'l-Kâfirun."

Abdullah devamla dedi ki: "Rasulullah Efendimiz (sallallahu aleyhi ve sellem) her namazın arkasında bunlarla, tehlilde bulunurdu."[96]

Muğire b. Şu'be (radıyallahu anh)'dan yapılan rivayette, Rasulullah Efendimiz (sallallahu aleyhi ve sellem)'in her farz namazın arkasında şöyle dediğini haber vermiştir: La İlahe İllallahü Vahdehü La Şerike Lehü, Le-Hü'l-Mülkü Ve Lehü'l-Hamdü Ve Hüve Ala Külli Şeyin Kadir Allahümme La Menla Lime A'tayte Vela Mutiye Lima Mene'te Vela Yenfe'ü Ze'l-Ceddi Minke'l-Cedd.[97]

Abdullah b. Amr (radıyallahu anh)'dan yapılan rivayette, Rasulullah Efendimiz (sallallahu aleyhi ve sellem)'in şöyle buyurduğunu haber vermiştir: "İki haslet var ki, hangi bir müslüman adam onları (zikredip) sayarsa, mutlaka Cennet'e girer. O iki haslet çok kolaydır, ama onlarla amel eden pek azdır: Her namazın arkasında on defa Allah (celle celaluhu)'nu tesbih eder, on defa tekbir eder, on defa da hamd eder."

Râvi devamla diyor ki: "Rasulullah (sallallahu aleyhi ve sellem)'i gördüm, eliyle (onları sayıp parmaklarını bükerek) bağlıyordu ve (şöyle diyordu): İşte bu, dil ile yüz ellidir, terazde ise bin beş yüzdür."

"Döşeğine gelip uyumak istediğinde yüz defa tesbih, hamd ve tekbir getirirdi ve (şöyle buyururdu): Bu dil ile yüzdür, terazi de ise, bindir."[98]

Sa'd b. Ebî Vakkas (radıyallahu anh)'dan yapılan rivayete göre, adı geçen kendi oğullarına, öğretmenin küçük çocuklara yazmayı öğretir gibi, şu keli-

96 Müslim - Müsned-i Ahmed - Ebû Dâvud - Nesâî

97 Buharî- Müslim

98 Tirmizi/Salât: 185. İbn Mâce/İkamet: 32. Ahmed: 2/205

meleri öğretiyordu. Şüphesiz ki Rasulullah Efendimiz (sallallahu aleyhi ve sellem) namazın arkasında o kelimelerle (Allah'a sığınır) teavvüz ederdi: Allahım! Cimrilikten sana sığınırım, korkaklıktan sana sığınırım, ömrün en rezil (dönemine) döndürülmekten sana sığınırım, dünya fitnesinden sana sığınırım ve kabir azabından da sana sığınırım."[99]

Ümmü Seleme validemiz (radıyallahu anh)'dan yapılan rivayette, Rasulullah Efendimiz (sallallahu aleyhi ve sellem)'in sabah namazını kıldığı zaman şöyle dua ettiğini haber vermiştir: "Allahım senden faydalı bir ilim, kabul olunan bir amel isterim."[100]

Ebu Ümame (radıyallahu anh)'dan yapılan rivayette, şöyle haber vermiştir; "Ey Allah'ın Resulü! Hangi duâ daha çok makbuldür? diye soruldu." Rasulullah (sallallahu aleyhi ve sellem) "Gecenin ortasının son bölümünde ve bir de farz namazların arkasında (yapılan duâ)." diye buyurdu.[101]

Böylece namazdan sonra birçok tesbîh, tekbir, tahmîd ve dualar tavsiye edilmiştir. Herkes zamanın elverdiği nisbette bunlardan birini veya birkaçını yerine getirmekte muhtardır. Rivâyetlerin tamamı dikkate alınınca, Rasulullah Efendimiz (sallallahu aleyhi ve sellem)'in her namazın arkasından bunların hepsini bir dizi halinde yapmadığı, ama mutlaka bir iki tanesini ihmal etmediği görülür. Dua ve tesbihlerin çokluğu bir bahçedeki, renkleri, kokuları ve şekilleri farklı yüzlerce gül ve çiçeğe benzetilebilir. Hepsi de aynı bahçenin toprağında yer almıştır. Bu bahçeye bakan herkes en çok hoşuna gkien gül ve çiçeklerden birini veya birkaçını seçer. Biz de yüzlerce dua ve Tesbih arasından birini veya birkaçını seçebilir ve onlara devam edebiliriz. Bunda bir sakınca yoktur.

Hadis-i Şerifle İlgili Mezheplerin İctihad Ve Yorumları

Önce şunu belirtelim ki, müctehid imamlar namazdan sonra yapılacak dua ve tesbih üzerinde fazla durmamışlar, sadece me'sur duâ ve tesbihlerin

99 Buhari/Cihad: 25. Tirmizî: Hadisun sahîhun

100 İbn Mâce/İkamet: 32. Ahmed: 6/294 305, 313, 32

101 Tirmizi/Daavat: 78

yapılmasının müstehab olduğunu söylemişlerdir. Nitekim İmam Ahmed b. Hanbel bu hususa temasla şöyle demiştir: "Selâm verdikten sonra Allah'ı anmak ve duâ etmek müstehabdır. Daha çok Rasulullah Efendimiz (sallallahu aleyhi ve sellem)'den rivayet edilenlerle zikir ve duâ etmek müstehab sayılmıştır."

Nitekim İmam Ahmed b. Hanbel bu hususa temasla şöyle demiştir: ve Evzaî'den rivayet edilen hadislerle çıkarım edildiğini söyler. Ayrıca Sa'd. b. Ebî Vakkas hadisiyle de çıkarım edildiğini nakleder.[102]

O nedenle mezhep imamlarının görüş ve çıkarımlarını ayrı ayrı naklet-meyi gerek görmüyoruz.

Konuyla İlgili Diğer Hadis-i Şerifler Ve Tahliller

95 nolu Sevban (radıyallahu anh) hadisi sahihtir. Namazın arkasından üç defa istiğfar etmenin meşruiyetine delâlet etmektedir.

96 nolu Abdullah hadisi de sahihtir. Namazdan hemen sonra belirtilen zikri bir defa yapmanın meşruiyetini ifade etmektedir.

97 nolu Muğîre hadisi, Buharî ve Müslim'in ittifakıyla sahihtir. Ancak Taberânî bu rivayeti şu fazlalıkla tespit etmiştir: "Yuhyî ve yümitü ve hüve hayyün lâ yemut, biyedihi'l-hayrü ve hüve alâ küllî şey'în kadir."

Hadisin râvilerinin hepsi sikat (güvenilir)dırlar. Buna benzer bir rivayeti Hafız Bezzar, Abdurrahman b. Avf (radıyallahu anh)'dan sahih bir senetle rivayet etmiştir.

Hadisin zahiri, namazdan sonra sözü edilen zikrin meşruiyetine ve bir defa söylenmesine delâlet etmektedir. Ancak Ahmed b. Hanbel, Nesâi ve İbn Huzeyme bunun üç defa söylenmesinin daha uygun olacağını belirtmişlerdir.

Ancak şunu hatırlatmamızda fayda vardır: Hadiste belirtilen zikir, az

102 El-Muğnî: 1/559, 560

değişik lâfızlarla çeşitli tariklerle rivayet edilmiştir. Herhangi birini virt edinmekte bir sakınca yoktur.

98 nolu Abdullah b. Ömer Efendimiz (radıyallahu anh) hadisi sahihtir. Ancak sözü edilen tesbih, tekbir ve tahmîdin sayısıyla ilgili rivayetler muhteliftir: Naklettiğimiz hadiste onar defa tavsiye edilmiştir. Tirmizî ve Nesâî'nin Enes (radıyallahu anh) hadisinde, Nesâî'nin Sa'd b. Ebî Vakkas (radıyallahu anh) hadisinde, Ahmed b. Hanberin Ali b. Ebî Tâlib (radıyallahu anh) hadisinde, Taberânî'nin Ümmü Mâlik hadisinde sözü edilen tesbihlerin onar defa yapılması belirtilmiştir.

Tirmizî ve Nesâî'nin İbn Abbas (radıyallahu anh) hadisinde; Müslim, Tirmizi ve Nesâî'nin Kâb b. Ücre hadisinde; Buharî ve Müslim'in Ebû Hureyre hadisinde; Nesâî'nin Ebû Derdâ hadisinde her birinden otuz beş defa söylenmesi tavsiye edilmiştir.

Nesâî'nin Zeyd b. Sabit (radıyallahu anh) hadisinde, yine Nesâî'nin Abdullah b. Ömer hadisinde yirmi beş defa söylenmesi tavsiye edilmiştir.

Hafız Bezzar'ın İbn Ömer Efendimiz (radıyallahu anh) hadisinde on bir defa söylenmesi tavsiye edilmiştir.

Ayrıca altı defa ve bir defa tavsiye edilen bazı rivâyetler de mevcuttur: Taberânî ise El-Kebir'de Ebû Zümeyl hadisini naklederek yetmiş defa söylenmesini belirtmiştir. Ancak bu hadisin isnadında bir cehalet vardır. Diğer yandan Nesâî'nin Ebû Hureyre (radıyallahu anh) hadisinde yüz defa tavsiyesi yer almıştır. Ancak bu rivayetin zayıf olduğu tespit edilmiştir.

Günümüzde namazdan sonra tesbih, tahmid ve tekbirin 33'er defa söylenmesi, Buharî ve Müslim'in Ebû Hureyre (radıyallahu anh)'dan rivâyet ettikleri sahih hadise dayanmaktadır. Ayrıca Nesâî aynı rivayetin bir benzerini "Amelül-yevmi ve'lleyle" bölümünde ashabdan bir zattan naklen rivayet etmiştir.[103]

103 Neylü'l-evtar: 2/343, 344

99 nolu Sa'd b. Ebî Vakkas (radıyallahu anh) hadisi sahihtir. Rasulullah Efendimiz (sallallahu aleyhi ve sellem)'in sözünü ettiğimiz altı şeyden Allah'a sığınması, onların önemine binaendir. Ayrıca ümmetini o altı hususta uyanık tutmaya yönelik bir tavsiyedir.

11 nolu Ümmü Seleme (radıyallahu anha) hadisini aynı zamanda İbn Ebî Şeybe tahrîc etmiştir. İbn Mâce ise kendi Sünen'inde Ebu Bekir b. Ebi Şeybe'den rivayet etmiştir ki, ricalinin hepsi sikat (güvenilirler)dir. Sadece Ümmü Seleme'nin azatlı kölesi pek bilinmemektedir.

12 nolu Ebu Ümâme (radıyallahu anh) hadisini Tirmizî hasenlemiştir. Hadis duaların daha çok, gece ortasında ve bir de farz namazların arkasında makbul olduğuna delâlet etmektedir.

Öteden beri farz namazların arkasında tesbihlerden önce Ayete'l-kürsî okunmaktadır. İlim adamları bunu belirtilen yerde okunmasını tavsiye ederlerken şu hadisle çıkarım yapmışlardır: "Kim her farz namazın arkasında Âyete'l-kürsî'yi okursa, ölümden başka onun Cennet'e girmesine engel olacak bir şey yoktur." Nesâî'nin Ebû Ümame (radıyallahu anh)'dan rivayet ettiği bu hadisi, İbn Hibban sahîhlemiştir. Taberânî aynı rivayeti şu fazlalıkla rivayet etmiştir: "Kim her farz namazın arkasında Âyete'l-kürsî ve Kul huvallahu ahadi okursa."

Bunların dışında namazdan sonra birçok dua, zikir, tesbih ve teavvüzler tavsiye edilmiştir. Hepsini buraya nakletmemize hacmimiz müsait değildir.

Hadis-i Şeriften Çıkarılan Hükümler

1. Her namazdan sonra, Abdullah b. Zübeyir (radıyallahu anh)'ın rivayet ettiği duayı okumak sünnettir.
2. Her namazın ardında Muğîre b. Şu'be (radıyallahu anh)'ın rivayet ettiği tehlîl anlamındaki duayı okumak da sünnettir.
3. Her namazın ardından on defa Sübhanellah, on defa Allahu Ekber,

on defa da Elhamdülillah çekip tesbih, tekbir ve tahmidde bulunmak sünnettir. Aynı zamanda her tesbih, tekbir ve tahmid on misliyle karşılık görür.

4. Akşamlayın uyumak üzere yatağa uzanıldığında yüz defa tesbîh, tekbir ve tahmîdde bulunmak müstehabdır. Bu da bire on karşılık görür.

5. Her namazdan sonra Sa'd b. Ebî Vakkas (radıyallahu anh)'dan rivayet edilen hadiste belirtilen şekilde teavvüzde bulunmak sünnettir.

6. Sabah namazından hemen sonra Ümmü Seleme validemiz (radıyallahu anha)'dan rivayet edilen duayı yapmak müstehabdır.

7. En çok kabule şayan olan duâ, gece yarısının son bölümünde ve bir de farz namazlardan sonra yapılanıdır.

NAMAZLARI FARKLI YERLERDE KILMAK

İmam farz namazı kıldırdıktan sonra ne yapmalıdır? Bulunduğu yerde oturup tesbîh ve dua ile mi meşgul olmalıdır, sünnet namaz varsa kalkıp onu mu kılmalıdır, bulunduğu yerden biraz sağa ve ya sola mı sapmalıdır?

İmama uyup namaz kılanlar, selâmdan sonra safları bozmalı mıdırlar, yoksa safları bozmadan sünnet namaza veya duâ ve tesbihleri yerine mi getirmelidirler? Bütün bu soruların cevabını, ilgili hadisleri ve onlarla ilgili ilim adamlarının tespit ve görüşlerini naklettikten sonra vermiş olacağız.

عَنْ عَائِشَةَ قَالَتْ كَانَ رَسُولَ اللهِ صَلَّى اللهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ إِذَا سَلَّمَ لَمْ يَقْعُدْ إِلاَّ مِقْدَارَ مَا يَقُولُ اَللَّهُمَّ اَنْتَ السَّلاَمُ وَمِنْكَ السَّلاَمُ تَبَارَكْتَ يَاذَا الْجَلاَلِ وَالْإِكْرَامِ.

Hz. Aişe validemiz (radıyallahu anha)'dan yapılan rivayette, demiştir ki: "Rasulullah Efendimiz (sallallahu aleyhi ve sellem) (namazın sonunda) selâm verince, "Allahümme ente's-selâm ve minke's-selâm tebarekte ya ze'l-celâli ve'l-ikram" diyecek kadar otururdu."[104]

Semüre (radıyallahu anh)'dan yapılan rivayette, demiştir ki: "Rasulullah Efendimiz (sallallahu aleyhi ve sellem) bir namaz kıldığı (kıldırdığı) zaman dönüp yüzüyle bize yönelirdi."[105]

عَنْ الْبَرَاءِ بْنِ عَازِبٍ قَالَ كُنَّا إِذَا صَلَّيْنَا خَلْفَ رَسُولِ اللهِ صَلَّى اللهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ أَحْبَبْنَا أَنْ نَكُونَ عَنْ يَمِينِهِ فَيُقْبِلُ عَلَيْنَا بِوَجْهِهِ.

Berâ b. Âzib (radıyallahu anh)'dan, demiştir ki: "Bizler Rasulullah Efendimiz (sallallahu aleyhi ve sellem)'in arkasında namaz kıldığımız zaman, O'nun sağında

104 Tirmizî/Salât: 108. İbn Mâce/İkamet: 32. Müsned-i Ahmed, Müslim

105 Sahih-i Buhari. Ahmed: 2/284, 285

bulunmayı ve (selâm, verince) yüzüyle bize yönelmesini çok arzu ederdik."[106]

وَعَنْ يَزِيدَ بْنِ الْأَسْوَدِ قَالَ: حَجَجْنَا مَعَ رَسُولِ اللهِ صَلَّى اللهُ عَلَيْهِ وسَلَّمَ حَجَّةَ الْوَدَاعِ، قَالَ فَصَلَّى بِنَا صَلاَةَ الْصُبْحِ، ثُمَّ اِنْحَرَفَ جَالِسًا فَاسْتَقْبَلَ النَّاسَ بِوَجْهِهِ وَذَكَرَ قِصَّةَ الرَّجُلَيْنِ اللَّذَيْنِ لَمْ يُصَلِّيَا، قَالَ: وَنَهَضَ النَّاسُ إِلَى رَسُولِ اللهِ صَلَّى اللهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ وَنَهَضْتُ مَعَهُمْ وَأَنَا يَوْمَئِذٍ أَشَبُّ الرِّجالِ وَأَجْلَدُهُ، قَالَ فَمَا زِلْتُ أَزْحَمُ النَّاسَ حَتَّى وَصَلْتُ إِلَى رَسُولِ اللهِ صَلَّى اللهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ فَأَخَذَتْ بِيَدِهِ فَوَضَعْتُهَا إِمَّا عَلَى وَجْهِي أَوْ صَدْرِي، قَالَ فَمَا وَجَدْتُ شَيْئًا أَطْيَبَ وَلاَ أَبْرَدَ مِنْ يَدِ رَسُولِ اللهِ صَلَّى اللهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ، قَالَ وَهُوَ يَوْمَئِذٍ فِي مَسْجِدِ الْخَيْفِ.

Yezîd b. Esved (radıyallahu anh)'dan yapılan rivayette, demiştir ki: "Veda haccında Rasulullah Efendimiz (sallallahu aleyhi ve sellem) ile birlikte haccetmiş bulunuyorduk. O bize sabah namazını kıldırdıktan sonra bulunduğu yerden biraz saptı ve yüzünü çevirip insanlara yönelerek namaz kılmayan iki adamın kıssasını anlattı. Bu sırada hazır bulunanlar yerlerinden kalkıp Rasulullah (sallallahu aleyhi ve sellem)'e doğru yürüdüler; ben de yerimden kalkıp onlarla beraber yürüdüm ki o gün ben oradakilerin en genci ve en yakışıklısı idim. Durmadan kalabalığı yarıp Rasulullah (sallallahu aleyhi ve sellem)'e ulaştım ve elinden tutup ya yüzünün, ya da göğsünün üzerine koydum. Hemen belirteyim ki, Rasulullah Efendimiz (sallallahu aleyhi ve sellem)'in elinden daha temiz ve güzel, daha serin bir el görmedim. Rasulullah o gün Mescid-i Hayf'de bulunuyordu."[107]

---

106 Buharî/Ezan: 149. 150. İsti'zan: 3. Müslim/Müsafirin: 62. Ebû Dâvud/Salât: 71, 184. Tirmizî/Mevakıt: 92. İbn Mâce/İkamet: 55. Nesai/İkamet; 34. Sehv; 69. 72. Ahmed: 4/291, 292, 300-5/86, 88, 107

107 Müslim/Hac: 311, 312. Ahmed: 4/161, 343- 5/262

Ebu Cuhayfe (radıyallahu anh)'dan yapılan rivayette, demiştir ki: "Rasulullah Efendimiz (sallallahu aleyhi ve sellem) gün ortasında Betha'ya doğru çıktı, abdest aldıktan sonra öğle namazını iki, ikindi namazını da iki rekât olarak kıldı ki o esnada önünde kısa bir harbe bulunuyordu, o harbenin ön kısmından da kadın geçiyordu. (Namazı müteakip) oradaki insanlar kalkıp Rasulullah Efendimiz (sallallahu aleyhi ve sellem)'in ellerini tutarak yüzlerine sürdüler."

Râvi devamla diyor ki: "Ben de Rasulullah Efendimiz (sallallahu aleyhi ve sellem)'in elinden tuttum ve yüzümün üstüne koydum da onu kardan daha soğuk, misk kokusundan daha güzel ve hoş buldum."[108]

İbn Mes'ud (radıyallahu anh)'dan yapılan rivayette, demiştir ki: "Sizden hiç kimse namazını kılınca mutlaka sağ tarafa ayrılmayı kendi üzerine bir hak olarak görüp ondan şeytan için bir şey ayırmasın. And olsun ki, Rasulullah Efendimiz (sallallahu aleyhi ve sellem)'i daha çok sol tarafına ayrılırken gördüm."

Diğer bir rivayette, "daha çok insirafı (ayrılması) sol tarafına idi" denilmiştir.[109]

Kabîsa b. Hilb'den o da babasından rivayet etmiştir. Babası şöyle haber vermiştir: "Rasulullah Efendimiz (sallallahu aleyhi ve sellem) bize imam olurdu da (namazı kıldırınca) hem sağına, hem soluna ayrılırdı." Yani bazen sağına, bazen da soluna ayrılırdı.[110]

Hadis-i Şerifle İlgili Mezheplerin İctihad Ve Yorumları

Hanefiler'e göre: İmam farzdan sonra sünnet namazı olmayan sabah ve ikindi namazlarından birini kıldırdığı zaman isterse kalkıp ayrılır, isterse yerinde oturup duâ ile meşgul olur. Ancak kıbleye yönelik bir halde oturması mekruhtur. Bunun bid'at olduğunu söyleyenler de olmuştur.[111]

---

108 Buharî/Salât: 17, Libas: 3. Müslim/Salât; 250. Ahmed: 4/307, 308, 309

109 Buhari/Ezan: 159. Nesâi/Sehv: 100. İbn Mâce/İkamet; 33. Ahmed; 1/384, 408, 429, 459, 464, 2/178, 206 5/226

110 Buhari/Ezan: 159. Nesâi/Sehv: 100. İbn Mâce/İkamet: 33. Ahmed: 1/384, 408, 429, 459, 464, 2/178, 206 5/226

111 Bedayi'u's-Sanayi' Fi Tertibiş-Şerayi': 1/159'dan özetlenerek

Hanefîler bu meselede **15** nolu Hz. Aişe validemiz (radıyallahu anha) hadisiyle çıkarım yapmışlardır.

İmam selâm verdikten sonra az durup arkasında namaz kılan yoksa yüzünü cemaate çevirir. Böyle yapması müstehabdır. Arkasında namaz kılan varsa, yüzünü ona çevirmesi mekruhtur.

İmamın yerinden az ayrılıp sağına veya soluna dönerek yüzünü cemaate çevirmesi müstehabdır. Bu hususta imam muhayyerdir, yani istediği veya uygun gördüğü tarafından dönüp yüzünü cemaate çevirir.

İbn Ömer (radıyallahu anh), "İmamın farz namazı kıldırdıktan sonra hiç yerinden inhiraf etmeyip aynı yerde nafile veya sünnet namaz kılması mekruhtur" demiştir.[112]

Yine Hanefîler'e göre, açık havada namaz kılan kimseye, bir parmak kalınlığında ve bir zira' (yaklaşık 60-70 cm.) boyunda bir sütreyi secde yerinin önüne dikmesi müstehabdır. Nitekim Rasulullah Efendimiz (sallallahu aleyhi ve sellem), şehir dışına çıkınca beraberinde kısa bir mızrak taşırdı ki onu namaz kılarken secde yerinin önüne dikerdi.

Dikilen sütrenin önünden geçmekte bir beis yoktur.[113]

Namaz kılanın önünden kadının, eşeğin ve köpeğin geçmesi, namazı kesmeyi gerektirmez. İlim adamlarının çoğu bu görüştedir. Zahirîlere göre, namazı kesmeyi gerektirir. Onlar bu meselede Ebû Zer (radıyallahu anh)'ın "Kadının, eşeğin ve köpeğin geçmesi namazı keser" mealindeki hadisle çıkarım yapmışlardır. Hanefîler ise, Ebu Cuhayfe hadisiyle çıkarım yapmışlardır. Ayrıca Ebu Saîd El-Hudrî (radıyallahu anh)'ın rivayet ettiği, "Hiçbir şeyin geçmesi namazı kesmez" mealindeki hadisi dayanak seçmişlerdir. Nitekim Hz. Aişe validemiz (radıyallahu anha) Urve'ye Irak ehlinin bu mesele hakkında ne dediklerini sormuş, onların, kadın, eşek ve köpeğin geçmesiyle namaz kesilir, dediklerini öğrenince üzülmüş ve şöyle demiştir: "Ne kötüdür Irak,

112 Aynı eserin 160. sahifesine

113 Bedayi'u's-Sanayi': 1/217

nifak, şikak ehli ki, biz kadınları o iki hayvanla bir tutuyorlar! Oysa Rasulullah Efendimiz (sallallahu aleyhi ve sellem) geceleyin benim hücremde kalkıp namaz kılardı, ben de onun ön kısmında cenaze gibi uyur halde bulunurdum."[114]

Şâfiîler'e göre: Namaz kıldırdıktan sonra sağa veya sola inhiraf etmek sünnettir. Onlar bu meselede Ebu Hureyre (radıyallahu anh)'in, "Rasulullah Efendimiz (sallallahu aleyhi ve sellem) namazı kılıp bitirince sağına veya soluna inhiraf eder, (yerinden az ayrılıp sağına veya soluna dönerek yüzünü cemaate çevirirdi)." mealindeki hadisiyle çıkarım yapmışlardır.[115]

Nitekim İmam Şafiî bu konuda şöyle demiştir: "İster imam olsun, ister yalnız başına namaz kılan veya cemaatle bulunan kimse olsun, namazı kılıp kalkınca, arzu ettiği şekilde sağdan veya soldan dönüp yüzünü sağa, sola veya arkasındakilere çevirebilir, isterse ayrılıp gidebilir. Ama ben, imamın sağa doğru teveccüh etmesinin müstehab olduğunu söylüyorum.[116]

Yine Şâfiîler'e göre, açık yerde namaz kılınırken sütre kullanmanın dört mertebesi vardır: Birinci mertebe mevcut iken diğerlerine gidilmez.

Birinci mertebe, sabit olan temiz eşyadır, duvar, sütun ve benzeri şeyler bu cümledendir. İkinci mertebe, dikilen değnek ve benzeri şeylerdir. Üçüncü mertebe, üzerinde namaz kılmak içine dindiği seccade, aba ve benzeri şeylerdir. Tabi o seccadenin cami mefruşatından olmaması şarttır. Aksi halde sütre için yeterli sayılmaz. Dördüncü mertebe, yere uzunlamasına veya enine çekilen hattır. Uzunlamasına çekilmesi evlâdır.

Birinci ve ikinci mertebedeki sütrenin yüksekliğinin bir zira'ın üçte ikisi kadar veya daha fazla olması şarttır. Aynı zamanda o sütreyle namaz kılan kimse arasında üç zira'dan fazla bir mesafenin bulunmaması da şarttır. Üçüncü ve dördüncü mertebedeki sütrenin kıble cihetine doğru, en az bir zira'ın üçte ikisi kadar veya daha fazla uzun olması şarttır ve ayak parmaklarından itibaren kıble cihetine doğru çekilen hattın üç zira'dan daha uzak bir

114 Bedayi'u's-Sanayi': 1/241'den özetlenerek

115 El-Ümm: 1/127

116 El-Ümm: 1/128

mesafede olmaması gerekir.[117]

Hanbelîler'e göre: Cemaat erkek ve kadınlardan oluşuyorsa, o takdirde gerek imam, gerekse erkek cemaatı kadınların kalkıp dışarı çıkmalarına imkân vermek için bulundukları yerde biraz oturmaları müstehabdır, yani namaz kılıp selâm verdikten sonra hemen kalkmayıp kadınların kalkıp çıkmasını beklerler. Nitekim Ümmü Seleme (radıyallahu anh) diyor ki: "Rasulullah Efendimiz (sallallahu aleyhi ve sellem) zamanında, namaz kılınınca kadınlar oturmayıp hemen kalkarlardı."

Cemaat arasında kadın yoksa namazı bitirince fazla oturmak müstehab değildir. Hanbelîler bu meselede **104** nolu Hz. Aişe hadisiyle çıkarım yapmışlardır. O halde imam veya münferit selâm verdikten sonra "Allahümme ente's-selâm ve minke's-selâm, tebarekte ya ze'l-celâli ve'l-ikram" der veya bunu söyleyecek kadar bekler de öylece yerinden kalkar.

Farzdan sonra sünnet namaz yoksa kıbleye yönelik oturmak mekruhtur. Sağa veya sola dönülerek az bir inhiraf yapılır. Nitekim Rasulullah Efendimiz (sallallahu aleyhi ve sellem) öyle yapmıştır.[118]

Hanbelîler bu meselede **109** nolu İbn Mes'ud (radıyallahu anh) hadisiyle çıkarım yapmışlardır.

İmam Ahmed b. Hanbel de şöyle demiştir: "İmam farz namazı kıldığı yerde sünnet ve nafile namaz kılmaz. Nitekim Ali b. Ebî Tâlib (radıyallahu anh)'da öyle demiştir. Ancak imamın arkasında namaz kılanların aynı yerde sünnet ve nafile kılmalarında bir sakınca yoktur. Nitekim İbn Ömer (radıyallahu anh)'da öyle yapmıştır. İshak da aynı görüştedir."

Ahmed b. Hanbel bu meselede, Muğîre b. Şube (radıyallahu anh)'ın rivâyet ettiği şu hadisle çıkarım yapmıştır: "İmam, insanlara namaz kıldırdığı yerde, sünnet ve nafile namaz kılmasın!"[119]

117 Kitabu'l-Fıkhı Ale'l-Mezahibi'I-Erbaa: 1/270

118 El-Muğnî: 17560, 561'den özetlenerek

119 El-Muğnî: 1/562. Buhari/Ezan: 157

Mâlikîler'e göre: Sahnun İbn Vehb'den onun da Saîd b. Ebî Eyyûb'dan, onun da Zehre b. Muabbid'den yaptığı rivayete göre, İbn Müseyyeb namazın sonunda hem sağına, hem soluna selâm verir, sonra da imamın selâmına karşılık verirdi. İmam Mâlik de bu rivayeti benimsemiştir. Sonra da İbn Vehb Yunus b. Yezîd'den rivayetle Ebu Zennad'ın, Hârice b. Zeyd b. Sâbit'in, imamların selâm verdikten sonra oturmalarını kınadığını haber vermiş ve şöyle demiştir: "İmamlar selâm verdikleri zaman artık yerlerinden ayrılırlar." İbn Vehb diyor ki ; "Bana ulaşan bilgiye göre, İbn Şihab selâm verdikten sonra bulunduğu yerden ayrılmanın sünnet olduğunu söylemiştir." Yine İbn Vehb diyor ki: "İbn Mes'ûd (radıyallahu anh) selâmdan sonra oturmaktansa, iyice ısıtılmış taş üzerinde oturmak hayırlıdır, demiştir."

Yine aynı zat diyor ki: "Bize kadar gelen haberden, Ebû Bekir Sıddık (radıyallahu anh)'ın selâm verdikten sonra sanki kızgın taş üzerinde duruyormuş gibi bir hali olurdu, vakit kaybetmeden yerinden kalkıp ayrılırdı. Hz. Ömer Efendimiz (radıyallahu anh) ise, selâmdan sonra bulunduğu yerde oturmak bid'attır, demiştir."[120]

Konuyla İlgili Diğer Hadis-i Şerifler Ve Tahliller

104 nolu Hz. Aişe validemiz (radıyallahu anha) hadisi sahih kabul edilmiştir. Mâlikiler bu hadisle de çıkarımda bulunarak, selâmdan sonra oturmanın mekruh olduğunu belirtmişlerdir. Bu hadisi kuvvetlendirir manada Abdurrezzak'ın Enes (radıyallahu anh)'dan yaptığı şu rivâyeti de dikkatten uzak tutmamak gerekir: "Rasulullah Efendimiz (sallallahu aleyhi ve sellem)'in arkasında namaz kıldım. Selâm verdiği saatte (anda) kalkardı. Sonra Hz. Ebu Bekir (radıyallahu anh)'ın arkasında namaz kıldım, o da selâm verince hemen yerinden kalkar, sanki kızgın bir taş üzerinde duruyormuş gibi davranırdı."[121]

Bunu kuvvetlendiren bir diğer rivâyette şudur : "Rasulullah Efendimiz (sallallahu aleyhi ve sellem) selâm verdikten sonra az bir süre oturup kadınların ayrılmalarını bekler ve öylece kalkardı." Bu da selâm verdikten sonra vakit

120 El-Müdevvenetü'l-Kübra: 1/144

121 Neylü'l-evtar: 2/347

kaybetmeden bulunduğu yerden kalkmak asıldır ve meşrudur.

105 nolu Semüre (radıyallahu anh) hadisini Buhari Salât bahsinde kısa, cenaiz bahsinde uzun olarak rivâyet etmiştir. Sahih hadislerden biri sayılan bu rivâyet de namazdan sonra imamın yüzünü cemaate döndürmesinin meşruiyetine delâlet etmektedir. Aynı zamanda buna devam edildiği de anlaşılıyor. Çünkü (kâne) fiiliyle anlatılmıştır, bu fiil muvazebet (devamlılık) ifade eder. Ancak İmam Nevevi bu fiilin geçmişle ilgili bir kip olduğunu devam ve tekrar gerektirmediğini söylemiştir.

Birincilerin görüş ve tespiti daha uygun kabul edilmiştir. Çünkü Rasulullah (sallallahu aleyhi ve sellem)'in farzdan sonra sünnet olmayan namazlarda ekseri böyle yaptığı bilinmektedir.

106 nolu Berâ' (radıyallahu anh) hadisi ise, Rasulullah Efendimiz (sallallahu aleyhi ve sellem)'in selâm verdikten sonra sağına meyledip o cihette bulunanlara yüzünü çevirdiğine delâlet etmektedir. O halde bu iki hadisin arasını telif ve cem'etmek gerekir: Rasulullah Efendimiz (sallallahu aleyhi ve sellem)'in bazen yüzünü iyice cemaate döndürdüğü, bazen da sadece sağ tarafındaki cemaate çevirdiği olmuştur. Her ikisi de meşrudur. Aynı zamanda Berâ' Hazretlerinin rivâyeti, Semure Hazretlerinin rivayetini tefsir ettiğini de söyleyebiliriz, "Rasulullah Efendimiz (sallallahu aleyhi ve sellem) namazı kılınca yüzünü bize çevirirdi" sözünden, biz sağında bulunan cemaate çevirirdi, manası çıkabilir.

107 nolu Yezîd b. Esved hadisini Ebu Dâvud, Nesai ve Tirmizî tahric etmişlerdir. Ayrıca Tirmizî bu hadisin hasen ve sahih olduğunu kaydetmiştir. Ancak Tirmizi'nin rivayetinde hadis şu lâfızla başlamıştır: "Rasulullah Efendimiz (sallallahu aleyhi ve sellem)'in haccında ben de hazır bulundum ve O'nunla birlikte Mescid-i Hayf'de sabah namazını kıldım. Namazını bitirince yerinden ayrıldı."

Hadisin isnadında Câbir b. Yezîd b. Esved hakkında farklı tespitler ortaya çıkmışsa da Nesâî onun sika (güvenilir) olduğunu söylemiştir.

108 nolu Ebu Cuhayfe (radıyallahu anh) hadisini Buharî hem kısa, hem de

uzun şekliyle rivayet etmiştir. Hadis, kadınların namaz kılan erkeğin önünden geçtiği takdirde onun namazını kesmeyeceğine delâlet etmektedir.

Diğer **109** ve **110** nolu hadisler de, imamın selâm verdikten sonra sağ veya sol tarafına dönmesinin veya tam dönüş yapıp yüzünü olduğu gibi cemaate çevirmesinin meşru olduğuna delâlet etmektedir.

Hadis-i Şeriften Çıkarılan Hükümler

1. İmamın selâm verdikten sonra kıbleye müteveccih bir şekilde oturması mekruhtur. Bu, İmam Ebû Hanîfe'ye göredir.
2. İmam namazı kıldırdıktan sonra, farzı müteakip sünnet namaz yoksa yüzünü cemaate çevirir, bu müstehabdır.
3. İmam Selâm verdikten sonra arkasında henüz namaz kılan varsa, dönüp yüzünü ona çevirmesi mekrûhtur.
4. İmamın farz namazı kıldırdıktan sonra sünnet namaz yoksa sağına veya soluna dönüp o cihetteki cemaate yönelmesi müstehabdır.
5. Açık yerde namaz kılan kimsenin secde edeceği yerin az önüne bir parmak kalınlığında bir cisim dikmesi müstehabdır.
6. Namaz kılan kimsenin önünden kadın, köpek ve eşek geçecek olursa, namazı kesmeyi gerektirmez. Bu da Hanefiler'e göredir.
7. İmamın namazı kıldırdıktan sonra sağına veya soluna doğru kayması sünnettir. İmam Şafiî, namazı kılıp bitiren kimse, sağına, soluna kaymak veya ayrılıp gitmekte serbesttir, demiştir.
8. Açık yerde namaz kılan kimse, önüne dikecek bir sütre bulamadığı takdirde, yere bir çizgi çekilmesi sünnettir. Bu, Şafiîler'e göredir.
9. Cemaat arasında kadın da bulunuyorsa, o takdirde gerek imamın selâm verdikten sonra, gerekse cemaatin, kadınların kalkıp çıkmalarına imkân vermek için bulundukları yerde az bir süre oturmaları müstehabdır. Bu, Hanbeliler'e göredir.

TESBİHAT NE İLE YAPILMALIDIR ?

Bilindiği üzre, tesbih, Allah'ı her türlü noksan sıfatlardan, beşeri vasıflardan tenzih etmek, onun büyüklüğünü, yüceliğini dile getirip övülmeye her zaman lâyık olduğunu düşünerek hamd etmektir.

Ancak Rasulullah Efendimiz (sallallahu aleyhi ve sellem) tesbih, tekbir ve tahmid hususunda bazı rakamlar üzerinde durmuştur. Her sayının ayrı bir hikmeti ve başka bir feyiz ve bereketi bulunduğundan belirtilen rakamlara aynen uymak sünnettir. Sayıda bir yanlışlık yapmamak için de ya parmaklardaki boğumları dikkate alarak hesaplamak, ya da tohum ve benzeri bir şeyle onu gerçekleştirmek câizdir. Günümüzde kullanılan 99'luk tesbihler, sonraları Hindistan ve benzeri yerlerden bize geçmiştir. Rasulullah Efendimiz (sallallahu aleyhi ve sellem) zamanında mü'minler tesbihlerini daha çok parmak hesabıyla yerine getirirlerdi.

Büseyre (radıyallahu anh)'dan yapılan rivayette -ki bu zat muhacirattandır-, demiştir ki: Rasulullah Efendimiz (sallallahu aleyhi ve sellem) bize şöyle buyurdu: "Size gereken tehlîl, tesbih ve takdistir. Sakın bunları yapma hususunda gaflet etmeyin (yeri ve zamanı gelince herhalde yapın). Aksi halde rahat hususunda unutulur (ondan mahrum kalırsınız). Parmak uçlarını bağlayıp (sayınız). Çünkü parmaklar sorumludurlar; konuşturulacaklardır."[122]

Sa'd b. Ebî Vakkas (radıyallahu anh) dan yapılan rivayette, onun şöyle dediği tespit edilmiştir: Hz. Sa'd, Rasulullah Efendimiz (sallallahu aleyhi ve sellem) ile beraber bir kadının yanına girdiklerinde, kadının önünde tohum veya küçük taş bulunuyormuş, kadın tesbihlerini onlarla (sayıp) yapıyormuş. Bunun üzerine Rasulullah (sallallahu aleyhi ve sellem) ona, "Bundan daha kolay ve daha faziletli olanını sana haber vereyim mi: "Sübhanellahi adede ma halaka fi's-semai ve sübhane'llahî adede ma halaka fi'l-ardi ve sübhane'llahî ade-

122 Ebû Dâvud. Tirmizi/Duâ: 120. Ahmed: 6/371

de ma beyne zalike ve sübhane'llahi adede ma huve hâlikun, vallahu ekber misle zalike ve'l-hamdu lillahi misle zalike vela ilâhe illa'llahu misle zalike vela havle vela kuvvete illa billahi misle zalike."[123]

Hz. Safiyye (radıyallahu anha)'dan yapılan rivayette, adı geçen sahabiye, diyor ki: Rasulullah Efendimiz (sallallahu aleyhi ve sellem) yanıma girdi. Önümde 4000 tohum bulunuyordu ki, onlarla tesbih ediyordum. Rasulullah (sallallahu aleyhi ve sellem) bana, "gerçekten sen bunlarla tesbih ettin, ama bundan daha çok sayılacak bir tesbihi sana öğreteyim mi?" diye sordu. Ben de, "evet öğretiniz" dedim. Bunun üzerine şöyle buyurdu: "De ki: "Sübhanellahî adede halkıhi."[124]

Konuyla İlgili Diğer Hadis-i Şerifler Ve Tahliller

122 nolu Büseyre (radıyallahu anh) hadisini aynı zamanda Hâkim tahrîc etmiş, Tirmizî ise, hadisin garip olduğunu, çünkü bu rivayeti ancak Hânı' b. Osman hadisiyle bildiğini kaydetmiştir. İmam Süyutî ise bunun isnadını sahîhlemiştir.

123 nolu Sa'd b. Ebî Vakkas (radıyallahu anh) hadisini, Nesai, İbn Mâce, İbn Hibban ve Hâkim tahrîc etmişlerdir. Aynı zamanda Hâkim onu sahîhlemiş, Tirmizî de hasenlemiştir.

124 nolu Hz. Safiyye (radıyallahu anha) hadisini Hâkim tahrîc etmiş, Süyutî de sahîhlemiştir.

Birinci hadis, tesbihte parmak uçlarıyla saymanın meşruiyetine delâlet etmektedir. Bu manada bir diğer hadisini Ebû Dâvud, Tirmizî, Nesâî ve Hâkim tahrîc etmişler, Tirmizî onu "hasen" ile kayıtlarken Nesâi ile Hâkim sahîhlemişlerdir.[125] Bu ikinci rivâyet şöyledir: "Rasulullah Efendimiz (sallallahu aleyhi ve sellem)'i gördüm, tesbihte parmaklarını bağlayıp (hesaplıyordu)." Ebû Dâvud'un rivayetinde ise, şu fazlalık vardır: "Sağ elinin parmaklarını."

123 Ebû Dâvud/Vitir: 24. Tirmizi/Duâ: 113

124 Tirmizî/Duâ: 103

125 Neylü'l-evtar: 2/353

Rasulullah Efendimiz (sallallahu aleyhi ve sellem), parmakla tesbih sayısını belirlemenin illetini de açıklamıştır ki, bu bize parmakla yapılan tesbihin evlâ ve daha faziletli olduğunu gösterir.

Diğer iki hadis ise, bu hesabın tohum veya küçük taş ile de yapılmasında bir sakınca olmadığına delâlet etmektedirler. Buna kıyasla bildiğimiz tesbihlerle aynı şeyi yapmakta bir sakınca olmadığı anlaşılıyor. Nitekim Rasulullah Efendimiz (sallallahu aleyhi ve sellem)'in azatlı kölesi Ebu Safiyye (radıyallahu anha)'dan yapılan rivâyette, bu zatın önüne bir zenbil dolusu küçük taş konulurdu ve o da öğleye kadar onlarla tesbihlerini yerine getirirdi. Bazen da öğle namazını kıldıktan sonra aynı taşlarla akşama kadar tesbihini sürdürürdü. Bu rivâyeti Ahmed b. Hanbel kendi Müsned'inde zühd bahsinde nakletmiştir. Ayrıca İbn Sa'd'ın Hakim b. Deylemî'den yaptığı rivâyette Sa'd b. Ebî Vakkas (radıyallahu anh)'ın da küçük çakıl taşlarıyla tesbih ettiğini nakletmiştir.

Ayrıca İbn Sa'd'ın kendi Tabakat'ında Abdullah b. Musa tarikiyle Cabir'den, o da kendisine hizmet eden bir kadından, o da Hz. Ali'nin oğlu Hz. Hüseyn'in kızı Fatıma'dan rivayet etmiştir ki, adı geçen Fatıma, düğüm düğüm yapılmış bir sicimle tesbih edermiş. İmam Ahmed'in oğlu Abdullah'ın Zevaidu z-Zühd'de yaptığı rivayette, Ebu Hureyre (radıyallahu anh)'ın içinde bin düğüm bulunan bir cisim tesbihi varmış, onunla tesbihini bitirmeden uyumazmış. Başka bir rivayette o sicimde ikibin düğüm bulunuyormuş.[126]

Ahmed b. Hanbel'in Zühd bölümünde Kasım b. Abdurrahman'dan yaptığı rivayette, adı geçenin şöyle dediğini nakletmiştir: "Ebû Derdâ (radıyallahu anh)'ın bir kese içinde hurma çekirdekleri bulunuyordu. Sabah namazını kılınca onları bir bir çıkarıp bitinceye kadar tesbihini sürdürürdü.

Buna benzer altı yedi kadar başka rivayetler daha vardır. Hepsi de düğüm, tohum, çekirdek, çakıl taşı ve benzeri şeylerle tesbih etmenin caiz olduğuna delâlet etmektedir.

126 Neylü'l-evtar: 2/353

Nitekim mezhep sahibi imamlar da bu konuda farklı bir ictihad ve görüş ortaya koymadıkları anlaşılıyor.

Hadis-i Şeriften Çıkarılan Hükümler

1. Gerek namazdan sonra, gerekse başka vakitlerde tehlîl, tesbih, tekbir ve tahmîdi parmak uçlarını bağlayıp hesaplamakla yapmak müstehabdır.

2. Aynı şeyleri içinde düğüm bulunan cisimle veya tohum, çekirdek ve küçük çakıl taşı gibi maddelerle yapmak da caizdir.

3. Namazdan sonra tehlîl, tesbih ve takdîste bulunmak müstehabdır.

4. Tesbihi parmak uçlarıyla yapmak müstehabdır. Kıyamet gününde parmaklar konuşturulup lehte veya aleyhte şahitlik edeceklerdir.

5. Çok tesbih yapmak isteyenlerin, Sa'd B. Ebî Vakkas hadisinde belirtilen tesbih ve duayı yapmaları meşrudur. Aynı zamanda Hz. Safiyye hadisindeki tesbih de bunun bir benzeridir.

NAMAZDA KONUŞMAK, NAMAZI BOZAR MI?

Namaz bütünüyle zikir, duâ, tesbih, tahmîd ve tehlîlden ibarettir. İlk farz kılındığı günlerde Ashab-ı Kiram'dan bazısının namaz kılarken birbirlerine selâm verdikleri ve konuştukları vakidir. Sonra Melek Cebrail'in işâreti üzerine Rasulullah Efendimiz (sallallahu aleyhi ve sellem) onları böyle yapmaktan menetmiştir. O bakımdan namaz kılarken konuşmak, namazı bozar, hükmü konulmuştur.

عَنْ زَيْدِ بْنِ أَرْقَمَ قَالَ كُنَّا نَتَكَلَّمُ فِي الصَّلَاةِ يُكَلِّمُ الرَّجُلُ مِنَّا صَاحِبَهُ وَهُوَ إِلَى جَنْبِهِ فِي الصَّلَاةِ حَتَّى نَزَلَتْ وَقُومُوا لله قَانِتِينَ فَأُمِرْنَا بِالسُّكُوتِ وَنُهِينَا عَنِ الْكَلَامِ.

Zeyd b. Erkam (radıyallahu anh)'dan yapılan rivayette, demiştir ki: Bizler (önceleri) namazda iken konuşurduk, öyle ki bizden bir adam yanıbaşında namaz kılan arkadaşıyla konuşurdu. Bu hal "ve kümü lillahi kanitin" (Ve Allah'a saygı ve korku dolu bir gönül ile el bağlayıp durun!"[127] âyeti ininceye kadar devam etti. Bu âyet inince susmakla emrolunduk, (namazda) konuşmaktan men' olunduk."

Aynı rivâyeti Tirmizi şu lâfızla nakletmiştir: "Bizler, Rasulullah Efendimiz (sallallahu aleyhi ve sellem)'in arkasında namaz kılarken konuşurduk."

İbn Mes'ud (radıyallahu anh)'dan yapılan rivâyette, demiştir ki: "Bizler, Rasulullah Efendimiz (sallallahu aleyhi ve sellem) namazda iken kendisine selâm verirdik, o da selâmımızı alıp cevaplardı. Necaşî'nin yanından (Medine'ye) döndüğümüzde yine kendisine o vaziyette iken selâm verdik, selâmımızı

127 Bakara suresi: 238. Buhari/Amel: 2, Tefsir: 2, 13. Müslim/Mesacid; 35. Tirmizî/Mevakıt: 180. Ahmed: 1/377

alıp cevaplamadı. Bunun üzerine kendisine dedik ki: "Ey Allah'ın Rasulü bizler daha önce sana namazda iken selâm verirdik sen de selâmımızı alıp cevaplardın." Bize şöyle buyurdu: "Şüphesiz ki namazda (kendine has) bir meşguliyet vardır."[128]

Diğer bir rivâyette aynı hadis şöyle nakledilmiştir: "Bizler Mekke'de bulunduğumuz sıralarda, henüz Habeş diyarına gitmeden önce Rasulullah Efendimiz (sallallahu aleyhi ve sellem)'e (namazda iken) selâm verirdik. Habeş diyarından dönüp geldiğimizde yine (namazda iken) O'na selâm verdik, fakat O selâmımızı alıp cevaplamadı. O sebeple yakın ve uzak kalma duygusu beni aldı, tâki O namazını kılıp bitirdi. Bunun sebebini sorduğumda buyurdu ki: "Şüphesiz ki Allah kendi emrinden dilediğini ortaya çıkarır, şimdi de namazda konuşmamamız için yeni bir emir ortaya koymuştur."[129]

وَعَنْ مُعَاوِيَةَ بْنِ الْحَكَمِ السُّلَمِي قَالَ: بَيْنَمَا أَنَا أُصَلِّي مَعَ رَسُولُ اللَّهِ صَلَّى اللهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ إِذْ عَطِسَ رَجُلٌ مِنَ الْقَوْمِ. فَقُلْتُ: يَرْحَمُكَ اللَّهُ فَرَمانِي الْقَوْمُ بِأَبْصَارِهِمْ. فَقُلْتُ: وَاثُكْلُ أَمَّاهُ، مَا شَأْنُكُمْ تَنْظُرُونَ إِلَيَّ، فَجَعَلُوا يَضْرِبُونَ بِأَيْدِيهِمْ عَلى أَفْخَاذِهِمْ فَلَمَّا رَأَيْتُهُمْ يُصْمِتُونَنِي لَكِنِّي سَكَتُّ فَلَمَّا صَلَّى رَسُولُ اللَّهِ صَلَّى اللهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ فِبِأَبِي وَ وَأُمِّي مَا رَأَيْتُ مُعَلِّماً قَبْلَهُ، وَلاَ بَعْدَهُ أَحْسَنَ تَعْلِيماً مِنْهُ، فَوَاللَّهِ مَا كَهَرَنِي، وَلاَ ضَرَبَنِي، وَلاَ شَتَمَنِي قَالَ: إِنَّ هذِهِ الصَّلاَةَ لاَ يَصْلُحُ فِيهَا شَيْءٌ مِنْ كَلاَمِ النَّاسِ، إِنَّمَا هِيَ التَّسْبِيحُ وَالتَّكْبِيرُ، وَقِرَاءَةُ الْقُرآنِ، اوكماقال رَسُولَ اللَّهِ صَلَّى اللهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ

128 Buharî/El-amelü fissalât: 2. Tefsîr: 2, 3. Müslim/Mesacid; 35. Tirmizi/Mevakıt: 180. Tefsir; 2 Ahmed; 1/435, 463- 4/368

129 Müslim/Mesacid: 12. Ahmed: 6/2

Muâviye b. Hakem (radıyallahu anh)'dan yapılan rivayette, şöyle demiştir. Bir ara Rasulullah Efendimiz (sallallahu aleyhi ve sellem)'le beraber namaz kılıyordum, ansızın hazır bulunanlardan bir adam aksırdı, ben de "yerhamukellah" dedim. Cemaat göz uçlarıyla bana bakmaya başladılar. Ben de, "ananız sizi yitirsin, size ne oluyor ki durup bana bakıyorsunuz?! dedim." Bunun üzerine onlar ellerini uylukları üzerine vurmaya başladılar. Beni susturmak istediklerini görüp anlayınca sustum. Rasulullah Efendimiz (sallallahu aleyhi ve sellem) selâm verip namazdan çıkınca, anam-babam O'na feda olsun, ne önce, ne de sonra O'ndan daha güzel eğiten ve öğreten bir muallim görmüş değilim. Allah'a yemin ederim ki, ne bana yüzünü ekşitip isteksizlik gösterdi, ne beni dövdü, ne de kırıcı bir dil kullandı, sadece şöyle buyurdu: "Şüphesiz ki bu namazda insanların sözlerinden hiçbiri yakışmaz ve uygun düşmez. Namaz ancak tesbih, tekbirdir ve Kur'an okumaktır." Rasulullah (sallallahu aleyhi ve sellem) nasıl buyurduysa öyledir.[130]

Hadis-i Şerifle İlgili Mezheplerin İctihad Ve Yorumları

Hanefiler'e göre: Namazda huşu' (saygı dolu edeple, korku ve tazimle) durmak müstehabdır. Çünkü Cenâb-ı Hak, huşu' üzere olanları övmüştür. O bakımdan namaza duran kimsenin bakışları secde yerini aşmamalıdır.[131]

Namazda göz ucuyla sağa veya sola bakmak mekruh değildir. Ancak yüzünü de baktığı cihete çevirirse kerahet işlemiş olur.[132]

Namazda unutarak veya kasden veya yanılarak, az veya çok olsun namazı düzeltmekle ilgili bulunsun konuşmak namazı bozar. İmamın yaptığı hatayı düzeltmek için de olsa hüküm yine böyledir. Meselâ, imam oturacağı yerde ayağa kalkar, o da ona "otur!" derse veya ayağa kalkacağı yerde otururwhile, o da ona "kalk!" derse, namazı bozulur. Belirtilen hususta konuşulan söz az olsun, çok olsun fark etmez. Ancak teşehhüt miktarı oturduktan sonra

130 Müslim, Nesai, Ebû Dâvud/Salât: 167. Ahmed: 4/46- 5/448

131 Bedayi'u's-Sanayi' Fi-Tertibi'ş-Şerayi: 1/215

132 Bedayi'u's-Sanayi' Fi-Tertibi'ş-Şerayi: 1/215

belirtilen ölçü ve anlamda konuşursa, namazı bozulmaz.[133]

Konuşmanın sınırı: Konuştuğu sözü yanındakiler tarafından duyulmasa bile, kendisi işitecek seste ise, yine namazı bozulur. Kendisi de işitmiyecek kadar sessiz bir konuşma (fısıldama) ise, namazı kerahetle caiz olur.[134]

Namazda selâm vermek veya verilen selâmı alıp cevaplamak -bile bile yapılıyorsa- namazı bozar. Ama selâm vermekle namazı bozulmayacağını sanıyor veya unutarak selâm veriyorsa, namazı bozulmaz. Ancak unutarak verilen selâm, namazdan çıkma selâmı ise, hüküm böyledir. Başkasına selâm vermek ya da almak niyetini taşıyor ve unutarak ağzından çıkıyorsa, ilim adamlarının çoğuna göre, o da namazı bozar.[135]

Şâfiîler'e göre: Namazda iki harf teleffuz etmek veya manası anlaşılan bir harf teleffuz etmek (duyulacak kadar sesli söylemek) en sahih görüşe göre, namazı hükümsüz kılar. Ancak elde olmayarak dili kayar da az bir söz söyler veya namazda olduğunu unutarak bir söz ağzından çıkar veya İslâm'a yakın zamanda girdiği için onun haram kılındığını bilmeden söylerse namazı bozulmaz. Ama konuşulan söz çok olursa, en sahih görüşe göre bozulur.[136]

Hanbelîler'e göre: Namazda ondan olmayan yabancı bir söz, bir kelime söylemek, bütün imamların ittifakıyla namazı hükümsüz bırakır. Çünkü Rasulullah Efendimiz (sallallahu aleyhi ve sellem), "Şüphesiz ki bu namaza, insan sözünden hiçbir şey yakışmaz, uygun düşmez" buyurmuştur.

Namazda bir manaya delâlet etmese bile en az iki harften meydana gelen bir kelime veya bir manaya delâlet eden bir harften meydana gelen bir kelime konuşmak, üç imama göre de namazı bozar. Mâlikîler'in bu hususta ki görüşü farklıdır.

Namazda, namazda olmayan yabancı bir kelime konuşmak, isterse

133 Kaynaklarıyla İslâm Fıkhı / Celâl YILDIRIM: 1/341

134 Kaynaklarıyla İslâm Fıkhı / Celâl YILDIRIM: 1/341

135 Kaynaklarıyla İslâm Fıkhı / Celâl YILDIRIM: 1/341

136 es-Siracülvehhac/Şerhün Ala Metni'l-Minhac: 55, 56

unutularak söylenmiş olsun namazı bozar. Şâfii ve Mâlikîler'e göre, unutularak söylenirse, bozmaz.

Namazı bozup bozmayacağını bilmediğinden namazda bir kelime konuşursa, namaz bozulur. Şâfiîler'e göre, bozulmaz. Namazda zorla konuşturulan kimsenin de bu suretle namazı bozulmuş olur.[137]

Bunun gibi, namazda yanılan imama, "unuttun", veya kalkacağı yerde oturan imama, "ayağa kalk" derse, Mâlikîlerin dışında üç imama göre namazı bozulur.

Mâlikiler'e göre: Namazda, namazdan olmayan yabancı bir söz, bir kelime kullanmak, namazı bozar. Namazda konuşulan şeyin sınırı, mana ifade eden bir kelime olmasıdır. Mana ifade etmeyen veya bir kelime ölçüsünde olmayan bir şey teleffuz etmek namazı bozmaz.

Yanılarak az bir kelime söylemek namazı bozmaz. Ayrıca namazı düzeltmek niyetiyle gerek imamdan, gerekse ona uyan kimseden sadır olan bir söz de namazı bozmaz. Bu, ister selâm'dan önce, ister sonra olsun fark etmez. Ancak bu sözün örfen çok olmaması şarttır.[138]

Konuyla İlgili Diğer Hadis-i Şerifler Ve Tahliller

127 nolu hadisi Tirmizî sahîhlemiştir. Aynı konuda Buharî ile Müslim Câbir b. Abdullah (radıyallahu anh)'dan Taberâni ise Ammar (radıyallahu anh)'dan rivayet etmişlerdir. Hafız Bezzar, Ebû Saîd'den tahric ederek rivayete ağırlık kazandırmışlardır.

Hadis, namazda konuşmanın haram kılındığına delâlet etmektedir ki, bu hususta ilim adamları arasında pek farklı bir görüş ortaya çıkmamıştır. Ancak kelime üzerinde durulmuş ve sınırları belirlenirken az farklı ictihadlar ortaya çıkmıştır.

İlim adamlarının çoğu, namazda meydana gelen konuşma ister

137 Kitabü'l-Fıkhu Ale'l-Mezahibil-Erbaa: 1/297, 298

138 Kitabü'l-Fıkhu Ale'l-Mezahibil-Erbaa: 1/297, 298

unutularak, ister kasden, isterse bilmeyerek gerçekleşsin, her üç halde de namazı bozacağına hükmetmişlerdir. İmam Sevrî, İbni Mübarek İmam Nehaî, Hammad b. Ebî Süleyman ve İmam Ebû Hanîfe de aynı görüş ve ictihattadırlar. Katade'den yapılan iki rivayetten biri bu manadadır.

İlim adamlarından bir kısmı ise, unutarak ve bilmeyerek konuşulan sözün farklı hüküm taşıdığını söylemişlerdir. Nitekim İbn Münzir aynı hususu İbn Mes'ûd, İbn Abbas ve Abdullah b. Zübeyir (radıyallahu anhum)'dan rivayet etmiştir. Tabiinden Urve b. Zübeyir, Ata b. Ebî Rebah, Hasan el-Basrî, Katade de aynı görüştedirler. el-Hâzimi ise, bu manada bir rivayeti Amr b. Dinar'dan yapmıştır.

Müctehid imamlardan İmam Mâlik, İmam Şafiî, İmam Ahmed, İmam Ebu Sevr ve arkadaşları da bu rivayetleri benimsemişlerdir. Nevevî ise, bunun cumhurun görüşü olduğunu belirtmiştir.

Birinci gruba dahil olanlar, konunun başında naklettiğimiz hadislerle çıkarım yapmışlardır. Şöyle: Namazda konuşmak mutlaka namazı bozar, ister kasden, ister unutarak, isterse bilmeyerek vaki olsun, fark etmez.

İkinci gruba dahil olanlar, unutarak konuşanın namazı bozulmaz derken, Rasulullah Efendimiz (sallallahu aleyhi ve sellem)'in yanılarak konuştuğu, fakat namazını bozmayıp devam ettiği rivayetiyle çıkarım yapmışlardır. Ayrıca Taberânî'nin Ebu Hureyre (radıyallahu anh)'dan yaptığı şu rivayeti de delil olarak göstermişlerdir: "Rasulullah Efendimiz (sallallahu aleyhi ve sellem) unutarak namazda iken konuştu ve namazını öylece bina edip tamamladı." Hem Rasulullah (sallallahu aleyhi ve sellem), "Ümmetimden hata ve nisyan kaldırılmıştır", yani bu iki şeyden dolayı muahaza edilmiyeceklerdir, buyurmuştur.[139] Diğer bir rivayette, ise hadis şu lafızla tespit edilmiştir: "Şüphesiz ki Allah, benim ümmetimin hata ve nisyanından vazgeçip (günah saymamıştır)."

Aynı rivayeti İbn Hibban, Dârekutni, Taberânî, Beyhakî ve Hâkim de tahrîc etmişlerdir.

---

139 İbn Mâce/Talâk: 16

İkinci grup diğer yandan Muaviye b. Hakem'in hadisiyle çıkarım edip namazda namaz dışı konuşmasından dolayı Rasulullah Efendimiz (sallallahu aleyhi ve sellem) ona namazını iade etmesini emretmemiştir.

Birinci grup, yukarıda "Ümmetimden hata ve nisyan kaldırılmıştır" mealindeki hadisi şöyle yorumlamışlardır: "Buradaki kaldırılmıştır, sözünden maksat günahı kaldırılmıştır, hükmü ise bakidir, yani günahı gerektirmez ama namazı bozar hükmü söz konusudur. Nitekim hatâ ile adam öldürene keffaretin vâcib olduğu şer'î bir hüküm olarak yer almaktadır. O halde hatâ ile adam öldüren günahkâr olmasa bile, kefaret ödemek zorundadır.

Konumuzu oluşturan Zeyd b. Erkam hadisinde "kanitîn" sıfatı, "susmak"la yorumlanmıştır. Bunu, Zeynüddin, Tirmizi şerhinde belirtmiştir. İbnü'l-Arabî ise, bu kelimenin on kadar mânası bulunduğuna dikkatleri çekmiştir. Namazda susup konuşmamak o on mânasından biridir.

128 nolu İbn Mes'ud hadisi ikinci bir rivâyetle Ebu Dâvud ve İbn Hibban tahric etmişlerdir. İbn Hibban aynı zamanda bunu sahîhlemiştir. Ebu Davud'un tespit ettiği rivayette, namazdan sonra Rasulullah Efendimiz (sallallahu aleyhi ve sellem)'in onun selâmını cevapladığı kaydedilmektedir ki bu, namazda bulunduğumuz bir sırada bize selâm verenin selâmı namazdan sonra cevaplamamızın müstehab olduğuna delâlet eder. Nitekim aynı görüş ve ictihad, Ebû Zer, Ata', Nehaî ve Sevrî'den rivayet edilmiştir.[140]

İbn Reslân ise, namazda verilen selâmı işaretle cevaplamanın müstehab olduğunu belirterek Şafiî'nin de mezhebinin buna cevaz verdiğini, cumhurun da bu görüşte olduğunu söylemiştir. Nitekim Hz. Suhayb (radıyallahu anh) diyor ki: "Rasulullah Efendimiz (sallallahu aleyhi ve sellem)'e uğradığımda namaz kılıyordu, selâm verdim, o da selâmımı işaretle alıp cevapladı."

İleride bu meseleye tekrar dönülecektir.

130 nolu Muaviye b. Hakem es-Sülemî hadisini aynı zamanda İbn Hibban ile Beyhakî tahrîc etmişlerdir.

140 Neylü'l-evtar: 2/357

Namazda konuşan kişinin susması için ashabın ellerini dizlerine vurmaları, yanılanı sübhanellah demek suretiyle ikaz etme henüz meşru kılınmadan önceki zamana ait bir uyarı şeklidir. Hadis, namazda konuşmanın haram kılındığına delâlet etmektedir. İmam Evzaî ise, namazda meydana gelen bir aksaklığı düzeltmek için konuşmakta bir sakınca yoktur, demiştir.

Namazın tesbih, tekbir ve Kur'ân okumaktan ibaret olduğu belirtilmiştir. Bu bir hasır ifade eder mi? Ettiğini söylersek, o takdirde namazda bu üçünün dışında başka bir şeyin yeri yoktur, dememiz gerekir. O bakımdan ilim adamlarından bir kısmı, namazda duâ yapılmaz demişlerdir. Oysa namazda bazı duaların yapılacağına dair sahih hadisler ve rivâyetler mevcuttur. O halde hadiste belirtilen üç şey, duayı içine almaktadır.

Nitekim yapılan ciddi tespitlere göre, namazda konuşmanın haram kılınması Mekke'de meydana gelmiştir. Dua ve zikirlerin namazda yapılmasıyla ilgili tavsiyelerin çoğu ise, Medine'de vuku' bulmuştur.

Zeylaî, namazda unutarak veya yanılarak konuşan kimsenin namazı bozulmaz diyenlerin delil olarak seçtikleri, "Ümmetimden hatâ ve nisyan kaldırıldı" mealindeki hadis üzerinde durarak şu bilgileri vermektedir:

Hadis her ne kadar birçok fakîh tarafından bu lafızla rivayet edilmişse de aslında bundan farklı olarak tespit edilmiştir. Bizim en yakın olarak rastladığımız rivayette şu lâfızla nakledilmiştir: "Allah bu ümmetten üç şeyi kaldırdı." İbn Adiy el-Kâmil'de Ebû Bekre (radıyallahu anh)'dan rivayet etmiştir. Daha çok yaygın olan şekli ise şöyledir: "Şüphesiz ki Allah, benim ümmetimin hata ve nisyanından dolayı (günah yazmayıp) geçmiştir." Nitekim İbn Abbas, Ebu Zer, Ebu Derdâ, İbn Ömer ve Ebû Bekre (radıyallahu anhum)'dan rivâyet edileni bu ölçü ve anlamdadır.

İbn Mâce'nin talâk bölümünde Evzâî'den, onun da Atâ' b. Ebî Rebah'dan, onun da İbn Abbas'dan, O'nun da Rasulullah Efendimiz (sallallahu aleyhi ve sellem)'den rivâyet ettiği hadisin meâli şöyledir: "Şüphesiz ki Allah ümmetimden hatâ, nisyan ve bir de zorlandıkları şeyi (in günahını) kaldırmıştır."

İbn Hibban aynı rivâyeti kendi Sahih'inde 3/68 bölümünde İbn Abbas'tan merfuân rivâyet etmiştir. Hakim ise el-Müstedrek'inde talâk bahsinde tahrîc etmiş ve "Şeyhaynın şartına göre sahihtir" demiştir.

Buharî ile Müslim bu hadisi tahrîc etmemişlerdir.[141]

Aynı hadisi Taberâni kendi Mu'cem'inde Hz. Sevban (radıyallahu anh)'dan merfuân şöyle rivâyet etmiştir: "Şüphesiz ki Allah, ümmetimin hatâ, nisyan ve bir de zorlandıkları şeyin (günahını affedip) geçmiştir."

Ayrıca Taberânî Ebû Derdâ'dan da, sözü edilen hadisi biraz değişik lafız ve anlamda şöyle rivâyet etmiştir: "Şüphesiz ki Allah, ümmetimin nisyan ve bir de zorlandıkları şeyin (günahını affedip) geçmiştir."

Ebu Nuaym'ın ise, Muhammed b. el-Musaffa tarikiyle Velid b. Müslim'den, onun da Mâlik'ten, onun da Nâfi'den, onun da İbn Ömer Efendimiz (radıyallahu anh)'dan, onun da Rasulullah Efendimiz (sallallahu aleyhi ve sellem)'den yaptığı rivayette, "Şüphesiz ki Allah, ümmetimden hata ve nisyanın (günahını) kaldırmıştır." denilmektedir. Ancak el-Ukiylî bunu kendi kitabında ele almış İbn Musaffa'nın malûl olduğunu söylemiş, Ahmed b. Hanbel de onun zayıf olduğunu belirtmiştir.[142]

Zehebi bu zat üzerinde durmuş ve hem sadûk, hem meşhur olduğuna dikkatleri çekmiştir. Salih Cezere ise, onun birçok menakîrleri olduğunu, ancak kendi kanaatince onun sadûk bulunduğunu söylemiştir. Ahmed b. Hanbel'in oğlu Abdullah ise, yukarıda mealini naklettiğimiz hadisi Muhammed b. el-Musaffa'nın rivayet ettiğini, bunun güvenilir olup olmadığını babasından sorduğunu, babasının onu münker görüp zayıf saydığını söylemiştir.

Zehebi tekrar kendi tespit ve görüşünü şöyle belirterek konuyu noktalıyor: "İbn Musaffa sikadır, sünnete bağlı bir kişidir ve aynı zamanda hadis âlimlerindendir."[143]

---

141 Nasbu'r-raye li-Ahâdisi'l-Hidâye: 2/64

142 Nasbu'r-raye li-Ahâdisi'l-Hidâye: 2/65

143 Mizânü'l-İ'tidal: 4/43- 8181 nolu Muhammed b. El-Musaffa

Nitekim Ebu Hatim de onun saduk olduğuna dikkatleri çekmiş, Muhammed b. Avf'da onun vefatından sonra onu rüyasında görmüş ve "nereye gittin?" diye sormuş. O da "hayra ve iyiliğe." diye cevap vermiş, sonrada şunu ilâve etmiştir; "Biz her gün Rabbimizi iki defa görmekteyiz."[144]

Ayrıca Zeylai, **130** nolu Muaviye b. Hakem hadisini tahlil ettikten sonra metinde geçen "lâ yaslehu" cümlesini şöyle yorumlamıştır: "Burada "lâ yaslehu" butlana delâlet etmez, namazda namaz dışı konuşmanın mahzurlu olduğunu ve her mahzurlu şeyin namazı hükümsüz bırakmayacağını söyleyebiliriz. Ayrıca hadisi böyle yorumlayıp çıkarım edenler, ikinci delil olarak, Rasulullah Efendimiz (sallallahu aleyhi ve sellem)'in Muaviye'ye namazda konuşmasından dolayı onu iâde etmesini emretmediğini göstermişlerdir.

Bu babda Buharî ve Müslim'in Câbir (radıyallahu anh)'dan yaptıkları rivâyet birincilerin görüş ve ictihadını kuvvetlendirmektedir. Şöyle ki; Câbir (radıyallahu anh) diyor ki: Rasulullah Efendimiz (sallallahu aleyhi ve sellem) beni elçi olarak Beni Mustalık kabilesine gönderdi. Dönüp geldiğimde bir tarafa gidiyordu; Onu devesi üzerinde namaz kılar bir halde buldum. Konuştum, eliyle işarette bulundu, sonra yine konuştum, hem okuyordu hem başıyla (bana) işarette bulunuyordu. Namazını bitirince, "seni gönderdiğim hususta ne yaptın?" diye sordu ve şöyle ilâve etti: "Seninle konuşmaktan beni ancak namaz kılmam alıkoydu."

Sahih olduğu kabul edilen bu hadis, namazda dünya kelâmı etmenin haram olduğuna delâlet etmektedir. Nitekim Dârekutnî'nin Ebu Şeybe'den, onun da Yezîd Ebû Hâlki ed-Dâlânî'den, onun da Ebû Süfyan'dan, onunda Câbir (radıyallahu anh)'dan yaptığı rivâyette, Rasulullah Efendimiz (sallallahu aleyhi ve sellem) şöyle buyurmuştur: "Konuşmak namazı bozar, abdesti bozmaz."

Ancak bu hadisin râvîleri arasında Ebu Şeybe İbrahim b. Osman bulunuyor ki, onun zayıf olduğunu söyleyenler çoğunluktadır. Aynı zamanda Yezîd ed-Dâlânî de zayıf kabul edilmiştir. İbn Hibban onunla ihticac caiz değildir, demiştir. Tabi rivâyette infirad ettiği zaman onunla ihticac doğru

144 Mizânü'I-i'tidal: 4/43- 8181 nolu Muhammed b. El-Musaffa

olmaz, demek istemiştir. Zehebî, Yezîd Ebû Hâlid'in meçhul olduğunu belirtmiştir.[145]

Namazda konuşmanın namazı bozup bozmayacağı hakkında ilim adamlarının farklı görüş ve tespitleri olmuştur. İbn Dakîk el-Îyd, ilgili hadislerin açıklamasında özetle diyor ki: "İbn Münzir diyor ki: İlim ehli, namazı düzeltmek niyeti olmaksızın namaz içinde bile bile kasden konuşan kimsenin namazının fasit olduğunda icma' etmişlerdir."

Yanılarak veya bilmeyerek konuşan kimsenin namazının bozulup bozulmayacağı hakkında da ilim adamlarının görüş ve tespitleri farklı olmuştur. İmam Tirmizi kendi Sünen'inde birçok ilim adamlarının bu konuda unutanla, bilmeyen ve kasden konuşan arasında bir fark olmadığını, her üç halde de namazın bozulacağını söylediklerini belirtmiştir. İbn Mübarek, Sevrî, Nehaî, Hammad b. Ebî Süleyman, Ebu Hanîfe ve başka ilim adamları aynı görüşü izhar etmişlerdir.

Bir diğer grup, unutanla, bilmeyen ve bilerek konuşan arasında fark bulunduğunu ileri sürmüşlerdir. Nitekim İbn Münzir, İbn Mesud'un, Abdullah b. Zübeyr'in ve İbn Abbas (radıyallahu anhum)'ın ictihad ve görüşleri bu cümledendir, demiştir. Tabiînden de Urve b. Zübeyir, Atâ b. Ebî Rebah, Hasan El-Basrî ve Katade de bu paralelde yer alanlardandır.

Birinciler Zeyd b. Erkam (radıyallahu anh)'ın hadisiyle, ikinciler ise, Rasulullah Efendimiz (sallallahu aleyhi ve sellem)'in yanılarak konuştuğu, fakat namazı kesmeyip kalan kısmı tamamladığıyla ilgili rivâyetlerle ihticac etmişlerdir. Aynı zamanda "Şüphesiz ki ümmetimden hata ve nisyan kaldırılmıştır" mealindeki hadisle de çıkarım yapmışlardır.[146]

Hadis-i Şeriften Çıkarılan Hükümler

1. Namazda hüşû üzere bulunmak sünnettir.

145 Mizânü'l İ'tidal: 4/443 -9773 nolu Yezîd

146 Ihkâmu l-Ahkâm Şerhu Umdetil-Ahkâm: 2/30

2. Namazda secde yerine bakıp dikkati başka tarafa çekmemek de sünnettir.

3. Namazda bazı dikkat çekici olaylardan dolayı göz ucuyla sağa veya sola bakmak mekruh değildir. Yüzü sağa veya sola çevirmek mekruhtur.

4. Namazda konuşmak, az olsun çok olsun, kasten veya yanılarak ya da unutarak olsun mutlaka namazı bozar. Bu, Hanefîler'e göredir.

5. Namazda ister etrafındakiler, isterse kendisi duyacak kadar sesli konuşmak namazı bozar.

6. Namazda verilen selâmı alıp cevaplamak veya birine selâm vermek de namazı bozar.

7. Şâfiîler'e göre, namazda konuşulan kelime iki harf olur veya mâna taşıyan bir harf olursa, yine de namazı bozar. Ancak yanılarak veya namazda olduğunu unutarak az bir kelimeyle konuşur veya İslâm'a yeni girdiği için namazda konuşmanın haram olduğunu bilmediğinden konuşursa, namazı bozulmaz. Konuşulan söz çok olursa, mutlaka namazı bozar.

8. Namazda zorla konuşturulan kimsenin de namazı bozulur.

9. Mâlikiler'e göre, mana ifade etmeyen bir kelime söylemek namazı bozmaz.

10. Namazda namazı düzeltmek için konuşmak da Mâlikîler'e göre namazı bozmaz. Ancak bu konuşmanın örfen çok olmaması şarttır.

NAMAZDA ÖKSÜRMEK VE ÖF DİYE PÜFLEMEK

Namaz edep makamıdır. Kulun Mevlâsıyla konuştuğu anlardır ki mutlak mahviyet ve teslimiyeti gerektirir. Ancak bazen elde olmayarak öksürme, öfleme ve püfleme gibi sesler zuhur edebilir. Bu durumda namaz bozulur mu veya kerahet işlenmiş sayılır mı? Şüphesiz ki, diğer konularda olduğu gibi, bu konu hakkında da az farklı tespit ve ictihadlar vardır.

عَنْ عَلِيٍّ قَالَ كَانَ لِي مِنْ رَسُولِ اللهِ صَلَّى اللهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ مَدْخَلاَنِ بِاللَّيْلِ وَالنَّهَارِ وَكُنْتُ إِذَا دَخَلْتُ عَلَيْهِ وَهُوَ يُصَلِّي يَتَنَحْنَحُ لِي.

Hz. Ali (radıyallahu anh)'dan yapılan rivayette şöyle demiştir: Benim için gece ve gündüz Rasulullah Efendimiz (sallallahu aleyhi ve sellem)'in yanına girme imkânı vardı. Namaz kılarken yanına girdiğim zaman benim için hafif öksürürdü."[147]

وَعَنْ عَبْدِ اللهِ بْنِ عَمْرٍ وَأَنَّ النَّبِيَّ صَلَّى اللهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ تَفَخَ فِي صَلاَةِ الْكُسُوفِ.

Abdullah b. Amr (radıyallahu anh)'dan yapılan rivayette, şöyle demiştir: Şüphesiz ki Rasulullah Efendimiz (sallallahu aleyhi ve sellem) güneş tutulma namazında öf, uf diyerek ses çıkarıyordu.[148]

Hadis-i Şerifle İlgili Mezheplerin İctihad Ve Yorumları

Hanefîler'e göre: Namazda kasden öksürmek veya benzeri sesler çıkarmak mekruhtur. Ancak elde olmayarak öksürük gelir de onu önleyemez-

147 Nesâî/Sehv: 17. Ahmed: 1/80, 107. İbn Mace

148 Buharî/El-amelü fi's-salât: 12. Ebû Dâvud. Ahmed, Nesâi

se, o takdirde kerahet söz konusu değildir.[149]

Şâfiîler'e göre: Tutmak mümkün olmadığı takdirde az öksürük namazı bozmayacağı gibi, mekruh da sayılmaz. Bir hastalıktan dolayı öksürüyor da kendine hâkim olamıyorsa, o takdirde çok öksürmek de namazı bozmaz. Onun gibi, kıraati mahreçlerinden çıkarıp dosdoğru teleffuz etme imkânı kalmadığında, boğazı açmak için öksürmekte bir sakınca yoktur. Tabii farz ve vacip olan kıraat esnasında bir tıkanıklık olursa, öksürmeye cevâz vardır. Sünnet olan kısımlarda buna cevaz verilmemiştir."[150]

Hanbelîler'e göre: Bir sıkıntı olmaksızın, ihtiyaç duyulmaksızın iki veya daha fazla harfi içine alan öksürme namazı bozar. Ama kıraatte sesi güzelleştirmek veya imama doğru olanı telkin etmek için öksürmek namazı bozmaz. Bir rahatsızlık veya benzeri bir sebepten dolayı öksürmek de namazı bozmaz.[151]

Mâlikiler'e göre: Namazda öksürmek namazı bozmaz, bu ister bir ihtiyaçtan dolayı meydana gelsin, isterse hiçbir ihtiyaç olmaksızın ortaya çıksın fark etmez. Muhtar olan görüş budur. Ancak çok öksürmek veya eğlence olsun diye öyle yapmak namazı bozar.[152]

Konuyla İlgili Diğer Hadis-i Şerifler Ve Tahliller

147 nolu Hz. Ali (radıyallahu anh) Hadisini İbn Seken sahîhlemiştir. Ancak Beyhakî, bunun hem isnadında, hem metninde ihtilâf vardır: Bir rivâyete göre, Rasulullah Efendimiz (sallallahu aleyhi ve sellem) öksürmemiş de sübhanellah demiştir. Râvîleri arasında Abdullah b. Nüccâ bulunuyor. Buharî ona dikkat çekmiştir. Zehebî, Cabir ec-Cu'fî ondan rivayet etmiştir ki, nekâret bu zatla ilgili bulunuyor, demiştir. Nesâî ise, Abdullah'ın sika olduğunu söylemiştir.[153] İbn Hibban da aynı görüştedir.

149 Fetâvâyı Hindiyye: 1/107

150 Kitabu'l-Fıkhi Ale'l-Mezahibi'l-Erbaa: 1/299, 300

151 Kitabu'l-Fıkhi Ale'l-Mezahibi'l-Erbaa: 1/299

152 Kitabu'l-Fıkhi Ale'l-Mezahibi'l-Erbaa: 1/299

153 Mîzanü'l-İ'tidal: 2/514- 5650 nolu Abdullah

Yahya b. Maîn'a göre, Abdullah bizzat Hz. Ali (radıyallahu anh)'dan değil, babasından, babası da Hz. Ali'den işitmiştir.[154]

Böylece hadis, öksürüğün namazı ifsat etmiyeceğine delâlet etmektedir. Nitekim İmam Ebû Yusuf ile İmam Şafiî'nin mezheplerine göre de hüküm böyledir, İmam Ebû Hanîfe ile İmam Muhammed'e göre, namazı bozan sebeplerden biridir.

148 nolu Abdullah b. Amr Efendimiz (radıyallahu anh) hadisini Tirmizî tahrîc etmiştir. Ebu Davud'un tespitinde ise, değişik bir anlatım yer almıştır, şöyle ki: "Sonra secdesinin sonunda öf, uf etti. Sonra da şunu söyledi: Ya Rab! Ben onların içinde bulunduğum sürece onlara azap etmeyeceğini bana va'detmedin mi? Onlar istiğfar ettiği sürece kendilerine azap etmeyeceğini bana va'detmedin mi? Az sonra güneş tutulma olayı geçmişti ki Rasulullah Efendimiz (sallallahu aleyhi ve sellem) bu sırada hayli korkup endişelenmişti."

Ancak Ebû Davud'un bu rivayetinde Ata' b. Sâib bulunuyor. Bu zat için Ahmed b. Hanbel şöyle demiştir: "Ondan daha önce duyulan hadis sahihtir, sonra duyulanlar ise bir şey ifade etmez." Yahya b. Maîn "Onunla ihticac olunmaz" derken Buharî de ondan daha önceleri işitilen hadisler sahihtir, diyerek onun hakkında en sağlam kıstası vermiştir. Nesâî de aynı görüştedir. Zehebî onunla ilgili görüşleri toplayıp özetini vermiştir.[155]

Hadisin Arapça metninde Rasulullah Efendimiz (sallallahu aleyhi ve sellem)'in namazda öflemesi nefh kelimesiyle ifâde edilmiştir. Nefh'ın sözlük mânası, ağızdan hava çıkarmaktır. Nitekim Kamus ve diğer lügatlerde de aynı husus belirtilmiştir. Hadiste ise bu, öf, üf olarak tefsir edilmiştir.

Böylece hadis, namazda öf, uf, üf demenin namazı bozmayacağına, ayrıca bir takım duâlar yapmanın da bir sakıncası olmadığına delâlet etmektedir.

Öf, üf, uf demenin namazı bozacağını söyleyenler ise, namazda

154 Neylü'l-Evtar: 2/360

155 Mîzanü'l-İ'tidal: 3/70, 71 - 5641 nolu Ata

konuşmanın men'edildiğini dikkate alarak kıyas yapmışlar ve böylece bunun da bir konuşma olduğunu belirtmişlerdir. İbn Abbas (radıyallahu anh) da aynı görüştedir.

Diğer ilim adamları ise, bu gibi şeylerin ağızdan çıkmasıyla namazın bozulmayacağını, zira bunların mutad kelime harflerinden mürekkep olmadığını söylemişlerdir. Birinciler ayrıca Taberânî'nin El-Kebîr'de Zeyd b. Sabit (radıyallahu anh)'dan rivayet ettiği şu hadisle çıkarım yapmışlardır: "Rasulullah Efendimiz (sallallahu aleyhi ve sellem) secdede üflemeyi, su içerken de üflemeyi men'etmiştir." Oysa bu hadisin isnadında Hâlid b. İlyas bulunuyor ki, Buhari "O bir şey değildir", yani rivayetine itibar edilmez, demiştir. Ahmed b. Hanbel ile Nesâî, onu metruk saymışlardır. İbn Main de, "O kayde değer bir şey değildir, hadisi yazılmaz" diyerek dikkatleri o isme çekmiştir.[156]

Birinci grupta olanlar bir de Ebû Hureyre (radıyallahu anh)'ın hadisiyle çıkarım yapmışlardır: "Rasulullah Efendimiz (sallallahu aleyhi ve sellem) namazda önüne üflemeyi ve bir de suya üflemeyi menetmiştir."

Zeynüddin El-Irakî diyor ki: "Bu hadisin isnadında, üzerinde konuşulan birkaç kişi vardır." Hafız Bezzar'ın rivayet ettiği şu hadisi de kendilerine delil olarak seçmişlerdir: "Üç şey cefadır: Adamın secdesinde üflemesi, namazı bitirmeden alnına el sürüp silmesi."

Hafız Bezzar rivâyeti burada kestikten sonra şöyle demiştir: "Üçüncüsü hafızamdan silindi, unuttum."[157]

Beyhakî'nin yaptığı rivayette bu manayı kuvvetlendirir mahiyette şöyle denilmiştir: "Kimi namazda iken bir şey oyalarsa, işte o onun payıdır, nefh (öf, uf) de sözdür."

Bunun isnadında Nuh b. Ebî Meryem bulunuyor ki, bu zat metruktur, hadisiyle ihticac edilmez. Nitekim Ahmed b. Hanbel, "Hadis konusunda ehil değildir, ancak Cehmiyye'ye karşı oldukça şiddetlidir" derken, Müslim ve di-

156 Mîzanü'l-İ'tidal: 1/027- 2408 nolu Halid

157 Neylü'l-Evtar: 2/361

ğer hadis âlimleri de onun metrukü'l-hadis olduğunu belirtmişlerdir. İmam Buhari de "O, münkerü'l-hadistir" diyerek ilim adamlarını onun hakkında uyarma ihtiyacını duymuştur. İbn Adiy ise, daha farklı bir görüş ortaya koymuştur: "Zayıf olmakla beraber hadisleri yazılabilir!"[158]

Bu konuda Hafız Bezzar, Büreyde (radıyallahu anh)'dan şu hadisi de rivayet etmiştir: "Üç şey cefadandır; Adamın ayakta durup idrar etmesi, namazı bitirmeden alnına el sürüp meshetmesi ve secdede iken üflemesi."

El-Irakî bu hadisin ricalinin sahih olduklarını söylemiştir. Buna itiraz edenler de" olmuştur. Aynı mânada birkaç rivayet daha söz konusudur ki hepsini buraya nakletmeye gerek görmedik. Sonuç olarak bu konudaki rivayetlerin çokluğu, mana ve delâlet ettiği hükmü kuvvetlendirmektedir. Ancak öf, üf, uf gibi sesler kelâm (söz) olup olmadığı ihtilâf konusudur. Sözdür diyenlere göre, namazı bozar, değildir diyenlere göre bozmaz.

Hadis-i Şeriften Çıkarılan Hükümler

1. Namazda özürsüz öksürmek veya benzeri öf, üf gibi sesler çıkarmak mekruhtur. Bir özürden dolayı olursa kerahet kalkar. Bu daha çok Hanefiler'e göredir.

2. Az öksürük namazı bozmayacağı gibi, mekruh da sayılmaz. Bir rahatsızlıktan dolayı çok da olsa öksürmek namazı bozmaz. Özürsüz çok öksürmek namazı bozar. Bu daha çok Şâfiîler'e göredir.

3. Namazda kıraat esnasında boğazın tıkanıklığını gidermek için öksürmekte bir sakınca yoktur. Ancak bu cevaz, farz ve vâcib olan kıraatla ilgilidir. Sünnet olan kıraatlerde buna cevaz verilmemiştir. Bu daha çok Şâfiîler'e göredir.

4. Özürsüz iki veya daha fazla harften meydana gelen bir öksürme (öf, üf, uf gibi seslerin çıkması) namazı bozar. Bir özürden dolayı ise, bozmaz. Bunun gibi, kıraatteki yanlış teleffuzu doğrultmak

158 Mîzanü'l-İ'tidal: 4/279-9143 nolu Nuh b. Ebî Meryem

içinde öksürmek namazı bozmaz. Bu, Hanbelîler'e göredir.

5. Namazda çok olmamak kaydıyla özürlü, özürsüz, bir ihtiyaç hissedilsin, edilmesin öksürmek namazı bozmaz. Bu, Mâlikiler'e göredir. Ancak çok öksürmek namazı bozar.

NAMAZDA AĞLAMAK

Namazda Allah (celle celaluhu)'nun huzurunda bulunduğumuzu düşünerek edep ve huşû' üzere olmamız çok önemlidir. Mü'minin Allah (celle celaluhu)'na en yakın olduğu an, secdede bulunduğu anlardır. O'na olan üstün saygı ve korkudan dolayı ağlamak namazı bozmaz. Dünyevî bir maksattan dolayı ağlamak ise, ilim adamlarının çoğuna göre, bozar.

Şanı Yüce Allah buyurdu:

قَالَ اللهُ تَعَالَى إِذَا تُتْلَى عَلَيْهِمْ آيَاتُ الرَّحْمَنِ خَرُّوا سُجَّدًا وَبُكِيًّا

"Rahmân'ın âyetleri onlara okunduğu zaman ağlayarak secdeye kapanırlar."[159]

Abdullah b. eş-Şahhir (radıyallahu anh)'dan yapılan rivayette, demiştir ki: "Rasulullah Efendimiz (sallallahu aleyhi ve sellem)'i gördüm, namaz kılarken göğsünde ağlamaktan dolayı bakır tencerenin (kaynarken çıkardığı) sese benzer ses çıkarıyordu."[160]

عن عَبْدِ اللهِ بْنِ الشِّخِّيرِ قَالَ رَأَيْتُ رَسُولَ اللهِ صَلَّى اللهُعَلَيْهِ وَسَلَّمَ يُصَلِّى وَفِي صَدْرِهِ أَزِيزٌ كَأَزِيزُ الْمِرْجَلِ مِنَ الْبُكَاءِ.

İbn Ömer Efendimiz (radıyallahu anh)'dan yapılan rivayette, demiştir ki: Rasulullah Efendimiz (sallallahu aleyhi ve sellem)'in ağrı ve sızısı şiddetlenince, kendisine "namaza" denildi. O da: "Ebû Bekir'e söyleyin de insanlara namaz kıldırsın!" diye emretti. Bunun üzerine Hz. Aişe (radıyallahu anh) "Doğrusu Ebû Bekir yufka yürekli bir adamdır, okumaya başlayınca müteessir olup ağlar"

159 Meryem suresi; 58

160 Ebû Dâvud/Salât: 158. Nesâi/Sehv: 18. Ahmed: 4/25, 20

dedi. Rasulullah Efendimiz (sallallahu aleyhi ve sellem) yine, "Söyleyin de o namaz kıldırsın!" buyurdu. Hz. Aişe validemiz (radıyallahu anha) tekrar aynı sözleri söyleyince, Rasulullah Efendimiz (sallallahu aleyhi ve sellem): "Ona söyleyin de namaz kıldırsın. Doğrusu sizler (ey kadınlar) Yusuf'un arkadaşlarısınız!" buyurdu.[161]

Hadis-i Şerifle İlgili Mezheplerin İctihad Ve Yorumları

Hanefiler'e göre: Namazda inlemek, âh, vâh etmek, sesli ağlamak, Allah korkusundan dolayı değil de başka bir sebepten ise, namaz bozulur. Bir de vücutta meydana gelen bir rahatsızlıktan dolayı da inlemek ve ağlamak namazı bozmaz. Ancak kendine hâkim olabiliyorsa, o takdirde bir hastalık ve sıkıntıdan dolayı da olsa ağlamak namazı bozar.[162]

Şâfiîler'e göre: Namazda inlemek, ağlamak ve benzeri sesler çıkarmak süretiyle iki veya daha fazla harf oluşuyorsa, bu durumda üç husus söz konusudur: Birincisi, duygulanıp inlemek veya ağlamak üstün gelip ona engel olunamıyorsa, o takdirde örfen az sayılanı affedilir türden kabul edilir, yani namazı bozmaz. Örfen çok sayılanı ise, namazı bozar. İsterse âhiret korkusundan olsun, fark etmez. İkincisi, inlemek, duygulanıp ağlamak üstün gelmiyorsa, yani ona engel olabiliyorsa, o takdirde azı da, çoğuda affedilmez, namazı bozar, isterse bu âhiret korkusundan dolayı olsun fark etmez. Üçüncüsü, örfen çok kabul edilenidir ki azı da af edilmez. Ancak kaçınılması zor bir hastalıktan dolayı ise, o takdirde zarurete binaen namazı bozmaz.[163]

Hanbelîler'e göre: Bu meselede Hanbelîler'le Hanefiler birleşmektedir.

Mâlikîler'e göre: Namazda inlemek, ağlamak ve benzeri sesler çıkarmak bir hastalıktan veya Allah korkusundan ise, namazı bozmaz. Ancak bir acı ve sıkıntıdan dolayı çokça ağlamak namazı bozar.[164]

161 İbn Mâce/İkamet 142. Buharî/Ezan; 40, 51. Müslim/Salât: 90, 04, 101. Nesai/İmamet: 40. Dademî/Mukaddeme; 14, Salât: 44. Ahmed; 2/52, 4/412- 5/361 6/34, 96, 159, 210, 229, 251

162 El-Fıkhu Ale'l-Mezahibi'l-Erbaa: 1/300

163 El-Fıkhu Ale'l-Mezahibi'I-Erbaa: 1/300

164 El-Fıkhu Ale'l-Mezahibi'l-Erbaa: 1/300

Konuyla İlgili Diğer Hadis-i Şerifler Ve Tahliller

160 nolu Abdullah b. eş-Şahhir hadisini aynı zamanda İbn Hibban ile İbn Huzeyme tahrîc etmişler ve Tirmizî de sahîhlemiştir. Hadis, namazda ister iki harf, isterse fazla harfleri ihtiva etsin ağlamanın namazı bozmayacağına delâlet etmektedir. Bunu kuvvetlendiren bir diğer rivayeti ise İbn Hibban şu sözlerle Hz. Ali (radıyallahu anh)'dan nakletmiştir: "Bedir günü içimizde Mikdad b. El-Esved'den başka süvari yoktu. Andolsun ki o gün bizim içimizde Rasulullah Efendimiz (sallallahu aleyhi ve sellem)'den başka ayakta duran kimse yoktu. Rasulullah (sallallahu aleyhi ve sellem) bir ağacın altında hem namaz kılıyor, hem ağlıyordu, onun bu hali sabaha kadar sürdü."

Bu rivayet de namazda Allah korkusundan dolayı ağlamakta bir sakınca olmadığına delâlet etmektedir. Nitekim Buhari'nin, Said b. Mensur'un ve İbn Münzir'in yaptıkları rivâyette, Hz. Ömer (radıyallahu anh)'ın sabah namazını kıldırırken Yusuf sûresini okuduğu ve "Ben keder ve üzüntümü ancak Allah'a şikâyet ederim." meâlindeki âyete gelince sesli ağladığı işitildiği belirtilmektedir.

161 nolu İbn Ömer (radıyallahu anh) hadisinde Hz. Ebu Bekir (radıyallahu anh)'ın yufka yürekli olup namazda ağlayacağı Rasulullah (sallallahu aleyhi ve sellem)'e haber verildiği halde onun namaz kıldırmasını ısrarla söylemesi ve ağlaması hususunda bir şey söylememesinden, namazda Allah korkusundan ağlamanın namazı bozmayacağı çıkarımı yapılabilir.

Hadis-i Şeriften Çıkarılan Hükümler

1. Namazda ya Allah korkusundan, ya da vücuda ârız olan bir sıkıntı ve hastalıktan dolayı inlemek, ağlamak, ah ve öf demek, namazı bozmaz.

2. Namazda bir hastalık veya sıkıntıdan dolayı ağlayan veya inleyen kimse, kendine hâkim olabiliyorsa, o takdirde ağlayıp inlemesi namazı bozar.

3. Namazda bir hastalık veya sıkıntıdan dolayı elde olmayarak ağlıyor

veya inliyorsa, bu namazı bozmaz. Bunun dışında ister Allah korkusundan, ister dünyevi bir maksattan dolayı ağlayan veya inleyen kimse bununla iki veya daha fazla harf çıkarıyorsa, namazı bozulur. Bu, Şâfiîler'e göredir.

4. Namazda Allah korkusundan veya bir hastalıktan dolayı ağlamak veya inlemek namazı bozmaz. Ancak bir sıkıntı veya acıdan dolayı fazla ağlamak namazı bozar. Bu Mâlikîler'e göredir.

NAMAZDA AKSIRANA EL-HAMDULİLLAH DEMEK

Her ne kadar Elhamdulillah namazda söylenen zikirlerden biriyse de, namaz dışı bir olaydan dolayı söylenmesi doğru değildir. O halde namazda iken ne kendi aksırmasından dolayı hamdedilir, ne de başkasının aksırıp Elhamdulillah demesine karşılık "yerhamukellah" denilir.

عَنْ رِفَاعَةِ بْنِ رَافِعٍ قَالَ: صَلَّيْتُ خَلْفَ رَسُولِ اللهِ صَلَّى اللهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ فَعَطِسْتُ فَقُلْتُ اَلْحَمْدُ للهِ حَمْدًا كَثِيرًا طَيِّبًا مُبَارَكًا فِيهِ كَمَا يُحِبُّ رَبُّنَا وَيَرْضَى فَلَمَّا صَلَّى النَّبِيُّ صَلَّى اللهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ قَالَ مَنْ اَلْمُتَكَلِّمُ فِي الصَّلاَةِ فَلَمْ يَتَكَلَّمْ أَحَدٌ ثُمَّ قَالَهَا الثَّانِيَةَ فَلَمْ يَتَكَلَّمْ أَحَدٌ ثُمَّ قَالَهَا الثَّالِثَةَ فَقَالَ رِفَاعَةُ أَنَا رَسُولَ الله فَقَالَ وَالَّذِي نَفْسِي بِيَدِهِ لَقَدِ ابْتَدَرَهَا بِضْعٌ وَثَلاَثُونَ مَلَك أَيُّهُمْ يَصْعَدُ بِهَا.

Rıfa'a b. Râfi' (radıyallahu anh)'dan yapılan rivayette, demiştir: Rasulullah Efendimiz (sallallahu aleyhi ve sellem)'in arkasında namaz kılarken aksırdım ve o sebeple "elhamdulillahi kesîren tayyıben mübareken fihi kema yuhibbu rabbuna ve yerda" dedim. Rasulullah Efendimiz (sallallahu aleyhi ve sellem) namazı kılıp bitirince, "namazda konuşan kim idi?" diye sordu. Hiç kimse konuşmadı, yani cevap vermedi. Rasulullah Efendimiz (sallallahu aleyhi ve sellem) ikinci defa sordu, yine kimse cevap vermedi. Üçüncü defa sorunca, Râvi diyor ki, "ben konuştum ya Rasulallah!" diye cevap verdim. Bunun üzerine Rasulullah Efendimiz (sallallahu aleyhi ve sellem) şöyle buyurdu: "Canımı kudret elinde tutan zata yemin ederim ki, 33 melek birden harekete geçti de hangisi o sözü daha önce (ilâhi huzura) yükseltirim diye acele etti."[165]

165 Tirmizî/Mevakıt: 179. Nesâî/İftitah 36

Hadis-i Şerifle İlgili Mezheplerin İctihad Ve Yorumları

Hanefîler'e göre: Namazda iken başkası aksırır da o "yerhamukellah" derse, namazı bozulur. Yine kendisi namazda iken aksırır da bir başkası ona "yerhamukellah" der, o da "âmin" derse, yine namazı bozulur.

Bunun gibi, kendisi namazda iken bir başkası aksırır, o da "Elhamdulillah" derse, namazı bozulmaz. Çünkü bu bir cevap sayılmaz. Ancak böyle derken bir cevap verme niyetini taşırsa, o takdirde sahih görüşe göre, namazı bozulur.

Namazda iken kendisi aksınr da "Elhamdulillah" derse, namazı bozulmaz. Ancak başkası işitmeyecek kadar hafif söylemesi çok daha uygun olur. Daha güzel olanı da susup bir şey söylememesidir.

Namazda aksırır da "Elhamdulillah" demezse, namazdan sonra demesi, sahih görüşe göre uygun olur. Aksıran kimse imama uymuş bir halde ise, ne gizli, ne aşikâr hamd etmez.[166]

Şâfiîler'e göre: Namazda iken bir başkası aksırır da o da ona "yerhamukellah" derse, namazı bozulur. Ancak ikinci şahsa değil de üçüncü şahıs zamiri kullanarak" yerhamuhüllahü" veya birinci şahıs çoğul zamiri kullanarak "yerhamunallah" derse, namazı bozulmaz.[167]

Hanbelîler'e göre: Bu meselede Şâfiîler'le aynı görüş ve ictihattalar.

Mâlikîler'e göre: Aksıranı dil ile teşmîtte bulunmak, "yerhamukellah" demek mutlaka namazı bozar. Kendisi aksırır da kimse işitmeyecek şekilde Elhamdülillah derse, namazı bozulmaz, ancak demeyip susması hayırlıdır.[168]

Bu ifadeden, namazda aksırıp sesli şekilde "Elhamdulilllah" derse, namazının bozulacağı anlaşılıyor.

166 Fetâvâyı Hindiyye: 1/98

167 Kitabu'l-Fıkhi Ale'l mezahibi'l-Erbaa: 1/304

168 El-müdevvenetü'l-Kübrâ; 1/100

Konuyla İlgili Diğer Hadis-i Şerifler Ve Tahliller

165 nolu Rıfa'â (radıyallahu anh) hadisini aynı zamanda Buharî tahric etmiştir, lafzı ise şöyledir: "Bu gün Rasulullah Efendimiz (sallallahu aleyhi ve sellem)'in arkasında namaz kılıyorduk, başını rukûdan kaldırdığında, "semi'Allahu limen hamîdehü" dedi. Bunun üzerine arkasında kendisine uyup namaz kılanlardan biri şöyle dedi: "Rabbena ve leke'l- hamdu hamden kesîren tayyiben, mübareken fihi." Rasulullah Efendimiz (sallallahu aleyhi ve sellem) namazı kılıp selâm verince sordu : "Kim konuştu?". Rıfa'â da, "ben konuştum" diye cevap verince Efendimiz şöyle buyurdu: "Otuz üç meleğin önce yazayım diye acele ettiklerini gördüm!"

Buharî bu rivayette aksırmadan söz etmemiştir. Aynı zamanda "Kema Yuhibbu Rabbuna Ve Yerda" sözlerini de nakletmemiştir. Çünkü onun tespitine göre, bunlar hadisin metninde yer almamıştır.

Müctehid imamların farklı tespit ve görüşleri ise, hem hadislerin haber-i vahid şeklindeki rivayetinden, hem de bu konuda rivayet edilen diğer farklı hadislerden kaynaklanmaktadır.

Rıfa'â'nın Rasulullah Efendimiz (sallallahu aleyhi ve sellem)'in sorusuna cevap vermeyip susması, saygısızlığından değil, yanlış bir şey söylemiş olduğunu sanıp korkmasındandır. Böylece vaki yanlıştan dolayı affedilirim umuduyla cevap vermemiş ve kınanırım endişesiyle susmayı bir süre tercih etmiştir. Cenâb-ı Rasulullah Efendimiz (sallallahu aleyhi ve sellem), konuşan kimsenin endişesini anlamış ve üç defa sormayı tekrarlayarak cevap verme fırsatını tanımıştır.

Hadis-i Şeriften Çıkarılan Hükümler

1. Namazda iken aksırır da "Elhamdulillah" derse, namazı bozulmaz. Ancak kendisi işitecek kadar bir tonda söylemesi hayırlıdır. Bazı ilim adamlarına göre hiçbir şey söylemeyip susması daha uygundur. Bu, Hanefîler'e göredir.
2. Namazda aksırır da hiçbir şey demezse, namazdan sonra "Elham-

dulillah" demesi tavsiye edilmiştir.

3. Namazda iken başkasının aksırmasını cevaplayarak "yerhamukellah" derse, namazı bozulur. Ancak Şâfiîler'e göre, bunu üçüncü şahıs veya birinci şahıs çoğul zamiriyle söylerse, namazı bozulmaz.

4. Namazda iken me'sur olmayan bir zikir veya tesbih ve tahmidi söylemekte bir sakınca yoktur.

5. Namazda namazdan olmayan zikir, tesbih ve tahmidi, çevresindekilerin duyacağı bir sesle söylemek namazı bozmaz.

6. Namazda zikir, tesbih ve tahmîdde bulunmak, ilâhi rızaya yaklaştırıcıdır.

7. Namazda aksıran kimsenin "Elhamdulillah" demesi meşru'dür.

CEMAATLE NAMAZDA HATAYI DÜZELTMEK

Namazda iken, yanılan imamı uyarmak, yanlış okuduğu kıraati düzeltmek veya önemli bir olayı duyurmak, uyarıda bulunmak için erkeklerin "sübhanellah" demesi, kadınların ise, sağ ellerini sol ellerinin üzerine vurması tavsiye edilmiştir. Bu tarz söz ve hareketle namazın bozulmayacağı belirtilmiş ve bunun dışında başka bir söz söylenmesinin veya başka bir harekette bulunmasının doğru olmayacağına dikkatler çekilmiştir.

عَنْ سَهْلِ بْنِ سَعْدٍ عَنِ النَّبِيِّ صَلَّى اللهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ مَنْ نَابَهُ شَيْءٌ فِي صَلاَتِهِ فَلْيُسَبِّحْ فَإِنَّمَا التَّصْفِيقُ لِلنِّسَاءِ.

Sehl b. Sa'd (radıyallahu anh)'dan yapılan rivayette, Rasulullah Efendimiz (sallallahu aleyhi ve sellem)'in şöyle buyurduğunu haber vermiştir: "Kime namaz kılarken önemli bir olay vaki olur (ve bunu başkasına duyurmak isterse! Tesbih getirsin, (sübhanellah desin). Tasfik ise kadınlara mahsustur."[169]

Ali b. Ebî Tâlib (radıyallahu anh)'dan yapılan rivâyette, demiştir ki: Seher vakti bana ayrılmış bir saat vardı ki, o saatte Rasulullah Efendimiz (sallallahu aleyhi ve sellem)'in yanına girerdim. Girdiğimde ayakta namaz kılıyorsa, benim için tesbih getirip sübhanellah derdi ve bu O'nun bana izin verdiği anlamına gelirdi. Namazda değilse, bana izin verirdi."[170]

Ebu Hureyre (radıyallahu anh)'dan yapılan rivayette, Rasulullah Efendimiz (sallallahu aleyhi ve sellem)'in şöyle buyurduğunu haber vermiştir: "Namazda tesbih (sübhanellah demek) erkeklere, tasfik de kadınlara mahsustur."[171]

169 Buhari/El-amelü fissalât: 10, Sehv: 9. Müslim/Salât; 102. Ebû Dâvud/Salât 109. Nesâi/İmamet: 7,15. Sehv: 4. Ahmed; 5/330, 332, 333

170 Tirmizi/Mevakıt: 155. Ahmed: 1/77, 79, 98, 103, 112-3/290

171 Buhari/El-amelü fissalât: 5. Ezan 48, Sehv: 9. Müslim/Salât; 107. Ebû Dâvud/Salât; 169,

Hadis-i Şerifle İlgili Mezheplerin İctihad Ve Yorumları

Hanefiler'e göre: Birinin içeri girmek için izin istemesi veya imamın bir hata yapması halinde namazda olan kimsenin konuşmayıp sadece sübhanellah demesinde bir sakınca yoktur, yani namaz bozulmaz. Hanefiler bu meselede Sehl b. Sa'd (radıyallahu anh)'ın **169** nolu hadisiyle çıkarım yapmışlardır.[172]

Şâfiîler'e göre: Namazda önemli bir olaydan, dolayı, meselâ hata yapan imama hatırlatmak, içeri girmek isteyene izin vermek ve tehlikeyle karşı karşıya gelen âmâyı uyarmak için erkeğin sübhanellah demesi, kadının da sağ eliyle sol eline vurup el çırpması sünnettir.[173]

Hanbelîler'e göre: Namazda iken herhangi bir maksada yönelik olarak sübhanellah veya Lâilâheillallah demek veya benzeri bir zikirde bulunmak namazı bozmaz. Meselâ hayretini mucip bir şey gördüğünde "sübhanellah" der veya başına bir musibet gelir de "İnnalillah" der veya bir ağrı ve sızı hisseder de "bismillah" derse, namazı bozulmaz, ancak kerahet işlemiş olur. Bunun gibi namazda hefhangi bir maksada yönelik olarak Kur'ân'dan bir âyet okuması da namazı bozmaz. Ancak Kur'ân'dan bir kelime söyler de o insanların sözünden ayırt edilmezse, meselâ "ya İbrâhim!" derse, namazı bozulur.[174]

Mâlikîler'e göre: Namazda olan kimse, namaz dışındaki kimseye bir şey anlatmak için veya hatırlatmak için kıraat mahallinde bir âyet okursa, namazı bozulmaz. Ama bunu rükû veya secdede okursa, namazı bozulur, çünkü kıraat mahallinin dışında okunmuş olur. Buna bir misal verelim: İçeri girmek için izin isteyen adama, "udhuluha biselâmin âminin" âyetini kıraat mahallinde okursa, namazı bozulmaz, onun dışında bir yerde okursa nama-

170. Tirmizî/Mevakıt: 155. Nesâî/Sehv, 15, 16, Taberânî/Sefer; 61, Ahmed; 2/261, 317, 376, 412, 440, 473, 479, 492, 507, 529- 3/348, 357- 5/336, 338

172 Kitabü'l-Fıkhi Ala'l-Mezahibi'I-Erbaa: 1/303

173 es-Siracü'l vahhac şerhün Alâ Metni'l Minhac: 56

174 Kitabu'l-Fıkhi Ale'l-Mezahibi'I-Erbaa: 1/304

zı bozulur.

Önemli bir olayı hatırlatmak veya anlatmak için namazda iken "sübhanellah" veya "lâilâhe illâllah" ya da "lâ havle velâ kuvvete illâ billah" derse namazı bozulmaz. Çünkü namazın her bölümü tesbih, tehlil ve lâ havle'ye mahal sayılır.[175]

Konuyla İlgili Diğer Hadis-i Şerifler Ve Tahliller

169 nolu Sehl b. Sa'd (radıyallahu anh) hadisini Ebû Dâvud şu lafızla rivayet etmiştir: "Namazda iken sizce önemli sayılan bir olay zuhur ederse, erkekler tesbihte bulunsun, kadınlar da tasfik yapsınlar."

Hadisin ricali sahihtir. Hemen hemen bütün müctehidler bu hadisle çıkarım yapmışlardır.

170 nolu Hz. Ali Hadisini Nesâî ve Beyhakî de tahrîc etmişlerdir. Ancak isnadında ve metninde ihtilâf söz konusudur. Bazı rivâyette "tesbihte bulundu", bazısında ise, "hafif öksürdü" denilmiştir. Bu da daha çok râvîlerinden Abdullah b. Nücca bulunuyor ki, bu zatla ilgili hadis âlimlerinin görüşlerini **154** nolu kısımda açıklamış bulunuyoruz.

171 nolu Ebû Hureyre (radıyallahu anh) hadisinin merfu veya mevkuf olduğu hakkında ihtilâf vardır. İsnadında ise Ebû Hârun Umare b. Cüveyna bulunuyor ki, Hammad b. Zeyd onun yalancı bir kişi olduğunu söylemiştir. Şu'be onun hakkında şöyle demiştir: "Ebû Harun'dan hadis rivâyet etmektense boynumun vurulmasını tercih ederim. Zehebi onunla ilgili birçok görüş ve tespitleri toplamıştır. İbn Maîn, onun zayıf olduğunu, Nesâî ise, metrukül-Hadis olarak tanındığını belirtmiştir.[176]

Zeylaî Sehl b. Sa'd (radıyallahu anh) hadisinin tamamını naklederek hadisin asıl söyleniş sebebini belirtmek istemiştir. Rivâyetin tamamı şöyledir: Rasulullah Efendimiz (sallallahu aleyhi ve sellem), aralarında barışı gerçekleştir-

175 Kitabu'l-Fıkhi Alel-Mezahibi'l-Erbaa: 1/303

176 Mizanü'l-İ'tidal: 3/173- 6018 nolu Umare b. Cüveyn

mek üzere Benî Amr b. Avf kabilesine gitti. Namaz vakti girmiş oldu. Müezzin, Hz. Ebû Bekir (radıyallahu anh)'a gelip, "cemaate namaz kıldırmaz mısın?" diye teklifte bulundu. O da olumlu cevap verdikten sonra kalkıp namaz kıldırmaya başladı derken Rasulullah Efendimiz (sallallahu aleyhi ve sellem) dönüp geldi. Cemaat namazda bulunuyordu. Rasulullah Efendimiz (sallallahu aleyhi ve sellem) ilerleyip safta yerini aldı. Cemaat O'nun geldiğini görünce el çırpmaya başladılar. Ebû Bekir ise namazda bir yana dönüp bakmadı, ancak cemaat el çırpmayı artırınca, etrafına dönüp baktı, Rasulullah Efendimiz (sallallahu aleyhi ve sellem)'i gördü. Rasulullah Efendimiz ona, yerinde dur, diye işârette bulundu. Bunun üzerine Rasulullah Efendimiz (sallallahu aleyhi ve sellem)'in kendisine vaki bu emrinden dolayı Allah'a hamd etti ve sonra geri çekilip safta aynı hizada durdu. Rasulullah (sallallahu aleyhi ve sellem) öne geçip namaz kıldırdıktan sonra Ebû Bekir'e şöyle dedi: "Ya Ebâ Bekir! Sana emrettiğim halde neden yerinde kalmadın?" Ebû Bekir şu cevabı verdi: "Ebû Kuhafe'nin oğluna, Rasulullah Efendimiz (sallallahu aleyhi ve sellem)'in bulunduğu bir yerde öne geçip namaz kıldırmak yakışmaz." Sonra Rasulullah (sallallahu aleyhi ve sellem) cemaate dönerek şöyle buyurdu: "Neden tasfiki artırdınız, sorabilir miyim? Kim namazda iken önemli bir olay görürse, tesbihte bulunsun Çünkü o tesbihte bulununca kendisine iltifat vaki olur. Tasfik ise ancak kadınlara mahsustur."[177]

Hadis-i Şeriften Çıkarılan Hükümler

1. Namazda iken bir olaydan dolayı "sübhanellah" demek namazı bozmaz. Bu, Hanefiler'e göredir.

2. Namazda iken, önemli bir olaydan dolayı erkeklerin "sübhanellah" demeleri, kadınların tasfiykte bulunmaları sünnettir. Bu, Şâfiîler'e göredir.

3. Namazda iken herhangi bir maksada yönelik olarak tesbih, tehlil ve benzeri bir zikirde bulunmak namazı bozmaz. Bu Hanbeliler'e göredir. Mâlikîler de aynı görüştedirler.

177 Nasbu'r-raye: 2/76

4. Namazda iken, namaz dışında meydana gelen bir olay sebebiyle, hatırlatmada bulunmak veya uyarmak veya cevap vermek, müsaade etmek niyetiyle kıraat mahallinde ise, Kur'ân'dan bir âyet okumakta da bir sakınca yoktur. Kıraat mahallinin dışında böyle yapmak ise, namazı bozar. Bu, Mâlikiler'e göredir.

5. Namazda iken, içeri girmeye izin istendiği veya bir tehlikeyle karşılaşan âmâyı veya başka birini uyarmak gerektiğinde tesbihte bulunmak, yani sübhanellah demek sünnettir.

6. Belirtilen durumlarda kadınların ise tasfik yapmaları, yani sağ ellerini sol ellerinin üzerine vurmak suretiyle uyarıda bulunmaları sünnettir.

7. Bunun gibi cemaatle namaz kılınırken imamın yanıldığını hatırlatmak için de aynı şey yapılır, yani erkekler sübhanellah, derler, kadınlar el çırparlar. Böyle yapmak veya söylemek kimine göre sünnet, kimine göre müstehabdır.

NAMAZDA KIRAATTA TAKILAN İMAMA FETİHTE BULUNMAK

İmamın arkasında cemaat halinde namaz kılarken, imam kıraatte takılıp kaldığı ve hemen hatırlayamadığı takdirde cemaatten birinin ona fetihte bulunması caizdir.

عَنْ مُسَوَّرِبْنِي يَزِيدَ المَالِكِيِّ قَالَ صَلَّى رَسُولُ اللهِ صَلَّى اللهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ فَتَرَكَ آيَةً فَقَالَ لَهُ رَجُلٌ يَارَسُولَ اللهِ آيَةٌ كَذَا وَكَذَا قَالَ فَهَلاَّ ذَكَّرْتَنِيهَا.

Musavver b. Yezki el-Mâliki (radıyallahu anh)'dan yapılan rivayette, şöyle haber vermiştir: Rasulullah Efendimiz (sallallahu aleyhi ve sellem) namaz kılarken (veya kıldırırken) bir âyeti terketti. Bunun üzerine (namazdan sonra) bir adam, "Ya Rasulallah! Şu ve şu âyeti (atladınız)" dedi. Rasulullah (sallallahu aleyhi ve sellem) ona "Bana hatırlatsaydın ya" buyurdu.[178]

İbn Ömer (radıyallahu anh)'dan yapılan rivâyette, demiştir ki: Rasulullah Efendimiz (sallallahu aleyhi ve sellem) bir namaz kıldı (veya kıldırdı) (kıraatte) okurken karışıklık meydana geldiğinden durup kaldı.

Namazı kılıp bitirince babama, "bizimle beraber namaz kıldın mı?" diye sordu. O da "evet" diye cevap verdi. Rasulullah Efendimiz (sallallahu aleyhi ve sellem) ona, "hatırlatmada bulunmaya engel olan ne?" buyurdu.[179]

Hadis-i Şerifle İlgili Mezheplerin İctihad Ve Yorumları

Hanefîler'e göre: İmam namaz kıldırırken âyeti unutur veya biraz okuduktan sonra duraklayıp kalır veya tereddüt gösterirse, arkasında namaz kılan kimsenin ona hatırlatmada bulunması caizdir. Ancak o bununla ima-

178 Ebû Dâvud. Müsned-i Ahmed

179 Ebu Dâvud/Salât

mını irşada niyet eder, tilâvete niyet etmez. Zira imamın arkasında ona uyanların okuması mekruhtur.[180]

İmam takılıp kaldığında ona uyan kimsenin hemen acele hatırlatmada bulunması mekruhtur. Çünkü imam bu durumda matlûp olan başka bir sûreye intikal edebilir veya farz miktarı okumuşsa, beklemeye gerek görmeden rükûya varabilir.

İmama uyan kimse, kendi imamına değil de başka birine hatırlatmada bulunursa, namazı bozulur. Ancak bu durumda tilâvete niyet edip irşadı niyet etmezse, namazı bozulmaz.[181]

Şâfiîler'e göre: İmam kıraatta takılıp kalır ve az bir süre beklerse, o takdirde kendisine uyanlardan birinin hatırlatmada bulunması caizdir.

Ama imam takıldığı yerde tereddüt ederse, o takdirde hatırlatmada yapılmaz. Aynı zamanda imama hatırlatmada bulunan kimsenin, bununla sadece kıraati kastetmesi gerekir veya kıraatle birlikte hatırlatmada bulunmayı kastetmesi gerekir, sadece hatırlatmada bulunmayı kasteden veya hiçbir şey kasdetmezse, namazı bozulur.[182]

Hanbeliler'e göre: İmam kıraat esnasında durup kalır veya yanlış okursa, ona uyan kimsenin hatırlatmada bulunması vaciptir. Çünkü namaz ancak kıraatle sahih olur; imamın kıraatte duraklayıp kalması veya Fâtiha'yı yanlış okuması, namazın sıhhatine mani olur. O bakımdan cemaatten birinin hatırlatmada bulunması gerekir. İmamından başka birine hatırlatmada bulunması, o kimse ister namaz içinde olsun, ister dışında olsun, mekruhtur, fakat namazı hükümsüz bırakmaz, çünkü yaptığı hatırlatma namaz içinde meşru bir sözdür.[183]

---

180 El-Fıkhu Ale'l-Mezahibi'l-Erbaa: 1/301'den özetlenerek

181 El-Fıkhu Ale'l-Mezahibi'l-Erbaa: 1/301

182 El-Fıkhu Ale'l-Mezahibi'I-Erbaa: 1/302

183 El-Fıkhu Ale'l-Mezahibi'I-Erbaa: 1/302

Mâlikiler'e göre: İmama hatırlatmada bulunmak namazı bozmaz. Ancak me'munun kendi imamına hatırlatmada bulunması meşrudur, o da imam kıraat esnasında durup kalır ve tereddüt ederse, hatırlatma caizdir. Sadece duraklayıp kalır ama tereddüt etmezse, o takdirde hatırlatmada bulunmak mekruhtur. İmamın Fatiha'da tereddüt etmesinden dolayı hatırlatmada bulunmak vâcib olur; zamm-ı sürede tereddüt etmesinden dolayı hatırlatmada bulunmak sünnettir. Eğer okumakta olan sûreyi tamamlamak üzere ise, hatırlatmada bulunmak menduptur. İmamından başkasına -ister o başkası namazda bulunsun, ister namaz dışında olsun- hatırlatmada bulunmak namazı bozar.[184]

Konuyla İlgili Diğer Hadis-i Şerifler Ve Tahliller

178 nolu Müsavver (radıyallahu anh) hadisini aynı zamanda İbn Hibban ve El-Esrem tahrîc etmişlerdir. İsnadında Yahya b. Kesir El-Kâhilî bulunuyor ki, bu zat hakkında Ebû Hatim "Şeyhtir" demiştir. Bunun hadis âlimi olduğunu kasdetmiştir. Nesai ise, onun zayıf olduğunu belirtmiştir. Sika olduğunu söyleyenler de olmuştur.[185]

El-Hatîb sahabeden olan Musavver'in, Rasulullah Efendimiz (sallallahu aleyhi ve sellem)'den sadece bir hadis rivayet etmiştir, diyerek bu zatın başka hadis rivayet etmediğini hatırlatmıştır.

179 nolu İbn Ömer Efendimiz (radıyallahu anh) hadisini aynı zamanda Hâkim ve İbn Hibban tahrîc etmişlerdir. İsnadındaki ricalin hepsi sahihtir.

Ayrıca bu konuda bir diğer hadisi Hâkim, Enes'den (radıyallahu anh) rivayet etmiştir ki, meâlen şöyledir: "Bizler Rasulullah Efendimiz (sallallahu aleyhi ve sellem) zamanında imamlara fetihte bulunurduk."

Buraya kadar naklettiklerimiz, namazda takılıp kalan imama hatırlatmada bulunmanın caiz olduğunu ortaya koymaktadır. Bunun aksini iddia edenler veya ona göre ictihadta bulunanlar da vardır. Onların çıkarım ettiği

184 El-Fıkhu Ale'l-Mezahibi'l-Erbaa: 1/302

185 Neylü'l-evtar: 2/365. Mîzanü'l-İ'tidal; 4/403-9609 nolu Yahya b. Kesir

hadislerden biri, İbn İshak es-Sübey'î'nin el-Hâris'ten, onun da El-A'ver'den, onun da Hz. Ali (radıyallahu anh)'dan yapılan şu rivâyettir: Rasulullah Efendimiz (sallallahu aleyhi ve sellem), Hz. Ali'ye şöyle buyurmuştur: "Ya Ali! Namazda imama hatırlatmada bulunma."[186]

Ebû Dâvud bu hadisin tahlilini yaparken diyor ki: "Ebu İshak El-Sübey'î bunu El-Hâris'ten işitmemiştir. Ancak dört hadis işitmiştir ki bu onlardan biri değildir." El-Münzirî ise, El-Hâris El-A'ver hakkında şöyle demiştir: "İmamlardan birçoğu onun çok yalancı olduğunu belirtmişlerdir."[187]

El-Hâris'in hadisini Abdurrezzak kendi Müsannef'inde Hz. Ali (radıyallahu anh)'dan merfuân şu lafızla rivâyet etmiştir: "Ya Ali! Namazda iken sakın imama hatırlatmada bulunma."

Bu rivayetin munkatı' olduğuna göre, hadis zayıf sayılır. O bakımdan müctehid imamların çoğu onunla çıkarımda bulunmamışlardır.

Hatırlatmanın cevazına delâlet eden hadisler ise, hem çıkarıma, hem delil olarak göstermeye elverişli görülmüştür.

Hadis-i Şeriften Çıkarılan Hükümler

1. Namaz kıldırırken kıraate takılıp kalan veya tereddüt eden imama, cemaattan birinin hatırlatmada bulunması caizdir. Ancak hatırlatmada bulunan bununla tilâvette bulunmayı kastetmiyecektir, aksi halde kerahet işlemiş olur. Bu, Hanefîler'e göredir.

2. İmam takılıp kalınca, ona uyan kimse hatırlatmada acele etmemelidir. Çünkü bu durumda olan imam ya farz miktarı okumuş olabilir, ya da başka bir sûreye geçebilir. Buda Hanefîler'e göredir.

3. Kendi imamından başkasına hatırlatmada bulunan kimsenin namazı bozulur. Ancak bu durumda tilâvete niyet ederse, namazı bozulmaz, kerahet işlemiş olur. Bu, Hanefîler'e göredir. Mâlikiler'e

186 Ebû Dâvud. Ahmed: 1/146

187 Neylü'l-Evtar: 2/366

göre namazı bozulur.

4. İmama hatırlatmada bulunan kimse, bununla kıraati veya hem kıraati, hem hatırlatmada bulunmayı kasdetmesi gerekir. Sadece hatırlatmada bulunmayı kasdederse namazı bozulur. Bu, Şâfiîler'e göredir.

5. Kıraat esnasında takılıp kalan ve yanlış okuyan imama hatırlatmada bulunmak vaciptir. Bu, Hanbelîler'e göredir.

NAMAZDA DUA VE ZİKİRDE BULUNMAK

Namaz baştan sonuna kadar belirlenmiş şekilde zikir ve duadan ibarettir. Ancak bu ibadeti yaparken onun dışında olan birtakım zikir ve duada bulunmak doğru olur mu veya namazı bozar mı? Bu soruya ancak ilgili hadisleri ve müctehid imamların tespit ve ictihadlarını nakledince cevap vermiş oluruz.

وَعَنْ عَبْدِ الرَّحْمَنِ بْنِ أَبِي لَيْلَى عَنْ أَبِيهِ قَالَ سَمِعْتَ النَّبِيَّ صَلَّى اللهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ يَقْرَأُ فِي صَلاَةٍ لَيْسَتْ بِفَرِيضَةٍ فَمَرَّ بِذِكْرِ الْجَنَّةِ وَالنَّارِ فَقَالَ أَعُوذُ بِاللهِ مِنَ النَّارِ وَيْلٌ لِأَهْلِ النَّارِ.

Abdurrahman b. Ebi Leyla'nın kendi babasından yaptığı rivayette, onun şöyle dediğini nakletmiştir: "Farz olmayan bir namazda Rasulullah Efendimiz (sallallahu aleyhi ve sellem)'in okuduğu surede ne kadar cennet ve cehennem kavramları anılınca O'nun şöyle Allah (celle celaluhu)'ya sığındığını duydum: "Cehennem ateşinden Allah (celle celaluhu)'ya sığınırım ve Cehennemliklere veyl olsun!"[188]

وَعَنْ عَائِشَةَ قَالَتْ كُنْتُ أَقُومُ مَعَ رَسُولِ اللهِ صَلَّى اللهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ لَيْلَةَ التَّمَامِ فَكَانَ يَقْرَأُ سُورَةَ الْبَقَرَةِ وَآلِ عِمْرَانَ وَالنِّسَاءِ فَلَا يَمُرُّ بِآيَةٍ فِيهَا تَخْوِيفٌ إِلاَّ دَعَا اللهَ عَزَّ وَ جَلَّ وَاسْتَعَاذَ وَلاَ يَمُرُّ بِآيَةٍ فِيهَا اِسْتِبْشَارٌ إِلاَّ دَعَا اللهَ عَزَّ وَ جَلَّوَرَغِبَ إِلَيْهِ.

188 Müsned-i Ahmed - İbn Mace: Abdurrahman b. Ebi Leyla.

Nitekim Hz. Aişe validemiz (radıyallahu anha)'dan yapılan rivayette, o şöyle haber vermiştir: "Ayın dolunay haline geldiği gecede ben Rasulullah Efendimiz (sallallahu aleyhi ve sellem) ile birlikte kalkıp namaz kılarak ibadette bulunduk. Rasulullah Efendimiz (sallallahu aleyhi ve sellem) Bakara, Ali İmran ve Nisa surelerini okuyordu. Bu halde iken ne kadar korkutucu bir ayete geldiyse, Allah (celle celaluhu)'ya dua edip istiazede bulundu (O'na sığındı). Ne kadar iyi, sevindirici haber va'deden bir ayete geldiyse, mutlaka Allah (celle celaluhu)'ya dua edip O'na rağbet eyledi."[189]

وَعَنْ مُوسَى بْنِ أَبِي عَائِشَةَ قَالَ كَانَ رَجُلٌ يُصَلِّي فَوْقَ بَيْتِهِ وَكَانَ إِذَا قَرَأَ أَلَيْسَ ذَالِكَ بِقَادِرٍ عَلَى أَنْ يُحْيِيَ الْمَوْتَى قَالَ سُبْحَانَكَ فَبَلَى فَسَأَلُوهُ عَنْ ذَالِكَ فَقَالَ سَمِعْتُهُ مِنْرَسُولِ اللهِ صَلَّى اللهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ.

Musa b. Ebi Aişe (radıyallahu anh)'dan yapılan rivayette, adı geçen şöyle demiştir: "Bir adam evinin damında namaz kılıyordu. Zamm-ı sureyi okurken, "Artık bunu yapan (o yüce kudret) ölüleri diriltmeye kadir değil midir?"[190]

أَلَيْسَ ذَالِكَ بِقَادِرٍ عَلَى أَنْ يُحْيِيَ الْمَوْتَى

mealindeki ayeti okuyunca: "Seni tenzih eder tesbihte bulunurum, evet sen kadirsin. dedi. Bunun üzerine kendisinden neden böyle yaptığı sorulunca, şu cevabı verdi: "Ben bunu Rasulullah Efendimiz (sallallahu aleyhi ve sellem)'den işittim, o da böyle yapıyordu."[191]

Bu hadislerin ravilerinin sika (güvenilir) olduğu tespit edilmiş, sadece birinci hadisin ravisi Musa b. Ebi Aişe'nin irsal yaptığı, yani rivayet zincirinde bir sahabenin adını anmadığı görülmüştür. Bununla beraber abid ve güvenilir bir kişi olduğunu "Takrib" sahibi belirtmiştir.[192]

189 Müsned-i Ahmed.

190 Kur'an-ı Kerim, Kıyamet suresi: 40

191 Ebu Davud/Salat: 149

192 Neylü'l-Evtar: 2/367

Hadis-i Şerifle İlgili Mezheplerin İctihad Ve Yorumları

Bu konudaki hadis ve rivayetlerin çoğunun sahih olduğuna bakılınca, müctehid imamların hepsinin nafile namazlarda zammı sure okunurken dua ve zikirde bulunmanın sünnet veya müstehab olduğunda ittifak etmeleri akla gelebilir. Ancak onlardan her birinin kendi yöntem ve metoduyla yaptığı tespit, çıkarım ve ictihadlar az farklı olarak ortaya çıkmıştır.

Hanefîler'e göre: Namazda insanların sözüne benzer şekilde dua etmek, zikir ve tesbihte bulunmak namazı bozar. Bu hususlaki kuralları ise şöyledir: Namaz esnasında Kur'an-ı Kerim'de ve hadis-i şerifte olmayan bir dua veya tesbih ile dua ve tesbihte bulunmak namaza aykırı ve muhalif sayılır ve o gibi dileklerin insanlardan talep edilmesi de gayr-i mümkün addedilmez. O bakımdan kişinin namaz kılarken Allah'ın kitabından Rasulullah Efendimiz (sallallahu aleyhi ve sellem)'in sünnetinden istediği dua ve zikirlerle duada bulunabilir, zikredebilir. Bir de insanlardan istenmesinin gayr-i mümkün görüldüğü hususları da istemekte bir sakınca yoktur. Mesela rızık istemek, mal ve çocuklarda feyiz ve bereketin doğmasını talep etmek bu cümledendir. Yani bu gibi isteklerle namaz bozulmaz.[193]

Şafiîler'e göre: Namaz esnasında namazı bozan dua, haram veya gayr-ı mümkün bir şey istemekle ilgilidir. Bunun dışında kişi namazda istediği şekilde dünya ve ahiret hayrını dile getirip Cenab-ı Hak'tan isteyebilir. Şu şartla ki, o dileğini Allah (celle celaluhu)'dan başkasına arz etmemeli ve O'ndan başkasından istememeli.[194]

Malikiler'e göre: Nafile namazda dünya ve ahiretle ilgili hayırlı şeyleri istemek, buna benzer dileklerde bulunmak mutlaka namazı bozmaz. Hatta insanlardan istenmesi mümkün olan şeyleri bile Allah (celle celaluhu)'dan istemekte bir sakınca söz konusu değildir.[195]

---

193 Abdurrahman El-Ceziri/Kitabu'l-Fıkhu'l ale'l-Mezahibi'l-Erbaa: 1/300

194 Abdurrahman El-Ceziri/Kitabu'l-Fıkhu'l ale'l-Mezahibi'l-Erbaa: 1/301

195 Abdurrahman El-Ceziri/Kitabu'l-Fıkhu'l ale'l-Mezahibi'l-Erbaa: 1/301

Hanbeliler'e göre: Namaz esnasında namazı bozan dua, kitap ve sünnette varid olmayan duadır ve aynı zamanda ahiretle ilgili bulunmayanıdır. Mesela dünyevi ihtiyaçları ve gerekli şeyleri istemek: Allah'ım! Bana güzel bir zevce ihsan eyle, gibi isteklerde bulunmak bu cümledendir.[196]

Diğer bir rivayete göre: Ahmed b. Hanbel, namazda yapılan bu gibi dua ve zikirlerin alenen değil gizli yapılması halinde doğru olabileceğini söylemiştir.[197]

İmam Şafiî ise, belirtilen ölçüler çerçevesinde nafile namazlarda rahmet ayetine gelince, ilahi rahmet ve cenneti istemek; azap ayetine gelince, cehennem ve ateşinden Allah (celle celaluhu)'ya sığınmak müstehabdır[198] demiştir.

Bu konuda diğer bir rivayet de Avf b. Malik (radıyallahu anh)'dan yapılmıştır. Adı geçen şöyle demiştir:

وَعَنْ عَوْفِ بْنِ مَالِكٍ قَالَ قُمْتُ مَعَ النَّبِيِّ صَلَّى اللهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ فَبَدَأَ فَاسْتَاكَ وَتَوَضَّأَ ثُمَّ قَامَ فَصَلَّى فَبَدَأَ فَسْتَفْتَحَ الْبَقَرَةَ لَايَمُرُّ بِآيَةِ رَحْمَةٍ إِلاَّ وَقَفَ فَسَأَلَ قَالَ وَلاَ يَمُرُّ بِآيَةِ عَذَابٍ إِلاَّ وَقَفَ فَتَعَوَّذَ ثُمَّ رَكَعَ فَمَكَثَ رَاكِعًا بِقَدْرِ قِيَامِهِ يَقُولُ فِي رُكُوعِهِ سُبْحَانَ ذِى الْجَبَرُوتِ وَالْمَلَكُوتِ وَالْكِبْرِيَاءِ وَالْعَظَمَةِ ثُمَّ سَجَدَ بِقَدْرِ رُكُوعِهِ يَقُولُ فِي سُجُودِهِ سُبْحَانَ ذِى الْجَبَرُوتِ وَالْمَلَكُوتِ وَالْكِبْرِيَاءِ وَالْعَظَمَةِ ثُمَّ قَرَأَ آلِ عِمْرَانَ ثُمَّ قَرَأَ آلِ عِمْرَانَ ثُمَّ سُورَةً ثُمَّ فَعَلَ مِثْلَ ذَلِكَ.

"Rasulullah Efendimiz (sallallahu aleyhi ve sellem)'le birlikte bulunuyordum. (Gece ibadetine) kalktım. Rasulullah Efendimiz (sallallahu aleyhi ve sellem)

196 Abdurrahman El-Ceziri/Kitabu'l-Fıkhu'l ale'l-Mezahibi'l-Erbaa: 1/301

197 Şevkani/Neylü'l-Evtar: 2/367

198 İbn Kudame/el-Muğni: 1/710

önce ağzını misvakladı ve abdest aldı. Sonra kalkıp namaza durdu: Fatiha'yı okumaya başladı, arkasından Bakara suresini okudu. Bu arada ne kadar bir rahmet ayetine geldiyse duraklayıp Allah (celle celaluhu)'dan rahmet diledi. Ne kadar bir azap ayetine geldiyse duraklayıp (ondan Cenab-ı Hakk'a) sığındı. Sonra rükuya vardı, ayakta durduğu kadar rükûda bekledi ki o esnada şöyle diyordu: "Sübhane zi'l-ceberuti ve'l-melekuti ve'l-kibriyai ve'l-azameti". Sonra secdeye vardı ve rükuda durduğu kadar orada durdu da bu esnada şöyle diyordu: "Sübhane zi'l-ceberuti ve'l-melekuti ve'l-kibriyai ve'l- azameti. Sonra (kalkıp ikinci rekatta Fatiha'dan sonra) Al-i İmran suresini ve arkasından bir sure, bir sure daha okudu. Sonra birinci rekatta yaptığının bir benzerini yaptı."[199]

Bu hadisin isnadında yer alan ricalin hepsi sika (güvenilir)dır. Darekutni de aynı görüşü belirtmiştir.[200]

Hadis-i Şeriften Çıkarılan Hükümler

1. Nafile namazlarda kıraat esnasında geçen rahmet ayetlerine gelince Allah (celle celaluhu)'dan rahmet dilemek; azap ayetlerine gelince cehennem ateşinden Allah (celle celaluhu)'ya sığınmak müstehabdır.

2. Namazda bu tarz bir dilek ve sığınmanın cehren söylenmesinde bir sakınca yoktur.

3. Gece kalkıp ibadet ederken, iki rekat namaz kılmak ve bu namazda uzun sureleri okumak kimine göre sünnet, kimine göre müstehabdır.

4. Yine gece namazında rükû ve secdeyi uzatıp Cenab-ı Hakk'a tazimde bulunarak tesbihte bulunmak müstehabdır.

199 Ebu Davud/Salat: 147. Nesai/Tatbik: 12, 25, 73, 86, Ahmed: 5/388, 397, 400, 401-6/24

200 Şevkani/Neylü'l-Evtar: 2/368

NAMAZDA İKEN VERİLEN SELAM ALINIR MI ?

Namaz her yönüyle saygı, tazim ve teslimiyet makamıdır. Namaza aykırı söz ve davranışlarda bulunmak, hem onun faziletini düşürür, hem de bozulmasına sebep olur. O bakımdan biz bu ibadeti kemali edeple yerine getirirken, kendiliğimizden bir şey ilave edemeyiz ve ondan bir şey de noksanlaştıramayız. Rasulullah Efendimiz (sallallahu aleyhi ve sellem)'den nasıl tespit edilip rivayette bulunulmuşsa, onu aynen uygulamakla mükellefiz.

Namazda iken başkasına sözlü olarak selam verilmez. Başkasının da namaz kılan kimseye selam vermesi pek uygun değildir. Ancak Rasulullah Efendimiz (sallallahu aleyhi ve sellem) zamanında verilen selamın işaretle alınıp cevaplandırıldığı sahih rivayetle sabit olmuştur. Şöyle ki:

عَنْ ابْنِ عُمَرَ قَالَ قُلْتُ لِبِلاَلٍ كَيْفَ كَانَ رَسُولُ اللهِ صَلَّى اللهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ يَرُدُّ عَلَيْهِمْ حِينَ كَانُو يُسَلِّمُونَ عَلَيْهِمْ وَهُوَ فِي الصَّلاَةِ قَالَ يُشِيرُ بِيَدِهِ.

İbn Ömer (radıyallahu anh) diyor ki: "Bilal'e sordum, dedim ki: Rasulullah Efendimiz (sallallahu aleyhi ve sellem) namazda iken mü'minler O'na selam verirdi. (Bu durumda Rasulullah Efendimiz (sallallahu aleyhi ve sellem) ne yapar veya karşılık verir miydi?)" Bilal bana şunu söyledi: "Evet, eliyle işaret ederdi."[201]

عَنْ ابْنِ عُمَرَ عَنْ صُهَيْبٍ أَنَّهُ قَالَ مَرَرْتُ بِرَسُولِ اللهِ صَلَّى اللهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ وَهُوَ يُصَلِّى فَسَلَّمْتُ فَرَدَّ إِلَيَّ إِشَارَةً وَقَالَ لاَاَعْلَمُ إِلاَّ أَنَّهُ قَالَ إِشَارَةً بِأُصْبُعِهِ.

İbn Ömer (radıyallahu anh)'ın Suheyb (radıyallahu anh)'dan yaptığı rivayete göre, Suheyb (radıyallahu anh) şöyle demiştir: "Rasulullah Efendimiz (sallallahu

201 Buhari/Cuma: 35. Müslim/İstiska: 9. Tirmizi/Salat: 154. Nesai/Sehv: 6. İbn Mace/İkamet: 59. Taberani/Dahaya: 1. Ahmed: 2/10

aleyhi ve sellem)'e uğradığımda O'nu namaz kılar bir halde buldum. Kendisine selam verdim, O da bana işaretle cevap verdi, yani selamımı işaretle alıp işaretle cevapladı."

İbn Ömer (radıyallahu anh) diyor ki: "Pek bilemiyorum, ancak Suheyb'in "Parmağıyla işaret etti" dediğini biliyorum."[202]

Tirmizi diyor ki: "Bu iki hadis de bana göre sahihtir. Aynı zamanda Ümmü Seleme validemiz (radıyallahu anha)'nın ikindiden sonra iki rekatla ilgili hadisinde ve Hz. Aişe (radıyallahu anha) ile Cabir (radıyallahu anh)'ın, Rasulullah Efendimiz (sallallahu aleyhi ve sellem)'in son ölüm hastalığında oturarak namaz kılmasıyla ilgili hadislerinde Rasulullah Efendimiz (sallallahu aleyhi ve sellem)'in arkasında bulunanların ayağa kalktıklarında onlara işaret edip oturmalarını emrettiği sıhhat derecesinde tespit edilmiştir."[203]

Hadis-i Şerifle İlgili Mezheplerin İctihad Ve Yorumları

Hanefiler'e göre: Namaz kılmakta olan kimse, yanılarak birine selam verir ve sadece "es-Selam" der ve sonra da namazda olduğunu hatırlarsa, namazı bozulur.

Bunun gibi namazda iken verilen selamı ister yanılarak, ister bilerek cevaplarsa namazı bozulur. Çünkü selâm vermek veya alıp cevaplamak, zikir türünden değildir. Ancak bu durumda verilen selamı sözlü olarak değil de elinin işaretiyle veya başının hafif hareketiyle cevaplarsa ya da parmağıyla işaret ederek cevaplarsa, sahih görüşe göre namazı bozulmaz.[204]

Şafiîler'e göre: Namazda iken verilen selamı sözlü olarak cevaplamak namazı bozar. Nitekim Ata, Nehai, İshak ve Ebu Sevr'de aynı görüş ve ictihattadırlar.[205]

Tabiinden Said b. Müseyyeb, el-Hasan ve Katade'ye göre: Verilen sela-

202 Ebu Davud/Salat: 166. Tirmizi/Salat: 154. Nesai/Sehv: 6. Darimi/Salat: 94

203 Neylü'l-Evtar: 2/369

204 Mecmeu'l-Enhur Şerhu Mülteka'l-Ebhur: 1/119, 120

205 İbn Kudame/el-Muğni: 1/711

mı sözlü olarak cevaplamakta bir sakınca yoktur.[206]

Bu anlatım tarzından anlaşılan şudur ki: Verilen selamı parmak işaretiyle alıp cevaplamakta bir sakınca söz konusu değildir.

Malikiler'e göre: Sahnun'un İbn Kasım'a: "Namazda iken adamın bazı ihtiyacını ifade için işarette bulunmasını İmam Malik mekruh görüyor muydu?" sorusuna karşılık şu cevabı vermiştir: "Onun mekruh saydığını bilmiyorum. Ben şahsen bunda bir sakınca görmüyorum, yeter ki yapılan işaret hafif olsun. Nitekim İmam Malik'in verilen selamın işaretle alınıp cevaplanmasında bir beis görmediği kesindir. Zira İmam şöyle dedi: "Farz veya nafile namazda olan kimse, kendisine selam verilince, onu ya el ya da baş işaretiyle cevaplasın."[207]

Hanbeliler'e göre: Namaz kılmakta olan kimseye selam vermekte bir sakınca yoktur. Ancak onun redd-i selam yapması (selama cevap vermesi) halinde namazı bozulur. Yani namaz kılmakta olan kimse kendisine verilen selamı ne sözlü, ne de işaretle cevaplayamaz.[208]

İmam Ahmed bu konuda İbn Mesud (radıyallahu anh) hadisiyle çıkarım yapmıştır. Şöyle ki: İbn Mes'ud (radıyallahu anh): "Rasulullah Efendimiz (sallallahu aleyhi ve sellem)'e uğradım, namaz kılıyordu. Kendisine selam verdim, ama O selamımı cevaplamadı. Namazını kıldıktan sonra bana şöyle buyurdu: "Şüphesiz ki Cenab-ı Hak emrini dilediği şekilde ortaya kor ve şüphesiz ki Allah namazda konuşmamanız hakkında emrini ortaya koymuştur." Bu hususu belirttikten sonra selamıma karşılık verdi."[209]

Hadis-i şeriflerden anlaşıldığı üzere, diğer üç mezhebin tespit, çıkarım ve ictihadları daha sıhhatlidir. Ebu Davud'un rivayet ettiği: "Namazda ne ğırar ne de teslim vardır" mealindeki hadise gelince: Verilen selamı işaretle alıp cevaplamaya değil, sözlü olarak cevaplamaya delalet etmektedir.

---

206 İbn Kudame/el-Muğni: 1/711

207 el-Müdevvenetüi-Kübra: 1/99

208 İbn Kudame/el-Muğni: 1/711

209 İbn Kudame/el-Muğni: 1/712

"Ğırar": Namazda bir şey noksan kılmak anlamına geldiği gibi, İmam Ahmed'in yorumuna göre, ne selam vermek ne de verilen selamı alıp cevaplamak manasına gelmektedir.[210]

Hadis-i Şeriften Çıkarılan Hükümler

1. Namaz kılan kimseye selam vermekte bir sakınca yoktur. Hanefîler'e ve Hanbeliler'e göre, verilmemesi daha uygundur.
2. Namaz kılmakta olan kimse verilen selamı sözlü olarak cevaplarsa, ittifakla namazı bozulur.
3. Namazda iken verilen selamı parmak, ya da baş işaretiyle alıp cevaplamak müstehabdır.

210 Şevkani/Neylü'l-Evtar: 2/370

NAMAZDA İKEN SAĞA, SOLA İLTİFAT ETMEK

Namaz, ibadetin özeti, kalp huzurunun aynası, edep ve terbiyenin en zarif makamıdır. Cenâb-ı Hakk'ın yüksek kudreti karşısında aczimizi, ihtiyacımızı, mutlak anlamda baş eğmemizi söz ve davranışımızla ortaya koyduğumuz bir dönemdir. O bakımdan bu çok mübarek ibadeti yerine getirirken kalp ve kalıbımızı Hakk'a yönelterek tam huzur ve huşu üzere bulunduğumuzu göstermemiz kadar tabii ne olabilir?

Ancak önemli bir konu zuhur ettiğinde göz ucuyla hafif sağa veya sola bakmakta pek sakınca görülmemiştir. Zira böyle hallerde belirtilen şekilde bakmamak daha çok kalbi meşgul edebilir.

عَنْ أَنَسٍ قَالَ قَالَ لِي رَسُولُ اللهِ صَلَّى اللهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ: إِيَّاكَ وَالِالْتِفَاتَ فِي الصَّلَاةِ فَإِنَّ الْإِلْتِفَاتَ فِي الصَّلَاةِ هَلَكَةٌ فَإِنْ كَانَ لَابُدَّ فَفِي التَّطَوُّعِ لَا فِي الْفَرِيضَةِ.

Nitekim ashâb-ı kiramdan Enes (radıyallahu anh) diyor ki: "Rasulullah Efendimiz (sallallahu aleyhi ve sellem) bana şöyle buyurdu: "Namazda iltifattan sakın! Çünkü namazda iltifat helak olmaya sebep olabilir. Ama her halde bir tarafa iltifat etmek gerekiyorsa, bu da tetavvu (nafile) namazda olabilir, farzda değil."[211]

وَعَنْ عَائِشَةَ قَالَتْ سَأَلْتُ رَسُولَ اللهِ صَلَّى اللهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ عَنِ التَّلَفُّتِ فِي الصَّلَاةِ فَقَالَ: إِخْتِلَاسٌ يَخْتَلِسُهُ الشَّيْطَانُ مِنَ الْعَبْدِ.

Hz. Aişe validemiz (radıyallahu anha)'dan yapılan rivayette, adı geçen di-

211 Tirmizi/Cum'a: 59

yor ki: "Rasulullah Efendimiz (sallallahu aleyhi ve sellem)'e namazda iken iltifattan sordum. Buyurdu ki: "Şeytanın kuldan kapıp çaldığı bir davranıştır."[212]

وَعَنْ أَبِي ذَرٍّ قَالَ قَالَ رَسُولُ اللهِ صَلَّى اللهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ: لاَيَزَالُ اللهُ مُقْبِلاً عَلَى الْعَبْدِ فِي صَلاَتِهِ مَا لَمْ يَلْتَفِتْ فَإِذَا صَرَفَ وَجْهَهُ إِنْصَرَفَ عَنْهُ.

Ebu Zer (radıyallahu anh) ise şöyle demiştir: "Rasulullah Efendimiz (sallallahu aleyhi ve sellem) buyurdu ki: "Kul namazda iltifatta bulunmadığı (sağa-sola bakmadığı) sürece, Allah (rahmet ve gufranıyla) ona yönelmiş olur. Kul yüzünü başka tarafa çevirince, Cenab-ı Hak, ondan (rahmet ve gufran) yüzünü çevirir."[213]

Yukarıdaki **211** ve **212** nolu hadislerin sahih olduğunda ittifak edilmiştir. **213** nolu hadisin isnadında Ebu'l-Ahvas bulunuyor. Bu zat hakkında farklı tespitler olmuştur.

Ebu Zer'den rivâyet eden Ebu'l-Ahvas'den ancak Zühri rivayet etmiştir. Bu da onun güvenilir olduğuna bir işarettir. Ancak hadis alimlerinin ileri gelenleri daha da net bir görüş ortaya koymuşlar ve Ebul-Ahvas'ın sika, yani güvenilir olduğunu belirtmişlerdir. Yahya b. Main ise, onu "sika"dan saymamıştır. İbn Kattan da "Onunla ilgili bir durum bilinmemektedir" demiştir.[214]

Hadis-i Şerifle İlgili Mezheplerin İctihad Ve Yorumları

Hanefiler'e göre: Mekruh olan iltifatın ölçü ve sınırı, yüzü kıbleden ayırıp başka tarafa çevirmektir. Ama göz ucuyla sağa veya sola bakmak mekruh değildir; yeter ki yüz kıbleden çevrilmiş olmasın. Nitekim sahih tespit ve rivayete göre, Rasulullah Efendimiz (sallallahu aleyhi ve sellem) namaz kıldırırken bazen ashabının, Cenab-ı Hakk'ın huzurunda nasıl durup davrandıklarını tespit için göz ucuyla, -yüzünü kıbleden ayırmaksızın- atf-ı nazarda bulu-

212 Buhari/Ezan: 93, Bed'i-halk: 11. Nesai/Sehv: 10. Ahmed: 6/70, 106

213 Ebu Davud/Salat: 161. Nesai/Sehv: 10. Darimi/Salat: 134. Ahmed: 5/172

214 Mizanü'l-İ'tidal Fi-Nakdi'r-Rical/Zehebi: 4/9932 nolu Ebu'l-Ahvas.

nurdu.[215]

Ayrıca Hanefiler'e göre zorunlu bir hal olmadığı halde namazda göğsünü kıbleden çeviren kimsenin namazı bozulur. Zorunlu bir hal karşısında göğsünü çevirmesi bir rükûn eda edecek kadar süre devam ederse, namaz yine bozulur.

Şafiîler'e göre: Namazda göğsü kıbleye müteveccih bulundurmak şarttır, yüzü müteveccih bulundurmak şart değildir. Aynı zamanda savaş ve benzeri durumlarda, korkulu, tehlikeli zamanlarda kıbleden başka cihete yönelip namaz kılmakta bir sakınca yoktur.[216]

Namazda iken başkası tarafından göğsü kıbleden başka yana çevrilenin de namazı bozulur. Ancak unutarak veya bilmeyerek göğsünü kıbleden başka yana çevirenin namazı bozulmaz.[217]

Bazı hallerde namazda iken göz ucuyla sağa veya sola bakmakla namaz bozulmaz. Ancak, namazda genel anlamda sağa, sola iltifat mekruhtur.[218]

Malikiler'e göre: Namazda iken ayaklar kıble cihetinden ayrılmadığı takdirde yüzün veya göğsün kıbleden ayrılmasıyla namaz bozulmaz.[219] Böylece bu mezhebe göre de, namazda iken göz ucuyla sağa, sola iltifat mekruh değildir.

Hanbelîler'e göre: Göz işaretiyle iltifat namazı bozmayacağı gibi, namaz kılan kimse bütünüyle kıbleden başka cihete yönelmedikçe de namazıbozulmaz.[220]

Böylece bu mezhebe göre, namazda göğsün veya yüzün kıbleden baş-

215 Kasani/Bedayi'u's-Sanayi fi-Tertibi'ş-Şerayi': 1/215

216 Zekeriya El-Ensari/Fethü'l-Vahhab bi-Şerhi Menheci't-Tullab: 1/35

217 Abdurrahman El-Ceziri/Kitabu'l-Fıkhi ale'l-Mezahibi'l- Erbaa: 1/306

218 Fethü'l-Vehhab bi-Şerhi Menheci't-Tullab: 1/52

219 Abdurrahman El-Ceziri/Kitabu'l-Fıkhi ale'l-Mezahibi'l-Erbaa: 1/306

220 Abdurrahman El-Ceziri/Kitabu'l-Fıkhi ale'l-Mezahibi'l-Erbaa: 1/306

ka cihete çevrilmesi namazı bozmaz, ancak böyle yapmak mekruhtur, göz ucuyla iltifat ise mekruh değildir.

Konuyla İlgili Hadis-i Şerifler Ve Tahliller

Yukarıda **211, 212, 213** nolu hadislerin delâletinden, namazda iltifatın yani sağa-sola bakmanın mekruh olduğu anlaşılıyor. Buna rağmen müctehid imamların çıkarım ve ictihadları farklı hüküm ortaya koymuştur. Zira bu konuda bize kadar gelen rivayetler sadece sözü edilen üç hadis değil, başka rivayetler de vardır. Şöyle ki:

Hakim'in Şeyhayn'ın şartına uygun rivayet ettiği hadiste İbn Abbas (radıyallahu anh) diyor ki: Rasulullah Efendimiz (sallallahu aleyhi ve sellem) namazda bazen, boynunu çevirmeksizin göz ucuyla sağa iltifat ederdi."

Hazimî bu rivayetin hasen olduğunu belirtmiştir. Şevkanî bunun garip olduğuna dikkat çekmiştir. Zira ravilerden Fazl b. Abdillah teferrüd etmiş; başkası da bunu İkrime'den mürselen rivayet etmiştir.

Buna rağmen ilim adamlarından bir kısmı bu ve bu anlamdaki rivayetlerle çıkarım yaparak namazda boynu döndürmeksizin göz ucuyla iltifatta bulunmakta bir sakınca olmadığını belirtmişlerdir. Nitekim Atâ, İmam Malik, Ebu Hanife ve arkadaşları, Evzaî ve Kufe ilim adamlarının da ictihadları böyledir.

Bazı ilim adamları da sözü edilen "iltifatın" İbn Sirîn'e isnad edilen hadisle neshedildiğini söylemiştir. İbn Sirîn diyor ki: "Rasulullah Efendimiz (sallallahu aleyhi ve sellem) namaza kalkıp durunca, sağa-sola nazar ederdi. **"Mü'minler gerçekten korktuklarından kurtulup umduklarına kavuşmuşlardır. Onlar ki, namazlarında saygı dolu bir korkuyla eğilirler."** mealindeki Mü'minun süresi 1. ve 2. ayetler inince Rasulullah Efendimiz (sallallahu aleyhi ve sellem) artık hep önüne (secde mahalline) bakmaya başladı."[221]

Bu hadis mürselse de birtakım şahidleri vardır.

Şevkani/Neylü'l-Evtar: 1/37

Aynı görüşte olanlar bir de Ebu Hureyre (radıyallahu anh)'ın şu hadisiyle de çıkarım yapmışlardır: Rasulullah Efendimiz (sallallahu aleyhi ve sellem) namaz kılarken gözünü göğe doğru çevirirdi. Mü'minun suresi 1. ve 2. ayet inince artık çevirmeyip önüne baktı."

Müctehid imamların dayanak seçip çıkarım yaptıkları bir diğer hadis de Sehl b. Hanzele (radıyallahu anh)'ın rivayet ettiğidir. Şöyle ki: "Rasulullah Efendimiz (sallallahu aleyhi ve sellem) namaz kılarken tasvip edildi (yani sabah ezanında es-salatü hayrun mine'n-nevm denildi). Bunun üzerine Rasulullah Efendimiz (sallallahu aleyhi ve sellem) şi'be doğru iltifat etti (göz ucuyla baktı)."[222]

Zira Rasulullah Efendimiz (sallallahu aleyhi ve sellem) o gece bir süvariyi şi'be, yani iki dağ arasındaki geçide göndermişti. Namazda onun oradan ayrılıp ayrılmadığına nazarda bulundu.

Ebu Davud'un tahric ettiği bu hadis-i şerifi aynı zamanda Hakim, Şeyhayn'ın şartı üzere tahric etmiştir.

Hadis-i Şeriften Çıkarılan Hükümler

1. Namazda yüzü kıbleden çevirmek mekruhtur.
2. Göğsü çevirmek namazı bozar. Ancak İmam Şafii'ye göre, zorunlu bir sebepten dolayı çevirir de bir rükün miktarı devam etmezse, namaz bozulmaz.
3. Namazda bir hacetten dolayı göz ucuyla sağa-sola iltifat etmekte bir sakınca yoktur. Keyfi olarak yapılmasında kerahet söz konusudur.
4. Savaş ve korkulu anlarda göğsü çevirmeksizin yüzü çevirmeye cevaz verilmiştir. Ancak bu hususla ilgili birtakım farklı ictihadlar da söz konusudur.

222 Ebu Davud/Cihad: 16

NAMAZDA PARMAK ÇITLATMAK VE PARMAKLARI BİRBİRİNE KENETLEMEK

Müslümanın her yerde, özellikle cami ve mescidlerde edep, terbiye, nezaket ve saygı kurallarına riayet etmesi sünnettir. Zira müslüman kişi iman nuruyla aydınlandığı ve böylesine paha biçilmez manevi bir cevheri kalbinde taşıdığı için vakarlıdır, ağır başlıdır, mütevazıdır ve halim, selimdir.

Camiler Hakk'a ibadet edilen, dini ilimlere sahne olan kutsal yerlerdir. Oralarda laubali davranışlarda bulunmak mekruhtur. Hele bir de namaz kılmaya duran kimsenin çok daha ciddi ve saygılı bulunması gerekir.

Camide ve namaz kılarken parmak çıtlatmak da lâubaliliğe delalet eden davranışlardan biridir. Parmakları birbirine kenetlemek de böyle...

عَنْ أَبِي سَعِيدٍ أَنَّ النَّبِيَّ صَلَّى اللهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ قَالَ: «إِذَا كَانَ أَحَدُكُمْ فِي الْمَسْجِدِ فَلاَ يُشَبِّكَنَّ فَإِنَّ التَّشْبِيكَ مِنَ الشَّيْطَانِ وَإِنَّ أَحَدَكُمْ لاَيَزَالُ فِي صَلاَةٍ مَادَامَ فِي الْمَسْجِدِ حَتَّى يَخْرُجَ مِنْهُ.

Ebu Said (radıyallahu anh)'dan yapılan rivayete göre, Rasulullah Efendimiz (sallallahu aleyhi ve sellem) şöyle buyurmuştur: "Sizden biriniz mescidde bulunduğu sırada parmaklarını birbirine kenetlemesin. Zira böyle yapmak şeytandandır. Hem sizden biriniz camide bulunduğu sürece namazda sayılır da bu hal oradan çıkıncaya kadar devam eder."[223]

عَنْ كَعْبِ بْنِ عُجْرَةَ قَالَ سَمِعْتُ رَسُولَ اللهِ صَلَّى اللهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ يَقُولُ: إِذَا تَوَضَّأَ أَحَدُكُمْ ثُمَّ خَرَجَ عَامِدًا إِلَى الصَّلَاةِ فَلاَ يُشَبِّكَنَّ بَيْنَ يَدَيْهِ فَإِنَّهُ فِي صَلاَةٍ.

223 Müsned-i Ahmed: 3/43, 54

Kab b. Ucre (radıyallahu anh)'dan yapılan rivayette, adı geçen diyor ki: "Rasulullah Efendimiz (sallallahu aleyhi ve sellem)'in şöyle buyurduğunu işittim: "Sizden biriniz abdest alıp namaz kılmak üzere (evinden, iş yerinden) çıkarsa, artık parmaklarını birbirine geçirip kenetlemesin. Çünkü o bu durumda hep namazda sayılır."[224]

عَنْ كَعْبِ بْنِ عُجْرَةَ أَنَّ النَّبِيَّ صَلَّى اللهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ رَأَى رَجُلاً قَدْ شَبَّكَ أَصَابِعَهُ فِي الصَّلاَةِ فَفَرَّجَ رَسُولَ اللهِ صَلَّى اللهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ بَيْنَ أَصَابِعَهُ.

Yine Kab b. Ucre (radıyallahu anh)'dan yapılan rivayete göre: "Rasulullah Efendimiz (sallallahu aleyhi ve sellem) namazda parmaklarını kenetleyen bir adama gözü ilişti, hemen kalkıp onun parmaklarını birbirinden ayırdı."[225]

Hz. Ali Efendimiz (radıyallahu anh)'dan yapılan rivayete göre, Rasulullah Efendimiz (sallallahu aleyhi ve sellem) şöyle buyurmuştur: "Namazda iken parmaklarını çıtlatma."[226]

Hadis-i Şerifle İlgili Mezheplerin İctihad Ve Yorumları

Hanefiler'e göre: Namazda parmakları birbirine kenetlemek veya parmak çıtlatmak mekruhtur, sünnete aykırıdır. Çünkü böyle yapmakla saygı ifade eden huşu' terkedilmiş olur. Aynı zamanda parmakları kenetlemekle, sağ eli sol el üzerine koymak, Teşehhütte ise dizler üzerine koymakla ilgili sünnet terkedilmiş olur.[227]

Diğer üç mezhebe göre de: Hem teşbîk (kenetlemek), hem de tefkı' (parmak çıtlatmak) mekruhtur.[228]

---

224 Tirmizi/Mevakıt: 167. Ebu Davud/Salat: 50. Darimi/Salat: 21, Ahmed: 3/43, 54. 4/241, 244

225 İbn Mace/İkamet: 42

226 İbn Mace/İkamet: 42, 43

227 Kasani/Bedayiü's-Sanayi': 1/215. Mecmau'l-Enhür: 1/123

228 İbn Kudame/el-Muğni: 1/661,662

Mecmau'z-zevaid'de **223** nolu hadisin hasen olduğu belirtilmiştir. Bu ve diğer hadis-i şerifleri dikkate alan İmam Nevevî, hem camide, hem de namazda parmakları kenetlemenin ve çıtlatmanın mekruh olduğunu belirtmiş ve bunun kesin bir hüküm olduğuna dikkat çekmiştir.[229]

İmam Nehaî de aynı görüş ve ictihattadır.

Irakî'nin ise, İbn Ömer ve İbn Salim'in namazda iken parmaklarını kenetlediklerini, Tirmizi'nin şerhinde nakletmesi, delil olarak alınmamıştır. Rivayete göre, Hasan el-Basri'nin de mescidde parmaklarını kenetlediği nakledilmiştir. Ulema bu rivayeti de delil seçmemiştir.

Nitekim İmam Ahmed'in ve Taberanî'nin, Enes b. Muaz'ın merfu' olan hadisini delil gösterip, adı geçenin şöyle dediğini rivayet etmişlerdir: "Şüphesiz ki namazda gülmek, iltifat etmek, parmak çıtlatmak gibi hareketlerin hepsi aynı çizgidedir."

Ancak bu rivayetin isnadında İbn Lehi'a bulunuyor ki, bu zatın rivayetinin bir kısmına pek itibar edilmemiştir.

224 nolu hadisin isnadında Tirmizi'ye göre meçhul bir adam vardır. Ancak Ebu Davud bu adamın künyesini tespit etmiş ve hadisi şöyle rivayet etmiştir: "Bana Ebu Sümame el-Hayyat haber verdi, o da Kâ'b'den rivayet etti."

İbn Hibban ise Ebu Sümame'yi sıkat (güvenilir raviler) arasında zikretmiştir.[230]

225 nolu hadisin isnadında Alkame b. Amr bulunuyor. Bu zatın zayıf hadis rivayet ettiği söylenir. Buna benzer **226** nolu hadisin isnadında Haris el-A'ver bulunuyor. Ancak bu konudaki hadislerin tamamı bir araya gelince kuvvet kazanıyor ve gerek camide, gerekse camiye giderken ve bilhassa

229 Kasani/Neylü'l-Evtar: 1/373
230 Şevkani/Neylü'l-Evtar: 2/374

namazda parmakları kenetlemenin ve çıtlatmanın mekruh olduğu kesinlik kazanıyor.

Hadis-i Şeriften Çıkarılan Hükümler

1. Müslümanın gerek toplum arasında, gerekse cadde ve sokaklarda yürürken parmak çıtlatması veya parmaklarını birbirine kenetlemesi tenzihen mekruhtur.
2. Camide ve namaz kılarken sözü edilen iki harekette bulunmak mekruhtur.
3. Zarurî hallerde bu kerahet kalkar.

NAMAZDA İKEN YILAN VE AKREP ÖLDÜRMEK NAMAZI BOZAR MI?

İslam, insan hayatına ve sağlığına yeterince önem vermiş ve "hakk-ı hayat muhteremdir" diyerek onu layık olduğu dereceye yükseltmiştir. Rasulullah Efendimiz (sallallahu aleyhi ve sellem)'in koruyucu hekimlikle ilgili yüzün üstündeki hadisleri, İslam'ın insan sağlığına verdiği değerin çizgisini belirlemektedir.

O bakımdan mü'minin namazda bile olsa, ortaya çıkan yılan, akrep ve benzeri zehirli ve tehlikeli haşereyi öldürmesine ruhsat verilmiştir.

عَنْ أَبِي هُرَيْرَةَ أَنَّ النَّبِيَّ صَلَّى اللهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ أَمَرَ بِقَتْلِ الأَسْوَدَيْنِ فِي الصَّلاَةِ الْعَقْرَبِ وَالْحَيَّةِ.

Nitekim Ebu Hureyre (radıyallahu anh)'dan yapılan rivayette diyor ki: "Rasulullah Efendimiz (sallallahu aleyhi ve sellem), namazda iken iki siyahın (yılan ve akrebin) öldürülmesini emretti."[231]

Böylece namaz içinde istisnai olarak namaz dışı harekette bulunmaya cevaz verildiği anlaşılıyor.

وَعَنْ عَائِشَةَ قَالَتْ كَانَ رَسُولُ اللهِ صَلَّى اللهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ يُصَلِّي فِي الْبَيْتِ وَالْبَابُ عَلَيْهِ مُغْلَقٌ فَجِئْتُ فَمَشَى حَتَّى فَتَحَ لِي ثُمَّ رَجَعَ إِلَى مُقَامِهِ وَوَصَفَتْ أَنَّ الْبَابَ فِي الْقِبْلَةِ.

Bunu kuvvetlendirir mahiyette, Hz. Aişe validemiz (radıyallahu anha) şöy-

231 Tirmizi/Salat: 170. Nesai/Sehv: 12. İbn Mace/İkamet: 146. Darimi/Salat: 178. Ahmed: 2/233, 248, 255, 473, 475, 490

le diyor: "Rasulullah Efendimiz (sallallahu aleyhi ve sellem), kapı içeriden kilitli olduğu sırada evde namaz kılıyordu. Ben kapıya geldim (ve tıklattım). Rasulullah Efendimiz (sallallahu aleyhi ve sellem) yürüyerek geldi, kapıyı açtıktan sonra yerine döndü."[232]

Hz. Aişe validemiz (radıyallahu anha) bu olayı anlatırken, evin kapısının kıble cihetinde olduğunu belirtmiştir. Bundan anlaşılan odur ki, nafile namazda bir ihtiyaca mebni kıble cihetine yürüyüp geri dönmek namazı bozmaz. Yılan ve akrep konusunda Rasulullah Efendimiz (sallallahu aleyhi ve sellem), diğer bir hadislerinde buna yakın bir anlatımla şöyle buyurmuştur: "Namazda bile olsanız, iki siyahı (yılan ve akrebi) öldürünüz."[233]

Bu hadis-i şerifler, kişinin nafile namazda iken ortaya çıkan akrep ve yılanı öldürmesinin vücubuna delalet etmekteyse de, buradaki emrin, ilim adamlarının çoğuna göre "nedb" ifade ettiği belirlenmiştir. Aynı zamanda bu öldürme olayında meydana gelen hareketlerle namazın bozulmayacağı çıkarımı yapılmıştır.

İlim adamlarının bir kısmı ise, bu hadisi veya hadisleri, "Namazı olduğu yerde kesin ve öylece öldürün" şeklinde yorumlamışlardır.

Ancak hemen belirtelim ki, böyle bir hareket hususiyet taşıdığından "amel-i kesir" ile kıyas edilmez. O bakımdan böylesine özellik arzeden bir hareketin namazı bozmayacağı hakkındaki ictihad ve yorum ağırlık kazanmıştır.

Hadis-i Şerifle İlgili Mezheplerin İctihad Ve Yorumları

Hanefiler'e göre: Hadiste geçen emir, ruhsat ve ibahe manasınadır. Çünkü bu iki zehirli hayvanı öldürmek, namaz harici bir özellik taşımaktadır, yani namaza dahil amellerden değildir. O bakımdan sözü edilen hayvan

232 Tirmizi/Cum'a: 69

233 Ebu Davud/Salat: 165. Tirmizi/Mevakıt: 170.Nesai/Sehv: 12. İbn Mace/İkamet: 146. Darimi/Salat: 178. Ahmed: 2/248

öldürülürken fazla hareket ortaya çıkarsa, namaz bozulur.[234]

Mecmau'l-Enhur sahibi de, "Sözü edilen iki hayvanı öldürmek mekruh değildir" derken bunu namaz ile takyid etmekte, yani kişinin namaz kılarken bu hayvanları öldürmesi mekruh sayılmaz demek istemektedir.[235]

Şafiîler'e göre: Namazda iken ortaya çıkan yılan veya akrebi öldürmekte bir sakınca yoktur. Hasan, İshak ve rey taraftarları da aynı görüş ve ictihattadırlar.[236]

Hanbeliler'e göre: Namazda iken sözü edilen zehirli hayvanları öldürmekte bir beis (sakınca) yoktur.

İmam Nehai'ye göre: Namazda iken yılan ve akrebi öldürmek mekruhtur. Ancak namazı bırakıp öylece öldürürse, o takdirde o namaza yeniden başlaması gerekir.[237]

Konuyla İlgili Hadis-i Şerifler Ve Tahliller

Yukarıda geçen 41 nolu Ebu Hureyre (radıyallahu anh)'ın rivayet ettiği hadisi, İmam Tirmizi hasenlemiş, yani "hasen'dir diye tespitte bulunmuştur. Aynı zamanda İbn Hibban aynı hadisi kendi Sahih'inde nakletmiş ve Hakim bunu sahihlemiştir.

Bu konuda Hakim, İbn Abbas (radıyallahu anh)'dan bir rivayet yapmışsa da, isnadının zayıf olduğu anlaşılmış ve İbn Mace de buna benzer bir rivayete yer vermişse de isnadında Mendel bulunuyor ki, Zehebi bu zat üzerinde durmuş ve Ahmed b. Hanbel'in onun için "zayıftır" dediğini nakletmiştir.[238]

Şevkani ve Iraki'ye göre, cumhur-i ulema, namazda iken yılan ve akrebi öldürmenin mekruh olmadığını ortaya koymuştur. Ancak Nehai ile Ka-

234 Kasani/Bedayiü's-Sanayi'fi-Tertibi'ş-Şerayi': 1/218

235 Mecmeul-Enhür: 1/126

236 İbn Kudame/el-Muğni: 1/663

237 İbn Kudame/el-Muğni: 1/163

238 Mizanü'l-İ'tidal: 4/180. 8757 nolu Mendel.

tade, cumhura muhalif olarak şöyle demişlerdir: "Namazda iken yılan veya akrep sana saldırmadıkça onu öldürme."[239]

Yapılan sahih rivayete göre hem Hz. Ömer Efendimiz (radıyallahu anh), ve Hz. Ali Efendimiz (radıyallahu anh) namazda iken yılan veya akrep öldürmüşler veya öldürmeye azmetmişlerdir.

233 nolu Hz. Aişe (radıyallahu anha) hadisini İmam Tirmizi hasenlemiş ve Nesai ise şu cümleyi de fazla olarak nakletmiştir: "Nafile namaz kılarken."

Bu sahih rivayetlerden anlıyoruz ki, nafile namaz kılarken, kapı kıble tarafında olursa, fazla bir hareket göstermeden adım atıp kapıyı açmak mekruh değildir.

Namazda İken Kalbe Gelen Vesvese Namazı Bozmaz

İnsan, zıt duyguların sürtüşüp tartıştığı bir ortamı içinde taşımaktadır. Namaza durup Hakk'a yöneldiğinde ruhu yüce ve kutsal aleme doğru kanat açarken, nefsi İblis'in sık sık gönderdiği sinyallerin tesiri altında kalıp aşağı aleme kapı açar da birtakım vesvese ve temayüller baş gösterir.

Bu durumda namazın fazileti mi düşer, yoksa olduğu gibi bozulur mu?

عَنْ أَبِي هُرَيْرَةَ أَنَّ النَّبِيَّ صَلَّى اللهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ قَالَ: «إِذَا نُودِيَ بِالصَّلَاةِ أَدْبَرَ الشَّيْطَانُ لَهُ ضُرَاطٌ، حَتَّى لَا يُسْمَعَ الْأَذَانُ فَإِذَا قُضِيَ الْأَذَانُ أَقْبَلَ إِذَا ثُوِّبَ بِهَا أَدْبَرَ إِذَا انْقَضَى التَّثْوِيبُ أَقْبَلَ حَتَّى يَخْطُرَ بَيْنَ الْمَرْءِ وَنَفْسِهِ، يَقُولُ اُذْكُرْ كَذَا وَاذْكُرْ كَذَا لِمَا لَمْ يَكُنْ يَذْكُرُ حَتَّى يَضِلَّ الرَّجُلُ إِنْ يَدْرِي كَمْ صَلَّى فَإِذَا لَمْ يَدْرِ أَحَدُكُمْ ثَلَاثًا صَلَّى أَوْ أَرْبَعًا فَلْيَسْجُدْ سَجْدَتَيْنِ وَهُوَ جَالِسٌ.»

Ebu Hureyre (radıyallahu anh)'dan yapılan rivayette, Rasulullah Efendimiz (sallallahu aleyhi ve sellem), bu konuda her türlü şüpheyi giderecek anlamda

239 Şevkani/Neylü'l-Evtar: 2/382

ümmetini şöyle aydınlatmıştır:

"(Ezan okunup) namaza davet başladığında şeytan arkasını dönüp uzaklaşır da bu arada ezanı duymamak için birtakım uygunsuz sesler çıkarır. Ezan okunup bitince, o dönüp gelir. İkamet edilmeye başlayınca, o yine arkasını dönüp uzaklaşır; ikamet tamamlanınca dönüp gelir de kişiyle nefsi (kalbi) arasına birtakım vesveseler sokar: "Şunu hatırla, bunu hatırla" diye diye kişiyi (tesir altına alır ve o da) olmadık şeyleri aklına getirmeye başlar. Öyle ki bu arada kaç rekat namaz kıldığını şaşırır.

O bakımdan sizden biriniz namaz kılarken üç rekat mı, yoksa dört rekat mı kıldığını bilmediği zaman (Teşehhüt halinde) oturur bir vaziyette iki secde, yapar (yanılma secdesi)."[240]

Dört mezhebe göre de, namazda iken kalbe gelen vesvese ve benzeri kalbi amellerden dolayı namaz bozulmaz, çünkü insanın yaratılışında hakim olan vasıf ve özelliği gereği, bu gibi şüphe ve vesveselerden kurtulması pek mümkün değildir. Her kişi derece ve makamına, takva ve teslimiyetine göre, birtakım vesvese ve şüphelerin tesiri altında kalır. Önemli olan, namaz boyunca kalbi bu tür şeylere kaptırmamak, gelen şüphe ve vesveseyi atıp okuduğu ayet ve surenin manasını düşünerek idrak içinde ibadetini tamamlamaktır.

Bunun için Rasulullah Efendimiz (sallallahu aleyhi ve sellem) ümmetine yol göstererek şöyle buyurmuştur: "Seni şüpheye düşüren şeyi bırak, şüpheye düşürmeyen şeye yönel."[241]

Rasulullah Efendimiz (sallallahu aleyhi ve sellem)'in bu emir ve tavsiyesi genellik arz etmekte, hem namazı, hem de namaz dışı birçok konuları kapsamına almaktadır.

---

240 Buhari/Ezan: 4, El-amelü fi's-salat: 18, sehv: 6, Bed'-i halk: 11. Müslim/Salat: 19, Mesacid: 83. Ebu Davud/Salat: 31. Nesai/Ezan: 20,30. Darimi/Salat: 11, 174. Taberani/Nida: 6. Ahmed: 2/313, 398, 411,460, 503, 522, 531

241 Buhari/Büyü: 3. Tirmizi/Kıyamet: 60. Nesai/Kudat: 11. Darimi/Büyü': 2. Ahmed: 6/153

151 nolu hadiste "durat" lafzı kullanılmıştır. Kadı Iyaz'a göre bu, zahiri manasına hamledilebilir. Çünkü şeytan da kendine has bir cisimdir ve onun yellenmesi de doğru olabilir. Çoğuna göre, bu onun ezan ve kametten şiddetli nefretine delalet eder anlamda bir anlatım tarzıdır. Nitekim Müslim'in rivayetinde "husas" lafzı nakledilmiştir ki bu, şiddetli düşmanlık manasına gelir.

FELAKET ANLARINDA KUNUT OKUMAK

Şüphesiz müminin Cenab-ı Hakk'a en çok yakınlık sağladığı zaman, farz namazları huşu ile eda ettiği anlardır. Felaket ve musibetler kapıyı çaldığında, vakit namazlarını eda ederken kunutta bulunmak, ilahi inayet ve rahmetin tecellisine vesile olur. Çünkü "kunut", Allah (celle celaluhu)'ya ümit bağlayıp dua etmek ve bu vesileyle namazda kıyamı uzatmaktır.

عَنْ أَبِي مَالِكٍ الأَشْجَعِيِّ قَالَ قُلْتُ لأَبِي يَاأَبَتِ إِنَّكَ قَدْ صَلَّيْتَ خَلْفَ رَسُولِ اللهِ صَلَّى اللهُ عَلَيْهِ وَسَلَّم وَأَبِي بَكْرٍ وَعُمَرَ وَ عُثْمَانَ وَعَلِيٍّ هَا هُنَا بِالْكُوفَةِ قَرِيبًا مِنْ خَمْسِ سِنِينَ أَكَانُوا يَقْنُتُونَ قَالَ أَيْ بُنَيَّ مُحْدَثٌ.

وَفِي رِوَايَةٍ أَكَانُوا يَقْنُتُونَ فِي الْفَجْرِ وَالنَّسَائِيُّ وَلَفْظُهُ قَالَ صَلَّيْتُ خَلْفَ رَسُولِ اللهِ صَلَّى اللهُ عَلَيْهِ وَسَلَّم فَلَمْ يَقْنُتْ وَصَلَّيْتُ خَلْفَ أَبِي بَكْرٍ فَلَمْ يَقْنُتْ وَصَلَّيْتَ خَلْفَ عُمَرَ فَلَمْ يَقْنُتْ وَصَلَّيْتُ خَلْفَ عَلِيٍّ عَلَيْهِ السَّلاَمُ فَلَمْ يَقْنُتْ ثُمَّ قَالَ يَابُنَيَّ بِدْعَةٌ.

Ebu Malik el-Eşcai diyor ki: Babama sordum: "Babacığım! Şüphesiz sen hem Rasulullah Efendimiz (sallallahu aleyhi ve sellem)'in, hem de Hz. Ebu Bekir, Ömer, Osman ve Ali (radıyallahu anhum)'un arkasında namaz kıldın. İşte şurada Kufe ve beş yıla yakın bir süre geçmiş bulunuyor. Onlar namazda kunut duası yaptılar mı?"

Babası ona şöyle haber veriyor: "Oğulcağızım! Bu, sonradan uydurulup ortaya çıkarılmıştır."

Bir diğer rivayette, aynı hadis-i şerifte soru şu şekilde yer almıştır: "Onlar sabah namazında kunut okurlar mıydı?"

Nesai'nin rivayetinde ise şu lafızlarla nakledilmiştir: "Oğulcağızım! Rasulullah Efendimiz (sallallahu aleyhi ve sellem)'in arkasında namaz kıldım. O kunut yapmadı; Hz. Ebu Bekir'in arkasında namaz kıldım o da kunut yapmadı; Ömer'in arkasında namaz kıldım o da kunut yapmadı, Osman'ın arkasında namaz kıldım, o da kunut yapmadı; Ali'nin arkasında namaz kıldım, o da kunut yapmadı." Sonra da oğluna şöyle dedi: Oğulcağızım! Bu bid'atdır."[242]

عَنْ أَنَسٍ أَنَّ النَّبِيَّ صَلَّى اللهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ قَنَتَ شَهْرًا ثُمَّ تَرَكَهُ. وَفِي لَفْظٍ قَنَتَ شَهْرًا يَدْعُوا عَلَى أَحْيَاءٍ مِنْ أَحْيَاءِ الْعَرَبِ ثُمَّ تَرَكَهُ وَفِي لَفْظٍ قَنَتَ شَهْرًا حِينَ قُتِلَ الْقُرَّاءُ فَمَا رَأَيْتُهُ حَزِنَ حُزْنًا قَطُّ أَشَدَّ مِنْهُ.

Enes (radıyallahu anh)'dan yapılan rivayette adı geçen şöyle diyor: 'Doğrusu Rasulullah Efendimiz (sallallahu aleyhi ve sellem) bir ay süreyle kunut duası yaptı ve sonra bıraktı."

Diğer bir lafızla şöyle demiştir: "Bir ay kunut duası yapıp Arap kabilelerinden bazıları aleyhine dua etti, sonra bıraktı."

Başka bir lafızla da şöyle dediği rivayet edilmiştir: "Kurra'dan bazı kişiler öldürülünce bir ay süreyle kunut yaptı. Ben hiçbir zaman Rasulullah Efendimiz (sallallahu aleyhi ve sellem)'in o derece üzüldüğünü görmedim."[243]

Yine Enes (radıyallahu anh)'dan yapılan rivayette, adı geçenin şöyle dediği tespit edilmiştir:" Kunut (önceleri) akşam ve sabah (namazında) yapılırdı."[244]

Kunut duası hakkında Kütüb-i Sitte'de, aynı zamanda Müsned-i Ahmed ile Darimi ve Taberani'de yirmiye yakın, fakat birbirinden farklı rivayet-

242 Nesai/Tatbik: 32.

243 Anmed: 3/162, 167, 180, 191,204, 207, 216, 218, 252, 255, 259, 278, 282

244 Buhari/Cenaiz: 41

lere rastlamak mümkündür. Şüphesiz bütün bu rivayetleri bir araya getirip söyleniş sebepleriyle, cereyan tarzını ve mukaddem ile muahhar olanını, hükmü kaldırılanla kaldırılmayanı tespit ve ayırt etmeden hüküm çıkarmak mümkün değildir. Müctehid imamlar bu rivayetleri belirtilen doğrultuda inceleyip ona göre çıkarım yapmışlardır.

Biz burada önce yapılan rivayetlerin başlıklarını birer özet şeklinde sıraladıktan sonra müctehid imamların çıkarım ve ictihadlarını yansıtmaya çalışacağız:

- Rasulullah Efendimiz (sallallahu aleyhi ve sellem) sadece bir ay süreyle kunut duası okuduktan sonra onu terketmiştir.
- Bir ay süreyle yatsı namazında okuduktan sonra bırakmıştır.
- Yalnız sabah namazında okumuştur.
- Bir ay süreyle ikindi ve akşam, sonra da yatsı namazlarında okumuştur.
- Bir ay süreyle sabah namazında rükûdan kalkınca okumuştur.
- Rasulullah Efendimiz (sallallahu aleyhi ve sellem) birinin aleyhine dua etmek istediği zaman, namazda rükûdan kalkınca kunut duası okurdu.
- Yatsı namazının son rekatından kalkınca kunut okurdu.
- Sabah ve akşam namazlarında kunut okurdu.
- Vitir namazında kunut okurdu.
- Rasulullah Efendimiz (sallallahu aleyhi ve sellem) ile birlikte namaz kıldım, kunut okuduğunu görmedim.
- Ubey b. Ka'b (radıyallahu anh) Ramazan'ın son yarısında (vitir namazında) kunut okurdu.
- Abdullah b. Ömer (radıyallahu anh) hiçbir namazda kunut okumazdı.

- Ebu Hureyre (radıyallahu anh) öğle namazında kunut okurdu.
- Sabah namazında rükûdan evvel ve sonra kunut okurdu.
- Sabah namazında ikinci rekatın rükû'undan kalkıldığı zaman kunut okunur.

Hadis-i Şerifle İlgili Mezheplerin İctihad Ve Yorumları

Hanefiler'e göre: İmam Ebu Hanife, kunutun vacib, Ebu Yusuf ile Muhammed sünnet olduğunu kabul ederler. Kunut duası bütün sene sadece vitir namazının üçüncü rekatında rükûdan önce yapılır.[245]

Şafiîler'e göre: Sabah namazının ikinci rekatında rükûdan kalkılıp doğrulduğunda kunut okumak sünnettir. Bu dua yapılırken ellerin içi göğe doğru kaldırılır ve sonunda yüze sürülmez. İmam bu duayı cehren (aşikâr) okur, cemaat ise "amin" der. Ayrıca felaket ve musibet günlerinde de kunut okumak meşrudur."[246]

Malikiler'e göre: İmam Malik, "Sabah namazında rükûdan önce de, sonra da kunut duası okunabilir" demiştir. Kunut duasını unutup okumayan kimseye yanılma secdesi gerekmez. Aynı zamanda kunut için belirlenmiş bir dua da yoktur. Onun için vakitlerden biri de belirlenemez. Dünya ve ahiret hacetlerinden dolayı farz namazlarda kunut okunabilir. Bunun gibi, namaz kılan kimse bu kabil ihtiyaçlarını ayakta, Teşehhütte ve secdede dile getirebilir. Kunut duası aşikâr değil, gizli okunur.

Süfyan b. Habib'in Ebu Sabit'den, onun da Abdurrahman b. Süveyd el-Kahili'den yaptığı rivayete göre, Hz. Ali (radıyallahu anh) sabah namazında kunut olarak şu duayı yapmıştır:[247]

اَللّٰهُمَّ إِنَّا نَسْتَعِينُكَ وَنَسْتَغْفِرُكَ وَنُثْنِي عَلَيْكَ الْخَيْرَ وَلاَنَكْفُرُكَ وَنَخْلَعُوَنَتْرُكُ مَنْ

245 Kasani/Bedayiü's-sanayi': 1/273

246 Ebu Zekeriya Yahya/Minhacü't-Talibin: 10

247 el-Müdevvenetü'l-Kübra: 1/102, 103

يَفْجُرُكَ اَللّٰهُمَّ اِيَّاكَ نَعْبُدُ وَلَكَ نُصَلِّى وَنَسْجُدُ وَاِلَيْكَ نَسْعَى وَنَحْفِدُ نَرْجُو رَحْمَتَكَ وَنَخْشَى عَذَابَكَ بِلْكَافِرِينَ مُلْحِقٌ.

Yahya'nın Malik'den, onun da Nafi'den yaptığı rivayeti göre, Nafi şöyle demiştir: "Doğrusu Abdullah b. Ömer (radıyallahu anh) hiçbir namazda kunut duası yapmazdı."[248]

Hanbeliler'e göre: Kunut duası, senenin tamamında vitir namazında sadece bir rekatında sünnettir. Aynı zamanda bu, İbn Mes'ud (radıyallahu anh)'ın, İbrahim'in, İshak'ın ve rey taraftarlarının görüş ve ictihadıdır. Hasan'dan da bu anlamda bir rivayet yapılmıştır.

İmam Ahmed'den yukarıdaki beyanın aksine bir rivayet daha yapılmıştır ki, onda, kunut duasının sadece Ramazan ayının son yarısında sünnet olduğu belirtilmiştir. Nitekim bu, Hz. Ali Efendimiz (radıyallahu anh) ile Ubey b. Ka'b (radıyallahu anh)'dan rivayet edilmiştir. İmam Malik ile İmam Şafiî de aynı doğrultuda ictihad etmişlerdir.[249]

Kunut duasıyla ilgili rivayetler arasında en güzeli, Hasan b. Ali (radıyallahu anh)'ın rivayetidir. Adı geçen şöyle demiştir:

اَللّٰهُمَّ اهْدِنِى فِيمَنْ هَدَيْتَ وَعَافِنِى فِيمَنْ عَافَيْتَ وَتَوَلَّنِى فِيمَنْ تَوَلَّيْتَ وَبَارِكْ لِى فِيمَا أَعْطَيْتَ وَقِنِى شَرَّ مَا قَضَيْتَ اِنَّكَ تَقْضِى وَلاَ يُقْضَى عَلَيْكَ وَاِنَّهُ لاَيَذِلُّ مَنْ وَالَيْتَ وَلاَيَعِزُّ مَنْ عَادَيْتَ تَبَارَكْتَ رَبَّنَا وَتَعَالَيْتَ.

"Rasulullah Efendimiz (sallallahu aleyhi ve sellem) bana birtakım dua anlamında sözler öğretti ki, onları vitir namazında okuyorum"[250]

248 Tenvirü'l-Hevalık Şerhun Ala Muvatta-i Malik: 1 174

249 eş-Şerhü'l-Kebir Ale'l-Muğni: 1/784

250 İbn Kudame/el-Muğni: 1/785 Şafiîler bu duayı okur.

Konuyla İlgili Diğer Hadis-i Şerifler Ve Tahliller

Taberani'nin, "Rasulullah Efendimiz (sallallahu aleyhi ve sellem) hiçbir namazında kunut duası yapmamıştır" mealindeki rivayetinin isnadında Bişr b. Harb ed-Dari bulunuyor ki, bu zat zayıftır. İmam Ahmed onun sağlam olmadığını söylemiştir.[251]

İbn Mace'nin Ümmü Seleme validemiz (radıyallahu anha)'dan yaptığı rivayette: "Rasulullah Efendimiz (sallallahu aleyhi ve sellem) sabah namazında kunut duası edilmesini menetti" denilmektedir. Aynı hadisi Darekutni de rivayet etmişse de isnadında zayıflık söz konusudur.

El-Iraki'nin: "Ebu Bekir, Ömer, Ali ve İbn Abbas (radıyallahu anhum)'un kunut duası yaptıkları sahihtir" dediği tespit edilmiştir. Böylece bir konu, bir mesele hakkında sahihlik düzeyinde ispat ile nefy tearuz ederse, ispat nefyin önüne alınıp onunla amel edilir. Bu kurala göre, kunut duası meşrudur ve belirlenen namazda okunması sünnet veya müstehabdır.

Hazimi'nin yaptığı araştırma ve tespite göre: Kunut duasının meşru olduğu hakkında 19 kadar sahabeden, 12 kadar tabiinden ve birçok müctehid imamdan rivayet vardır. Bütün bunlar "meşru"dur diyenlerin görüş ve ictihadına ağırlık kazandırmaktadır.

Yine yapılan ciddi araştırma ve tespitlere göre: Kunut duası rükûdan sonra yapılmalıdır. Zira böyle söyleyenlerin rivayeti daha çok ve daha sahihtir. Muhaddis Beyhaki de aynı görüştedir. Nitekim Hasan el-Basri (radıyallahu anh) şöyle demiştir: "Bedir Savaşı'na katılan 28 sahabenin arkasında namaz kıldım, hepsi de sabah namazında rükûdan sonra kunut duası okurdu."

Ne var ki, Hafız İbn Hacer, bu rivayetin isnadında zayıf bir ravinin bulunduğunu belirtmiştir.[252]

عَنْ ابْنِ عُمَرَ أَنَّهُ سَمِعَ رَسُولَ اللهِ صَلَّى اللهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ إِذَا رَفَعَ رَأْسَهُ مِنَ

251 Zehebi/Mizanü'l-İ'tidal: 1/314. Şevkani/Neylü'l-Evtar: 2/385

252 Şevkanî/Neylü'I-Evtar: 2/388

الرُّكُوعِ فِي الرَّكْعَةِ الآخِرَةِ مِنَ الْفَجْرِ يَقُولُ: اَللّٰهُمَّ الْعَنْ فُلاَناً وَفُلاَناً وَفُلاَناً بَعْدَ مَا يَقُولُ سَمِعَ اللهُ لِمَنْ حَمِدَهُ رَبَّنَا وَلَكَالْحَمْدُ فَاَنْزَلَ اللهُ تَعَالَى لَيْسَ لَكَ مِنَ الْاَمْرِ شَيْءٌ اِلَى قَوْلِهِ فَاِنَّهُمْ ظَالِمُونَ.

İbn Ömer (radıyallahu anh)'dan yapılan rivayette, adı geçen diyor ki: "Rasulullah Efendimiz (sallallahu aleyhi ve sellem), sabah namazının ikinci rekatının rükûundan başını kaldırıp Semi'allahu Limen Hamidehu, Rabbena Leke'l-Hamd dedikten sonra şöyle dua ederdi: "Allah'ım, falana, falana ve falana lanet eyle (onları rahmet ve inayetinden uzaklaştır)."

Bir süre sonra şu ayet-i kerime indi:

لَيْسَ لَكَ مِنَ الْاَمْرِ شَيْءٌ اَوْ يَتُوبَ عَلَيْهِمْ اَوْ يُعَذِّبَهُمْ فَاِنَّهُمْ ظَالِمُونَ

"Senin elinde emirden bir şey yoktur; Allah ya onların tevbesini kabul eder, ya da onlara azab eder. Çünkü onlar zalimlerdir."[253]

Bunun üzerine Rasulullah Efendimiz (sallallahu aleyhi ve sellem) o müşrik ve münafıklar aleyhine duadan vazgeçmiştir.[254]

Hadis-i Şeriften Çıkarılan Hükümler

1. Her sabah namazının ikinci rekatında rükûdan kalkıldığında elleri kaldırıp kunut duasını okumak sünnettir. (Bu, Şafiîler'e göredir)
2. Her gün vitir namazının son rekatında Fatiha ve zamm-ı sureden sonra rükûya varmadan ve elleri kaldırmadan kunut duası okumak sünnettir veya vacibdir. (Bu, daha çok Hanefîler'e göredir.)
3. Musibet ve felaket çöktüğü günlerde farz namazların son rekatında rükûdan sonra kunut duası okumak meşrudur.

253 Al-i İmran suresi: 128

254 Buhari/Meğazi: 21, Tefsir: 3, 9. Daavât: 58. İ'tisam: 17. Nesai/Tatbik: 31. Darimi/Salat: 216. Ahmed: 2/93, 147, 255

NAMAZ KILAN KİMSENİN ÖNÜNDE SÜTRE BULUNDURMASI

Namaz, kul ile Rabbi arasında işleyen bir yoldur. O, Rabbine yakınlık sağlamaya yönelirken kendini bilmezin birinin gelip bu yol üzerinde durması, yani secde mahallinden geçmesi büyük saygısızlık kabul edilir.

O bakımdan hem namaz kılanın huzurunun bozulmaması, hem de önünden geçen kimsenin günahkâr olmaması için namaz kılan müminin kapalı yerde ise, kıble cihetindeki duvara veya dolap ve benzeri bir cisme iyice yanaşması, yani eğilip rahat secde edebilecek kadar bir mesafe ayarlaması sünnettir. Açık ve büyükçe kapalı yerde buna imkan bulamadığı takdirde, en az 60-70 cm. uzunluğunda ve bir parmak kalınlığında bir cismi dikey olarak önüne tespit etmesi uygun olur.

عَنْ أَبِي سَعِيدٍ قَالَ قَالَ رَسُولُ اللهِ صَلَّى اللهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ: «إِذَا صَلَّى أَحَدُكُمْ فَلْيُصَلِّ إِلَى سُتْرَةٍ وَلْيَدْنُ مِنْهَا.

Ebu Said (radıyallahu anh)'dan yapılan rivayete göre, Rasulullah Efendimiz (sallallahu aleyhi ve sellem) şöyle buyurmuştur: "Sizden biriniz namaz kılacağı zaman bir sütreye doğru namaz kılsın ve ona yaklaşsın."[255]

عَنْ عَائِشَةَ أَنَّ النَّبِيَّ صَلَّى اللهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ سُئِلَ فِي غَزْوَةِ تَبُوكَ عَنْ سُتْرَةِ الْمُصَلِّي فَقَالَ: «كَمُؤَخَّرَةِ الرَّحْلِ.

Hz. Aişe validemiz (radıyallahu anha)'dan yapılan rivayete göre, adı geçen şöyle demiştir: "Rasulullah Efendimiz (sallallahu aleyhi ve sellem)'den Tebük Se-

255 Buhari/Salat: 90. Ebu Davud/Salat: 106, 107, 109. Tirmizi/Mevakıt: 133. Nesai/Kıble: 5. İbn Mace/İkamet: 59. Darimi/Salat: 124, 125

feri'nde namaz kılan kimsenin sütresi hakkında soruldu. Buyurdu ki: "Deve üzerinde semerin gerisinde süvarinin sırtını dayadığı dikey ağaç gibi."[256]

Bu da bir zira'ın üçte ikisi uzunluğunda idi. O bakımdan sütrenin en kısası bu kadar olanıdır, en uzununa ise bir sınır koymaya gerek yoktur.

وَعَنْ ابْنِ عُمَرَ قَالَ كَانَ رَسُولُ اللهِ صَلَّى اللهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ إِذَا خَرَجَ يَوْمَ الْعِيدِ يَأْمُرُ بِالْحَرْبَةِ فَتُوضَعُ بَيْنَ يَدَيْهِ فَيُصَلِّي إِلَيْهَا وَالنَّاسُ وَرَاهُ وَكَانَ يَفْعَلُ ذَالِكَ فِي السَّفَرِ.

İbn Ömer (radıyallahu anh)'den yapılan rivayette, adı geçen diyor ki: "Rasulullah Efendimiz (sallallahu aleyhi ve sellem) bayram günü namazgaha çıktığı zaman, emrederdi de mızrağı önüne dikilirdi ve O da o mızrağa yönelmiş halde namaza durur, mü'minler de O'nun arkasında yerlerini alıp dururlardı. Ve Rasulullah Efendimiz (sallallahu aleyhi ve sellem) bunu çıktığı seferlerinde ihmal etmez, yapardı."[257]

وَعَنْ أَبِي هُرَيْرَةَ عَنِ النَّبِيِّ صَلَّى اللهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ أَنَّهُ قَالَ: إِذَا صَلَّى أَحَدُكُمْ فَلْيَجْعَلْ تِلْقَاءَ وَجْهِهِ شَيْئًا فَإِنْ لَمْ يَجِدْ فَلْيَنْصِبْ عَصًا فَإِنْ لَمْ يَكُنْ مَعَهُ عَصًا فَلْيَخُطَّ خَطًّا وَلَا يَضُرُّهُ مَامَرَّ بَيْنَ يَدَيْهِ.

Ebu Hureyre (radıyallahu anh)'dan yapılan rivayete göre, Rasulullah Efendimiz (sallallahu aleyhi ve sellem) şöyle buyurmuştur: "Sizden biriniz namaz kılmaya başlayacağı zaman, önüne bir şey koysun. Bir şey bulamayacak olursa, elindeki değneği diksin. Yanında değneği de yoksa bir çizgi çeksin. Artık bu durumda önünden geçen kimse ona bir zarar vermez."[258]

256 Müslim/Salat: 243. 244. Nesai/Kıble: 4

257 Buhari/Iydeyn: 13. İbn Mace/İkamet: 164

258 İbn Mace/İkamet: 36. Ahmed: 2/24'9, 255, 266

Hadis-i Şerifle İlgili Mezheplerin İctihad Ve Yorumları

Hanefiler'e göre: Sütre namaz kılan kimsenin gelip geçenlere engel olmak ve uyarıda bulunmak üzere ön kısmına diktiği herhangi bir cisim veya yaklaştığı duvar, dolap ve benzeri şeylerdir. Namaz için böyle yapmak müstehabdır. Sütre en az bir zira' (yaklaşık 60-70 cm.) uzunluğunda olmalıdır. Bundan kısası hakkında farklı görüş ve ictihadlar varsa da daha uzunu hakkında farklı görüş yoktur.

Kuhustanî'ye göre: Sözü edilen sütre, arkası dönük olup ayakta veya oturmuş bir insan olabileceği gibi, bir hayvan da olabilir.[259]

Bunun aksine, yüzü namaz kılana yönelik olan adam, mahremi olmayan kadın, uykuda olan kimse, deli ve kafirin sütre edinilmesi caiz değildir.

Aynı zamanda sütre denilen ve dikey olarak öne dikilen cismin en az bir parmak kalınlığında olmasına dikkat edilmelidir.[260]

Şafiîler'e göre: Namaz kılan kimsenin, duvara, dikey direğe, sütuna veya dikey konulan değneğe yönelip namaz kılması sünnettir. Bunlar yoksa yere seccade sermesi, o da yoksa geçenlere engel olmak için önüne bir çizgi çekmesi sünnettir.

Sahih görüşe göre, namaz kılanın önünden geçmek haramdır.[261]

Malikiler'e göre: Sütrenin en az zira'ın üçte iki uzunluğunda olması müstehabsa da İmam Malik diyor ki: "Onun bir zira' (60-70 cm.) olması veya bir mızrak uzunluğunda bulunması bence daha uygun olur." Açık havada deve veya benzeri bir hayvanı da sütre etmekte bir sakınca yoktur. Zira Nafi'den, onun da İbn Ömer (radıyallahu anh)'dan yaptığı rivayete göre, Rasulullah Efendimiz (sallallahu aleyhi ve sellem) çöküp durmakta olan devesini kıble cihetine alıp onu sütre edinerek namaz kılmıştır.

259 Haşiyetü't-Tahavi Ala Meraki'l-Felah: 201

260 Haşiyetü't-Tahavi Ala Meraki'l-Felah

261 es-Siracul-Vehhac Ala Metni Minhac: 57

Bununla beraber namaz kılanın önünden geçen hiçbir şeyden dolayı namaz bozulmuş olmaz.[262]

Hanbeliler'e göre: Kıble cihetine sütre koyup veya duvar ve benzeri şeyi sütre edinip öylece namaz kılmak müstehabdır. Nitekim kapalı yerlerde kıble cihetindeki duvara yaklaşıp onu sütre edinmek daha uygun olur. Bunun gibi, sütun, direk ve benzeri şeyleri de sütre edinmekte fayda vardır. Açık yerlerde ise, mızrak, değnek ve benzeri şeyleri namaz kılınan yerde kıble cihetine dikey olarak yerleştirip öylece namaz kılmak suretiyle müstehablık yerine gelmiş olur. Bu konuda farklı görüş ortaya koyan olmamıştır. Nitekim Rasulullah Efendimiz (sallallahu aleyhi ve sellem) seferî durumlarda ve bir de açık havada namaz kılarken ya önüne mızrak dikmiş, ya da çökmüş vaziyette olan deveyi sütre edinmiştir.

Sütre edinilen cismin uzunluğunun bir zira' (yaklaşık 60-70 cm.) olması ve bir parmak kalınlığında bulunması da müstehabdır.[263]

Konuyla İlgili Diğer Hadis-i Şerifler Ve Tahliller

255 nolu Ebu Said hadisinin isnadında Muhammed b. Aclan bulunuyor. Buhari bu zatın biyografisini verirken onu zayıf raviler arasında zikretmiştir. Yahya el-Kattan ise, "Onun Nafi'den rivayet ettiği hadiste ıztırab vardır" demiştir.

Ahmed b. Hanbel, İbn Maîn, İbn Uyeyne ve Ebu Hatim, İbn Aclan'ın Muhammed b. Ömer'den daha sika olduğunu belirtmişlerdir. Bunda hiç kimse şüphe etmemiştir.[264]

Hadisin geriye kalan ricalinin hepsi sahih kimselerdir.[265] Bu sebeple mezhep imamları Ebu Said hadisiyle çıkarımda bulunmakta bir sakınca görmemişlerdir.

---

262 el-Müdevvenetü'l-Kübra: 1/113, 114

263 eş-Şerhü'l-Kebir ale'l-Muğni: 1/622

264 Zehebi/Mizanü'l-İ'tidal: 3/633. 7938 nolu Muhammed.

265 Şevkani/Neylü'l-Evtar: 3/1

256 nolu Hz. Aişe (radıyallahu anha) hadisi sahih kabul edilmiş ve sütre edinmenin meşruiyetine delaletinde dayanak olarak seçilmiştir.

Nitekim **257** nolu İbn Ömer hadisi, bu konuya daha da açıklık kazandırmakta ve açık havada namaz kılan kimsenin sütre koyması, yani kıble cihetine bir şey dikip öyle namaza durması müstehab sayılmış ve bunun meşruiyetinde farklı görüş ortaya koyan olmamıştır.

258 nolu Ebu Hureyre (radıyallahu anh) hadisini aynı zamanda İbn Hibban da tahric etmiş ve Beyhaki onu sahihlemiştir. Ancak Süfyan b. Uyeyne bu hadisin zayıf olduğunu belirtmiş, İbn Salah ise onu muzdarib hadise misal göstermiştir. Büluğu'l-Meram sahibi bu hadisin muzdarib olduğunu iddia edenlerin isabet kaydetmediklerini belirterek sıhhatine kabul etmiştir. Nitekim bu rivayeti kuvvetlendiren hayli sahih hadisler mevcuttur.

Hadis-i Şeriften Çıkarılan Hükümler

1. Kapalı yerde namaz kılarken kıble cihetindeki duvar veya dolap ve benzeri bir şeyi sütre edinmek ve ona yaklaşmak suretiyle namazı eda etmek müstehabdır.
2. Gerek açık, gerek kapalı yerlerde arkası dönük bir kimseyi veya yerinde duran bir hayvanı sütre edinmek meşrudur.
3. Açık yerlerde bir zira' uzunluğunda cisim dikip öylece namaza durmak müstehabdır.
4. Dikilecek cisim bulunmadığı zaman belirgin bir çizgi çizmek de müstehab sayılmıştır.
5. Namaz kılan kimsenin secde mahallinden veya ellerinin ya da dizlerinin geleceği yerden geçmek namazı bozmaz. Ne var ki geçen kimse günahkar olur.
6. Mahremi olmayan kadını ve bir de kafiri deliyi ve uyumakta olan kimseyi sütre edinmek caiz değildir.

SÜNNET VE NAFİLE NAMAZLAR

İslam, insanın günlük hayatını ilahi nizam düzeyinde değerlendirirken bedenle ruh, dünya ile ahiret arasında köprü kurar ve denge sağlamayı emreder. Böylece iki hayata birden sarılmanın gereğini belirtirken, her iki hayatta mutlu ve bahtiyar; huzurlu ve güvenli olmanın gerçek kıstas ve ölçüsünü ortaya koyar.

Farz namaz, aklı başında ergen olan her Müslümanın bizzat yapması lüzumlu ibadettir. O bakımdan bu ibadet hiçbir zaman vekil tutmak suretiyle eda edilemez. Zira her Müslümanın namazı, vakitlerinde kemal-i edep ve huzur ile kılmasının sayılmayacak kadar ecirleri söz konusudur. Farz namazlarda bilerek veya bilmeyerek birtakım kusurlar meydana gelirse, sünnet namazlarla bu gedikler kapatılmış olur. O bakımdan vakti ve sıhhati müsait olan müminlerin farz namazlarla birlikte sünnet namazları kılmaları tavsiye edilmiş ve bununla Rasulullah Efendimiz (sallallahu aleyhi ve sellem)'e daha çok yaklaşma imkanının doğacağına dikkat çekilmiştir.

Böylece İslam, zamanı ve sıhhati müsait olanlara bir yandan sünnet namazları, bir yandan da nafile namazları tavsiyede bulunur ve bununla insanın bir günlük hayatını en güzel ve en dengeli şekilde değerlendirme yolunu gösterir.

عَنْ عَبْدِ اللهِ بْنِ عُمَرَ قَالَ حَفِظْتُ عَنْ رَسُولِ اللهِ صَلَّى اللهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ رَكْعَتَيْنِ قَبْلَ الظُّهْرِ وَ رَكْعَتَيْنِ بَعْدَ الظُّهْرِ وَ رَكْعَتَيْنِ بَعْدَ الْمَغْرِبِ وَ رَكْعَتَيْنِ بَعْدَ الْعِشَاءِ وَ رَكْعَتَيْنِ قَبْلَ الْغَدَاءِ كَانَتْ سَاعَةً لاَ أَدْخُلُ عَلَى النَّبِيِّ صَلَّى اللهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ فِيهَا فَحَدَّثَتْنِي حَفْصَةُ أَنَّهُ كَانَ إِذَا طَلَعَ الْفَجْرُ وَأَذَّنَ الْمُؤَذِّنُ صَلَّى رَكْعَتَيْنِ.

Abdullah b. Ömer (radıyallahu anh)'dan yapılan rivayete göre, şöyle demiştir: Rasulullah Efendimiz (sallallahu aleyhi ve sellem)'den şunu öğrenip hıfzettim: Öğle farzından önce iki rekat, öğle farzından sonra iki rekat, akşam farzından sonra iki rekat, yatsı farzından sonra iki rekat ve sabah farzından önce iki rekat ki, bu öyle bir saatte cereyan ederdi ki, ben o saatte Rasulullah Efendimiz (sallallahu aleyhi ve sellem)'in yanına giremezdim. Hz. Hafsa (radıyallahu anha) bana şöyle haber verdi: "Fecr doğup müezzin ezan okuyunca, Rasulullah Efendimiz (sallallahu aleyhi ve sellem) iki rekat namaz kılardı."[266]

عَنْ عَبْدِ اللهِ بْنِ شَقِيقٍ قَالَ سَأَلْتُ عَائِشَةَ عَنْ صَلاَةِ النَّبِيِّ صَلَّى اللهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ فَقَالَتْ كَانَ يُصَلِّي قَبْلَ الظُّهْرِ رَكْعَتَيْنِ وَبَعْدَهَا رَكْعَتَيْنِ بَعْدَ الْمَغْرِبِ رَكْعَتَيْنِ وبَعْدَ الْعِشَاءِ رَكْعَتَيْنِ وقَبْلَ الْفَجْرِ ثِنْتَيْنِ.

Abdullah b. Şakik'den yapılan rivayete göre, adı geçen şöyle demiştir: "Hz. Aişe validemiz (radıyallahu anha)'dan, Rasulullah Efendimiz (sallallahu aleyhi ve sellem)'in namazından sordum. O şöyle dedi: "Rasulullah Efendimiz (sallallahu aleyhi ve sellem) öğle farzından önce iki rekat, öğle farzından sonra iki rekat; akşam farzından sonra iki rekat, yatsı farzından sonra iki rekat ve sabah farzından önce iki rekat namaz kılardı."[267]

وَعَنْ أُمِّ حَبِيبَةَ بِنْتِ أَبِي سُفْيَانَ عَنِ النَّبِيِّ صَلَّى اللهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ: مَنْ صَلَّى فِي يَوْمٍ وَلَيْلَةٍ ثِنْتَيْ عَشَرَةَ سَجْدَةً سِوَي الْمَكْتُوبَةِ بُنِيَ لَهُ بَيْتٌ فِي الْجَنَّةِ.

وَلَفْظُ التِّرْمِذِيِّ: «مَنْ صَلَّى فِي يَوْمٍ وَلَيْلَةٍ ثِنْتَيْ عَشَرَةَ ركعة بُنِيَ لَهُ بَيْتٌ فِي الْجَنَّةِ. أَرْبَعًا قَبْلَ الظُّهْرِ وَرَكْعَتَيْنِ بَعْدَهَا وَرَكْعَتَيْنِ بَعْدَ الْمَغْرِبِ وَرَكْعَتَيْنِ بَعْدَ

266 Buhari/Salat: 90, 94. Mevakıt: 31, 33, Ezan: 12, 14, 15, 38. Müslim/Salat; 33, 105, 175

267 Müslim, Ebu Davud, Müsned-i Ahmed.

الْعِشَاءِ وَرَكْعَتَيْنِ قَبْلَ صَلَّةِ الْفَجْرِ.»

وَلِلنِّسَاءِ حَدِيثُ أُمِّ حَبِيبَةَ كَالتِّرْمِذِيُّ لَكِنْ قَالَ وَرَكْعَتَيْنِ قَبْلَ الْعَصْرِ وَلَمْ يَذْكُرْ رَكْعَتَيْنِ بَعْدَ الْعِشَاءِ

Ebu Süfyan kızı Ümmü Habibe (radıyallahu anha)'dan yapılan rivayette, Rasulullah Efendimiz (sallallahu aleyhi ve sellem)'in şöyle buyurduğunu söylemiştir: "Kim bir gündüz ve bir gecede farz namazlardan başka on iki rekat namaz kılarsa, onun için Cennet'te bir ev yapılır."

Tirmizi ise bu hadisi şu lafızla rivayet etmiştir: "Kim bir gün ve gecede on iki rekat namaz kılarsa, onun için Cennet'te bir ev yapılır: Dört rekat öğle farzından önce, iki rekat öğle farzından sonra, iki rekat akşam farzından sonra, iki rekat yatsı farzından sonra ve iki rekat da sabah farzından önce."

Nesai de Ümmü Habibe hadisini Tirmizi gibi rivayet etmiş, şu farkla ki, o "iki rekat ikindi farzından önce" lafzını ilave etmiştir.[268]

Hadis-i Şerifle İlgili Mezheplerin İctihad Ve Yorumları

Hanefiler'e göre: Sabah farzından önce, öğle farzından sonra, akşam farzından sonra ve yatsı farzından sonra iki rekat nafile (müekked) namaz kılınır. Aynı zamanda öğle farzından önce de iki rekat kılınır.

Bu tertip, kılınan sünnet namazın kuvvet derecesine göredir. Nitekim Müslim'in rivayetinde Rasulullah Efendimiz (sallallahu aleyhi ve sellem)'in şöyle buyurduğu belirtilmiştir: "Sabahın iki rekat (sünneti) hem dünyadan, hem de ondaki her şeyden hayırlıdır." Aynı zamanda terkedilen hiçbir sünnet kaza edilmez, ancak sabahın iki rekat sünneti farzıyla birlikte terkedilirse, zevalden önce kaza etme imkanı olduğu takdirde, farzla birlikte sünnet de kaza edilir. el-Bahr kitabında deniliyor ki: "Kim sabahın iki rekat sünnetini inkar ederse onun küfre gitmesinden endişe edilir."

268 Müslim, Nesai, İbn Mace, Ebu Davud, Tirmizi, Ahmed: 6/426,428

el-Mebsut'ta ise, bu sünnetlerden söz edilirken önce öğle sünnetiyle başlanılmıştır.[269]

Şafiîler'e göre: Nafile namazlar iki kısımdır: Bir kısmı cemaatle kılınması sünnet değildir, (bir kısmı ise, teravih gibi, cemaatle kılınması sünnettir.)

Cemaatle kılınması sünnet olmayan nafile (revatib), farz namazlarla birlikte kılınanlarıdır: Öğle farzından önce iki rekat, öğle farzından sonra iki rekat, akşam ve yatsı farzlarından sonra ikişer rekat. Bazısına göre, yatsı vaktinde hiçbir ratib (sünnet) namaz yoktur. Bir kısmına göre, öğle farzından önce dört rekat ratib vardır. Bir kısmına göre ise, öğle farzından sonra da dört rekat ratib vardır. Bazısına göre, ikindi farzından önce dört rekat ratib vardır ve bunların hepsi sünnettir. İhtilaf ancak müekked olan revatib hakkındadır. Akşam farzından önce hafif iki rekat sünnet kılınır. Yahya Nevevi'ye göre, sahih tespitle, bu iki rekat sünnettir.[270]

Hanbeliler'e göre: Tetavvuat (sünnet ve nafile) namazlar iki kısımdır: Biri cemaatle kılınması sünnet olanıdır: Güneş tutulma, istiska (yağmur talep etme) ve teravih namazları bu cümledendir. Diğeri, münferid kılınanlarıdır ki bu da iki kısımdır: Biri muayyen (belirli) olan sünnettir, diğeri mutlak nafiledir. Muayyen olan sünnet birkaç çeşittir. Onlardan biri, farzlarla birlikte kılınan revatib (sünnet namazlar)dır. Bunlar 10 rekattır: İki rekat öğle farzından önce, iki rekat öğle farzından sonra, iki rekat akşam farzından sonra, iki rekat yatsı farzından sonra ve iki rekat da sabah farzından önce.

Ebu'l-Hattab diyor ki: "Dört rekat da ikindi farzından önce" Nitekim İbn Ömer (radıyallahu anh)'ın yaptığı rivayete göre, Rasulullah Efendimiz (sallallahu aleyhi ve sellem) şöyle buyurmuştur: "İkindi farzından önce dört rekat (sünnet) kılana Allah rahmet eylesin."[271]

Akşam farzından önce hafif iki rekat ise, İmam Ahmed'in zahiri görü-

269 Mecmaü'l-Enhur Şerhu Mülteka'l-Ebhur: 1/130

270 Siracu'l-Vehhac Şerhun Ala Metni'l-Minhac: 63, 64

271 İbn Kudame/el-Muğni: 1/762 (Zehebi bu zatın meçhul olduğunu kaydetmiştir).

şüne göre, sadece caizdir, sünnet değildir.[272]

Malikiler'e göre: Farzlara tabi olan nafile namazlar iki kısma ayrılır: Biri revatib, diğeri başka olanıdır. Revatib, öğle farzından önce vakti girdikten sonra, öğle farzından sonra, ikindi farzından önce vakit girdikten sonra, akşam farzından sonra kılınan sünnetlerdir; bunlarla ilgili belli bir sayı yoktur. Ancak efdal olanı, hakkında hadis varid olanlarıdır ki onlar: Öğle farzından önce dört rekat, öğle farzından sonra dört rekat, ikindi farzından önce dört rekat ve akşam farzından sonra (evvabin namazı olarak) altı rekattır. Bunların hükmü, hepsinin müekkeden mendup olmasıdır.

Akşam farzından önce nafile kılmak, vakit dar olduğu için mekruhtur. Yatsı farzından önce ise, nafile namaz kılmak hakkında bir nass varid olmamıştır.[273]

Konuyla İlgili Diğer Hadis-i Şerifler Ve Tahliller

266 nolu İbn Ömer hadisinde öğle farzından önce iki rekat denilirken, başka sahih bir rivayette dört rekat denilmektedir. Bu, Rasulullah Efendimiz (sallallahu aleyhi ve sellem)'in bazen iki, bazen de dört kıldığı ihtimalini kuvvetlendirmektedir. Nitekim Hz. Aişe validemiz (radıyallahu anha)'dan da bu hususta dört rekat lafzı rivayet edilmiştir. Diğer bir ihtimal ise, Rasulullah Efendimiz (sallallahu aleyhi ve sellem)'in bu sünnetin iki rekatını camide, iki rekatını evine döndüğünde kıldığıdır. Bunun aksi de söz konusu olabilir: Öğle farzından önce iki rekatı evde, iki rekatı da mescidde kıldığı düşünülebilir. İbn Ömer (radıyallahu anh) O'nun sadece mescidde kıldığı iki rekatı görmüştür. Evde kıldığı iki rekata dair ise, Hz. Aişe validemiz (radıyallahu anha)'nın bilgisi bulunmaktadır.[274]

Akşam namazından sonra iki rekat sünnetten söz edilirken, Buhari "evinde" diye bir kayıt koymuştur. Diğer bir rivayetinde ise, "Akşam ve yatsı

272 İbn Kudame/el-Muğni: 1/766

273 El-Fıkhu ale'l-Mezahibi'l-Erbaa: 1/328, 329

274 Şevkani/Neylü'l-Evtar: 3/18

farzından sonraki sünneti evinde kılar" şeklindedir. Bazı ilim adamları bu rivayetle çıkarım yapıp gece namazlarının (ki akşam ve yatsı sünnetleri buna dahildir), evde kılınması efdaldir. Gündüz sünnetlerini ise evde değil, camide kılmak daha iyidir. Nitekim İmam Malik ve İmam Sevri'den de bu anlamda rivayetler vardır.

268 nolu Ümmü Habibe (radıyallahu anha) hadisi için Tirmizi "hasen ve sahih" kaydını koymuştur. İbn Hibban da bu hususu açıklayarak hadisin sahih olduğunu belirtmiştir.

İbn Mace'nin yaptığı rivayette ise, bu konuda şu hadis nakledilmiştir: "Kim bir günde on iki rekat kılarsa, Allah onun için Cennet'te bir ev yapar: Sabah farzından önce iki rekat, öğle farzından önce ve sonra ikişer rekat, (ravi diyor ki:) Sanıyorum ki iki rekat ikindi farzından önce, iki rekat, sanıyorum ki akşam namazından sonra ve iki rekat da son işa (yatsı farzından sonra)."

Bu hadisin isnadında Muhammed b. Süleyman el-Esbehani bulunuyor ki, bu zat zayıftır. Nitekim Ebu Hatim: "O delil olarak sayılmaz" demiştir. Nesai onun zayıf olduğunu belirtmiştir. İbn Adiy, o çok az hadis rivayet etmiştir, diyerek pek güvenilir olmadığına işarette bulunmuştur.[275]

Rivayetlerin tamamı, bu on iki rekatın müekked olduğunu göstermektedir ki hepsi de farzlara tabi olan sünnetlerdir.

Ancak Ümmü Habibe (radıyallahu anha) hadisi hakkında farklı görüşler ortaya çıkmıştır: Tirmizi yatsıdan sonra iki rekat isbat ederken, ikindiden önce iki rekatın sübut bulmadığını söylemiştir. Nesai onun aksine bir tespit ortaya koymuştur. Hz. Aişe (radıyallahu anha) hadisi ise, yatsı farzından sonra iki rekatın sübutunu ortaya koymakta, ikindi farzından önce iki rekatın sübut bulmadığını göstermektedir. Ebu Hureyre (radıyallahu anh)'dan rivayet edilen hadiste ise, ikindiden önce iki ve yatsıdan sonra iki rekatın ve öğle farzından önce de iki rekatın sübutu söz konusudur.

275 Zehebi/Mizanü'l-İ'tidal: 3/569. 7619 nolu Muhammed.

Hadis-i Şeriften Çıkarılan Hükümler

1. Sünnet namazlar iki kısma aynlır: Cemaatle kılınanlar ve münferiden yerine getirilenler.

2. En kuvvetli ve faziletli müekked sünnet, sabah farzından önce kılınan iki rekat namazdır.

3. Sabah farzından önce, öğle farzından önce ve sonra, akşam farzından sonra ve yatsı farzından sonra kılınan iki rekat namaz müekked sünnettir. Rasulullah Efendimiz (sallallahu aleyhi ve sellem) bunları terketmemiştir.

4. Öğle farzından, önce ve sonra kılınan dört rekat sünnetlerin ikişer rekatı gayr-i müekkeddir. Bunun gibi, ikindi farzından önce ve bir de yatsı farzından önce kılınan dört rekat namaz da gayr-ı müekkeddir.

5. Malikiler'e göre, bunların hepsi müekked mendub namazlardır.

FARZLARA TABÎ OLAN DÖRT REKATLI NAMAZLAR

Bir önceki konuda da değindiğimiz gibi, sünnet namazlar, farzlarda meydana gelen noksanlıkları kapamaya yönelik bulunuyor. Aynı zamanda bunların birtakım faziletleri ve sevaba kapı açan özellikleri söz konusudur.

Ancak sünnet namazlar, yani farza tabi olan revatib iki kısma ayrılır: Müekked olan ve ğayr-i müekked olanlar. Birincisi, Rasulullah Efendimiz (sallallahu aleyhi ve sellem) ve ashabının (radıyallahu anhum) devam edip terketmedikleri sünnetlerdir. İkincisi, ara sıra kılıp bazen de terkettikleri sünnetlerdir.

Müekked sünnetleri bir önceki konuda belirtmiş bulunuyoruz. Burada ikinci kısımla ilgili olan hadisleri ve rivayetleri nakledeceğiz.

وَعَنْ أُمِّ حَبِيبَةَ قَالَتْ سَمِعْتُ اَلنَّبِيَّ صَلَّى اللهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ يقول: مَنْ صَلَّى أَرْبَعَ رَكْعَاتٍ قَبْلَ الظُّهْرِ وَأَرْبَعًا بَعْدَهَا حَرَّمَهُ اللهُ عَلَى النَّارِ.

Ümmü Habibe (radıyallahu anha)'dan yapılan rivayette şöyle demiştir: Rasulullah Efendimiz (sallallahu aleyhi ve sellem)'den işittim, şöyle buyurdu: "Kim öğle farzından önce dört, sonra dört rekat namaz kılarsa, Allah onu Cehennem ateşine haram kılar."[276]

وَعَنِ ابْنِ عُمَرَ أَنَّ اَلنَّبِيَّ صَلَّى اللهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ قَالَ: رَحِمَاللهُ إِمْرًا صَلَّى قَبْلَ الْعَصْرِ أَرْبَعًا.

İbn Ömer (radıyallahu anh)'dan yapılan rivayete göre, adı geçen, Rasulullah Efendimiz (sallallahu aleyhi ve sellem)'in şöyle buyurduğunu söylemiştir: 'İkin-

276 Tirmizi/Mevakıt: 189. Ahmed: 1/147. 6/325, 326, 426

di farzından önce dört rekat namaz kılana Allah rahmet eylesin."[277]

وَعَنِ الْبَرَاءِ بْنِ عَازِبٍ عَنِ النَّبِيِّ صَلَّى اللهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ قال: مَنْ صَلَّى قَبْلَ الظُّهْرِ أَرْبَعًا كَانَ كَأَنَّمَا تَهَجَّدَ مِنْ لَيْلَتِهِ وَمَنْ صَلاَّهُنَّ بَعْدَ الْعِشَاءِ كَانَ كَمِثْلِهِنَّ مِنْ لَيْلَةِ الْقَدْرِ.

Bera' b. Azib (radıyallahu anh)'dan yapılan rivayete göre, Rasulullah Efendimiz (sallallahu aleyhi ve sellem) şöyle buyurmuştur: "Kim öğle farzından önce dört rekat kılarsa, gecesini teheccüd ile geçirmiş gibi olur. Kim de yatsıdan sonra dört rekat kılarsa Kadir gecesinde kılınan benzeri namaz gibi sayılır."[278]

Hadis-i Şerifle İlgili Mezheplerin İctihad Ve Yorumları

Hanefiler'e göre: İkindi farzından önce dört veya iki rekat, akşam namazından sonra altı rekat, yatsı farzından önce ve sonra dört rekat namaz menduptur.

Gündüzleyin kılınan nafile namazlarda bir selamla dört rekattan fazla rekat tutmak mekruh olduğu gibi, geceleyin kılınan nafile namazlarda da bir selamla sekiz rekattan fazla tutmak mekruhtur. Bununla beraber gece ve gündüz her dört rekatı bir selamla kılmak daha faziletlidir. İmameyne göre, geceleyin kılınan nafile namazların her iki rekatını bir selamla tamamlamak daha faziletlidir.[279]

Şafiîler'e göre: Gayr-i müekked sünnetler on iki rekattır: Öğle farzından önce müekked iki rekatın dışında iki rekat de, yine müekked sünnetin dışında farzdan sonra; Cumadaki durumda öğle farzından önceki ve sonraki gibidir, ikindiden önce dört rekat, akşam farzından önce iki rekat. Bunu hafif tutmak sünnettir.[280]

---

277 Tirmizi/Salat: 201. Ahmed: 2/117

278 Ebu Davud/Tetavvu: 8. Tirmizi/Mevakıt: 201. Ahmed: 2/117

279 Mecmau'l-Enhur Şerhu Mülteka'l-Ebhur 1/129, 130

280 Abdurrahman El-Ceziri/El-Fıkhu ale'l-Mezahibi'i Erbaa: 1/328

Hanbeliler'e göre: Öğle farzından önce dört, sonra dört rekat kılmak müstehabdır. (Bunların ikisi müekked sayılır) İkindi farzından önce dört rekat de müstehabdır. Nitekim Rasulullah Efendimiz (sallallahu aleyhi ve sellem): "İkindi farzından önce dört rekat kılana Allah rahmet eylesin" buyurmuştur. Bu namazlarda her iki rekat bir selamla birbirinden ayrı tutulur. Akşam farzından sonra, iki rekat müekkedin dışında dört rekat daha kılmak müstehabdır. Akşam namazından önce iki rekat ise, sünnet değil sadece caizdir.[281]

Malikiler'e göre: Öğle farzından önce dört ve sonra dört, ikindi farzından önce dört ve akşam farzından sonra altı rekat kılmak müekkeden menduptur. Akşam vaktinde ise, farzdan önce nafile kılmak -vaktin darlığı sebebiyle- mekruhtur. Yatsı farzından önce ise, nafile namaz kılmak hakkında şari'den açık bir şekilde bir nass varid olmamıştır.[282]

Konuyla İlgili Diğer Hadis-i Şerifler Ve Tahliller

276 nolu Ümmü Habibe hadisi, Mekhul tarikiyle rivayet edilmiştir. Nesai'ye göre, Mekhul bu hadisi Anbese b. Ebi Süfyan'dan işitmemiştir. Münzeri de aynı görüştedir. İbn Kattan ise bu hadisi muallel saymıştır; yani dış görünüşü ile kusursuz gibiyse de sıhhatini zedeleyen bir kusur vardır. Tirmizi ise aynı hadisi Ebu Abdirrahman Kasım b. Abdirrahman tarikiyle rivayet edip sahihlemiştir. Ne var ki bu Kasım'ın zayıf olduğunu söyleyenler vardır. Bununla beraber sika (güvenilir) olduğunu kabul edenler de hayli çoktur. Nitekim İbn Hibban da onun bu rivayetini sahihlemiştir. Bu sebeple müctehidlerin çoğu hadisle çıkarım yapmışlardır.

277 nolu İbn Ömer hadisini Tirmizi "hasen" diye kaydederken, İbn Hibban ve İbn Huzeyme onu sahihlemişlerdir. İsnadında Muhammed b. Mehran bulunuyorsa da, İbn Hibban ve İbn Adiy gibi iki hadis alimi ve hafızı onun sika (güvenilir) olduğunu belirtmişlerdir.[283]

281 İbn Kudame/el-Muğni: 1/765, 766

282 el-Fıkhu ale'l-Mezahibi'l-Erbaa: 1/329

283 Neylü'l-Evtar: 3/20 Ahkam Hadisleri: 3/4

Bu babda Hz. Ali (radıyallahu anh)'ın şöyle dediği rivayet edilmiştir: "Rasulullah Efendimiz (sallallahu aleyhi ve sellem) ikindi farzından önce iki rekatta bir selam vermek suretiyle dört rekat namaz kılardı. Taberani de "el-Kebir ve el-Evsat'ın" da bunu kuvvetlendirir anlamda Amr b. As (radıyallahu anh)'dan şu hadisi rivayet etmiştir: "Kim ikindi farzından önce dört rekat kılarsa ateş ona dokunmaz."

Hadislerin tamamı, ikindi farzından önce dört rekat nafile kılmanın müstehab olduğuna delalet etmektedir.

278 nolu Bera b. Azib hadisinin isnadında Nahid b. Salim el-Bahili ve Ammar bulunuyor ki, el-Iraki,' "Bunlar hakkında cerh ve ta'dile rastlayamadım, demiştir. Taberani bu manada bir diğer hadisi Bera'dan rivayet etmiştir. Ancak onun isnadında Muhammed b. Abdurrahman b. Ebi Leyla bulunuyor ki bu zatın hafızası zayıf kabul edilmiştir, Nitekim Zehebi onun hakkında şu ifadeyi kullanmıştır: "Saduktur, ancak hafızası pek iyi değildir. Sika (güvenilir) olduğu belirlenmiştir."[284]

Taberani'de yine buna yakın anlamda bir hadis rivayet edilmişse de isnadında Yahya b. Ukbe bulunuyor ki bu zat sika (güvenilir) değildir.

Sonuç olarak konumuzu oluşturan hadis, öğle farzından önce dört rekat namazın meşruiyetine delalet etmektedir. Aynı zamanda yatsı farzından sonra da dört rekat namazın meşruiyeti söz konusudur.

Hadis-i Şeriften Çıkarılan Hükümler

1. Öğle farzından önce, müekked sünnetin yanında iki rekat daha kılmak ve öğle farzından sonra yine iki rekat müekked sünnetle birlikte iki rekat kılmak müstehabdır.
2. İkindi farzından önce dört rekat kılmak müstehabdır.
3. Akşam farzından sonra iki rekat müekkedle birlikte dört rekat daha kılmak müstehabdır.

284 Zehebi/Mizanü'l-İ'tidal: 3/613. 7825 nolu Muhammed.

4. Yatsı farzından sonra iki rekat müekked sünnetle birlikte iki rekat daha kılmak müstehabdır. İmam Malik'e göre, bunların hepsi müekked mendupdur.

5. Şafiî ve Hanbeli'ye göre, sözü edilen dört rekatları birer selamla ikişer rekat halinde kılmak müstehabdır.

6. Akşam farzından önce iki hafif rekat kılmak, İmam Ahmed'e göre caiz, diğer iki imama göre müstehab, İmam Malik'e göre mekruhtur. Çünkü vakit oldukça dar sayılır.

VİTİR NAMAZI

Vitir, "tek" demektir. Yatsı farzından sonra tek rekat üzere kılındığından ona bu isim verilmiştir. Hanefi mezhebine göre, vacib; diğer üç mezhebe göre sünnettir. İmam Ebu Hanife'den bu namaz hakkında üç rivayet tespit edilmiştir: Farzdır, vacibdir, sünnettir. Ancak son olarak onun "vacibdir" sözünde karar kıldığı söylenmekte ve hüküm ona göre belirtilmektedir.

عَنْ اَبِي هُرَيْرَةَ قال: قال رَسُولَ الله صَلَّى اللهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ: مَنْ لَمْ يُوتِرْ فَلَيْسَ مِنَّا.

Ebu Hureyre (radıyallahu anh)'dan yapılan rivayette, Rasulullah Efendimiz (sallallahu aleyhi ve sellem) şöyle buyurmuştur: "Vitir namazını kılmayan bizden değildir."[285]

وَعَنْ عَلِيٍّ رَضِيَ اللهُ عَنْهُ قَالَ الْوِتْرُ لَيْسَ بِحَتْمٍ كَهَيْئَةِ الْمَكْتُوبَةِ وَلَكِنَّ سُنَّةٌ سَنَّهَا رَسُولَ الله صَلَّى اللهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ.

Hz. Ali Efendimiz (radıyallahu anh)'dan yapılan rivayete göre, adı geçen şöyle demiştir: "Vitir, diğer farzlar gibi vücubiyet ifade etmez. O ancak Rasulullah Efendimiz (sallallahu aleyhi ve sellem)'in sünnet kıldığı bir sünnettir."[286]

وَعَنْ أَبِي أَيُّوبَ قَالَ: قَالَ رَسُولُ اللهِ صَلَّى اللهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ: الْوِتْرُ حَقٌّ فَمَنْ أَحَبَّ يُوتِرَ بِخَمْسٍ فَلْيَفْعَلْ وَمَنْ أَحَبَّ اَنْ يُوتِرَ بِثَلاَثٍ فَلْيَفْعَلْ وَمَنْ أَحَبَّ

285 Ebu Davud/Vitir: 2, 3. Ahmed: 2/443. 5/357. Nesai/Kıyamu'l-Leyl: 40

286 İbn Mace/İkamet. Nesai/Kıyamu'l-Leyl: 27. Ahmed: 1/86, 98, 100, 107, 115, 148

اَنْ يُوتِرَ فَلْيَفْعَلْ.

Ebu Eyyub (radıyallahu anh)'dan yapılan rivayete göre, Rasulullah Efendimiz (sallallahu aleyhi ve sellem) şöyle buyurmuştur: "Vitir (namazı) haktır. Artık kim onu beş rekat olarak kılmak isterse, öyle yapsın.Kim de onu üç rekat olarak kılmak isterse, öyle yapsın. Kim de onu bir rekat olarak kılmak isterse öyle yapsın."[287]

وَفِي لَفْظٍ لاَبِي دَاوُدَ: اَلْوِتْرُ حَقٌّ عَلَى كُلِّ مُسْلِمٍ

Ebu Davud ise bu hadisi naklederken şu lafızla rivayeti tespit etmiştir: "Vitir namazı her Müslüman üzerine haktır."

İbn Ömer (radıyallahu anh)'dan yapılan rivayete göre, adı geçen vitir namazının ilk iki rekatını üçüncü rekatından bir selamla ayırırdı ve bazen de selamdan sonra bazı hacetinden dolayı emir de verdiği olurdu."[288]

İbn Ömer (radıyallahu anh) ile İbn Abbas (radıyallahu anh), Rasulullah Efendimiz (sallallahu aleyhi ve sellem)'in öyle buyurduğunu işittiklerini söylemişlerdir. "Vitir namazı, gecenin sonuna doğru bir rekattır."[289]

وَعَنْ عَائِشَةَ قَالَتْ كَانَ رَسُولُ اللهِ صَلَّى اللهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ يُصَلِّى مَا بَيْنَ أَنْ يَفْرُغَ مَنْ صَلاَةِ الْعِشَاءِ اِلَى الْفَجْرِ إِحْدَي عَشَرَةَ رَكْعَةً يُسَلِّمُ بَيْنَ كُلِّ رَكْعَتَيْنِ وَيُوتِرُ بِوَاحِدَةٍ.

Hz. Aişe validemiz (radıyallahu anha)'dan yapılan rivayete göre, şöyle demiştir: RasululIah (sallallahu aleyhi ve sellem) yatsı namazını bitirince fecr doğuncaya kadar (arada geçen zaman parçası içinde) on bir rekat namaz kılar ve

287 İbn Mace/İkamet: 123. Ahmed: 5/357

288 Buhari/Vitir: 1. Taberani/Leyl: 20

289 Müslim/Müsafirîn: 153, 154. Ebu Davud/Vitir: 3. Nesai/Kıyamu'l-Leyl: 34. Ahmed: 2/33, 43, 51, 83, 100, 154

her iki rekatta bir selam verir, son bir rekatı da kılıp selamla bitirirdi."[290]

Hadis-i Şerifle İlgili Mezheplerin İctihad Ve Yorumları

Hanefiler'e göre: Vitir namazı vacibdir. İmam Ebu Hanife'den bunun sünnet olduğuna dair bir rivayet yapılmışsa da, son tespitlere göre imam bu görüşünden vazgeçmiştir. Zira eğer sünnet olsaydı, gecenin sonuna geciktirilmesi caiz olmazdı, yani yatsının farzıyla birlikte kılınması gerekirdi. Oysa vitir namazını gecenin son üçte birine kadar geciktirmekte bir sakınca olmamakla beraber, hatta böyle yapılmasının efdal olduğunu söyleyenler de eksik değildir.[291]

Vitir namazı bir selamla üç rekattır. İmam Şafiî bu namazın rekat sayısında mükellefin serbest olduğunu, dilerse bir rekat, dilerse üç rekat, dilerse beş, yedi, dokuz veya on bir rekat olarak kılabilir. İmam Zühri ise, "Vitir namazı Ramazan ayında üç rekat, sair zamanlarda bir rekat olarak kılınır" demiştir.

Vitir namazının vakti, yatsı namazının vaktidir. Ancak yatsıdan önce, yani bu vaktin farzından önce kılınması sahih olmaz. Fecr doğuncaya kadar vakti sürer.

İmam Ebu Yusuf'a göre, yatsı farzından hemen sonra kılınır.[292]

Şafiîler'e göre: Vitir namazı sünnettir. En azı bir, en çoğu on bir rekattır. On üç rekat diyen de olmuştur. Her iki rekatında bir selam verilir ve son kalan bir rekat tek olarak kılınır.

Vitir namazının vakti, yatsı namazıyla fecr doğması arasında geçen zamandır. Bu namazı gecenin en sonuna doğru en son kılınan namaz olarak bırakmak sünnettir. Ramazan ayının son ikinci yarısında ise, vitir namazının üçüncü rekatında kunut duası okumak menduptur.[293]

---

290 Ebu Davud/Tetavvu: 26. Nesai/Sehv: 74, Ezan: 41. Taberani/Leyl: 8

291 Fetavayı Hindiyye: 1/111

292 Kasânî/Bedayiu's-Sanayi': 1/2711, 272

293 Zekeriya El-Ensari/Minhacü't-Talibin: 14

Hanbeliler'e göre: Vitir namazı bir rekattır, aynı zamanda müekked sünnettir. Ancak bunu üç veya daha fazla rekata çıkarmakta bir sakınca yoktur. Nitekim Osman b. Affan, Sa'd b. Ebi Vakkas, Zeyd b. Sabit, İbn Abbas, İbn Ömer, İbn Zübeyr, Ebu. Musa, Muaviye ve Hz. Aişe (radıyallahu anhum) bu namazı bir rekat olarak kılmışlardır. Buna itiraz eden de olmamıştır. İbn Ömer (radıyallahu anh): "Vitir bir rekattır. Bu, Rasulullah Efendimiz (sallallahu aleyhi ve sellem)'in, Ebu Bekir ve Ömer (radıyallahu anhuma)'nın vitridir" demiştir.

Ebu'l-Hattab ise, "Vitrin en azı bir, en çoğu on bir, kemal mertebesinin en aşağısı ise üç rekattır" demiştir.[294]

Malikiler'e göre: Vitir müekked menduptur (sünnettir). Onu iki rekat şeklinde kılmak mekruhtur veya ona iki rekat eklemek mekruhtur. Ancak bir rekat eklenirse, namaz bozulmaz, iki rekat eklenirse kılınan namaz hükümsüz kalır.

Vitrin biri ihtiyari, diğeri zaruri olmak üzere iki vakti vardır: İhtiyari vakti, yatsı farzından sonra olan vakittir. O bakımdan kılınan yatsı farzının vakit girmeden kılındığı anlaşılırsa, o takdirde vitir namazı da iade edilir. Zaruri vakti ise, fecr doğduktan sabah namazı tamamlanıncaya kadar olan zamandır. O bakımdan kişi sabah namazını kılarken, vitir namazını kılmadığını hatırlarsa, sabah namazını olduğu yerde kesip vitri kılması menduptur. İsterse kişi bu durumda imam veya münferid olsun farketmez. Bu durumda vitir namazını özürsüz olarak zaruri vakte kadar geciktirmek mekruhtur. Sabah namazını kıldıktan sonra vitir namazını kılmadığını hatırlarsa, artık vitri kaza etmesi gerekmez; çünkü sünnet namazdır, yani nafile kapsamına girer ve kazası vacip değildir.[295]

Konuyla İlgili Hadis-i Şerifler Ve Tahliller

285 nolu Ebu Hureyre hadisini aynı zamanda İbn Ebi Şeybe de rivayet etmiştir. Ancak isnadında Halil b. Mürre bulunuyor. Ebu Hatim ve Buhari'ye

294 İbn Kudame/el-Muğni: 1/782., 783

295 Abdurrahman El-Ceziri/el-Fıkhu ale'l-Mezahibi'l- Erbaa: 1/336, 337

göre, bu zat zayıflar arasında bulunuyor.

Ebu Zer'a ise onun salih bir kişi olduğunu söylemiştir.[296]

Hadisin senedinde zayıf bir ravinin bulunmasından dolayı müctehid imamların çoğu bu hadisi dayanak seçmemişler ve çıkarıma uygun görmemişlerdir.

286 nolu Hz. Ali hadisini ise, Tirmizi hasenlemiş ve Hakim de sahihlemiştir. Bu sebeple müctehidlerce çıkarıma uygun görülmüştür.

287 nolu Ebu Eyyub hadisini Ebu Hatim, Darekutni ve başka hadis alimleri sahihlemişlerdir. Hafız İbn Hacer de bu tespitin isabetli olduğunu belirtmiştir. Aynı hadisi az değişik lafızlarla İbn Hibban, Darekutni ve El-Hakim de tahric etmişlerdir.[297]

289 nolu İbn Ömer hadisi sahihtir. Aynı zamanda vitir namazının üç rekatından ikisini, son rekatından selamla ayırmanın meşruiyetine delalet etmektedir.

290 nolu Hz. Aişe hadisine gelince: Hz. Aişe validemiz (radıyallahu anha)'dan bu konuda birbirinden farklı dört rivayet yapılmıştır: "Rasulullah Efendimiz (sallallahu aleyhi ve sellem) on üç rekat kılar ve beş rekatla vitri yerine getirirdi." Rasulullah Efendimiz (sallallahu aleyhi ve sellem) ne Ramazan ayında, ne de başka zamanlarda (geceleyin) on bir rekattan fazla kılmazdı. Önce dört rekat kılardı ki onun güzelliğini ve uzunluğunu sorma. Sonra yine dört rekat kılardı; onun da güzelliğini ve uzunluğunu sorma. Sonra da üç rekat kılardı." "Rasulullah Efendimiz (sallallahu aleyhi ve sellem) dokuz rekat namaz kılar ve ancak sekizinci rekatta Teşehhüte otururdu. Sonra kalkıp dokuzuncu rekatı kılar selam verirdi. Sonra da yani selam verdikten sonra oturduğu halde iki rekat daha kılıp selam verirdi. Ve işte bu on bir rekat eder. Sonra yaşlanınca vitri dokuz rekat olarak kılardı."

296 Zehebi/Mizanü'l-İ'tidal: 1/667. 2572 nolu Halil.

297 Şevkani/Neylü'l-Evtar: 3/35

Bütün bu farklı rivayetlerden dolayı Hz. Aişe hadisinde ızdırab olduğu söylenir. Zira aralarında bir tercih yapmak çok zordur.

Şevkani ise, bu rivayetlerin arasını te'lif etmenin mümkün olduğunu ve hepsinin de on bir rekatla ilgili bulunduğunu kaydetmiştir.[298]

Vitir namazı konusunda daha birçok rivayetler vardır. Beyhaki Hilafiyat'ta: "Allah tektir, teki sever. O halde ey Kur'an ehli siz vitir namazını kılın" hadisini; İbn Ebi Şeybe ve Ahmed b. Hanbel: "Allah size bir namazı fazla kıldı, onu muhafaza edin; o, vitir namazıdır" hadisini rivayet etmiştir. Bunun isnadında iki zayıf tespit edildiğinden çıkarıma uygun görülmemiştir. Hafız Bezzar: "Şüphesiz Allah size bir namaz ile emretmektedir; o, vitirdir" Beyhaki: "Şüphesiz Allah size bir namaz artırdı; o, vitirdir" mealindeki hadisi rivayet etmişlerdir. Ancak ikinci hadisin isnadında birtakım farklı tespitler söz konusudur.

İbn Mesud (radıyallahu anh)'dan yapılan rivayette, şöyle dediği tespit edilmiştir: "Vitir her müslümana vacibdir." Ancak bu hadisin isnadında Cabir el-Cu'fi bulunuyor ki, cumhur bunun zayıf olduğunu belirtmiştir. Sevri ise onun sika (güvenilir) olduğunu söylemiştir.

Şüphesiz bu hadisler dikkate alınınca, bir kısmı vitrin vücubuna, bir kısmı sünnet olduğuna delalet etmektedir. Cumhur ise, bu namazın vacib değil, sünnet olduğuna kaildir. Cumhura bu babda Ebu Hanife muhalefet etmiştir. Başka da ona muvafakat eden olmamıştır.

Nitekim İbn Ömer (radıyallahu anh)'dan yapılan sahih rivayete göre, Rasulullah Efendimiz (sallallahu aleyhi ve sellem) vitir namazını deve üzerinde bulunduğu bir sırada inmeden kılmıştır. Eğer bu namaz farz veya vacib olsaydı, hayvan üzerinde kılınması caiz olmazdı.

Diğer yandan "Vitir haktır." "Vitir namazını muhafaza edin" şeklindeki rivayetler ise, onun vücubuna delalet etmektedir.

298 Şevkani/Neylü'l-Evtar: 3/39

Hadis-i Şeriften Çıkarılan Hükümler

1. Ebu Hanife'ye göre, vitir namazı üç rekattır ve vacibdir.
2. Şafii'ye göre, en azı bir, en çoğu on üç rekattır ve sünnettir. Üç rekat olarak kılındığı takdirde, iki rekatın sonunda selam verilir ve sonra kalan bir rekat tek olarak kılınır.
3. Hanbeli imamına göre, vitir bir rekattır ve müekked sünnettir. Ancak isteyen üç veya daha fazla (tek olmak kaydıyla) rekat kılabilir.
4. İmam Malik'e göre, vitir bir rekattır ve müekked sünnettir. Biri ihtiyari, diğeri ızdırari olmak üzere iki vakti vardır.

TERAVİH NAMAZI

Teravih, "terviha'nın çoğuludur. Aslı masdar olup "rahata kavuşturma", "rahatlatma" gibi manalara gelir.

Her iki veya her dört rekat sonunda kısa bir süre dinlenme faslına geçildiği veya yemekten sonra sindirim sistemini rahata kavuşturduğu veya iftardan sonra müminlerle toplu halde yapılan ibadetle ruha huzur ve neşe bahşettiği için ona bu isim verilmiştir.

Teravih namazıyla ilgili hayli rivayetler vardır. İlim adamlarının, müctehid imamların bu konuda tespit ve çıkarımları az farklıdır.

عَنْ اَبِي هُرَيْرَةَ قَالَ: كَانَ رَسُولَ اللهِ صَلَّى اللهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ يُرَغِّبُ فِي قِيَامِ رَمَضَانَ مِنْ غَيْرِ أَنْ يَأْمُرَ فِيهِ بِعَزِيمَةٍ فَيَقُولُ: مَنْ قَامَ رَمَضَانَ إِيمَانًا وَاحْتِسَابًا غُفِرَلَهُ مَا تَقَدَّمَ مِنْ ذَنْبِهِ.

Ebu Hureyre (radıyallahu anh)'dan yapılan rivayette, şöyle demiştir: "Rasulullah Efendimiz (sallallahu aleyhi ve sellem), Ramazan'da gece ibadetini terğib ve teşvik ederken onun mutlaka yerine getirilmesini (azimet düzeyinde) emretmedi. Rasulullah Efendimiz (sallallahu aleyhi ve sellem) şöyle buyurdu: "Kim inanarak, sevabını yalnız Allah (celle celaluhu)'dan bekleyerek Ramazan geceleri kalkıp ibadet ederse, geçmiş günahları bağışlanır." (Kul ve millet hakkı müstesna).[299]

عَنْ عَبْدُ الرَّحْمَنِ بْنِ عَوْفٍ أَنَّ النَّبِيَّ صَلَّى اللهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ قَالَ: إِنَّ اللهَ عَزَّ وَ جَلَّ فَرَضَ صِيَامَ رَمَضَانَ وَسَنَنْتُ قِيَامَهُ فَمَنْ صَامَهُ وَقَامَهُ إِيمَانًا وَاحْتِسَابًا

299 Nesai/Siyam: 40. Ahmed: 1/191, 195

خَرَجَ مِنْ ذُنُوبِهِ كَيَوْمَ وَلَدَتْهُ أُمُّهُ.

Abdurrahman b. Avf (radıyallahu anh)'dan yapılan sahih rivayete göre,Rasulullah Efendimiz (sallallahu aleyhi ve sellem) şöyle buyurmuştur: "Şüphesiz ki Cenab-ı Hak ramazan orucunu farz kıldı; ben de ramazan geceleri namaz kılıp ibadet etmeyi sünnet kıldım. Artık kim ramazan orucunu tutar ve inanarak, karşılığını yalnız Allah'tan bekleyerek kalkıp ibadet ederse, anasından doğduğu gündeki gibi günahlarından çıkmış olur."[300]

وَعَنْ جُوَيْرِيْنِ نُفَيْرٍ عَنْ أَبِي ذَرٍّ قال: صُمْنَا مَعَ رسولِ الله صَلَّى اللهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ فَلَمْ يُصَلِّ بِنَا حَتَّى بَقِيَ سَبْعٌ مِنَ الشَّهْرِ فقَامَ بِنَا حَتَّى ذَهَبَ ثُلُثُ اللَّيْلِ. ثُمَّ لَمْ يَقُمْ بِنَا فِي الثَّالِثَةِ وَقَامَ فِي الخَامِسَةِ حَتَّى ذَهَبَ شَطْرُ اللَّيْلِ. فَقُلْنَا يَا رَسُولَ الله لَوْ نَفَّلْتَنَا بَقِيَّةَ لَيْلَتِنَا هذِهِ؟ فقَالَ: إِنَّهُ من قَامَ مَعَ الامَامِ حَتَّى يَنْصَرِفَ كُتِبَ لَهُ قِيَامُ لَيْلَةٍ. ثُمَّ لَمْ يَقُمْ بِنَا حَتَّى بَقِي ثَلاثٌ مِنَ الشَّهْرِ فَصلّى بِنَا فِي الثَّالِثَةِ وَدَعَا أَهْلَهُ وَنِسَاءَهُ وَقَامَ بِنَا حَتّى تَخَوَّفْنَا الْفَلاَحَ قُلْتُ لَهُ وَمَا الْفَلاَحُ؟ قالَ: السَّحُورَ.

Cübeyr b. Nüfeyr'den, o da Ebu Zer (radıyallahu anh)'dan rivayet ediyor. Ebu Zer (radıyallahu anh) diyor ki: "Rasulullah Efendimiz (sallallahu aleyhi ve sellem)'le birlikte oruç tuttuk ve Ramazan'dan yedi gün geçtikten sonra bizimle beraber gece ibadetine (teravihe) başladı, gecenin üçte biri geçinceye kadar buna devam etti. Üçüncü gün bizimle birlikte bu ibadete kalkmadı, beşinci günü kalktı ve gecenin yarısı geçinceye kadar devam etti. Bunun üzerine biz O'na: "Ya Rasulallah! Bu gecemizden kalan kısmı da nafile namazla geçirsek ya?" dedik. Buyurdu ki: "Kim imamla birlikte kalkar da imam bitirip ayrılıncaya kadar namaza devam ederse, ona bütün bir geceyi ibadetle geçir-

300 Nesai/Siyam: 1. Ahmed: 2/230, 385, 425

mişcesine sevap yazılır. "Bundan sonra Rasulullah Efendimiz (sallallahu aleyhi ve sellem) Ramazan'dan üç gün kalıncaya kadar bizimle birlikte gece namazı (teravihe) gelmedi. Üçüncü günü gelip bizimle o namazı kılarken ehlini ve eşlerini de çağırdı ve bizimle namaz kılmaya başladı ve o kadar devam etti ki, sahuru kaçıracağımızdan endişe ettik."[301]

وعن عائشة أن النَّبِيِّ صَلَّى اللهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ في المسْجِدِ فَصَلّى بِصَلاتِهِ نَاسٌ ثُمَّ صَلَّى الثَّانِيَةِ فَكَثُرَ النَّاسُ ثُمَّ اجْتَمَعُوا مِنَ اللَّيْلَةِ الثَّالِثَةِ أَوِ الرَّابِعَةِ فَلَمْ يَخْرُجْ إِلَيْهِمْ رَسُولُ اللهِ صَلَّى اللهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ فَلَمَّا أَصْبَحَ قَالَ: قَدْ رَأَيْتُ صَنَعْتُمْ فَلَمْ يَمْنَعْنِي مِنَ الخُرُوجِ إِلَيْكُمْ إِلاَّ أَنِّي خَشِيتُ أَنْ تُفْتَرَضَ عَلَيْكُمْ، وذلِكَ في رَمَضَان.

Hz. Aişe validemiz (radıyallahu anha)'dan yapılan rivayette, adı geçen diyor ki: Rasulullah Efendimiz (sallallahu aleyhi ve sellem) mescidde namaz kıldı; müslümanlar da O'nun kıldığı namazı kıldı ve insanlar iyice (rağbet edip) çoğaldı. Sonra üçüncü gece veya dördüncü gece insanlar namaz için gelip toplandılarsa da Rasulullah Efendimiz (sallallahu aleyhi ve sellem) onların yanına çıkmadı. Sabah olunca da şöyle buyurdu: "Sizin ne yapıp işlediğinizi gördüm; beni sizin yanınıza çıkmaktan alıkoyan tek şey, bu namazın size farz kılınır endişesi idi." Bu olay Ramazan'da cereyan etti."[302]

Abdurrahman b. Abdi'l-Kaari'den yapılan rivayete göre, adı geçen şöyle demiştir: "Ramazan'da Ömer b. Hattab ile birlikte mescide doğru çıktık. İnsanlar dağınık bir şekilde ayrı ayrı namaz kılıyor; adam namaz kılarken bir grup onun kıldığı gibi kılıyordu. Bunun üzerine Hz. Ömer (radıyallahu anh) şöyle dedi: 'Bunları bir tek kari' (güzel Kur'an okuyan bir zat)ın arkasında

301 Ebu Davud/Ramazan: 1. Nesai/Sehv: 103. İbn Mace/İkamet: 173. Darimi/Savm: 54. Ahmed: 5/159, 163

302 Buhari/Teheccüd: 5, Ezan: 80, Teravih: 1. Müslim/Müsafirîn: 177, 178. Ebu Davud/Ramazan: 1. Nesai/Kıyamu'l-leyl: 1, 4

toplamayı, (yani cemaat halinde bu namazı kılmalarını) uygun görüyorum" Sonra Ömer (radıyallahu anh) buna azmederek müslümanları Ubey b. Ka'b'ın imamlığı altında topladı. Bir gece sonra Ömer'le birlikte mescide çıktığımızda, insanların hepsinin bir tek kari' (kur'an okuyan imamın) arkasında ona uyup namaz kılmakta olduklarını gördük. Bunun üzerine Hz. Ömer (radıyallahu anh): "Bu ne güzel bid'attır! Bu namazı gecenin sonuna doğru geciktirmek üzere uyuyanlar, gecenin evvelinde kılanlardan daha üstündürler, yani faziletleri daha büyüktür."[303]

Hadis-i Şerifle İlgili Mezheplerin İctihad Ve Yorumları

Hanefiler'e göre: Teravih namazı, erkek ve kadınlara müekked sünnettir. Bunda ashabın icması vardır. Onlardan sonra gelen ilim adamlarından hiç biri bunu red ve inkar etmemiştir. O bakımdan teravih namazını inkar eden kimse günahkar ve yoldan sapmış sayılır, aynı zamanda şehadeti makbul tutulmaz.

Teravih namazı, Ramazan ayının her gecesinde bütün bir ay yatsı namazından sonra kılınır; gecenin sonuna kadar vakti devam eder. Vitir namazından önce de, sonra da kılınmasında bir sakınca yoktur. Ancak ilim adamlarının ileri gelenleri, bunun vitirden önce kılınmasını daha uygun görmüşlerdir.

Yirmi rekat olarak cemaatle kılınması sünnettir. Ancak bu sünnet kifayet üzere sayıldığından, cemaatten bir kısmının kılmasıyla diğerlerinden cemaatle kılma sünneti sakıt olur. Her iki rekatta bir selam verilebileceği gibi, her dört veya her sekiz rekatta de bir selam verilebilir. Ancak iki veya dört rekatta bir selam vermek daha faziletlidir. Her dört rekatın sonunda bir süre oturmak müstehabdır.

Ayrıca teravih namazını hatimle kılmanın da sünnet olduğu söylenir. Ayakta kılmak mümkün olduğu takdirde oturarak kılmak mekruhtur.[304]

303 Buhari/Teravih: 1. Taberani/Ramazan: 3, 50

304 Mecmau'l-Enhur Şerhu Mülteka'l-Ebhur: 1/135, 136

Teravih namazından sonra Ramazan'a mahsus olmak üzere vitir namazı da cemaatle kılınır. Bunda icma vardır.

Şafiîler'e göre: Teravih namazı, erkek ve kadınlara müekked sünnettir. Cemaatle kılınması da sünnettir. Ancak bu namazın cemaatle kılınması sünnet-i ayndır, yani her kişinin cemaate katılması sünnettir. Bir kısmının katılmasıyla bu sünnet katılmayanlardan düşmez. O bakımdan evinde teravih kılmak isteyen kimsenin, ev halkıyla cemaat halinde kılması sünnettir. Yalnız başına kıldığı takdirde namazı sahih kabul edilir, ama cemaat sevabını kaçırmış olur.

Teravih namazı yirmi rekat olarak kılınır her iki rekatta bir selam verilir. Hepsini bir tek selam ile kılmak caiz ve sahih değildir.[305]

Ömer b. Abdilaziz zamanında Teravih namazı otuz altı rekata çıkarılmıştır. Bunun sebebi müslümanların Mescid-i Haram'da bu namazı kılarken her dört rekatın sonunda Kabe'yi bir defa tavaf etmeleridir; yani tavaf dolayısıyla uzayan teravih vaktine beraberlik sağlamaktır.

Vakti ise, yatsı namazından sonra başlar, fecr doğuncaya kadar devam eder. Vitir namazından önce kılınması daha faziletlidir.

Teravih namazının cemaate bıkkınlık vermediği takdirde hatimle kılınması sünnettir. Şu şartla ki, imam kıraati çok acele okumayacak, harflerin mahreçlerini birbirine karıştırmayacak, Allah kelamını anlaşılır bir tarz ve sadelikle okuyacak.[306]

Hanbeliler'e göre: Teravih namazı müekked sünnettir. Tamamı yirmi rekattır. Cemaatle kılınması daha faziletlidir. Cemaate ağır gelmeyecek, meşakkat doğurmayacak hususu dikkate alınarak kıraati uzatmamak daha faziletlidir. Teravihten sonra. Vitir namazının da cemaatle kılınması müstehabdır.[307] Diğer bir tespite göre, teravih namazını cemaatle kılmak sünnet-i

305 Abdurrahman El-Ceziri/el-Fıkhu ale'l-Mezahibi'l-Erbaa: 1/341

306 Abdurrahman El-Ceziri/el-Fıkhu ale'l-Mezahibi'l-Erbaa: 1/341,342

307 İbn Kudame el-Muğni: 1/798, 799

ayndır. Bir kısmının katılmasıyla diğerlerinden bu sünnet düşmez.[308]

Malikiler'e göre: Teravih namazı, namaz kılma durumunda olan her erkek ve kadına te'kiden menduptur. Aynı zamanda cemaatle kılınması da menduptur.

Ayrıca bu namazı yatsının farzından sonra, vitir namazından önce kılmak sünnettir. Vitirden sonra kılmak ise, mekruhtur.

Tamamı 36 rekat olmakla beraber yirmi rekat olarak da kılmakta bir sakınca yoktur. Her iki rekatın sonunda oturmak suretiyle yirmi rekatın sonunda selam vermek kerahetle sahihtir. Ramazan süresince teravih namazını hatimle kılmak menduptur. Ancak imam hafız değilse, hatimle kılmamakta bir sakınca yoktur.[309]

299 nolu Ebu Hureyre hadisi sahihtir ve çıkarıma uygundur.

308 el-Fıkhu ale'l-Mezahibi'l-Erbaa: 1/341

309 el-Fıkhu ale'l-Mezahibi'l-Erbaa: 1/342, 343

GECE NAMAZI (TEHECCÜD)

İbadetin en güzeli ve en makbulü, şartlarına uygun kalp huzuru ile eda edilen farzlardan sonra, gecenin sükunetinde her türlü gösterişten, art niyetten uzak olarak kılınan namaz, yapılan zikir, dua ve tesbihtir.

O bakımdan başta Rasulullah Efendimiz (sallallahu aleyhi ve sellem) ve ashab-ı kiram olmak üzere bu ümmetin salihleri, velileri, kamil ilim adamları gece ibadetine ayrı bir ilgi duymuşlar ve başka bir özen göstermişlerdir.

İslam fıkhında bu namaza "teheccüd" denilmiştir. Bunun manası, uyumayıp kalkmak demektir. Bu manayla, gece bir süre uyuduktan sonra kalkıp namaz kılmaya, zikir ve duada bulunmaya bu isim verilmiştir.

عَنْ اَبِي هُرَيْرَةَ قَالَ: سُئِلَ رَسُولُ اللهِ صَلَّى اللهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ أَيُّ الصَّلاَةِ أَفْضَلُ بَعْدَ الْمَكْتُوبَةَ قَالَ الصَّلاَةُ فِي جَوْفِ اللَّيْلِ قَالَ فَأَيُّ الصِّيَامِ أَفْضَلُ بَعْدَ رَمَضَانَ قَالَ شَهْرُ اللهِ الْمُحَرَّمُ.

Ebu Hureyre (radıyallahu anh)'dan yapılan rivayete göre: Rasulullah Efendimiz (sallallahu aleyhi ve sellem)'den "Farz namazdan sonra hangi namaz daha üstündür ve fazileti muciptir?" diye soruldu. Efendimiz şöyle cevap verdi: "Gecenin içinde kılınan namaz." O'na yine: "Ramazan'dan sonra hangi oruç daha üstündür?" diye soruldu. Buyurdu ki: "Allah'ın ayı Muharrem orucu."[310]

وَعَنْ عَمْرِو بْنِ عَبْسَةَ أَنَّهُ سَمِعَ النَّبِيَّ صَلَّى اللهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ يَقُولُ: أَقْرَبُ مَا يَكُونُ الرَّبُّ مِنَ الْعَبْدِ فِي جَوْفِ اللَّيْلِ الآخِرِ فَاِنِ اسْتَطَعْتَ أَنْ تَكُونَ مِمَّنْ

310 Müslim/Siyam: 202, 203. Ebu Davud/Savm: 55. Tirmizi/Salat: 168, 207, Savm: 40. Nesai/Kıyamu'l-leyl: 6. Darimi/Savm: 45. Ahmed: 2/342, 344

يَذْكُرُ اللهَ فِي تِلْكَ السَّاعَةِ فَكُنْ.

Amr b. Absete (radıyallahu anh)'dan yapılan rivayete göre, adı geçen, Rasulullah Efendimiz (sallallahu aleyhi ve sellem)'in şöyle buyurduğunu işitmiştir: "Kulun Rabbine en yakın olduğu anlar, gecenin sonuna doğru (kalkıp namaz kıldığı, zikrettiği) zamandır. Artık sen o saatte Allah'ı zikredenlerden olmaya güç getirebiliyorsan, öyle ol."[311]

وَعَنْ عَبْدِ اللهِ بْنِ عَمْرٍو أَنَّ رَسُولَ اللهِ صَلَّى اللهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ قَالَ: إِنَّ أَحَبَّ الصِّيَامِ إِلَى اللهِ صِيَامُ دَاوُدَ وَأَحَبَّ الصَّلَاةِ إِلَى اللهِ عَزَّ وَ جَلَّ صَلَاةُ دَاوُدَ وَأَحَبَّ الصَّلَاةَ إِلَى اللهِ عَزَّ وَ جَلَّ صَلَاةُ دَاوُدَ كَانَ يَنَامُ نِصْفَ اللَّيْلِ وَيَقُولُ ثُلُثَهُ وَيَنَامُ سُدُسَهُ وَكَانَ يَصُومُ يَوْمًا وَيُفْطِرُ يَوْماً.

Abdullah b. Amr (radıyallahu anh)'dan yapılan rivayete göre, Rasulullah Efendimiz (sallallahu aleyhi ve sellem) şöyle buyurmuştur: "Oruçların Allah yanında en çok sevileni, Davud'un orucudur. Yine Allah yanında namazın en çok sevileni, Davud'un namazıdır. Davud (aleyhisselam) gece yarısı uyur ve (kalan kısmın) üçte birinde kalkardı. Altıda birinde uyurdu. Ve O, bir gün oruç tutar, bir gün iftar ederdi."[312]

Övülen ve misal verilen Davud (aleyhisselam)'ın namaz ve orucu, nafile kapsamına girenidir.

وَعَنْ عَائِشَةَ أَنَّهَا سُئِلَتْ كَيْفَ كَانَتْ قِرَاءَةُ النَّبِيِّ صَلَّى اللهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ بِاللَّيْلِ فَقَالَتْ: كُلُّ ذَلِكَ قَدْ كَانَ يَفْعَلُ رُبَّمَا أَسَرَّ وَرُبَّمَا جَهَرَ.

311 Müslim/Salat: 215. Nesai/Mevakıt: 35, Tatbik: 78. Tirmizi/Daâvat: 118. Ahmed: 2/421

312 Buhari/Teheccüd: 7, Enbiya: 37, 38. Müslim/Siyam: 189, 190. Ebu Davud /Savm: 66. Nesai/Siyam: 14, 68, 69, 76, 77. Ahmed: 2/ 314

Hz. Aişe validemiz (radıyallahu anha)'dan soruldu: Rasulullah Efendimiz (sallallahu aleyhi ve sellem)'in gece namaz kılarken kıraati nasıldı? Cevap verdi: "Bazen gizli okur, bazen da aşikâr okurdu."[313]

Hadis-i Şerifle İlgili Mezheplerin İctihad Ve Yorumları

Hanefiler'e göre: Gece kalkıp namaz kılmak, ibadet etmek menduptur. İlim adamlarından bir cemaate ve usulcülerin ileri gelenlerine göre, bu namaz Rasulullah Efendimiz (sallallahu aleyhi ve sellem)'e farz idi. Diğer bir gruba göre, Rasulullah Efendimiz (sallallahu aleyhi ve sellem) hakkında da tetavvu[314] idi. Onun için tetavvu olan bir namaz, ümmeti için sünnet kabul edilir.

Özellikle gece namazını, gecenin son bölümüne geciktirmek sünnettir ve daha faziletlidir.

Gece namazının sekiz rekat olması tavsiye edilmişse de, bunun azının iki, çoğunun sekiz veya yedi, dokuz, on birdir. Hatta on üç olduğunu söyleyenler de vardır. Tabii tek rakamlarda vitir namazı da buna dahildir.

Şüphesiz teheccüd namazı Allah (celle celaluhu)'ya yakınlık sağlar ve günahların temizlenmesine vesile olur.[315]

Fetavayı Hindiyye'de de teheccüd namazından söz edilirken şu kısa bilgi verilmiştir: "Nafilelerden biri de "gece namazı"dır. Rasulullah Efendimiz (sallallahu aleyhi ve sellem)'in teheccüdünün en fazlası sekiz, en azı iki rekat idi."[316]

Şafiîler'e göre: Teheccüd namazı nafiledir. Bunu alışkanlık haline getiren kimsenin terketmesi mekruhtur. Ancak zaruri haller müstesna. Nitekim Buhari ve Müslim'in yaptıkları rivayete göre, Rasulullah Efendimiz (sallallahu aleyhi ve sellem) Abdullah b. Amr b. As (radıyallahu anh)'a şöyle buyurmuştur: "Sen artık falan kimse gibi olma! O, gece kalkıp namaz kılardı, sonra onu

313 Tirmizi/Mevakıt: 212, Sevabül-Kur'an: 23. Nesai/İftitah: 82, Kıyamü'l-Leyl: 23. Ahmed: 3/192, 289. 6/149

314 Farz ve vâcib olmayıp, sırf Allah rızâsı için yapılan nâfile ibâdet.

315 Haşiyetü't-Tahtavi ala Meraki'l-Felah: 216, 217

316 Fetavayı Hindiyye: 1/112 Ahkam Hadisleri: 3/5

bırakı verdi."

Gece namazında kıraat, gizli ile aşikâr arasında bir tonda olmalıdır. Ancak teravih namazı müstesna, o aşikâr okunur. Bütün geceyi ibadetle geçirmek, sağlığa zararlı olacağından mekruh sayılmıştır. Nitekim Rasulullah Efendimiz (sallallahu aleyhi ve sellem) bu hususta Abdullah b. Amr'ı uyardığı söz konusudur. Aynı zamanda geceler arasında yalnız cuma gecesini namaz ve ibadete tahsis etmek de mekruhtur. Nitekim Müslim'in yaptığı rivayete göre, Rasulullah Efendimiz (sallallahu aleyhi ve sellem) şöyle buyurmuştur: "Cuma gecesini, geceler arasında seçip namaz ve ibadete tahsis etmeyin."[317]

Hanbeliler'e göre: Teheccüdün efdali, gecenin son bölümünde olanıdır. Nitekim Rasulullah Efendimiz (sallallahu aleyhi ve sellem)'in Amr b. Anbese'ye bu hususta tavsiyeleri olmuştur.

Aynı zamanda gecenin son üçte biri kalınca Cenab-ı Rabbi'l-Alemin'in rahmet ve gufranıyla dünya semasına tecelli etmesi ve kullarına seslenmesiyle ilgili hadis, bu namazın gecenin son bölümünde kılınmasının daha faziletli olduğuna delalet etmektedir.

Gece namazına kalkıldığında ağzı misvaklamak sünnettir. Aynı zamanda teheccüde iki rekatla başlamak da müstehabdır.[318]

Ayrıca bu namaz, vitir dahil on bir veya on üç rekata kadar kılınabilir. Nitekim İbn Abbas (radıyallahu anh)'ın Rasulullah Efendimiz (sallallahu aleyhi ve sellem)'in on üç rekat, Hz. Aişe validemiz (radıyallahu anha)'nın da on bir rekat kıldığını söylediklerine dair sahih rivayet varid olmuştur.

Teheccüd namazını itiyad haline getiren kimsenin, onu kaçırdığı takdirde bu mezhebe göre, onu sabah namazından sonra öğle namazına kadar olan süre içinde kaza etmesi müstehabdır.[319]

317 Ebu Yahya Zekeriya el-Ensari/Fethü'l-Vahhab bi-Şerhi Menheci't-Tullab: 58

318 İbn Kudame/el-Muğni: 1/771,772, 773'den özetlenerek.

319 İbn Kudame/el-Muğni: 1/774

Malikiler'e göre de, teheccüd namazı menduptur ve ikişer rekat halinde kılınması sünnettir.[320]

Konuyla İlgili Hadis-i Şerifler Ve Tahliller

Bu konuda İbn Adiy'in, Taberani'nin ve Beyhaki'nin Bilal'dan yaptıkları, "Size gereken gece kalkıp (teheccüd) namazı kılmaktır. Çünkü bu sizden önceki salihlerin yol ve adetidir" mealindeki rivayetin isnadında el-Leys'in katibi Abdullah b. Salih bulunuyor ki, bu zat hakkında farklı tespitler söz konusudur. Zehebi bu isim üzerinde durmamıştır.

İbn Mace'nin Cabir (radıyallahu anh)'dan rivayet ettiği: "Kimin gece namazı çok olursa, gündüzleyin yüzü güzel olur" mealindeki hadisin isnadında şüphe vardır. El-Iraki bunun mevzu' hadise benzerliğine dikkat çekmiştir.[321]

310 nolu Ebu Hureyre hadisi sahihtir ve çıkarıma uygun görülmüştür.

311 nolu Amr b. Anbese hadisinin isnadındaki ricalin hepsi sahihtir. Bunu kuvvetlendirir mahiyette Kütüb-i Sitte'de geçen Ebu Hureyre (radıyallahu anh) hadisidir. Rasulullah Efendimiz (sallallahu aleyhi ve sellem): "Cenab-ı Hak her gece, gecenin üçte biri geçince (rahmet ve gufranıyla) dünya semasına iner ve şöyle buyurur: Gerçek melik benim. Artık kim bana dua edip istekte bulunursa onu karşılarım, kim benden bir istekte bulunursa veririm; kim istiğfarda bulunursa, onu bağışlarım. İşte bu hal fecr doğuncaya kadar sürer" buyurmuştur.

Buna yakın birkaç hadis-i şerif daha rivayet edilmişse de yapılan ciddi araştırmalarla münker veya zayıf oldukları tespit edilmiştir.

312 nolu Abdullah b. Amr hadisi de sahihtir ve çıkarıma uygun görülmüştür. Böylece gecenin üçte ikisi geçtikten sonra teheccüd namazına kalkmanın ve bir gün oruç tutup bir gün iftar etmenin Allah (celle celaluhu) yanında sevilen bir ibadet olduğuna açık delalet vardır.

320 Abdurrahman El-Ceziri/el-Fıkhu ale'l-Mezahibi'l-Erbaa: 1/329

321 Neylü'l-Evtar: 3/65

313 nolu Hz. Aişe hadisinin ricalinin hepsi sahihtir. Bu bab da konuyu kuvvetlendirir anlamda şu rivayet de vardır: "Rasulullah Efendimiz (sallallahu aleyhi ve sellem), Ebu Bekir Efendimiz (radıyallahu anh)'a: "Sana uğradım, okuyordun, ama sesini çok alçaltıp hafif tutuyordun?" buyurunca, o, "Münacaatta bulunduğum zat beni duymaktadır" diye cevap verdi. Bunun üzerine Rasulullah Efendimiz (sallallahu aleyhi ve sellem) ona: "Sesini biraz yükselt" buyurdu. Sonra Ömer (radıyallahu anh)'a dedi ki: "Sana uğradım, (namazda) okuyordun ve sesini yükseltiyordun?" Bunun üzerine Ömer: "Ben uyuyanları uyandırıyorum, şeytanı da kovup uzaklaştırıyorum" diye cevap verdi. Rasulullah Efendimiz (sallallahu aleyhi ve sellem) ona: "Sesini biraz alçalt." buyurdu.

Nitekim Ebu Davud'un İbn Abbas (radıyallahu anh)'dan yaptığı rivayete göre, adı geçen şöyle demiştir: "Rasulullah Efendimiz (sallallahu aleyhi ve sellem)'in kıraati, odasında ve evinde bulunanlara duyuracak bir tonda idi."

Buna yakın anlamda Ebu Davud'un yaptığı rivayette, Ebu Hureyre (radıyallahu anh) diyor ki: "Rasulullah Efendimiz (sallallahu aleyhi ve sellem)'in geceleyin kıraatine gelince: Bazen sesini yükseltir, bazen da alçaltırdı."

Şüphesiz bütün bu rivayetler geceleyin kılınan namazla ilgilidir. Gündüz namazına gelince, ister farz, ister nafile olsun, cemaatle kılınmadığı takdirde çevresindekilerin işitmeyeceği dikkate alınarak bir kıraat yapılır; daha doğrusu sadece kendisi işitecek kadar hafif okur. Nitekim Rasulullah Efendimiz (sallallahu aleyhi ve sellem) ashabına uğradığında namaz kıldıklarını ve kıraatte birbirlerine duyuracak kadar seslerini yükselttiklerini görünce onlara şöyle tavsiyede bulundu: "Şüphesiz namaz kılan kimse, ancak aziz ve celil olan Rabbine münacaatta bulunuyor. O bakımdan kime münacatta bulunduğuna dikkat etsin ve Kur'an okurken birbirinize duyuracak şekilde sesinizi yükseltmeyin."

Bu hadisi Ahmed b. Hanbel rivayet etmiş ve el-Irakî de bunun isnadının sahih olduğunu belirtmiştir.

Gece namazına kalkıldığında önce hafif sayılacak şekilde iki rekat namaz kılmak, sonra da kıyamı uzun tutmak suretiyle ikişer rekat halinde kıl-

mak müstehabdır.

Nitekim Hz. Aişe validemiz (radıyallahu anha)'dan yapılan rivayete göre, adı geçen diyor ki: "Rasulullah Efendimiz (sallallahu aleyhi ve sellem) gece namazına kalkınca,önce hafif iki rekat ile başlardı."[322]

Ebu Hureyre (radıyallahu anh) ise, şöyle demiştir: Rasulullah Efendimiz (sallallahu aleyhi ve sellem)'den duydum buyurdu ki: "Sizden biriniz geceleyin kalkınca, namazına önce hafif iki rekatla başlasın."[323]

Bu iki hadis de sahihtir ve gece namazına önce hafif iki rekat kılmak suretiyle başlamanın meşruiyetine delalet etmektedir.

Şüphesiz böyle yapmanın birtakım faydaları söz konusudur:

a- Önce bedene az bir hareket sağlamayı ve ondan sonra ayakta daha fazla durmaya yönelmeyi amaçlar.

b- Daha iyi toparlanmaya, ilahi huzurda daha çok saygı ve tazimle durmaya yardımcı olur.

Hadis-i Şeriften Çıkarılan Hükümler

1. Gecenin bir bölümü geçtikten sonra uykudan kalkıp teheccüd namazı kılmak sünnet veya müstehapdır.
2. Bu namaz Rasulullah Efendimiz (sallallahu aleyhi ve sellem) hakkında vacib idi.
3. Gece namazının en azı, iki, en çoğu sekiz rekattır.
4. Vitir namazıyla birlikte bu on bir rekat eder.
5. Gece namazına önce hafif sayılır anlamda iki rekatla başlamak, sonra diğer rekatlarda kıyam ve kıraati, uzatmak sünnet veya müstehabdır.

322 Müslim/Misafirîn: 197. Ahmed: 6/30

323 Müslim/Misafirîn: 198. Ahmed: 2/399

6. Gece namazına daha çok gecenin üçte ikisi geçtikten sonra kalkmak müstehapdır.

7. Gece namazını itiyad haline getiren kimsenin onu bir mazeret yokken terketmesi, Şafiîler'e göre mekruhtur.

8. Gece namazında çevreyi rahatsız etmemek şartıyla sesi biraz yükseltmekte bir sakınca yoktur. Bazen az yüksek sesle, bazen da hafif alçak sesle kıraatte bulunmak suretiyle kılmak daha uygundur. Öyle ki, sesi, ortam ve şartları dikkate alarak ayarlamak müstehabdır.

9. Gece namazı kalbi yufkalaştırıp irfanı artırır. Yüzde ilahi letafetin tecellisine sebep olur.

10. Rahmet meleklerinin daha çok yaklaşmasını, şeytanın uzaklaşmasını sağlar.

DUHA (KUŞLUK) NAMAZI VE FAZİLETİ

Sabah namazından sonra güneş doğup bir mızrak (yaklaşık 35-45 dakikalık süre) yükselinceye kadar namaz kılmak müctehid imamların çoğuna göre mekruhtur. İmamlardan bir kısmına göre ise, sabah namazından sonra güneş doğuncaya kadar kaza namazı kılınabilir.[324]

Kuşluk vakti olunca, hayata yepyeni bir güçle, tazelenmiş imanla dönmek ve o günü kalp huzuruyla ve ilahi murakaba şuuruyla geçirmek için en az iki rekat namaz kılmak sünnettir. Rasulullah Efendimiz (sallallahu aleyhi ve sellem) fırsat ve imkan buldukça bu namaza devam etmiş ve ashabına da tavsiyede bulunmuştur.

عَنْ اَبِي هُرَيْرَةَ قَالَ أَوْصَانِي خَلِيلِي صَلَّى اللهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ بِثَلاَثٍ بِصِيَامِ ثَلاَثَةِ أَيَّامٍ فِي كُلِّ شَهْرٍ وَرَكْعَتَيِ الضُّحَى وَأَنْ أُوتِرَ قَبْلَ أَنْ أَنَامَ.

Yapılan sahih rivayete göre, Ebu Hureyre (radıyallahu anh) şöyle demiştir: "Gönül dostum Rasulullah Efendimiz (sallallahu aleyhi ve sellem) bana şu üç şey ile tavsiyede bulundu: Her ay üç gün oruç tutmayı, kuşluk vakti iki rekat namaz kılmayı, uyumadan önce vitir namazını kılmayı."[325]

عَنْ أَبِي ذَرٍّ قَالَ: قَالَ رَسُولُ اللهِ صَلَّى اللهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ: يُصْبِحُ عَلَى كُلِّ سُلاَمَى مِنْ أَحَدِكُمْ صَدَقَةٌ فَكُلُّ تَسْبِيحَةٍ صَدَقَةٌ وَكُلُّ تَحْمِيدَةٍ صَدَقَةٌ وَكُلُّ تَهْلِيلَةٍ صَدَقَةٌ وَكُلُّ تَكْبِيرَةٍ صَدَقَةٌ وَأَمْرٌ بِالْمَعْرُوفِ صَدَقَةٌ وَنَهْيٌ عَنِ الْمُنْكَرِ

324 Kasanî/Bedayiu's-Sanayi': 1/296

325 Buhari/Teheccüd: 33, Savm: 60. Müslim/Misafirin: 85, 86. Ebu Davud/Vitir: 7. Nesai/Siyam: 8, Kıyamu'l-Leyl: 28. Darimi/Salat: 151, Savm: 38. Ahmed: 2/229, 233, 254, 258, 260. 5/161, 172. 6/440, 450

صَدَقَةٌ وَيُجْزِى مِنْ ذَلِكَ رَكْعَتَانِ يَرْكَعُهُمَا مِنَ الضُّحَى.

Ebu Zer (radıyallahu anh)'dan yapılan rivayete göre, Rasulullah Efendimiz (sallallahu aleyhi ve sellem) şöyle buyurmuştur: "Sizden her biriniz sabahladığında her eklemine karşı bir sadaka gerekir. Her tesbih bir sadakadır, her tahmid bir sadakadır ve her tehlil de bir sadakadır; her tekbir de bir sadakadır; iyilikle emretmek de bir sadakadır, kötülükten menetmek de bir sadakadır. Bunların hepsine karşılık, kuşluk vakti kılınan iki rekat namaz kafi gelir."[326]

وَعَنْ عَبْدُ اللهِ بْنِ بَرِيدَةَ عَنْ أَبِيهِ قَالَ: سَمِعْتُ رَسُولَ اللهِ صَلَّى اللهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ: فِي الإِنْسَانِ ثَلاَثَ مِائَةٍ وَسِتُّونَ مَفْصَلٍ. فَعَلَيْهِ أَنْ يَتَصَدَّقَ عَنْ كُلِّ مِفْصَلٍ مِنْهُ صَدَقَةً. قَالُوا فَمَنِ الَّذِى يُطِيقُ ذلِكَ يارَسُولَ اللهِ؟ قَالَ النُّخَامَةُ فِي المَسْجِدِ يَدْفِنُهَا. أَوِ الشَّىْءُ يُنَحِّيهِ عَنِ الطَّرِيقِ. فإِنْ لَمْ يَقْدِر فَرَكْعَتَا الضُّحَى عَنْكَ.

Bu manayla Rasulullah Efendimiz (sallallahu aleyhi ve sellem) şöyle buyurmuştur: "İnsanda 360 eklem vardır. Her ekleme karşılık bir sadaka vermesi gerekir." **Bunun üzerine ashab-ı kiram: "Ya Rasulallah! Kimin buna gücü yeter?" deyince, Rasulullah Efendimiz (sallallahu aleyhi ve sellem):** "Mescide atılan sümüğü savıp gidermek veya yolda (gelip geçenlere eziyet veren) şeyi uzaklaştırıp atmak (bu sadakalara bedel kafi gelir). Buna da gücü yetmeyen kimseye iki rekat kuşluk namazı yeter."[327]

وَعَنْ نُعَيْمِ بْنِ هَمَّارٍ عَنِ النَّبِيِّ صَلَّى اللهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ قَالَ: قَالَ رَبُّكُمْ عَزَّ وَ جَلَّ يَا ابْنَ آدَمَ صَلِّ لِى أَرْبَعَ رَكَعَاتٍ مِنْ أَوَّلِ النَّهَارِ أَكْفِكَ آخِرَهُ.

---

326 Buhari/Sulh: 11, Cihad: 72. Müslim/Misafirin: 84, Zekat: 56. Ebu Davud/Tatavvu': 12, Edeb: 160. Ahmed: 2/316, 328

327 Müslim/Zekat: 54. Ebu Davud/Adab: 160. Ahmed: 5/354, 359

Nuaym b. Hemmar (radıyallahu anh)'dan Rasulullah Efendimiz (sallallahu aleyhi ve sellem) şöyle buyurmuştur: "Aziz ve Celil olan rabbiniz buyurdu ki: Ey âdemoğlu! Günün evvelinde benim için dört rekat namaz kıl, günün sonunda ben sana yeterli olayım."[328]

Hadis-i Şerifle İlgili Mezheplerin İctihad Ve Yorumları

Hanefîler'e göre: Duha (kuşluk) namazı menduptur. En azı iki, en çoğu on iki rekattır. Vakti ise, güneş (bir mızrak boyu) yükseldikten zevale kadar olan zaman dilimidir.[329]

Şafiîler'e göre: Kuşluk namazının en azı iki, efdali altı, ekseri on iki rekattır. Bazısına göre, efdali sekiz rekattır. Her iki rekatta bir selam vermek menduptur.[330]

Kuşluk namazı sünnettir. Vakti ise, Hanefiler'de olduğu gibi, güneş bir mızrak boyu yükseldikten sonra başlar, zeval vaktine kadar devam eder. Gündüzün dörtte biri geçtikten sonra kılınması ise daha faziletlidir.[331]

Hanbeliler'e göre: Kuşluk namazı müstehabdır. Vakti ise güneş biraz yükselip ısısı artıp şiddetlendiği zamandır. Bu namaza devam etmek, Ebu'l-Hattab'a göre müstehabdır. Çünkü Rasulullah Efendimiz (sallallahu aleyhi ve sellem) bunu ashabına tavsiye etmiştir.

Bazılarına göre, kuşluk namazına devam etmek müstehab değildir. Çünkü Rasulullah Efendimiz (sallallahu aleyhi ve sellem) ona devam etmemiştir.[332]

Malikiler'e göre: Kuşluk namazı te'kiden menduptur. "Sünnettir" diyenler de olmuştur. Bu namazı, ikindi namazıyla güneş batması arasında geçen süre kadar güneş doğduktan sonra geciktirmek daha faziletlidir.[333]

328 Ebu Davud. Müsned-i Ahmed: 3/359. 4/153

329 Fetavay-ı Hindiyye: 1/112

330 Ebu Yahya Zekeriyya El-Ensari/Fethu'l- Vahhab bi- Şerhi Menheci't Tullab: 1/57

331 Abdurrahman El-Ceziri/el-Fıkhu ale'l-Mezahibi'l- Erbaa: 1/332

332 İbn Kudame/El-Muğni: 1/767, 768

333 Abdurrahman El-Ceziri/el-Fıkhu ale'l-Mezahibi'l- Erbaa: 1/332

Konuyla İlgili Diğer Hadis-i Şerifler Ve Tahliller

325 nolu Ebu Hureyre hadisinin ricali sahihtir. Nitekim bunu kuvvetlendirir mahiyette bir diğer rivayet yine Ebu Hureyre (radıyallahu anh)'dan yapılmıştır. Rasulullah Efendimiz (sallallahu aleyhi ve sellem) şöyle buyurmuştur: "Duha (kuşluk) namazının iki rekatına devam edip koruyan kimsenin günahları deniz köpüğü kadar bile olsa, bağışlanır." Tirmizi bu hadisi hasenlemiş ve Ebu Said (radıyallahu anh)'dan yaptığı rivayetle bunun arasında bağ kurmuştur. Şöyle ki, Ebu Said diyor ki: "Rasulullah Efendimiz (sallallahu aleyhi ve sellem) bazen duha namazına öyle devam ederdi ki, biz "Artık bir daha onu bırakmayacak" derdik. Bazen da öyle bırakırdı ki, biz "artık bir daha bu namazı kılmayacaktır" derdik."

Muaz el-Adviyye diyor ki: Hz. Aişe (radıyallahu anha)'ya sordum: Rasulullah Efendimiz (sallallahu aleyhi ve sellem) kuşluk namazı kılar mıydı? O bana şu cevabı verdi: "Evet dört rekat kılar ve Allah (celle celaluhu)'nun dilediği kadar rekatları artırırdı."

Bunu, Müslim, Nesai ve Tirmizi rivayet etmişlerdir. Bu konuda birçok rivayet daha vardır. İbn Kayyım bunları yedi maddede toplamıştır:

Sünnettir: Rasulullah Efendimiz (sallallahu aleyhi ve sellem) bazı olay ve sebeplerden dolayı kuşluk vakti namaz kılmıştır. Nitekim Mekke'nin fetih günü Ümmü Hani' (radıyallahu anh) diyor ki: Rasulullah Efendimiz (sallallahu aleyhi ve sellem) çok hafif olmak üzere kuşluk vakti sekiz rekat namaz kıldı." O bakımdan emirler bu namaza "Fetih Namazı" da demişlerdir.

Seferden dönünce bu vakte rastladığı zaman namaz kılmıştır. Hz. Aişe validemiz (radıyallahu anha) bu konuda şöyle demiştir: "Rasulullah Efendimiz (sallallahu aleyhi ve sellem) seferden dönünce eve girmeden mescide girer ve iki rekat namaz kılardı."

Bir sahabinin evinde kuşluk vakti namaz kılması, kuşluk niyetiyle değil, ev sahibine namaz nasıl kılınır hususunu göstermek ve öğretmek içindi.

Müstehab bile değildir.

Bazen kılmak, bazen terketmek müstehabdır.

Bid'attir, kılınmaması daha doğru olur. İbn Ömer (radıyallahu anh)'dan da bu anlamda bir rivayet vardır.

Muhaddis El-Hakim ise, bu namazın sünnet olduğunu ispat eder anlamda yirmi kadar sahabeden rivayet yapmış ve bu konuda özel bir bölüm meydana getirmiştir. Suyuti de bu konuyla ilgili rivayetleri bir araya getirerek bir cüz oluşturmuş ve sünnet veya müstehab olduğunu belirtmiştir.

Böylece bütün rivayet, tespit ve görüşler bir araya getirildiğinde, kuşluk namazının sünnet veya müstehab olduğu ağırlık kazanıyor.

326 nolu Ebu Zer hadisinin senedi sahihtir.

328 nolu Nuaym b. Hemmar hadisi üzerinde hayli ihtilaf (görüş ve tespit farkları) vardır. Önce "Hemmar" ismi üzerinde durulmuştur: Kimine göre "Hammâr", kimine göre "Hemmar", kimine göre "Heddar", kimine göre "Hemmam" ve kimine göre de "Hammar'dır.

O bakımdan bu isim şüpheyle karşılanmıştır.

Hadis-i Şeriften Çıkarılan Hükümler

1. Kuşluk namazı, sünnet veya müstehabdır.
2. En azı iki rekat, en çoğu on iki rekattır. Dört veya sekiz rekat olarak kılınması daha faziletlidir.
3. İki rekatta bir selam vermek daha faziletlidir.
4. Kuşluk namazının vakti, güneş bir mızrak boyu yükselince (yaklaşık 35-45 dakikalık süre) başlar, zevale kadar devam eder.
5. Malikiler'e göre, vacib kuvvetinde sünnettir.
6. Her gün mutlaka devam edilmesi sünnet değildir.
7. Büyük ecir ve mükafatlara vesiledir.

TAHİYYETÜ'L-MESCİD NAMAZI

Cami ve mescidler, Cenab-ı Hakk'a ibadet edilen kutsal evlerdir. Oralarda ancak Allah (celle celaluhu)'ya kulluk ölçüleri içinde ve kuralları doğrultusunda mü'minler izzet ve şeref kazanıp gerçek kişiliklerini bulurlar. Aynı zamanda fanilere kul olma zilletinden kurtulup Hakk'a yakınlık sağlamanın mutluluğuna erişirler.

Şüphesiz mabedler, ilahi rahmet ve gufranın bolca tecelli ettiği, rahmet dileyen meleklerin nöbetleşe uğradığı müstesna yerlerdir. O bakımdan abdestli bir vaziyette cami ve mescidlere giren müslümanın, oraya hürmet ve tazim niyetiyle oturmadan önce hafif anlamda Allah rızasını arzulayarak iki rekat namaz kılması tavsiye edilmiştir.

184

عَنْ أَبِي قَتَادَةَ قَالَ: قَالَ رَسُولُ اللهِ صَلَّى اللهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ: إِذَا دَخَلَ اَحَدُكُمْ اَلْمَسْجِدَ فَلاَ يَجْلِسْ حَتَّى يُصَلِّيَ رَكْعَتَيْنِ

Katade (radıyallahu anh)'dan yapılan rivayete göre, Rasulullah Efendimiz (sallallahu aleyhi ve sellem) şöyle buyurmuştur: "Sizden biriniz mescide girdiği zaman, iki rekat kılmadıkça oturmasın."[334]

عَنْ جَابِرِ بْنِ عَبْدِ اللهِ أَنَّ النَّبِيَّ صَلَّى اللهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ أَمَرَ سُلَيْكًا الغَطَفَانِيَّ لَمَّا أَتَى يَوْمَ الْجُمُعَةِ والنَّبِيُّ صَلَّى اللهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ يَخْطُبُ فَقَعَدَ قَبْلَ أَنْ يُصَلِّيَ الرَّكْعَتَيْنِ أَنْ يُصَلِّيَهَا.

334 Müslim/Müsafirin: 68, 70. Buhari/Salat: 60, Teheccüd: 25. Tirmizi/Salat: 117, 118. Nesai/Mesacid: 36, 37. İbn Mace/Mesacid: 13. Darimi/İsti'zan: 56. Taberani/Sefer: 58

Cabir b. Abdullah (radıyallahu anh)'dan yapılan rivayete göre: Gatafan kabilesinden Selik cuma günü mescide girdiğinde oturdu. O sırada Rasulullah Efendimiz (sallallahu aleyhi ve sellem) hutbe irad ediyordu. Ona iki rekat namaz kılıp öyle oturmasını emretti."[335]

عَنْ جَابِرٍ أَيْضًا أَنَّ النَّبِيَّ صَلَّى اللهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ أَمَرَ لَمَّا أَتَى الْمَسْجِدَ لِثَمَنِ جَمَلِهِ الَّذِي إِشْتَرَاهُ مِنْهُ صَلَّى اللهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ أَنْ يُصَلِّيَ الرَّكْعَتَيْنِ.

Müslim'in yaptığı tahricde ise konu şöyle ifade edilmiştir: "Gatafan kabilesinden Selik, Rasulullah Efendimiz (sallallahu aleyhi ve sellem)'e sattığı devenin bedelini almak üzere Mescide geldiğinde, Rasulullah Efendimiz (sallallahu aleyhi ve sellem) ona iki rekat kılmasını emretti."

Bu iki rivayetten birinden namaz kılmadan oturması nehyedilmiş, diğerinde ise namaz kılması emredilmiştir. Rivayetlerin zahiri, emrin vücuba; nehyin bu vücubun tahkikine, terkinin de tahrimine delalet etmektedir. Buna dayanarak Zahiri'ler "Tahiyyetü'l-Mescid Namazı'nın vücubunu kabul etmişlerdir.

Cumhur ise bu konudaki diğer rivayetleri de dikkate alarak, Tahiyyetü'l-Mescid namazının sünnet olduğunu belirtmiştir. İmam Nevevi de "Bu hususta ümmetin icmaı vardır" diyerek cumhurun görüşüne katılmıştır.

Cumhur bu konuda birçok delillerle birlikte daha çok şu rivayeti göz önünde bulundurmuştur: "Camiye girip içerideki cemaatin omuzlarını aşarak ilerleyen adama, Rasulullah Efendimiz (sallallahu aleyhi ve sellem): "Otur, cidden (cemaata) eziyet ettin." buyurmuş ve fakat Tahiyyetü'l-Mescid namazı kılmasını emretmemiştir."

Aynı zamanda bu namazın vacib olmadığına delil olarak da, "Ashab-ı kiramın zaman zaman mescide girip çıktıkları olurdu ki, bu girişlerinde namaz kılmazlardı" rivayeti söz konusudur. İbn Ebu Şeybe bunu Zeyd b. Es-

335 Ebu Davud/Salat: 88

lem'den rivayetle nakletmiştir.[336]

Hadis-i Şerifle İlgili Mezheplerin İctihad Ve Yorumları

Hanefiler'e göre: Tahiyyetü'l-mescid, yani mescidin Rabbine tazim namazı sünnettir. Zira tahiyyat yere değil, yerin sahibinedir. Cami ve mescidlerin sahibi ise ancak Cenab-ı Rabbi'l- Alemin'dir.

Mescid ve cami denilince umum ifade ederse de, Mescid-i Haram istisna teşkil eder. Zira oraya girildiğinde Tahiyyetü'l-Mescid değil de onun yerine tavaf yapılır. Ancak tavaf yapmak istemeyen kimsenin yine hürmeten orada da iki rekat namaz kılması tavsiye edilmiştir.

Tahiyyetü'l-mescid namazı iki rekattır. Arzu eden dört rekat kılabilirse de efdal olanı iki rekatla yetinmektir. Aynı zamanda bu namaz kerahet vaktine tesadüf ettiği takdirde kılınmaz. Mesela: Fecrden sonra veya ikindi farzından sonra cami veya mescide giren kimse Tahiyyetü'l-mescid namazı kılmaz, belki tesbih ve tehlilde bulunur ve Rasulullah Efendimiz (sallallahu aleyhi ve sellem)'e salat-ü selam getirir.

Cami ve mescide giren kimsenin oturmadan önce Tahiyyetü'l-Mescid namazı kılması meşru kılınmıştır. Bazısına göre, az oturup öyle kalkıp kılması uygun olur, denilmişse de birinci tespit ve görüş daha sahihtir.[337]

Şafiîler'e göre: Tahiyyetü'l-Mescid namazı sünnet olarak iki rekattır. Camiye giren kimsenin hemen farza veya başka bir sünnete durması da bu namazın yerine geçer ve böyle durumlarda ayrıca iki rekat kılmaya gerek yoktur. Ancak bir tek rekat kılmakla gerçekleşmeyeceği gibi, sahih görüşe göre cenaze, tilavet secdesi ve şükür secdesi de Tahiyyetü'l-Mescid yerine geçmez. Cami ve mescide tekrar girmekle de bu namaz da tekrarlanır.[338] Kerahet vakti söz konusu değildir.

---

336 Şevkani/Neylü'I-Evtar: 3/78

337 Haşiyetü't-Tahtavi Ala Meraki'l-Felah: 215

338 Gamravî/Siracu'l-Vehhac Ala Metni'l-Minhac: 65

Camiye girip oturmak isteyen kimsenin abdestli ise en az iki rekat kılması sünnettir. Bu da oturmadan önce yerine getirilir. Ancak farzı kaçırmak veya vaktin çıkması tehlikesi söz konusu olduğu zaman terkedilir.[339]

Hanbeliler'e göre: Cami ve mescide giren kimseye oturmadan önce iki rekat namaz kılmak sünnettir. Bununla beraber girip namaz kılmadan oturan kimseye yine de kalkıp iki rekat Tahiyyetü'l-Mescid kılması sünnettir. Hanbeliler bu konuda Ebu Katade hadisiyle Gatafanlı Selik olayıyla çıkarım yapmışlardır.[340]

Malikiler'e göre: Tahiyyetü'l-Mescid sadece iki rekattır. Aynı zamanda te'kiden menduptur. Sünnet olduğunu söyleyenler de olmuştur.

Tahiyyetü'l-Mescid, cami ve mescide oturmak maksadıyla giren kimseye menduptur; ama sırf bir kapısından girip diğer kapısından çıkmak için giren kimseye mendup değildir.[341]

339 Ebu Yahya Zekeriya/Fethu'l-Vehhab: 1/57

340 İbn Kudame/el-Muğni: 1/770

341 Abdurrahman El-Ceziri/el-Fıkhu ale'l-Mezahibi'l- Erbaa: 1/332, 333

ABDEST ŞÜKÜR NAMAZI

Abdest namazdan önce, Hakk'a yakınlaşmak için yapılan bir ameliyedir; aynı zamanda Cenab-ı Hakk'ın huzuruna iç ve dış temizliğini biraraya getirmek suretiyle çıkmak için yerine getirilen bir farizadır.

Abdestin sayılmayacak kadar faydaları söz konusudur. O bakımdan Cenab-ı Hak böylesine fazileti cami' bir ibadeti yerine getirmemizi bize müyesser kıldığı için iki rekat namaz kılmak suretiyle O'na arz-ı ubudiyyette bulunmak kadar tabii ne olabilir?

عَنْ اَبِي هُرَيْرَةَ أَنَّ النَّبِيِّ صَلَّى اللهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ قَالَ: لِبِلالُ عِنْدَ صَلاَةِ الْصُّبْحِ: يَا بِلالُ حَدِّثْنِي بَأَرْجَى عَمَلٍ عَمِلْتَهُ فِي الاسْلاَمِ فإنِّي سَمِعْتُ دَفَّ نَعْلَيْكَ بَيْنَ يَدَيَّ فِي الْجَنَّةِ. قَالَ: مَا عَمِلْتُ عَمَلاً أَرْجَى عِنْدِي أَنِّي لَمْ أَتَطَهَّرْ طُهُورًافِي سَاعَةٍ مِنْ لَيْلٍ أَوْ نَهَارٍ إِلاَّ صَلَّيْتُ بِذَلِكَ الطُّهُورِ مَا كُتِبَ لِي أَنْ أُصَلِّي

Ebu Hureyre (radıyallahu anh)'dan yapılan rivayete göre: Rasulullah Efendimiz (sallallahu aleyhi ve sellem), sabah namazında Bilal (radıyallahu anh)'a şöyle demiştir: 'Ya Bilal! İslam'da işlediğin en çok umut veren amelinden bana haber ver. Çünkü gerçekten ben Cennet'te hemen önümde senin ayakkabının tıkırtı sesini duydum." Bunun üzerine Bilal şöyle dedi: "Benim yanımda en çok ümit beslediğim amelim, gece olsun, gündüz olsun, ne kadar abdest aldımsa, bana takdir edilen namaz (müyesser kılınan) ne ise onu yerine getirdim" Yani abdestten sonra namaz kıldım.[342]

342 Buhari/Teheccüd: 17, Fezail-i ashab: 1/ 23. Ahmed: 2/333, 439

Dört mezhebe göre de, abdestten sonra; sefere çıkılırken ve seferden dönüldüğünde ikişer rekat namaz kılmak menduptur. Çünkü hiç kimse evinden ayrılırken kıldığı iki rekat namazdan daha hayırlı bir şey geriye bırakmış olmaz.[343]

Ka'b b. Malik (radıyallahu anh) da diyor ki: "Rasulullah Efendimiz (sallallahu aleyhi ve sellem) seferden mutlaka gündüzleyin daha çok kuşluk vakti gelmiş olurdu. Şehre girince önce mescide girer iki rekat namaz kıldıktan sonra orada bir süre otururdu."[344]

343 Abdurrahman El-Ceziri/el-Fıkhu ale'l-Mezahibi'l-Erbaa: 1/334

344 Taberani: Ka'b b. Malik (radıyallahu anh)'dan.

İSTİHARE NAMAZI

İstihare, "hayr" kökünden türetilen mezid masdardır. Türkçemizde buna "Allah (celle celaluhu)'dan hayır dileme, hayır umma" diyoruz.

Cenab-ı Hak ilmiyle, kudretiyle, rahmet ve inayetiyle her şeyi kapsayıp kuşatmış, her zerreye nüfuz etmiş ve eşyayı bütünüyle tasarrufu altında tutmuştur. O'na nisbetle geçmiş, gelecek ve şimdiki zaman diye bir kavramı söz konusu değildir.

O kudret kalemiyle beşerin kader çizgisini çizmiş; bize nisbetle olmuş, olacak her şeyi takdir edip belirlemiştir.

Bu bakımdan bir mesele hakkında tereddüt ettiğimiz veya teşebbüs etmek istediğimiz bir iş, bir konuya doğru adım atmaya cesaret edemediğimiz neticenin iyi mi, yoksa kötü mü olacağını kestiremediğimiz zaman, Rasulullah Efendimiz (sallallahu aleyhi ve sellem)'in tarif ettiği şekilde Cenab-ı Hak'ka yönelip O'ndan hayır ve yardım, ilham ve işaret beklememiz tavsiye edilmiştir.

Bunun için önce istiharede bulunmamız sünnettir.

عَنْ جَابِرِ بْنِ عَبْدِ اللهِ قَالَ: كَانَ رَسُولُ اللَّهِ صَلَّي اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ يُعَلِّمُنَا الاسْتِخَارَةَ فِي الأُمُورِ كُلِّهَا كَمَا يُعَلِّمُنَا السُّورَةَ مِنَ الْقُرْآنِ يقول: إِذَا هَمَّ أَحَدُكُمْ بِالأَمْرِ فَلْيَرْكَعْ رَكْعَتَيْنِ مِنْ غَيْرِ الفَرِيضَةِ، ثُمَّ لْيَقُلِ: اَللَّهُمَّ إِنِّي أَسْتَخِيرُكَ بِعِلْمِكَ، وَأَسْتَقْدِرُكَ بِقُدْرَتِكَ، وَأَسْأَلُكَ مِنْ فَضْلِكَ الْعَظِيمِ؛ فَإِنَّكَ تَقْدِرُوَلاَ أَقْدِرُ، وَتَعْلَمُ وَلاَ أَعْلَمُ، وَأَنْتَ عَلاَمُ الْغُيُوبِ. اَللَّهُمَّ إِنْ كُنْتَ

تَعْلَمُ أَنَّ هَذَا الأَمْرَ خَيْرٌ لِي فِى دِينِي وَمَعَاشِي وَعَاقِبَةِ أَمْرِي، أَوْ قَالَ عَاجِلِ أَمْرِي وَآجِلِهِ فَاقْدُرْهُ لِى وَيَسِّرهُ لِي، ثُمَّ بَارِكْ لِي فِيهِ، وإن كُنْتَ تَعْلَمُ أَنَّ هذا الأمْرَ شَرٌّ لِي فِي دِينِي وَعَاقِبَةِ أَمْرِي، أَوْ قَالَ: عَاجِلِ أَمْرِي وَآجِلِهِ، فَاصْرِفْهُ عَنِّي عَنْهُ، وَاقْدُرْ لِي الْخَيْرَ حَيثُ كَانَ،ثُمَّ رَضِّنِي بِهِ قَالَ: وَيُسَمِّي حَاجَتَهُ.

Cabir b. Abdillah (radıyallahu anh) diyor ki: Rasulullah Efendimiz (sallallahu aleyhi ve sellem), bize hemen her işte, Kur'an'dan nasıl bir sure öğretiyorduysa, öylece istiharede bulunmamızı da öğretti. O şöyle buyurdu:

"Sizden biriniz bir işe başlamaya azmedip yönelince, önce farz namazdan başka olmak üzere iki rekat namaz kılsın ve arkasından şöyle desin: Allah'ım Senin ilminle Senden hayır diler ve umarım; Senin kudretinle Senden kudret isterim ve Senin o büyük fazl-u kereminden dilerim. Çünkü gerçekten Senin kudretin yeter, benim kudretim yetmez; Sen bilirsin, ben bilmem. Sen gaybleri çokça bilensin.

Allah'ım! Eğer şu (teşebbüs etmek istediğim) işin benim dinim, geçimim ve akıbetim için hayırlıysa, (veya şöyle der: Şimdi ve şimdiden sonraki durumum ve işim için hayırlıysa), onu bana takdir edip kolaylaştır; sonra da onu benim için mübarek kıl. Eğer bu iş dinim, geçimim ve akıbetim için (veya şöyle der: Şimdiki ve şimdiden sonraki durumum için) şer ve kötüyse, onu benden çevirip uzaklaştır, beni de ondan. Hayır ve iyilik ne yandaysa onu bana takdir eyle ve sonra da beni hoşnut kıl onunla.

Bunları söyledikten sonra asıl haceti ne ise onu söyler."[345]

İbn Mes'ud (radıyallahu anh) diyor ki: "Rasulullah Efendimiz (sallallahu aleyhi ve sellem) bize istiharede bulunmamızı öğretti. O şöyle buyurdu: "Sizden biriniz bir işe teşebbüste bulunmayı dilediği zaman şöyle desin:"[346]

345 Buhari/Teheccüd: 25, Daâvat: 49, Tevhid: 10. Tirmizi/Vitir: 18. İbn Mace/İkamet: 188. Ebu Davud/Vitir: 3. Nesai/Nikah: 26, 27. Ahmed: 3/344

346 Taberani: İbn Mes'ud (radıyallahu anh)'dan.

وَعَنْ أَبِي بَكْرٍ ٱلصِّدِّيقِ: أَنَّ النَّبِيَّ صَلَّى اللهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ كَانَ إِذَا أَرَادَ أَمْرًا قَالَ اَللَّهُمَّ خِرْلِي وَاخْتَرْلِي.

Ebu Bekir Sıddik Efendimiz (radıyallahu anh) diyor ki: "Rasulullah Efendimiz (sallallahu aleyhi ve sellem) bir işe teşebbüsü murad ettiği zaman, şöyle dilek ve duada bulunurdu: "Allah'ım! Bunu benim için hayırlı eyle ve seç."[347]

Ebu Said (radıyallahu anh)'dan yapılan rivayete göre, adı geçen şöyle demiştir: "Rasulullah Efendimiz (sallallahu aleyhi ve sellem)'den işittim şöyle buyuruyordu: "Sizden biriniz bir iş ve durumu irade ettiği zaman şöyle dua ve dilekte bulunsun: Allah'ım! Senin ilminle Senden hayır diliyorum.." Sonunda da şunu söyler: La havle vela kuvvete illa billah."[348]

İbn Abbas ve İbn Ömer (radıyallahu anhuma) şöyle demişlerdir: "Rasulullah Efendimiz (sallallahu aleyhi ve sellem), bize nasıl Kur'an'dan bir sure öğretiyorduysa, öylece istiharede bulunmayı da öğretti. Şöyle dilek ve duada bulunmamızı buyurdu: "Allah'ım! Senden hayır ve iyilik diliyorum."[349]

وعَنِ سَعْدِ بْنِ اَبِي وَقَّاصٍ قَالَ: قَالَ رَسُولَ الله صَلَّى اللهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ مَنْ سَعَادَةِ بْنِ آدَمَ إِسْتِخَارَتُهُ اللهَ عَزَّ وَ جَلَّ.

Sa'd b. Ebi Vakkas (radıyallahu anh)'dan yapılan rivayete göre, Rasulullah Efendimiz (sallallahu aleyhi ve sellem) şöyle buyurmuştur: "Ademoğlunun saadetine delalet eden (hususlardan biri de), Aziz ve Celil olan Allah (celle celaluhu)'a istihare etmesi, O'ndan hayır ve iyilik ummasıdır."[350]

345 nolu Cabir hadisinde iki rekat namaz kılmakla emredilmesi, vücup ve farziyeti gerektirmemektedir. Zira sahih tespitlere göre, Rasulullah

347 Tirmizi/Vitir: 18, Kader: 15

348 Ebu Ya'la El-Mevsalî

349 Taberani Fi'l-Kebîr

350 Tirmizi/Kader: 15. Ahmed: 1/168

Efendimiz (sallallahu aleyhi ve sellem), bedevinin: "Şu beş vakit namazı Allah mı farz kıldı?" şeklindeki sorusuna, "Evet" diye cevap vermiş ve bedevinin "Bundan fazlası var mıdır?" sorusuna ise, "Hayır, meğerki nafile kılasın" buyurmuştur. Şüphesiz bu hadis, sadece beş vakit namazın farz kılındığına açık delil olarak bulunuyor.

Hadis-i Şerifle İlgili Mezheplerin İctihad Ve Yorumları

Dört mezhep imamlarının hepsi de istihare namazının meşruiyetini kabul etmiştir.

Hanefiler'e göre: İstihare, hayırlı bir işi arzulamak ve hayırla sonuçlanmasını dilemektir. O bakımdan gelecekle ilgilidir. Cenab-ı Hakk'ın iki durumdan hayırlı olanını göstermesi için O'na yönelip iki rekat namazla bu hususta ki dileği arz etmekle gerçekleşir.[351]

Abdurrahman El-Ceziri'ye göre de, istihare namazı dört mezhebin fıkhında menduptur.[352] İbn Kudame de Cabir hadisini naklederek bu namazın mendup olduğuna temas etmiştir.

Hadis-i Şeriften Çıkarılan Hükümler

1. Bir işe başlamada tereddüt hasıl olduğu zaman, istiharede bulunmak menduptur.
2. İstihare namazı iki rekattır ve diğer namazlar gibi kılınır.
3. Namazdan sonra Cabir (radıyallahu anh) hadisinde geçen dua okunur.

351 Haşiyetüt-Tahtavi: 217

352 El-Fıkhu ale'l-Mezahibi'l-Erbaa: 1/335

NAFİLE NAMAZIN CEMAATLE KILINMASI

Bilindiği gibi, nafile namazlardan Teravih, Husuf (ay tutulma), Küsuf (güneş tutulma) namazı cemaatle kılınır. Vitri sünnet kabul eden mezheplere göre, bu namaz da Ramazan'da cemaatle kılınır.

Diğer nafile namazların münferiden kılınması tavsiye edilmiş ve cemaatle kılınması ise, çoğu imamlara göre mekruh sayılmıştır.

عَنْ زيد بن ثابت أَنَّ النَّبِيِّ صَلَّى اللهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ: أَفْضَلُ الصَّلاَةِ الْمَرْءِ فِي بَيْتِهِ إِلاَّ الْمَكْتُوبَةَ.

Zeyd b. Sabit (radıyallahu anh)'dan yapılan rivayete göre, Rasulullah Efendimiz (sallallahu aleyhi ve sellem) şöyle buyurmuştur: "Namazın efdali (en üstünü ve faziletlisi), kişinin kendi evinde kıldığı namazdır; ancak farz namazlar müstesna."[353]

عَنْ عمر بن الخطاب: قال سألت رَسُولَ الله صَلَّى اللهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ فَقَالَ: أَمَّا صَلاَةُ الرَّجُلِ فِي بَيْتِهِ فَنُورٌ فَنَوِّرُوا بُيُوتَكُمْ.

Hz. Ömer Efendimiz (radıyallahu anh)'dan yapılan rivayete göre, adı geçen diyor ki: "Rasulullah Efendimiz (sallallahu aleyhi ve sellem)'den (namazın mescidde kılınmasıyla, evde kılınması hakkında) sordum. Buyurdu ki: "Ama kişinin kendi evinde kıldığı namaz nurdur. O halde evinizi nurlandırın."[354]

عَنْ جَابِرٍ قَالَ قَالَ رَسُولُ الله صَلَّى اللهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ: إِذَا قَضَى أَحَدُكُمْ

353 Buhari/Ezan: 81, İ'tisam: 3. Tirmizi/Mevakıt: 213. Taberani/Cemaat: 4. Ahmed: 5/182

354 Müslim/Müsafirîn: 210. İbn Mace/İkamet: 186. Ahmed: 3/15, 59, 316

الصَّلاَةَ فِي مَسْجِدِهِ فَلْيَجْعَلْ لِبَيْتِهِ نَصِيبًا مِنْ صَلاَتِهِ فَإِنَّ اللهَ عَزَّ وَ جَلَّ جَاعِلٌ فِي بَيْتِهِ مِنْ صَلاَتِهِ خَيْرًا.

Cabir (radıyallahu anh)'dan yapılan rivayete göre, Rasulullah Efendimiz (sallallahu aleyhi ve sellem) şöyle buyurmuştur: "Sizden biriniz mescidde namazını kılıp yerine getirdikten sonra, namazından kendi evi için de bir nasip (pay) ayırsın. Çünkü Cenab-ı Hak onun evinde kıldığı namazından bir hayır meydana getirir."[355]

وَعَنْ أَبِي هُرَيْرَةَ عِنْدَ مُسْلِمٍ وَالنِّسَائِيِّ قَالَ: قَالَ رَسُولُ اللهِ صَلَّى اللهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ: لاَتَجْعَلُوا بُيُوتَكُمْ مَقَابِرَ، إِنَّ الشَّيْطَانَ يَفِرُّ مِنَ الْبَيْتِ الَّذِي يُقْرَأُ فِيهِ سُورَةُ الْبَقَرَةِ.

Ebu Hureyre (radıyallahu anh)'dan yapılan rivayete göre, Rasulullah Efendimiz (sallallahu aleyhi ve sellem) şöyle buyurmuştur: "Evlerinizi kabirler yapmayın. Çünkü gerçekten şeytan, içinde Bakara Suresi okunan evden kaçar."[356]

İbn Ömer (radıyallahu anh)'dan yapılan rivayete göre, Rasulullah Efendimiz (sallallahu aleyhi ve sellem) şöyle buyurmuştur: "Evlerinizde (de) namaz kılınız, onları kabir yapmayınız?"[357]

عَنْ عُتْبَانَ بْنِ مَالِكٍ أَنَّهُ قَالَ: يَا رَسُولَ اللَّهِ: إِنَّ السُّيُولَ تَحُولُ بَيْنِي وَبَيْنَ مَسْجِدِ قَوْمِي، فَأُحِبُّ أَنْ تَأْتِيَنِي فَأُصَلِّي فِي مَكَانٍ مِنْ بَيْتِي أَتَّخِذُهُ مَسْجِداً فَقَالَ: سَنَفْعَلُ، فَلَمَّا دخل أَيْنَ تُرِيدُ؟ فَأَشَرْتُ له إلى نَاحِيَةٍ، مِنْ الْبَيْتِ،

355 Ebu Davud/Menasik: 96. Ahmed: 2/367

356 Ebu Davud/Menasik: 97. İbn Mace/İkamet: 186. Ahmed: 2/367, 4/114, 116

357 Buhari/Ezan: 154. Nesai/İkamet: 46, Sehv: 73. Ahmed: 4/44, 5/449

فَقَامَ رَسُولَ اللهِ صَلَّى اللهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ فَصُفَفْنَا خَلْفَهُ، فَصَلَّى بِنَا رَكْعَتَيْنِ.

Utban b. Malik (radıyallahu anh) anlatıyor: 'Ya Rasulallah! Dedim. Şüphesiz benim evimle bulunduğum semt mescidi arasına (zaman zaman) sel giriyor. O bakımdan şunu arzu ediyorum: Evime şeref versen de onun bir yerinde namaz kılsan ve ben de o yeri mescid edinsem."

Bunun üzerine Rasulullah Efendimiz (sallallahu aleyhi ve sellem) ona: "İleride öyle yaparım" buyurdu. Bir süre sonra onun evine geldi ve: "Nerede namaz kılmamı arzu ediyorsun?" diye sordu.

Ravi diyor ki: Evimde münasip bir yere işaret ettim. Rasulullah Efendimiz (sallallahu aleyhi ve sellem) kalkıp orada namaza durdu, biz de O'nun arkasında saf olduk ve bize iki rekat namaz kıldırdı."

Bu rivayete dayanıp çıkarımda bulunanlara göre, nafile namazını cemaat ile kılmak sahihtir. Ancak müctehid imamların tespit, yorum ve ictihadları farklıdır.

Hadis-i Şerifle İlgili Mezheplerin İctihad Ve Yorumları

Hanefiler'e göre: Ramazan dışında nafile namazı cemaatle kılmak mekruhtur. Ancak Ramazan'da Teravih namazı nafile kapsamına girmekle beraber cemaatle kılınması meşru' kılınmıştır. O bakımdan nafile namazları cemaatle kılmamak ihtiyata daha uygundur.[358]

Yine nafile namazları evde kılmak daha faziletlidir. Rasulullah Efendimiz (sallallahu aleyhi ve sellem) bu konuda gösterişten uzak kalacağına işaretle şöyle buyurmuştur: "Farz namaz dışında adamın kıldığı en faziletli ve üstün namaz, evinde kıldığıdır."[359]

Nitekim yapılan sahih rivayete göre, Rasulullah Efendimiz (sallallahu aleyhi ve sellem) sabahın iki rekat sünnetini evinde kılıp öylece mescide gelirdi. Hem cemaatle namaz kılmak İslam'ın şeairindendir ve farzlara, vaciplere

358 Mecmau'l-Enhur Şerhu Mülteka'l-Ebhur: 1/137,138

359 Mecmau'l-Enhur Şerhu Mülteka'l-Ebhur: 1/137, 138

mahsus bir sünnettir. Nafileler için meşru' değildir. Sadece Teravih namazı bir istisna teşkil eder ki, o da Rasulullah Efendimiz (sallallahu aleyhi ve sellem)'in fiiliyle sübut bulmuştur.[360]

Şafiîler'e göre: Kaza ve nafile namazlarda cemaat farz ve sünnet değildir.[361]

Hanbeliler'e göre: Tetavvuat, yani nafile namazlar, biri cemaatle, diğeri münferiden kılınmak üzere iki kısımdır. Cemaatle kılınanı, ay tutulma, güneş tutulma ve teravih namazlarıdır. Münferiden kılınanı ise, beş vakit farza tabi olan sünnetlerle diğer nafile namazlardır.

Sünnet ve nafile namazların ise evde kılınması daha faziletlidir. Nitekim Rafi' b. Hudayc (radıyallahu anh) diyor ki: "Rasulullah Efendimiz (sallallahu aleyhi ve sellem) Beni Abdi'l-Eşhel kabilesine uğrayıp bize geldi. Akşam namazını kıldırdıktan sonra şöyle buyurdu: "Akşamın iki rekat sünnetini evinizde kılınız."[362]

Malikiler'e göre: Nafile namazları gece veya gündüz cemaat ile kılmakta bir sakınca yoktur. Bunun gibi adam kendi evinde nafile namazları ev halkıyla cemaat halinde kılabilir.[363]

Konuyla İlgili Diğer Hadis-i Şerifler Ve Tahliller

Nafile namazlar evde cemaat halinde kılınabilir diyenlerin dayandıkları birtakım rivayetler vardır:

İbn Abbas (radıyallahu anh) diyor ki: "Bir gece Rasulullah Efendimiz (sallallahu aleyhi ve sellem)'in arkasında durup namaz kıldım; ancak O'nun sol tarafında durmuş bulunuyordum; O, başımı tutup beni sağ tarafına doğru çekip götürdü."[364]

---

360 Kasanî/Bedayiü's-Sanayi': 1/297

361 Fethü'l-Vehhab bi-Şerhi Menhecil-Tullab: 1/59

362 İbn Kudame/El-Muğni: 1/762

363 Sahnûn/El-Müdevvenetü'l-Kübra: 1/97

364 Buhari-Müslim/Salat: 50, 52, 165, 176. Ebu Davud/Salat: 188. İbn Mace/Edeb: 55

Enes b. Malik (radıyallahu anh) diyor ki: "Ben ve evimizde (büyüttüğümüz) yetim bir çocuk annem Ümmü Süleym'le birlikte Rasulullah Efendimiz (sallallahu aleyhi ve sellem)'in arkasında cemaat olup namaz kıldık. Biz iki çocuk Rasulullah Efendimiz (sallallahu aleyhi ve sellem)'in arkasında, annem de bizim arkamızda durmuş bir halde Rasulullah Efendimiz (sallallahu aleyhi ve sellem)'e uyduk."[365]

Bu iki rivayet sahih olmakla beraber kılınan namazın nafile olduğu İbn Abbas rivayetinden anlaşılıyorsa da, ikinci rivayetten anlaşılmıyor. Hem bunlar haber-i vahid olduğundan müctehidlerin çoğu delil olarak seçmemiştir. Sadece İmam Malik bu rivayetlerle çıkarım yapmıştır.

Hadis-i Şeriften Çıkarılan Hükümler

1. İster farzlara bağlı sünnetler, isterse diğer nafile namazlar olsun, bunlar cemaatle kılınmaz; cemaatle kılınmasında kerahet vardır.
2. Nafile namazlardan teravih, ay tutulma ve güneş tutulma namazları cemaatle kılınır, bunda kerahet yoktur. Bu, Hanbeliler'e göredir.
3. İmam Malik'e göre, nafile namazlar gece olsun, gündüz olsun cemaatle kılınabilir. Özellikle adamın kendi evinde ev halkıyla cemaat olup kılmasında bir sakınca yoktur.

365 Müsned-i Ahmed: 3/110, 131

NAMAZ KILINMASI MEKRUH OLAN VAKİTLER

İslam, Allah (celle celaluhu)'nun insanlara en son mesajı olarak yepyeni hükümlerle, kalıcı müeyyidelerle donatılmış ve furuatta, ahkâmda diğer dinlerden ayrı hükümler getirmiş ve kötü adet ve geleneklerden ayrılıp ruha taze gıda veren esas ve prensipler koymuştur.

O bakımdan, Allah (celle celaluhu)'ya ortak koşan müşriklerin Allah (celle celaluhu)'dan başkasına ibadet ettikleri vakitlerde Müslümanların namaz kılmasını yasaklamış ve bunun için birtakım kerahet vakitlerini belirlemiştir.

عَنْ أَبِي سَعِيدٍ أَنَّ النَّبِيَّ صَلَّى اللهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ قَالَ: لاَصَلاَةَ بَعْدَ صَلاَةِ الْعَصْرِ حَتَّى تَغْرُبَ الشَّمْسُ وَلاَصَلاَةَ بَعْدَ صَلاَةِ الْفَجْرِ حَتَّى تَطْلُعَ الشَّمْسُ. وفى لفظ لاَصَلاَةَ بَعْدَ صَلاَتَيْنِ: بَعْدَ الْفَجْرِ حَتَّى تَطْلُعَ الشَّمْسُ. وَبَعْدَ الْعَصْرِ حَتَّى تَغْرُبَ.

Ebu Said (radıyallahu anh)'dan yapılan rivayete göre, Rasulullah Efendimiz (sallallahu aleyhi ve sellem) şöyle buyurmuştur: "İkindi farzından sonra güneş batıncaya kadar hiçbir namaz (meşru) değildir. Aynı zamanda sabah farzından sonra güneş doğuncaya kadar hiçbir namaz yoktur"[366]

Diğer bir anlatım ve lafızla şöyle buyurulmuştur: "İki namazdan sonra namaz yoktur: Sabah namazından sonra güneş doğuncaya kadar, ikindi namazından sonra güneş batıncaya kadar."

عَنْ عُمَرَ بْنِ الْخَطَّابِ أَنَّ النَّبِيِّ صَلَّى اللهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ نهى عن الصلاة بَعْدَ

366 Müslim/Müsafirîn: 288. Darimi/Salat: 42,143. Ahmed: 1/18, 3/46, 52, 53

الْفَجْرِ حَتَّى تَطْلُعَ الشَّمْسُ وَبَعْدَ الْعَصْرِ حَتَّى تَغْرُبَ الشَّمْسُ.

Ömer b. Hattab (radıyallahu anh)'dan yapılan rivayete göre, "Rasulullah Efendimiz (sallallahu aleyhi ve sellem), sabah namazından sonra güneş doğuncaya kadar; ikindi namazından sonra güneş batıncaya kadar namaz kılmayı yasaklamıştır."[367]

عَنْ عُمَرَو بْنِ عَبْسَةَ قَالَ قُلْتُ يَا نَبِيَّ اللهِ أَخْبِرْنِي عَنِ الصَّلاَةِ قَالَ: صَلِّ صَلاَةَ الصُّبْحِ ثُمَّ أَقْصُرْ عَنِ الصَّلاَةِ حَتَّى تَطْلُعَ الشَّمْسُ وَتَرْتَفِعَ فَإِنَّهَا تَطْلُعُ بَيْنَ قَرْنَيْ شَيْطَانٍ وَحِينَئِذٍ يَسْجُدُ لَهَا الْكُفَّارُ ثُمَّ صَلِّ فَإِنَّ الصَّلاَةَ مَشْهُودَةٌ مَحْضُورَةٌ حَتَّى يَسْتَقِلَّ الظِّلُّ بِالرُّمْحِ ثُمَّ اقْصُرْ عَنِ الصَّلاَةِ فَإِنَّ حِينَئِذٍ تُسْجَرُ جَهَنَّمُ فَإِذَا أَقْبَلَ الْفَيْءُ فَصَلِّ فَإِنَّ الصَّلاَةَ مَشْهُودَةٌ مَحْضُورَةٌ حَتَّى تُصَلِّيَ الْعَصْرَ ثُمَّ اقْصُرْ عَنِ الصَّلاَةِ حَتَّى تَغْرُبَ فَإِنَّهَا تَغْرُبُ بَيْنَ قَرْنَيْ شَيْطَانٍ وَحِينَئِذٍ يَسْجُدُ لَهَا الْكُفَّارُ.

Amr b. Absete (radıyallahu anh)'dan yapılan rivayete göre, adı geçen diyor ki: "Rasulullah Efendimiz (sallallahu aleyhi ve sellem)'e: 'Ya Nebiyyallah! Bana namazdan sözet" dedim. Buyurdu ki: "Sabah namazını kıl, sonra güneş doğup yükselinceye kadar namaz kılma, bekle. Çünkü gerçekten güneş şeytanın iki boynuzu arasından doğmaktadır ki o sırada kafirler ona secde ederler. Sonra namaz kıl, zira namaz meşhûd ve mahdurdür (yani melekler ona şahid olup hazır olurlar).Ta ki gölge yerinde titreşip (dikey mızrak misali) sağa sola meyletmediği vakte kadar (istediğin takdirde namaz kılabilirsin). Güneş tam istiva'ya gelince, o sırada Cehennem iyice köpürüp kızışır. Gölge (doğuya) doğru yönelince namaz kıl. Çünkü gerçekten namaz meşhûd ve mahdûr-

367 Buhari/Mevakıt: 30, 31, 32. Müslim/Müsafirîn: 286. Ebu Davud/Tetavvu: 10. Tirmizi/Mevakıt:

dür. İkindi vaktine kadar (istediğin kadar namaz kılabilirsin). İkindi farzını kılınca, güneş batıncaya kadar namaz kılma. Çünkü güneş şeytanın iki boynuzu arasında guruba gider ki o sırada kafirler ona secde eder."[368]

عَنْ عُقْبَةَ بْنِ عَامِرٍ قَالَ: ثَلاَثُ سَاعَاتٍ نَهَانَا أَنْ نُصَلِّيَ فِيهِنَّ أَوْ أَنْ نَقْبُرَ فِيهِنَّ مَوْتَانَا: حِينَ تَطْلُعُ الشَّمْسُ بَازِغَةً حَتَّى تَرْتَفِعَ، وَحِينَ يَقُومُ قَائِمُ الظَّهِيرَةِ وَحِينَ تَضَيَّفُ الشَّمْسُ لِلْغُرُوبِ حَتَّى تَغْرُبَ.

Ukbe bin. Amir (radıyallahu anh) diyor ki: "Rasulullah Efendimiz (sallallahu aleyhi ve sellem) bizi şu üç vakitte namaz kılmaktan ve ölülerimizi defnetmekten menetti:

- Güneş çıkıp belirginleşerek yükseldiği zaman,
- Öğleye doğru istivaya vaktinde,
- Guruba (batmaya) yönelip batıncaya kadar geçen süre içinde."[369]

Hadis-i Şerifle İlgili Mezheplerin İctihad Ve Yorumları

Hanefiler'e göre: Mekruh olan üç vakit var ki, o vakitlerde farz, vacib ve nafile olarak hiçbir namaz kılınmaz:

1. Güneş doğup bir mızrak (35-45 dakikalık süre) boyu yükselinceye kadar,
2. Güneşin gök kubbesinin ortasına gelip her şeyin gölgesinin titreşip durduğu istiva vaktinden batıya meyledinceye kadar geçen süre içinde,
3. İkindiden sonra güneşin sararıp gözün ferini almayacak duruma geldiği vakitten batıncaya kadar geçen süre içinde. Ancak o günün

368 Müslim/İman: 81. Ahmed:2/18, 23, 26, 72, 73, 90, 92, 111, 118, 121, 126, 4/118, 5/273

369 Müslim/Müsafirîn: 293. Ebu Davud/Cenaiz: 51. Tirmizi/Cenaiz: 41. Nesai/Mevakıt: 31,34, Cenaiz: 89. İbn Mace/Cenaiz: 30. Darimi/Salat: 142. Ahmed: 4/151

henüz eda edilmeyen ikindi farzı kerahetle kılınır.[370]

Hanefiler bu konuda Ukbe b. Amir hadisiyle çıkarımda bulunmuşlardır.

Sözü edilen bu üç vakitte nafile namaz kılmak tahrimen mekruhtur. İsterse o nafile namaz bir sebebe dayansın; abdestten sonra tavsiye edilen iki rekat namaz, tahiyyetü'l-mescid namazı gibi.

İmam Ebu Yusuf'a göre, istiva vaktinde nafile kılmak mekruh değildir.

Ayrıca fecr doğduktan sonra sabahın iki rekat sünnetinin dışında nafile kılmak da mekruhtur. Aynı zamanda sabahın farzından sonra da nafile kılmak mekruh sayılmıştır. Bunlar gibi ikindi farzından sonra, isterse güneş sararmamış ve gözün ferini alacak kadar parlak olsun yine de nafile namaz kılmak mekruhtur.

Akşam farzından önce de nafile kılmak mekruhtur. Bunun gibi, cuma günü hatip hutbeye çıktığı andan namaz kıldırıncaya kadar geçen süre içinde nafile kılmak mekruh sayılmıştır.

Farz namaz için ikamet getirildiğinde, sabah sünneti müstesna olmak üzere, nafile kılmak mekruhtur. Bayram namazından önce evde; sonra ise camide nafile kılmak da kerahet kapsamına girmektedir. Hac günlerinde Arafat ile Müzdelife arasında akşam namazı yatsı vaktine geciktirilir ve bu iki farz arasında nafile kılınmaz, kerahet söz konusudur.

Bunlardan başka, sofra hazır olduğunda, küçük veya büyük abdest sıkıştırdığında, farzı eda etmek için vakit daraldığında da nafile kılmak mekruhtur.[371]

Şafiîler'e göre: Mekke haremi dışında istiva vaktinde, güneş doğunca, sabah farzından sonra güneş doğup yükselinceye kadar, ikindi farzından sonra, güneş sararıp batıncaya kadar namaz kılmak mekruhtur. Ancak belli sebebe dayanan namazlar bu genellemenin dışında kalır. Kaçırılan farz na-

370 Haşiyetü't-Tahtavi ala Meraki'l-Felah: 102

371 Haşiyetü't-Tahtavi ala Meraki'l-Felah: 103

maz, güneş tutulma namazı, tahiyyetü'l-mescid namazı, şükür secdesi, başlanıp da bozulan nafilenin kazası bu cümledendir.[372]

Hanbeliler'e göre: Sabah namazından sonra güneş doğup bir mızrak boyu yükselinceye kadar, güneş gök kubbesinin ortasına gelip her şeyin gölgesinin titreşip yerinde kaldığı (istiva) zamanı ve bir de ikindi farzından sonra güneş batıncaya kadar geçen süre içinde namaz kılmak mekruhtur.

Ancak kazaya kalmış namazları; ister mutlak, isterse mukayyed olsun nezir (adak) namazları, tavaf namazı, cenaze namazı bu genellemenin dışında kalır, yani bunlar için kerahet vakti söz konusu değildir.[373]

Malikiler'e göre: Hadislerde belirtilen üç vakitte namaz kılmak menedilmiştir: Sabah namazından sonra güneş doğup yükselinceye kadar; istiva vaktinde ve bir de ikindi farzından sonra güneş batıncaya kadar.[374]

Konuyla İlgili Diğer Hadis-i Şerifler Ve Tahliller

Bu konuda ondan fazla sahih rivayet vardır. Onlardan bir kısmını nakletmekte yarar görüyoruz:

Taberani'nin Abdullah b. Amr (radıyallahu anh)'dan yaptığı rivayete göre, Rasulullah Efendimiz (sallallahu aleyhi ve sellem) şöyle buyurmuştur: "Sabah farzından sonra güneş doğuncaya kadar ve ikindi farzından sonra güneş batıncaya kadar namaz kılmayın."

Taberani'nin Zeyd b. Sabit (radıyallahu anh)'dan yaptığı rivayete göre: "Rasulullah Efendimiz (sallallahu aleyhi ve sellem) ikindi farzından sonra namaz kılmayı menetmiştir."

Tirmizi'nin Seleme b. Ekva (radıyallahu anh)'dan yaptığı rivayete göre: "Rasulullah Efendimiz (sallallahu aleyhi ve sellem) her farz namazdan sonra mutlaka iki rekat nafile kılardı; ancak sabah ve ikindi farzından sonra kılmazdı."

372 Zekeriya Ensarî/Fethu'l-Vehhab bi-Şerhi Menhecit-Tullab: 1/32

373 İbn Kudame/el-Muğni: 1/747, 752

374 Suyûtî/Tenvirü'l-Hevalik Şerhun ala Muvatta'i Malik: 1/220, 221'den özetlenerek.

Cumhur da sabah ve ikindi farzlarından sonra namaz kılmanın mekruh olduğunu belirtmiştir, İmam Nevevi ise bu hususta ittifak hasıl olduğunu söyler. Hafız İbn Hacer de aynı görüştedir. Ancak seleften bir cemaatin, mekruh vakitle ilgili hükmün kaldırıldığını iddia ettiğini nakletmekte ve bu hususta geniş bilgi vermektedir. Zahiriler de bu hususstaki nehyin mensuh olduğuna kaildirler.

İmam Şafiî ise, bu iki vakitte bir sebebe dayanan namazlar kılınabilir, demiştir.[375]

Bunların delili, Rasulullah Efendimiz (sallallahu aleyhi ve sellem)'in kaçırdığı öğle sünnetini ikindi farzından sonra kılmasıdır.

İbn Hazm ise, kerahetle ilgili hükmün nesh edildiğini belirtmiş ve şu hadisin nasih olduğunu iddia etmiştir: "Sabah farzından bir rekata -henüz güneş doğmadan- yetişen kimse ve güneş henüz batmadan ikindi farzından bir rekata yetişen kimse (o namaz yetişmiş sayılır.)"

Oysa bu hadis, vaktin geciktirilen farzıyla ilgilidir, diğer namazlarla ilgili değildir. O bakımdan kerahet hükmünü neshettiği söylenemez.

Hz. Aişe validemiz (radıyallahu anha)'nın azadlı kölesi Zekvan'ın yaptığı rivayete göre: Hz. Aişe (radıyallahu anh) şöyle demiştir: "Rasulullah Efendimiz (sallallahu aleyhi ve sellem) hem ikindi farzından sonra namaz kılar, hem de (başkasını ondan) menederdi. Aynı zamanda oruç tutup itftar etmeden ikinci gün oruca başlardı ve visali (iftar etmeden iki günü birbirine bağlayarak oruç tutmayı) menederdi."

Bu rivayetin senedinde Muhammed b. İshak'ın, Muhammed b. Amr b. Ata'dan yaptığı rivayet söz konusudur ki, Muhammed b. Amr hakkında birtakım sözler söylenmiştir. O bakımdan bu rivayete pek itibar edilmemiştir.

Hadis-i Şeriften Çıkarılan Hükümler

1. Sabah farzından güneş doğup yükselinceye, ikindi farzından, gü-

375 Neylü'l-Evtar: 3/100

neş batıncaya kadar namaz kılmak tahrimen mekruhtur. Aynı zamanda istiva vaktinde de namaz kılmak mekruhtur.

2. Sözü edilen bu üç vakitte farz, vacib ve nafile namazlardan hiç biri kılınmaz. Ancak geciktirilen ikindi farzı kerahetle kılınır.

3. Bu, daha çok rey taraftarı olan imamlara göredir.

4. Fecr doğduktan sonra sabah sünnetinden başka nafile namaz kılmak; sabah farzından sonra nafile namaz, akşam farzından önce nafile namaz kılmak mekruhtur.

5. Belirtilen bu iki vakitte kaza namazı kılmak mekruh değildir.

6. Bir sebebe dayanan namazları sözü edilen kerahet vakitlerinde kılmakta bir sakınca yoktur. Bu, daha çok İmam Şafii'nin ictihadıdır.

7. Nezir, tavaf, cenaze ve benzeri belli sebebi olan namazlar için kerahet vakti yoktur, her zaman kılınabilir. Bu, Hanbeliler'e göredir.

8. Zahiriler'e göre mekruh olan vakitlerle ilgili hüküm neshedilmiştir. O bakımdan farz, vacib ve nafile namazlar her zaman kılınabilir.

TİLAVET VE ŞÜKÜR SECDESİ

Tilavet'ten maksat, Kur'an'da geçen secde ayetlerinin okunması ve o sebeple Cenab-ı Hakk'a secde edilmesidir.

Müctehidlerden bir kısmına göre, Kur'an'ın 15, bir kısmına göre ise 14 yerinde secde ayeti geçmektedir. Aradaki fark, Hac suresinde bir mi, yoksa iki mi secde ayeti bulunduğundan kaynaklanmaktadır. İmam Malik'e göre 11 yerde geçer.

Kur'an'daki secde ayetlerini okuyan veya okunduğunu duyan müminlerin abdestli bir vaziyette Allah (celle celaluhu)'ya secde etmeleri vacib olur. Zira sözü edilen ayetlerde ya doğrudan, ya da dolayısıyla secde emredilmektedir. Şüphesiz ilahi emre uymak vücubu gerektirir ve aklı başında olan ergen her müslümana da yakışan ancak böyle yapmasıdır. Zira Rasulullah Efendimiz (sallallahu aleyhi ve sellem): "Kulun Cenab-ı Hakk'a en yakın olduğu zaman, secdede bulunduğu anlardır." buyurarak secdenin önemini ve lüzumunu belirtmiştir. Namaz ibadetinin dindeki yerinin önemi ve yüksek fazileti de bir yönüyle içendeki secdeden dolayıdır.

Kur'an'da Secde Ayetlerinin Yer Aldığı Sureler

A'raf	sûresi	: 206
Ra'd	"	: 15
Nahl	"	: 48
İsra	"	: 107
Meryem	"	: 58
Hac	"	: 18
Furkan	"	: 60

Nemi " : 25

Secde " : 15

Sad " : 24

Fussilet " : 38

Necm " : 62

İnşikak " : 21

Alak " : 19

عَنْ عَمْرِو بْنِ الْعَاصْ أَنَّهُ رَسُولَ الله صَلَّى اللهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ أَقْرَأَهُ خَمْسَ عَشْرَةَ سَجْدَةً فِي الْقُرْآنِ مِنْهَا ثَلاَثُ فِي الْمُفَصَّلِ وَفِي الْحَجِّ سَجْدَتَانِ.

Amr b. As (radıyallahu anh)'dan yapılan rivayete göre: "Rasulullah Efendimiz (sallallahu aleyhi ve sellem) ona, Kur'an'da on beş secde ayeti okutmuştur. Onlardan üçü mufassal (Necm, İnşikak, Alak) surelerdedir; ikisi de Hac suresindedir."[376]

عَنْ اِبْنِ مَسْعُودٍ أَنَّ النَّبِيِّ صَلَّى اللهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ قَرَأَ وَالنَّجْمِ فَسَجَدَ فِيهَا وَسَجَدَ مَنْ كَانَ مَعَهُ غَيرُ أَنَّ شَيْخًا مِنْ قُرَيْشٍ أَخَذَ كَفًّا مِنْ حَصًى أَوْ تُرَابٍ فَرَفَعَهُ إِلَى جَبْهَتِهِ وَقَالَ يَكْفِينِي هَذَا قَالَ عَبْدُ اللهِ فَلَقَدْ رَأَيْتُهُ بَعْدُ قُتِلَ كَافِراً.

İbn Mes'ud (radıyallahu anh)'dan yapılan rivayete göre: Rasulullah Efendimiz (sallallahu aleyhi ve sellem) Ve'n-Necm suresini okudu ve secde etti, onunla beraber bulunanlar da secde ettiler; ancak Kureyş'ten bir şeyh (yaşlı adam veya kabilenin ileri geleni) secde etmedi, o sadece yerden bir avuç kumlu çakıllı toprak alıp alnına doğru yükseltti ve "Bu bana yeter" dedi.

376 İbn Mace/İkamet: 71. Müsned-i Ebî Davud

Ravi Abdullah diyor ki: "Ben o adamın bir süre sonra kafir olarak öldürüldüğünü gördüm."[377]

عَنْ اِبْنِ عَبَّاسٍ أَنَّ النَّبِيَّ صَلَّى اللهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ سَجَدَ بِالنَّجْمِ وسَجَدَ مَعَهُ اَلْمُسْلِمُونَ وَالْمُشْرِكُونَ وَالْجِنُّ وَالْإِنْسُ.

İbn Abbas (radıyallahu anh)'dan yapılan rivayette, adı geçen şöyle demiştir: "Rasulullah Efendimiz (sallallahu aleyhi ve sellem) Necm suresini okuyup secde etti; O'nunla birlikte müslümanlar, müşrikler, cin ve ins hepsi secde ettiler."[378]

عَنْ أَبِي هُرَيْرَةَ قَالَ سَجَدْنَا مَعَ النَّبِيِّ صَلَّى اللهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ فِي إِذَا السَّمَاءُ انْشَقَّتْ وَاقْرَأْ بِاسْمِ رَبِّكَ.

Ebu Hureyre (radıyallahu anh)'dan yapılan rivayette, adı geçen şöyle demiştir: "İnşikak suresi ile Alak suresi okunduğunda Rasulullah Efendimiz (sallallahu aleyhi ve sellem)'le birlikte secde ettik."[379]

عَنْأَبِي سَعِيدٍ قَالَ قَرَأَ رَسُولُ اللهِ صَلَّى اللهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ وَهُوَ عَلَى الْمِنْبَرِ ص فَلَمَّا بَلَغَ السَّجْدَةَ نَزَلَ سَجَدَ وَسَجَدَ النَّاسُ مَعَهُ فَلَمَّا كَانَ يَوْمٌ آخَرَ قَرَأَهَا فَلَمَّا بَلَغَ السَّجْدَةَ تَشَزَّنَ النَّاسُ لِلسُّجُودِ فَقَالَ رَسُولُ اللهِ صَلَّى اللهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ: إِنَّمَا هِيَ تَوْبَةُ نَبِيٍّ وَلَكِنِّي رَأَيْتُكُمْ تَشَزَّنْتُمْ لِلسُّجُودِ فَنَزَلَ فَسَجَدَ وَسَجَدُوا.

377 Sahih-i Müslim. Buhari/Sücud: 1, 4, 5. Menakıb-i ensar: 29. Ahmed: 1/388

378 Buhari. Tirmizi. Ahmed: 1/388, 401,437, 443, 462

379 Tirmizi/Cum'a: 50. İbn Mace/İkamet: 71. Darimi/Salat: 163

Ebu Said (radıyallahu anh)'dan yapılan rivayete göre: "Rasulullah Efendimiz (sallallahu aleyhi ve sellem) minber üzerinde bulunduğu bir sırada Sad suresini okudu, secde ayetine gelince minberden inip secde etti ve insanlar da onunla birlikte secde ettiler. Başka bir gün ise, yine Sad suresini okudu ve secde ayetine gelince orada bulunanlar bir tarafa meyledip secdeye hazırlandılar. Bunun üzerine Rasulullah Efendimiz (sallallahu aleyhi ve sellem) onlara: "Bu ancak bir peygamberin tevbesiyle ilgili bir secdedir; ama sizin bir tarafa secde için meyledip hazırlandığınızı görüyorum." buyurdu ve minberden inip secde etti, oradaki insanlar da onunla birlikte secde ettiler."[380]

Hadis-i Şerifle İlgili Mezheplerin İctihad Ve Yorumları

Hanefiler'e göre: Kur'an'ın 14 yerinde geçen secde ayetleri okunduğu zaman, hem okuyanın hem de işitenin ve dinleyenin -isterse dinlemeyi kasdetsin, isterse etmesin- secde etmesi vacib olur.[381]

Secde ayetinin tamamını veya yarısını, ya da çoğunu "secde" kelimesiyle birlikte okuyan kimsenin secde etmesi vacib olur.

Okunan secde ayeti ister Arapça, ister başka bir dile çevrilmiş şekliyle tilavet edilsin fark etmez; yani her iki durumda da secde gerekli olur.

Namazda imam secde ayetini okursa, hem onun, hem de cemaatin secde etmesi vacib olur. Cemaatten biri okursa, ne kendisinin, ne de imamının secde etmesi gerekir. Ancak İmam Muhammed'e göre, namaz kılındıktan sonra o kimsenin secde etmesi gerekir.

Namaz dışındaki kimse, ister namaz kıldıran imamdan, isterse cemaatten birinden secde ayetini işitirse, kendisinin secde etmesi vacib olur.[382]

Sureyi okuyup secde ayetini atlamak mekruhtur.

Namazda secde ayeti bulunan sure okunur da secde ayetiyle zamm-ı

380 Ebu Davud. Tirmizi/Cum'a: 52. Darimi/Salat: 161, 197. Ahmed: 5/156

381 Fetava-yi Hindiyye: 1/132

382 Mecmau'l-Enhur Şerhun lie-Mülteka'l-Ebhur: 1/156, 157

sure noktalanırsa ayrıca secde etmeye gerek kalmaz, mücerred rükûya gitmek ve arkasından secde etmek kafi gelir.

Şafiiler'e göre: Tilavet secdesi sünnettir ve secde ayetleri Kur'an'ın 14 yerinde geçer. İkisi Hac suresindedir. Sad suresindeki ise, şükür secdesidir. O bakımdan şükür secdesi namaz dışında okunursa secde etmek müstehab olur. Namaz içinde ise ondan dolayı secde edilmez.

Namazda imam secde ayetini okursa, hem onun, hem de cemaatin secde etmesi sünnet olur. Namaz dışında secde ayetini okuyan veya işiten kimse, secdeye niyet ederek ellerini kaldırır, tekbir getirir ve namaz secdesi gibi secde eder. Zira tilavet secdesinde tekbir getirmek şarttır.[383]

Hanbeliler'e göre: Secde ayeti 14 yerdedir. Bu tespit aynı zamanda Hz. Ebu Bekir, Ali, İbn Mes'ud, Ammar, Ebu Hureyre, İbn Ömer (radıyallahu anhum) ve tabiinden bir cemaatin görüşünü yansıtmaktadır.

Tilavet secdesi ancak abdestli yapılır. Öyle ki, nafile namaz kılmak için şart olan ne ise, aynı şeyler tilavet secdesi için de şarttır.

Abdestsiz veya cünüp kimse secde ayetini işitirse, hemen onun için abdest alması veya gusletmesi gerekmez ve bu durumda secde etmesi de sünnet değildir.

Secde için tekbir getirilir ve secdeden kalkılınca selam verilir. Mekruh sayılan vakitlerde tilavet secdesi yapılmaz. Tilavet secdesi müekked sünnettir; yerine getirilirse hasendir, terkedilirse bir şey lazım gelmez.[384]

Malikiler'e göre: Kur'an'ın 11 yerinde secde ayeti vardır. Mufassal olan üç suredeki secdeyle ilgili ayet, tilavet secdesi kapsamına girmemektedir.

Secde ayetini okuyan kimsenin ister namazda, ister namaz dışında olsun secde etmesi müstehabdır. Abdestsiz kimsenin secde ayetini okuma-

383 Zekeriya El-Ensari/Minhacü't-Talibin: 13,14

384 İbn Kudame/El-Muğni: 1/652, 653

ması daha uygundur.[385]

Konuyla İlgili Diğer Hadis-i Şerifler Ve Tahliller

376 nolu Amr b. As hadisini aynı zamanda Darekutni ve Hakim tahric etmişlerdir. Münzeri ve Nevevi hasenlerken, Abdulhak ve İbn Kattan zayıf saymışlardır. Zira isnadında meçhul olan Abdullah b. Metin el-Küllabi buluyor, aynı zamanda tanınmayan, maruf olmayan Hars b. Said el-Itki el-Mısri ondan rivayet etmiştir.[386]

Secde ayetlerinin sadece 11 olduğunu mufassal surelerde geçen üç ayetin secdeyle ilgili bulunmadığını iddia edenlere gelince. Onlar bu konuda İbn Abbas (radıyallahu anh)'ın şu rivayetiyle delil olarak göstermişlerdir: "Rasulullah Efendimiz (sallallahu aleyhi ve sellem) Medine'ye göç edip geldiğinden beri mufassalda geçen secde ayetlerini okurken secde etmedi."[387]

Bu rivayetin isnadında Ebu Kudame el-Hars b. Ubeyd ve bir de Matar el-Varrak bulunuyor ki, bu iki zatın zayıf olduğu ve rivayetlerinİ delil olarak göstermenin sahih olmadığı belirtilmiştir.

Zehebi, Matar ismi üzerinde durmuş ve şu bilgiyi vermiştir: İbn Sa'd'a göre, onun rivayetinde zaaf vardır. Ebu Hatim'e göre: Bu zat zayıftır. Ahmed b. Hanbel ile Yahya da onun zayıf olduğunu söylemişlerdir.[388]

377 nolu İbn Abbas hadisi, **378** nolu Ebu Hureyre hadisi, **379** nolu Ebu Said hadisinin isnadları sahihtir ve çıkarım ve delil olarak sayılmaya elverişlidir.

Hadis-i Şeriften Çıkarılan Hükümler

1. Kur'anda secde ayetleri, Hanefî, Şafiî ve Hanbeli imamlarına göre 14, İmam Malik'e göre, 11'dir.

---

385 Sahnûn/El-Müdevvenetü'l-Kübra: 1/109, 110

386 Şevkani/Neylü'l-Evtar: 3/109

387 Ebu Davud-İbn Sikkîn.

388 Zehebi/Mizanü'l-İ'tidal: 4/126, 8587 nolu Matar.

2. Tilavet secdesi vacibdir. Bu Hanefiler'e göredir.

3. Tilavet secdesi sünnettir. Bu, Şafiî ve Hanbeli imamlarına göredir, İmam Malik'e göre, müstehabdır.

4. Tilavet secdesi dört mezhebe göre de abdestli yapılabilir.

5. Tilavet secdesi, namazdaki, secde ölçüsünde yapılır, bir defa baş (alın) yere konularak kaldırılır.

6. Tilavet secdesinde tekbir getirmek şarttır Bu, İmam Şafiî'ye göredir.

7. Tilavet secdesi yapılıp başkaldırılınca selam verilir. Bu, Hanbeli imamlarına göredir.

8. Secde ayetini okuyanın da, işitenin de, dinleyenin de secde etmesi, vacibdir" diyenlere göre vacib, "sünnettir" diyenlere göre sünnettir.

9. Namazda imam secde ayetini okursa, hem kendisinin, hem de cemaatinin secde etmesi vacib veya sünnet olur.

10. İçinde secde ayeti bulunan sureyi okurken secde ayetini atlamak mekruhtur.

11. Secde ayetini işiten kimse, abdestsiz ise, bunun için abdest alması gerekmez. Bu, Hanbeli imamlarına göredir.

12. Secde ayetini okuyan kimsenin abdesti yoksa abdest alıp secde etmesi gerekir. Bu, daha çok Hanefi imamlarına göredir.

ŞÜKÜR SECDESİ

Şükür: Verilen nimetten, elde edilen başarıdan, sevindirici haberden, vücutta duyulan ağrı, sızı ve hastalıktan kurtulup şifa bulmaktan, karşılaşılan bir felaketi savmaya muvaffak olmaktan, sevdiğine kavuşmaktan, korktuğundan kurtulup güvene kavuşmaktan, sıkıntıları ve üzüntüleri atmaktan dolayı Cenab-ı Hakk'ın lütuf ve keremini, inayet ve rahmetini, tecelli eden hidayetini düşünerek O'nun huzurunda başı yere eğip alnı zeminin üzerine koymak suretiyle secde etmekten ve Yüce Rabbimiz'in yardım ve lütfunu bizden yana artırmasını dilemekten ibarettir.

İslam'ın özelliklerinin başında gelen güzel hasletlerden biri de, hemen her konuda Cenab-ı Hakk'ı hatırlamamızı, O'nun sonsuz kudretinin damgasını müşahede ederek O'na hamd etmemizi, verdiği sayısız nimetleri hatırladıkça O'na şükretmemizi telkin ve tavsiye etmesidir.

Şüphesiz bu durumda mü'minin her hali ve işi hayra yönelir ve hayırla sonuçlanır. Ayrıca ruhunda gelişme ve arınma, kalbinde irfan, yüzünde letafet başlar ve onun yüzünde tezahür eden bu ilahi letafeti görenler, ister istemez Allah (celle celaluhu)'yu hatırlar.

Aklını kullanan bir fani için bundan daha büyük bahtiyarlık ne olabilir?

عَنْ أَبِي بَكْرَةَ أَنَّ النَّبِيِّ صَلَّى اللهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ كَانَ إِذَا أَتَاهُ أَمْرٌ يَسُرُّهُ أَوْ بُشِّرَبِهِ خَرَّ سَاجِدًا شُكْرًا للهِ تَعَالَى.

Ebu Bekre (radıyallahu anh)'dan yapılan rivayete göre, adı geçen şöyle haber vermiştir: Rasulullah Efendimiz, (sallallahu aleyhi ve sellem) kendisini sevindiren ve müjde anlamında kendisine verilen haberden dolayı Allah (celle

celaluhu)'ya şükür olsun diye yere kapanıp secde ederdi."[389]

وَلَفْظُ أحمد: أنه شهد النَّبِيَّ صَلَّى اللهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ أَتَاهُ بَشِيرٌ يُبَشِّرُ بِظَفْرِ جُنْدٍ لَهُ عَلَى عَدُوِّهِمْ وَرَأْسُهُ فِي حِجْرِ عَائِشَةَ فَقَامَ فَخَرَّ سَاجِدًا فَأَطَالَ السُّجُودَ ثُمَّ رَفَعَ رَأْسَهُ فَتَوَجَّهَ نَحْوُ صَدَفَتِهِ فَدَخَلَ فَاسْتَقْبَلَ الْقِبْلَةَ.

Buna yakın bir rivayeti Ahmed b. Hanbel şu lafızla nakletmiştir: "Ebu Bekre (radıyallahu anh) şuna şahit olmuştur ki, Rasulullah Efendimiz (sallallahu aleyhi ve sellem)'in düşmanına karşı gidip savaşan askerinin zafer sağladığı kendisine müjdelendiğinde, mübarek başını Hz. Aişe validemiz (radıyallahu anh)'ın dizi üzerine koyup uzanmış bir halde idi, bu müjde üzerine hemen kalkıp yere kapanarak secde etti ve secdesini uzattı. Sonra başını secdeden kaldırıp kendine ait yüksekçe kısma geçerek kıbleye yöneldi."[390]

214 وعَنْ عَبْدُ الرَّحْمَنِ بْنِ عَوْفٍ قَالَ خَرَجَ النَّبِيُّ صَلَّى اللهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ فَتَوَجَّهَ نَحْوُ صَدَفَتِهِ فَدَخَلَ فَاسْتَقْبَلَ الْقِبْلَةَ فَخَرَّ سَاجِدًا فَأَطَالَ السُّجُودَ ثُمَّ رَفَعَ رَأْسَهُ وَقَالَ: إِنَّ جِبْرِيلَ أَتَانِي فَبَشَّرَنِي فَقَالَ إِنَّ اللهَ عَزَّ وَ جَلَّ يَقُولُ لَكَ مَنْ صَلَّى عَلَيْكَ صَلَّيْتُ عَلَيْهِ وَمَنْ سَلَّمَ عَلَيْكَ سَلَّمْتُ عَلَيْهِ فَسَجَدْتُ لله شُكْرًا.

Abdurrahman b. Avf (radıyallahu anh)'dan yapılan rivayete göre, adı geçen şöyle demiştir: "Rasulullah Efendimiz (sallallahu aleyhi ve sellem) (mescidden) çıkıp kendisine ait evin yüksekçe kısmına girdi ve kıbleye yönelerek secde etti; secdesini hayli uzattı. Sonra başını kaldırıp şöyle buyurdu: "Şüphesiz Cibril bana geldi ve şöyle haber verdi: "Aziz ve Celil olan Allah sana buyuruyor ki,

389 İbn Mace/İkamet: 192. Müsned-i Ahmed.

390 Ahmed: 1/191, 2/223

kim seni salat-u selam ile anarsa, ben de onu rahmet ve gufranımla anarım. Kim de sana selam verirse, ben de ona selam veririm." Bunun üzerine Allah (celle celaluhu)'ya şükür olsun diye secde ettim"[391]

وَعَنْ سَعْدِ بْنِ أَبِي وَقَّاصٍ قَالَ: خَرَجْنَا مَعَ النَّبِيِّ صَلَّى اللهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ مِنْ مَكَّةَ نُرِيدُ الْمَدِينَةَ، فَلَمَّا كُنَّا قَرِيبًامن عزوراء نزل ثم رفع يَدَيْهِ فَدَعَا اللَّهَ سَاعَةً، ثُمَّ قَامَ فَرَفَعَ يَدَيْهِ سَاعَةً، ثُمَّ خَرَّ سَاجِداً فَعَلَهُ ثَلاَثاً وقَال: إِنِّي سَأَلْتُ رَبِّي وَشَفَعْتُ لِأُمَّتِي فَأَعْطَانِي ثُلُثَ أُمَّتِي فَخَرَرْتُ سَاجِداً شُكْراً لِرَبِّي ثُمَّ رَفَعْتُ رَأْسِي فَسَأَلْتُ رَبِّي لِأُمَّتِي فَأَعْطَانِي الثُّلُثَ الاخَرَ فَخَرَرْتُ سَاجِداً لِرَبِّي

Sa'd b. Ebi Vakkas (radıyallahu anh)'dan yapılan rivayette şöyle anlatıyor: "Rasulullah Efendimiz (sallallahu aleyhi ve sellem)'le birlikte Medine'ye gitmek üzere Mekke'den çıkıp hareket ettik. Azvera mevkiine yakın bir yere geldiğimizde, Rasulullah Efendimiz (sallallahu aleyhi ve sellem) devesinden indi ve bir süre ellerini kaldırarak Rabbine dua ve niyazda bulundu. Sonra da yere kapanıp secde etti ve bir süre secdede kaldı; sonra secdeden kalktı ve ellerini bir süre kaldırdı (dua etti). Sonra yine yere kapanıp secde etti ve bunu üç defa tekrarladıktan sonra şöyle buyurdu: "Doğrusu Rabbimden dilekte bulundum, ümmetim için şefaat ettim. O, bana ümmetimin üçte biri(nin bağışlandığı haberi)ni verdi. Bunun üzerine yere kapanıp Rabbime şükür olsun diye secde ettim. Sonra başımı kaldırdım, yine Rabbimden ümmetimi (bağışlamasını) istedim. O, bana ümmetimin üçte birini de (bağışladığının müjdesini) verdi. Bunun üzerine yere kapanıp Rabbime şükür olsun diye secde ettim. Sonra secdeden kalkıp tekrar Rabbimden ümmetimi (bağışlamasını) diledim. O, ümmetimin son kalan üçte birini (de bağışladığının müjdesini) verdi. Bunun üzerine yere kapanıp Rabbime şükür olsun diye

391 Buhari/Ezan: 90. Küsuf: 2. Salat: 11. Müslim/Küsuf: 1, 9, 11, 16. İstiska: 4. İbn Mace/İkamet: 158. Ahmed: 1/191, 2/188, 223, 6/32, 53

secde ettim."[392]

Hadis-i Şerifle İlgili Mezheplerin İctihad Ve Yorumları

Hanefiler'e göre: Şükür secdesi mekruhtur. Zira Cenab-ı Hakk'ın nimetlerini saymamız mümkün değildir. Eğer O'nun her nimetine karşı şükür secdesi vacib olsaydı o takdirde her an, her lahza secde etmek gerekir. Çünkü ilahi nimetler kullarından yana çokça durmadan gelmekte ve birbirini izlemektedir.

Bu mezhebin diğer imam ve ilim adamları, bu görüş ve ictihadın mensuh olduğunu söylemişler, delil olarak da Rasulullah Efendimiz (sallallahu aleyhi ve sellem)'den sonra ashabın ileri gelenlerinin şükür secdesi yaptıklarını göstermişlerdir. Mesela Yemame fethedildiği zaman Ebu Bekir (radıyallahu anh) Allah (celle celaluhu)'ya şükür olsun diye yere kapanıp secde etmiştir. Yermuk Savaşı zaferle sonuçlanınca Hz. Ömer Efendimiz (radıyallahu anh) şükür olsun diye yere kapanıp secde etmiştir. Hz. Ali Efendimiz (radıyallahu anh)'ın da bu anlamda secde ettiği bilinmektedir.

Böylece "şükür secdesi" Allah (celle celaluhu)'ya bir yakınlıktır ki kişi ondan dolayı sevaba erer.

Bu konuda fetva, ikincilerin çıkarım ve ictihadına göredir.[393]

Abdurrahman el-Ceziri de, Hanefi mezhebine göre, şükür secdesinin müstehab kabul edildiğini ve müftabih görüşün bu olduğunu belirtmiştir.

Şükür secdesi, tilavet secdesi gibi bir defa yapılır ve ancak namaz dışında yapılması caizdir.[394] O bakımdan namaz içinde bir nimeti veya savılan bir musibeti hatırlayarak şükretmekle namaz bozulur, o namazı yeniden kılmak gerekir. Zira Rasulullah Efendimiz (sallallahu aleyhi ve sellem)'in namaz içinde şükür secdesi yaptığı vaki değildir. Ashab-ı Kiram da yapmamıştır.

---

392 Ebu Davud/Cihad: 162

393 Haşiyetü't-Tahavi ala Meraki'l-Felah: 27, 27

394 El-Fıkhu ale'l-Mezahibi'l-Erbaa: 1/470

Şafiîler'e göre: Şükür secdesi müstehabdır, yapılmasında bir sakınca yoktur. Çünkü bize kadar gelen rivayetlere göre, hem Rasulullah Efendimiz (sallallahu aleyhi ve sellem), hem Ebu Bekir (radıyallahu anh), hem Ömer (radıyallahu anh), hem de Ali (radıyallahu anh) şükür secdesinde bulunmuşlardır.

Başkaları bu secdeyi inkar edip mekruh olduğunu söylüyorlar, biz ise Allah (celle celaluhu)'ya secde etmekte bir sakınca görmüyoruz.[395]

Bu mezhebe göre de, şükür secdesi ancak namaz dışında yapılır. Namaz içinde yapılırsa, namaz bozulur ve iadesi gerekir.

Şükür secdesi bir tek secde halinde yapılır.[396]

Hanbeliler'e göre: Nimet yenilendiği ve sıkıntı giderildiği zaman şükür secdesi yapmak müstehabdır. Şafiî, İshak, Ebu Sevr ve İbn Münzir de aynı görüştedirler.

Oysa hem Rasulullah Efendimiz (sallallahu aleyhi ve sellem)'in hem de ashabının şükür secdesi yaptıkları rivayet yoluyla sabit olmuştur. Ancak namaz içinde şükür secdesi yapmak caiz değildir. Aksi halde namaz bozulur. Meğerki unutur veya böyle yapmanın caiz olmadığını bilmeden yaparsa namazı bozulmaz.[397]

Malikiler'e göre: Şükür secdesi mekruhtur. Ancak bir nimete erişildiği veya bir sıkıntı ve musibet defedildiği zaman iki rekat namaz kılmak müstehabdır.[398]

Konuyla İlgili Diğer Hadis-i Şerifler Ve Tahliller

392 nolu Sa'd b. Ebi Vakkas (radıyallahu anh) hadisi üzerinde duran Münzeri, "Bunun isnadında Musa b. Yakub ez-Zemei bulunuyor ki bu zat hak-

395 İmam Şafiî/el-Ümm: 1/134

396 Abdurrahman El-Ceziri/El-Fıkhu ale'l-Mezahibi'l-Erbaa: 1/470

397 İbn Kudame/El-Muğni: 1/654, 655

398 Abdurrahman El-Ceziri/El-Fıkhu ale'l-Mezahibi'l- Erbaa: 1/470

kında bazı tespit ve görüşler ortaya çıkmıştır.[399] Zehebi de bu zat üzerinde durarak şu bilgiyi vermiştir: "İbn Main onu sikadan saymıştır. Nesai ise onun sağlam olmadığını belirtmiş; Ebu Davud onun salih olduğuna dikkat çekmiştir. İbn Adiy de onun rivayetinde bir sakınca olmadığını söylemiştir.[400]

Bu konuda Ebu Davud'un Ebi Musa el-Eş'ari (radıyallahu anh)'dan yaptığı rivayette, Rasulullah Efendimiz (sallallahu aleyhi ve sellem) şöyle buyurmuştur: "Ümmetim, ümmet-i merhumedir (ilahi rahmete mazhar olmuş bir ümmettir.) Ümmetim üzerine ahirette azap yoktur; onun azabı dünyadaki fitneler, depremler ve öldürme olaylarıdır."

Bu hadisin isnadında Abdurrahman b. Abdillah b. Utbe b. Mes'ud bulunuyor ki, hakkında hayli şeyler söylenmiştir. Ukayli, bu zatın ömrünün sonuna doğru iyice bozulup bunamaya yüz tuttuğunu ve o bakımdan hadisinde ızdırab bulunduğunu belirtirken, İbn Hibban, onun hadisinin karışık bir durum arz ettiğini, ayırt etmenin çok zor olduğunu söylemiş ve terkedilmesinin daha uygun olduğuna dikkat çekmiştir.[401]

Bunun gibi **390** nolu Ebu Bekre hadisi üzerinde durulmuştur. Tirmizi onun "hasen ve garib" olduğunu belirtmiştir. Ancak isnadında Bekkar b. Abdilaziz bulunuyor ki, bu zat zayıf kabul edilmiştir. Nitekim el-Ukayli ve başkaları da aynı görüşü izhar etmişlerdir. Ancak İbn Main gibi değerli bir hadis alimi, "O, salihu'l-hadistir" demiştir.

Zehebi bu zatla ilgili bilgi verirken, İbn Main ile İbn Adiy'in görüşlerini nakletmiş ve İbn Adiy'in şöyle dediğini belirtmiştir: "Bu, hadisleri yazılan zayıf ravilerden biridir. Ancak onun hadisini nakletmekte bir sakınca görmüyorum."[402]

---

399 Şevkani/Neylü'l-Evtar: 3/121

400 Zehebi/Mizanü'l-İ'tidal: 4/227, 8945 nolu Musa.

401 Neylü'l-Evtar: 3/121

402 Neylü'l-Evtar: 3/120. Zehebi/Mizanü'l- İ'tidal: 1/341

Bu tespit ve görüşlerden çıkaracağımız sonuç şudur: Hem Ebu Bekre, hem de Sa'd b. Ebi Vakkas hadisiyle çıkarım yapılabilir.

391 nolu Abdurrahman b. Avf (radıyallahu anh) hadisine gelince: Bezzar ve İbn Ebi Asım bu hadisi tahric etmişlerdir. el-Ukayli ise bunu zuafa (zayıf raviler ve zayıf hadisler) arasında zikretmiştir.

Bu konuda İbn Mace'nin Enes (radıyallahu anh)'dan yaptığı rivayetin ise, senedinde zaaf ve ızdırap vardır; o bakımdan çıkarıma salih değildir.

Hadis-i Şeriften Çıkarılan Hükümler

1. Bir nimete erişildiğinde veya bir sıkıntı ve musibet giderildiğinde, Allah (celle celaluhu)'ya şükür olsun diye secde etmek müstehabdır.
2. Şükür secdesi, tilavet secdesi gibi bir tek secde olarak yapılır.
3. Tilavet secdesinde şart olan hususlar bunda da şarttır.
4. Malikiler'e göre, mekruhtur. Ancak gerektiğinde şükür olsun diye iki rekat namaz kılmakta bir sakınca yoktur.
5. Hanefi imamları bu konuda farklı ictihadda bulunmuşlardır. Ebu Hanife bunu mekruh sayarken, diğer imamlar müstehab kabul etmiştir.

SECDE-İ SEHV (NAMAZDA YANILMA SECDESİ)

İnsanın hem iç alemi, hem de dış alemi zıtların sürtüşüp tartıştığı alanlardır. İç aleminde nefsinde kümelenen hayvani duygularla, ruhunda yer alan meleki duygu ve sıfatlar; dış aleminde ise, iç aleminde yer alan bu duyguları destekleyen şeytan ve melekler bulunuyor.

Böylesine karmaşık bir atmosfer içinde bulunan mü'min, ilahi emre uyarak ibadetini, özellikle de namazı yerine getirirken iç ve dışında yer alan menfi kuvvetler daha çok harekete geçer ve birtakım vesvese doğurmaya çalışırlar. Ruhundaki manevi cevherle iman ve akıl birleşirse, bu cereyanın önüne geçebilir ve tesirini gidermeye muktedir olurlar. İşte böyle bir ortamda mü'min namaz kılarken yanılabilir.

Gerçek böyle olunca da onun bu yanılmasıyla meydana gelen boşluk ne ile nasıl doldurulabilir? İslam fıkhında "yanılma secdesi" diye çevirisini yaptığımız "secde-i sehv"in vücubu açılan bu boşluğu doldurur.

عَنْ اِبْنِ سَيرِينَ عَنْ أَبِي هُرَيْرَةَ قَالَ صَلَّي بِنَا رَسُولَ الله صَلَّي الله عليه وسلم إِحْدَي صَلاَتِيَ الْعَشِيِّ فَصَلَّي رَكْعَتَيْنِ ثُمَّ سَلَّمَ، فَقَامَ إِلَي خَشَبَةٍ مَعْرُوضَةٍ فِي الْمَسْجِدِ شَبَّأَكَ عَلَيْهَا كَأَنَّهُ غَضْبَانُ وَوَضَعَ يَدَهُ لْيُمْنَي عَلَي اليُسْرَي فَتَّكَأَ بَيْنَ أَصَابِعِهِ، وَوَضَعَ خَدَّهُ لْأَيْمَنَ عليظَهْرِ كَفِّهِ اليُسْرَي، وَخَرَجَتِ الْسُّرْعَانُ مِنْ أَبْوَابِ الْمَسْجِدِ ، فَقَالُوا :قَصُرَتِ الصَّلاَةُ؟ وَفِي الْقَوْمِ أَبُوبَكْرٍ وَعُمَرَ فَهَابَا أَنْ يُكَلِّمَاهُ ، وَفِي الْقَوْمِ رَجُلٌ يُقَالُ لَهُ ذُو الْيَدَيْنِ، فَقَالَ: يَا رَسُولَ اللهِ أَنَسِيتَ أَمْ قَصُرَتِ الصَّلاَةُ ؟ فَقَالَ: لَمْ أَنْسَ وَلَمْ تْقْصَرْ، فَقَالَ: أَكَمَا يَقُولُ

ذُوالْيَدَيْنِ؟ فَقَالُوا نَعَمْ،فَتَقَدَّمَ فَصَلَّي مَا تَرَكَ. ثُمَّ سَلَّمَ. ثُمَّ كَبَّرَ وَسَجَدَ مِثْلَ سُجُودِهِ أَوْ أَطْوَلَ، ثُمَّ رَفَعَ رَأْسَهُ وَ كَبَّرَ، ثُمَّ كَبَّرَ وَسَجَدَ مِثْلَ سُجُودِهِ أَوْ أَطْوَلَ.ثُمَّ رَفَعَ رَأْسَهُ وَكَبَّرَ فَرُبَّمَا سَأَلُهُ، ثُمَّ سَلَّمَ.

Ebu Hureyre (radıyallahu anh)'dan yapılan rivayete göre, adı geçen şöyle anlatıyor: "Rasulullah Efendimiz (sallallahu aleyhi ve sellem) iki aşiy namazın dan(öğle ve ikindi) birini bize kıldırdı; iki rekat kılıp sonra selam verdi. Arkasından kalkıp mescidde destek mahiyetinde uzatılan tahtaya dayandı, sanki öfkeli bir hali vardı. Sağ elini sol elinin üstüne koyup parmaklarını birbirine kenetledi ve sağ yanağını sol elinin ayası üstüne koydu. Acele işi olanlar ise süratle mescidin kapısından çıktılarda şöyle dediler: "Namaz kısaltıldı". Cemaat arasında Hz. Ebu Bekir ile Ömer de bulunuyordu, ama (üstün saygılarından olsa gerek) Rasulullah Efendimiz ile konuşmaktan çekindiler. Cemaat arasında kendisine "Zü'l-yedeyn" denilen bir adam bulunuyordu; O: "Ya Rasulallah! Unuttunuz mu, yoksa namazı kısalttınız mı?" diye sordu. Rasulullah Efendimiz (sallallahu aleyhi ve sellem): "Ne unuttum, ne de namaz kısaltıldı" dedikten sonra ashabına döndü ve sordu: "Zü'l-yedeyn'in dediği gibi bir olay mı oldu?" Onlar da: "evet." diye cevap verdiler. Bunun üzerine Rasulullah Efendimiz (sallallahu aleyhi ve sellem) ileri geçip terkettiğini kıldıktan sonra selam verdi; sonra tekbir getirip secde etti. Bu normal secdesi gibi idi veya ondan biraz uzunca. Sonra başını kaldırıp tekbir getirdi. Sonra yine tekbir getirerek secde etti. Bu normal secdesi gibi idi veya biraz uzunca. Sonra tekbir getirerek başını kaldırdı.

Bazen de (raviden) sordular, o da "Sonra selam verdi" dediği olmuştur.[403]

وَعَنْ عِمْرَانَ بْنِ حُصَيْنٍ أَنَّ رَسُولَ اللهِ صَلَّى اللهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ صَلَّي الْعَصْرِ

403 Buhari/Salat: 88. Sehv: 5. Lukata: 5. Edeb: 45. Ebu Davud/Salat: 189. Nesai/Sehv: 22. Salat: 177, 202. Ahmed: 2/226, 293

فَسَلَّمَ فِي ثَلَاثِ رَكَعَاتٍ ثُمَّ دَخَلَ مَنْزِلَهُ.

وَفِي لَفْظٍ فَدَخَلَ الْحُجْرَةَ، فَقَامَ إِلَيْهِ رَجُلٌ يُقَالُ لَهُ. اَلْخِرْبَاقُ، وَكَانَ فِي يَدِهِ طُولٌ فَقَالَ: يَارَسُولَ اللهِ، فَذَكَرَ لَهُ صَنِيعَهُ، فَخَرَجَ غَضْبَانَ يَجُرُّ رِدَائَهُ حَتَّى اِنْتَهَى إِلَى النَّاسِ فَقَالَ: أَصَدَقَ هَذَا؟ قَالُوا نَعَمْ فَصَلَّى رَكْعَةً ثُمَّ سَلَّمَ، ثُمَّ سَجَدَ سَجْدَتَيْنِ ثُمَّ سَلَّمَ.

İmran b. Husayn (radıyallahu anh)'dan yapılan rivayete göre, adı geçen şöyle demiştir: "Rasulullah Efendimiz (sallallahu aleyhi ve sellem) ikindi namazını üç rekat olarak kıldıktan sonra kalkıp evine gitti. (Diğer bir rivayette: Kalkıp odasına girdi.) Hırbak adında bir adam kalkıp Rasulullah Efendimiz (sallallahu aleyhi ve sellem)'e doğru yaklaştı ki elinde uzunluk (veya davar bağlamak için ip) bulunuyordu. Rasulullah Efendimiz (sallallahu aleyhi ve sellem)'e yaptığı hususu hatırlattı. Bunun üzerine Rasulullah Efendimiz öfkeli bir halde ve üstlüğünü yerde sürükleyerek çıkageldi ve cemaate yaklaşıp sordu: "Bu adam doğru mu söylüyor?" Onlar da: "Evet" diye cevap verince, Rasulullah Efendimiz (sallallahu aleyhi ve sellem) bir rekat daha kıldıktan sonra selam verdi ve arkasından iki secde yaptı ve tekrar selam verdi."[404]

Ata'dan yapılan rivayete göre, İbn Zübeyr (radıyallahu anh) akşam namazını kıldı ve (unutup) iki rekatta selam verdikten sonra kalkıp Hacerü'l-esved'i istilam etmek istedi. Cemaat "Sübhanallah" dedi. Bunun üzerine o: "Size ne oluyor?" diye sordu. Durumu öğrenince kalan bir rekatı daha kıldı ve iki secde yaptı.

Bu durum İbn Abbas (radıyallahu anh)'a anlatıldığında şöyle dedi: "Rasulullah Efendimiz (sallallahu aleyhi ve sellem)'in sünnetinden sapmamış, uzaklaşmamıştır."[405]

404 Buhari/Salat: 88. Nesai/Sehv: 22

405 Müsned-i Ahmed: 1/351

Hadis-i Şerifle İlgili Mezheplerin İctihad Ve Yorumları

Hanefîler'e göre: Kişi namaz kılarken yanılır da bir şey fazla veya noksan yaparsa, bundan dolayı namazın sonunda iki secde yapar. Ancak bu iki secdeyi yapacak kadar vaktin bulunması gerekir. Mesela sabah namazında yanılır da namazın sonunda yanılma secdesi yapacağı zaman güneş doğarsa, kendisinden bu secdeler sakıt olur.

Yanılma secdesi, namazını sonunda iki tarafa selam verildikten sonra yapılır. Diğer bir görüşe göre, sadece sağ tarafa selam verilir ve arkasından yanılma secdesi yapılır, iki secdeden sonra Teşehhütte bulunur, yani Tahiyyat okur ve Rasulullah Efendimiz (sallallahu aleyhi ve sellem)'e salat-ü selam getirir, öylece selam verir.

Yanılma secdesi, namazda rükû ve otururken bir ayet okumaktan veya bir rüknü öne almaktan veya geriye almaktan veya bir rüknü tekrar etmekten, ya da bir vacibi değiştirmekten veya unutarak terketmekten dolayı gerekir.[406]

Namazın ortalarında gelip imama uyan (mesbûk) da imamla birlikte yanılma secdesi yapar.

Şafiîler'e göre: Farz olsun, nafile olsun namazda şu dört şeyden dolayı yanılma secdesi yapmak sünnettir: Namazda yapılması emredilen şeyin tamamını veya bir kısmını terketmek. Menedilen bir şeyin tamamını veya bir kısmını işlemek.

Bu da sekiz yerde meydana gelebilir: Birinci teşehhütte oturmada, kunutda, kunut için kıyamda, Rasulullah Efendimiz (sallallahu aleyhi ve sellem)'e salat-ü selamda, O'nun âline salat-ü selamda (bu da son teşehhütte ve bir de kunuttan sonra terkedildiği takdirde yanılma secdesi sünnet olur) bunlardan bir kısmıdır.[407]

406 Mecmau'l-Enhur Şerhu Mülteka'l-Ebhur: 1/147, 148

407 Zekeriya Ensari/Fethül-Vehhab bi Şerhi Menheci't-Tullab: 1/53

Bu mezhebe göre, yanılma secdesi teşehhütten sonra selam verilmeden önce yapılır. O bakımdan teşehhütün sonunda selam verdikten sonra yanılma secdesini hatırlarsa, artık vakti geçmiş olduğundan yapılmaz.[408]

Hanbeliler'e göre: Yanılma secdesinin beş şeyden dolayı Rasulullah Efendimiz (sallallahu aleyhi ve sellem) tarafından yapıldığı tespit edilmiştir: Üç veya dört rekatlı farzın ikinci rekatında selam verince yanılma secdesi yapmıştır. Namazda bir fazlalık veya noksanlık yaptığında yine yanılma secdesinde bulunmuştur. İkinci rekatta oturacağı yerde ayağa kalktığında yine yanılma secdesi yapmıştır.

Selam verdikten sonra kıldığı namazdan bir şey noksan bıraktığını hatırlarsa, dönüp noksan olanı tamamlar ve selam verdikten sonra iki yanılma secdesi yapar. Sonra teşehhüte oturur ve selam vererek namazdan çıkar.[409]

Malikiler'e göre: Namaz kıldıran imam, bir rekat noksan kıldırır ve hatırlamadan selam vererek namazdan çıkar; bu arada cemaatten biri ona: "Namazı noksan bıraktın, onu tamamla der, o da öteki cemaate bunun doğru olup olmadığını sorar, cemaat de doğru olduğunu haber verirse, imam dönüp o cemaate bir rekat daha kıldırır ve teşehhütten sonra selam verir, sonra yanılma secdesi yapar ve tekrar teşehhüte oturup selam verir.

Münferiden kılan kimse, bir veya iki rekat noksan kılar, onun bu durumunu gören bir kimse kendisini uyarır, o da yanındaki diğer insanlara onun doğru söylediğini sorarsa, artık namazı hükümsüz olur, yeniden kılması gerekir.[410]

Konuyla İlgili Diğer Hadis-i Şerifler Ve Tahliller

403 nolu Ebu Hureyre hadisi birçok tarikle rivayet edilmiştir. Hafız Selahuddin el-Alâî bunları bir araya getirip sadra şifa verecek bir açıklamada

408 Ebu Zekeriya Nevevi/Minhacü't-Talibin: 13

409 İbn Kudame/El-Muğnî: 1/664. Muvafakuddin İbn Kudame/eş-Şerhü'l- Kebir:1/664

410 Sahnûn/El-Müdevvenetü'l-Kübra: 1/133

bulunmuştur. Böylece hadisin sahih olduğu, muhtelif tariklerden rivayeti ise ona kuvvet kazandırdığı ortaya çıkıyor. O bakımdan İmam Ebu Hanife, bu konuyla ilgili diğer hadisleri de dikkate alarak hepsinden bir sonuç çıkarmak suretiyle çıkarım ve ictihatta bulunmuştur.

404 nolu İmran hadisi de sahihtir. Ebu Hureyre hadisiyle bu hadis aynı namaz ve aynı olayı değil, ayrı ayrı yanılmaları gösteriyor.

405 nolu Ata' hadisini aynı zamanda Hafız Bezzar tahric etmiş; Taberani de hem el-Kebir, hem de el-Evsat'ta zikretmiştir, isnadındaki rical sahih kabul edilmiştir. O bakımdan çıkarım ve ihticaca salihtir.[411]

411 Şevkani/Neylü'l-Evtar: 3/129

NAMAZDA ŞEK

Kılmakta olduğu namazı iki rekat mı, üç rekat mı kıldığında veya üç rekat ile dört rekat arasında şüphe ederse, ne yapması gerekir? Şüphesiz bu hal namaz kılanların çoğunda meydana gelmekte ve birtakım tereddütlere yol açmaktadır.

İlgili hadisleri ve imamların tespitlerini naklettikten sonra konu daha iyi anlaşılmış olacak ve tereddütler de kalkmış bulunacak.

عَنْ عَبْدِ الرَّحْمَنِ بْنِ عَوْفٍ قَالَ سَمِعْتُ رَسُولَ اللهِ صَلَّى اللهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ يَقُولُ: إِذَا شَكَّ أَحَدُكُمْ فِي صَلاَتِهِ فَلَمْ يَدْرِ أَوَاحِدَةً صَلَّى أَمْ اِثْنَتَيْنِ فَلْيَجْعَلْهَا وَاحِدَةً وَإِذَا لَمْ يَدْرِ ثِنْتَيْنِ صَلَّى أَمْ ثَلاَثًا فَلْيَجْعَلْهَا ثِنْتَيْنِ وَإِذَا لَمْ يَدْرِ ثَلاَثًا صَلَّى أَمْ أَرْبَعاً فَلْيَجْعَلْهَا ثَلاَثاً ثُمَّ يَسْجُدُ إِذَا فَرَغَ مِنْ صَلاَتِهِ وَهُوَ جَالِسٌ قَبْلَ أَنْ يُسَلِّمُ سَجْدَتَيْنِ.

Abdurrahman b. Avf (radıyallahu anh)'dan yapılan rivayete göre, adı geçen şöyle diyor: "Rasulullah Efendimiz (sallallahu aleyhi ve sellem)'den işittim, buyurdu ki: "Sizden biriniz namazında şek (şüphe) ederse, yani bir rekat mı, iki rekat mı kıldığını kesin bilmezse, bir rekat kılmış kabul eder ve öyle tamamlar. İki veya üç rekat kıldığını bilmezse, onu iki rekat kılmış kabul eder ve öylece tamamlar." Üç rekatla dört rekat arasında şek edip hangisini kıldığını bilmezse, onu üç kılmış kabul eder ve öylece tamamlar. Sonra da namazını bitirip oturmuş bir vaziyette henüz selam vermeden iki secde yapar."[412]

412 Tirmizi/Salat: 174. İbn Mace/İkamet: 132. Ahmed: 17190, 193, 204

عَنْ أَبِي سَعِيدِ الْخُدْرِيُّ قَالَ: قَالَ رَسُولُ اللهِ صَلَّى اللهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ: إِذَا شَكَّ أَحَدُكُمْ فِي صَلاَتِهِ فَلَمْ يَدْرِ كَمْ صَلَّى ثَلاَثًا أَمْ أَرْبَعاً فَلْيَطْرَحِ الشَّكَّ وَلْيَبْنِ عَلَى مَا اِسْتَيْقَنَ ثُمَّ يَسْجُدُ سَجْدَتَيْنِ قَبْلَ أَنْ يُسَلِّمُ فَإِنْ كَانَ صَلَّى خَمْسًا شَفَعْنَ لَهُ صَلاَتَهُ وَإِنْ كَانَ صَلَّى إِتْمَامًا لِأَرْبَعٍ كَانَتَا تَرْغِيمًا لِلشَّيْطَانِ.

Ebu Said El- Hudri (radıyallahu anh)'dan yapılan rivayete göre, Rasulullah Efendimiz (sallallahu aleyhi ve sellem) şöyle buyurmuştur: "Sizden biriniz namazda şek (şüphe) eder de üç mü, yoksa dört rekat mı kıldığını bilmezse, şüpheyi atsın ve kalbinin yatıştığına göre namazını bina etsin, yani tamamlasın. Sonra da henüz selam vermeden (namazın sonunda) iki secde yapsın. Bu durumda eğer beş rekat kılmış oluyorsa, (iki secde yapmak suretiyle) onu çift rekatlı yapmış olur. (Çünkü iki yanılma secdesi bir rekat yerine geçer.) Yok, eğer dört rekatlı kılmış oluyorsa, (o iki secde) şeytanı zelil ve hakir kılmış olur."[413]

İbrahim'in Alkame'den, onun da İbn Mes'ud (radıyallahu anh)'dan yaptığı rivayete göre, adı geçen şöyle demiştir: "Rasulullah Efendimiz (sallallahu aleyhi ve sellem) namaz kıldırdı. (İbrahim diyor ki: Namazda bir şey fazla veya noksan yaptı). Selam verince, kendisine: "Ya Rasulallah! Namazda bir olay meydana geldi." denildi. O da: "Hayır, o ne gibi bir olaydı?" diye sordu. Cemaat de: "Şu kadar şu kadar namaz kıldırdın" diye cevap verdiler. Bunun üzerine Rasulullah Efendimiz (sallallahu aleyhi ve sellem) ayaklarını bulunduğu halden çevirip kıbleye yöneldi, iki secde yaptıktan sonra selam verdi. Sonra da yüzünü bize çevirerek şöyle buyurdu: "Doğrusu şu ki, namazda bir şey ortaya çıkarsa, onu size haber verdim, ama ben de bir insanım, sizler unuttuğunuz gibi ben de unutabilirim. Unuttuğum zaman bana hatırlatın. Hem sizden biriniz namazında şek (şüphe) ederse, (zann-i, galibe göre) isabetli olanı seçsin de ona göre tamamlasın ve arkasından selam versin ve iki secde yapsın."[414]

---

413 Müsned-i Ahmed: 3/72, 83, 84, 87

414 Buhari/Salat: 31,32. Nesai/Sehv: 25, 26. Taberani/Nida: 49. Ahmed: 1/379, 438, 443

وَعَنْ أَبِي هُرَيْرَةَ أَنَّ النَّبِيَّ صَلَّى اللهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ قَالَ: إِنَّ الشَّيْطَانَ يَدْخُلُ بَيْنَ آدَمَ وَ بَيْنَ نَفْسِهِ فَلاَ يَدْرِي كَمْ صَلَّى فَإِذَا وَجَدَ أَحَدُكُمْ ذَلِكَ فَلْيَسْجُدْ سَجْدَتَيْنِ قَبْلَ أَنْ يُسَلِّمَ.

Ebu Hureyre (radıyallahu anh)'den yapılan rivayete göre, Rasulullah Efendimiz (sallallahu aleyhi ve sellem) şöyle buyurmuştur: "Şüphesiz ki şeytan, Ademoğluyla onun nefsi arasına girer de o ne kadar, kaç rekat namaz kıldığını bilmez olur. Sizden biriniz böyle bir şüphe hissederse, (namazın sonunda) selam vermeden önce iki secde yapsın."[415]

Abdullah b. Cafer (radıyallahu anh)'dan yapılan rivayete göre, Rasulullah Efendimiz (sallallahu aleyhi ve sellem) şöyle buyurmuştur: "Kim namazında şüphe ederse, (namazın sonunda) selam verdikten sonra iki secde yapsın."[416]

Hadis-i Şerifle İlgili Mezheplerin İctihad Ve Yorumları

Hanefiler'e göre: Namazında şek (şüphe) edip üç mü, dört mü kıldığında tereddüt meydana gelir ve bu halde ilk olarak vaki oluyorsa, o takdirde o namazı bozar ve yeniden kılar. Ama bu hal sık sık vaki oluyorsa o takdirde zann-ı galibe göre amel eder. Zannı-ı galibde bulunamazsa, az olan tarafı ihtiyar edip ona göre namazını tamamlar ve namazın sonunda selam verdikten sonra yanılma secdesi yapar.

Son teşehhüte oturup tahiyyat okuduktan veya selam verdikten sonra kaç rekat kıldığında şek ederse, artık o şekke itibar edilmez ve namazı tamam kabul edilir.

Namazda iken kaç rekat kıldığında şüphe arız olur da bir rükün geçecek kadar bir süre bunun üzerinde düşünür, sonra da kaç rekat kıldığını kesin şekilde hatırlarsa bu düşünmesinden dolayı namazın sonunda yanılma

415 Ebu Davud. İbn Mace/İkamet: 135

416 Ebu Davud. Nesai. Ahmed.

secdesi gerekir.[417]

Şafiîler'e göre: Üç mü, dört mü rekat kıldığında şüphe ederse, bir rekat daha kılar ve namazın sonunda yanılma secdesi yapar. Hatta selam vermeden önce şüphesi zail olursa, yine de yanılma secdesi yapar. Sahih olan da budur.

Böylece üçüncü rekatta iken üç ve dört rekat kıldığında şüphe eder ve sonra aynı rekatta üç kıldığını hatırlarsa, artık yanılma secdesi yapmaz. Ama dördüncü rekatta böyle bir şüphe doğar ve az sonra dört rekat kıldığını hatırlasa bile, yine de yanılma secdesi yapar.

Selam verdikten sonra bir farzı terkettiğinde şüphe ederse, artık bu şüphe onun namazına tesir etmez, yani namazı tamam kabul edilir.[418]

Hanbeliler'e göre: İmam kıldırmakta olduğu namazı kaç rekat kıldırdığında şüphe ederse, zann-ı galibe göre amel eder. Sonra da selamdan sonra secde eder. İmam Ahmed'den yapılan bir diğer rivayette, selam vermeden önce yanılma secdesi yapar.

Ancak bu mezhebin imamlarının çoğuna göre, ister imam, ister münferid olsun, namazda kaç rekat olduğunda şüphe eder ve zann-ı galib hasıl olmaz, her iki taraf eşitlik arz ederse, yakin hasıl ettiğine göre amel edip namazını tamamlar ve selam vermeden önce yanılma secdesi yapar.[419]

Malikiler'e göre: Namazda fazla bir rekat kıldığına zann-ı galib hasıl olursa selamdan sonra; bir rekat noksan kıldığına zann-ı galib hasıl olursa, selamdan önce yanılma secdesi yapar.

Aynı zamanda kendisine yanılma secdesi gereken kimse, namazın sonunda selamdan önce ve sonra unutur da yanılma secdesi yapmazsa, o kendisinden düşmez, hatırladığı zaman yerine getirir.[420]

---

417 Fetavayı Hindiyye: 1/130, 131

418 El-Gamravi/es-Siracu'l-Vehhac Ala Metnil-Minhac: 60

419 İbn Kudame/el-Muğni: 668, 669

420 Sahnûn/El-Müdevvenetü'l-Kübra: 1/133, 137

Konuyla İlgili Diğer Hadis-i Şerifler Ve Tahliller

412 nolu Abdurrahman b. Avf hadisi malûldür. Çünkü bunu İbn İshak, Mekhul'den, o da Küreyb'den, o da İbn Abbas (radıyallahu anh)'dan, o da Abdurrahman'dan rivayet etmiştir. Ahmed b. Hanbel ise, aynı hadisi kendi müsnedinde İbn Atiyye'den, o da İbn İshak'dan, o da Mekhul'dan mürselen rivayet etmiştir.

İbn İshak diyor ki: "Hüseyin b. Abdillah'la buluştum. O bana: "Bunu sana isnad ederek rivayet edeyim mi?" diye sordu. Ben de: "Hayır" dedim. Bu defa o bana: "Ama siz bana onu Küreyb haber vermiştir diye tahdis edin" dedi. Hüseyin ise cidden zayıftır. Rivayetine pek itibar edilmez.

Sonra aynı hadisi İshak b. Rahuye ve Heysem b. Küleyb kendi müsnedler'inde Zühri tarikiyle Abdullah b. Abdillah'dan o da İbn Abbas (radıyallahu anh)'dan muhtasaran rivayet etmişlerdir. Ancak bu ikisinin de isnadında İsmail b. Müslim el-Mekki bulunuyor ki, bu zat zayıftır.[421]

Zehebi bu zat hakkında özetle şu malumatı vermektedir: "Ebu Zür'a, onun zayıf olduğunu, Ahmed b. Hanbel ve diğer ilim adamları onun münkerü'l-hadis sayıldığını; Nesai ve diğer hadis alimlerinin, "O metrûkü'l-hadistir" dediklerini söylemişlerdir.[422]

413 nolu Ebu Said hadisine gelince: İbn Münzir diyor ki: "Bu babda en sahih hadis, Ebu Said hadisidir." Nitekim bu hadisle çıkarımda bulunanlar olmuş ve namazda rekat sayısında kalpte doğan şek ve şüpheyi atmak vacibtir ve yakin üzere tamamlamak daha uygun. Cumhur da bu görüştedir. Aynı zamanda yanılma secdesinin selam vermeden önce yapılmasının vücubu da bu hadisten çıkarım yapılmıştır.

414 nolu İbrahim b. Alkame Hadisi de sahihtir; o bakımdan çıkarıma; salih görülmüştür.

---

421 Şevkani/Neylü'l-Evtar: 3/130

422 Zehebi/Mizanü'l-İ'tidal: 1/248, 249, 945 nolu İsmail

415 nolu Ebu Hureyre hadisi de sahihtir. Müctehidlerin bir kısmı bununla çıkarım yapmıştır ki, İmam Şafiî onlardan biridir.

416 nolu Abdullah b. Cafer hadisinin isnadında Mus'ab b. Şeybe vardır. Nesai bu zat için "Münkerü'l-Hadis" demiştir. İbn Main ise onu sıkat (güvenilir hadis ravileri) arasında anmıştır. Ahmed b. Hanbel ise, "Mus'ab birçok münker hadis rivayet etmiştir" diyerek sika olmadığını belirtmiştir. Darekutni, onun sağlam olmadığını söylemiştir.[423]

Son iki hadisi kuvvetlendirir mahiyette Beyhaki'nin Enes (radıyallahu anh)'dan yaptığı şu rivayettir: Rasulullah Efendimiz (sallallahu aleyhi ve sellem) şöyle buyurdu: "Sizden biriniz namazında şek (şüphe) ederse, şekki atsın, yakin üzere kılıp tamamlasın."

Bu hadisin isnadındaki ricalin hepsi sika (güvenilir) kimselerdir.

Birinci hadisi kuvvetlendirir anlamda Ebu Davud'un Abdullah b. Cafer'den yaptığı rivayet söz konusudur. Bu rivayete göre, Rasulullah Efendimiz (sallallahu aleyhi ve sellem) şöyle buyurmuştur: "Kim namazında şek ederse, selam verdikten sonra iki secde yapsın."

Ancak yapılan ciddi araştırma ile bu hadisin isnadında Mus'ab b. Umeyr bulunuyor. Nesai bu zatın münkerü'l-hadis olduğuna dikkat çekmiştir. Aynı zamanda isnadında Utbe b. Muhammed b. Haris bulunuyor. Iraki bu zatın maruf olmadığını belirtmiştir. Beyhaki ise, onun bu rivayetinde bir sakınca olmadığını söylemiştir.[424]

Hadis-i Şeriften Çıkarılan Hükümler

1. Namazda kaç rekat kıldığında şüpheye düşen kimsenin zann-ı galib ile amel etmesi gerekir. Ancak bu hal ilk defa vaki oluyorsa, namazı iade etmesi gerekir. Sık sık vaki oluyorsa, iade etmesine gerek yoktur. Kaç rekat kıldığına daha çok kalbi yatışıyorsa ona göre kılıp

423 Zehebi/Mizanü'l-İ'tidal: 4/120. 8563 nolu Mus'ab. Şevkani/Neylü'l-Evtar: 3/134

424 Neylü'l-Evtar: 3/130

tamamlar ve namaz sonunda yanılma secdesi yapar.

2. Namazın sonunda selam vermeden önce veya sonra kaç rekat kıldığında şüphe ederse, artık o şüpheye itibar edilmez ve namaz tamam kılındı kabul edilir.

3. Namazda şek edip zann-ı galibe göre namazını tamamlayan kimse, namazın sonunda selam verdikten sonra yanılma secdesi yapar ve bu vacibdir.

4. Bu üç madde Hanefiler'in ictihadına göredir.

5. Namazda üç mü, dört mü kıldığında şüphe eder ve üç kıldığını kabul edip bir rekat daha ilave eder ve namazın sonunda selam vermeden şüphesi zail olursa, yine de yanılma secdesi yapar. Bu daha çok Şafiîler'in ictihadını yansıtır.

6. Selam verdikten sonra şüpheye düşerse, artık o şüphe ile amel etmez. Bu, hem Hanefiler'in, hem de Şafiîler'in ictihadına göredir.

7. Yanılma secdesi selam verilmeden önce yapılır. Bu Şafiîler'le, Malikiler'in ictihadıdır.

CEMAATLE NAMAZ KILMANIN GEREĞİ

İslam dini, ferdi cemaate bağlayarak, onu onlardan kopmaz bir parça yapar. Ferdin cemaatten ayrılmasına, meşru sınırlar içinde onlarla kaynaşmaktan uzak kalmasına cevaz vermez. Zira İslam'a göre, bir müslüman yalnız kendisi için var değildir ve sadece kendi çıkarı için çalışıp kazanmaz; aynı zamanda birçok önemli konularda kişisel çıkarını ön plana almaktan kaçınır; toplumdan yana birtakım hayırlı hizmet verir. Böylece fert hem kendisi, hem ailesi, hem de İslam cemaati için vardır ve çalışır.

Namaz, oruç, zekat, hac, adak, kefaret ve benzeri ibadetlerin hedeflerinden biri, belki en önemlisi, cemaatle kaynaşıp onlardan biri olmak ve ümmet yapısında kardeşlik düzeyinde sosyal adaleti sağlamaktır.

Bu sebeple İslam dini, günde beş vakit camiye gidip cemaat halinde namaz kılmayı müekked sünnet kılmış ve bu sünnete riayet edenleri kat kat ecir ve sevapla müjdelemiştir.

Rasulullah Efendimiz (sallallahu aleyhi ve sellem) ile ashabı bu sünnete önem vermiş ve İslam birliğini ve kardeşliğini pekiştirmişlerdir. Cami onların hem ibadet, hem kaynaşma, hem birlik kurma, hem de ilim ve irfan merkezi olmuştur.

O bakımdan müslümanın camiye, caminin de müslümana ihtiyacı söz konusudur.

وَعَنْ أَبِي هُرَيْرَةَ قَالَ: قَالَ رَسُولُ اللهِ صَلَّى اللهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ: أَثْقَلُ الصَّلاَةَ عَلَى الْمُنَافِقِينَ صَلاَةُ الْعِشَاءِ وَصَلاَةُ الْفَجْرِ، وَلَوْ يَعْلَمُونَ مَا فِيهِمَا لأَتَوْهُمَا وَلَوْ حَبْوًا، وَلَقَدْ هَمَمْتُ أَنْ آمُرَ بِالصَّلاَةِ فَتُقَامُ. ثُمَّ آمُرَ رَجُلاً فَيُصَلِّي

بِالنَّاسِ، ثُمَّ أَنْطَلِقُ مَعِي بِرِجَالٍ مَعَهُمْ حِزَمٌ مِنْ حَطَبٍ إِلَى قَوْمٍ لاَيَشْهَدُونَ الصَّلاَةَ فَأُحَرِّقُ عَلَيْهِمْ بُيُوتَهُمْ بِالنَّارِ.

Ebu Hureyre (radıyallahu anh)'dan yapılan rivayette, Rasulullah Efendimiz (sallallahu aleyhi ve sellem) şöyle buyurmuştur: "Münafıklara en ağır gelen namaz, yatsı ile sabah namazıdır. Eğer insanlar bu iki namazda ne (gibi sevap ve faziletlerin) bulunduğunu bilmiş olsalardı, emekleyerek bile olsa o iki namaza gelirlerdi.

Andolsun ki, şöyle kasdettim: Kılınsın diye namaz ile emredeyim; sonra da adama, insanlara namaz kıldırması için emir vereyim ve sonra da yanlarında birer kucak odun taşıyan birtakım adamları beraberimde alıp namaza (cemaate) katılmayan, hazır olmayan kavmi (topluluğu)n evlerini ateşle yakıp üzerlerine (yıkayım)."[425]

234

وَعَنْ أَبِي هُرَيْرَةَ عَنِ النَّبِيِّ صَلَّى اللهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ قَالَ: لَوْلاَ مَا فِي الْبُيُوتِ مِنَ النِّسَاءِ وَالذُّرِّيَّةِ أَقَمْتُ صَلاَةَ الْعِشَاءِ وَأَمَرْتُ فِتْيَانِي يُحَرِّقُونَ مَا فِي الْبُيُوتِ بِالنَّارِ.

Ebu Hureyre (radıyallahu anh)'dan yapılan rivayette, Rasulullah Efendimiz (sallallahu aleyhi ve sellem) şöyle buyurmuştur: "Eğer evlerde kadınlar ve çocuklar olmasaydı, yatsı namazını kılarken gençlerimize emredeyim de evlerde bulunanları ateşle yaksınlar."[426]

وَعَنْ أَبِي هُرَيْرَةَ أَنَّ رَجُلاً أَعْمَى قَالَ يَارَسُولَ اللهِ لَيْسَ لِي قَائِدٌ يَقُودُنِي إِلَى الْمَسْجِدِ فَسَأَلَ رَسُولَ اللهِ صَلَّى اللهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ أَنْ يُرَخِّصَ لَهُ فَيُصَلِّيَ فِي

425 Buhari/Mevakıt: 20. Ezan: 34. Ebu Davud/Salat: 47. Nesai/İman: 45. İbn Mace/Mesacid: 18. Darimi/Salat: 53. Ahmed: 5/140, 141

426 Müsned-i Ahmed: 1/394, 402, 449, 2/244, 5/206

بَيْتِهِ فَرَخَّصَ لَهُ فَلَمَّا وَلَّى دَعَاهُ فَقَالَ هَلْ تَسْمَعُ النِّدَاءَ قَالَ نَعَمْ قَالَ فَأَجِبْ.

Ebu Hureyre (radıyallahu anh)'dan yapılan rivayete göre: Âmâ bir adam Hz. Rasulullah Efendimiz (sallallahu aleyhi ve sellem)'e gelip: "Ya Rasulallah! Beni camiye kadar elimden tutup götürecek bir kimsem yoktur" dedi ve evde kılması için ruhsat istedi. Bunun üzerine Rasulullah Efendimiz (sallallahu aleyhi ve sellem) o âmâya evinde namaz kılması için ruhsat verdi. Âmâ dönüp gitmeye başlayınca Rasulullah Efendimiz (sallallahu aleyhi ve sellem) onu çağırdı ve sordu: "Ezan sesini duyuyor musun?" O da: "evet duyuyorum" diye cevap verdi. Bunun üzerine Rasulullah Efendimiz (sallallahu aleyhi ve sellem) ona: "O halde çağrıya icabet et (yani mescide gel, cemaate katıl)" buyurdu. "[427]

وَعَنْ عَمْرِو بْنِ أُمِّ مَكْتُومَ قَالَ قُلْتُ يَارَسُولَ اللهِ أَنَا ضَرِيرٌ شَاسِعُ الدَّارِ وَ لِي قَائِدٌ لَايُلَائِمُنِي فَهَلْ تَجِدُ لِي رُخْصَةً أَنْ أُصَلِّيَ فِي بَيْتِي قَالَ: أَتَسْمَعُ النِّدَاءَ قَالَ نَعَمْ قَالَ مَا أَجِدُ لَكَ رُخْصَةً.

Aynı olayı Amr b. Ümmü Mektum (radıyallahu anh) anlatıyor: "Rasulullah Efendimiz (sallallahu aleyhi ve sellem)'e dedim ki: 'Ya Rasulallah! Ben iki gözümden arızalıyım. Benim elimden tutup rehberlik eden bir kimse var ama bana uygun değildir, pek anlaşamıyoruz. O bakımdan evimde namaz kılmama ruhsat vermeyi uygun görür müsünüz?"

Bunun üzerine Rasulullah Efendimiz (sallallahu aleyhi ve sellem) bana sordu: "Nida, yani ezan sesini işitiyor musun?" Ben de: "Evet, işitiyorum" dedim. "O halde sana ruhsat vermeyi uygun görmüyorum" buyurdu."[428]

وَعَنْ اِبْنِ عَمْرٍ قَالَ: قَالَ رَسُولَ اللهِ صَلَّى اللهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ: صَلَاةُ الْجَمَاعَةِ تَفْضُلُ عَلَى صَلَاةِ الْفَذِّ بِسَبْعٍ وَعِشْرِينَ دَرَجَةً.

427 Müslim/Mesacid: 255. Nesai/İmamet: 50

428 Ebu Davud/Salat: 46. İbn Mace/Mesacid: 17. Ahmed: 3/423

Hz. Ömer Efendimiz (radıyallahu anh)'dan yapılan rivayette, Rasulullah Efendimiz (sallallahu aleyhi ve sellem) şöyle buyurdu: "Cemaatle kılınan namazın, yalnız başına kılınan namazdan yirmi yedi derece üstünlüğü vardır."[429]

Ebu Hureyre (radıyallahu anh)'dan yapılan rivayete göre Rasulullah Efendimiz (sallallahu aleyhi ve sellem) şöyle buyurmuştur: "Adamın cemaatle kıldığı namaz, evinde ve sokağında yalnız başına kıldığı namazdan yirmişu kadar derece üstündür."[430]

Hadis-i Şerifle İlgili Mezheplerin İctihad Ve Yorumları

Hanefiler'e göre: Ezan sesini duyan müslümanlara, ona icabet etmeleri vacibdir. Ancak bu icabet camiye gitmek anlamında değil, müezzinin dediklerini demek ve sonunda vesile duasını okumak manasınadır.

Cemaatle namaz kılmak, aklı başında, hür ve kudreti yeten müslüman erkeklere vaciptir. Bir sıkıntı ve meşakkat söz konusu olmadığında cemaate katılmaları gereklidir.

O halde cemaate katılmak, kadınlara, ergen olmayan çocuklara, delilere, kölelere, yürüme kudreti olmayanlara, eli, ayağı kesik bulunanlara, güç ve takati kalmamış yaşlılara ve hastalara vacib değildir.

Cemaat en az iki kişiyle gerçekleşir, yani imamla birlikte bir kişinin bulunmasıyla cemaat oluşur ve namaz kılınır.

Bulunduğu semtteki camide cemaate yetişemeyen kimsenin yakınında başka cami varsa oraya gitmesi tavsiye olunur. Bununla beraber kendi semtindeki camide yalnız başına kılması da uygundur.[431]

Hanefiler'in önemli bir kısmı buradaki vücubu, müekked sünnet manasına hamletmişlerdir.

---

429 Buhari/Ezan: 29, 30, Büyu': 49. Müslim/Mesacid: 245, 247, 250, 272. Tirmizi/Salat: 47. Nesai/İmamet: 42. İbn Mace/Mesacid: 16. Darimi/Salat: 56. Ahmed: 1/376, 382, 2/65, 102, 112, 252, 264, 328

430 Buhari-Müslim.

431 Kasanî/Bedayiu's-Sanayi': 1/155, 156

Şafiîler'e göre: Cemaatle namaz kılmak, cuma hariç diğer beş vaktin farzını eda etmekte müekked sünnettir. Bazısına göre, farz-ı kifayedir. Ancak bu farz veya müekked sünnet erkekler hakkında caridir. Kadınlar için ne farz, ne de müekked sünnettir.

Ancak bu konuda yetkili fakih olarak bilinen Şeyhülislam Zekeriya el-Ensari diyor ki: "Kesinlik arz eden en sahih tespite göre, cemaate katılıp namaz kılmak erkeklere farz-ı kifayedir. Kadınlar hakkında ise, cami ve mescidler haricinde, yani kendi evlerinde kılmaları daha uygundur.

İmam henüz selam vermeden ona ulaşan kimse, cemaate katılmış ve sevabına ermiş sayılır. Sahih olan da budur.

Soğuk, aşırı sıcak, yağmur, çamur, hastalık, çok yaşlılık gibi hallerde bu farz veya müekket sünnet kalkar.[432]

Hanbeliler'e göre: Beş vakit namazı cemaatle kılmak vacibdir, şart değildir. Aynı zamanda cemaatle namaz kılmak namazın sıhhatinin şartlarından değildir. Yalnız başına namaz kılan kimsenin namazı sahihtir.

Cemaat en az iki kişiyle gerçekleşir. Bu hususta ayrı görüş ortaya koyan olmamıştır. Aynı zamanda evde veya kırda-bayırda da cemaat olup namaz kılmakla bu vücub yerine gelmiş olur. Bazısına göre, bizzat camiye gidip oradaki cemaate katılmak vacibdir. Ancak bu durumda cami yakın olursa hüküm böyledir. Çünkü yeryüzünün her yanı temiz olduktan sonra bu ümmete mescid kılınmıştır. Nerede namaz vakti girerse, orada namaz kılabilirler.[433]

Malikiler'e göre: Cemaatle camilerde namaz kılmak müekked sünnettir. Onlardan bir kısmı bunun farz-ı kifaye olduğunu söylemiştir. Ama birinci görüş ve tespit daha meşhurdur.[434]

Namazın cemaatle kılınması hususunda hemen hemen dört mezhebin çıkarım ve ictihadları bazı istisnalarla aynı noktada birleşiyor.

---

432 Şeyhülislam Zekeriya El-Ensari/Minhacü't-Talibin: 15

433 İbn Kudame/El-Muğni: 2/3, 4. Şemsüddin Ebu'l- Ferec/eş-Şerhül-Kebir: 2/4

434 Abdurrahman El-Ceziri/El-Fıkhu ale'l-Mezahibi'l-Erbaa: 1/406

Konuyla İlgili Diğer Hadis-i Şerifler Ve Tahliller

425 nolu Ebu Hureyre hadisi sahihtir ve çıkarıma salihtir.

426 nolu Ebu Hureyre hadisinin isnadında Ebu Mi'şer bulunuyor ki bu zat zayıf sayılır. Zehebi onun isminden söz ederken fazla bir bilgi vermemiştir.

428 nolu Amr hadisini aynı zamanda İbn Hibban ve Taberani de rivayet etmişlerdir.

429 nolu İbn Ömer hadisi sahihtir. Onu kuvvetlendiren bir diğer hadisi Ebu Davud, Nesai ve İbn Mace, Ubey b. Ka'b (radıyallahu anh)'dan şöyle rivayet etmişlerdir: "Adamın diğer bir adamla (cemaat olup) namaz kılması, yalnız başına kılmasından daha iyi ve faziletlidir. Adamın iki adamla (cemaat olup) namaz kılması, bir adamla cemaat olup namaz kılmasından daha iyi ve faziletlidir. Artık cemaat ne kadar çok olursa, bu Allah yanında daha güzel ve daha sevimlidir."

Ayrıca Tirmizi'nin işarette bulunduğu ve lafzını İbn Seyyidü'n-nas'ın zikrettiği Muaz hadisi de bu konuda delil olarak gösterilmektedir. Hadis şöyledir: "Cemaatle kılınan namazın, adamın yalnız başına kıldığı namazdan yirmi beş derece üstünlüğü vardır."

Bu rivayetleri kuvvetlendiren dört hadis daha rivayet edilmiştir. Çoğunda 25 derece zikredilirken, azında yirmi yedi derece denilmiştir.

Bu cümleden olarak Ahmed b. Hanbel'in isnadını Şerik el- Kadı'ya ulaştırdığı rivayette de 27 derece olarak belirtilmişse de, bu hadisin hıfzında zaaf bulunduğu tespit edilmiştir.[435]

Böylece ilim adamları, cemaatle kılınan namazın yalnız başına kılınan namazdan 25 derece ile 27 derece arasındaki farka dikkat çekerek hangisinin daha tercih edilir olduğu hakkında farklı yorum ve görüş belirtmişlerdir:

435 Neylü'l-Evtar: 3/144

Bazısına göre, 25 derece ile ilgili olan rivayetler çoğunluktadır; o bakımdan tercihe şayandır.

Bazısı ise, 27 dereceyle ilgili hadisi rivayet edenler adaletle isim yapmış hadis hafızlarıdır. O bakımdan tercihe daha uygundur.

Bu iki görüş arasında bir köprü kurmak isteyenler ise şöyle yorum getirmişlerdir:

Az olanı zikretmek, çok olanı olumsuz kılmaz.

Rasulullah Efendimiz (sallallahu aleyhi ve sellem)'e önce bu fazilet ve üstünlüğün 25 derece, sonra da 27 derece olduğu bildirilmiştir.

Bu fark, caminin uzaklık ve yakınlığıyla ilgilidir: Uzak olan camiye gidene 27 derece, yakın camiye gidene 25 derece sevap ve fazilet vardır.

Namaz kılan kişinin takva ve huşu'uyla ilgili bir farktır: Namazda daha çok saygı, edep ve huşu' içinde olana 27, daha az olana 25 derece ecir vardır.

Erken gitmekle ilgilidir: Cami ve cemaate daha erken gidene 27, daha sonra gidene 25 derece vardır.

Cemaatin çokluğuyla ilgilidir: Cemaati çok olana 27, az olana 25 derece ecir ve fazilet vardır.

27 derece yatsı ve sabah namazıyla, 25 derece diğer üç vakitle ilgilidir.

Aşikâr ve gizli kıraatle ilgilidir.

Hadis-i Şeriften Çıkarılan Hükümler

1. Namaz için cami ve cemaate gidip katılmak müekked sünnettir.
2. Bir kısmına göre, farz-ı kifayedir.
3. Cemaate katılmak, onlarla birlikte olmak İslam'ın şiarı ve Hz. Peygamber'in değişmeyen sünnetidir.
4. Çok yaşlılar, hastalar, gözleri arızalı olanlar, el ve ayağı kesik bu-

lunanlar, kadınlar, deliler ve çocuklar hakkında bu sünnet kalkar. Ancak âmânın elinden tutup camiye götüren kimse bulunursa ve o âmâ da ezan sesini duyacak kadar camiye yakınsa, cemaate katılması keza sünnettir.

5. Çok soğuk, çok sıcak, çok çamurlu günlerde, fırtına ve kasırga baş gösterdiğinde cemaati terketmekte bir sakınca yoktur.

6. Cami dışında herhangi bir yerde cemaat olup namaz kılmanın da fazileti büyüktür; aynı zamanda sünnet yerine getirilmiş sayılır. Çünkü arzın her tarafı temiz olduğundan bu ümmete mescid kılınmıştır. Ancak camiye gidip oradaki cemaate katılmanın ayrı bir yeri ve hikmeti söz konusudur.

7. Kadınlar, bir fitne endişesi olmadığı, camide erkekleri -muhazat bakımından[436] müşkil duruma düşürmedikleri takdirde cemaate katılabilirler.

8. Çocukları, yani henüz temyiz çağına girmeyen küçükleri cami ve cemaate götürmek mekruhtur.

436 Kadınlarla erkeklerin namazda aynı hizada, aynı safta beraber durmaları (ki, namazı ifsad eden bir haldir).

KADINLARIN CAMİYE GİTMESİ

İslam'da cami ve cemaatin yeri ve önemi çok büyüktür. Aynı zamanda camiler İslam kültürünün merkezi sayılır. Cami, minare görmeyen, ezan sesi duymayan nesiller, dini kültür bakımından son derece cılız kalırlar.

Bugün hâlâ Rusya'da, Bulgaristan'da, Yunanistan'da, Yugoslavya ve benzeri ülkelerde müslüman cemaat bulunuyor ve kendi dini kültürlerine göre hayatlarını sürdürebiliyorlarsa, bunda caminin rolü çok büyüktür. Eğer o yerlerde cami, minare ve ezan olmasaydı, zamanla müslümanlar kendi dini kültürlerinden, adet ve geleneklerinden uzaklaşır ve birkaç nesil geçince şekil değiştirirlerdi.

Kadınların cami ve cemaate katılmasına gelince: Evdeki önemli işlerini aksatmadıkları, gidip gelirken bir fitne söz konusu olmadığı ve çocuklarının bakımına bir zarar getirmediği takdirde onların da cami ve cemaate iştirakinde bir sakınca yoktur. Çünkü nesli kendi kucaklarında yetiştirip şekillendiren annelerin de cami kültürüne ihtiyaçları vardır.

عَنْ اِبْنِ عُمَرَ عَنِ النَّبِيِّ صَلَّى اللهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ قَالَ: إِذَا اِسْتَأْذَنَكُمْ نِسَاؤُكُمْ بِاللَّيْلِ إِلَى الْمَسْجِدِ فَأْذَنُوا لَهُنَّ.

İbn Ömer (radıyallahu anh)'dan yapılan rivayete göre, Rasulullah Efendimiz (sallallahu aleyhi ve sellem) şöyle buyurmuştur: "Kadınlarınız geceleyin (akşam ve yatsı, bir de sabah namazı için) camiye gitmek için sizden izin isterlerse, onlara izin veriniz!"[437]

وَفِي لَفْظٍ: لاَتَمْنَعُوا النِّسَاءَ أَنْ يَخْرُجْنَ إِلَى الْمَسَاجِدِ وَبُيُوتُهُنَّ خَيْرٌ لَهُنَّ.

437 Buhari/Ezan: 162, Cum'a: 13. Müslim/Salat: 137, 139. Ebu Davud/Salat: 32. Tirmizi/Cum'a: 48. Ahmed: 2/98, 127, 142, 145

Diğer bir lafızla şöyle buyurulmuştur: "Kadınları camilere gitmekten menetmeyiniz. Evleri ise onlar için hayırlıdır."[438]

وَعَنْ أَبِي هُرَيْرَةَ قَالَ: قَالَ رَسُولَ اللهِ صَلَّى اللهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ: أَيُّمَا إِمْرَاَةٍ أَصَابَتْ بَخُورًا فَلاَ تَشْهَدَنَّ مَعَنَا الْعِشَاءَ الْآخِرَةَ.

Ebu Hureyre (radıyallahu anh)'dan yapılan rivayete göre, Rasulullah Efendimiz (sallallahu aleyhi ve sellem) şöyle buyurmuştur: "Hangi kadına bahur (buhur) tütsüsü (güzel koku) dokunur (böyle bir koku sürünür)se, bizimle birlikte son ışaye (yatsı namazına) hazır olmasın."[439]

Ümmü Seleme validemiz (radıyallahu anha)'dan yapılan rivayete göre, Rasulullah Efendimiz (sallallahu aleyhi ve sellem) şöyle buyurmuştur: "Kadınlar için en hayırlı mescidler, onların evlerinin uzantısındaki köşedir."[440]

Hadis-i Şerifle İlgili Mezheplerin İctihad Ve Yorumları

Hanefiler'e göre: Kadınların, bir fitneye sebebiyet verdiği takdirde cami ve cemaate çıkması mekruhtur. Fitne sözkonusu olmadığı takdirde cemaate katılmalarında bir sakınca yoktur.[441]

Ayrıca kadınlar kendi aralarında cemaat olup birlikte namaz kılabilirler. Ancak imam olan hanımın önde değil onların ortasında durması söz konusudur. Nitekim Hz. Aişe validemiz (radıyallahu anha)'nın ikindi namazını, Ümmü Seleme validemiz (radıyallahu anha)'nın başka bir namazı onların arasında durmak suretiyle kıldırdığı vakidir. Ne var ki onların cemaat olup namaz kılmaları tenzihen mekruh sayılmıştır.[442]

438 Buhari/Cum'a: 13. Müslim/Salat: 136. Ebu Davud/Salat: 52. Darimi/Salat: 57

439 Müslim/Salat: 143. Ebu Davud/Tereccül: 7. Nesai/Zinet: 37, 38, 74. Ahmed: 2/304

440 Ahmed: 6/297, 301

441 Kasani/Bedayiu's-Sanayi': 1/155

442 Kasani/Bedayiu's-Sanayi': 1/157

Şafiîler'e göre: Erkeklerin cemaatle kılmasında olduğu gibi, kadınların da kendi aralarında cemaat olup namaz kılmaları müstehabdır.[443]

Kasani diyor ki: Şafiîler'in müstehab dediği kadın cemaati hakkındaki hüküm, İslam'ın ilk yıllarında idi. Sonraları bu hüküm kaldırılmıştır. Özellikle genç kadın ve kızların camiye gitmesi, cemaate katılması mübah görülmemiştir. Nitekim Hz. Ömer Efendimiz (radıyallahu anh) genç kadınları cami ve cemaatten menetmiştir. Bunun da sebebi fitnedir. Yaşlı kadınların ise, camiye gitmelerinde ve cemaate katılmalarında bir sakınca yoktur.[444]

Hanbeliler'e göre: Yanlarında mahremi bulunmayan kadınları cemaat edinip namaz kılmak mekruhtur. Ancak camilerde, cemaatin bulunduğu vakitlerde bunda bir sakınca yoktur. Nitekim Rasulullah Efendimiz (sallallahu aleyhi ve sellem), mescidde namaz kıldırırken o gibi kadınlar da cemaate katılmıştır. Hz. Aişe (radıyallahu anha) da diyor ki: "Kadınlar Rasulullah Efendimiz (sallallahu aleyhi ve sellem) ile birlikte cemaat olup namaz kılarlar ve namaz bitince de örtülerine bürünerek çıkıp giderlerdi. Ancak kadının kendi evinde namaz kılması daha faziletlidir.[445]

Konuyla İlgili Diğer Hadis-i Şerifler Ve Tahliller

437 nolu İbn Ömer hadisi, Sahihayn'da "Evleri ise onlar için hayırlıdır" lafzı yoktur. Bu fazlalığı İbn Huzeyme kendi Sahih'inde, tahric etmiştir. Taberani de bu anlamdaki lafza yer vermiş ve onu isnad-i hasen ile rivayet etmiştir.

Ayrıca İbn Ömer ve onu müteakip hadisi kuvvetlendirir anlamda bir hadisi Ebu Hureyre şöyle rivayet etmiştir: "Allah'ın emanetlerini (O'na kulluk eden kadınları) Allah'ın mescidlerinden menetmeyiniz. Ancak kadınlar güzel koku sürünmedikleri halde cami ve mescidlere gitsinler."[446]

---

443 Kasani/Bedayiu's-Sanayi': 1/157

444 Kasani/Bedayiu's-Sanayi': 1/157

445 İbn Kudame/el-Muğni: 2/24-27'den özetlenerek.

446 Buhari/Cum'a: 13. Müslim/Salat: 136. Ebu Davud/Salat: 52. Darimi/Salat: 51. Taberani/Kıble: 12. Ahmed: 2/16, 151, 5/192, 6/69

Böylece kadınların camiye giderken, cemaate katılırken güzel koku sürünmesi menedilmiştir. Çünkü böyle bir davranış fitneye sebebiyet verebilir ve camide erkeklerin huzurunu bozabilir.

Nitekim İbn Mes'ud'un eşi Zeyneb'den yapılan rivayete göre, Rasulullah Efendimiz (sallallahu aleyhi ve sellem) bir diğer hadislerinde şöyle buyurmuştur: "Sizden biriniz (kadınlardan biri) mescide gidip orada bulunmak isterse, güzel koku sürünmesin!" Müslim'in rivayet ettiği bu hadis de yukarıdaki rivayetleri kuvvetlendirmektedir.

İbn Ömer hadisiyle çıkarım yapanlar, aynı zamanda kadınların kocalarından izin almadan evlerinden dışarı çıkmalarının mekruh olduğunu belirtmişler ve kadınların cemaate katılmasının vacib olmadığını istinbat etmişlerdir. Zira eğer vacib olsaydı, kocalarından izin almalarına gerek kalmazdı.

440 nolu Ümmü Seleme hadisini aynı zamanda Ebu Ya'la tahric etmiştir. Taberani de el-Kebir'de ona yer vermiştir. Ancak isnadında İbn Lehbea bulunuyor ki bu zat üzerinde durulmuş ve birtakım görüşler ortaya konmuştur.

Ahmed ve Taberani'nin tespit ve rivayetlerine göre: Ümmü Humeyd es-Saidi (radıyallahu anh) Rasulullah Efendimiz (sallallahu aleyhi ve sellem)'e gelerek şöyle demiştir: "Ya Rasulallah! Seninle birlikte (senin arkanda cemaat olup) namaz kılmak istiyorum." Bunun üzerine Rasulullah Efendimiz (sallallahu aleyhi ve sellem) ona şöyle buyurmuştur: "Bilirsin ki, senin kendi evinde namaz kılman kendi hücrende namaz kılmandan hayırlıdır. Hücrende namaz kılman, bulunduğun evin herhangi bir yerinde namaz kılmandan hayırlıdır. Bulunduğun evde namaz kılman, mescidde namaz kılmandan hayırlıdır. Kendi semtindeki cami ve mescidde namaz kılman, (büyük) cemaatin olduğu camide namaz kılmandan hayırlıdır."

Açıklama: Burada geçen "beyt", ailenin barındığı çatı altı; "hücre", etrafı duvarla çevrili avlu; "dar" ise, evin kapsadığı saha demektir. Tabi bu isimlerin daha başka manaları da vardır.

Hadis-i Şeriften Çıkarılan Hükümler

1. Kadınların kendi aralarında cemaat olup namaz kılmaları Hanefiler'e göre tenzihen mekruhsa da Şafiîler'e göre müstehabdır.
2. Kadınların güzel koku sürünüp camiye gitmeleri, cemaate katılmaları mekruhtur.
3. Fitneye sebep olmadıkları takdirde kadınlar zaman zaman camilere gidebilirler ve cemaate katılabilirler.
4. Ancak kadınların evlerinde ibadetlerini yerine getirmeleri daha hayırlıdır.
5. Kadınlar camiye gitmek istedikleri zaman kocalarından izin istemelidirler.
6. Kadınlar camiye gidip cemaate katılmak istedikleri takdirde, erkeklerin gerisinde durmaları gerekir.

CAMİYE SEKİNET VE VAKARLA GİTMEK

"Sekinet" bu konuda, acele etmeyip vakarla, normal adımlarla gitmek anlamına gelir.

Müslüman her zaman, her yerde ağırbaşlı, vakarlı, sabırlı, temkinli, edepli, terbiyeli ve nezaketlidir. Düşmanla savaşırken bile o, edep ve nezaketini korur, ama cesaret ve enerjisini bütünüyle ortaya koyarak sonuç almaya çalışır.

İbadet her yerde sükunet, huzur, gönül yatışkanlığı ister. Nasıl küçük ve büyük abdest bozma ihtiyacı hissedilince namaza durmak mekruhsa, cemaate yetişmek için camiye acele koşarak nefes nefese gitmek de öylece mekruhtur. Hem İslam dini, güzel ahlakı, malı, aileyi nasıl korumayı farz kılmışsa, sağlığı da korumayı farz kılmıştır. Acele tıka-basa yemek yemeyi, bardaktaki suyu bir nefeste içmeyi mekruh saymıştır. Zira bu gibi hareketler sağlığı bozar. Camilere cemaate ulaşabilmek için de acele edip hızlı adımlarla yürümek, koşmak iki yönden zararlıdır: Biri, ibadeti huzurla, rahat bir davranışla kılmaya engel olur. Diğeri, kalbi yorar, özellikle yaşlı kişilerin kalp krizi geçirmesine sebep olabilir. Aynı zamanda yolda bir kazaya uğrama tehlikesi doğurabilir. Bunların da ötesinde, camiye gitmek ve cemaate katılmak üzere evinden, işyerinden çıkan kimse bir bakıma namazda sayılır. O sebeple hareketlerini ona göre ayarlaması tavsiye edilmiştir.

عَنْ أَبِي قَتَادَةَ قَالَ بَيْنَمَا نَحْنُ نُصَلِّي مَعَ النَّبِيِّ صَلَّى اللهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ إِذْ سَمِعَ جَلَبَةَ رِجَالٍ فَلَمَّا صَلَّى قَالَ مَا شَأْنُكُمْ قَالُوا إِسْتَعْجَلْنَا إِلَى الصَّلاَةِ قَالَ: فَلاَ تَفْعَلُوا إِذَا أَتَيْتُمْ الصَّلاَةَ فَعَلَيْكُمُ السَّكِينَةَ فَمَا اَدْرَكْتُمْ فَصَلُّوا وَمَا فَاتَكُمْ فَأَتِمُّوا.

Ebu Katade (radıyallahu anh)'dan yapılan rivayete göre, adı geçen şöyle demiştir: "Bir ara Rasulullah Efendimiz (sallallahu aleyhi ve sellem)'le birlikte namaz kılarken bazı adamların nefes nefese ses çıkardıklarını duydu. Namazı kıldırınca onlara şöyle sordu: "Size neler oldu da (öyle nefes nefese içeri girdiniz?)" Onlar da: "Namaza yetişmek için acele ettik" diye cevap verdiler. Rasulullah Efendimiz (sallallahu aleyhi ve sellem) onlara: "Böyle yapmayın! Namaza geldiğiniz zaman sekinet ve vakarlı olmaya gerekli olun; sürat göstermeyin. Yetiştiğinizi kılın, kaçırdığınızı tamamlayın."[447]

وَعَنْ أَبِي هُرَيْرَةَ عَنِ النَّبِيِّ صَلَّى اللهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ قَالَ: إِذَا سَمِعْتُمُ الْإِقَامَةَ فَامْشُو إِلَى الصَّلَاةِ وَعَلَيْكُمُ السَّكِينَةُ وَاوَقَارُ وَلَاتُسْرِعُوا فَمَا اَدْرَكْتُمْ فَصَلُّوا وَمَا فَاتَكُمْ فَأَتِمُّوا.

Ebu Hureyre (radıyallahu anh)'dan yapılan rivayete göre, Rasulullah Efendimiz (sallallahu aleyhi ve sellem) şöyle buyurmuştur:"İkameti (veya ezanı) duyduğunuz zaman, sekinet ve vakara dikkat ederek namaza doğru yürüyün, acele etmeyin. Yetiştiğinizi kılınız, kaçırdığınızı (kalkıp) tamamlayınız"[448]

وَفِي رِوَايَةٍ إِذَا ثُوِّبَ بِالصَّلَاةِ فَلَا يَسْعَى إِلَيْهَا أَحَدُكُمْ وَلَكِنْ لِيَمْشِ وَعَلَيْهِ السَّكِينَةُ وَاوَقَارُ فَصَلِّ مَا اَدْرَكْتَ وَاقْضِ مَا سَبَقَكَ.

Müslim'in rivayetinde ise, şu lafızla nakledilmiştir: "Namaz için ikamet getirildiği zaman, hiçbiriniz namaza acele yürüyerek gitmesin üzerinde sekinet ve vekar olduğu halde yürüyerek gitsin. Yetiştiğini kıl, yetişemediğini kaza et."[449]

447 Buhari/Ezan: 20, Ahkam: 31. Müslim/Mesacid: 155, Akdiye: 5. Ahmed: 5/306

448 Buhari/Cum'a: 18, Ezan: 23. Ebu Davud/Salat: 54. İbn Mace/Mesacid: 14. Ahmed: 2/237, 238, 239, 270, 5/306, 310

449 Müslim/Mesacid: 151, 152, 153, 154

Hadis-i Şerifle İlgili Mezheplerin İctihad Ve Yorumları

Bu konuda rivayet edilen hadislerin hepsi sahihtir ve çıkarıma, delil olarak sayılmaya salihtir. O bakımdan cami ve cemaate giderken hızlı adımlarla gitmenin, koşarak yol almanın ve nefes nefese camiye girip imama uymanın mekruh olduğunda bütün müctehidler görüş birliği halindedir.

Konuyla İlgili Diğer Hadis-i Şerifler Ve Tahliller

Hadislerde iki ayrı emir lafzı kullanılmıştır: "etimmû" ve "fakdû". Ancak birinci lafızın daha çok kullanıldığını görüyoruz. "Kaza" kavramı her ne kadar vaktinde kılınmayan namazı kaza etme manasında yaygınsa da, "eda" manasına da geldiği ve başlanılan bir işi bitirip ondan fariğ olma manasında da kullanılmıştır. O bakımdan hadislerde geçen ve aynı hükmü taşıyan bu iki ayrı lafzın eş anlamlı olduğunda şüphe yoktur.

Hadis-i Şeriften Çıkarılan Hükümler

1. Ezan okunmaya başlayınca, mümkün olduğu takdirde işi bırakıp sekinet ve vakarla camiye gitmek sünnettir.
2. Biraz gecikme meydana geldiği takdirde de acele etmeyip yine normal şekilde yürüyerek gitmek sünnettir.
3. Bunun aksine hızlı adımlarla veya koşarak, nefes nefese gitmek mekruhtur.
4. İmama namazın bir kısmında yetişen kimseye "mesbuk" denilir. Bu durumda olan kimse, yetiştiği, rekatın rükû'una yetişirse, o rekata yetişmiş sayılır ve yetiştiği kısmı imama uyarak kılar, imam selam verince o kalkar, yetişemediği rekatları kendi başına kılarak namazı tamamlar.
5. Bu arada imam yanılma secdesi yaptığı takdirde mesbuk da onunla birlikte bu secdeye iştirak eder.

İMAM NAMAZI HAFİF TUTMASI

Günde beş vakit camiye gidip cemaate katılmak nasıl müekked sünnetse, imam ve müezzinin de namazı, dua ve tesbihleri sünnete uygun yerine getirip cemaate bıkkınlık ve sıkıntı verecek kadar uzatmamaları da öylece sünnettir. Zira camiye gelip cemaate katılan müslümanların çoğunu şu üç grupta düşünmemiz gerekmektedir:

1. Yaşlı olup abdestini uzun süre tutamayanlar,
2. Hasta olup uzun süre beklemeye tahammülü olmayanlar,
3. İş, güç sahibi olup bir an önce işinin, tezgahının, masasının başına dönmek ihtiyacında olanlar veya zorunda kalanlar.

İmam ve müezzinin kendi cemaatlerini çok iyi tanımaları ve ona göre namazı, süre bakımından ayarlamalıdırlar. Rasulullah Efendimiz (sallallahu aleyhi ve sellem) ile dört halife zamanında bu ölçü ve sünnete hep dikkat edilir ve farz namaz kılınınca cemaat serbest bırakılırdı. Artık isteyen sünnet namazı camide, isteyen evinde ve iş yerinin müsait bir yerinde kılabilirdi. Tesbih ve dua da, bugünkü toplu halde merasim şeklinde değildi. Öyle ki isteyen bunları camide, isteyen evinde veya iş yerinde yerine getirirdi.

Müezzin ise, gereksiz nağmelerden, mukaddemelerden kaçınıp tesbih ve duayı kısa tutmaya özen göstermelidir. Cuma günleri iç ezanı çok yüksek sesle ve fazla nağme yaparak okuması da sünnete aykırıdır. Çünkü dış ezan okunmuş ve namaz vakti zaten duyurulmuştur.

عَنْ أَبِي هُرَيْرَةَ أَنَّ النَّبِيَّ صَلَّى اللهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ قَالَ: إِذَا صَلَّى أَحَدُكُمْ لِلنَّاسِ فَلْيُخَفِّفْ فَإِنَّ فِيهِمُ الضَّعِيفَ وَالسَّقِيمَ وَالْكَبِيرَ فَإِذَا صَلَّى لِنَفْسِهِ فَلْيُطَوِّلْ مَا شَاءَ.

Ebu Hureyre (radıyallahu anh)'dan yapılan rivayete göre, Rasulullah Efendimiz (sallallahu aleyhi ve sellem) şöyle buyurmuştur: "Sizden biri cemaate namaz kıldıracağı zaman, namazı hafif tutsun. Çünkü cemaat arasında zayıf, hastalıklı ve yaşlı kimseler vardır. Kendi başına kılınca dilediği kadar uzatabilir."[450]

وَعَنْ أَنَسٍ قَالَ كَانَ النَّبِيُّ صَلَّى اللهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ يُخَفِّفُ الصَّلاَةَ وَيُكْمِلُهَا

وَفِي رِوَايَةٍ مَاصَلَّيْتُ خَلْفَ إِمَامٍ قَطُّ أَخَفَّ صَلاَةً وَلاَ أَتَمَّ صَلاَةً مِنَ النَّبِيِّ صَلَّى اللهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ.

Hz. Enes (radıyallahu anh) diyor ki: "Arkasında namaz kıldığım hiçbir imam arasında, Rasulullah Efendimiz (sallallahu aleyhi ve sellem)'den namazı daha hafif tutan ve daha tamam kıldıranı görmedim."[451]

Enes (radıyallahu anh)'dan yapılan rivayete göre, Rasulullah Efendimiz (sallallahu aleyhi ve sellem) şöyle buyurmuştur: "Doğrusu namaz başlayıp girerim ve onu uzatmak isterim ama o sırada çocuğun ağlamasını duyarım ve o sebeple namazı uzatmayıp geçerim; çünkü onun ağlamasından annesinin aklının ona takılıp üzüntü duyduğunu biliyorum."[452]

Hadis-i Şerifle İlgili Mezheplerin İctihad Ve Yorumları

Bu konudaki hadislerin hemen hepsi sahihtir. O bakımdan çıkarım ve ihticaca salih görülmüş ve mezhep imamlarının hepsinin görüş ve ictihadı aynı noktada toplanıp birleşmiştir.

---

450 Buhari/İlim: 28, Ezan: 62. Müslim/Salat: 183, 186. Tirmizi/Salat: 61. Nesai/İmamet: 35. İbn Mace/İkamet: 48, 49. Darimi/Salat: 46

451 Buhari/Taksir: 12, Teheccüd: 31, Meğazi: 50. Müslim/Müsafirin: 80. Tirmizi/Vitir: 80. Darimi/Salat: 151. Ahmed: 5/226, 6/342

452 Buhari/Ezan: 65. Müslim/Salat: 192. Tirmizi/Salat: 159

Konuyla İlgili Diğer Hadis-i Şerifler Ve Tahliller

Müslim'in yaptığı rivayette, cemaate katılan üç grup arasında bir de "sağır" kelimesi ilave edilmiştir ki bu, yaşı küçük olanlara delalet etmektedir.

Taberani ise, bu konuda Osman b. Ebi As'dan yaptığı rivayette, "hamil" ve "murzi" kavramlarına yer verilmiştir ki, birincisi gebe kadına, ikincisi çocuk emziren kadına delalet etmektedir; yani cemaat arasında gebe ve çocuk emziren kadın da bulunabilir. O bakımdan namazı hafif tutup uzatmamak daha uygun olur.

İbn Mace'nin bu konuda Osman b. Ebi As'dan yaptığı rivayetin isnadında Muhammed b. Abdillah el-Kadı bulunuyor ki, cumhur bu zatın zayıf olduğunu söylemiştir. Ama İbn Main ve İbn Sa'd onun sika, yani güvenilir olduğunu belirtmiştir.

Hadis-i Şeriften Çıkarılan Hükümler

1. Cemaate namaz kıldıran imamın namazı uzatmayıp hafif tutması sünnettir.
2. İmam, camiye gelen cemaatinin durumunu her zaman göz önünde bulundurmak ve aralarında kimlerin bulunduğunu bilmekle yükümlüdür.
3. Yalnız başına namaz kılan kimse, zamanı müsaitse, vakit içinde kılmakta olduğu namazı istediği kadar uzatabilir. Elverir ki, bu uzatma onu işinden, mesleğinden ve maişetini teminden alıkoymasın.
4. İmam namazı hafif tutunca, rükünlere, farz ve vaciblere çok dikkat etmeli ve namazı noksan bırakacak veya rüknü, farzı ihlal edecek kadar acele etmemelidir. Aksi halde ya namazı bozulur, ya da kerahet işlemiş olur.
5. Çocukları camiye sokmak mekruhtur. O bakımdan mescidde namaz kıldırırken mescide komşu olan evlerden çocuk ağlama sesi

işitilirse, o takdirde namazı hafif tutmak yine sünnet sayılır. Çünkü o çocuğun annesi cemaate katılmış olabilir.

6. Geniş zamanı ve sağlık durumu müsait olan kimseler, namazın uzun tutulmasını istememelidirler ve imam da onların arzusuna göre bir tavır içine girmemelidir. Çünkü cemaatin çoğunu oluşturanların durumu daha önemlidir.

7. Müezzinler de bu hususları dikkate alarak, tesbih ve duaları sünnet çerçevesinde kısa tutmalıdırlar. Aksi halde kerahet işlemiş olurlar.

NAMAZDA İMAMA UYMANIN HÜKMÜ

"İmam", çok yönlü bir kavramdır. Konumuzda ise, namazda kendisine uyulan ehil kimse demektir. Bunun dışında kelime olarak şu manalara delalet eder:

- Önder, lider.
- Önde bulunan, söz sahibi olan.
- Mezhep bahsinde kendisine uyulan, taklid edilen.
- Şer'i konularda görüş ve rey sahibi bulunan.
- İlmin herhangi dalında uzman olup sözü senet kabul edilen.
- İslam ülkesini idare etme makamından olan halife.

İmam, cami ve mescidde müslüman cemaatin önüne geçip namaz kıldırırken, aynı zamanda birliği, dirliği, itaat ve saygıyı telkin etmekte, onlardan olan lider ve hükümdara meşru konularda itaat ve bağlılığı kendi şahsında sembolize etmektedir.

Namazda, bütün rükün, farz ve vaciplerde, imama uymak vaciptir. Rükün, farz ve vaciplerde imamın önüne geçmek mekruhtur ve bazı hallerde böyle bir davranış namazın bozulmasına sebep olur.

عَنْ أَبِي هُرَيْرَةَ أَنَّ رَسُولَ اللهِ صَلَّى اللهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ قَالَ: إِنَّمَا جُعِلَ الإِمَامُ لِيُؤْتَمَّ بِهِ فَلاَ تَخْتَلِفُوا عَلَيْهِ فَإِذَا كَبَّرَ فَكَبِّرُوا وَإِذَا رَكَعَ فَارْكَعُوا وَإِذَا قَالَ سَمِعَ اللهُ لِمَنْ حَمِدَهُ فَقُولُوا اَللَّهُمَّ رَبَّنَا لَكَ الْحَمْدُ وَإِذَا سَجَدَ فَاسْجُدُوا وَإِذَا صَلَّى قَاعِدًا فَصَلُّوا قُعُودًا أَجْمَعُونَ.

Ebu Hureyre (radıyallahu anh)'dan yapılan rivayete göre, Rasulullah Efendimiz (sallallahu aleyhi ve sellem) şöyle buyurmuştur: "İmam ancak, kendisine uyulması için öne geçip imamlık yapmaktadır. O bakımdan ona muhalefet etmeyiniz: Tekbir getirince, tekbir getiriniz, rükûya varınca siz de rükûya varın. O, Semi'allahu limen hamidehu deyince, siz "Allahümme Rabbena leke'l-hamd" deyin. O secde edince siz de edin. O oturarak namaz kılınca, siz de hepiniz oturarak namaz kılınız."[453]

Diğer bir rivayette şöyle buyurulmaktadır: "İmam ancak kendisine uyulmak için imamdır. O bakımdan imam tekbir getirince siz de tekbir getirin; ama o tekbir getirmeden tekbir getirmeyin. Rükû'a varınca siz de rükûya varın; ama o rükûya varmadan siz varmayın. Secde edince siz de secde edin; o secde etmeden siz secde etmeyin."[454]

عَنْ أَبِي هُرَيْرَةَ قَالَ: قَالَ رَسُولَ اللهِ صَلَّى اللهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ: أَمَا يَخْشَى أَحَدُكُمْ إِذَا رَفَعَ رَأْسَهُ قَبْلَ الإِمَامِ أَنْ يُحَوِّلَ اللهُ رَأْسَهُ حِمَارٍ أَوْ يُحَوِّلَ اللهُ صُورَتَهُ صُورَةَ حِمَارٍ.

Ebu Hureyre (radıyallahu anh)'dan yapılan rivayete göre, Rasulullah Efendimiz (sallallahu aleyhi ve sellem) şöyle buyurmuştur: "Sizden biriniz imamdan önce başını kaldırınca, başının eşekbaşına çevirilmesinden endişe etmez mi veya Cenab-ı Hakk'ın onun suretini eşek suretine döndürmesinden korkmaz mı?"[455]

عَنْ أَنَسٍ قَالَ: قَالَ رَسُولَ اللهِ صَلَّى اللهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ: أَيُّهَا النَّاسُ إِنِّي إِمَامُكُمْ فَلاَ تَسْبِقُونِي بِالرُّكُوعِ وَلاَ بِالسُّجُودِ وَلاَ بِالْقَلَمِ وَلاَ بِالْقُعُودِ وَلاَ بِالْإِنْصِرَافِ.

453 Buhari/Sehv: 9. Mecaz: 12. Müslim/Salat: 77, 82, 86, 89. Tirmizi/Salat: 150. Nesai/Eimme: 16, 38, 40. İftitah: 30. Tatbik: 22. İbn Mace/İkamet: 13, 144. Darimi/Salat: 44, 71.

454 Ebu Davud/Salat: 68. Ahmed: 2/230, 314, 3/110

455 Tirmizi/Cum'a: 56. Nesai/İmamet: 37. İbn Mace/İkamet 41 Taberani/Nida: 56

Enes b. Malik (radıyallahu anh)'dan yapılan rivayete göre, Rasulullah Efendimiz (sallallahu aleyhi ve sellem) şöyle buyurmuştur: "Ey insanlar! Şüphesiz ki ben sizin imamınızım; o bakımdan rükûda da, secdelerde de, ayakta dururken de, otururken de ve namazdan çıkıp ayrılırken de benim önüme geçmeyin."[456]

Yine Enes (radıyallahu anh)'dan yapılan rivayette, Rasulullah Efendimiz (sallallahu aleyhi ve sellem) şöyle buyurmuştur: "İmam ancak kendisine uyulsun diye öne geçip imam olmuştur. O halde o rükûya varmadıkça rükûya varmayın, o başını kaldırmadıkça başınızı kaldırmayın."[457]

Hadis-i Şerifle İlgili Mezheplerin İctihad Ve Yorumları

Hanefiler'e göre: İmama uyan kimsenin, imamdan önce rükû ve secde etmesi ve rükû ile secdeden ondan önce kalkması mekruhtur.[458]

İmama uyan kimse bir rükûnde imamın önüne geçerse, isterse bu geçişi kasden, isterse yanılarak olsun, namazı bozulur. Ancak geçtiği rüknü dönüp imamla birlikte veya imam o rüknü yaptıktan hemen sonra yaparsa, namazı bozulmaz.[459]

Şafiîler'e göre: İmama uyan kimsenin namaz efalinde imama uyması vacibdir; ama kıraat ve teşehhütte öne geçmesi veya geri kalmasıyla namaz bozulmaz.

İmama uyanın başlama fiilinin, imamın başlama fiilinden hem sonra gerçekleşmesi hem de imamın bir fiili bitirmesiyle ona uyanın o fiile başlaması, imama fiillerde uymayı sağlamış olur. Bununla beraber fiil ve kavlde imamla aynı anda başlarsa, namazına bir zarar vermez, sadece kerahet işlemiş olur. Ancak iftitah tekbiri bu genellemenin dışında kalır; yani namaza dururken bu tekbiri imamla birlikte getiren kimsenin namazı bağlantı yap-

456 Nesai/Sehv: 102, Ahmed: 3/102, 126, 154, 245

457 Buhari/Salat: 18, Ezan: 51, 74, 82, 128, Tefsir: 17

458 Fetava-yı Hindiyye: 1/107

459 Abdurrahman El-Ceziri/el-Fıkhu ale'l-Mezahibi'l-Erbaa: 1/308

maz, yani imama uymuş olmaz. O bakımdan imama uyan kimsenin bütün tekbirleri imamın tekbirlerinden sonra alması gerekir.

Me'mum (imama uyan kimse) bir rükünde imamdan geri kalır, mesela imam rükûyu bitirip başını kaldırırken me'mum henüz kıraatle meşgul olursa, en sahih görüşe göre namazı bozulmaz. Ancak kerahet işlemiş olur. Tabi unutarak veya yanılarak böyle yapmasında kerahet de söz konusu değildir.

İmam iki rüknü tamamladığı halde me'mum geride kalırsa, mesela imam ikinci secdeyi tamamlayıp kıyama kalkarken me'mum henüz birinci secdede bulunursa, bu bir özürden dolayı değilse, namazı bozulur.[460]

Hanbeliler'e göre: Rükünlerde imamın önüne geçmek caiz değildir. O halde imamının rükûsundan önce rükûya varıp kalkar ve bunu kasden bilerek yaparsa, namazı bozulur mu? Bir görüşe göre, namazı bozulur; diğer görüşe göre, sadece bir rükünde öne geçtiği için bozulmaz. Mezhep imamlarının bir kısmına göre, hangi rükün olursa olsun, me'mum imamın önüne geçerse namazı hükümsüz olur. Bir kısmına göre ise, sadece rükûda imamın önüne geçerse namazı bozulur, diğer rükünlerde geçmesinde kerahet varsa da namaz bozulmaz. Ama rükûda da böyle yapmanın namazı bozacağını bilmiyorsa veya yanılarak öyle yapıyorsa, namazı bozulmaz.

İmamın herhangi bir rükünde me'mumun önüne geçmesiyle me'mum arkadan acele edip ona yetişmek için kaçırdığı rüknü yerine getirir ve öylece namaza devam ederse, namazı bozulmaz.[461]

Malikiler'e göre: Me'mumun imamını kasden bir rükün geçerse, mesela imam rükû yapmadan önce o rükû yaparsa, namazı bozulmaz. Ancak yanılarak böyle yaparsa, dönüp imamıyla birlikte yine o rüknü yerine getirir. Kasden bilerek yaptığı takdirde kerahet işlemiş olur.[462]

460 El-Gamravi/es-Siracu'l-Vehhac Ala Metni'l-Minhac: 75, 76

461 İbn Kudame/El-Muğni: 2/14

462 Abdurrahman El-Ceziri/El-Fıkhu ale'l-Mezahibi'l-Erbaa: 1/308

Konuyla İlgili Diğer Hadis-i Şerifler Ve Tahliller

Bu babda ayrıca Buhari, Müslim, Ebu Davud ve İbn Mace'nin Hz. Aişe validemiz (radıyallahu anha)'dan; Müslim, Ebu Davud, Nesai ve İbn Mace'nin Cabir (radıyallahu anh)'dan; Ahmed ve Taberani'nin İbn Ömer'den; Taberi'nin el-Kebir'de Muaviye (radıyallahu anh)'dan rivayet ettikleri hadisler vardır ki, hepsinin ricali sahihtir. Ayrıca İbn Hibban'ın Ebu Ümame (radıyallahu anh)'dan naklettiği bir hadis daha vardır.

Hadislerin zahiri delaletinden anlıyoruz ki, imamdan önce rükû ve secdeye varmak, ondan önce başı kaldırmak mekruhtur, ama namazı bozmaz. Tavsiye edilen husus ise, me'mumun imama uyması, her rüknünde imamı takip etmesidir.

Nitekim Ebu Hureyre (radıyallahu anh) hadisinde, imamdan önce rükünleri yapmaya başlayan, yani ondan önce rükûya ve secdeye varan, ondan önce başını secdeden kaldırıp ayağa kalkan kimsenin bu davranışının ahmaklığına delalet ettiğini anlıyoruz. Zira "eşek" e benzetilme mecazi bir anlatım tarzıdır ki, ahmaklığa ve bönlüğe delalet etmektedir.

Hadis-i Şeriften Çıkarılan Hükümler

1. İmamdan önce rükû ve secde etmek, ondan önce rükû ve secdeden baş kaldırmak mekruhtur.
2. İmamdan önce bir rüknü yerine getiren kimsenin namazı bozulur. Bu, İmam Ebu Hanife'nin ictihadıdır.
3. Me'mumun bir rükün öne geçmekle namazı bozulmaz, sadece kerahet işlemiş olur. Bu Hanbeli ve Maliki imamlarının ictihadıdır.
4. İmamdan bir rükün geride kalan me'mumun namazı bozulmaz, şu şartla ki, o rüknü selam vermeden önce yerine getirmiş olsun. İki rükün geri kalırsa, namazı bozulur. Bu, daha çok Şafiî imamların ictihadıdır.

ÇOCUK VEYA KADINLA CEMAAT YAPMAK

İslam'a göre, cemaat rahmettir, ayrılmak, bölünmek azaptır. Cemaatin nüvesini, cemaat halinde kılınan namaz oluşturur. O bakımdan kişinin kendi evinde eşiyle veya temyiz çağına girmiş çocuğuyla cemaat olup namaz kılması, yani kendisinin imam olup onlardan birini arkasında cemaat olarak bulundurması müstehabdır ve cemaat sevabına erişmesine vesiledir.

عَنْ اِبْنِ عَبَّاسٍ قَالَ بِتُّ عِنْدَ خَالَتِي مَيْمُونَةَ، فَقَامَ النَّبِيُّ صَلَّى اللهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ: يُصَلِّي مِنَ اللَّيْلِ ، فَقُمْتُ أُصَلِّي مَعَهُ، فَقُمْتُ عَنْ يَسَارِهِ، فَأَخَذَ بِرَأْسِي وَأَقَامَنِي عَنْ يَمِينِهِ.

258 İbn Abbas (radıyallahu anh) diyor ki: Teyzem Meymune (radıyallahu anha)'nın evinde geceledim. Rasulullah Efendimiz (sallallahu aleyhi ve sellem) gece kalkıp namaz kılmaya başladı. Ben de kalktım ve O'nun sol tarafında durup onunla birlikte namaz kılmaya başladım. Bunun üzerine Rasulullah Efendimiz (sallallahu aleyhi ve sellem) başımdan tutup beni sağ tarafına aldı."[463]

وَفِي لَفْظٍ: صَلَّيْتُ مَعَ النَّبِيِّ صَلَّى اللهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ وَأَنَا يَوْمَئِذٍ اِبْنُ عَشْرٍ، وَقُمْتُ إِلَى جَنْبِهِ عَنْ يَسَارِهِ، فَأَقَامَنِي عَنْ يَمِينِهِ، قَالَ: وَأَنَا يَوْمَئِذٍ اِبْنُ عَشْرِ سِنِينَ.

Diğer bir lafızla şöyle rivayet edilmiştir: "On yaşında bulunduğum günlerde idi. Rasulullah Efendimiz (sallallahu aleyhi ve sellem)'le birlikte namaz kılmaya kalktım ve O'nun sol yanında durdum. Ama O beni tutup sağ yanın-

463 Buhari/İlim: 41, Vudû': 5. Ezan: 57, 59, 77, 161. Daâvat: 10. Libas: 75. Müslim/Müsafirin: 181, 184, 187, 192, 193. Tirmizi/Salat: 57. Nesai/Gusül: 29. İmamet: 45. İbn Mace/İkamet: 44. Darimi/Salat: 43

da durdurdu."[464]

وَعَنْ أَبِي هُرَيْرَةَ قَالَ: قَالَ رَسُولُ اللهِ صَلَّى اللهُ وَسَلَّمَ: مَنِ اسْتَيْقَظَ مِنَ اللَّيْلِ وَأَيْقَظَ أَهْلَهُ فَصَلَّيَا رَكْعَتَيْنِ جَمِيعًا كُتِبَا مِنَ الذَّاكِرِينَ اللهَ كَثِيراً وَالذَّاكِرَاتِ.

Ebu Hureyre (radıyallahu anh)'dan yapılan rivayete göre, Rasulullah Efendimiz (sallallahu aleyhi ve sellem) şöyle buyurmuştur:

"Kim geceleyin uyanır ve aile halkını da uyandırıp hep birlikte iki rekat namaz kılarlarsa, Allah'ı çokça zikreden kullardan yazılırlar."[465]

Hadis-i Şerifle İlgili Mezheplerin İctihad Ve Yorumları

Hanefiler'e göre: Cemaat iki kişiyle gerçekleşir. İsterse imamdan başka o bir kişi kadın veya köle veya temyiz çağına girmiş çocuk olsun fark etmez. Çünkü Rasulullah Efendimiz (sallallahu aleyhi ve sellem) iki kişiyi mutlak anlamda cemaat saymıştır.[466]

Şafiîler'e göre: İsterse akleden bir çocukla olsun namazı camide cemaat halinde kılmak, başka yerde cemaatle kılmaktan daha faziletlidir. Evdeki hanımla birlikte evde cemaat olup kılmak ise, camide kılmaktan daha faziletlidir. Bu, her zaman için değil, ihtiyaç duyulduğu vakitle ilgilidir.[467]

Hanbeliler'e göre: Kadınla çocuğun erkeklere imam olması caiz değildir. Ama imam olan erkeğe temyiz çağındaki çocuğun veya kadının uyması caizdir. Yani cemaat bunlarla da oluşabilir.[468]

Konuyla İlgili Diğer Hadis-i Şerifler Ve Tahliller

463 nolu İbn Abbas (radıyallahu anh) hadisinde, "Sol tarafında durdum"

464 Müsned-i Ahmed: 1/341, 342, 347, 3/326, 421
465 Ebu Davud/Tetavvu: 18. Vitir: 13. Ramazan: 1
466 Kasanî/Bedayiu's-Sanayi': 1/156
467 Ebu Zekeriya El-Ensari/Fethü'l-Vahhab: 1/59
468 İbn Kudame/el-Muğni: 2/54, 55

sözünden şu üç ihtimal ve yorum ortaya çıkmaktadır:

1. Tam sol yanında aynı hizada durdum.
2. Az geride durup uydum.
3. Epeyce geride durup uydum.

Nitekim Maliki imamları, cemaatin tam imamın hizasında durmasında bir sakınca olmadığını belirtmişler ve ikinci delil olarak şu rivayeti göstermişlerdir:

İbn Mes'ud (radıyallahu anh) diyor ki: "Günün ortasında Hz. Ömer Efendimiz (radıyallahu anh)'ın yanına girdiğimde, tesbih ve zikirde bulunduğunu gördüm. (Namaz kılmaya kalktı). Ben de geçip O'nun arkasında durdum. Bunun üzerine beni tutup kendine yaklaştırdı ve sağ yanına getirip tam hizasında durdurdu."[469]

Malik b. Nafi' de şöyle diyor: Namazların birinde Abdullah b. Ömer (radıyallahu anh)'ın arkasında durdum, benden başka onun yanında kimse yoktu. Abdullah (radıyallahu anh) eliyle beni tutup kendi hizasına getirdi (de öylece namaz kıldık)."[470]

İmam Ebu Hanife bu rivayetleri delil seçmemiştir. O bakımdan ona göre, imama uyan bir kişi ise, imamın sağ tarafında, hiç değilse dört parmak kadar gerisinde durması gerekir. İmam Şafii'nin bir görüşüne göre de, cemaatin imamın tam hizasında durmasında bir sakınca yoktur.

Ebu Said ve Ebu Hureyre hadisini mevkufen rivayet edenler olduğu gibi, Nesai ve İbn Mace mürselen tahric etmişlerdir.

Bu manada bir diğer hadisi Ebu Hureyre (radıyallahu anh) şöyle rivayet etmiştir: Rasulullah Efendimiz (sallallahu aleyhi ve sellem) buyurdu:

"Allah şu adama rahmet eylesin ki, geceleyin kalkar da namaz kılar ve eşini de uyandırır. Eşi kalkmak istemezse, yüzüne su serper. Allah rahmet

469 İmam Malik/el-Muvatta': 1/154

470 İmam Malik/el-Muvatta': 1/154

etsin o kadına ki, gece kalkıp namaz kılar ve kocasını da uyandırır. Kocası kalkmak istemezse yüzüne su serper."[471]

Ancak bu hadisin isnadında Muhammed b. Aclan bulunuyor. İmam Ahmed ile Yahya onun sika (güvenilir) olduğunu belirtmişlerdir. Buhari onun rivayetiyle delil göstermiştir.

Müteahhirinden bazı ilim adamları bu zat hakkında konuşmuşlardır. Yahya el-Kattan onun Nafi'den rivayet ettiği hadisinin muzdarib olduğunu söylemiştir. İmam Malik de onun alim olmadığını belirtmişse de Zehebi bu zatın sika olduğuna dikkat çekerek ilim adamlarının görüşlerine yer vermiştir.[472]

Böylece Muhammed b. Aclan'ın rivayetiyle çıkarımın sahih olduğu ağırlık kazanmış oluyor.

Hadis-i Şeriften Çıkarılan Hükümler

1. Cemaat iki kişiyle de gerçekleşir. İmamın arkasında aklı eren bir çocuğun durup uyması veya bir kadının uyması caizdir.
2. Müctehidlerin bir kısmına göre, aklı eren çocuğun imameti sahihtir. Bir kısmına göre ise, sahih değildir.
3. Kadının erkeklere imam olması caiz değildir. Bunda dört mezhep müttefiktir.
4. Nafile namazı ev halkıyla birlikte cemaat halinde kılmanın caiz olduğunu söyleyenler vardır. İmamların çoğuna göre, mekruhtur.
5. İmama uyan bir kişi ise, imamın sağ tarafında durması sünnettir.
6. İmama uyan bir kişinin imamın sağında ve tam hizasında durup ona uyması Malikî ve bir rivayete göre Şafiî imamlarına göre sahihtir.

471 Ebu Davud/Tetavvu: 18. Vitir: 13. Nesai/Kıyamu'l-leyl: 5. Ahmed: 2/250, 536

472 Zehebi/Mizanü'l-İ'tidal: 3/644, 7938 nolu Muhammed.

7. Aynı zamanda cemaatin imamın hizasında durup uymasında da -Malikîler'e göre- bir sakınca yoktur.

8. Hanefi ve Hanbeliler'e göre, cemaatin imamın arkasında durması, hiç değilse dört parmak miktarı bir mesafe hesaplayarak yanında yer alması gerekir. Aksi halde namazları sahih olmaz.

İMAMET BAHSİ VE İMAMIN SIFATI

"İmam" isminin çok yönlü bir kavram olduğunu az yukarıda belirtmiştik. Bu çok önemli, aynı zamanda Rasulullah Efendimiz (sallallahu aleyhi ve sellem)'in bizzat yürüttüğü ve yerine getirdiği ulvi hizmeti yüklenecek kimsede birtakım vasıfların bulunması söz konusudur. Zira şahsiyetini bulmuş bir imamın, dirayeti, ehliyeti ve gelişmiş olan sosyal yönü, örnek ahlakı ile cemaati üzerinde çok olumlu tesirler bırakacağında şüphe yoktur. O, bu özellikleriyle her bakımdan barıştırıcı, birleştirici ve yönlendirici rol oynar.

عَنْ أَبِي سَعِيدٍ قَالَ: قَالَ رَسُولُ اللهِ صَلَّي اللهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ: إِذَا كَانُوا ثَلاَثَةً فَلْيَؤُمَّهُمْ اَحَدُهُمْ وَأَحَقُّهُمْ بِالْإِمَامَةِ أَقْرَؤُهُمْ.

Ebu Said (radıyallahu anh)'dan yapılan rivayete göre, Rasulullah Efendimiz (sallallahu aleyhi ve sellem) şöyle buyurmuştur: "(Müslümanlardan) üç kişi olunca, onlardan biri diğerlerine imamlık yapsın. Onların imamete en haklı ve layık olanı, en güzel ve en doğru okuyanıdır."[473]

وَعَنْ اَبِي مَسْعُودٍ عُقْبَةَ بْنِ عَمْرٍو قَالَ: قَالَ رَسُولَ اللهِ صَلَّي اللهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ: يَؤُمُّ الْقَوْمَ أَقْرَؤُهُمْ لِكِتَابِ اللهِ فَإِنْ كَانُوا فِي الْقِرَائَةِ سَوَاءً فَأَعْلَمُهُمْ بِالسُّنَّةِ، فَإِنْكَانُوا فِي الْحِجْرَةِ سَوَاءً فَقُدَمُهُمْ هِجْرَةً فَإِنْ كَانُوا فِى الْحِجْرَةِ سَوَاءً فَأَقْدَمُهُمْ سِنًا،وَلاَيَؤَمَّنَ الرَّجُلُ الرَّجُلَ فِي سُلْطَانِهِ وَلاَيَقْعُدْ فِي بَيْتِهِ عَلَي تَكْرِمَتِهِ إِلاَّ بِاِذْنِهِ.

473 Muslim/Mesacid: 289, 291. Ahmed: 3/24, 5/53

Ebu Mes'ud Ukbe b. Amr (radıyallahu anh)'dan yapılan rivayete göre, Rasulullah Efendimiz (sallallahu aleyhi ve sellem) şöyle buyurmuştur: "Kavim ve topluluğa, Allah'ın kitabını en iyi okuyan kimse imamlık eder. Eğer kıraatte eşit durumda olurlarsa, sünneti en iyi bilen imam olur. Sünneti bilmede de eşit durumda olurlarsa, daha önce hicret eden imam olur. Hicret etmede de eşit durumda olurlarsa, daha yaşlı olanı imam olur. İmamlık yapmak isteyen adam, başkasının mülkü tasarrufunda olan yerde (evinde, bahçesinde, çiftliğinde, iş yerinde) imamlık yapmasın; aynı zamanda başkasının evinde ve ikram ettiği sofrasına ancak sahibinin izniyle otursun."[474]

وَعَنْ مَالِكِ بْنِ الْحُوَيْرِثِ قَالَ أَتَيْتُ النَّبِيَّ صَلَّى اللهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ أَنَا وَصَاحِبٌ لِي، فَلَمَّا أَرَدْنَا الإِقْفَالَ مِنْ عِنْدِهِ قَالَ: لَنَا إِذَا حَضَرَتِ الصَّلاَةُ فَأَذِّنَا وَأَقِيمَا وَلْيَؤُمَّكُمَا أَكْبَرُكُمَا.

Malik b. Huveyris (radıyallahu anh)'dan yapılan rivayete göre, adı geçen şöyle demiştir: "Ben ve arkadaşım birlikte Rasulullah Efendimiz (sallallahu aleyhi ve sellem)'e geldik. Bir süre kaldıktan sonra Rasulullah Efendimiz (sallallahu aleyhi ve sellem) yanından ayrılıp evimize, kabilemize dönmek istedik. Bunun üzerine Rasulullah Efendimiz (sallallahu aleyhi ve sellem) şöyle buyurdu: "Namaz vakti girince, ezan okuyun, ikamette bulunun ve ikinizden büyük olanınız imam olsun"[475]

وَعَنْ مَالِكِ بْنِ الْحُوَيْرِثِ قَالَ: سَمِعْتُ النَّبِيَّ صَلَّي اللهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ يَقُولُ: مَنْ زَارَ قَوْماً فَلاَ يَؤُمَّهُمْ رَجُلٌ مِنْهُمْ.

Yine Malik b. Huveyris (radıyallahu anh)'dan yapılan rivayete göre, adı ge-

474 Buhari/Ezan: 54. Müslim/Mesacid: 290, 291. Ebu Davud/Salat: 60. Tirmizi/Salat: 60. Nesai/İmamet: 3, 5

475 Buhari/Ezan: 18, 35. Tirmizi/Salat: 37. Nesai/Ezan: 7, 8, 29. İmamet: 4. İbn Mace/İkamet: 46. Ahmed: 5/35

çen, Rasulullah Efendimiz (sallallahu aleyhi ve sellem)'den, şöyle buyurduğunu işittiğini haber veriyor: "Bir kavmi (cemaat ve topluluğu) ziyaret eden kimse onlara imamlık etmesin, onlardan biri imamlık yapsın."[476]

وَيُعَضِّدُهُ عُمُومُ مَارَوَي اِبْنُ عُمَرَ أَنَّ النَّبِيَّ صَلَّي اللهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ قَالَ: ثَلاَثَةٌ عَلَي كُثْبَانِ الْمِسْكِ يَوْمَ الْقِيَامَةِ: عَبْدٌ أَدَّي حَقَّ اللهِ وَحَقَّ مَوَالِيهِ، وَرَجُلٌ أَمَّ قَوْماً وَهُمْ بِهِ رَاضُونَ. وَرَجُلٌ يُنَادِي بِالصَّلَوَاتِ الْخَمْسِ فِي كُلِّ لَيْلَةٍ.

Bu rivayetleri, İbn Ömer (radıyallahu anh)'ın Rasulullah Efendimiz (sallallahu aleyhi ve sellem)'den rivayet ettiğini şu genel anlamdaki hadis kuvvetlendirmektedir.

Üç sınıf kimse kıyamet gününde miskten tepeler üzerinde olacaktır:

1. Hem Allah'ın, hem de efendisinin hakkını ödeyen köle,
2. İmamlık ettiği kavmin (cemaatin) kendisinden razı olduğu adam,
3. Her gece (ve gündüz) beş vakit namaz için ezan okuyup çağrıda bulunan adam."[477]

Hadis-i Şerifle İlgili Mezheplerin İctihad Ve Yorumları

Hanefiler'e göre: Evde ev sahibi veya ücretle tutulmuş biri imamlık için orada bulunuyorsa, imamlığın bütün vasıflarını kendi üzerinde taşıyan ziyaretçidense, diğerleri (görevliler) imamlığa daha haklı ve layıktırlar.

Bu ortamın dışında bir yerde toplanmış bulunan cematten namaz ahkamını en iyi bilen ve kıraati sünnete uygun yerine getiren kimse imam olur. Bu konuda eşit durumda olurlarsa, daha yaşlı olan imam olur. Bu durumda da eşit olurlarsa, daha çok haram ve şüpheli şeylerden sakınan kimse imam olur. Bu hususta da eşit durumda olurlarsa, ahlakı en güzel olanı; bunda da

476 Tirmizi/Salat: 147. Buhari/Ezan: 50. Ahmed: 3/436. 437, 5/53

477 Tirmizi/Birr: 53, Cennet: 25. Ahmed: 2/26

eşit olurlarsa, yüzü en çok çekici ve güven telkin edici olan imam olur. Bu hususta da eşit durumda olurlarsa, soy bakımından daha şerefli olan imam olur. Bu husuta da eşit olurlarsa, sesi en güzel olan imam olur. Bu hususta da eşit olurlarsa, elbisesi daha temiz ve zarif olan kimse imam olur. Bütün bu vasıflarda eşit olurlarsa, aralarında kurra çekilir.

Ancak o yerde vazifeli imam bulunduğu veya sultanın yetkili adamı hazır olduğu takdirde, belirtilen vasıflar dikkate alınmaksızın imamlık görevini bunlar yerine getirir.[478]

Şafiîler'e göre: Cemaat arasında bölgenin amiri bulunuyorsa, onun öne geçip imamlık yapması; o yoksa görevli imamın öne geçip imamlık yapması menduptur. Sonra da bir ücret karşılığı tutulan ve bu sebeple oranın sakini sayılan kimse -eğer bu göreve ehilse- imamlık yapar.

Belirttiğimiz bu vasıftaki kimseler yoksa daha fakih olanı, sonra daha kıraati düzgün olanı, sonra daha zahid bulunanı, sonra haram ve şüphelerden daha çok kaçanı, sonra İslam'da daha çok ömür geçireni, sonra nesep bakımından daha üstün olanı, sonra ahlakı, huyu ve yaşayışı daha güzel olanı, sonra elbisesi daha temiz ve nezih olanı, sonra sesi daha güzel olanı, sonra yüzü daha çekici bulunanı, sonra da evli olanı öne geçip imam olur.

Bütün bu sıfatlarda eşit olurlarsa, aralarında kura çekilir. Bununla beraber imamlığa daha layık olan kimsenin bir başkasını yerine geçirmesinde de bir sakınca yoktur.[479]

Hanbeliler'e göre: Ebu Mes'ud'un hadisinde belirtilen sıra gözetilir. Nitekim İmam Ahmed, önce Allah'ın kitabını en iyi okuyan, kıraati en düzgün olan öne geçirilir demiştir.[480]

Bu ölçüyü dikkete alan Hanbeli fukahası şöyle bir sıralamada bulunmuşlardır:

---

478 Haşiyetü't-Tahtavi Ala Meraki'l-Felah: 163, 164'den özetlenerek.

479 Abdurrahman El-Ceziri/El-Fıkhu ale'l-Mezahibi'l-Erbaa: 1/428

480 İbn Kudame/El-Muğni: 17-20'den özetlenerek.

1. Daha fakih olup kıraati daha güzel olan,
2. Fakih olup kıraati daha güzel ve düzgün olan,
3. Daha çok tecvide riayet eden, namaz ahkamını bilen,
4. Namazla ilgili konuları daha iyi bilip hafızasında tutan,
5. Sonra yaşı ileri olan,
6. Sonra da daha takva sahibi ve haram ile şüpheli şeylerden daha çok kaçınan kimse öne geçip imam olur.[481]

Malikiler'e göre: Cemaat toplanır da hepsi de imamete elverişli vasıfta olursa, sultanın veya naibinin öne geçirilip imamlık yapması mendup olur. İsterse, başkaları daha fakih ve daha üstün olsunlar fark etmez. Sonra da caminin görevli imamı gelir. Bir evde iseler, ev sahibi imam olur. O evde ücretle tutulan bir imam varsa, ev sahibine takdim edilir. Ev sahibi erkek değil de kadınsa, o takdirde birini naib seçip onun imamlık yapmasını sağlar. Sonra namaz ahkamını daha iyi bilen, sonra da hadis fennini iyi bilen, sonra da kıraati iyi bilen öne geçer. Sonra da fazla ibadet eden, sonra İslam'a intisapta mukaddem olan, sonra nesebi yüksek olan, sonra ahlakı daha güzel olan, sonra elbisesi ve bedeni daha temiz ve nezih olanı öne geçer. Bütün bu sıfatlarda eşit durumda olurlarsa, aralarında kura çekilir.[482]

Konuyla İlgili Diğer Hadisi-i Şerifler Ve Tahliller

473 nolu Ebu Said hadisinde "Üç kişi olunca" kaydı sınırlayıcı değildir, yani mefhumuna bu babda itibar edilmez. Rasulullah Efendimiz (sallallahu aleyhi ve sellem) bununla bir arada bulunan birden fazla cemaati kasdetmiştir.

Bu hadisle çıkarım yapanlara göre, kıraati daha iyi olanın daha fakih olana tercih edileceği hükmü çıkarılmıştır. Nitekim Ahnef b. Kays, İbn Şirin, Sevri, Ebu Hanife ve Ahmed de bu hadisle hükmetmişlerdir. İmam Şafiî ile İmam Malik daha fakih olanın tercih edileceğini belirtmişlerdir.

481 Abdurrahman El-Ceziri/el-Fıkhu ale'l-Mezahibi'l-Erbaa: 1/429'dan özetlenerek.

482 Abdurranman El-Ceziri/el-Fıkhu ale'l-Mezahibi'l-Erbaa: 1/429'dan özetlenerek.

475 nolu Malik b. Hüveyris hadisi de sahihtir. İki kişiden yaşı daha büyük olanının imamlık yapması hususuna gelince, ikisinin kıraatte eşit olduklarına, fıkıhta da aynı çizgi üzerinde bulunduklarına delalet vardır. Bununla beraber "ekber'den maksat, kıraat ve fıkıhta daha ileri seviyede bulunanı olabilir. Nitekim Müslim ve Ahmed'in aynı hadisi naklederken şu fazlalıkla tespitini yapmışlardır: "O gün için ikimiz ilimde eşit durumda bulunuyorduk."

Bu hadisten bir önceki **474** nolu Ebu Mes'ud hadisi hem sahihtir, hem de bu babda en sağlam ölçüyü vermektedir.

475 nolu Malik b. Hüveyris hadisini Tirmizi hasenlemiştir. İsnadında Ebu Atıyye bulunuyor. Ebu Hatim onun maruf olmadığını belirtmiştir. Ancak Taberani'nin isnad-ı sahihle İbn Mes'ud (radıyallahu anh)'dan yaptığı rivayet bu hadisin sıhhatine şehadet etmektedir. Şöyle ki: Rasulullah Efendimiz (sallallahu aleyhi ve sellem): "Ev sahibinin öne geçmesi sünnettir" buyurmuştur.

477 nolu İbn Ömer hadisini de Tirmizi hasenlemiştir. Ancak isnadında Ebu'l-Yakzan Osman b. Umeyr el-Beceli bulunuyor ki bu zat, zayıftır. Ahmed b. Hanbel ve diğer hadis alimleri onun zayıf olduğuna dikkat çekmişlerdir. İbn Main, "O bir şey değildir" derken, Nesai onun sağlam olmadığını söylemiştir. Darekutni de bu zatın rivayetlerinde zayıflık bulunduğunu söylemiştir.[483]

Hadis-i Şeriften Çıkarılan Hükümler

1. Toplanılan bir evde cemaatle namaz kılınmak istendiğinde, ev sahibi imam olur. Bu, kimine göre, müstehab, kimine göre sünnettir.
2. Ev sahibi, bu ulvi vazifeyi başka birine havale edebilir. Bunda bir sakınca yoktur.
3. Diğer umumi toplantı yerlerinde ise, sultan veya naibi bulunuyorsa, onlar imamlık yapar. Bulunmuyorsa, görevli imam öne

483 Zehebi/Mizanü'l-İ'tidal: 3/50, 5550 nolu Osman ve Şevkani/Neylü'l-Evtar: 3/181

geçer. O da yoksa kıraat ve fıkıhta daha bilgili olan tercih edilir.

4. Cami ve mescidlerde ise, görevli kim ise öne geçer. Ondan izin almadan başkasının daha ehil de olsa öne geçmesi doğru olmaz.

5. Gerek Ebu Mes'ud hadisinde belirtilen sıfatlar, gerekse mezhep imamlarının yaptıkları sıralamalar dikkate alınır ve bütün bunlarda cemaat eşit durumda olursa, aralarında kura çekilir.

FASIKIN İMAMETİ

Fasık, Arapça sıfat olup günah işleyen, ilahi emirlerin dışına çıkan kimse hakkında kullanılır. Böylesine dikkat çekici günah işleyen bir adamın cemaatin önüne geçip namaz kıldırması ne derece uygun veya doğru olur? Gerçi Peygamberler dışında günah işlemeyen, kusuru bulunmayan kimse yoktur. Herkes iman ve irfanı, takva ve fazileti nisbetinde birtakım günah ve kusur işleyebilir. Ancak Allah (celle celaluhu)'dan utanıp korkmadığı gibi, çevresinden de çekinmeyen ve öylece açıktan günah işleyen, ahlak dışı söz ve davranışlarda bulunan bir müslümanın imam olması hep yadırganmıştır. Çünkü imam cemaate güzel misal teşkil eden, onlar üzerinde her haliyle olumlu tesir bırakan kişi demektir.

Bununla beraber konu, ihtilaflı bir seyir izlemiştir.

عَنْ جَابِرٍ عَنِ النَّبِيِّ صَلَّى اللهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ قَالَ: لاَ تُؤَمَّنَّ اِمْرَأَةٌ رَجُلاً وَلاَ أَعْرَابِيٌّ مُهَاجِراً وَلاَ يُؤَمَّنَّ فَاجِرٌ مُؤْمِناً إِلاَّ اَنْ يَقْهَرَهُ بِسُلْطَانٍ يَخَافُ سَيْفَهُ أَوْ سَوْطَهُ.

Cabir (radıyallahu anh)'dan yapılan rivayete göre, Rasulullah Efendimiz (sallallahu aleyhi ve sellem) şöyle buyurmuştur: "Hiçbir kadın hiç bir erkeğe imam olmasın; hiçbir (cahil) bedevi, hiçbir muhacire (Mekke'den Medine'ye hicret edene) imamlık etmesin. Aynı zamanda hiçbir facir de hiçbir mü'mine imamlık etmesin. Meğerki sultan ile kahredilmiş ve sultanın kılıç veya değneğinden korkmuş buluna." (O takdirde fasık ve facirin imametine ses çıkarmayabilir).[484]

484 İbn Mace/İkamet: 28, 31

وَعَنْ اِبْنِ عَبَّاسٍ قَالَ : قَالَ رَسُولُ اللهِ صَلَّي اللهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ: إِجْعَلُوا أَئِمَّتَكُمْ خِيَارَكُمْ،فَإِنَّهُمْ وَفْدُكُمْ فِيماً بَيْنَكُمْ وَبَيْنَ رَبِّكُمْ.

İbn Abbas (radıyallahu anh)'dan yapılan rivayete göre, Rasulullah Efendimiz (sallallahu aleyhi ve sellem) şöyle buyurdu: "İmamlarınızı hayırlı kişilerinizden seçin. Çünkü imamlar (bir bakıma) sizinle Rabbiniz arasında temsilcileriniz (ve elçileriniz)dir."[485]

وَعَنْ مَكْحُولٍ عَنْ أَبِي هُرَيْرَةَ قَالَ: قَالَ رَسُولُ اللهِ صَلَّ للهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ: اَلْجِهَادُ وَاجِبٌ عَلَيْكُمْ مَعَ كُلِّ أَمِيرٍ، بَرًّا كَانَ أَوْ فَاجِراً،وَالصَّلاَةُ وَاجِبَةٌ عَلَيْكُمْ خَلْفَ كُلِّ مُسْلِمٍ بَرًّا كَانَ أَوْ فَاجِراً ، وَإِنْ عَمِلَ الْكَبَائِرَ.

Mekhul'dan, o da Ebu Hureyre (radıyallahu anh)'dan rivayet etmiştir. Rasulullah Efendimiz (sallallahu aleyhi ve sellem) buyurdu ki: "Her emir (lider, hüküm, önder ve kumandan) ile birlikte cihada çıkmanız size vacibdir. İster o emir iyi ve ahlaklı olsun, isterse facir (günah işleyen, kötü işlerle vakit geçiren biri) olsun. Her iyi kimsenin ve facirin arkasında namaz kılmanız da size vaciptir; isterse o facir büyük günah işlemiş olsun."[486]

Abdulkerim el-Bekka diyor ki: "Rasulullah Efendimiz (sallallahu aleyhi ve sellem)'in ashabından 10 kadarına ulaştım, hepsi de zalim ve mütecaviz imamların arkasında namaz kılıyorlardı."[487]

Bu son rivayeti kuvvetlendirir anlamda Ebu Davud şu hadisi kendi Müsned'inde nakletmiştir:

"(Müslüman olduğu takdirde) her ölünün namazını kılınız ve her emir

485 Darekutni. Neylü'l-Evtar: 3/184

486 Ebu Davud. Darekutni.

487 Buhari/kendi tarihinde.

(hükümdar ve kumandan)la birlikte cihada çıkınız."[488]

Hadis-i Şerifle İlgili Mezheplerin İctihad Ve Yorumları

Hanefiler'e göre: Akli dengesi yerinde olan her müslüman erkek imamlık yapabilir. Yeter ki, namaz ahkamını bilen ve kıraati düzgün olan biri olsun. O bakımdan kölenin, bedevinin, iki gözünden arızalı olanın ve veled-i zinanın ve fasıkın imameti caizdir.[489]

Hanefiler bu konuda son üç rivayetle çıkarım etmişler ve ayrıca Rasulullah Efendimiz (sallallahu aleyhi ve sellem)'in "Her iyinin ve facirin arkasında namaz kılın!" tavsiyesiyle çıkarımda bulunmuşlardır.

Şüphesiz sözü edilen kişilerin arkasında ancak daha ehil kimse bulunmadığı zaman namaz kılmakta bir sakınca yoktur.

Şafiiler'e göre: Adaletle vasıflanan kimsenin imameti, fasıkın imametinden evladır; yani ilahi sınırları koruyan kimse varken fasıkın arkasında namaz kılmak mekruhtur. Bunun gibi bid'at sahibinin de arkasında namaz kılmak mekruh sayılmıştır.

İki gözünden arızalı olanın ve bir de kölelik kaydı altında bulunanın imamlık yapmasında bir sakınca yoktur.[490]

Hanbeliler'e göre: Bid'atçı, fasık ve Rafizi'nin arkasında namaz kılınmaz; ancak sultan tarafından bir tehdit ve ceza verme endişesi söz konusu olduğu zaman kılınır ve sonra iade edilir.[491]

Hanbeli imamları bu konuda Cabir hadisiyle çıkarım ve delil olarak göstermişlerdir.

Malikiler'e göre: Fasıkın arkasında namaz kılmak caiz değildir. Çünkü imamet bir bakıma emanettir; fasık ise haindir, emanete ehil değildir. O

488 Ebu Davud/Cihad: 33

489 Kasanî/Bedayiu's-Sanayi': 1/156

490 Ebu Zekeriya El-Ensari /Fethü'l-Vahhab: 1/61, 62, 63

491 İbn Kudame/El-Muğni: 2/21, 22'den özetlenerek.

bakımdan fasıkın şehadeti muteber tutulmamıştır. Çünkü şehadet de emanet kapsamına girmektedir.[492]

Konuyla İlgili Diğer Hadis-i Şerifler Ve Tahliller

484 nolu Cabir hadisinin isnadında Abdullah b. Muhammed et-Temimi bulunuyor ki, bu zat münkeru'l-hadistir. İbn Hibban, "onun rivayetini delil olarak göstermek caiz değildir" demiştir. Veki' ise onun hadis uydurduğuna dikkat çekmiştir. Ayrıca aynı hadisin isnadında Ali b. Zeyd b. Cüd'an bulunuyor ki, bu zat da zayıf olarak bilinmektedir.[493]

485 nolu İbn Abbas hadisinin isnadında Sellam b. Süleyman el-Medaini bulunuyor ki, bu zat zayıftır. Ebu Hatim onun sağlam olmadığını belirtirken, İbn Adiy onun münkerü'l-hadis olduğunu söylemiştir. El-Ukayli de bu zatın rivayet ettiği hadislerde hayli münkerler vardır diyerek muteber olmadığına işarette bulunmuştur.[494]

486 nolu Ebu Hureyre hadisini Beyhaki tahric etmiştir ve hadis munkatı'dır. İbn Hibban ise bunu zayıflar arasında saymıştır. Nitekim isnadında Abdullah b. Muhammed b. Yahya b. Urve bulunuyor ki, bu zat metruktür.[495]

Abdulkerim el-Bekka'nın rivayetine gelince: Şevkani "onun rivayeti delil olarak sayılmaya salih değildir" demiştir. Çünkü sahabenin yaşadığı asırda emir ve liderlerin çoğu din, diyanet sahibi kişilerdi. Hemen hepsi de beş vakit namazlarını kılarlardı. Sonra Emeviler döneminin ortalarına doğru emirler iyice bozuldu ve çoğu facir sayılacak çizgide bulunuyordu.

Darekutni'nin rivayet ettiği hadiste buyuruluyor ki: "La ilahe illallah diyen kimsenin arkasında namaz kılın ve yine La ilahe illallah diyen kimsenin cenaze namazını kılınız!"

Bu hadisin isnadında Osman b. Abdirrahman bulunuyor ki, bu zatın

492 Kasanî/Bedayiu's-Sanayi': 1/156

493 Şevkani/Neylü'l-Evtar: 3/185

494 Zehebi/Mizanü'l-İ'tidal: 2/178, 3346 nolu Sellam.

495 Şevkani/Neylü'l-Evtar: 3/185'den özetlenerek.

yalancı olduğuna inananlar vardır. Onlardan biri de ünlü hadis alimi Yahya b. Main'dir.[496] Nesai ile Darekutni onun metruk olduğunu belirtmişlerdir.[497]

Hadis-i Şeriften Çıkarılan Hükümler

1. İslam birliğinin zede almaması için, kıraati yerinde olup namaz ahkamını bilen ve aklı başında olan kimsenin imameti sahihtir. Bu, Ebu Hanife'ye göredir.

2. Adaletle tanınan ve namaz kıldırmaya ehil olan kimse dururken fasıkın arkasında namaz kılmakta kerahet vardır.

3. Köle, âmâ ve veled-i zina imamlık yapabilir. Ancak veled-i zinanın arkasında namaz kılmak birtakım şüphelere yol açıyorsa, o takdirde kerahet vardır.

4. İmam Malik'e göre, fasık ve facirin arkasında namaz kılmak caiz değildir.

5. Hanbeliler'e göre, bid'atçının, fasıkın ve Rafizi'nin arkasında namaz kılınmaz. Ancak sultan tarafından bir zorlama varsa kılınır ve arkasından kaza edilir.

496 Şevkani/ Neylü'l-Evtar: 3/186

497 Zehebi/Mizanü'l-İ'tidal: 3/43, 5531 nolu Osman.

NAMAZDA MUKİMİN MİSAFİRE UYMASI

İslam dini, yolculuk halinde bulunan müminlere ibadette birtakım kolaylıklar getirmiştir. Mesela:

- Dört rekatlı farz namazlar iki rekat halinde kılınır.
- Sünnet namazları terketmekte bir sakınca yoktur.
- Mestleri meshetme süresi üç gün, üç gece uzatılabilir.
- Yolculuk ramazana tesadüf ederse, orucu bozmaya ruhsat vardır.

Ancak yolculuk halinde olan kimse, mukim (eyleşik) olanlara imamlık yapabilir mi? Çünkü mukimin dört rekat, misafirin iki rekat kılması söz konusudur.

Bu sorunun cevabını ancak ilgili hadisleri ve müctehid imamların görüş ve tespitlerini naklettikten sonra vermiş oluruz.

عَنْ عِمْرَانَ بْنِ حُصَيْنٍ قَالَ مَا سَافَرَ رَسُولُ اللهِ صَلَّى اللهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ سَفَرَ إِلاَّ صَلَّي رَكْعَتَيْنِ حَتَّي يَرْجِعَ، وَإِنَّهُ أَقَامَ بِمَكَّةَ زَمَنَ الْفَتْحِ ثَمَانَ عَشَرَةَ لَيْلَةً يُصَلِّي بِالنَّاسِ رَكْعَتَيْنِ رَكْعَتَيْنِ إِلاَّ لْمَغْرِبِ، ثُمَّ يَقُولُ: يَاأَهْلَ مَكَّةَ قُومُوا فَصَلُّوا رَكْعَتَيْنِ أُخْرَيَيْنِ فَإِنَّا قَوْمٌ سُفْرٌ.

"Rasulullah Efendimiz (sallallahu aleyhi ve sellem) ne kadar sefere çıktıysa, mutlaka dönünceye kadar (dört rekatlı farzları) iki rekat olarak kıldı. Fetih zamanında Mekke'de 18 gece kaldı ve akşam namazı hariç diğer namazları cemaate ikişer rekat olarak kıldırdı ve (selam verince de) şöyle buyurdu: "Ey Mekke halkı! Kalkınız iki rekat daha kılınız. Çünkü bizler sefer halinde olan

bir kavimiz (topluluğuz)"[498]

وَعَنْ عُمَرَ أَنَّهُ كَانَ إِذَا قَدِمَ مَكَّةَ صَلَّى بِهِمْ رَكْعَتَيْنِ، ثُمَّ قَالَ: يَا أَهْلَ مَكَّةَ أَتِمُّوا صَلَاتَكُمْ فَإِنَّا قَوْمٌ سُفْرٌ.

"Hz. Ömer (radıyallahu anh) Mekke'ye ayak basınca, oradaki cemaate iki rekat kıldırdı ve (selam verince onlara) şöyle dedi: "Namazınızı tamamlayın. Çünkü biz sefer halinde olan bir kavmiz topuluğuz)."[499]

Hadis-i Şerifle İlgili Mezheplerin İctihad Ve Yorumları

Hanefiler'e göre: Misafirin mukime uyması sahihtir. Vakit namazında ona yetiştiği takdirde niyet edip tabi olur. Ama vakit çıktığı takdirde ona uyması sahih olmaz. Çünkü misafirin farzı vakitten sonra değişmez. Değişmesine sebep olan vakit ise çıkmış bulunuyor.

Mukimin misafire uyması ise, hem vakit içinde, hem de vaktin dışında sahihtir. Çünkü misafirin namazı her iki halde de bir değişmemektedir. İkinci rekatın sonunda tahiyyata oturmak misafir için farz, mukim için farz değildir. O bakımdan da zayıfı kuvvetli üzerine bina etmek caizdir.

Misafir dört rekatlı namazı, imam olurken iki rekat kılar, ona uyan mukim ise, dört rekat olarak tamamlar.

İmamlık yapan misafirin selam verdikten sonra, kendisine uyan mukimlere: "Siz namazınızı tamamlayın; çünkü biz yolculuk halinde bulunuyoruz" demesi müstehabdır.[500]

Şafiîler'e göre: Yolculuk halinde olanlarla eyleşik bulunanlar bir araya geldikleri zaman, eyleşik olanlardan birinin imam olması müstehabdır. Bununla beraber yolculuk halinde olanlardan birinin öne geçip namaz kıldırmasında bir sakınca yoktur.

498 Ahmed: 3/442, 4/193, 430, 431, 432

499 İmam Malik/el-Muvatta': 1/164

500 Mecmau'l-Enhur Şerhun Ala Mülteka'l-Ebhur: 1/163

Yolculuk halinde olan misafirlerle mukimlerden oluşan cemaate misafirlerden biri imamlık edecek olursa, iki rekat kıldırır. Mukim olanlar kalkıp iki rekat daha kılmak suretiyle namazlarını tamamlarlar; misafir olanlar isterlerse dört rekata, isterlerse iki rekata niyet edebilirler. Dört rekata niyet edenler de imam selam verdikten sonra kalkıp iki rekat daha ilave ederek tamamlarlar.[501]

Hanbeliler'e göre: Misafir farz namazlardan birinde imama uyabilir. Dört rekatlı namazlarda ister tamamına, ister bir kısmına yetişmiş olsun, yine dört rekat olarak kılması gerekir. Misafirin uyduğu imamın mukim mi, yoksa misafir mi olduğunu bilmediği durumda da yine dört rekat kılar, isterse imamın misafir olduğu sonradan anlaşılmış olsun. Tabi misafir yalnız başına kıldığı zaman, dört rekatlı namazları iki rekat olarak kılar.

Ancak uyduğu imamın misafir olduğunu kesin bilen yolcu, iki rekata niyet eder.

Böylece misafirin mukimlere imamlık yapması caizdir. Ancak iki rekatın sonunda selam verince, arkasındaki cemaate: "Siz namazınızı tamamlayın; çünkü ben misafirim" demesi müstehabdır.[502]

Malikiler'e göre: Misafir dört rekatlı farzda mukim olan imama uyarsa, ister bu uyması vakit içinde olsun, ister dışında olsun, başladığı namazı dört rekat olarak tamamlar. Ancak bu durumda misafirin en az bir rekata ulaşması gerekir. Aksi halde o imama uyarak başladığı namazı iki rekat olarak kılar. Bunun gibi mukim olanlar da misafire uyabilirler. Ancak onlar, imam selam verdikten sonra kalkıp namazlarını tamamlarlar.[503]

Konuyla İlgili Diğer Hadis-i Şerifler Ve Tahliller

498 nolu İmran b. Husayn hadisini aynı zamanda Tirmizi tahric edip hasenlemiştir. Beyhaki de bunun isnadının hasen olduğuna değinmiş-

501 İmam Şafii/El-Ümm: 1/180, 181

502 İbn Kudame/el-Muğni: 2/130-132

503 Abdurrahman El-Ceziri/El-Fıkhu ale'l-Mezahibi'l-Erbaa: 1/478

tir. Ancak yapılan ciddi araştırmaya göre, hadisin isnadında Ali b. Zeyd b. Cud'an bulunuyor ki, bu zat zayıftır. Hadis kritiğinde bulunan ilim adamlarının çoğu bu kişi hakkında hep şüphe göstermişlerdir. Hatta Yezid b. Züray' onun Rafizi olduğunu iddia etmiştir.[504]

Ne var ki, onun rivayet ettiği bu hadisin birtakım şevahidi bulunduğunu dikkate alan Tirmizi onu bu bakımdan hasenlemiştir.

Ömer Efendimiz (radıyallahu anh)'dan yapılan rivayet ise, sahihtir. Çünkü isnadındaki ricalin hepsi sika (güvenilir) kimselerdir.

İmam Malik'in Nafi'den yaptığı rivayete göre: Abdullah b. Ömer (radıyallahu anh) Mina'da imama uyduğu zaman dört rekat olarak kılardı; yalnız başına kılınca iki rekatın sonunda selam verip seferilere mahsus şekilde namazını tamamlardı. Yani dört rekatlı namazları iki rekat olarak kılardı. İmama uyunca dört rekat olarak kılardı.[505]

Hadis-i Şeriften Çıkarılan Hükümler

1. Misafirin mukime, mukimin de misafire uyması caizdir.
2. Misafir, mukim olan imama uyduğunda dört rekat olarak kılar.
3. Misafir mukim olan imama ancak vakit içinde uyabilir. Vakit çıkınca artık kazaya kalan namazı imamla birlikte kılmaz. Bu, Hanefiler'e göredir.
4. Misafir imama uyan mukimler, imam selam verdikten sonra kalkıp iki rekat daha kılmak suretiyle namazlarını dört rekat olarak tamamlarlar.
5. Misafir olan kimse mukim olan imama namazın son bir rekatında yetişirse, yine de o namazı dört rekat olarak kılar. Daha az bir kısımda ulaşırsa, artık iki rekat olarak kılar. Bu, İmam Malik'e göredir.

504 Zehebi/Mizanü'l-İtidal: 3/127, 5844 nolu Ali.

505 İmam Malik/El-Muvatta': 1/163

6. Misafir olan imam, mukimlere namaz kıldırdığında iki rekatın sonunda selam verir ve cemaatine: "Siz namazınızı tamamlayın; çünkü ben misafirim" der. Fukaha onun böyle demesini müstehab saymışlardır.

7. Misafirlerle mukimler bir araya geldiklerinde, mukim olanlardan birinin imam olması müstehabdır. Bu İmam Şafiî'ye göredir.

FARZ KILANIN NAFİLE KILANA UYMASI

Bu konuda hakim olan fıkhi kural şudur: Farz kuvvetli, nafile zayıf sayılır. O bakımdan kuvvetlinin zayıf üzerine bina edilmesi caiz değildir. Bununla beraber müctehidlerin tespit ve görüşleri biraz farklılık arz etmektedir.

عَنْ جَابِرٍأَنَّ مُعَاذاً كَانَ يُصَلِّي مَعَ النَّبِيِّ صَلَّي اللهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ عِشَاء الْآخِرَةِ، ثُمَّ يَرْجِعُ إِلَى قَوْمِهِ فَيُصَلِّى بِهِمْ تِلْكَ الصَّلاَةَ.

Cabir (radıyallahu anh)'dan yapılan rivayete göre: "Ashab-ı Kiram'dan Muaz (radıyallahu anh) Rasulullah Efendimiz (sallallahu aleyhi ve sellem) ile birlikte yatsıyı kılar, sonra kendi (semtindeki) insanlara döner ve (aynı namazı) onlara kıldırırdı."[506]

وَعَنْ مُعَاذِ بْنِ رِفَاعَةَ عَنْ سُلَيْمٍ رَجُلٍ مِنْ بَنِي سَلَمَةَ أَنَّهُ أَتَى النَّبِيَّ صَلَّي اللهُ عَلَيْهِ وَسَلَّم فَقَالَ: يَا رَسُولَ الله إِنَّ مُعَاذَ بْنَ جَبَلٍ يَأْتِينَا بَعْدَ مَا نَنَامُ وَنَكُونُ فِي اَعْمَالِنَا فِي النَّهَارِ فَيُنَادِي بِالصَّلاَةِ فَنَخْرُجُ إِلَيْهِ فَيُطَوِّلَ عَلَيْنَا، فَقَالَ رَسُولُ الله صَلَّ لله عَلَيْهِ وَسَلَّمَ: يَا مُعَاذُ لاَ تَكُنْ فَتَّاناً، إِمَّاأَنْ تُصَلِّي مَعِيَ،وَإِمَّا أَنْ تُخَفِّفَ عَلَي قَوْمِكَ.

Muaz b. Rifaa'dan yapılan rivayette, Beni Seleme Kabilesinden Süleym adında bir adam Rasulullah Efendimiz (sallallahu aleyhi ve sellem)'e gelerek şöyle diyor: "Ya Rasulallah! Doğrusu Muaz b. Cebel, bizim uyumuş olmamız gereken bir vakitte çıkıp geliyor -ki biz erken uyuyup gündüzleyin işlerimiz-

506 İmam Şafiî/El-Ümm: 1/172

de bulunmak istiyoruz- ve bizi namaza davet ediyor. O sebeple biz de çıkıp onunla birlikte namaz kılıyoruz ve o, namazınızı hayli uzatıyor. (Böylece tam uykumuzu alamıyoruz)." Bunun üzerine Rasulullah Efendimiz (sallallahu aleyhi ve sellem): "Ya Muaz! Sen fitneci olma. Ya bizimle namaz kıl, ya da kavminle de kılacak olursan) namazı onlardan yana hafif tut" diye buyurdu.[507]

Hadis-i Şerifle İlgili Mezheplerin İctihad Ve Yorumları

Hanefiler'e göre: Farz namaz kılanın nafile kılana uyması caiz değildir, isterse o farz nezredilmiş (adanmış) bir namaz olsun fark etmez. Çünkü farz sağlam, nafile ise zayıftır. Sağlam, zayıfa bina edilemez.[508]

Şafiîler'e göre: Farz kılan kimsenin nafileye niyet eden kimseye uyması caizdir. Çünkü bu husus sahih sünnet ile sabit olmuştur. Hem namaz kılanlardan her birinin niyeti kendine aittir; başkasının niyetinin ona uymaması, onun namazını bozmaz.[509]

Hanbeliler'e göre: Farz kılanın nafile kılana uyması hakkında iki rivayet vardır: Birincisi, böyle bir uymanın sahih olmadığıdır. Nitekim İmam Ahmed bu hükmü kesin belirtmiş ve Hanbeli fukahasının çoğu da benimsemiştir. Zühri ve rey taraftarı olan müctehid fakihler de aynı görüşü belirtmişlerdir. Çünkü Rasulullah Efendimiz (sallallahu aleyhi ve sellem): "İmam ancak kendisine uyulsun diye imam olmuştur. Artık ona (namazda) muhalefet etmeyin!" buyurmuştur.

Fukahadan az bir kısmına göre ise, bu caizdir. Esrem de buna cevaz verenler arasında bulunuyor.[510]

Malikiler'e göre: Farz kılanın nafile kılana uyması caiz değildir. O bakımdan uyan kimsenin namazı sahih olmaz.[511]

---

507 İmam Şafiî/El-Ümm:1/172. Ahmed b. Hanbel: 3/124, 299, 300, 308, 369

508 Mecmau'l-Enhur Şerhu Mülteka'l-Ebhur: 1/111

509 İmam Şafiî/El-Ümm: 1/173

510 İbn Kudame/el-Muğni: 2/52

511 İbn Kudame/el-Muğni: 2/52

Konuyla İlgili Diğer Hadis-i Şerifler Ve Tahliller

507 nolu Muaz b. Rıfaa hadisinin isnadı sahihtir, ricali sikadır. O bakımdan çıkarıma salihtir. Ancak Şafiîler ve bir de Hanbeli fukahasından az kimse dışında diğer müctehidler bu rivayetle çıkarım yapmamışlardır. Nitekim İmam Şafiî bu hadis hakkında şöyle demiştir: "Bu konuda Rasulullah Efendimiz (sallallahu aleyhi ve sellem)'den bir tarikle rivayet edilen bu hadisten daha sabit başka bir rivayet bilmiyorum."[512]

Aynı hadisi az değişik lafızla Buhari / Edeb: 73, Müslim / Salat: 178, Ebu Davud / Salat: 124, Nesai / İmamet: 39, 41'de rivayet etmişlerdir.

Ebu Cafer Tahavi ise, Muaz hadisini kendi mezhebi doğrultusunda tevil ederek şöyle demiştir: "Rasulullah Efendimiz (sallallahu aleyhi ve sellem)'in "Ya bizimle namaz kıl, ya da (kavminle de kılacak olursan) namazı onlardan yana hafif tut" buyurması, ikisinden birini ihtiyar etmesine delalet etmektedir. Yani bizimle kılacak olursan, artık onlara kıldırma, onlara kıldırmak istiyorsan, bizimle kılmadan git."[513]

Tahavi'nin bu tevili pek isabetli değildir. Çünkü Rasulullah Efendimiz (sallallahu aleyhi ve sellem), "Onlarla kıldırmak istiyorsan bizimle kılmadan git" şeklinde değil, "Ya bizimle kıl, ya da (kavminle de kılacak olursan) namazı onlardan yana hafif tut" buyurması, ikisinden birine tercihe yönelik bir anlatım değil, "İstersen hem bizimle kıl, hem de onlara kıldırdığın zaman uzatma, hafif tut" şeklinde bir uyarı ve tavsiyedir.

Zira **506** nolu Cabir hadisinin son kısmında şu cümlenin yer aldığı rivayet yoluyla sabit olmuştur: "Bu ikinci defa kılması onun için tetavvudur, kavmi için farz olan vakit namazıdır." Şevkani: "Bu cümle sened bakımından en racih, mana bakımından en sahih olanıdır" demiş ve Tahavi'nin: "Bu cümle Cabir'in zan ve tahminidir" sözüne değinerek: "Böyle bir iddiada bulunmak merduddur. Çünkü Cabir'in Muaz'la birlikte namaz kıldığı ve

512 Şevkani/Neylü'l-Evtar: 3/190

513 Şerhu Meani'l-Asar: 1/409

bu cümleyi ondan duyduğu rahatlıkla söylenebilir. Zira Cabir (radıyallahu anh) böyle fazla bir hükmü ilave etmekten hem korkar, hem de huşu' ve aldığı dini kültüre sığmaz.

Kaldı ki, Muaz'ın namaz kıldırdığı şahısların hepsi de sahabi idi. Bunların otuzunun Akabe biatine katılanlar, kırkının da Bedir Savaş'ına iştirak edenler olmak üzere 70 kişi olduğu söylenir.

Rasulullah Efendimiz (sallallahu aleyhi ve sellem)'in: "Bir farz namazı aynı günde iki defa kılmayın" emri, iki defasında da farz olarak kılınmasını mene yöneliktir. Sonra bu hadisin farz ve nafile niyetiyle de olsa aynı namazın iki defa kılınmayacağını söylesek bile, bunun Muaz hadisiyle neshedildiği uzak bir ihtimal değildir.

Çünkü sözü edilen hadisin hükmünün kaldırıldığına delalet eden bir diğer rivayet mevcuttur. Rasulullah Efendimiz (sallallahu aleyhi ve sellem) şöyle buyurmuştur: "Kendi araç ve eşyanız yanında namaz kıldıktan sonra cemaat mescidine geldiğinizde, onlarla beraber (aynı) namazı kılın. Çünkü bu ikinci defa kılmanız sizin için nafile olur."

Bu rivayeti ashab-ı sünen tahric etmiş ve İbn Huzeyme bunu sahihlemiştir. Yapılan tespitlere göre, Rasulullah Efendimiz (sallallahu aleyhi ve sellem) bunu hayatının son döneminde Veda Haccı'nda iken söylemiştir.

Bunun gibi, Rasulullah Efendimiz (sallallahu aleyhi ve sellem)'in, kendisinden sonra iş başına geçecek (zalim) hükümdarların namaz vaktini geciktirerek kıldırdıkları takdirde, müminlerin o namazı vakit içinde kendi evlerinde kılıp öyle mescide gelmelerini ve o hükümdarların arkasında aynı namazı nafile niyetiyle kılmalarını tavsiye buyurduğu da sahih rivayetle sabit olmuştur.

Hadis-i Şeriften Çıkarılan Hükümler

1. Farz kılanın nafile kılana uyması caiz değildir. Bu İmam Malik ve İmam Ebu Hanife'ye göredir.
2. İmam Şafiî'ye göre: Caizdir. Çünkü Rasulullah Efendimiz (sallallahu

aleyhi ve sellem) zamanında ashab-ı kiramın böyle yaptığı sahih rivayetle sabit olmuştur. Nitekim Muaz hadisi bunun başlıca şahidi olarak bulunuyor.

3. Aynı farz namazı iki defa kılmakta bir sakınca yoktur. Birincisi vaktin, farzı olarak eda edilmiş olur, ikincisi nafile yerine geçer.

4. Vakit namazını evinde veya iş yerinde kıldıktan sonra camiye gelen ve aynı namazın cemaat halinde kılındığını gören kimse, niyet edip imama uyar ve bu onun için nafile olur.

OTURARAK NAMAZ KILANIN AYAKTA DURANA, AYAKTA DURANIN OTURARAK KILANA UYMASI

Farz namazlarda gücü, kudreti, sağlığı yerinde olan kimsenin niyet, iftitah tekbiri ve kıraat süresince ayakta durması farzdır. Bununla beraber zorunlu bir sebepten dolayı ayakta duramayacak olursa, oturduğu yerde, ayakta durup namaz kıldıran kimseye uymasında bir sakınca yoktur. Aynı zamanda ayakta durup namaz kılan kimsenin oturarak namaz kılana uyması doğru olur mu? Bu konudaki hadis ve rivayetleri; fakih müctehidlerin görüşlerini getirdikten sonra mesele açıklığa kavuşturulmuş olur.

عَنْ أَنَسٍ قَالَ النَّبِيُّ صَلَّي لله عَلَيْهِ وَسَلَّمَ: فِي مَرَضِهِ خَلْفَ أَبِي بَكْرٍ قَاعِدًا فِي ثَوْبٍ مُتَوَشِّحًا بِهِ.

Enes (radıyallahu anh)'dan yapılan rivayete göre: "Rasulullah Efendimiz (sallallahu aleyhi ve sellem) (vefatına yakın) hastalandığı zaman, büründüğü bir elbise içinde oturarak Ebu Bekir (radıyallahu anh)'ın arkasında namaz kıldı."[514]

Hz. Aişe validemiz (radıyallahu anha)'dan yapılan rivayete göre, adı geçen şöyle demiştir: "Rasulullah Efendimiz (sallallahu aleyhi ve sellem) vefat ettiği hastalığında oturarak Ebu Bekir (radıyallahu anh)'ın arkasında namaz kıldı."[515]

Yine Hz. Aişe validemiz (radıyallahu anha)'dan yapılan rivayette, şöyle demiştir: "Rasulullah Efendimiz (sallallahu aleyhi ve sellem) ağrı ve sızıdan şikayetçi olduğu bir halde oturarak namaz kılarken, arkasında ayakta durup O'na uyan bir cemaat bulunuyordu. Onlara oturup öyle namaz kılmalarını işaret etti. Sonra namazı bitirince onlara şöyle buyurdu: "İmam ancak kendisine

514 Müslim/Salat: 281,283. Tirmizi/Mendubat: 151. Nesai/İmamet: 8. İbn Mace/Taharet: 83, İkamet: 69. Ahmed: 1/256, 303, 3/53, 4/27

515 Tirmizi/Salat: 151

uyulsun diye imametlik yapmaktadır. O bakımdan imam rükûya varınca siz de varın, başını rükûdan kaldırınca siz de kaldırın; oturarak namaz kılıyorsa siz de oturarak kılın."[516]

عَنْ عائِشَةَ أَنَّهَا قَالَتْ صَلَّي رَسُولَ الله صَلَّ للهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ فِي بَيْتِهِ وَهُوَ شَاكٍ، فَصَلَّي جَالِساً وَصَلَّي وَرَاءَه قَوْمٌ قِيَاماً، فَأَشَارَ إِلَيْهِمْ أَنِ اجْلِسُوا فَلَمَّا انْصَرَفَ قَالَ: إِنَّمَا جُعِلَ الإِمَامُ لِيُؤْتَمَّ بِهِ، فَإِذَا رَكَعَ فَارْكَعُوا، وَإِذَا رَفَعَ فَارْفَعُوا، وَإِذَا صَلَّي جَالِساً فَصَلُّوا جُلُوسًا.

Enes (radıyallahu anh)'dan yapılan rivayette diyor ki: "Rasulullah Efendimiz (sallallahu aleyhi ve sellem) attan düştü ve sağ yanı berelendi. Bunun üzerine Rasulullah Efendimiz (sallallahu aleyhi ve sellem)'i sormak, geçmiş olsun demek üzere yanına girdik. Namaz vakti de girmiş oldu. Oturduğu yerde bize namaz kıldırdı, biz de O'nun arkasında oturarak namaz kıldık. Namazı bitirince şöyle buyurdu: "İmam ancak kendisine uyulsun diye imametlik yapmaktadır. O tekbir getirince siz de tekbir getirin; o secde edince, siz de secde edin; o başını kaldırınca siz de kaldırıp; o (Semi'allahu limen hamidehu) deyince, siz (Rabbena leke'l-hamd) deyin. O oturarak namaz kılınca hepiniz de oturup namaz kılın."[517]

وَعَنْ أَنَسٍ قَالَ سَقَطَ النَّبِيُّ صَلَّ للهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ عَنْ فَرَسٍ، فَجُحِشَ شِقُّهُ الأَيْمَنُ، فَدَخَلْنَا عَلَيْهِ نَعُودُهُ، فَحَضَرَتِ الصَّلاَةُ فَصَلَّي بِنَا قَاعِداً، فَصَلَّيْنَا وَرَاءَهُ قُعُوداً فَلَمَّا قَضَي الصَّلاَةَ قَالَ: إِنَّمَا جُعِلَ الإِمَامُ لِيُؤْتَمَّ بِهِ، فَإِذَا كَبَّرَ فَكَبِّرُوا، وَإِذَا سَجَدَ فَاسْجُدُوا، وَإِذَا رَفَعَ فَارْفَعُوا،وَإِذَا قَالَ: سَمِعَ اللهُ لِمَنْ حَمِدَهُ، فَقُولُوا: رَبَّنَا وَلَكَ الْحَمْدُ، وَإِذَا صَلَّقَاعِدًا فَصَلُّوا قُعُودًا أَجْمَعُونَ.

516 Buhari-Müslim.

517 Buhari/Ezan: 128. Salat: 18. Müslim/Salat: 77, 79. Nesai/İmamet: 16. Tirmizi/Salat: 150

Cabir (radıyallahu anh)'dan yapılan rivayete göre, şöyle demiştir: "Rasulullah Efendimiz (sallallahu aleyhi ve sellem) Medine'de bir ata bindi ve at O'nu bir hurma kökünün üzerine düşürüverdi. O sebeple Rasulullah Efendimiz (sallallahu aleyhi ve sellem)'in ayağında çıkık meydana geldi. Biz O'nu ziyarete gittiğimizde, Hz. Aişe'ye ait meşrube (elbise, yiyecek ve benzeri şeyler konulan tavansız odacık veya kiler) de oturmuş olarak tesbih eder (namaza durmak üzere) bir halde bulduk. Biz de hemen arkasına geçip uyduk. Sesini çıkarmadı. Sonra bir defa daha geldik, kendisini sorduk ve O oturarak farz namaza başladı. Biz de arkasında durduk; derken oturmamızı işaret etti, oturduk. Namazı bitirince şöyle buyurdu: "İmam oturarak namaz kılarsa, siz de oturarak kılın; o ayakta kılacak olursa, siz de ayakta kılın. Faris halkının kendi ileri gelen liderlerine yaptıkları gibi yapmayın."[518]

Hadis-i Şerifle İlgili Mezheplerin İctihad Ve Yorumları

Hanefiler'e göre: Ayakta duranın, rükû ve secde yapıp oturarak namaz kılan kimseye uyması sahihtir, rükû ve secdeyi işaretle yerine getiren kimseye uyması sahih değildir.[519]

Böylece ayakta durup namaz kılanın, oturarak namaz kılana uyması caizdir. Nitekim Rasulullah Efendimiz (sallallahu aleyhi ve sellem) ömrünün son günlerinde rahatsızlığından dolayı oturarak namaz kılarken o vaziyette cemaat O'na uyuyordu. Ancak İmam Muhammed'e göre bu sahih değildir. Çünkü ayakta duranın hali kamil, oturanın ise nakıstır.[520]

Şafiîler'e göre: İmam ayakta durmaya takat getiremezse, oturarak namaz kıldırır. Cemaat bu vaziyette ona uyar. Bunda bir sakınca yoktur. Nitekim Rasulullah Efendimiz (sallallahu aleyhi ve sellem) son günlerinde oturarak cemaatine namaz kıldırmıştır. Ancak cemaat ayakta durup imama uyar. O oturarak kıldığı için onlar oturmaz. Rasulullah Efendimiz (sallallahu aleyhi ve sellem)'in önce buna izin verdiği, sonra vefatına yakın bu hükmü kaldırdığı Hz.

518 Ebu Davud/Salat: 68

519 Fetavayı Hindiyye: 1/85

520 Mecmau'l Enhur: 1/112

Aişe (radıyallahu anha) hadisinden çıkarım yapılmaktadır.[521]

İmam ayakta durmaya gücü yettiği halde oturarak cemaate namaz kıldırırsa, cemaatin namazı sahih ve yeterlidir; imam isabet işlemiş olduğundan iade etmesi gerekir.[522]

Hanbeliler'e göre: Oturarak namaz kılanın arkasında ayakta durup namaz kılma hususunda iki husus vardır: Birincisi, cemaatin namazının bu vaziyette sahih olmadığıdır ki, İmam Ahmed de buna meyletmiştir. Çünkü ona göre: İmam oturmuş halde ise, cemaat onun arkasında durup namaz kılacak olurlarsa, gerçek anlamda ona uymamış sayılırlar. Ancak cemaat de imam gibi oturarak kılarsa, o takdirde sahih olur.

Aynı zamanda imam ayakta durmaya gücü yettiği halde oturarak namaz kıldırırsa, ayakta duranlar ona uymaz.[523]

Malikiler'e göre: İmam Malik'den yapılan iki rivayetten birinde, ayakta duracak kadar kudreti olan kimsenin, oturarak namaz kılana uyması sahih değildir.

İmam Malik ve İmam Muhammed b. Hasen bu konuda şu hadisle çıkarımda bulunmuş ve delil olarak saymışlardır: "Benden sonra artık hiç kimse, oturarak imama uymasın!"

Bu hadisi Darekutni tahric etmiştir. Çünkü ayakta durmak namazın rükünlerinden biridir. Bu rüknü yerine getirmeye kudreti yeten kişinin, kudreti yetmeyen kişiye uyması sahih olmaz.[524]

Konuyla İlgili Diğer Hadis-i Şerifler Ve Tahliller

514 nolu Enes ve **515** nolu Hz. Aişe hadisi sahihtir. Her iki rivayet de Ebu Bekr (radıyallahu anh)'ın imam olduğuna açık biçimde delalet etmektedir.

521 İmam Şafiî/el-Ümm: 1/171

522 İmam Şafiî/el-Ümm: 1/171

523 İbn Kudame/el-Muğni: 2/49, 50

524 İbn Kudame/el-Muğni: 2/48. eş-Şerhu'l-Kebir: 2/49

516 nolu Hz. Aişe (radıyallahu anha) hadisi de sahih kabul edilmiştir. **517** nolu Enes ve **518** nolu Cabir (radıyallahu anh) hadisi fakih imamlar ve diğer hadis alimleri tarafından sahih kabul edilmişse de, İmam Şafii'ye göre, bunların hükmü kaldırılmış, yani neshedilmiştir. Zira Rasulullah Efendimiz (sallallahu aleyhi ve sellem) vefatından birkaç gün önce, bir rivayete göre, bir gün veya iki gün evvel oturarak da olsa öne geçmemiş, Ebu Bekir (radıyallahu anh)'ın imam olmasını emretmiş ve kendisi de oturmuş bir halde ona uyarak namazını kılmıştır.

Fakih müctehidlerin çoğu ise, bu hadislerle çıkarım yapıp oturarak namaz kıldırmak zorunda olan imama, ayakta durup uymanın sahih olduğunu belirtmişlerdir. Nitekim İshak, Evzai, İbn Münzir ve Davud ez-Zahiri de aynı görüşü belirtmişlerdir. Cumhur da aynı görüştedir.

Muhaddis Abdurrezzak ise şöyle demiştir: "İmam ne kadar oturarak namaz kıldırdıysa, cemaatin de oturarak kıldığını gördüm, bunun aksini müşahede etmedim. Bu, birçok kanaldan rivayet edilen bir sünnettir. İbn Hibban da ismi geçen üç sahabiden aynı rivayeti yapmıştır. Ashabdan bunun hilafına bir rivayet yapılmamıştır.[525]

Tabiinden de aynı görüş Cabir b. Zeyd ve Ebu'ş-Şa'şa'den rivayet edilmiş ve onlardan buna muhalefet eden çıkmamıştır. Yani imam oturarak namaz kıldırmak zorunda kalırsa, cemaatin de oturarak ona uyması gerekir.

Kadı İyaz ise, "Rasulullah Efendimiz (sallallahu aleyhi ve sellem)'den sonra hiç kimsenin oturarak namaz kıldıran imama oturarak uyması sahih ve caiz olmaz, o ancak Rasulullah Efendimiz (sallallahu aleyhi ve sellem)'e has bir hal idi." demiştir.

Şa'bi'nin Cabir'den rivayet ettiği ve Darekutni'nin tahricde bulunduğu: "Benden sonra hiç kimse oturarak imama uymasın!" mealindeki hadise gelince: Bunun üzerinde hayli durulmuş ve ravi Cabir el-Cu'fi'nin metruk olduğu söylenmiştir. Seçkin ilim adamlarından bir kısmı bu zatı tezkiye etmiş

525 Şevkani/Neylü'l-Evtar: 3/194

ve güvenilir olduğunu belirtmişlerdir. Muhaddis Yahya'nın ise onun rivayetlerini terkettiğini Abdullah b. Ahmed bildirmektedir. İmam Ebu Hanife de onun çok yalancı bir kimse olduğuna dikkat çekmiştir. Nesai onun metruk olduğunu söyleyenler arasında yer almıştır.[526]

Sonuç olarak Cabir'in hadisiyle çıkarım ve delil olarak gösterilmesinin uygun olmadığı ortaya çıkıyor ve böylece İmam Şafiî ile İmam Muhammed'in delillerinin zayıf olduğu ağırlık kazanıyor.

Hadis-i Şeriften Çıkarılan Hükümler

1. Ayakta duranın, oturarak namaz kılana uyması sahihtir; şu şartla ki bu durumda olan imamın rükû ve secdeyi doğrudan yerine getirmesi gerekmektedir.

2. Oturarak namaz kılan, fakat rükû ve secdeyi işaretle yerine getiren imama, ayakta durup rükû ve secde yapma kudreti olan cemaatin uyması sahih olmaz.

3. Bu iki görüş de Hanefiler'e aittir.

4. Oturarak namaz kıldıran imama uyanlar, oturarak değil, ayakta durarak uyarlar. Bu, İmam Şafii'nin görüşüdür.

5. İmam gücü yettiği halde ayakta durmayıp oturarak namaz kıldırırsa, ona uyan cemaatin namazı tamamdır, imamın namazı ise sahih değildir, iade etmesi gerekir. Bu da İmam Şafii'nin ictihadıdır.

6. Oturarak namaz kıldıran imama ayakta durup uymak sahih değildir. Bu, Ahmed b. Hanbel ve İmam Malik'in görüşüdür.

7. Evzai, Zahiri ve İshak'a göre, imam oturarak namaz kıldırıyorsa, cemaatin de oturması gerekir. Ashab ve Tabiin zamanında da uygulama böyle idi.

526 Zehebi/Mizanü'l-İ'tidal: 1/379. 1425 nolu Cabir.

MÜTEVEDDİ'İN MÜTEYEMMİME UYMASI

"Su ile abdest alanın, toprak ile teyemmüm edene uyması..."

"Müteveddi" sıfattır, genellikle su ile normal ölçülere ve kurallara göre abdest alan kimse hakkında; "müteyemmim" ise, herhangi bir sebepten dolayı su bulamayan veya su bulunduğu halde onu kullanamayan ve o yüzden namaz için toprağa ellerini sürmek suretiyle teyemmüm eden kimse hakkında kullanılır.

Bu durumda olan kimse, su ile abdest alan kimsenin önüne geçip imamlık yapabilir mi? Yani müteveddi'in müteyemmime uyması sahih ve caiz olur mu?

Konuyla ilgili hadis-i şerifleri ve müctehid imamların görüş ve tespitlerini nakledince bu sorunun da cevabı verilmiş olacak.

وَعَنْ سَعِيدِ بْنِ جُبَيْرٍ قَالَ كَانَ اِبْنُ عَبَّاسٍ فِي سَفَرٍ مَعَهُ نَاسٌ مِنْ أَصْحَابِ رَسُولِ اللهِ صَلَّى الله عليه وَسَلَّمَ مِنْهُمْ عَمَّارُ بْنِ يَاسِرٍ فَكَانُوا يُقَدِّمُونَهُ لِقَرَابَتِهِ مِنْ رَسُولِ اللهِ صَلَّ لله عَلَيْهِ وَسَلَّمَ، فَصَلَّي بِهِمْ ذَاتَ يَوْمٍ، فَضَحِكَ وَأَخْبَرَهُمْ أَنَّهُ أَصَابَ مِنْ جَارِيَةٍ لَهُ رُومِيَّةٍ، فَصَلَّى بِهِمْ وَهُوَ جُنُبٌ مُتَيَمِّمٌ.

Tabiinden Said b. Cübeyr'den yapılan rivayette, İbn Abbas (radıyallahu anh) beraberinde Rasulullah Efendimiz (sallallahu aleyhi ve sellem)'in ashabından birkaç zat olduğu halde bir seferde bulunuyorlardı. Ammar b. Yasir (radıyallahu anh) da onların arasında idi. Rasulullah Efendimiz (sallallahu aleyhi ve sellem)'e olan yakınlığı dikkate alınarak namazda öne geçiriliyor, imamet hizmetini o yerine getiriyordu.

Bir gün yine Ammar (radıyallahu anh) arkadaşlarının önüne geçip imam olarak namaz kıldırdıktan sonra gülerek onlara şu haberi verdi: Kendisine ait Rum asıllı cariyeyle yattığı ve o yüzden cünüp olduğu, ancak teyemmüm ederek namaz kıldırdığını söyledi.[527]

Buna benzer bir olay da Amr b. As (radıyallahu anh)'ın başından geçmiştir. Şöyle ki: Amr (radıyallahu anh) bir grup ashabla birlikte Zatu's-Selasil gazvesi sebebiyle seferde bulunurlarken Amr gece uykuda ihtilam oluyor ve hava çok soğuk olduğundan su ile yıkanmaya cesaret edemiyor ve o sebeple teyemmüm ederek sabah namazını kıldırıyor.

Medine'ye döndüklerinde durum Rasulullah Efendimiz (sallallahu aleyhi ve sellem)'e arz ediliyor. Bunun üzerine Rasulullah Efendimiz (sallallahu aleyhi ve sellem) ona: "Ya Amr! Cünüp olduğun halde mi arkadaşlarına namaz kıldırdın?" diye sorunca; o şöyle diyor: "Ya Rasulallah! Hava soğuktu. Allah ise kendinizi öldürmeyiniz buyurmaktadır."

Amr'ın bu cevabına Rasulullah Efendimiz (sallallahu aleyhi ve sellem) tebessüm etti ve başka bir şey demedi.[528]

Hadis-i Şerifle İlgili Mezheplerin İctihad Ve Yorumları

Hanefiler'e göre: Müteveddi'in müteyemmime uyup namaz kılması caizdir. Çünkü bu konuda toprak suyun yerine geçmekte ve aynı hükmü almaktadır. O bakımdan bu ikisiyle de namazın şartı vücut bulmuş oluyor.[529]

Teyemmüm mutlak bedeldir; yani zaruri bir kayıt olmaksızın abdest yerine geçmektedir. Şafiîler ise, onların hilafına bir yorumda bulunmuşlar ve teyemmümün zaruri bedel olduğunu belirtmişlerdir. O bakımdan bu mezhebe göre vakit girmeden teyemmüm edilmez.

---

527 Şevkani/Neylü'l-Evtar: 3/196. Ebu Davud/Taharet: 124

528 Ebu Davud. Darekutni. Ahmed: 4/ 203, 204

529 Mecmau'l Enhur: 1/112

Şafiîler'e göre: Müteveddi'in müteyemmime uyup namaz kılması sahihtir. Zira her ikisi de Kur'an ve sünnet ile sabit olmuştur.[530]

Hanbeliler'e göre: Şafiîler'le aynı görüştedirler; yani su ile abdest alan kimsenin suyu kullanamayan veya bulamayan ve fakat toprak ile teyemmüm eden kimseye uyup namaz kılması caizdir.[531]

Malikiler'e göre: Bu konuda açık bir ictihad ve görüşlerini tespit edemedim. Ancak Sahnun, el-Müdevvenetü'l-Kübra'da İmam Malik'in şöyle dediğini İbn Kasım'dan nakletmektedir: "Yolculuk halinde bulunan adam, yanında yetecek kadar su yoksa, beraberinde taşıdığı eşiyle veya cariyesiyle cinsel temasta bulunmaz. Ancak suyu kullanmaya engel bir yara veya hastalık söz konusu ise, o takdirde su bulunmasa bile cinsel temasta bulunması caizdir. İbn Şihab da aynı görüşü belirtmiştir.[532]

Konuyla İlgili Diğer Hadis-i Şerifler Ve Tahliller

İbn Abbas (radıyallahu anh)'dan yapılan rivayetin isnadı sahihtir. O bakımdan müctehidlerin önemli bir kısmı delil olarak göstermişlerdir.

Amr b. As hadisi de sahih kabul edilmiş ve hüküm çıkarmaya elverişli sayılmıştır.

Onun bu hadisini kuvvetlendiren bir diğer hadisi Darekutni, Bera' b. Azib'den rivayetle, Rasulullah Efendimiz (sallallahu aleyhi ve sellem)'in şöyle buyurduğunu bildirmiştir: "İmam öne geçip cemaate namaz kıldırır ve abdestsiz olduğunu hatırlarsa, cemaatinin namazı kafi gelir, onun ise iade etmesi gerekir."

Ne var ki, bu hadisin isnadında Cüveybir b. Said bulunuyor ki bu zat zayıf ve metruktur. Aynı zamanda isnadında inkıta da vardır.[533]

---

530 Ebu Zekeriya El-Ensari/Minhacü't-Talibin: 15

531 İbn Kudame/El-Muğni: 2/51

532 El-Müdevvenetü'l-Kübra: 1/31

533 Şevkani/Neylü'l-Evtar: 3/197

Yine bu manada sahih bir rivayeti Ebu Davud'da görüyoruz ki, İbn Hibban onu sahihlemiştir; Beyhaki de aynı tespitte bulunmuştur: "Rasulullah Efendimiz (sallallahu aleyhi ve sellem) sabah namazına başladı, sonra eliyle cemaate işaret ederek bekleyiniz diyerek ayrıldı, az sonra saçlarından su damladığı halde gelip namazı kıldırdı. Sonra şöyle buyurdu: "Ben de ancak sizin gibi bir beşerim; doğrusu cünüp idim (hatırlayınca gidip guslettim ve geldim.)"

Müteyemmimin müteveddi'e imam olmasının caiz olmadığını ileri süren fakihler ise, şu hadisle çıkarımda bulunmuşlardır: "Müteyemmim müteveddi'lere imamlık yapmasın!"

Ancak bu hadisin zayıf olduğu anlaşılmış ve o bakımdan delil gösterilmeye salih görülmemiştir.

Hadis-i Şeriften Çıkarılan Hükümler

1. Su bulunmadığı veya bulunduğu halde kullanma imkanı olmadığında namaz için toprakla teyemmüm etmek meşrudur. Bu, kitap, sünnet ve icma ile sabit olmuştur.

2. Müteveddi'in müteyemmime uyması sahih ve caizdir.

3. Mukim kimse su bulamadığı için teyemmüm ederse, abdestli olan kimsenin ona uyması sahih olmaz. Çünkü o adamın ileride su bulunca kıldığı namazı iade etmesi gerekir. Bu, İmam Şafii'ye göredir. Ancak seferi haldeyse veya bir hastalıktan dolayı su kullanamıyorsa, o takdirde müteveddi'in ona uyması sahih olur.

4. Hanefiler'e göre, teyemmüm mutlak anlamda abdeste bedeldir. Şafiîler'e göre, zaruri bedeldir.

5. Malikiler'e göre, yolculuk halinde bulunan adam, yanında gusledecek suyu yoksa ve temin de edemeyecekse, beraberinde taşıdığı eşiyle veya cariyesiyle cinsel temasta bulunmaz.

6. Abdest nasıl namazın şartlarından biriyse, onun yerine geçen teyemmüm de namazın şartlarından biri sayılır.

FARZ NAMAZDA İMAMIN YERİ

İmamın, namazda kendisine uyulan kimse olduğundan cemaatin önünde safın ortasına denk gelecek şekilde durması söz konusudur. Bu düzenleme cemaatin hem imamı görüp hareketlerini izlemesi, hem de sesini daha rahat duyması bakımından da önemlidir.

İmamın arkasında durup ona uyan cemaatin nasıl bir saf düzeni almaları sünnettir? Zira cemaatin düzenli saf halinde durması, İslam'ın her hususta disipline önem veren, düzenden yana olan bir din olduğunun başka bir göstergesi sayılır.

عَنْ أَبِي هُرَيْرَةَ قَالَ:قَالَ رَسُولَ اللهِ صَلَّى اللهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ: وَسِّطُوا الإِمَامَ وَسُدُّوا الْخَلَلَ.

Ebu Hureyre (radıyallahu anh)'dan yapılan rivayete göre, Rasulullah Efendimiz (sallallahu aleyhi ve sellem) şöyle buyurmuştur: "İmamı ortalayın ve (safta) aranızdaki boşlukları kapayınız."[534]

وَعَنْ أَبِي مَسْعُودٍ الأَنْصَارِيِّ قَالَ كَانَ رَسُولُ لله صَلَّي اللهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ: يَمْسَحُ مَنَاكِبَنَا فِي الصَّلاَةِ وَيَقُولُ: اِسْتَوُوا وَلاَتَخْتَلِفُوا فَتَخْتَلِفَ قُلُوبُكُمْ، لِيَلِيَنِّي مِنْكُمْ أُولُو الأَحْلاَمِ وَالنُّهي، ثُمَّ الَّذِينَ يَلُونَهُمْ، ثُمَّ الَّذِينَ يَلُونَهُمْ.

Ebu Mes'ud el-Ensari (radıyallahu anh)'dan yapılan rivayette, adı geçen şöyle demiştir: "Rasulullah Efendimiz (sallallahu aleyhi ve sellem) namazda omuzlarımıza dokunurdu da şöyle buyururdu: "Saflarınızı düzgün tutunuz, farklı şekilde durmayın, sonra kalpleriniz de farklılaşma gösterir. Sizden er-

534 Ebu Davud/Salat: 98

gen aklı başında olanlar arkamda yer alsın; sonra da sırayla diğerleri onların arkasında, diğerleri, de onların arkasında saf olup yerlerini alsınlar."[535]

İbn Mes'ud (radıyallahu anh)'dan yapılan rivayete göre, Rasulullah Efendimiz (sallallahu aleyhi ve sellem) şöyle buyurmuştur: "Sizden ergen olup akli melekesi yerinde olanlar arkamda yer alsın. Sonra da sırasıyla diğerleri onların arkasında ve sonra da diğerleri de onların arkasında saf olup yerlerini alsınlar. Bir de sokak, çarşı ve pazarlardaki gürültü, patırtı, sürtüşme ve çekişmeden sakının."[536]

وَعَنْ أَبِي هُرَيْرَةَ قَالَ: قَالَ رَسُولُ اللهِ صَلَّى اللهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ: خَيْرُ صُفُوفِ الرِّجَالِ أَوَّلُهَا وَشَرُّهَا آخِرُهَا وَخَيْرُ صُفُوفِ النِّسَاءِ آخِرُهَا وَشَرُّهَا أَوَّلُهَا.

Ebu Hureyre (radıyallahu anh)'dan yapılan rivayete göre, Rasulullah Efendimiz (sallallahu aleyhi ve sellem) şöyle buyurmuştur: "Erkek saflarının hayırlısı, önde olanıdır; şerli olanı da sonda olanıdır. Kadın saflarının hayırlısı, sonda olanıdır; şerlisi ise, önde olanıdır."[537]

Hadis-i Şerifle İlgili Mezheplerin İctihad Ve Yorumları

Hanefiler'e göre: İmamdan başka üç kişi olursa, imam öne geçer, onlar onun arkasında bir saf olur. Zira hem Rasulullah Efendimiz (sallallahu aleyhi ve sellem) böyle yapmıştır, hem de ümmetin ameli bu doğrultuda cereyan etmiştir.

İmamın, arkasındaki safın ortasına denk gelecek şekilde durması sünnettir. Onların sağında, ya da solunda durursa caizdir, ancak hata etmiş olur. Bunun cevazına gelince: Böyle yapmak doğrudan rükünlerle ilgilidir ki o da

---

535 Müslim/Salat: 122. Ebu Davud/Taharet: 121. Nesai/Taharet: 196. İbn Mace/Taharet: 95. Darimi/Salat: 51. Ahmed: 4/122, 264, 320, 321

536 Müslim/Salat: 122, 123. Ebu Davud/Salat: 95. Tirmizi/Mevakıt: 54. Nesai/İmamet: 23, 26. İbn Mace/İkamet: 45. Darimi/Salat: 51. Ahmed: 1/457, 4/122

537 Müslim/Salat: 132. Ebu Davud/Salat: 97. Tirmizi/Mevakıt: 52. Nesai/İmamet: 32. İbn Mace/İkamet: 52. Darimi/Salat: 52. Ahmed: 2/485, 3/3, 16, 293, 398

gerçekleşmiş oluyor. Hataya gelince: Cemaatin sağ veya sol tarafına gelecek şekilde, durmasıyla mütevatir olan sünneti terketmiş bulunuyor.[538]

Şafiîler'e göre: İmamın yeri, kendisine uyan cemaatin önüdür, ona uyan ister bir kişi, ister birden fazla olsun. O bakımdan imama uyan iki kimse ise, imam onların önünde durur, onlar da imamın arasında saf olup dururlar.

İmama uyanlardan bir kısmı imamın önünde yer alırlarsa, kılınan bu namaz imam ve yan taraflarıyla arkasında olanlar için kafi gelir, ama önüne geçenler için kafi gelmez. Çünkü, imamın kendisine uyanların önünde veya hizasında durması sünnettir.[539]

Hanbeliler'e göre: Sünnet odur ki, imama uyanlar imamın arkasında dururlar. Eğer imamın önünde dururlarsa, bu sahih olmaz. Malikiler'e göre sahih olur.

İmama uyan bir adam olursa, imamın sağ arkasında durur. İki adam olursa, tam arkasında yer alıp dururlar.[540]

Malikiler'e göre: Cemaatin imamın önüne taşması sakıncalı değildir. O bakımdan imama uyanların öne taşıp onun önünde duracak olurlarsa, namazları yine sahih kabul edilir. Çünkü böyle yapmak, iktidaya (yani imama uymaya) engel değildir.[541]

Konuyla İlgili Diğer Hadis-i Şerifler Ve Tahliller

445 nolu Ebu Hureyre hadisi hakkında Ebu Davud ve Münzeri susup bir şey dememişlerdir. Nesai ise, bunun salih olduğunu belirtmiştir. İsnadında Yahya b. Beşir b. Hallad bulunuyor. İbn Kattan onun mechulü'l-hal olduğuna dikkat çekmiştir. Abdülhak ise onun bu isnadının sağlam olmadı-

538 Kasani/Bedayiü's-Sanayi': 1/158

539 İmam Şafii/el-Ümm: 1/169

540 İbn Kudame/el-Muğni: 2/43, 44

541 İbn Kudame/el-Muğni: 2/43

ğını söylemiştir.[542]

446 nolu Ebu Mes'ud hadisini Ebu Davud tahric etmiştir. Çıkarıma uygundur.

447 nolu İbn Mes'ud hadisini Tirmizi rivayet ettikten sonra hasen-garip olduğunu belirtmiştir. İbn Seyyidin-nas ise, bu hadisin sahih ve ravisi Halid b. Mehran'ın sika (güvenilir) olduğunu söylemiştir. Zira hadisin birçok şahitleri vardır. İmam Müslim de onun sahih olduğuna hükmetmiştir.

Bu konuda Taberani el-Kebir'de Semure (radıyallahu anh)'dan şu hadisi nakletmiştir: "Muhacirlerle ensarın arkasında bedeviler dursun ki namazda onlar (bu iki) zümreye uysunlar."

Bunun gibi Darekutni'nin İbn Abbas (radıyallahu anh)'dan yaptığı rivayette, Rasulullah Efendimiz (sallallahu aleyhi ve sellem)'in şöyle buyurduğu belirtilmiştir: "Birinci safta bedeviler, Arap olmayan yabancılar ve bir de henüz ergen olmamış (temyiz çağındaki) çocuklar öne geçmesin!"

Ancak bu hadisin isnadında Leys b. Ebi Süleym bulunuyor ki, bu zat zayıftır.[543] Yahya b. Main ve Nesai onun zayıf olduğunu belirtirlerken, İbn Hibban onun ömrünün sonuna doğru hafızasının zayıfladığını ve rivayetleri birbirine karıştırdığını söylemiştir. Bunlara karşın, Abdülvaris onun ilim kabı olduğuna değinerek övgüde bulunmuştur.[544]

Hadis-i Şeriften Çıkarılan Hükümler

1. İmamın, safın ortasına denk gelecek şekilde önde durması, sünnettir.
2. İmamın arkasında yalnız bir adam bulunursa, onun sağ gerisinde durması sünnettir, iki veya daha fazla kimse bulunursa, tam arkasında saf olup durmaları sünnettir.

542 Zehebi/Mizanü'l-İ'tidal: 4/367. 9469 nolu Yahya.

543 Şevkani/Neylü'l-Evtar: 3/206

544 Zehebi/Mizanü'l-İ'tidal: 3/420'den özetlenerek.

3. İmamın arkasında birinci safta ergen olup aklı eren kimselerin durması müstehabdır. O bakımdan İslam fıkhını bilen alimlerin birinci safta yer almasına dikkat edilmelidir.

4. Cemaatin, imamın tam hizasında durması halinde, namazları sahih sayılır. Bu, İmam Şafii'ye göredir.

5. Cemaatin imamın önüne taşması caiz değildir. Bu üç mezhebe göredir, İmam Malik'e göre, taşmalarında bir sakınca yoktur.

6. Safların düzgün tutulması ve arada boşluk bırakılmaması sünnettir.

7. Saf dışında durup imama uymakta kerahet vardır. İmam Malik'e göre kerahet yoktur.

CEMAATLE KILINAN NAMAZDA KADIN VE ÇOCUKLARIN YERİ

Namaz ibadeti insana kişilik kazandırdığı gibi, saygılı olmayı, büyüklerin yerini ve kadrini bilmeyi, küçükleri sevip korumayı, bir ve beraber olmayı öğretir.

O bakımdan cemaat halinde namaz kılarken sınıf farkı kalkmakta; herkes Cenab-ı Hakk'ın huzurunda ve kul olma düzeyinde eşit bulunmaktadır. Ancak bundan bir önceki konuda belirttiğimiz gibi, aklı eren ergen kişilerin ön safta yer alması tavsiye edilmiştir. Bu tabirden maksat, namaz ahkamını daha iyi bilip konulara daha çok aklı erenler kasdedilmektedir. Zira imamın yanılması halinde bu kişilerden birinin hemen onun yerini işgal etmesi, yani biraz öne geçip imamlık yaparak namazı tamamlaması söz konusudur. Şayet bu kimseler arka saflarda kalır ve imamın bir sebepten dolayı namazı olduğu yerde bırakması gerekirse, ehil olmayan kimselerin öne geçmesi durumu hasıl olur.

Kadınlara gelince, onların erkeklerin yanında veya önünde bulunmasının birtakım sakıncaları vardır. En azından şehveti tahrik etme söz konusudur. O bakımdan, onların erkek ve temyiz çağına girmiş çocukların gerisinde durmaları gerekmektedir.

عَنْ عَبْدِ الرَّحْمَنِ بْنِ غُنْمٍ عَنْ أَبِي مَالِكٍ الأَشْعَرِيِّ عَنْ رَسُولُ اللهِ صَلَّى اللهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ أَنَّهُ كَانَ يُسَوِّي بَيْنَ الْأَرْبَعِ رَكَعَاتٍ فِي الْقِرَاءَةِ وَالْقِيَامِ وَيَجْعَلُ الرَّكْعَةَ الأُولَى هِيَ أَطْوَلَهُنَّ لِكَيْ يَثُوبَ النَّاسُ وَيَجْعَلُ الرِّجَالَ قُدَّامَ الْغِلْمَانِ وَالْغِلْمَانَ خَلْفَهُمْ، وِالنِّسَاءَ خَلْفَ الْغِلْمَانِ

وَلأَبِي دَاوُدَ عَنْهُ قَالَ أَلاَ أُحَدِّثُكُمْ بِصَلاَةِ نَبِيِّ صَلَّي اللهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ قَالَ: فَأَقَامَ الصَّلاَةَ وَصَفَّ الرِّجَالَ وَصَفَّ خَلْفَهُمُ الْغِلْمَانَ، ثُمَّ صَلَّي بِهِمْ.

Abdurrahman b. Gunm'den, onun da Ebu Malik el-Eş'ari'den, yaptığı rivayete göre, Rasulullah Efendimiz (sallallahu aleyhi ve sellem), dört rekatta kıraat ve kıyam hususunda eşitlik sağlardı: "Birinci rekatı diğerlerinden biraz uzun tutardı, ta ki insanlar (cemaate katılanlar) sevaba nail olsunlar. Erkekleri, (temyiz çağına girmiş) çocukların önünde bulundururdu. Kadınların da o çocukların gerisinde durmasını sağlardı."[545]

Ebu Davud ise bu hadisi şu lafızla rivayet etmiştir: "Size Rasulullah Efendimiz (sallallahu aleyhi ve sellem)'in namazından haber vereyim mi? Namaza ikamet edilip durulurken, erkekler saf olup yerlerini alır, çocuklar da onların arkasında saf olup yerlerini alırlardı."

وَعَنْ أَنَسٍ أَنَّ جَدَّتَهُ مُلَيْكَةَ دَعَتْ رَسُولَ اللهِ صَلَّى اللهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ لِطَعَامٍ صَنَعَتْهُ فَأَكَلَ ثُمَّ قَالَ: قُومُوا فَلأُصَلِّي لَكُمْ، فَقُمْتُ إِلَي حَصِيرٍلَنَا قَدْ سُوِّدَ مِنْ طُولِ مَا لَبِسَ فَنَضَحْتُهُ بِمَاءٍ، فَقَامَ عَلَيْهِ رَسُولُ اللهِ صَلَّى اللهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ وَقُمْتُ أَنَا وَالْيَتِيمُ وَرَاءَهُ وَقَامَتِ الْعَجُوزُ مِنْ وَرَائِنَا،فَصَلَّي لَنَا رَكْعَتَيْنِ ثُمَّ انْصَرَفَ.

Enes (radıyallahu anh)'dan yapılan rivayette, adı geçen diyor ki: "Nenem Müleyke, yapıp hazırladığı yemek için Rasulullah Efendimiz (sallallahu aleyhi ve sellem)'i davet etti. Rasulullah Efendimiz (sallallahu aleyhi ve sellem) yemeği yedikten sonra şöyle buyurdu: "Kalkınız size namaz kıldırayım." Bunun üzerine, uzun süre beklemesinden dolayı kararan bir hasırımız vardı, üzerine su döküp (temizledim). Rasulullah Efendimiz (sallallahu aleyhi ve sellem) o hasırın üze-

545 Ahmed: 6/235, 5/344

rine gelip durdu; ben ve bir yetim çocuk da Rasulullah Efendimiz (sallallahu aleyhi ve sellem)'in arkasında durduk. Yaşlı kadın da bizim arkamızda durdu. Rasulullah Efendimiz (sallallahu aleyhi ve sellem) bize iki rekat namaz kıldırıp ayrıldı."[546]

Yine Enes (radıyallahu anh)'dan yapılan rivayette, adı geçen diyor ki: "Ben, evimizdeki yetim çocuk Rasulullah Efendimiz (sallallahu aleyhi ve sellem)'in arkasında namaz kıldık. Annem Ümmü Süleym de bizim arkamızda durdu."[547]

Ebu Hureyre (radıyallahu anh)'dan yapılan rivayete göre, Rasulullah Efendimiz (sallallahu aleyhi ve sellem) şöyle buyurmuştur: "Erkeklerin saflarının hayırlısı, önde olanıdır, şerli olanı da sonda olanıdır. Kadınların saflarının hayırlısı, sonda olanıdır; şerli olanı ise, önde olanıdır."[548]

Hadis-i Şerifle İlgili Mezheplerin İctihad Ve Yorumları

Hanefiler'e göre: İmamla birlikte bir tek kadın bulunursa, imamın arkasında durur. Bir erkek, bir de kadın bulunursa, erkek, imamın sağ tarafında, kadın da arkasında durur. İki erkek, bir kadın olursa, erkekler imamın tam arkasında, kadın da onların arkasında durur.

Cemaat birçok erkek, kadın ve ergenlik çağına yaklaşmış çocuklardan oluşuyorsa, erkekler imamın arkasında saf olup dururlar, onların arkasında çocuklar, onların da arkasında kadınlar durup imama uyarlar.[549]

Bu konuda Şafiîler'in ictihadı, Hanefiler'inkinin bir benzeridir; yani onlar da yukarıda belirtilen tertip üzere cemaatin saf bağlamasını belirtmişlerdir.[550]

---

546 Nesai/Mesacid: 43. İmamet: 19. Buhari/Ezan: 41, 161, Salat: 20. Teheccüd: 33. Müslim/Mesacid: 266. Ebu Davud/Salat: 70, 91. Tirmizi/Salat: 59. İbn Mace/Mesacid: 8. Ahmed: 3/131, 141

547 Buhari/Ezan: 78. Nesai/İmamet: 62. Ahmed: 3/110, 131, 140

548 Müslim/Salat: 132. Ebu Davud/Salat: 97. Tirmizi/Mevakıt: 52. Nesai/İmamet: 32. İbn Mace/İkamet: 52. Darimi/Salat: 52. Ahmed: 2/485, 3/3, 16,293, 398

549 Kasanî/183 Bedayiü's-Sanayi': 1/159

550 Ebu Yahya Zekeriya Ensari/Fethü'l-Vahhab: 1/349

Hanbeliler de aynı görüş ve ictihadı belirtmişlerdir.[551]

Malikiler'e göre: Erkek ve kadınların bir arada karışık vaziyette namaz kılmaları mekruhsa da, bu yüzden kimsenin namazı bozulmaz, hepsinin de namazı tamamlanmış kabul edilir, iade etmelerine gerek yoktur.[552]

Bununla beraber yukarıda belirtilen tertip üzere saf bağlayıp imama uymaları sünnete daha uygundur.

Konuyla İlgili Diğer Hadis-i Şerifler Ve Tahliller

456 nolu Ebu Malik el-Eş'ari hadisi hakkında Ebu Davud ve Münzeri susup bir şey beyan etmemişlerdir. Ancak isnadında Şehr b. Havşeb bulunuyor ki bu zat hakkında söz söyleyenler olmuştur: İmam Ahmed, "O, Esma bint Yezid'den birçok hasen hadis rivayet etmiştir" derken, İbn Main onun sika (güvenilir) olduğunu söylemiştir. Ebu Hatim ise, "Onun rivayeti delil olarak sayılmaz" diyerek güvenilir olmadığına işarette bulunmuştur. Nesai ve İbn Adiy'e göre, sağlam değildir.[553]

457 ve **458** nolu Enes hadisleri sahihtir ve delil olarak sayılmaya elverişlidir.

459 nolu Ebu Hureyre hadisi de sahihtir ve aynı zamanda kadınların saf olup gerek erkek imama tabi olmalarının, gerekse kendi aralarında saf bağlayıp cemaat halinde namaz kılmalarının caiz olduğuna delalet etmektedir.

Hadiste safların hayırlısı ve şerlisi diye bir anlatım tarzı bulunuyor. Burada hayırlı olmasından maksat, fazilet ve sevaptır; şerli olmasından maksat, faziletin terk edilmesidir.

Hadis-i Şeriften Çıkarılan Hükümler

1. İmamla birlikte cemaat olarak bir tek erkek bulunursa, imamın sağ

551 İbn Kudame/el-Muğni: 2/44

552 Sahnûn/Müdevvenetü'l-Kübra: 1/106

553 Zehebi/Mizanü'l-İ'tidal: 2/283, 3754 nolu Sehr.

gerisinde durması sünnettir.

2. İmamdan başka cemaat olarak sadece bir erkek, bir de kadın bulunursa, yine erkek imamın sağ gerisinde, kadın da imamın arkasında durur.

3. İmamla beraber iki erkek, iki de kadın cemaat bulunursa, erkekler imamın arkasında, kadınlar da erkeklerin arkasında durur.

4. Cemaat erkek, kadın ve ergenlik çağına yaklaşmış çocuklardan oluşuyorsa, erkekler önde saf olup dururlar. Onların arkasında çocuklar; çocukların arkasında ise kadınlar saf olup dururlar. Sünnet bu tertibi amirdir.

5. Erkekle kadınlar karışık vaziyette saf olup imama uyarlarsa, fıkıhta belirtilen şekilde erkeklerden bir kısmının namazı bozulur. Bu üç imama göredir, İmam Malik'e göre, hiçbirinin namazı bozulmaz.

6. İmamın arkasında yalnız kadınlar cemaat olup namaz kılabilirler. Bunda bir sakınca yoktur. Ancak bir kadının veya iki kadının yalnız olarak mahremleri yokken imama uymaları mekruhtur. Çünkü bu durumda birtakım şüpheler doğabilir.

NAMAZDA YÜKSEKÇE BİR YERDE DURMAK

Namaz mümkün olduğu kadar sadelik, şatafattan uzaklık, uyum ve ahenk isteyen bir ibadettir. Çünkü böyle bir ibadetle insan Allah (celle celaluhu)'ya kul olmanın şuuruyla mahviyet ve muhtaçlığını dile getirmekte, tevazuun en güzel örneğini sergilemektedir. O bakımdan imamla cemaatin aynı seviyede bulunup cemaat halinde namaz kılmaları çok daha uygun olur. Bununla beraber bazı sebeplerden dolayı birinin yüksekçe yerde bulunması cemaat olmaya engel teşkil etmez.

عَنْ هَمَّامٍ أَنَّ حُذَيْفَةَ أَمَّ النَّاسَ بِالْمَدَائِنِ عَلَي دُكَّانٍ، فَأَخَذَ أَبُو مَسْعُودٍ بِقَمِيصِهِ فَجَبَذَهُ، فَلَمَّا فَرَغَ مِنْ صَلاَتِهِ قَالَ: أَلَمْ تَعْلَمْ أَنَّهُمْ كَانُوا يَنْهَوْنَ عَنْ ذَلِكَ؟ قَالَ: بَلَي قَدْ ذَكَرْتُ حِينَ مَدَدْتَنِي.

Hemmam'dan yapılan rivayette, adı geçen diyor ki; "Hz. Huzeyfe (radıyallahu anh) Medain'de[554] bir dükkan (veya yüksekçe bir yer) üzerinde durup namaz kıldırmaya başladı. Bunun üzerine Ebu Mes'ud (radıyallahu anh) onun entarisinden tutup çekti. Huzeyfe (radıyallahu anh) namazını tamamlayıp cemaate dönünce, Ebu Mes'ud (radıyallahu anh) ona: "Onların (imam ve cemaatin) bundan menedildiğini bilmiyor musun?" dedi. O da: 'Evet sen beni tutup çekince hatırladım" diye cevap verdi"[555]

وَعَنْ اِبْنِ مَسْعُودٍ قَالَ نَهَي رَسُولُ اللهِ صَلَّي اللهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ أَنْ يَقُومُ الإِمَامُ فَوْقَ شَيْءٍ وَالنَّاسُ خَلْفَهُ، يَعْنِي اَسْفَلَ مِنْهُ.

554 Medain: Bağdat'ın alt kısmında Dicle nehri kenarında tarihi bir şehir.

555 Ebu Davud/Salat: 66

İbn Mes'ud (radıyallahu anh)'dan yapılan rivayete göre, şöyle demiştir: "Rasulullah Efendimiz (sallallahu aleyhi ve sellem), imamın, arkasında namaz kılmak üzere insanlar olduğu halde (yüksekçe) bir yer üstüne çıkmasını menetmiştir."[556]

Sehl b. Sa'd (radıyallahu anh)'dan yapılan rivayete göre, adı geçen şöyle demiştir: "Rasulullah Efendimiz (sallallahu aleyhi ve sellem), (mescide) ilk konulduğu gün çıkıp minberin üzerine oturdu ve o vaziyette iken tekbir getirerek (namaza başladı). Sonra rükûya vardı, arkasından oradan inip gerisin geri çekilerek secde etti. İnsanlar da onunla birlikte secde etti. Sonra (yerine) döndü, ta ki (namazını tamamlayıp) bitirdi ve şöyle buyurdu: "Ey insanlar! Bunu ancak bana uyasınız ve namazımı öğrenesiniz diye böyle yaptım."[557]

Ebu Hureyre (radıyallahu anh) mescidin damında durup (mescidin içindeki) imama uyarak namaz kıldı.

Enes (radıyallahu anh) ise, Basra'da Ebu Nafi'in evinde mescidin sağ tarafıyla birleşen bir insan boyu yükseklikteki gurfe (sahanlık, balkon) de -ki kapısı mescide bakar durumda idi- durup imama uydu.[558]

Hadis-i Şerifle İlgili Mezheplerin İctihad Ve Yorumları

Hanefiler'e göre: Bir veya birkaç kişi mescidin damında durur, imam da mescidin içinde cemaatin önünde bulunur ve dam ile mescidin iç kısmı arasında bir kapı veya benzeri bir açıklık olursa, onların imama uyup namaz kılmaları sahih olur.

Bu durumlarda imamın kıraat ve diğer rükünlerini tam anlamıyla takip edebildikleri takdirde hüküm böyledir. Aksi halde namazları sahih olmaz.[559]

Şafiîler'e göre: İmamın kendisine uyan cemaatin bulunduğu yerden yüksekçe bir yerde durması veya cemaatin ondan yüksekçe bir yerde durup

556 Darekutni

557 Buhari/Cum'a: 26. Nesai/Mesacid: 45. Ahmed: 5/339. Müslim/Mesacid: 45

558 Said/kendi Sünen'inde.

559 Fetavay-ı Hindiyye: 1/88

uyması mekruhtur. Ancak ortam ve yer bunu gerektiriyorsa bunda bir sakınca yoktur.[560]

Hanbeliler göre: İmamın kendine uyan cemaatten yüksekçe bir yerde durup namaz kıldırması mekruh değildir, İmam Ahmed bu konuda Sehl b. Sa'd hadisiyle çıkarım yapmıştır. Ayrıca Ammar b. Yasir'in yüksekçe bir yerde durup namaz kıldırmasını delil olarak almışlardır. Ancak bu yüksekliğin fazla olmaması uygun olur.[561]

Malikiler'e göre: İmamın yüksekçe bir yerde durup namaz kıldırması, -ister onlara öğretmek için olsun, ister başka bir sebepten olsun- mekruhtur. İmam Evzai'nin de ictihadı budur.[562]

Konuyla İlgili Diğer Hadis-i Şerifler Ve Tahliller

466 nolu Hemmam hadisini İbn Huzeyme, İbn Hibban ve el-Hakim sahihlemişlerdir. Ebu Davud bu hadisi bir başka vech ile rivayet ederken, imamın, Ammar b. Yasir ve onu tutup eteğinden çekenin de Huzeyfe olduğunu belirtmiştir. Bu rivayet hem merfudur, hem de isnadında bir meçhul vardır. O bakımdan bizim baş kısımda naklettiğimiz rivayet daha sağlam ve daha kuvvetlidir.[563]

467 nolu İbn Mes'ud hadisini Hafız et-Telhis'te zikretmiş, fakat sıhhati üzerinde bir şey demeyip susmuştur.

Ebu Hureyre'nin yüksekçe yerde durup imama uyması hakkındaki rivayete gelince: Onu İmam Şafiî ve Beyhaki tahric etmişlerdir. Buhari ise onu talikan zikretmiştir.

Hemmam ve İbn Mes'ud hadisi dışında kalan rivayetlerin hemen hepsi gerek imamın, gerekse cemaatin yüksekçe bir yerde durup namaz kılmasının sahih olduğuna delalet etmektedir. Hemmam rivayeti ile İbn Mes'ud

560 Ebu Zekeriya Nevevi/Minhacü't-Tullab: 16

561 İbn Kudame/el-Muğni: 2/40, 41

562 İbn Kudame/el-Muğni: 2/40, 41

563 Neylü'l-Evtar: 3/220

hadisi ise, bunun mekruh olduğunu göstermektedir.

Yüksekliğin nisbeti üzerinde birtakım farklı görüşler ortaya konmuşsa da de fakih müctehidlerin çoğuna göre, cemaatin imamın durumunu bildiği takdirde fazla yükseklikte bir sakınca yoktur. Cami dışında imamın en çok bir adam boyu yükseklikte bulunmasında, cami içinde ise bir boydan yüksek yerde durmasında kerahet olmadığı ağırlık kazanmıştır.

Hadis-i Şeriften Çıkarılan Hükümler

1. İmamın durduğu yerle cemaatin durduğu yer arasında, imamın durumunu bilmeye engel bir şeyin olmaması gerekir. Aksi halde imama uyma gerçekleşmez.

2. İmamın bulunduğu yerin, cemaatin bulunduğu yere nisbetle yüksek olmasında bir sakınca yoktur. Aynı zamanda cemaatin bulunduğu yerin imamın bulunduğu yere nisbetle yüksek olması da böyle.

3. O bakımdan günümüzdeki cami ve mescidlerde bulunan mahfil ve benzeri yüksekçe kısımlarda durup imama uymakta bir sakınca yoktur.

4. Cami bitişiğindeki dükkan veya ev gibi bir yerin damında veya balkonunda durup camideki imama uyabilmek için, arada açık bir kapı veya benzeri bir menfezin bulunması ve oradan camiye geçme imkanının mevcut olması şarttır. Aksi halde orada durup camideki imama uymak sahih olmaz.

5. İmam Malik'e göre, imamın yüksekçe yerde durup namaz kıldırması mekruhtur.

6. Rasulullah Efendimiz (sallallahu aleyhi ve sellem)'in minber üzerinde durup namaz kıldırması ve secde için inip yerde secde etmesi, kendisine has bir durumdur. Nitekim O da bunu sırf talim için bir defa yapmıştır.

SÜNNETİ VE FARZI AYNI YERDE KILMAK

Şüphesiz mü'minin namaz kıldığı yer, ahirette onun lehine şehadette bulunur. Hem namaz kılan mü'min vefat edince, namaz kıldığı yer onun için ağlar.

Sonra da cemaatle kılınan namazda, imam selam verince sünneti mihrabın ya sağına, ya soluna biraz kayarak, ya da biraz geriye çekilerek kılması; cemaatin de yer müsaitse boş bulduğu yere kayıp sünneti orada kılması müstehabdır. Çünkü bu durumda dışarıdan yeni gelenler, farzın kılındığını anlar ve ona göre uygun yer seçip namazlarını kılarlar.

عَنِ الْمُغِيرَةِ بْنِ شُعْبَةَ قَالَ: قَالَ رَسُولُ اللهِ صَلَّى اللهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ: لاَ يُصَلِّي الإِمَامُ فِي مُقَامِهِ الَّذِي صَلَّى فِيهِ الْمَكْتُوبَةَ حَتَّى يَتَنَحَّى عَنْهُ.

Muğire b. Şu'be (radıyallahu anh)'dan yapılan rivayette, Rasulullah Efendimiz (sallallahu aleyhi ve sellem) şöyle buyurmuştur: "İmam, farzı kıldığı yerde (sünneti) kılmaz; oradan biraz (sağa, sola veya geriye) çekilerek kılar."[564]

وَعَنْ أَبِي هُرَيْرَةَ عَنِ النَّبِيِّ صَلَّى اللهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ قَالَ: أَيَعْجِزُ أَحَدُكُمْ إِذَا صَلَّى أَنْ يَتَقَدَّمَ أَوْ عَنْ يَمِينِهِ أَوْ عَنْ شِمَالِهِ.

Ebu Hureyre (radıyallahu anh)'dan yapılan rivayete göre, Rasulullah Efendimiz (sallallahu aleyhi ve sellem) şöyle buyurmuştur: "Sizden biriniz (farz) namazı kılınca biraz öne veya geriye kaymaktan veya biraz sağına veya soluna çekilmekten aciz midir?"[565] veya "acizlik duyar mı?"

564 Ebu Davud. İbn Mace/İkamet: 2203

565 Ebu Davud/Salat: 188. İbn Mace/İkamet: 203. Ahmed: 2/425

Hadis-i Şerifle İlgili Mezheplerin İctihad Ve Yorumları

Hanefiler'e göre: Kılınan farzdan sonra sünnet namaz varsa, artık kişinin o yerde oturması mekruhtur. Bu kerahet, hem Hz. Ebu Bekir, hem de Ömer Efendimiz (radıyallahu anhuma)'dan rivayet edilmiştir. Bu daha çok imam hakkında söz konusudur. Ona uyanlara gelince: Hanefiler'in fakihlerinden yapılan rivayete göre, farz namazı kıldıkları yerden sünnet namaz için ayrılmaları, yani başka bir yana kaymaları söz konusu değildir. Yani aynı yerde sünneti de kılmalarında bir sakınca yoktur.[566]

Şafiiler'e göre: Sünneti kılmak için farz kıldığı yerden ayrılıp başka yerde kılması sünnettir. Bunun efdali, ayrılıp sünneti evinde kılmasıdır. Ancak arkalarında namaz kılan kadınlar bulunuyorsa, onlar namazlarını kılıp tamamlayıncaya kadar erkeklerin farzdan sonra kalkmayıp onları beklemeleri sünnettir. Camide bulunuyorsa, farzdan sonra sünneti de camide kılmak istiyorsa, sağ tarafına kayması daha uygundur.[567]

Hanbeliler'e göre: İmamın farz kıldığı yerde sünnet kılması mekruhtur. İmam Ahmed'in kesin görüş ve ictihadı budur. Nitekim Ali b. Ebi Talib (radıyallahu anh)'da böyle söylemiştir, imama uyanlara gelince: Farz kıldıkları yerde sünnet kılmalarında bir sakınca yoktur. Nitekim İbn Ömer (radıyallahu anh) de böyle yapmıştır.[568]

Konuyla İlgili Diğer Hadis-i Şerifler Ve Tahliller

475 nolu Muğire b. Şu'be hadisinin isnadında Ata' el-Horasani bulunuyor ki bu zat, Muğire b. Şu'be (radıyallahu anh)'a ulaşmamıştır. Nitekim Ebu Davud da böyle tespitte bulunmuştur.

Münzeri bunu doğrulayarak şöyle diyor: "Doğrusu Ata' el-Horasani hicri 50. yılda doğmuş ki Hz. Muğire o yılda vefat etmiştir" el-Hatib de "İlim adamlarının bu tespitte icma vardır." diyerek olayı doğrulamıştır.

---

566 Kasanî/Bedayiu's-Sanayi': 1/160

567 El-Gamravi/es-Siracu'l-Vehhac: 52

568 İbn Kudame/El-Muğni: 2/79. eş-Şerhü'l-Kebir: 2/79

476 nolu Ebu Hureyre hadisinin isnadında İbrahim b. İsmail bulunuyor ki, Ebu Hatim er-Razi onun meçhul olduğunu belirtmiştir. Buhari de onun nafile namazla ilgili hadisi sabit değildir demiştir.[569]

Bu iki hadiste de bazı tespit ve şüpheler ortaya konmakta beraber, fakih imamların çoğu onlarla çıkarım yapmışlardır.

Hadis-i Şeriften Çıkarılan Hükümler

1. İmamın farz namazı kıldırıp selam verince, bulunduğu yerden sağa veya sola kayıp öylece sünnet namazı kılması sünnettir veya müstehabdır.

2. İmama uyanlar da, bulundukları cami veya mescidde yer müsaitse, sünneti başka yerde kılarlar; bunun onlar hakkında müstehab olduğunu söyleyen fakihler vardır. Bununla beraber farzı kıldıkları yerde sünneti de kılmalarında bir sakınca yoktur.

569 Şevkani/Neylü'l-Evtar: 3/224. Zehebi/Mizanü'l-İ'tidal: 1/20, 41 nolu İbrahim

HASTANIN NAMAZI

Bilindiği gibi namazın birtakım şartları ve rükünleri vardır. Onları yerine getirmek farzdır. Aksi halde kılınan namaz sahih olmaz. Ancak hasta olan kimsenin o farzlardan birini veya birkaçını yerine getirmeye gücü yetmezse, o takdirde namazı terketmesi mi gerekir, yoksa farzlardan birinin düşmesiyle diğer şartlar ve farzlar düşmez kuralına göre mi amel edilir?

Namaz, kul ile Rabbi arasında en işlek yoldur; aynı zamanda Hakk'ın huzurunda mahviyet, teslimiyet, tazim ve dua makamıdır. O bakımdan terki caiz değildir. Meğerki kişi bunamış veya komaya girmiş olsun.

Bu sebeple yüce dinimiz hastanın namaz kılması konusuna ayrı bir bab ayırmış ve nasıl namaz kılacağını belirlemiştir.

عَنْ عِمْرَانَ بْنِ حُصَيْنٍ قَالَ كَانَتْ بِي بَوَاسِيرُ فَسَأَلْتُ النَّبِيَّ صَلَّي اللهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ عَنِ الصَّلاَةِ فَقَالَ: صَلِّ قَائِمًا فَإِنْ لَمْ تَسْتَطِعْ فَقَاعِداً فَإِنْ لَمْ تَسْتَطِعْ فَعَلَي جَنْبِكَ.

İmran b. Husayn (radıyallahu anh)'dan yapılan rivayette, adı geçen şöyle demiştir: "Bende basur vardı. O sebeple Rasulullah Efendimiz (sallallahu aleyhi ve sellem)'den nasıl namaz kılacağımı sordum. Buyurdu ki: "Ayakta durup namaz kıl. Buna gücün yetmezse, oturarak, ona da gücün yetmezse yan üzeri uzandığın halde namaz kılarsın."[570]

Nesai bunu, şu lafızları fazla olarak rivayet etmiştir: 'Buna da gücün yetmezse, sırtüstü uzanıp kılarsın. Allah herkese vüs'atine (mevcut imkan, güç ve yeteneğine göre) teklifte bulunur."

570 Buhari/Taksir: 19

وَعَنْ عَلِيِّ بْنِ أَبِي طَالِبٍ رَضِيَ اللهُ عَنْهُ عَنِ النَّبِيِّ صَلَّ اللهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ يُصَلِّي الْمَرِيضَ قَائِمًا قَالَ اِسْتَطَاعَ فَإِنْ لَمْ يَسْتَطِعْ صَلَّي قَاعِداً فَإِنْ لَمْ يَسْتَطِعْ أَنْ يَسْجُدَ أَوْمأ بِرَأْسِهِ وَجَعَلَ سُجُودَهُ أَخْفَضَ مِنْ رُكُوعِهِ فَإِنْ لَمْ يَسْتَطِعْ أَنْ يُصَلِّي قَاعِداً صَلَّي عَلَي جَنْبِهِ الأَيْمَنِ مُسْتَقْبِلَ الْقِبْلَةَ فَإِنْ لَمْ يَسْتَطِعْ أَنْ يُصَلِّيَ عَلَي جَنْبِهِ لأَيْمَنِ صَلَّي مُسْتَلْقِيًا وَرِجْلاَهُ مِمَّا يَلِي الْقِبْلَةَ.

Ali b. Ebi Talib (radıyallahu anh)'dan yapılan rivayete göre, Rasulullah Efendimiz (sallallahu aleyhi ve sellem) şöyle buyurmuştur: "Hasta olan kimse, gücü yeterse ayakta durup namaz kılar. Gücü yetmezse oturarak kılar. Secde etmeye gücü yetmezse, başını hafif eğer ve böylece secdesi için rükû'una nisbetle biraz fazla eğer. Ayakta durup namaz kılmaya gücü yetmezse, sağ yanı üzerine kıbleye yönelik bir halde kılar. Buna da gücü yetmezse, ayakları kıbleye gelecek şekilde sırtüstü uzanıp kılar."[571]

Hz. Enes (radıyallahu anh)'dan hastanın nasıl namaz kılacağından sorulduğunda şu cevabı vermiştir: "Farz namazda oturmuş halde rükû ve secdeleri yapar."[572]

Hadis-i Şerifle İlgili Mezheplerin İctihad Ve Yorumları

Hanefiler'e göre: Hasta kimse ayakta duramıyorsa veya durduğu takdirde hastalığının artmasından korkuyorsa, o takdirde oturarak namaz kılar. Böylece onun mevcut özürü kendisinden birkaç rüknü düşürmüş oluyor. O bakımdan oturarak rükû ve secdelerini yerine getirir. Ancak rükû ve secde yapmaya gücü yetmezse, bu rükünleri başını hafif eğmek suretiyle yerine getirir. Secde için yüzüne doğru bir cisim yükseltmez. Nitekim Rasulullah Efendimiz (sallallahu aleyhi ve sellem) bir hastayı sormaya gittiğinde, onun bir yastık üzerine secde ettiğini gördü ve tutup o yastığı bir tarafa itti. Hasta

571 Darekutni.

572 Müsned-i Ahmed: 3/126

adam secde için bir ağaç budağını veya kütüğünü önüne koydu. Rasulullah Efendimiz (sallallahu aleyhi ve sellem) onu da bir tarafa itti ve şöyle emretti: "Gücün yeterse başını yere koymak suretiyle secdeleri yap. Yetmezse, başını eğerek yap, ancak secde için biraz daha fazla ey!"

Ancak Kuhustani ve bazı fakihler secde için konulan cisim rükûdan ziyade secde etme durumuna daha yakın yükseklikte bulunursa, onun üzerine secde etmek caizdir demişlerdir.

Oturarak namaz kılması mümkün olmuyorsa, o takdirde, sırtüstü uzanıp başının altına bir yastık yerleştirir ve ayakları kıbleye yönelik olduğu halde namazını baş işaretiyle kılar, yani rükû ve secde için başını hafif eğer. Başıyla ima etmesi mümkün olmadığı takdirde namazı geciktirir, yani kazaya bırakır. Artık bu durumda kaş ve gözüyle işarette bulunmak suretiyle kılmaz.[573]

Şafiîler'e göre: Namazı ayakta durup kılmaya imkan bulan kimse, rükû ve secdeleri de imkan nisbetinde yerine getirir. Ayakta durmaktan aciz olursa, istediği şekilde oturup öyle kılar. Ancak ayakları uzatıp yayılarak oturmaktansa bağdaş kurup oturmak daha faziletlidir. Makadı yere koyup dizleri dikerek oturmak mekruhtur.

Oturmaya gücü yetmiyorsa sağ yanı üzerine uzanıp kılar. Buna da gücü yetmezse, sırtüstü uzanıp öylece kılar.[574]

Hanbeliler'e göre: Bu konuda Hanbeliler Hanefiler'in görüş ve ictihadına benzer bir ictihad ortaya koymuşlar, ancak göz işaretiyle de olsa namazını kılar da onu kazaya bırakmaz hususunu belirtmişlerdir. Aynı zamanda göz işaretiyle de kılmaya gücü yetmezse, kalbiyle niyet etmesi kafi gelir ve bu durumda da namazını kazaya bırakmaz.[575]

573 Mecmau'l Enhur: 1/153, 154

574 El-Gamravi/Siracü'l-Vehhac: 42, 43

575 İbn Kudame/El-Muğni: 2685, 86, 87. eş-Şerhü'l-Kebir: 87, 88

Malikiler'e göre: Hasta oturarak namaz kılmaktan aciz olursa, yan üzeri uzanıp yüzünü kıbleye müteveccih bir halde namaz kılar.[576]

Sırtüstü uzanıp namaz kılması caiz değildir. İmam Evzai de aynı görüştedir.

Konuyla İlgili Diğer Hadis-i Şerifler Ve Tahliller

481 nolu İmran hadisi sahihtir ve ihticaca salih kabul edilmiştir.

482 nolu Ali b. Ebi Talib hadisinin isnadında Hüseyn b. Zeyd bulunuyor ki bu zatın zayıf olduğunu İbn Medeni belirtmiştir.[577] Ebu Hatim ise, onun hem maruf hem münker olduğunu söylemiştir, İbn Adiy de onun hadisinde bazı nekre yanlar bulduğuna dikkat çekmiştir.[578] Bu bakımdan İmam Nevevi bu hadisin zayıf olduğuna hükmetmiştir.

Bu babda bazı müctehidlerin çıkarıma uygun gördüğü şu hadis de rivayet edilmiştir: Bezzar ve Beyhaki'nin Cabir'den yaptıkları rivayete göre, Rasulullah Efendimiz (sallallahu aleyhi ve sellem) bir hastayı sormaya gitmişti. Adam secde için önüne bir yastık koymuş, onun üzerine başını koyarak bu rüknü yerine getiriyordu. Rasulullah Efendimiz (sallallahu aleyhi ve sellem) yastığı tutup bir tarafa itti. Adam bu defa bir ağaç budağı veya kütüğünü önüne koydu. Rasulullah Efendimiz (sallallahu aleyhi ve sellem) onu da bir tarafa itti ve şöyle buyurdu: "Gücün yeterse, (başını) yere koymak suretiyle namaz kıl. Gücün yetmezse, başını eğerek namaz kıl, ancak secde için başını biraz fazla ey!"

Bu rivayet hakkında Ebu Hatim'den sorulunca, şöyle demiştir: "Doğru olanı, bu hadisin mevkuf olduğudur, onu merfu saymak hatalıdır." Sonra ona: "Bu hadis Sevri'den merfuan rivayet edilmiştir" denilince, şöyle karşılık vermiştir: "O kayda değer bir şey değildir."[579]

Buluğu'l-Meram'da ise, bu hadisin isnadının sağlam olduğu üzerinde

576 Şemsüddin/eş-Şerhü'l-Kebir: 2/88, 89

577 Şevkani/Neylü'l-Evtar: 3/225

578 Zehebi/Mizanü'l-İ'tidal: 1/535. 2002 nolu Hüseyin.

579 Şevkani/Neylü'l-Evtar: 3/225

durulmuştur. Nitekim Taberani de buna benzer bir hadisi Tarık b. Şihab tarikiyle İbn Ömer (radıyallahu anh)'dan rivayet etmiştir. Ancak isnadında zaaf bulunduğu söylenir.

Hadis-i Şeriften Çıkarılan Hükümler

1. Hasta kimse ayakta durup namaz kılmaya gücü yetmezse, oturarak kılar. Bu durumda rükû ve secdeyi yapabiliyorsa, yapar.

2. Rükû ve secdeyi normal şekilde yapmaya gücü yetmezse, başını hafif eğerek bu farzları yerine getirir. Ancak secde için biraz fazla eğer.

3. Oturarak kılmaya gücü yetmediği takdirde, sağ yanı üzere uzanıp yüzünü kıbleye çevirerek kılar ve rükû ile secde için başını hafif eğerek bu rükünleri yerine getirir.

4. Yan üstü uzanmaya gücü yetmezse, sırtüstü uzanır, ayakları kıbleye yönelik başının altında yastık bulunduğu halde, baş işaretiyle namazını kılar.

5. İmam Malik'e göre, sırtüstü uzanıp baş işaretiyle namaz kılmak caiz değildir.

6. Baş işaretiyle rükû ve secdeleri yerine getirmekten acizse, kalben niyet etmesi kafi gelir. Bu, İmam Şafiî ve İmam Ahmed'e göredir, İmam Ebu Hanife'ye göre, o vaziyette namaz kılmaz, kazaya bırakır.

SEFERİ NAMAZ

Eyleştiği beldeden, oturduğu evden ayrılıp sefere çıkan kimse, hangi vasıtayla yolculuk yaparsa yapsın, seferin getireceği birtakım zorluklar, sıkıntılar ve külfetler vardır. Bazı istisnalar bu genel kuralı pek değiştirmez. O bakımdan yüce dinimiz her konuda olduğu gibi, bu konuda da birtakım kolaylıklar getirmiş ve ilahi ruhsatın kapısını açık tutmuştur. Zira gerçek mü'min hiçbir zaman Allah (celle celaluhu)'ya ibadetten uzak kalmaz ve farz kılınan namazları terketmez. İbadet onun değişmeyen manevi gıdası; kabir ve ahiretini aydınlatan nur, dünyasını ahlak ve fazilet havasıyla dolduran rahmettir. O, eyleşik olduğu günlerde de, yolculuğa çıktığı dönemlerde de bu gıdaya muhtaçtır.

Bütün bu hikmetlere dayalı olarak İslamiyet "Yolcu Namazı" diye özel bir bab koymuş ve ilahi hükümleri bu babın altında anlaşılır bir uslüp ile açıklamıştır.

عَنْ اِبْنِ عُمَرَ قَالَ صَحِبْتُ النَّبِيَّ صَلَّي اللهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ وَكَانَ لاَيَزِيدُ فِيالسَّفَرِ عَلَي رَكْعَتَيْنِ وَأَبَابَكْرٍ وَعُمَرَوَعُثْمَانَ كَذَلِكَ.

İbn Ömer (radıyallahu anh)'dan yapılan rivayette, adı geçen şöyle diyor: "Rasulullah Efendimiz (sallallahu aleyhi ve sellem)'e arkadaşlık ettim (seferde O'nunla birlikte bulundum), yolculukta iki rekattan fazla kılmazdı. Hz. Ebu Bekir, Ömer ve Osman'a da arkadaşlık ettim onlar da öyle."[580]

وَعَنْ يَعْلَى بْنِ أُمَيَّةَ قَالَ قُلْتُ لِعُمَرَ بْنِ الْخَطَّابِ فَلَيْسَ عَلَيْكُمْ جُنَاحٌ أَنْ تَقْصُرُوا مِنَ الصَّلاَةِ إِنْ مْتُفْخِ أَنْ يَفْتِنَكُمُ الَّذِينَ كَفَرُوا- فَقَدْ أَمِنَ النَّاسُ

580 Buhari-Müslim.

قَالَ: عَجِبْتُ مِمَّا عَجِبْتُ مِنْهُ، فَسَأَلْتُ رَسُولَ اللهِ صَلَّى اللهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ عَنْ ذَلِكَ فَقَالَ: صَدَقَةٌ تَصَدَّقَ اللهُ بِهَا عَلَيْكُمْ فَاقْبَلُوا صَدَقَتَهُ.

Yala b. Ümeyye'den yapılan rivayete göre, şöyle anlatıyor: "Hz. Ömer (radıyallahu anh)'a dedim ki: Cenab-ı Hak Kur'an'da seferi namazdan bahsederken şöyle buyurmaktadır: **"Yeryüzünde yolculuğa çıktığınızda, küfredenlerin sizi fitneye döşürüp kötülük edeceklerinden endişe ederseniz, namazı kısaltmanızda (veya hafif tutmanızda) size bir vebal yoktur."** Oysa insanlar bugün güven içindedirler. Bunun üzerine Hz. Ömer (radıyallahu anh) şöyle dedi: "Senin hayret ettiğin gibi ben de hayret etmiş, (yani bu konuyu anlayamamıştım. Onun için bu hususu Rasulullah Efendimiz (sallallahu aleyhi ve sellem)'e sordum. Buyurdu ki: "O bir sadakadır ki Cenab-ı Hak onunla size tasaddukta bulunmuştur. Artık siz O'nun sadakasını kabul ediniz."[581]

وَعَنْ عَائِشَةَ قَالَتْ: خَرَجْتُ مَعَ النَّبِيِّ صَلَّ للهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ فِي عُمْرَةٍ رَمَضَانَ فَأَفْطَرَ وَصُمْتُ وَقَصَرَ وَأَتْمَمْتُ مُيِّ أَفْطَرْتَ وَصُمْتُ وَقَصَرْتَ وَأَتْمَمْتُ فَقُلْتُ بِأَبِي وأ فَقَالَ: أَحْسَنْتِ يَاعَائِشَةُ.

Hz. Aişe (radıyallahu anha) anlatıyor: "Rasulullah Efendimiz (sallallahu aleyhi ve sellem) ile birlikte Ramazan umresine çıkmış bulunuyordum. (Yolculuk süresince) o iftar etti, ben oruç tuttum, o namazı kısalttı, ben tamam kıldım. Sonra da O'na: "Anam, babam sana feda olsun! Sen iftar ettin, ben oruç tuttum, sen kasr yaptın (dört rekatlı farzları iki rekat olarak kıldın), ben ise tamamladım." Bunun üzerine Rasulullah Efendimiz (sallallahu aleyhi ve sellem) şöyle buyurdu: "Çok iyi ettin ya Aişe."[582]

---

581 Müslim/Müsafirin: 4. Ebu Davud/Sefer: 1, 3. Tirmizi/Tefsir: 4. Nesai/Sefer: 1. İbn Mace/İkamet: 73. Darimi/Salat: 179. Ahmed: 1/25, 36

582 Darekutni/İsnad-ı hasen ile.

Hadis-i Şerifle İlgili Mezheplerin İctihad Ve Yorumları

Hanefiler'e göre: Misafir (yolculuğa çıkan kimse) için dört rekatlı farzların iki rekat olarak kılınması farz kılınmıştır.

Eyleşik kimsenin seferi olabilmesi için seferi sayılacak süre için niyet etmesi ve bulunduğu şehir veya kasabanın evlerinin bittiği yerden çıkıp ayrılması gerekir. Sözü edilen müddet, deve yürüyüşü veya normal bir kimsenin yürüyüşüyle üç günlük bir mesafedir. İmam Ebu Yusuf'a göre, iki günlük bir mesafedir.

Hanefi fukahasının ileri gelenleri bunu 15 fersah olarak belirlemiş ve her gün için beş fersahlık bir mesafe yürünmesini belirlemişlerdir.[583]

Beş fersah yaklaşık altı saatlik bir zamanı kapsamaktadır. O takdirde evinden çıkan kimse şehrin veya kasabanın evlerinin bittiği noktadan itibaren üç konaklık bir mesafeye gitmeye niyetlenirse, seferi sayılır ve ona göre namaz, oruç ve mestler üzerine mesh konularını düzenler.

Misafir ne zaman mukim sayılabilir? Fukaha onun mukim sayılması için dört şeyin şart bulmasını şart koşmuşlardır:

1- Açık anlamda ikamete niyet etmesi, yani vardığı şehir veya kasaba ve köyde 15 gün ikamete niyet etmesi,

2- İkamet edeceği yerin belirlenip ikamete elverişli bulunması.

O halde misafir gittiği şehirde ikamete niyet etmez de bugün, yarın ayrılabilirim düşüncesiyle aylarca bile kalsa, yine misafir sayılır ve dört rekatlı farzları iki rekat olarak kılması gerekir.

Aynı zamanda 15 günden az bir süre kalacağına niyet ederse, yine de misafirlikten çıkmaz ve sefer ahkamı aynen cari olur.

Eyleşmek istediği yer, kalmaya elverişli değilse, her an zorlayıcı bir faktörün ortaya çıkması mümkünse, o takdirde yine seferi olmaktan çıkmaz.

583 Kasani/Bedayiu's-Sanayi': 1/93

Mesela, askere giden kimse katıldığı birliğin o yerde ne kadar kalacağını bilemez ve her an ayrılması söz konusu olabilir. O bakımdan askerlik süresince hep seferi sayılır.[584]

Şafiîler'e göre: Mübah olan uzun seferde ancak o seferde eda edilecek dört rekatlı farzlar kısaltılır, yani iki rekat olarak kılınır. Eyleşik halde kazaya kalmış farzları seferde kaza edecek olursa, yine onları dört rekat olarak kılması gerekir; ama seferde kazaya kalmış farzları yine seferi halde iken kaza etmek isterse, ikişer rekat olarak kılar, eyleşik halde onları kaza etmek isterse dört rekat olarak kılar.

Sefere niyetlenip çıkan kimse, bulunduğu şehrin evlerinin son bulduğu kesimden itibaren seferi sayılır. Gittiği şehir, kasaba veya köyde 4 gün ikamete niyet ederse, seferi olmaktan çıkar, mukim sayılır. Ancak oraya girdiği ve çıkacağı gün bu dört güne dahil değildir. Sahih olan da budur.[585]

Dört rekatlı farzları iki rekat olarak kılabilmek için katedilecek mesafenin en az 16 fersah olması, yani bugünkü uzunluk birimiyle yaklaşık 82 km olması gerekir. Bu da üzerinde yük bulunan devenin yürüyüşüne göre takdir edilir.[586]

Bu mezhebe göre, seferde namazı kısaltmak bir ruhsattır, azimet değildir. O bakımdan seferi halde bulunan kimse, isterse öğle, ikindi ve yatsı farzlarını dört, isterse iki rekat olarak kılar. Hanefiler'e göre bu bir azimettir, her durumda iki rekat kılınması gerekir.

Aynı zamanda bu mezhebe göre, namazı kısaltabilmek için seferin mübah olması şarttır. Günah ve isyan amacıyla çıkılan bir seferde kasr yapmak sahih olmaz .

Hanbeliler'e göre: 16 fersah (yaklaşık 82 km.)lık bir mesafeyi aşmak üzere niyet edip bulunduğu kasaba veya şehirden çıkan kimsenin dört re-

584 Kasani/Bedayiu's-Sanayi': 1/97, 98

585 Ebu Zekeriya Nevevi/Minhacü't-Talibin: 17

586 Abdurrahman El-Ceziri/el-Fıkhu ale'l-Mezahibi'l-Erbaa: 1/472, 473

katlı farzları iki rekat olarak kılması caizdir. Ancak bu yolculuğun mübah bir sebebe dayanması gerekir. Günah işlemek maksadıyla çıkana bu ruhsat yoktur.[587]

Gittiği yerde mutlak ikamete niyet getiren kimse artık kasr (namazı kısaltma) yapamaz. Aynı zamanda yirmi vakitten fazla namaz kılacağına niyet ederse, seferi olmaktan çıkar ve namazları dört rekat olarak kılar.[588]

Böylece gittiği yerde dört gün ikamete niyet eden kimse seferi olmaktan çıkar.

Malikiler'e göre: Gittiği yerde dört gün ikamete niyet ederse, seferi olmaktan çıkar ve bu durumda giriş ve çıkış günleri buna dahil edilmez. Öyle ki yirmi vakti kılacak bir süre söz konusudur. Aynı zamanda katedeceği mesafenin 16 fersah, yaklaşık 82 km. olması iktiza eder. Mekruh kabul edilen bir seferde kasr (namazı kısaltma) yapmak da mekruhtur. Sözü edilen mesafe ise, deve yürüyüşüne göre takdir edilir.[589]

Konuyla İlgili Diğer Hadis-i Şerifler Ve Tahliller

491 nolu İbn Ömer hadisi, hem sahihtir, hem de Rasulullah Efendimiz (sallallahu aleyhi ve sellem) çıktığı seferlerinde kasr-ı salat (namazı kısaltma) yaptığına açıkça delalet etmektedir.

Nitekim bu hadisi Müslim şu lafızla naklederek açıklayıcı bir hüküm getirmiştir:

"Rasulullah Efendimiz (sallallahu aleyhi ve sellem)'e arkadaşlık ettim (çıktığı seferlerinde O'nunla beraber bulundum) (Dört rekatlı namazları) iki rekat olarak kıldı, bundan fazlasını kılmadı ve vefat edinceye kadar buna böyle devam etti."

İbn Ömer (radıyallahu anh), Hz. Ebu Bekir, Ömer ve Osman (radıyallahu an-

587 İbn Kudame Şemsüddin/eş-Şerhü'l-Kebir: 90, 91

588 Abdurrahman El-Ceziri/el-Fıkhu ale'l-Mezahibi'l-Erbaa: 1/472, 473

589 Abdurrahman El-Ceziri/el-Fıkhu ale'l-Mezahibi'l-Erbaa: 1/472, 473

hum)'un da Rasulullah Efendimiz (sallallahu aleyhi ve sellem) gibi, ölünceye kadar seferde bulundukları süre içinde dört rekatlı farzları iki rekat olarak kıldıklarını da belirterek bunun bir ruhsat değil, azimet olduğuna işarette bulunuyor.

İmam Nevevi ise, yaptığı tespite göre, Hz. Osman (radıyallahu anh)'ın hilafetinin ilk altı yılı içinde kasr-ı salat yaptığını, ondan sonra yapmayıp seferde farzları dört rekat olarak kıldığını belirtmektedir. Diğer ilim adamları ise, buna itiraz ederek Hz. Osman (radıyallahu anh)'ın sadece hac mevsiminde Mina'da dört rekat olarak kıldırdığını, diğer seferlerinde kasr yaptığını söylemişlerdir ki, sahih olan budur. Nitekim Buhari ve Müslim'de Abdurrahman b. Yezid'den yapılan rivayette, adı geçenin şöyle dediği nakledilmiştir: "Osman (radıyallahu anh) Mina'da bize namazı dört rekat olarak kıldırdı. Bu durum Abdullah b. Mes'ud (radıyallahu anh)'a anlatılınca, istirca'da bulundu, yani "İnna lillahi ve inna ileyhi raciun" dedikten sonra şunu ilave etti: "Rasulullah Efendimiz (sallallahu aleyhi ve sellem) ile birlikte Mina'da iki rekat olarak kıldım; aynı şekilde Hz. Ebu Bekir ve Ömer (radıyallahu anhuma) ile de Mina'da iki rekat olarak kıldım. Artık dört rekat olarak neden kılındığını keşke bilseydim."

Nevevi kasr-ı salatın azimet değil ruhsat olduğunu kabul ederler ve Hz. Osman (radıyallahu anh)'ın da onu böyle kabul edip dört rekat olarak kılmakta bir sakınca görmediğini söyleyerek, Rasulullah Efendimiz (sallallahu aleyhi ve sellem)'in: "O bir sadakadır ki Cenab-ı Hak onunla size tasaddukta bulunmuştur. Artık siz O'nun sadakasını kabul ediniz" hadisini delil göstermiştir.

Ama Hz. Aişe validemiz (radıyallahu anha)'dan rivayet edilen diğer bir sahih hadiste ise, bu görüşün isabetsizliğini ortaya koymaktadır: "Namaz önce iki rekat olarak farz kılındı. Sonra bu seferde olduğu gibi kaldı, hazarda ise dört rekat olarak tamamlandı."

Hazarda nasıl dört rekatı iki rekat olarak kılmak veya onu altı rekata çıkarmak caiz değilse, seferde de iki rekatı dört rekat kılmak caiz değildir.

Sahih-i Müslim'de ise bunu kuvvetlendirir anlamda İbn Abbas (radıyallahu anh)'dan şu rivayet nakledilmiştir: "Şüphesiz ki Cenab-ı Hak namazı, Peygamberinin dili üzere misafir kişiye iki rekat olarak farz kılmıştır. Mukim

üzerine ise dört rekat farz kılmıştır. Korku vaktinde ise, bir rekat olarak farz kılmıştır."

Bu rivayetleri kuvvetlendiren bir diğer rivayet ise Hz. Ömer Efendimiz (radıyallahu anh)'dan şöyle nakledilmiştir: "Seferi namaz iki rekattır; Fıtır (ramazan bayramı) namazı iki rekattır; Cuma namazı iki rekattır ve bunlar Muhammed (sallallahu aleyhi ve sellem) lisanı üzere tam namazdır, kasır değildir."[590]

Bütün bu rivayetler seferi namazın iki rekat olarak farz kılındığına delalet etmektedir.

Seferi namazın iki rekat olarak kılınması bir ruhsattır, isteyen onu dört rekat olarak da kılabilir, diyenlerin delili ise şöyledir:

Önce Cenab-ı Hak Kur'an'da bu namazdan bahsederken "Feleyse aleyküm cünahun en taksuru mine's-salati (Namazı kısaltmanızda sizin için bir günah yoktur.)" ayetinde "cünah" kelimesini kullanmıştır ki bu, sadece ruhsata delalet etmektedir.

Aynı zamanda Hz. Osman (radıyallahu anh) Mina'da kendisi seferi olduğu halde oradaki mukim ve misafirlere dört rekat olarak kıldırmıştır.

Ömer b. Hattab (radıyallahu anh)'ın yaptığı rivayette, Rasulullah Efendimiz (sallallahu aleyhi ve sellem)'in seferde iki rekat olarak kılmanın Allah (celle celaluhu)'nun bir sadakası olduğunu nakletmesi, onun ruhsat anlamında olduğunu göstermektedir.

493 nolu Hz. Aişe hadisi de buna delalet etmektedir. Ayrıca yine Hz. Aişe validemiz (radıyallahu anha)'dan yapılan diğer bir rivayette şöyle dediği tespit edilmiştir: "Şüphesiz ki Rasulullah Efendimiz (sallallahu aleyhi ve sellem) seferde hem kasır (namazı kısaltma) yapar, hem de tamamlardı; hem iftar eder, hem de oruç tutardı."

Darekutni bu hadisi naklettikten sonra "İsnadı sahihtir" demiştir.

---

590 Nesai/Cum'a: 37. Taksir: 1. İdeyn: 11. Ahmed: 1/37

Aynı zamanda Hz. Ömer Efendimiz (radıyallahu anh)'dan naklettiğimiz gibi rivayet edilen hadisin ricali sahihtir. Ancâk Yezid b. Ziyad b. Ebi Ca'd üzerinde duranlar olmuştur: Ahmed b. Hanbel ile İbn Main onun sika (güvenilir) olduğunu söylemişlerdir. Aynı hadis diğer bir tarikle rivayet edilmiştir ki, ricalinin hepsi sahihtir.[591]

Bu konuda bir diğer hadis İbn Ömer'den şöyle rivayet edilmiştir: Rasulullah Efendimiz (sallallahu aleyhi ve sellem) buyurdu ki: "Şüphesiz ki Allah ruhsatlara gelinmesini nasıl seviyorsa, günah kıldığı şeylere gidilmesinden öylece hoşlanmıyor."[592]

Veya "Cenab-ı Hak nasıl günah kıldığı şeylere gidilmesinden hoşlanmıyorsa, öylece ruhsat verdiği şeylere gelinmesinden hoşlanıyor."

İşte seferi namazın ruhsat mı, yoksa azimet mi olduğunda ihtilaf eden fakih müctehidlerin dayandıkları deliller bunlardır. İmam Ebu Hanife birincilerin görüş ve rivayetlerini dayanak seçerken, diğer üç imam ikincilerin rivayetlerini delil ve dayanak seçmişlerdir.

Hadis-i Şeriften Çıkarılan Hükümler

1. Üç konak bir mesafeye yolculuk yapan kimsenin dört rekatlı farzları iki rekat olarak kılması ruhsat veya azimettir.
2. Gittiği yerde 15 gün (Hanefiler'e göre); 4 gün (diğer üç mezhebe göre) ikamete niyet getiren kimse seferi olmaktan çıkar.
3. Seferde kazaya kalan namazlar eyleşik duruma geçildikten sonra kaza edilmek istendiğinde yine iki rekat olarak kılınır.

591 Şevkani/Neylü'l-Evtar: 3/232

592 Müsned-i Ahmed: 2/108

İKİ NAMAZI BİR ARADA KILMAK

(Cem'u takdim - Cem'u te'hir)

İslam dininin seferi olan Müslümanlar için ruhsat verip kolaylık sağladığı bir diğer husus, öğle ve ikindi, akşam ile yatsı namazlarını birleştirip bir arada kılınması keyfiyetidir. Yolculuk halinde olan kimsenin gerek su temin edip abdest almasında, gerekse vakit içinde namaz kılmasında birtakım zorluklar çıkabilir. O bakımdan öğle vaktinde şartlar elverdiği takdirde ikindi farzını da öğle vaktine alıp önce öğle namazını, arkasından ikindi namazını kılmaya ruhsat verilmiştir. Bunun gibi öğle vakti değil de ikindi vaktinde şartların el vereceğini düşünerek öğle vakti olunca o vaktin farzını ikindi vaktine geciktirdiğine niyet eder ve ikindi vakti girince önce öğle, sonra ikindi farzını kılar.

Akşam ile yatsı farzları aracındaki takdim ve tehir de böyledir. Ancak bu konuda müctehid imamların görüş birliği yoktur.

عَنْ أَنَسٍ قَالَ كَانَ رَسُولَ اللهِ صَلَّى اللهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ إِذَا رَحَلَ قَبْلَ أَنْ تَزِيغَ الشَّمْسُ آخَّرَ الظُّهْرَ إِلَي وَقْتِ الْعَصْرِ ثُمَّ نَزَلَ يَجْمَعُ بَيْنَهُمَا فَإِنْ زَاغَتْ قَبْلَ أَنْ يَرْتَحِلَ صَلَّي الظُّهْرِ ثُم رَكِبَ.

وَفِي رِوَايَةِ مُسْلِمٍ: كَانَ إِذَا أَرَادَ أَنْ يَجْمَعَ بَيْنَ الصَّلَاتَيْنِ فِي السَّفَرِ يُؤَخِّرُ الظُّهْرَ حَتَّى يَدْخُلَ أَوَّلُ وَقْتِ الْعَصْرِ ثُمَّ يَجْمَعُ بَيْنَهُمَا.

Enes (radıyallahu anh) diyor ki: "Rasulullah Efendimiz (sallallahu aleyhi ve sellem) bir yerden bir yere, -güneş henüz batı cihetine meyletmeden önce- hareket edince öğle namazını ikindi vaktine geciktirirdi, ikindi vakti girince inip iki farzı bir arada kılardı. Ama güneş batıya meylettikten sonra hareket

etmek istese, önce öğle namazını, arkasından ikindi namazını kılar ve öylece binip yoluna devam ederdi."[593]

Müslim'in rivayetinde ise şöyle deniliyor: "Rasulullah Efendimiz (sallallahu aleyhi ve sellem) iki namazı bir arada kılmak istediğinde, öğleyi ikindinin ilk vakti girinceye kadar geciktirir, sonra iki farzı bir arada kılardı."

وَعَنْ مُعَاذٍ رَضِيَ اللهُ عَنْهُ أَنَّ النَّبِيَّ صَلَّي للهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ كَانَ فِي غَزْوَةِ تَبُوكَ إِذَا إِرْتَحَلَ قَبْلَ أَنْ تَزِيغَ الشَّمْسُ أَخَّرَ الظُّهْرَ حَتَّى يَجْمَعَهَا إِلَي الْعَصْرِ يُصَلِّيهِمَا وَإِذَا اَرْتَحَلَ بَعْدَ زَنْغِ الشَّمْسِ صَلَّي الظُّهْرَ وَالْعَصْرَ جَمِيعًا ثُمَّ سَارَ وَكَانَ إِذَا اَرْتَحَلَ قَبْلَ لْمَغْرِبِ أَخَّرَ الْمَغْرِبَ حَتَّي يُصَلِّيَهَا مَعَ الْعِشَاءِ وَإِذَا اَرْتَحَلَ بَعْدَ لْمَغْرِبِ عَجَّلَ الْعِشَاءِ فَصَلَّاهَا مَعَ الْمَغْرِبِ.

Muaz (radıyallahu anh) diyor ki: "Rasulullah Efendimiz (sallallahu aleyhi ve sellem) Tebük gazvesinde bulunuyordu. Güneş henüz batı cihetine meyletmeden hareket etmek istediğinde öğle namazını geciktirir ve böylece onunla ikindi namazını bir arada kılardı. Güneş meylettikten sonra hareket etmek istediği zaman, öğle ile ikindiyi (öğle vaktinde) bir arada kılıp öylece hareket ederdi.

Bunun gibi, akşam namazından önce hareket etmek istediğinde onu geciktirir ve yatsı ile bir arada (yatsı vaktinde) kılar, sonra hareket ederdi. Akşam namazı vakti girince hareket etmek istese, yatsı farzını ta'cil edip iki farzı (akşam vaktinde) bir arada kılardı."[594]

وَعَنْ اِبْنِ عَبَّاسٍ رَضِيَ اللهُ عَنْهُمَا عَنِ النَّبِيِّ صَلَّي اللهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ كَانَ فِي

593 Buhari/Taksir: 6, 14. Müslim/Müsafirin: 42, 45, 48. Mevakıt: 18

594 Buhari/Tefsir: 15, 16. Müslim/Müsafirin: 46. Tirmizi/Cum'a: 42. Nesai/Mevakıt: 42. Ahmed: 3/247, 265

السَّفَرِ إِذَا زَاغَتِ الشَّمْسُ فِي مَنْزِلِهِ جَمَعَ بَيْنَ الظُّهْرِ وَالْعَصْرِ قَبْلَ أَنْ يَرْكَبَ فَإِذَا لَمْ تَزِغْ لَهُ فِي مَنْزِلِهِ سَارَ حَتَّى إِذَا حَانَتِ الْعَصْرُ نَزَلَ فَجَمَعَ بَيْنَ الظُّهْرِ وَالْعَصْرِ وَإِذَا حَانَتْ لَهُ الْمَغْرِبُ فِي مَنْزِلِهِ جَمَعَ بَيْنَهَا وَبَيْنَ الْعِشَاءِ وَإِذَا لَمْ تَحِنْ فِي مَنْزِلِهِ رَكِبَ حتي إِذَاكَانَتِ الْعِشَاءُ نَزَلَ فَجَمَعَ بَيْنَهُمَا.

Hz. Abbas (radıyallahu anh)'dan yapılan rivayette diyor ki: "Rasulullah Efendimiz seferde iken konakladığı yerde güneş batı cihetine meyledince öğle ile ikindi farzlarını bir arada (Öğle vaktinde) kılardı. Konakladığı yerde güneş henüz batıya meyletmemişse hareket etmek istediği takdirde öğle vaktinin girmesini beklemeden hareket eder ve ikindi vakti girince iki namazı bir arada kılardı.

Bunun gibi konakladığı yerde akşam vakti girince, akşam ile yatsı namazını bir arada kılardı. Akşam vakti girmeden hareket etmek istediği takdirde ise, akşam namazını yatsı vaktine geciktirir ve yatsı vakti girince iki namazı bir arada kılardı."[595]

Hadis-i Şerifle İlgili Mezheplerin İctihad Ve Yorumları

Hanefiler'e göre: İki namazı cem edip bir arada kılmak ne seferde, ne hazarda ne de hiçbir özür sebebiyle caiz değildir. Ancak iki durum bu genellemenin dışında tutulmuştur:

1- Hac mevsiminde hacca niyet etmiş ihramlı kimsenin Arafat'ta cemaat halinde öğle ile ikindi namazlarını cem'edip bir arada kılması,

2- Yine hacca niyet edip ihrama giren hacının akşam olmadan Arafat'tan hareket etmesi ve yatsı vakti Müzdelife'de bulunup ikisini bir arada kılması caizdir.

Bu cem'lerde her iki namaz için bir ezan okunur, her biri için ayrı ka-

595 Ahmed b. Hanbel. İmam Şafiî/Müsned.

met getirilir.[596]

İmam Ebu Hanife ve arkadaşları bu konuda Abdullah b. Mes'ud (radıyallahu anh)'ın şu rivayetini delil saymışlardır: "Kendisinden başka ilah olmayan Allah (celle celaluhu)'ya yemin ederim ki, Rasulullah Efendimiz (sallallahu aleyhi ve sellem) şu iki namaz dışında mutlaka her namazı vaktinde kılmıştır: Biri öğle ile ikindiyi Arafat'ta; diğeri akşam ile yatsıyı Müzdelife'de bir arada kılmıştır."

Şafiiler'e göre: Uzun seferde, bir görüşe göre kısa seferde de öğle ile ikindi namazlarını; akşam ile yatsı namazlarını takdim ve te'hir olarak bir arada kılmak caizdir. O bakımdan vaktin evvelinde hareket ederse, o vaktin namazını geciktirmesi; vakit girdikten sonra hareket etmek isterse ondan sonraki vaktin takdimini, yani öne alıp ikisini bir arada kılmasını sağlaması daha faziletlidir.

Takdimin, yani öne almanın üç şartı vardır: Önce vakti giren namazı kılmak, iki namazı bir arada kılmaya niyet etmiş bulunmak, ikisi arasını uzun bir fasılayla açmamak, yani ardarda kılmak.[597]

Hanbeliler'e göre: Uzun bir seferde, yani seferi sayılacak bir yolculukta öğle ile ikindi, akşam ile yatsı namazlarının arasını birleştirmek suretiyle iki namazı bir vakitte kılmak caizdir. Nitekim Şafiî, Maliki imamları ile İshak ve İbn Münzir de aynı görüştedirler.[598]

Malikiler'e göre: Yolculuk halinde yol almaya şiddetli ihtiyaç olduğu takdirde iki namaz arasını birleştirmek caizdir. Böylece öğle namazını ikindi vaktine akşam namazını yatsı vaktine geciktirmekte bir sakınca yoktur. Bunun aksini uygulamak, yani ikindi namazını öğle vaktine, yatsı namazını akşam vaktine alıp ikisini bir arada kılmak da caizdir. Ancak bu konuda en uygun olanı şudur: Öğle ile ikindi namazını ya öğle vaktinin sonunda, ya da ikindi vaktinin evvelinde ve yatsı namazıyla akşam namazını ya akşam na-

596 Abdurrahman El-Ceziri/el-Fıkhu ale'l-Mezahibi'l- Erbaa: 1/487

597 El-Gamravi/Siracu'l-Vehhac: 82

598 Şemsüddin İbn Kudame/eş-Şerhü'l-Kebir: 2/114-116

mazının vaktinin sonunda, ya da yatsı vaktinin evvelinde kılmak.[599]

Konuyla İlgili Diğer Hadis-i Şerifler Ve Tahliller

504 nolu Enes hadisi, ister şiddetli bir ihtiyaca mebni olsun, isterse olmasın seferde cem-i te'hir ve cem-i takdimde bulunmanın caiz olduğuna delalet etmektedir. Nitekim ashab ve tabiinden birçoğu bu ruhsatı sefere çıktıklarında uygulamışlardır.

İmam Malik ve onun ictihadını benimseyenlere göre, bunun caiz olması için seferde yol almanın şiddetli bir ihtiyaca mebni olması gerekir. Zira Buhari'nin de İbn Ömer (radıyallahu anh)'dan yaptığı rivayet buna delalet etmektedir: "Rasulullah Efendimiz, (sallallahu aleyhi ve sellem) yolculuğunda herhalde yol alması gerektiği, yani buna çok ihtiyaç duyulduğu zaman akşam ile yatsı namazını birleştirip bir arada kılardı."

İbn Abbas (radıyallahu anh)'dan da buna benzer bir rivayet vardır.

İmam Evzai bu rivayetleri yorumlayarak, "İki namazı bir arada kılabilmek için bir özrün bulunması şarttır" demiştir. Özrü olmayan cem-i takdim ve cem-i te'hir yapmaz.

505 nolu Muaz hadisine gelince: Onu aynı zamanda İbn Hibban, Hakim, Darekutni ve Beyhaki tahric etmişlerdir. Tirmizi ise onun hasen ve garib olduğunu belirtmiş ve sebep olarak da Kuteybe'nin bunda teferrüd ettiğini göstermiştir.

Ebu Davud ise bunun münker bir hadis olduğuna değinmiş ve cem-i takdim hakkında önümüzde duran bir hadis yoktur demiştir. İbn Hazm ise bu hadisin Yezid b. Ebi Habib ile muan'an olduğu,[600] onun Ebu Tufeyl'den rivayetinin maruf olmadığını belirterek çıkarıma salih olmadığına işarette bulunmuştur. İbnü'l-Medeni "Onun hadisini terkettim" derken, İbn Hibban,

599 Sahnûn/El-Müdevvenetü'l-Kübra: 1/116, 117

600 Muan'an hadis: İstima' ve tahdîs sözlerine yer verilmeden sadece "falan filandan" denilen hadistir.

"O, isnadların yerini değiştirir" demiştir.[601]

Hadis-i Şeriften Çıkarılan Hükümler

1. Seferi sayılacak kadar bir mesafede seyreden yolcunun, öğle vakti girmeden yoluna devam etmesi söz konusu ise, öğle namazını ikindi vaktine geciktirmesi veya öğle vakti girdikten sonra yoluna devam etmesi söz konusu ise, ikindi namazını öğle vaktine alması ve iki namazı bir arada kılması caizdir.

2. Bunun gibi, akşam vakti henüz girmeden yoluna devam etmesi söz konusu ise, akşam namazını yatsı vaktine geciktirmesi; akşam vakti girdikten sonra yoluna devam etmesi söz konusu ise, yatsı vaktini akşam vaktine alıp iki namazı bir arada kılması caizdir. Buna fıkıhta "cem-i takdim ve cem-i te'hir" denilir.

3. Bu çıkarım üç imama göredir. Ebu Hanife'ye göre, sadece hac mevsiminde hacca niyet edip Arafat'a çıkan ihramlı kimsenin öğle vakti cemaat halinde namaz kılarken ikindi vaktini öğle vaktine alıp ikisini birden kılmaları ve bunun gibi, akşam vakti olmadan Arafat'tan Müzdelife'ye hareket edildiğinde, akşam namazını yatsı vaktine geciktirip ikisini birden yatsı vaktinde Müzdelife'de kılmaları meşrudur.

4. Yolculuğun zorunlu olması halinde cem-i takdim ve cem-i te'hir yapmak caiz olur. Bu İmam Malik'in ictihadıdır.

5. Yolculuk yapan kimsenin bir özrü bulunduğu takdirde iki namazı bir arada kılmasına cevaz verilebilir. Bu, İmam Evzai'nin ictihadıdır.

6. İki namazı bir arada kılmanın birtakım şartları vardır ki, Şafiîler'in görüşünü belirtirken açıklamış bulunuyoruz.

7. Bir arada kılınan iki farz arasında sünnet namaz kılınmaz.

601 Neylü'l-Evtar: 3/243, 244

CUMA NAMAZI VE ÖNEMİ

İslam'da cuma namazının yeri ve önemi kelimeyle anlatılamayacak kadar büyüktür. O kadar ki, İslam cumasız, cuma da İslamsız düşünülemez. Rasulullah Efendimiz (sallallahu aleyhi ve sellem) küfrün amansız saldırı ve ablukasından kurtulup Medine'ye hicret ettiğinde, henüz Medine'ye varmadan yolda Beni Salim b. Avf kabilesinde cuma vakti olunca ilk cumayı orada kıldırarak İslam'ın devlet hüviyetine girmenin ilk adımını atmış ve bunun için cumanın lüzumunu belirtmiş oldu. Ondan sonra da hayatı boyunca - eferi durumlar dışında- cuma namazına devam etmiş ve devam edilmesini hep emretmiştir.

Böylece cuma namazının farziyeti, kitap, sünnet ve icma ile sabit olmuş; terki büyük günah, inkarı ise küfür kabul edilmiştir.

عَنْ اِبْنِ مَسْعُودٍ رَضِيَ اللهُ عَنْهُ أَنَّ النَّبِيَّ صَلَّ لله عَلَيْهِ وَسَلَّمَ قَالَ: لِقَوْمٍ يَتَخَلَّفُونَ عَنِ الْجُمَعَةِ: لَقَدْهَمَمْتُ أَنْ آمُرَ رَجُلاً يُصَلِّي بِالنَّاسِ ثُمَّ أُحَرِّقُ عَلَيرِجَالٍ يَتَخَلَّفُونَ عَنِ الْجُمُعَةِ بُيُوتَهُمْ.

Hz. Mes'ud (radıyallahu anh)'dan yapılan rivayette, Rasulullah Efendimiz (sallallahu aleyhi ve sellem)'in, cumaya gitmeyip geri kalan bir kavme şöyle buyurduğu belirtilmektedir: "Azmettim ki, insanlara namaz kıldırması için bir adama emredeyim, sonra da cumaya gitmeyip geri kalanların üzerine evlerini yakıp (yıkayım)."[602]

وَعَنْ أَبِي هُرَيْرَةَ وَابْنِ عُمَرَ أَنَّهُمَا سَمِعَا النَّبِيَّ صَلَّى اللهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ يَقُولُ:

602 Müslim/Mesacid: 251,254. Müsned-i Ahmed: 2/531, 539

عَلَي أَعْوَادِ مِنْبَرِهِ لَيَنْتَهِيَنَّ أَقْوَامٌ عَنْ وَدْعِهِمُ الْجُمُعَاتِ أَوْ لَيَخْتِمَنَّ اللهُ عَلَي ثُمَّ لَيَكُونُنَّ مِنَ الْغَافِلِينَ.

Ebu Hureyre ve İbn Ömer (radıyallahu anh)'dan yapılan rivayette, Rasulullah Efendimiz (sallallahu aleyhi ve sellem)'in minberi üzerinde şöyle buyurduğunu işittikleri belirtilmektedir: "Ya şu kavim ve topluluklar cumayı terketmekten vazgeçerler ya da Cenab-ı Hak onların kalplerinin üzerini mühürler de hepsi de gafillerden olurlar."[603]

وَعَنْ أَبِي الْجَعْدِ الضَّمَرِيِّ وَلَهُ صُحْبَةٌ أَنَّ رَسُولَ اللهِ صَلَّي اللهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ قَالَ: مَنْ تَرَكَ ثَلَاثَ جُمَعٍ تَهَاوُنًا طَبَعَ اللهُ عَلَي قَلْبِهِ.

Ebu Ca'd ed-Dameri'den rivayet edilmiş ki, Rasulullah Efendimiz (sallallahu aleyhi ve sellem) şöyle buyurmuştur: "Kim gevşeklik göstererek üç cumayı (üst üste) terkederse, Allah onun kalbini mühürler."[604]

Abdullah b. Amr (radıyallahu anh)'dan yapılan rivayete göre, Rasulullah Efendimiz (sallallahu aleyhi ve sellem) şöyle buyurmuştur: "Cuma (namazı) nidayı (cuma ezanını) işiten kimseye gereklidir (farzdır)."[605]

وَعَنْ حَفْصَةَ رَضِيَ اللهُ عَنْهَا أَنَّ النَّبِيَّ صَلَّى اللهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ قَالَ: رَوَاحُ الْجُمُعَةِ وَاجِبٌ عَلَي كُلِّ مُحْتَلِمٍ.

Hafsa (radıyallahu anha)'dan yapılan rivayete göre, Rasulullah Efendimiz (sallallahu aleyhi ve sellem) şöyle buyurmuştur: "Ergen olan her erkeğe cumaya gitmek vacibdir."

---

603 Müslim/Cum'a: 40. Nesai/Cum'a: 2. Ahmed: 1/239, 254, 335, 2/84

604 Nesai/Cum'a: 2. Tirmizi/Cum'a: 7. İbn Mace/İkamet: 93. Darimi/Salat: 205. Taberani/Cum'a: 20. Ahmed: 5/8

605 Ebu Davud/Taharet: 127. Nesai/Cum'a: 2. Nesai: Hafsa (radıyallahu anha)'dan.

وَعَنْ طَارِقِ بْنِ شِهَابٍ رَضِيَ اللهُ عَنْهُ عَنِ النَّبِيِّ صَلَّى اللهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ قَالَ:

الْجُمُعَةُ حَقٌّ وَاجِبٌ عَلَي كُلِّ مُسْلِمٍ فِي جَمَاعَةٍ إِلاَّ أَرْبَعَةً عَبْدٌ مَمْلُوكٌ أَوْ اِمْرَأَةٌ

أَوْ صَبِيٌّ أَوْ مَرِيضٌ.

Tarık b. Şihab (radıyallahu anh)'dan yapılan rivayete göre, Rasulullah Efendimiz (sallallahu aleyhi ve sellem) şöyle buyurmuştur: "Cuma namazı cemaat halinde her müslüman üzerine vacib bir haktır; ancak şu dört kimse müstesna: Başkasının mülkü olan köle, kadın, çocuk ve hasta."[606]

Hadis-i Şerifle İlgili Mezheplerin İctihad Ve Yorumları

Hanefiler'e göre: Cuma namazı kendisinde şu yedi şartı toplayan herkese farz-ı ayndır: Erkek olmak, hür olmak, mukim (eyleşik) olmak, şehir, kasaba veya bunların sınırına giren yerde bulunmak, zalimden güven içinde olmak, iki gözden ve iki ayaktan arızalı ve sakat bulunmamak, hasta olmamak, aklı başında ergen olmak.

İmam Ebu Hanife ile İmam Ebu Yusuf'a göre: Vaktin farzı, öğle namazıdır. Cuma onun yerine geçmektedir. Bu, hem özürlü olmayan, hem de özürlü olan hakkında caridir. Ne var ki, özürlü olmayan kimse cuma namazını bilfiil kılıp yerine getirmekle memurdur ve bu onun hakkında kesinlik arz eden bir hükümdür. Özürlü olan kimse ise, cuma namazını ruhsat yollu kılmakla memurdur. O bakımdan cumayı kıldığı takdirde öğle namazı üzerinden kalkmış olur ve kıldığı cuma, farz yerini alır. Ruhsatı terkedecek olursa, emir azimete döner ve kendisine öğle namazı farz olur.

İmam Muhammed'e göre ise, yapılan bir rivayette, vaktin farzı cumadır. Ruhsat sebebiyle öğle farzı onun yerine geçer ve farziyetini düşürür.

O halde cuma namazı akli dengesi yerinde olmayanlara, çocuklara, yolculuk halinde bulunanlara, bunaklara, hastalara, köle ve esirlere, hapis ve zindanda yatanlara farz değildir.

606 Ebu Davud/Cum'a.

Bunun gibi şehir ve kasabaya bağlı olmayan köylerde de cuma kılmak farz değildir. Ancak fakihlerin bir kısmına göre, köyler şehre veya kasabaya bağlı bulunur da devleti temsil eden görevliler orada yer alırsa, o takdirde köylerde cuma kılmak farz olur. Aynı zamanda cuma namazını ya sultan, ya da onun naibinin kıldırması şarttır. Hutbe ve cemaat de cumanın şartları arasındadır. Cuma namazı kılınan yerin herkese açık olması da şarttır. Buna "izn-i amm" denir.

Cemaate gelince, İmam Ebu Hanife'ye göre, imamdan başka en az üç kişi, İmam Ebu Yusuf a göre, imamdan başka iki kişi cemaat kabul edilir ve cuma bunlarla sahih olur.[607]

Şafiîler'e göre: Cuma namazı, mükellef, hür, mukim olan, sıhhati yerinde olup cumaya gidemeyecek kadar hasta bulunmayan ergen, aklı başında her erkeğe farzdır.

Cemaati terke ruhsat verilen kimseye cuma namazı farz değildir.

Kimin öğle namazı sahihse, cuma namazı da sahih kabul edilir: Temyiz çağında olan çocuğa, köle, kadın ve misafire öğle namazı farzdır ve sahihtir. O bakımdan öğleyi bırakıp cuma namazını ruhsat yollu kılarlarsa, cumaları da sahih olur. O bakımdan sözünü ettiğimiz bu kimseler cuma camiinden henüz namaza başlanmadan çıkıp ayrılabilirler. Çünkü bu durumda onlara cuma namazı değil, öğle namazı farzdır. Ancak hasta ve iki gözünden arızalı kimse cuma için camiye gelirse, namaz kılmadan ayrılmaları caiz değildir; fakat cuma namazını beklerken hastalık ve vücutlarındaki arızanın artma endişesi varsa, o takdirde ayrılabilirler.

Köylerde oturanlara gelince: Şehir veya kasabada okunan ezan sesini duyabiliyor veya duymadıkları halde cuma şartlarını haiz kırk kişi bulunuyorsa, o takdirde cuma namazı kılmaları farzdır.

Kendisine cuma namazı farz olan kimsenin zevalden sonra sefere çıkması haramdır; meğerki yolu üzerinde cuma kılınan bir yere ulaşma imkanı

607 Haşiyetü't-Tahtavi Ala Meraki'l-Felah: 272-278.Kasarii/Bedayiu's- Sanayi': 1/256-260

olursa, o takdirde haram değildir.

Kendilerine cuma farz olmayanların öğle namazını cemaat halinde kılmaları sünnettir.

Cuma namazının vakti öğle namazının vaktidir. Aynı zamanda ancak cemaatle kılınır. Bu da imamla birlikte kırk kişi olmasıyla gerçekleşir.[608]

Hanbeliler'e göre: Cuma namazının vakti, güneş bir mızrak boyu yükselince başlar ve her şeyin gölgesi bir mislini buluncaya kadar devam eder. Kırk kişiyle kılınır.

Hanefî ve Şafiî mezheblerinde cuma namazı kimlere farzsa, bu mezhebte de öyle.[609]

Malikiler'e göre: Cuma namazının vakti, güneş batıya meylettikten sonra başlar ve batıncaya kadar devam eder. Cuma namazı ancak camilerde kılınır.[610] Sultan ve naibinin, vali veya naibinin imam olması şart değildir.[611]

Konuyla İlgili Diğer Hadis-i Şerifler Ve Tahliller

602 nolu İbn Mes'ud hadisi ve **603** nolu Ebu Hureyre hadisi sahihtir.

604 nolu Ebu Ca'd hadisine gelince, onu aynı zamanda İbn Hibban, Hakim ve Bezzar tahric etmişlerdir. İbn Sikkin ise onu sahihlemiştir. Tirmizi ise Buhari'den naklen onu tanımadığını belirtmiş ve Ebu Hatim de aynı görüşe katılmıştır. Taberani onun künyesini açıklarken, isminin Edra' veya Cünade veya Amr olduğu hakkında birtakım söylentilerin bulunduğuna değinmiştir.

Bu konuda Cabir (radıyallahu anh)'dan yapılan rivayette Rasulullah Efendimiz (sallallahu aleyhi ve sellem)'in şöyle buyurduğu nakledilmiştir:"Kim özürsüz olarak üç cumayı (üst üste) terkederse, kalbi mühürlenir." Bu hadisi Nesaî,

608 El-Gamravi/Siracu'l-Vehhac: 83-87

609 Abdurrahman El-Ceziri/El-Fıkhu ale'l-Mazahibi'l-Erbaa: 1/374-376

610 Abdurrahman El-Ceziri/El-Fıkhu ale'l-Mezahibi'l-Erbaa: 1/374-376

611 Sahnûn/El-Müdevvenetü'l-Kübra: 1/152, 153

İbn Huzeyme ve Hakim rivayet etmişlerdir. Darekutnî ise bu hadis hakkında şunu söylemiştir: "Bu, Ebu Ca'd hadisinden daha sahihtir."

Ayrıca bu konuda Cabir (radıyallahu anh)'dan ikinci bir hadis daha rivayet edilmiştir: "Şüphesiz ki Allah, şu ayınızda cumayı size farz kılmıştır. Artık kim onu hafife alarak veya önemsemeyerek terkederse, haberiniz olsun ki Allah onun işlerini bir araya getirmesin! Bilin ki, Allah onu mübarek kılmasın! Haberiniz olsun ki, onun hiçbir namazı (makbul) değildir."[612]

Ancak bu hadisin isnadında Abdullah el-Belvi (veya Belevi) bulunuyor ki, onun hadisi vâhi (zayıf ve aciz) kabul edilir.[613]

Aynı hadisi Bezzar tahric etmiş, ancak başka bir vecihle rivayetini sağlamıştır. Onun bu rivayetinde ise Ali b. Zeyd b. Ced'an bulunuyor. Bu zat hakkında farklı tespit ve görüşler vardır; çoğu onun iyi bir hadis hafızı olduğunu söylemiştir. Zeyd b. Zürey' ise onun Rafızi olduğunu iddia etmiştir. İmam Ahmed'e göre, o zayıftır. Yahya ise onun sağlam olmadığına dikkat çekmiştir.[614]

O bakımdan Darekutni her iki hadisin de sabit olmadığını kabul etmiştir. Nitekim İbn Abdi'l-Ber'de: "Bu hadisin isnadı vahidir" diyerek ona katılmıştır.

Yine bu konuda Taberani'nin: "Kim özürsüz olarak üç cumayı (üst üste) terkederse münafıklardan yazılır" mealinde rivayet ettiği bir hadis vardır. Ancak bunun isnadında Cabir el-Cu'fi bulunuyor ki cumhur onun zayıf olduğunu belirtmiştir.[615]

Bu konuda bir hadis de Enes (radıyallahu anh)'dan rivayet edilmiştir ki Deylemi onu Müsned-i Firdevs'de nakletmiştir: "Kim üst üste üç cumayı özürsüz olarak terkederse, Allah onun kalbini mühürler."

---

612 İbn Mace/İkamet: 78

613 Şevkani/Neylü'l-Evtar: 3/252

614 Zehebi/Mizanü'l İtidal: 3/127, 128, 5844 nolu Ali.

615 Şevkani/Neylü'l-Evtar: 3/253

Taberani el-Kebir'de Abdullah b. Ebi Evfa'dan şu hadisi rivayet etmiştir: "Kim cuma günü nidayı (yani ezanı) işitir de cumaya gelmezse, sonra yine onu işitir yine gelmez ve bunu üç defa böyle yaparsa, kalbi mühürlenir ve kalbi münafığın kalbine çevrilir." el-Iraki "Bunun isnadı iyi ve güzeldir" demiştir.

604 nolu İbn Mes'ud hadisine dayanıp cuma namazının mükellef olan her müslüman erkeğe farz olduğunu çıkarım yapanlar olmuştur.

El-Hattabi ise, cuma namazının farz-ı ayn ve farz-ı kifaye olduğu hakkında bir takım farklı görüş ve yorumların bulunduğunu, ancak fukahadan çoğuna göre, farz-ı kifaye olduğunu nakletmiştir. Aynı zamanda bunu İmam Şafiî'ye isnad edenler de olmuştur. Ebu İshak el-Mervezi, böyle bir görüşün İmam Şafiî'ye isnadının caiz olmadığını belirterek ortada bir hatanın bulunduğuna dikkat çekmiştir. Zira dört mezhebin de cuma namazının farz-ı ayn olduğunda ittifakı vardır.

605 nolu Abdullah b. Amr hadisini Ebu Davud kendi Sünen'inde nakletmiştir. Ayrıca bir cemaat de onu Abdullah b. Amr'dan rivayet ederken onu Rasulullah Efendimiz (sallallahu aleyhi ve sellem)'e kadar ulaştırmamışlardır. Ancak Kubeyse onu Rasulullah Efendimiz (sallallahu aleyhi ve sellem)'e isnad etmiştir.

Hadisin isnadında Muhammed b. Said et-Taifi bulunuyor ki bu zat hakkında hayli sözler söylenmiştir. Takrib sahibi onun "saduk" olduğunu; Ebu Bekir b. Ebi Davud onun "sika" yani "güvenilir" olduğunu söylemiştir.[616]

Zehebi ise, bunun Tavus'tan ve Süfyan es-Sevrî'den yapılan rivayete göre, "meçhul" olduğunu yazmıştır.[617]

Bu konuda Darekutni'nin Velid'den, onun da Züheyr b. Muhammed'den yaptığı rivayet vardır ki, bu iki ravi de rical-i sahihten sayılmıştır.

---

616 Şevkani/Neylü'l-Evtar: 3/256

617 Zehebi/Mizanü'l-İ'tidal: 3/563, 7594 nolu Muhammed.

Nesai'nin Hz. Hafsa (radıyallahu anha)'dan rivayet ettiği hadisin isnadında yer alan ricalin sahih olduğu tespit edilmiş, ancak Ayyaş b. Ayyaş'ın sahih olmadığını söyleyenler vardır. Bununla beraber el-Aceli onun güvenilir olduğunu söylemiştir.[618]

Zehebi ise üç Iyaş ismini naklederken hiçbirinde "Iyaş b. Iyaş" dememiştir.

518 nolu Tarık b. Şihab hadisini aynı zamanda Hakim tahric etmiştir. Hafız İbn Hacer bu hadisi birçok kimsenin sahihlediğini belirtmiştir. Hattabi ise, bu hadisin isnadı üzerinde durmuş ve "Tarık b. Şihab'ın Rasulullah Efendimiz (sallallahu aleyhi ve sellem)'den işittiği sahih değildir. Ancak Rasulullah Efendimiz (sallallahu aleyhi ve sellem)'e ulaştığı kesindir" demiştir, el-Iraki bu son tespiti dikkate alarak onun hadisinin sıhhati sübut bulmuş oluyor demiştir.[619]

Hadis-i Şeriften Çıkarılan Hükümler

1. Cuma namazı ergen, aklı başında, hür, sıhhatli ve mukim olan her Müslüman erkeğe farzdır.
2. Misafire, kadına, çocuğa, köleye, esir ve tutukluya, deliye, bunağa ve hastaya farz değildir.
3. Cuma namazını özürsüz terkeden kimsenin kalbi mühürlenir.
4. Üç cumayı üst üste özürsüz terkeden kimse münafık yazılır ve kalbi mühürlenerek gafiller zümresine dahil edilir.
5. Cuma namazı imam hariç iki kişiyle de kılınabilir. İmam Şafiî'ye göre ancak 40 kişiyle kılınması sahih olur. Malikiler'e göre 12 kişiyle kılınması gerekir.
6. Kadın, köle, hasta ve misafir cuma namazına katılıp cemaatle kılarlarsa, bu kafi gelir ve öğle farzının yerine geçmiş olur.

618 Şevkani/Neylü'l-Evtar: 3/258
619 Şevkani/Neylü'l-Evtar: 3/258

CUMA NAMAZI KAÇ KİŞİ İLE KILINIR ?

Cuma namazının kaç kişiyle kılınmasının şart olduğu hakkında farklı ictihad ve çıkarımlar olmuştur. Aslında cuma namazı da diğer vakit namazları gibi farzdır; ancak vakit namazlarını cemaatle kılmak sünnet, cuma namazını cemaatle kılmak farzdır. Böylece cemaat kavramı bakımından düşünüldüğünde, cumanın da imamla birlikte iki kişiyle kılınması düşünülebilirse de ictihad bu doğrultuda değil, rivayetler üzerindeki araştırmaya dayanarak farklı sayılar ortaya konmaktadır.

عَنْ عَبْدِ الرَّحْمَنِ بْنِ كَعْبِ بْنِ مَالِكٍ وَكَانَ قَائِدَ أَبِيهِ بَعْدَ مَا ذَهَبَ بَصَرُهُ عَنْ أَبِيهِ كَعْبٍ رَضِيَ اللهُ عَنْهُمَا أَنَّهُ كَانَ إِذَا سَمِعَ النِّدَاءَ يَوْمَ الْجُمُعَةِ تَرَحَّمَ لأَسْعَدَ بْنِ زُرَارَةَ قَالَ فَقُلْتُ لَهُ إِذَا سَمِعْتَ النِّدَاءَ تَرَحَّمْتَ لأَسْعَدَ ابْنِ زُرَارَةَ؟ قَالَ: لأَنَّهُ أَوَّلُ مَنْ جَمَعَ بِنَا فِي هَزْمِ النَّبِيتِ مِنْ حَرَّةِ بَنِي بَيَاضَةَ فِي نَقِيعٍ: يُقَالُ لَهُ نَقِيعُ الْخَضِمَاتِ قُلْتُ: كَمْ كُنْتُمْ يَوْمَئِذٍ؟ قَالَ أَرْبَعُونَ رَجُلاً.

Abdurrahman b. Ka'b b. Malik, babası gözlerini kaybedince onun elinden tutup (cami ve cemaate götürmekte) rehberlik ederdi. Babasından şöyle rivayet etmiştir:

"Babam, cuma günü ezan okununca Es'ad b. Zürare'yi rahmet ile anardı. Ona: Babacığım, Es'ad b. Zürare'yi rahmet ile anıyorsun, neden? diye sorduğum zaman bana şu cevabı verdi: "Çünkü bizi (cuma için) ilk olarak Naki'de Beni Beyza Harresi olan Hezmi'n-i Sebite'de toplayan odur."

Kendisine: "O gün kaç kişi idiniz?" diye sorduğumda ise şu cevabı verdi: "Kırk adam idik."

Rasulullah Efendimiz (sallallahu aleyhi ve sellem) Medine'ye henüz gelmeden, Medine'deki Müslümanlar'a cuma namazını ilk kıldıran kişi, Es'ad b. Zürare'dir.[620]

İbn Abbas (radıyallahu anh) diyor ki: "Rasulullah Efendimiz (sallallahu aleyhi ve sellem)'in mescidinde kılınan cumadan sonra ilk kılınan cuma namazı, Bahreyn'de Cünasi Karye'sinde (köyünde) Abdülkays mescidinde gerçekleşmiştir."[621]

Hadis-i Şerifle İlgili Mezheplerin İctihad Ve Yorumları

Hanefiler'e göre: Cumanın sahih olabilmesi için cemaat şarttır ve onların da imamdan başka en az üç veya iki kişi olması; aynı zamanda hutbeye hazır bulunması gerekir.

Bunun gibi o üç veya iki kişiden oluşan cemaatin erkek olması şarttır, isterse o erkekler köle veya hasta veya misafir olsunlar fark etmez.

Şafiîler'e göre: İmamla birlikte en az kırk kişi olması, bunların da hür, erkek mükellef, eyleşik bulunması gerekir. Zira köle, kadın, çocuk ve misafirle cuma cemaatinin oluşması caiz değildir.

Ayrıca kırk kişinin en az birinci rekatı imamla kılması gerekir.

Hanbeliler'e göre: Şafiîler'de olduğu gibi, cemaatin imamla birlikte en az kırk kişi olması şarttır.

Malikiler'e göre: İmamdan başka en az 12 kişinin bulunması şarttır. Bunların arasında köle, kadın ve çocuk olmaması gerekir.[622]

Konuyla İlgili Diğer Hadis-i Şerifler Ve Tahliller

620 nolu Abdurrahman hadisini aynı zamanda İbn Hibban ve Beyhaki tahric etmişlerdir. Hafız İbn Hacer bu rivayetin hasen olduğunu belirtmiş-

620 İbn Mace/İkamet: 78

621 Buhari/Cum'a: 11, Meğazi: 69. Ebu Davud/Salat: 209. Nesai/Cum'a: 1. İbn Mace.

622 Abdurrahman El-Ceziri/el-Fıkhu ale'l-Mezahibi'l-Erbaa: 1/377-389

tir. Ancak isnadında Muhammed b. İshak bulunuyor ki bu zat hakkında farklı tespitler söz konusudur. Zehebi hadis ricali hakkında bilgi verirken 15 tane Muhammed b. İshak ismine yer vermektedir. Bunların çoğu güvenilir değildir.

İmam Şafiî ile İmam Ahmed bu rivayetle çıkarım yaparak cuma cemaatinin en az 40 kişi olmasını şart koşmuşlardır. Oysa Es'ad b. Zürare'nin oluşturduğu bu sayıdan söz edilirken Rasulullah Efendimiz (sallallahu aleyhi ve sellem)'in bu hususta bir emir ve tavsiyede bulunduğuna değinilmemiştir. Sonra da cuma namazı Rasulullah Efendimiz (sallallahu aleyhi ve sellem) Medine'ye hicret edince farz kılınmıştır. O bakımdan Hanefi imamları bu rivayeti mesned seçmemişlerdir.

Bazı ilim adamlarına göre, Rasulullah Efendimiz (sallallahu aleyhi ve sellem)'in kıldırdığı cuma namazlarında cemaatin kırk kişiden az olduğu görülmemiştir. Aynı zamanda cuma namazı Mekke'de farz kılınmış, fakat orada cemaat halinde kılınma imkanı bulunmadığı için Medine'ye hicret edilinceye kadar kılınmamıştır. Bu hususta Taberani'nin İbn Abbas (radıyallahu anh)'dan yaptığı bir rivayet söz konusudur. Medine'de ilk defa cuma için toplanan cemaatin de kırk kişiyi bulduğu bu rivayetler arasında yer almaktadır.

Hanefi ve Maliki imamları bunun net bir sayı olmadığını, cuma günü Rasulullah Efendimiz (sallallahu aleyhi ve sellem)'in hutbe okurken cemaatin çoğunun gıda maddesi getiren kervana gitmesiyle mescidde sadece 12 kişinin kaldığını belirterek kırk kişinin şart olmadığını söylemişlerdir.

Bu konuda yine Taberani'nin İbn Mes'ud el-Ensari'den yaptığı rivayette, adı geçenin şöyle dediği belirtilmiştir: "Muhacirlerden Medine'ye ilk giden, Mus'ab b. Umeyr (radıyallahu anh)'dır. Rasulullah Efendimiz (sallallahu aleyhi ve sellem) henüz Medine'ye gelmeden Medine halkını cuma namazı için ilk toplayan da odur ve o gün toplananlar 12 erkek idi."

Yapılan ciddi araştırma ile bu rivayetin isnadında Salih b. Ebi'l-Ahdar bulunuyor ki, bu zat zayıf kabul edilir. Nitekim İbn Main onun zayıf olduğuna dikkat çekmiştir. İbn Adiy de onun hadisi zayıflardan olduğunu söylemiş-

tir. Yahya el-Kattan da aynı görüştedir.[623]

Diğer yanda bu babda Taberani'nin tahric ettiği şu hadis üzerinde de durulmuştur: "Cuma, içinde imamı bulunan ve her karye (köy ve kasaba) da, dört kişi bile mevcut olsa vacibdir." Diğer bir rivayette: "İsterse orada üç kişi bulunsun, dördüncüleri imam olsun, cuma onlara vacib olur."

Hem Taberani, hem de İbn Adiy bu rivayetin zayıf olduğunu, isnadında bir metruk bulunduğunu belirtmişlerdir.[624]

40 sayısı üzerinde duranların bir diğer delili de şu rivayettir: "Her kırk veya fazla kişinin bulunmasında cuma, Kurban ve Ramazan Bayramı namazı vardır."

Darekutni Beyhaki'nin Cabir'den tahric ettikleri bu rivayet de zayıftır. Hatta İmam Ahmed'e göre isnadında Abdülaziz b. Abdirrahman bulunuyor ki bu adam hem yalancı, hem de hadis uydurucusudur. Nesai de onun sika olmadığını belirtmiştir. İbn Hibban ise, "Onun hadisini delil göstermek caiz değildir" demiştir. Nitekim Beyhaki de, "Bu rivayet delil sayılmaz." diyerek görüşünü ortaya koymuştur.

Bu konuda 15'e yakın rivayet vardır. Hepsini nakletmeye gerek görmüyoruz. Çünkü çoğu zayıftır. Zira rivayetlerde muhtelif rakamlar üzerinde durulmuş, çok farklı sayılar zikredilmiştir ki bunların ciddi bir dayanağı yoktur.

Özetleyecek olursak, şöyle bir sonuca bağlamamız mümkündür:

Cuma namazı için cemaat şarttır, fakat kesin bir sayı şart değildir. Çünkü bu hususta Rasulullah Efendimiz (sallallahu aleyhi ve sellem)'den kesin bir beyanı olmamıştır.

621 nolu İbn Abbas hadisi, cuma namazının köyde kılınmasının cevazına delalet etmekteyse de, ilim adamlarının bu hususta farklı yorumları söz konusudur. Rivayette geçen "karye" kavramı üzerinde durulmuş, kimine

623 Zehebi/Mizanü'l-İ'tidal: 2/288, 3769 nolu Salih.

624 Şevkani/Neylü'l-Evtar: 3/263

göre köy veya kasaba, kimine göre şehir kastedildiği belirtilmiştir. Öyle ki sözü edilen bölgede Cünasi'nin şehir mi, köy mü olduğunda farklı tespitlere yer verilmiştir: Zemahşeri ile İbn Esir, onun Bahreyn'de bir kale ismi olduğunu söylemiştir. Ebu Hasan el-Lahmi ise, onun bir şehir ismi olduğunu belirtmiştir. Bir kısmına göre ise, önceleri orası köy imiş, sonra şehir durumuna gelmiştir.

Böylece cuma namazının ancak şehir ve kasabada kılınacağı üzerinde duranlar, yukarıdaki rivayetle çıkarım yaptıkları gibi, Hz. Ali Efendimiz (radıyallahu anh)'den rivayet edilen şu hadis ile de çıkarım yaptıkları vakidir: "Cuma ve teşrik ancak mısr-i cami'de caizdir."

Şüphesiz bu rivayet üzerinde de farklı tespit ve yorumlar olmuştur.

Oysa Hz. Ömer Efendimiz (radıyallahu anh)'ın Bahreyn halkına yazdığı şu yazı, köyde de cumanın kılınmasının cevazına delalet etmektedir: "Ne yerde bir araya gelirseniz, orada cuma namazını kılın."

Nitekim Abdurrezzak'ın İbn Ömer (radıyallahu anh)'dan yaptığı sahih rivayete göre: Mekke ile Medine arasındaki köylerde halkın toplanıp cuma kıldığı ve ashabdan hiç kimsenin buna itiraz etmediği anlaşılmaktadır.

Hadis-i Şeriften Çıkarılan Hükümler

1. Cuma namazının cemaatle kılınması şarttır.
2. O bakımdan cuma namazı münferiden kılınmaz ve kaçırıldığı takdirde kaza edilmez.
3. Cuma cemaatinin en az üç veya imamdan başka iki kişi olması şarttır. Bu, Hanefiler'in ictihadıdır.
4. Cuma namazı için imamdan başka en az 12 kişinin bulunması şarttır. Bu, İmam Malik'in ictihadıdır.
5. Cuma namazı imamla birlikte en az kırk kişiyle kılınır. Bu, İmam Şafiî ile İmam Ahmed'in ictihadıdır.
6. Şehir ve kasabalara bağlı köylerde cuma namazı kılmak sahihtir.

CUMA NAMAZININ SÜNNETLERİ

Cuma farzından ve hutbesinden önce sünnet namaz var mıdır? Bu hususta fakih imamların ve ilim adamlarının farklı tespit ve ihticacları olmuştur.

İbn Kayyım el-Cevzi, Zadü'l-Mead adlı eserinde cuma farzından önce meşru hiçbir sünnet ve nafile namaz olmadığını ısrarla belirtmiş ve Rasulullah Efendimiz (sallallahu aleyhi ve sellem)'in böyle bir namaz kılmadığını, bazı deliller göstererek anlatmaya çalışmıştır. Kanaatimce İbn Kayyım bu konudaki rivayetlerin bir kısmını tespit edememiştir. Zira bize kadar gelen rivayetlerden böyle bir namazın meşru olduğunu anlıyoruz.

عَنْ نُبَيْشَةَ اَلْهُذَلِيِّ رَضِيَ اللهُ عَنْهُ عَنِ النَّبِيِّ صَلَّ لله عَلَيْهِ وَسَلَّمَ قَالَ: إِنَّ الْمُسْلِمَ إِذَا اغْتَسَلَ يَوْمَ لْجُمُعَةِ ثُمَّ أَقْبَلَ إِلَى الْمَسْجِدِ لايُؤْذِي أَحَداً. فَإِنْ لَمْ يَجِدِ الإِمَامِ خَرَجَ صَلَّي مَا بَدا لَهُ وَإِنْ وَجَدَ الإِمَامَ قَدْ خَرَجَ جَلَسَ فَاسْتَمَعَ وَأَنْصَتَ حَتَّي يَقْضِيالإِمَامُ جُمُعَتَهُ وَكَلامَهُ إِنْ لَمْ يُغْفَرْ لَهُ فِي جُمُعَتِهِ تِلْكَ ذُنُوبُهُ كُلُّهَا أَنْ تَكُونَ كَفَّارَةً لِلْجُمُعَةِ الَّتِي تَلِيهَا.

Nübşete el-Hüzeli (radıyallahu anh)'dan yapılan rivayete göre: Rasulullah Efendimiz (sallallahu aleyhi ve sellem) şöyle buyurmuştur: "Şüphesiz ki müslüman kimse cuma günü gusleder ve sonra mescide yönelir de hiç kimseye eziyet vermeden (yerini alır). Eğer imam hutbeye çıkmamışsa, bilindiği şekilde namaz kılar. İmamın hutbeye çıktığını görürse, oturup onu dinlemeye koyulur ve imam cuma hutbesini bitirinceye kadar o konuşmayıp susar. Bu durumda eğer bütün günahları o cumasında mağfiret olunmamışsa, ondan

sonraki cumaya kefaret olur."[625]

وَعَنْ أَبِي هُرَيْرَةَ رَضِيَ اللهُ عَنْهُ عَنِ لنَّبِيِّ صَلَّ للهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ قَالَ: مَنْ إِغْتَسَلَ يَوْمَ الْجُمُعَةِ ثُمَّ أَتَي الْجُمُعَةَ فَصَلَّي مَا قُدِّرَ لَهُ ثُمَّ أَنْصَتَ حَتَّي يَفْرُغَ الإِمَامُ مِنْ خُطْبَتِهِ ثُمَّ خْرَي وَفَضْلَ يُصَلِّي مَعَهُ غُفِرَلَهُ مَا بَيْنَهُ وَبَيْنَ الْجُمُعَةِ الأُ ثَلاَثَةِ أَيَّامٍ.

Ebu Hureyre (radıyallahu anh)'dan yapılan rivayete göre: Rasulullah Efendimiz (sallallahu aleyhi ve sellem) şöyle buyurmuştur: "Kim cuma günü gusleder ve sonra da cumaya gelir, takdir edildiği gibi namaz kılar; sonra imam hutbesini bitirinceye kadar o susup dinler; sonra da kalkıp imamla beraber cuma namazını kılarsa, o cumayla gelecek cuma arasındaki (günah ve kusurları) üç gün de fazlasıyla bağışlanır."[626]

Yapılan rivayete göre: "İbn Ömer (radıyallahu anh) cumadan önce kıldığı (sünnet) namazı uzatır ve cuma farzından sonra da iki rekat namaz kılardı. Sonra da Rasulullah Efendimiz (sallallahu aleyhi ve sellem)'in böyle yaptığını anlatırdı."[627]

وَعَنْ أَبِي سَعِيدٍ رَضِيَ اللهُ عَنْهُ أَنَّ رَجُلاً دَخَلَ الْمَسْجِدَ يَوْمَ الْجُمُعَةِ وَرَسُولُ اللهِ صَلَّي للهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ يَخْطُبُ عَلَي الْمِنْبَرِ فَأَمَرَهُ أَنْ يُصَلِّي رَكْعَتَيْنِ.

Ebu Said (radıyallahu anh)'dan yapılan rivayette, diyor ki: "Rasulullah Efendimiz (sallallahu aleyhi ve sellem) minber üzerinde hutbe okurken cuma günü bir adam mescide girdi. Rasulullah Efendimiz (sallallahu aleyhi ve sellem)

625 Müsned-i Ahmed: 5/75

626 Ebu Davud/Taharet: 127. Buhari/Cum'a: 4, 19. Müslim/Cum'a: 10, 26. Tirmizi/Cum'a: 6. Nesai/Cum'a: 14. Darimi/Salat: 191. İbn Mace/İkamet: 83. Ahmed: 2/460, 3/01, 5/198, 420

627 Ebu Davud/Salat: 238. Ahmed: 5/32, 6/227

ona, iki rekat namaz kılmasını emretti."[628]

وَعَنْ جَابِرٍ رَضِيَ اللهُ عَنْهُ قَالَ دَخَلَ رَجُلٌ يَوْمَ الْجُمُعَةِ وَرَسُولُ الله صَلَّي لله عَلَيْهِ وَسَلَّمَ يَخْطُبُ فَقَالَ: صَلَّيْتَ ؟ قَالَ: لا, قَالَ: فَصَلَّ رَكْعَتَيْنِ.

Cabir (radıyallahu anh)'dan yapılan rivayete göre, adı geçen diyor ki: "Cuma günü bir adam içeri girdi, o sırada Rasulullah Efendimiz (sallallahu aleyhi ve sellem) hutbe irad ediyordu. O adama: "Namaz kıldın mı?" diye sordu. O da: "Hayır kılmadım" diye cevap verdi. Rasulullah Efendimiz (sallallahu aleyhi ve sellem) ona: 'İki rekat namaz kıl" diye emretti."[629]

Hadis-i Şerifle İlgili Mezheplerin İctihad Ve Yorumları

Hanefiler'e göre: Cumadan önce dört, sonra da dört rekat sünnet kılınır. Rasulullah Efendimiz (sallallahu aleyhi ve sellem)'in cumadan önce iki veya dört rekat namaz kıldığı ihtilaf konusudur. O bakımdan İmam Ebu Yusuf, cumadan sonra altı rekat namaz kılmayı tavsiye etmiştir.

Fakihlerin çoğuna göre, cumadan sonra sünnet olan sadece dört rekattır.[630]

Şafiîler'e göre: Cuma farzından önce dört rekat, farzından sonra ise iki rekat müekked sünnet kılınır. Farzdan sonra iki rekat daha sünnet kılınır ki, bu müekked değildir.[631]

Hanbeliler'e göre: Cumadan sonra iki rekat kılınır. Aynı zamanda bu, altı rekat olarak da kılınabilir. Cuma farzından önce kılınan dört rekat da sa-

628 İbn Mace/İkamet: 72. Ahmed: 3/45

629 Abdurrahman El-Ceziri/el-Fıkhu ale'l-Mezahibi'l-Erbaa: 1/326. Kasani/Bedayiu's-Sanayi': 1/285'den özetlenerek.

630 Abdurrahman El-Ceziri/el-Fıkhu ale'l-Mezahibi'l-Erbaa: 1/326. Kasani/Bedayiu's-Sanayi': 1/285'den özetlenerek.

631 Abdurrahman El-Ceziri/el-Fıkhu ale'l-Mezahibi'l-Erbaa: 1/326. Kasani/Bedayiu's-Sanayi': 1/285'den özetlenerek.

dece sünnetttir, yani müekked değildir.[632]

Konuyla İlgili Diğer Hadis-i Şerifler Ve Tahliller

625 nolu Nübşete hadisinin isnadında Ata' el-Horasani bulunuyor ki, bu zat hakkında farklı sözler söylenmiştir. Ancak cumhur bu zatı güvenilir olarak belirlemiştir.[633]

626 ve **627** nolu Ebu Hureyre ve İbn Ömer hadisleri sahihtir.

Nitekim El-Iraki, İbn Ömer hadisinin isnadının sahih olduğunu özellikle belirtmiştir. Nesai aynı rivayete "cumadan önce namazı uzatırdı" sözünü almamıştır.

Bu iki hadis de cuma farzından önce sünnet namazın meşru'iyetine delalet etmektedir. Ancak zeval vaktinde kılınmasının mekruh olduğu söz konusudur.

Bu konuda Darekutni'nin Enes (radıyallahu anh)'dan yaptığı rivayette şöyle belirtilmiştir: "Bir adam geldi. Rasulullah Efendimiz (sallallahu aleyhi ve sellem) o sırada hutbe irad ediyordu. Rasulullah Efendimiz (sallallahu aleyhi ve sellem) o adama: "Kalk iki rekat namaz kıl" buyurdu ve o adam iki rekat namaz kılıncaya kadar Rasulullah Efendimiz (sallallahu aleyhi ve sellem) hutbeyi kesip bekledi."

Şüphesiz bu rivayet de yukarıdaki rivayetleri kuvvetlendirmekte ve cumadan önce sünnetin meşru'iyetini ortaya koymaktadır.

Ancak Tirmizi'nin sahihlediği Ebu Said hadisini şu lafızla rivayet etmesi, Rasulullah Efendimiz (sallallahu aleyhi ve sellem)'in o sırada hutbeyi kesmediğine delalet etmektedir:

"Bir adam cuma günü hakir ve perişan bir görünüm içinde geldi. O sırada Rasulullah Efendimiz (sallallahu aleyhi ve sellem) hutbe irad ediyordu. O adama iki rekat namaz kılmasını emretti ki Rasulullah Efendimiz (sallallahu

632 Abdurrahman El-Caziri/el-Fıkhu ale'l-Mezahibi'l-Erbaa: 1/326. Kasani/ Bedayiu's-Sanayi': 1/285'den özetlenerek.

633 Şevkani/Neylü'l-Evtar: 3/288

aleyhi ve sellem) hutbesini irada devam ediyordu."

Ancak gerek bu, gerekse Darekutnî'nin rivayeti, hutbe esnasında sünnet namaz kılmanın meşruiyetine delalet ediyorsa da, konuyla ilgili başta naklettiğimiz hadisler bunun hilafına delalet etmekte ve bir bakıma bu hükmü kaldırdığını göstermektedir. Nitekim müctehid imamların çoğunun da ictihadı bu doğrultudadır.

Hadis-i Şeriften Çıkarılan Hükümler

1. Cuma günü öğle vakti girince cuma farzından ve hutbesinden önce dört rekat veya iki rekat sünnet kılmak meşrudur.
2. Cuma farzından sonra dört veya iki rekat, bir kısım müctehidlere göre altı rekat sünnet kılmak meşrudur.
3. Camiye gelen kimse, hatip henüz hutbeye çıkmamışsa, sözü edilen sünneti kılabilir. Hatip hutbeye başlamışsa, artık kılmayıp hutbeyi dinler ve susup konuşmaz.
4. Cuma günü -gereksin, gerekmesin- gusletmek, yani banyo yapmak sünnettir.
5. Hutbe irad edilirken konuşmak, başka bir şeyle meşgul olmak haramdır.
6. Cuma günü camiye girilince cemaate eziyet etmemek sünnettir.

MİNBERİN HÜKMÜ

Cuma namazının ve hutbesinin birtakım özellikleri vardır ki çoğu diğer namazların cemaatle kılınmasında yoktur.

Cuma bir taraftan ergen olan müminleri bir araya getirmekle kalmaz, diğer yandan onların arasında sevgi ve saygı bağlarını kuvvetlendirir; müsiüman lidere itaati öğretir ve disiplinli, düzenli bir hayat sürmelerini ilham eder.

Aynı zamanda imamla cemaat arasında kopmaz bağlar oluşturur. İmamın minbere çıkıp cemaate selam vermesi, arkasından ezan okunması ve sonra da kalkıp hutbe irad etmesi müstesna bir tablo oluşturmakta ve her yanıyla müminlere birlik, dirlik, rahmet, feyiz ve bereket havası estirmektedir.

عَنْ جَابِرٍ رَضِيَ اللهُ عَنْهُ أَنَّ النَّبِيَّ صَلَّي اللهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ كَانَ إِذَا صَعِدَ لْمِنْبَرَ سَلَّمَ.

Cabir (radıyallahu anh)'dan yapılan rivayette, adı geçen şöyle anlatmıştır: "Rasulullah Efendimiz (sallallahu aleyhi ve sellem) (cuma günü) minbere çıktığında selam verirdi."[634]

وَعَنِ السَّائِبِ بْنِ يَزِيدَ رَضِيَ للهُ عَنْهُ قَالَ: كَانَ النِّدَاءَ يَوْمَ الْجُمُعَةِ أَوَّلُهُ إِذَا جَلَسَ لإِمَامُ عَلَي لْمِنْبَرِ عَلَي عَهْدِرَسُولِ اللهِ صَلَّى اللهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ ذَابِي بَكْرٍ وَعُمَرَ فَلَمَّا كَانَ عُثْمَانُ وَكَثُرَ النَّاسُ زَادَ النِّدَاءَ الثَّالِثَ عَلَي الزَّوْرَاءِ وَلَمْ يَكُنْ لِلنَّبِيِّ صَلَّي اللهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ مُؤَذِّنٌ غَيْرَ وَاحِدٍ.

634 İbn Mace/İkamet: 85

Said b. Yezid (radıyallahu anh)'dan, adı geçen demiştir ki: "Cuma günü ezanın evveli, Rasulullah Efendimiz (sallallahu aleyhi ve sellem), Ebu Bekir (radıyallahu anh) ve Ömer (radıyallahu anh) devirlerinde imam çıkıp minbere oturduğu zaman idi. Hz. Osman (radıyallahu anh) devrinde ise, insanlar çoğaldı, o da üçüncü bir nidayı (ezan) Zevra' üzerinde (okutarak) fazladan ilave etti. Rasulullah Efendimiz (sallallahu aleyhi ve sellem)'in (Cuma günü ezan okuyan) sadece bir müezzini vardı."[635]

وَعَنْ عَدِيِّ بْنِ ثَابِتٍ عَنْ أَبِيهِ عَنْ جَدِّهِ قَالَ كَانَ النَّبِيُّ صَلَّى اللهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ إِذَا قَامَ عَلَى الْمِنْبَرِ إِسْتَقْبَلَهُ أَصْحَابُهُ بِوُجُوهِهِمْ.

Adiy b. Sabit'den, o da babasından, o da dedesinden rivayetle demiştir ki: "Rasulullah Efendimiz (sallallahu aleyhi ve sellem) minbere çıkınca, ashabı yüzlerini O'na çevirerek yönelirlerdi."[636]

"Rasulullah Efendimiz (sallallahu aleyhi ve sellem) minbere çıkıp doğrulunca biz yüzümüzü O'na çevirip yönelirdik."[637]

"Rasulullah Efendimiz (sallallahu aleyhi ve sellem) minbere çıkıp oturunca Bilal ezan okurdu."[638]

"Cuma günü, imam çıkıp minber üzerinde oturunca ezan okunurdu."[639]

Hadis-i Şerifle İlgili Mezheplerin İctihad Ve Yorumları

Hanefiler'e göre: Hutbe irad ederken ayakta durmak ve cemaate yönelmek sünnettir. Hz. Osman Efendimiz (radıyallahu anh) fazla yaşlanınca oturarak hutbe irad etmiştir. Ashabdan hiçbiri onun böyle yapmasına itiraz etmemiştir.

635 Buhari/Cum'a: 21,22
636 İbn Mace/İkamet: 98
637 Tirmizi/Cum'a: 14
638 İbn Mace/Cum'a: 15. Ahmed: 3/449
639 Buhari/Cum'a: 22

İmam hutbe okurken cemaatin de ona yüzlerini çevirip yönelmeleri sünnettir.[640]

İmam minbere çıkıp oturunca ikinci ezan okunur.

Şafiîler'e göre: İmamın minbere çıkınca hazır olanlara selam vermesi ve yüzünü onlara çevirmesi; aynı zamanda ezan okunup bitinceye kadar oturması sünnettir.[641]

Hanbeliler'e göre: İmamın minbere çıkınca cemaate yönelip selam vermesi ve sonra oturması müstehabdır. Müezzin ezanı bitirinceye kadar imamın oturup beklemesi sünnettir. Aynı zamanda sözü edilen iç ezanın okunması da sünnettir.[642]

Malikiler'e göre: İmam minbere çıkınca ezan okunur. Ezan sona erince cemaatin her şeyi ve konuşmayı bırakıp yüzlerini imama çevirip yönelmeleri gerekir.

Ezandan önce ve hutbe bitince cemaat ve imamın namaza başlamadan konuşmalarında bir sakınca yoktur.[643] Elverir ki bu sıradaki konuşma cami ve ibadetle ilgili soru-cevap şeklinde kısa ve anlamlı olsun.

Konuyla İlgili Diğer Hadis-i Şerifler Ve Tahliller

634 nolu Cabir hadisini aynı zamanda el-Esrem kendi Sünen'inde tahric etmiştir. Ancak o şu lafızla nakletmiş bulunuyor: "Rasulullah Efendimiz (sallallahu aleyhi ve sellem) minbere çıkınca insanlara yüzünü çevirip yönelir ve es-selamu aleyküm derdi."

Ancak İbn Mace'nin isnadında İbn Lühay'a bulunuyor ki bu zat zayıf kabul edilmiştir.

Bu babda İbn Adiy'in İbn Ömer (radıyallahu anh)'dan yaptığı şu rivayet de

640 Kasani/Bedayiu's-Sanayi': 1/263. Mecmau'l Enhur: 1/171

641 Ebu Zekeriya Nevevi/Minhacü't-Tullab: 1/19

642 İbn Kudame/El-Muğni: 2/1441, 145

643 Sahnun/El-Müdevvenetü'l-Kübra: 1/148, 149

bulunuyor: "Rasulullah Efendimiz (sallallahu aleyhi ve sellem) cuma günü minbere yaklaşınca minberin yanında bulunanlara selam verir, sonra minbere çıkıp insanlara yüzünü çevirip yöneldikten sonra tekrar selam verir ve öylece otururdu."

Aynı rivayeti Taberani ve Beyhaki de nakletmişlerdir. Ancak onların isnadında İsa b. Abdillah el-Ensari bulunuyor ki, İbn Adiy ve İbn Hibban onun zayıf olduğunu belirtmişlerdir.[644] Ayrıca İbn Adiy, onun hiçbir rivayetine uyulmaz, yani itibar edilmez demiştir.[645]

İmam Şafiî de, Seleme b. Ekva (radıyallahu anh)'dan yapılan rivayeti naklediyor: "Rasulullah Efendimiz (sallallahu aleyhi ve sellem) iki hutbe okudu ve iki defa oturdu." Aynı zamanda hadisi İmam Şafiî'ye nakleden zat şunu da ilave etmiştir: "Mistirah'ın önündeki derece (basamak) üzerinde ayakta durdu ve selam verip oturdu. Müezzin ezanını bitirinceye kadar Rasulullah Efendimiz Mistirah üzerinde oturup bekledi. Sonra kalkıp hutbe okudu ve oturdu. Sonra tekrar kalkıp ikinci hutbeyi okudu."

Buraya kadar sıraladığımız rivayetlerin hepsi, şu hususların meşruluğuna delalet etmektedir:

- Hatibin minbere çıkıp yüzünü cemaate dönüp selam vermesi,
- Selamdan sonra minber üzerine oturup ezanı dinlemesi,
- Ezan bittikten sonra hatibin ayağa kalkıp hutbeyi okuması,
- İki hutbe arasında az bir süre oturması.

636 nolu Adiy b. Sabit hadisinin muttasıl olduğunu İbn Mace kaybetmektedir.

Bu anlamda Tirmizi İbn Mes'ud (radıyallahu anh)'dan şunu rivayet etmiştir: "Rasulullah Efendimiz (sallallahu aleyhi ve sellem) minbere çıkıp doğrulunca yüzünü bize çevirirdi, biz de yüzümüzü O'na çevirip yönelirdik."

644 Şevkani/Neylü'l-Evtar: 3/297

645 Zehebi/Mizanü'l-İ'tidal: 3/316. 6.579 nolu İsa.

Ancak bunun isnadında Muhammed b. Fazl b. Atıy'e bulunuyor ki, bu zat zayıftır. Nitekim Tirmizi onun için: "Sahibü'l- Hadis" demiştir.

Ancak bu babda Buhari ve Müslim, bir de Nesai Ebu Said'den şunu rivayet etmişlerdir: "Rasulullah Efendimiz (sallallahu aleyhi ve sellem) bir gün minber üzerine oturdu ve biz de etrafına toplanıp oturduk." Buhari bunu bir bab olarak belirlemiştir.

Diğer yandan Adiy hadisinin birçok şahitleri vardır ki, hepsini biraraya getirdiğimizde kuvvet kazanır ve Rasulullah Efendimiz (sallallahu aleyhi ve sellem)'in minbere çıkınca cemaatin O'na yüzünü çevirip yöneldiklerinin sıhhati anlaşılır.

635 nolu Saib hadisinde üç ezandan söz ediliyor ki, bunun biri ikamet, diğer ikisinden biri dış ezan, biri de iç ezandır ki hepsine birden "nida" denilmiştir.

Ayrıca aynı hadiste geçen "Zevra" ismi ise, daha çok mescidin kapısında bulunan büyükçe bir taşın veya Medine'de bir sokağın ismidir. Diğer bir tespite göre, üzerinde ezan okunan bir evdir.

Hadis-i Şeriften Çıkarılan Hükümler

1. İmamın minbere çıkıp selam vermesi ve öylece oturması sünnettir. Bu İmam Şafiî ile İmam Ahmed'e göredir.
2. İmam çıkıp minbere oturduktan sonra müezzinin iç ezanı okuması sünnettir.
3. Ezan süresince imamın oturması da sünnettir.
4. Ezan bitince imamın kalkıp birinci hutbeyi okumaya başlaması ve cemaatin ona yüzlerini çevirip yönelmesi sünnettir.
5. İki hutbe arasında hatibin kısa bir süre oturması sünnettir.

HUTBE VE ÖZELLİĞİ

Hutbe cumanın önemli bölümlerinden biridir. Bir hafta içinde cereyan eden olayları inanç, ahlak ve ahkam potasında değerlendirip bir nasihat haline getirerek cemaate sunmak hutbenin hikmetini yansıtan özelliklerinin başında gelir.

Böylece Rasulullah Efendimiz (sallallahu aleyhi ve sellem)'in sünnetine uyarak hutbeyi az ve öz tutup ruhları serinletecek, kalp ve zihinlerde derin iz bırakacak, mü'minlere manevi gıda verecek, onları hayata ve memata hazırlayacak muhtevada tutmakta sayısız faydalar vardır.

Bunun dışında hutbenin birtakım vücub ve sünnetleri, kural ve ölçüleri daha vardır ki onları müctehid fakihlerin tespit ve ictihadlarında görmemiz mümkündür.

عَنْ أَبِي هُرَيْرَةَ رَضِيَ اللهُ عَنْهُ عَنِ النَّبِيِّ صَلَّى اللهُ عَلَيْهِ وسَلَّمَ قَالَ: كُلُّ كَلَامٍ لَايُبْدَأُ فِيهِ بِأَلْحَمْدُ للهِ فَهُوَ أَجْذَمُ.

Ebu Hureyre (radıyallahu anh)'dan yapılan rivayete göre: Rasulullah Efendimiz (sallallahu aleyhi ve sellem) şöyle buyurmuştur: "Elhamdülillah ile başlanmayan her söz kesiktir."[646]

Ahmed, Ebu Davud ve Tirmizi'nin rivayetinde ise şu lafızla rivayet edilmiştir: "İçinde şehadet (veya Teşehhüt) bulunmayan hutbe kesik el gibidir."

وَعَنْ اِبْنِ مَسْعُودٍ رَضِيَ اللهُ عَنْهُ أَنَّ النَّبِيَّ صَلَّ للهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ كَانَ إِذَا تَشَهَّدَ قَالَ: اَلْحَمْدُ للهِ نَسْتَعِينُهُ وَنَسْتَغْفِرُهُ وَنَعُوذُ بِاللهِ مِنْ شُرُورِ أَنْفُسِنَا مَنْ يَهْدِهِ

646 İbn Mace/Nikah: 19. Ebu Davud/Edeb: 18. Ahmed: 6/35,184

اللهُ فَلاَ مُضِلَّ لَهُ وَمَنْ يُضْلِلْ فَلاَ هَادِيَ لَهُ وَأَشْهَدُ أَنْ لاَ إِلَهَ إِلاَّ اللهُ وَأَشْهَدُ أَنَّ مُحَمَّداً عَبْدُهُ وَرَسُولُهُ أَرْسَلَهُ بِالْحَقِّ بَشِيراً وَنَذِيراً بَيْنَ يَدَيِ السَّاعَةِ مَنْ يُطِعِ اللهَ تَعَالَى وَرَسُولَهُ فَقَدْ رَشِدَ وَمَنْ يَعْصِهِمَا فَإِنَّهُ لاَيَضُرُّإِلاَّ نَفْسَهُ وَلاَ يَضُرُّ اللهَ تَعَالَى شَيْئاً.

İbn Mes'ud (radıyallahu anh)'dan yapılan rivayete göre; adı geçen şöyle demiştir: "Rasulullah Efendimiz (sallallahu aleyhi ve sellem) (hutbede) teşehhütte (şehadet kelimesi anmada) bulunurken şöyle derdi: Hamd Allah (celle celaluhu)'ya mahsustur. O'ndan yardım bekleriz ve günahlarımızın bağışlanmasını O'ndan dileriz. Nefsimizin şerlerinden Allah (celle celaluhu)'ya sığınırız. Allah (celle celaluhu) kimi doğru yola eriştirirse, onu sapıtan bir kimse olmaz. Kimi de sapıklığı içinde bırakırsa, onu doğru yola eriştiren olmaz. Allah (celle celaluhu)'dan başka ilah olmadığına şehadet ederim; Muhammed'in de Allah'ın kulu ve rasulü olduğuna şehadet ederim ki Allah O'nu hak ile müjdeci ve uyarıcı olarak kıyamete yakın bir zamanda göndermiştir. Artık kim Allah (celle celaluhu)'ya ve Rasulüne itaat ederse, gerçekten o doğruyu bulmuş olur. Kim de Allah (celle celaluhu)'ya ve Peygamberine karşı gelirse, o ancak kendine zarar vermiş olur ve Allah (celle celaluhu)'ya hiçbir suretle zarar veremez."[647]

İbn Şihab (radıyallahu anh)'dan, Rasulullah Efendimiz (sallallahu aleyhi ve sellem)'in cuma günü (hutbedeki) Teşehhütünden sorulduğunda, o da yukarıda naklettiğimiz gibi anlatmış ve sadece şu cümlede az bir değişiklik ifade etmiştir. O da "Kim Allah (celle celaluhu)'ya ve Rasulüne karşı gelirse, cidden o azıp sapıtmış olur."[648]

عَنْ جَابِرِبْنِ سَمُرَةَ رَضِيَ اللهُ عَنْهُ قَالَ كَانَ رَسُولَ اللهِ صَلَّ للهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ يَخْطُبُ قَائِمًا وَيَجْلِسُ بَيْنَ الْخُطْبَتَيْنِ وَيَقْرَأَ آيَاتٍ وَيُذَكِّرُ لنَّاسَ.

647 Ebu Davud/Salât: 223

648 Ebu Davud/Salât: 224

Cabir b. Semure (radıyallahu anh)'dan yapılan rivayete göre, adı geçen şöyle demiştir: "Rasulullah Efendimiz (sallallahu aleyhi ve sellem) ayakta durup hutbe okurdu ve iki hutbe arasında oturup birkaç ayet okur ve insanlara öğütte bulunurdu."[649]

عَنْ جَابِرِبْنِ سَمُرَةَ رَضِىَ اللهُ عَنْهُ النَّبِيَّ صَلَّ للهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ أَنَّهُ كَانَ لا يُطِيلُ لْمَوْعِظَةَ يَوْمَ الْجُمُعَةِا نَّمَا هِيَ كَلِمَاتٌ يَسِيرَاتٌ.

Yine Cabir b. Semure (radıyallahu anh)'dan yapılan rivayette, adı geçen şöyle demiştir: "Rasulullah Efendimiz (sallallahu aleyhi ve sellem) Cuma günü (hutbede) meviza (öğüt), kısmını uzatmazdı; O'nun hutbedeki mevizası sadece az birkaç kelimeden (cümleden) ibaretti."[650]

Ümmü Hişam bint Harise b. Nu'man'dan yapılan rivayete göre, adı geçen şöyle demiştir: "Ben (Kaf Ve'l-Kur'an'il-Mecid) suresini ancak Rasulullah Efendimiz (sallallahu aleyhi ve sellem)'in dilinden aldım ki O, bunu her cuma minber üzerinde hutbe esnasında okurdu.[651]

Hadis-i Şerifle İlgili Mezheplerin İctihad Ve Yorumları

Hanefîler'e göre: İmam A'zam Ebu Hanife'ye göre, hutbenin farzı bir tesbih veya bir tahmid ve tehlilden ibarettir. Yani hatibin minberde bir defa "Elhamdülillah" veya "Allahu Ekber" ya da "Sübhanallah" demesiyle bu farz yerine gelmiş olur. İmameyne göre, hutbe denilecek kadar uzun bir zikirde bulunmak farzdır. Bu ya üç ayet miktarında olması, ya da Kerhi'ye göre, Teşehhüt nisbetinde olmasıyla gerçekleşir.

Hutbeyi ayakta okumak, taharet üzere bulunmak, iki hutbe şeklinde tutmak, iki hutbe arasında hafif oturmak, cemaate yüz çevirmiş halde durmak, iki hutbeyi de aşikâr okumak, hutbe arasında bir ayet okumak, takva ile tavsiyede bulunmak ve Rasulullah Efendimiz (sallallahu aleyhi ve sellem)'e salat-ü

649 Buhari/Cuma: 27. Ahmed: 5/87, 88, 89, 90, 91, 92, 93, 94, 95, 97, 100, 101

650 Ebu Davud/Salât: 225. Ahmed: 4/119

651 Müslim/Cuma: 52

selam getirmek sünnettir. Bunları terketmek ise mekruhtur.[652]

Şafiîler'e göre: Hutbe okumak farzdır. Bunun rüknü beştir: Allah (celle celaluhu)'ya hamdetmek, Rasulullah Efendimiz (sallallahu aleyhi ve sellem)'e salat-ü selam getirmek, takva ile tavsiyede bulunmak, her iki hutbede de bunu yerine getirmek, anlaşılır şekilde bir ayet okumak, mü'minler için dua etmek. (Bu ikinci hutbede yerine getirilir)

Hutbelerin vakit içinde okunması ve art arda yapılması, hatibin abdestli bulunması, üzerinde necaset olmaması, avret yerlerinin örtülü olması, kudreti yettiği takdirde ayakta okuması, iki hutbe arasında oturması ve kırk kişinin dinlemesi şarttır.

Aynı zamanda hutbenin rükünlerinde tertibe riayet edilmesi, cemaatin susup dinlemesi, hutbenin minber veya yüksekçe bir yer üzerinde irad edilmesi, yanındakilere selam vermesi, minbere çıkınca cemaate yönelmesi ve onlara selam verip öylece oturması ve bu sırada müezzinin kalkıp ezan okuması, hutbenin beliğ bir üslupla yerine getirilmesi ve uzun tutulmaması, hatibin sağa-sola yönelmeden cemaate müteveccih durması, sol yanında kılıç bulundurması, iki hutbe arasında ihlas okuyacak kadar bir süre oturması sünnettir.[653]

Hanbeliler'e göre: Cuma namazı kılınan cami ve mescidde cuma günü hutbe okumak şarttır; onsuz cuma sahih olmaz. Hatip minbere çıkınca cemaatin ona yönelmesi müstehabdır. Her iki hutbede de Allah (celle celaluhu)'ya hamdetmek, Rasulullah Efendimiz (sallallahu aleyhi ve sellem)'e salat-u selam getirmek de şarttır. Bunlarsız hutbe sahih olmaz. Hatibin iki hutbe arasında oturması müstehabdır. Aynı zamanda hatibin abdestli olarak hutbe irad etmesi de sünnettir. Hatibin hutbe esnasında cemaate yüzünü çevirmiş bulunması da sünnet kabul edilmiştir. İki hutbeyi art arda yapmak şarttır. Hatibin hutbe esnasında mü'minler için dua edip af ve mağfiret dile-

652 Mecmau'l Enhur: 1/18

653 Mecmau'l Enhur: 1/168

mesi sünnettir.[654]

Malikiler'e göre: Hutbede Allah (celle celaluhu)'ya hamd etmek, Rasulullah Efendimiz (sallallahu aleyhi ve sellem)'e salat-ü selam getirmek, bir ayet okumak ve takva ile tavsiyede bulunmak vaciptir.[655]

Ayrıca imamın minberde iyilikle emretmesi, kötülükten menetmesinde bir sakınca yoktur.[656]

Konuyla İlgili Diğer Hadis-i Şerifler Ve Tahliller

647 nolu Ebu Hureyre (radıyallahu anh) hadisini aynı zamanda Darekutni, İbn Hibban ve Beyhaki tahric etmişlerdir. Tirmizi onu hasenlemiştir. Ancak hadisin mürsel veya merfu olduğu hakkında görüş ayrılığı vardır.

Bu anlamda İbn Hibban, el-Askeri ve Ebu Davud, Ebu Hureyre (radıyallahu anh)'dan merfuan şunu rivayet etmişlerdir:

Allah (celle celaluhu)'ya hamd ile başlanmayan her matlup olan iş kesik (feyizsiz, bereketsiz)dir."

Buna yakın bir anlatım ve lafızla Taberani el-Kebir'de Ka'b b. Malik'den bir rivayeti nakletmiştir.

Böylece her bakımdan matlup olan hutbeye "el-Hamdulilah" ile başlamanın meşruiyeti kendiliğinden anlaşılmış oluyor.

648 nolu İbn Mes'ud hadisinin isnadında İmran b. Daver Ebu'l-Avam el-Basri bulunuyor. Yahya b. Main ve Nesai'ye göre, bu zat zayıftır. Bununla beraber Buhari onun rivayetiyle istişhadde bulunmuştur. Affan ise onun sika (güvenilir) olduğunu belirtmiştir. İmam Ahmed: "Onun salihü'l-hadis olduğunu umuyorum" demiştir. Ebu Davud ise onun zayıf olduğuna dikkat çekmiştir. İbn Adiy ise, "Onun hadisi yazılabilir" diyerek olumlu bakmıştır.[657]

---

654 Ebu Yahya Zekeriya/Fethu'l-Vehhab: 1/75, 76

655 Mecmau'l Enhur: 1/168. İbn Kudame/El-Muğni: 2/149-156'dan özetlenerek.

656 Sahnun/El-Müdevvenetü'l-Kübra: 1/150

657 Zehebi/Mizanü'l-İ'tidal: 3/236, 6282 nolu İmran. Şevkani/ Neylü'l-Evtar: 3/300

İmam Nevevi ise, Müslim'in şerhinde bu hadisi sahihlemiştir.

649 nolu Cabir hadisi sahihtir. Hutbe esnasında ayakta durmanın meşruiyetine delalet etmektedir. Aynı zamanda iki hutbe arasında bir süre oturmanın da sünnet olduğunu göstermektedir. Bu hadisle çıkarım yapan İmam Şafiî ayakta durup hutbe okumanın vücubuna hüketmiştir. Cumhur ise vacib olmadığını belirtmiştir. Ayrıca İmam Şafiî bu konuda şu hadisle de çıkarım yaparak ictihadını kuvvetlendirmiştir: "Benim nasıl namaz kıldığımı görüyorsanız, öyle namaz kılın." Buradaki emir vücubu gerektirmektedir.

Yine İmam Şafiî bu hadisin iki hutbenin vücubuna delalet ettiğini söylemiştir. Diğer imamlar ise, sadece birinci hutbenin vacip olduğuna kaildirler. Nitekim el-Iraki, Tirmizi'nin şerhinde bu konuya yer verip müctehid imamların görüşlerini açıklamıştır. Cumhur da bu görüştedir.

Hadis diğer yandan hutbede Kur'an'dan bir veya birkaç ayet okumanın ve müslümanlara öğütte bulunmanın meşruiyetine delalet etmektedir. İmam Şafiî öğüt vermenin vacib olduğunu söylemiştir. Diğer bir rivayette, bir ayet okumanın da vücubuna inandığını belirtmiştir. Cumhur ise, bunun vacib olmadığına değinmiştir.

650 nolu Cabir hadisinin isnadındaki ricalin hepsi sıkat (güvenilirler) dir. Bu, hutbede vaaz etmenin, ancak onu kısa tutmanın meşruiyetine delalet etmektedir.

651 nolu Ümmü Hişam hadisi hutbede sadece "Kaf suresinin okunacağına delalet etmemektedir. Zira Rasulullah Efendimiz (sallallahu aleyhi ve sellem)'in diğer kısa sureleri de zaman zaman okuduğu birçok sahih rivayetlerden anlaşılmaktadır. Nitekim İbn Ebi Şeybe'nin Şa'bi'den yaptığı rivayete göre, "Rasulullah Efendimiz (sallallahu aleyhi ve sellem) minbere çıkınca yüzünü cemaate çevirir, sonra es-Selamu aleyküm der ve Allah (celle celaluhu)'ya hamd-u senada bulunur ve bir sure okuduktan sonra otururdu." denilmektedir. Bu da herhangi bir sureyi okumanın meşru olduğunu göstermektedir.

Diğer yandan Nesai'nin Cabir b. Semure (radıyallahu anh)'dan yaptığı rivayete göre: "Rasulullah Efendimiz ayakta durup hutbe irad eder, sonra oturur, sonra kalkıp birkaç ayet okur, Allah'ı anardı." buyurulmaktadır. El-Iraki bu hadisin isnadının sahih olduğunu söylemiştir.[658]

Hadis-i Şeriften Çıkarılan Hükümler

1. Hutbenin farzı bir tesbih, bir tehlil, bir tekbir veya bir tahmidden ibarettir. Bu, İmam Ebu Hanife'nin ictihadıdır.
2. Hutbe, en az bir Teşehhüt miktarı uzun olmalıdır. Bu, imameynin ictihadıdır.
3. Hutbeyi ayakta okumak, taharet üzere bulunmak, iki hutbe olarak düzenlemek, iki hutbe arasında kısa bir süre oturmak, hutbede cemaate yüz çevirmek, cemaatin de hatibe yüz çevirip yönelmesi, iki hutbeyi de aşikâr irad etmek, hutbede ayet okumak, takva ile tavsiyede bulunmak, öğütle ilgili kısa bilgi vermek sünnettir.
4. Bunlar daha çok Hanefiler'in ictihadına göredir.
5. Hutbe vacibtir veya farzdır.
6. Hutbenin rüknü beştir: Allah (celle celaluhu)'ya hamdetmek, Rasulullah Efendimiz (sallallahu aleyhi ve sellem)'e salat-ü selam getirmek, takva ile tavsiyede bulunmak, bir veya birkaç ayet okumak, mü'minler için dua etmek.
7. Bu, Şafiîler'in ictihadına göredir.
8. İmamın minbere çıkınca cemaate selam vermesi sünnettir. Bu da Şafiîler'in ve Hanbeliler'in ictihadıdır.
9. İki hutbeyi ardarda yapmak şarttır. Bu, Hanbeliler'e göredir.
10. Hutbe esnasında konuşmak, başka bir işle meşgul olmak haramdır.

658 Şevkani/Neylü'l-Evtar: 3/304

BAYRAM NAMAZI, ÖNEMİ VE VAKTİ

Müslümanların dini anlamda, cuma dışında iki büyük bayramı vardır: Fıtr ve Adha. Birincisi, Ramazan Bayramına, İkincisi Kurban Bayramına delalet eden isimlerdir.

Bu iki bayramda cumadan farklı şekilde bir kaynaşma, görüşme, selamlaşma, tebrikleşme ve fakirlere yardım elini uzatma; dostları ve yaşlıları ziyaret etme kendini gösterir. Böylece küçüklerin, fakirlerin, muhtaçların daha çok sevindirildiği; büyüklerin daha çok saygı ve ilgiyle ziyaret edildiği bu günlerde şüphesiz ki İslam'ın yüce hikmetleri söz konusudur.

İman ve kültür birliği çerçevesinde kalpler feyiz ve rahmetle dolup taşar; vicdanlar huzura kavuşur; aileler geniş çapta sevgi ve saygı havası içinde kaynaşma ortamı bulur; inanan herkes için bayram huzur, güven, neşe kaynağı olur.

Bunun için bayram günü her Müslüman'ın güzel ve temiz elbisesini giymesi, güzel koku sürünmesi, güzel bir görünüm arz etmesi, daha çok cömert olması ve daha fazla dost ve yakınlarıyla buluşması sünnet kılınmıştır.

Camiye namaza, dostuna ve büyüklerine ziyarete giden mü'minin, -düşman tehlikesi yoksa- silah taşıması mekruhtur.

Mümkün olduğu takdirde camiye yaya gitmek, camiden eve dönerken başka bir yol izlemek, yolda tekbir getirmek de sünnettir.

وَعَنْ جَعْفَرِ بْنِ مُحَمَّدٍ عَنْ أَبِيهِ عَنْ جَدِّهِ رَضِيَ اللهُ تَعَالَى عَنْهُمَا أَنَّ النَّبِيَّ صَلَّى لله عَلَيْهِ وَسَلَّمَ كَانَ يَلْبَسُ بُرْدَ حِبَرَةٍ فِي كُلِّ عِيدٍ.

Cafer b. Muhammed'den, o da babasından, o da dedesinden yaptığı rivayete göre, şöyle demiştir: "Rasulullah Efendimiz (sallallahu aleyhi ve sellem)

her bayramda alaca kumaştan (Yemen mamulü) üstlük giyinirdi."[659] Said b. Cübeyr (radıyallahu anh)'dan yapılan rivayette, adı geçen şöyle demiştir:

"İbn Ömer (radıyallahu anh) ile birlikte Mina'da bulunduğum bir sırada ayağının üzengisine mızrak ucu isabet etmiş ve ayağım üzengiye sıkıştırmıştı. İnip ayağını oradan çektim. Bu olay Haccac'a (Emeviler döneminde zulmüyle isim yapan Haccac) haber verilince gelip İbn Ömer'i ziyaret etti ve şöyle dedi: "Ah kimin sana bu mızrağı vurduğunu bir bilseydik." İbn Ömer (radıyallahu anh) ona: "Bunu sen yaptırdın!" dedi. Haccac: "Nasıl olur?" deyince, İbn Ömer şu cevabı verdi: "Nasıl olmasın ki, silah taşınmayan bir günde silah taşıyorsun ve Harem sınırlarına silah sokuyorsun ki bugüne kadar Hareme silah sokulmadı."[660]

عَنْ عَلِيٍّ عَلَيْهِ السَّلاَمَ وَرَضِيَ اللهُ تَعَالَى عَنْهُ قَالَ مِنَ السُّنَّةِ أَنْ يَخْرُجَ إِلَى الْعِيدِ مَاشِيًا وَأَنْ يَأْكُلَ شَيْئًا قَبْلَ أَنْ يَخْرُجَ.

362 Hz. Ali Efendimiz (radıyallahu anh)'dan yapılan rivayete göre, şöyle dediği nakledilmiştir: "Bayram namazına yaya olarak çıkmak sünnettir. Aynı zamanda (Ramazan Bayramı'nda) sabahleyin camiye gitmeden bir şey yemek de sünnettir."[661]

وَعَنْ أُمِّ عَطِيَّةَ رَضِيَ اللهُ عَنْهَا قَالَتْ أَمَرَنَا رَسُولُ اللهِ صَلَّى اللهُ عَلَيْهِ وسَلَّمَ أَنْ نُخْرِجَهُنَّ فِي الْفِطْرِ وَالْأَضْحَي العَوَاتِقَ وَالْحُيَّضَ وَذَوَاتِ الْخُدُورِ فَأَمَّا الْحُيَّضَ فَيَعْتَزِلْنَ الصَّلاَةَ وَفِي لَفْظٍ اَلْمُصَلَّي وَيَشْهَدْنَ لْخَيْرَ وَدَعْوَةَ الْمُسْلِمِينَ قُلْتُ يَا رَسُولَ اللهِ إِحْدَانَا لاَيَكُونُ لَهَا جِلْبَابٍ قَالَ: لِتُلْبِسْهَا أُخْتُهَا مِنْ جِلْبَابِهَا.

659 Şafiî/El-Ümm. Ahmed: 1/267, 3/99

660 Neylü'l-Evtar: 3/322

661 Tirmizi/Cum'a: 30. İbn Mace/İkamet: 161

Ümmü Atiyye (radıyallahu anh)'dan yapılan rivayete göre, adı geçen şöyle demiştir: "Rasulullah Efendimiz (sallallahu aleyhi ve sellem) bize, fıtr ve azha (Ramazan ve Kurban bayramların) da bakire ve ergenlik çağına yaklaşan kızları, örtü arkasında oturan kadınları, bir de ayhali olanları (mescide doğru) çıkarmamızı emretti. Ancak ayhali olanlar namazdan kendilerini alıkoyuyorlardı. Böylece onlar da (Müslümanlar'ın bayram gününde) hayırlara hazır ve şahit oluyor, Müslümanlar'ın duasına katılıyorlardı.

Bunun üzerine dedim ki: "Ya Rasulallah! Bizden bazısının başörtüsü yoktur." Bunun üzerine Efendimiz (sallallahu aleyhi ve sellem) şöyle buyurdu: "Artık din kardeşi kendi örtüsünden ona örtü verip örtünmesini sağlasın."[662]

وَعَنْ بُرَيْدَةَ رَضِيَ اللهُ عَنْهُ قَالَ كَانَ رَسُولُ اللهِ صَلَّ للهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ لاَ يَغْدُو يَوْمَ الْفِطْرِ حَتَّي يَأْكُلُ وَلاَيَأْكُلَ يَوْمَ الْأَضْحَي حَتَّي يَرْجِعَ.

Büreyde (radıyallahu anh)'dan yapılan rivayete göre, adı geçen diyor ki: "Rasulullah Efendimiz Efendimiz (sallallahu aleyhi ve sellem) Fıtr (Ramazan Bayramı) günü bir şey yemeden sabahleyin (evinden çıkıp mescide) gitmezdi. Azha (kurban bayramı) günü de (namaz kıldırıp) eve dönünceye kadar bir şey yemezdi."[663]

عَنْ أَنَسٍ رَضِيَ اللهُ عَنْهُ قَالَ كَانَ النَّبِيُّ صَلَّى اللهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ لاَيَغْدُو يَوْمَ الْفِطْرِ حَتَّي يَأْكَلَ تَمَرَاتٍ وَيَأْكُلُهُنَّ وِتْراً.

Enes (radıyallahu anh)'dan yapılan rivayete göre, şöyle demiştir: "Rasulullah Efendimiz (sallallahu aleyhi ve sellem) Fıtr (Ramazan Bayramı) günü birkaç hurma yemeden (kalkıp sabah ve bayram namazına) gitmezdi. Aynı zamanda hurmadan da tek sayıya dikkat ederek (yani ya bir, ya üç, ya da beş tane yerdi)."[664]

662 Buhari/İdeyn: 20. Salât: 2. Müslim/İdeyn: 10. Ahmed: 6/409, 5/84. Darimi/Salat: 223

663 İbn Mace. Tirmizi. Müsned-i Ahmed

664 Müsned-i Ahmed: 5/353

İbn Ömer (radıyallahu anh)'dan yapılan rivayete göre, adı geçen demiştir ki: "Rasulullah Efendimiz (sallallahu aleyhi ve sellem), Ebu Bekir (radıyallahu anh) ve Ömer (radıyallahu anh) iki bayram namazını da hutbeden önce kılarlardı."[665]

Cabir b. Semure (radıyallahu anh)'dan yapılan rivayette, demiştir ki: "Rasulullah Efendimiz (sallallahu aleyhi ve sellem)'le birlikte ne bir, ne de iki defa, birçok defa bayram namazı kıldım ki bu namazı ezansız ve ikametsiz kılardı."[666]

Hadis-i Şerifle İlgili Mezheplerin İctihad Ve Yorumları

Hanefiler'e göre: Cuma namazı kimlere farzsa bayram namazı onlara vaciptir. En sahih görüş ve tespit de budur. Cumanın şartları -hutbe dışında- bayram namazı hakkında da aynen geçerlidir. Hutbe ise, bayram namazında sünnettir ve namazdan sonra yerine getirilir.

Fıtr (Ramazan) Bayramında namaza çıkmadan bir şey yemek ve yenilecek şeyin tek sayıda tutulmasına dikkat etmek, dişleri misvaklamak, gusletmek (banyo yapmak), güzel koku sürünmek ve temiz güzel elbise giyinmek müstehabdır.

Camiye gidiş ve dönüş yollarını ayrı olarak kullanmak da tavsiye edilen sünnetler arasında bulunuyor.

Camiye gidip dönerken, fıtr (ramazan) bayramında gizli şekilde, kurban bayramında aşikâr şekilde tekbir getirmek müstehabdır.

Bayram namazının cemaatle kılınması şarttır. Kaçırıldığı takdirde kaza edilmez.[667]

Şafiîler'e göre: Bayram namazı sünnettir; cemaatle kılınır, yalnız başına kılınmaz, ancak imamla birlikte bu namazı kaçıran kimse yine imamla birlikte herhangi bir vakitte kılabilir. Ancak zevaldan önce kılarsa eda, sonra

665 Buhari/İdeyn: 8. Müslim/İdeyn: 8. İbn Mace/İkamet: 155

666 Müslim/İdeyn: 7. Ebu Davud/Salât: 244. Tirmizi/Cum'a: 32. Ahmed: 5/91, 95

667 Mecmau'l Enhur: 1/172, 173. Abdurrahman El-Ceziri/El-Fıkhu ale'l- Mezahibi'l-Erbaa: 1/349

kılarsa kaza olur.[668]

Hanbeliler'e göre: Bayram namazı kitap, sünnet ve icma ile sabit olmuştur. Farz-ı kifayedir; yani mükelleflerden bir kısmının kılmasıyla diğerlerinin üzerinden kalkmış olur. Güneş bir mızrak boyu yükselince vakti girmiş olur.

Bayram namazına gidilirken yolda tekbir getirmek, gitmeden önce gusletmek, temiz güzel elbise giyinmek, güzel koku sürünmek, dişleri misvaklamak (veya fırçalamak), camiye gitmeden önce Fıtr Bayramı ise bir şey yemek; Kurban Bayramı ise bir şey yemeden çıkmak müstehabdır.[669]

Bayram namazının cemaatle kılınması şarttır. Ancak imamla birlikte kaçıranlar, onu diledikleri vakit kılabilirler.[670]

Malikiler'e göre: Bayram namazı sünnettir ve cemaatle kılınması şarttır. Diğer mezheplere göre, müstehab olan şeyler bu mezhebe göre sünnet veya müstehabdır.

Bayram namazına gidilirken yolda tekbir getirilir. Ancak bunu kendisi ve yanındaki duyacak kadar bir sesle söyler. İmam hutbeye çıkınca artık cemaat tekbir getirmez. Aynı zamanda camiden eve dönüldüğünde de tekbir getirilir.[671]

Konuyla İlgili Diğer Hadis-i Şerifler Ve Tahliller

659 nolu Cafer hadisini, İmam Şafiî, şeyhi İbrahim b. Muhammed'den rivayet etmiş; İbrahim de babasından, babası da kendi babasından rivayet etmiştir.

Hafız İbn Hacer, bu rivayette İbrahim'in teferrüd etmediğini ve rivayetinin de mürsel olduğunu belirtmiştir. Taberani de aynı hadisi tahric etmiş-

668 Zekeriya El-Ensari/Minhacü't-Talibin: 21. Abdurrahman El-Ceziri/El-Fıkhu ale'l-Mezahibi'l-Erbaa: 1/349

669 eş-Şerhü'l-Kebir: 2/223. İbn Kudame/El-Muğni: 2/223- 227

670 Abdurrahman El-Ceziri/El-Fıkhu ale'l-Mezahibi'l-Erbaa: 1/349

671 Sahnun/El-Müdevvenetü'l-Kübra: 1/167-169

tir.[672]

Bu babda İbn Huzeyme'nin Cabir (radıyallahu anh)'dan rivayet ettiği bir hadis vardır. Deniliyor ki: "Rasulullah Efendimiz (sallallahu aleyhi ve sellem) her iki bayramda ve bir de cuma günü kırmızı üstlüğünü giyerdi." Bir rivayette o üstlüğün istebrakden olduğu belirtilmiştir. Ancak bu rivayet zayıftır. Zira İbn Ömer (radıyallahu anh)'ın yaptığı rivayete göre: "Babası Ömer (radıyallahu anh) çarşıda satılmakta olan istebrakten mamul bir hülle (entari ve üstlük) buldu ve onu alıp Hz. Peygamber (sallallahu aleyhi ve sellem)'e getirerek şöyle dedi: "Ya Rasulallah! Bunu satın al da bayramda ve bir de heyetler, temsilciler geldiğinde güzelce giyinip kuşan." Bunun üzerine Rasulullah Efendimiz (sallallahu aleyhi ve sellem): "Bu ancak (ahiret gününde) nasibi olmayan kimselerin elbisesidir."[673] buyurdu.

Çünkü "istebrak", kalın atlas kumaştır ki, ekseriya yüzü ipek, tersi pamuk kumaştan imal edilir. Rasulullah Efendimiz (sallallahu aleyhi ve sellem), ipek ve atlası lüks sayıp erkeklere yasaklamıştır.

660 nolu Said hadisi sahihtir. Cuma ve bayram namazlarında, düşman tehlike ve korkusu olmadığı takdirde taşınması yasaktır. Zira böyle günlerde kişinin silah taşıması din kardeşlerine saygısızlık kabul edilir.

661 nolu Hz. Ali hadisini İbn Mace tahric etmiştir. Ancak isnadında el-Hars el-A'ver bulunuyor ki, bu zatın yalancı olduğunda ilim adamlarının ittifakı vardır. Nitekim İmam Nevevi el-Hulasa'da onun "kezzab" çok yalancı olduğuna dikkat çekmiştir. Gerçi rivayet mana yönünden doğrudur, ancak çıkarıma salih değildir.

Bu babda İbn Mace'nin İbn Ömer (radıyallahu anh)'dan yaptığı rivayette, adı geçenin şöyle dediği tespit edilmiştir: "Rasulullah Efendimiz (sallallahu aleyhi ve sellem) bayram namazına yaya olarak çıkar ve yine yaya olarak dönerdi."

Ancak bu hadisin isnadında Abdurrahman b. Abdillah b. Ömer bulu-

672 Şevkani/Neylü'l-Evtar: 3/322

673 Müslim/Libas: 8. Nesai/İdeyn: 5, 50

nuyor ki, Ahmed b. Hanbel onun yalancı olduğunu belirtmiş; Ebu Zer'a, Ebu Hatim ve Nesai onun metruk olduğunu söylemişlerdir, İmam Buhari de: "O, kendisinden rivayet yapılacak ravilerden değildir" diyerek sika olmadığına dikkat çekmiştir.[674]

Ayrıca bu konuda yine İbn Mace'nin Ebu Rafi'den yaptığı bir diğer rivayet vardır. Orada deniliyor ki: "Rasulullah Efendimiz (sallallahu aleyhi ve sellem) bayram namazına yaya olarak gelirdi."

Bu hadisin isnadında Mendel b. Ali ve Muhammed b. Abdillah b. Ebi Rafi' bulunuyor. Mendel hakkında farklı görüş ve tespitler olmuştur: Ahmed b. Hanbel onun zayıf olduğunu söylerken, İbn Main, "Onun rivayetinde beis (sakınca) yoktur" demiştir. Muhammed b. Abdillah hakkında ise Buhari: "O, münkerü'l-hadistir" diyerek tespitini ortaya koymuştur. İbn Main de onun rivayetinin kayda değer olmadığına değinmiştir.[675]

662 nolu Ümmü Atiyye hadisiyle çıkarım yapılmıştır. Bu babda İbn Mace'nin İbn Abbas (radıyallahu anh)'dan yaptığı şu rivayet de vardır: "Rasulullah Efendimiz (sallallahu aleyhi ve sellem) her iki bayramda da kızlarını ve kadınlarını (bayram namazı kılınan yere) çıkarırdı."

Ancak bu rivayetin isnadında Haccac b. Ertat bulunuyor ki, bu zat hakkında farklı görüş ve tespitler ortaya çıkmıştır.

Taberani ise bu konuda sözü edilen rivayete yer vermiştir. Ahmed b. Hanbel ise Cabir'den naklen onun şöyle dediğini rivayet etmiştir: "Rasulullah Efendimiz (sallallahu aleyhi ve sellem) iki bayram (namazın)a çıkar ve ehlini de çıkarırdı." Bu rivayetin de isnadında yine Haccac b. Ertat bulunuyor.

İbn Ebi Şeybe'nin bu konuda Hz. Aişe validemiz (radıyallahu anha)'dan yaptığı bir rivayet söz konusudur ki, el-Iraki onun ricalinin sahih olduğunu belirtmiştir.

---

674 Zehebî / Mîzanü'l-İ'tidal: 2/571-4900 nolu Abdurrahman.

675 Şevkani/Neylü'l-Evtar: 3/325. Zehebi/Mizanü'l-İ'tidal: 4/180, 8757 nolu Mandal.

Böylece Ümmü Atiyye hadisi, bayram namazında kızların ve kadınların -yer müsait olduğu takdirde- camiye gitmelerinde bir sakınca olmadığına, böyle yapmanın meşru olduğuna delalet etmektedir.

663 nolu Büreyde hadisini aynı zamanda İbn Hibban, Darekutni, Hakim ve Beyhaki tahric etmişlerdir. İbn Kattan ise bu hadisi sahihlemiştir.

Böylece Ramazan Bayramı'nda namaza çıkmadan önce bir şey yemek; Kurban bayram'ında ise bir şey yemeden çıkmak sünnettir.

664 nolu Enes hadisini ayrıca İbn Hibban ve Hakim tahric etmişlerdir. Hadis çıkarıma salihtir. O bakımdan Ramazan Bayramı'nda namaza çıkmadan önce tek sayıya riayet ederek birkaç hurma veya tatlı bir şey yemenin meşruiyetine delalet etmektedir.

Bu konuda birkaç sahih rivayet daha vardır. Onları nakletmeye gerek görmüyoruz.

665 nolu İbn Ömer hadisi sahihtir ve çıkarıma salihtir. Aynı zamanda bu babda Buhari'nin Cabir (radıyallahu anh)'dan yaptığı şu rivayet de onu kuvvetlendirmektedir: "Rasulullah Efendimiz (sallallahu aleyhi ve sellem) Fıtr (Ramazan) bayramı günü çıktı ve hutbeden önce namaz kıldırdı."

İbn Abbas (radıyallahu anh) diyor ki: "Bayram namazında Rasulullah Efendimiz (sallallahu aleyhi ve sellem) ile Hz. Ebu Bekir, Ömer ve Osman (radıyallahu anhum) ile hazır bulundum hepsi de hutbeden önce namaz kıldırdılar."[676]

Buhari ve Müslim'in Enes (radıyallahu anh)'dan yaptıkları rivayette de bu konuda Enes şöyle demiştir: Rasulullah Efendimiz (sallallahu aleyhi ve sellem) Kurban Bayramı günü önce namaz kıldırdı, sonra hutbe okudu."

Yine Buhari ve Müslim'in Cündeb'den yaptıkları rivayette, adı geçenin şöyle haber verdiği nakledilmiştir: Rasulullah Efendimiz (sallallahu aleyhi ve sellem) Nahr (Kurban Bayramı) günü önce namaz kıldı, sonra hutbe irad etti, sonra da kurbanını kesti."

676 Buhari/İdeyn: 8. Libas: 56. Nesai/İdeyn: 14. Ahmed: 1/345, 2/39, 4/45.

Bütün bu sahih rivayetlerin, her iki bayramda da hutbeden önce namaz kılmaya ve sonra hutbe okumaya delalet ettiği anlaşılıyor.

666 No'lu Cabir hadisi sahihtir ve birçok şahidi vardır.

Nitekim Bezzar'ın Sa'd b. Ebî Vakkas (radıyallahu anh)'dan yaptığı rivayette, adı geçen şöyle haber vermiştir: "Rasulullah Efendimiz (sallallahu aleyhi ve sellem) bayram namazını ezansız ve ikametsiz kıldı."

Hadis-i Şeriften Çıkarılan Hükümler

1. Bayram günü temiz, güzel elbise giyinmek.
2. Namaza çıkmadan önce gusletmek.
3. Güzel koku sürünüp öylece çıkmak.
4. Camiye giderken ve dönerken tekbir getirmek.
5. Camiye gidip gelirken ayrı yolları tercih etmek.
6. Cuma ve bayram namazına silah taşımadan gitmek.
7. Bayram namazına yaya gidip Ramazan bayramında camiye çıkmadan önce tek sayıda tatlı bir şey yemek.
8. Kurban Bayramı'nda bir şey yemeden camiye gitmek ve ancak namazdan sonra bir şey yemek sünnettir.
9. Aynı zamanda bayram namazları hutbeden önce kılınır.
10. Hutbeden sonra kurban kesilir.
11. Bayram namazları ezansız ve ikametsiz kılınır.
12. Gerek bayramlarda, gerekse sair günlerde erkeklerin ipek ve atlas giyinmesi yasaktır.
13. Bayram namazı ve hutbesi için, yer müsait olduğu takdirde kızların ve kadınların örtünmüş bir halde camiye gitmeleri meşrudur.

BAYRAM NAMAZINDA TEKBİR SAYISI VE YERİ

Bayram namazında diğer farz ve sünnet namazlardan farklı olarak birinci ve ikinci rekatlarda fazladan tekbir getirilir.

Zira Müslümanlar'ın bayram havasına, sosyal kaynaşmaya, aile sevindirmeye, muhtaçlara yardımda bulunmaya; küçüklerin sevilmeye, büyüklerin sayılmaya yöneldiği bir günde, bütün bu fazilet ve mutlulukları yaşamamıza imkan, güç ve kudret veren Cenab-ı Hakk'ın büyüklüğünü dile getirmemiz kadar tabii ne olabilir? O bakımdan bayram namazında fazla olarak birkaç tekbir getirilerek bu duygumuz tam bir inahviyet ve teslimiyet ifadesiyle ortaya koymaktadır.

عَنْ عَمْرِوبْنِ شُعَيْبٍ عَنْ أَبِيهِ عَنْ جَدِّهِ أَنَّ النَّبِيَّ صَلَّ لله عَلَيْهِ وَسَلَّمَ كَبَّرَ فِي عِيدٍ ثِنْتَيْ عَشْرَةَ تَكْبِيرَةً: سَبْعًا فِي الأُولَى وَخَمْسًا فِي الْآخِرَةِ وَلَمْ يُصَلِّ قَبْلَهَا وَلاَبَعْدَه.

Amr b. Şuayb (radıyallahu anh)'dan, o da babasından, dedesinden şöyle rivayet etmiştir: "Rasulullah Efendimiz (sallallahu aleyhi ve sellem) bir bayramda 12 tekbir getirdi: Yedisini birinci rekatta, beşini ikinci rekatta. Ve bayram farzından ne önce, ne de sonra (nafile) namaz kılmadı."[677]

وَعَنْ عُمَرَو بْنِ عَوْفٍ اَلْمُزَنِيِّ رَضِيَ لله عَنْهُ أَنَّ النَّبِيَّ صَلَّي الله عَلَيْهِ وَسَلَّمَ كَبَّرَ فِي العِيد يْنِفِي الْأُولَى سَبْعًا قَبْلَ الْقِرَاءَةِ وَفِي الثَّانِيَةِ خَمْساً قَبْلَ الْقِرَاءَةِ.

Amr b. Avf (radıyallahu anh)'dan yapılan rivayete göre: "Rasulullah Efendimiz Efendimiz (sallallahu aleyhi ve sellem) iki bayram (namazında) da (fazladan)

677 İbn Mace/İkamet: 156. Ahmed : 2/180

tekbir getirdi: Birinci rekatta kıraatten önce yedi, ikinci rekatta kıraatten yine önce beş tekbir.[678]

Rasulullah Efendimiz (sallallahu aleyhi ve sellem) şöyle buyurmuştur: "Fıtr (Ramazan) bayramında kılınan namazda tekbir birinci rekatta yedi defa, ikinci rekatta beş defa getirilir ve kıraat de bu tekbirlerden sonradır."[679]

Hadis-i Şerifle İlgili Mezheplerin İctihad Ve Yorumları

Hanefiler'e göre: Bayram namazında birinci rekatta iftitahtan sonra fazla olarak üç tekbir; ikinci rekatta ise Fatiha ve zamm-ı sureden sonra üç tekbir getirilir.

İmam Ebu Yusuf'a göre: İftitah ve rükûya varış tekbiriyle birlikte beşi birinci, dördü ikinci rekatta olmak üzere dokuz tekbir getirilir. Bunlardan beşi birincide, dördü ikincidedir.[680]

Tekbirlerde eller kaldırılır.[681]

Şafiiler'e göre: Bayram namazında fazla olarak birinci rekatta iftitah duasından sonra yedi tekbir getirilir ve her iki tekbir arasında normal uzunlukta bir ayet okunacak kadar durularak tesbih ve tahmidde bulunulur, ikinci rekatta ise kıraatten sonra beş tekbir getirilir ve bu 12 tekbirde de eller kaldırılır.

Sözünü ettiğimiz fazla tekbirleri getirmek farz değil, sünnettir.[682]

Hanbeliler'e göre: Birinci rekatta ihram tekbiriyle birlikte yedi tekbir; ikinci rekatta beş tekbir getirilir. Birinci rekatta tekbirler, istiftah duasından sonra, kıraatten önce; ikinci rekattaki tekbirler ise kıraatten sonra getirilir.

Fazla tekbirler getirilirken elleri kaldırmak müstehabdır. Böylece bay-

678 İbn Mace/İkamet: 156, 157. Darimi/Salat:22. Ahmed: 16/65, 70

679 Darekutni. Ebu Davud/İdeyn.

680 Kasani/Bedayiu's-Sanayi': 1/277

681 Mecmau'l Enhur: 1/74

682 el-Gamravi/Siracu'l-Vehhac Şerhun Ala Metni Minhac: 95

ram namazında fazla olarak getirilen tekbirlerin sayısı 11'dir.[683]

Malikiler'e göre: Birinci rekatta fazla olarak ihram tekbirinden sonra, kıraatten önce altı; ikinci rekatta kıyam tekbirinden sonra, kıraatten önce beş tekbir getirilir ve bunlar sünnettir. Tekbirler aşikâr olarak getirilir.[684]

Konuyla İlgili Diğer Hadis-i Şerifler Ve Tahliller

677 nolu Amr hadisinin isnadının sahih olduğunu Iraki belirtmiştir. Tirmizi de onu sahihlemiş ve bu hususta Buhari'den nakilde bulunmuştur.

Amr hadisi, bayramda fazla olarak getirilen tekbirlerin 12 olduğuna ve bayram namazından önce ve sonra nafile namazın meşru olmadığına delalet etmektedir.

678 nolu Amr b. Avf hadisini aynı zamanda Darekutni, İbn Adiy ve Beyhaki tahric etmişlerdir. İsnadında ise, Kesir (veya Küseyr) bin Abdillah bin Amr, bin Avf bulunuyor ki, İmam Şafiî ile Ebu Davud bu zat hakkında şöyle demişlerdir: "O, yalan konusunda rükünlerden bir rükündür." İbn Hibban da "onun mevzu bir nüshası vardır" diyerek hadis uydurduğunu belirtmiştir.[685]

İbn Main onun kayda değer bir kişi olmadığına dikkat çekmiş, Darekutni onun metruk olduğunu söylemiştir. Nesai: "O sika (güvenilir) değildir" diyerek görüşünü ortaya koymuştur.[686]

Tirmizi onun bu hadisini hasenlemişse de ilim adamları bunu yeterli kabul etmemişler ve belki de onun hadisinin birtakım şevahidini dikkate alarak "hasen" demiş olabileceğine değinmişlerdir.

Bu babda bir diğer hadisin rivayeti de, Rasulullah Efendimiz (sallallahu aleyhi ve sellem)'in müezzini Sa'd el-Müezzin'den yapılmıştır ki, o, Rasulullah

683 Şemsüddin/eş-Şerhü'l-Kebir: 2/238. İbn Kudame/el-Muğni: 2(237-239

684 Abdurrahman El-Ceziri/el-Fıkhu ale'l-Mezahibi'l- Erbaa: 1/348

685 Şevkani/Neylü'l-Evtar: 3/338

686 Zehebi/Mizanü'l-İ'tidal: 3/407, 6943 nolu Kesîr.

Efendimiz (sallallahu aleyhi ve sellem)'in şöyle namaz kıldığını haber vermiştir: "Bayram namazında birinci rekatta kıraatten önce yedi, ikinci rekatta kıraatten yine önce beş tekbir getirirdi."[687]

İbn Mace'nin rivayet ettiği bu hadisin isnadında, Iraki'ye göre zaaf vardır. O bakımdan çıkarıma salih görülmemiştir.

Bu konuda bir diğer hadisi, Hafız Bezzar, Abdurrahman b. Avf (radıyallahu anh)'dan şöyle rivayet etmiştir: "Rasulullah Efendimiz (sallallahu aleyhi ve sellem)'in, iki bayram namazında ucu sivri bir değnek çıkartılarak (sütre olarak) önüne dikilirdi ve bu namaz kılıncaya kadar öyle kalırdı. Rasulullah Efendimiz (sallallahu aleyhi ve sellem) bayram namazında 13 tekbir getirirdi. Hz. Ebu Bekir ve Ömer de öyle yaptılar."

Bu hadisin isnadında Hasan el-Beceli bulunuyor ki bu zatın linü'l -hadis, yani yumuşak olup zayıf olmayan ama ona yakın olan hadis rivayet ettiği söylenir. Darekutni bunun irsalini sahihlemiştir.

Taberani ise el-Kebir'de İbn Abbas (radıyallahu anh)'dan şu hadisi nakletmiştir: "Rasulullah Efendimiz (sallallahu aleyhi ve sellem) iki bayram namazında da 12 tekbir getirirdi: Birinci rekatta yedi, ikinci rekatta ise beş."

Bunun isnadında Süleyman b. Erkam bulunuyor ki, bu zat zayıftır.[688] Ahmed b. Hanbel, "ondan rivayet yapılmaz" demiştir. İbn Main onun bir şey olmadığını belirtmiş; Ebu Davud ile Darekutni onun metruku'l-hadis olduğuna dikkat çekmişlerdir.[689]

Yine bu babda bir diğer hadisi Bezzar ve Darekutni İbn Ömer (radıyallahu anh)'dan nakletmişlerdir: "İki bayramdaki tekbirler birinci rekatta yedi, ikinci rekatta beştir."

Bu hadisin isnadında Ferec b. Fezale bulunuyor. Ahmed b. Hanbel'e göre bu zat sika (güvenilir) dir. Buhari ile Müslim onun münkerü'l-hadis ol-

687 İbn Mâce/İdeyn

688 Şevkani/Neylü'l-Evtar: 3/339

689 Zehebi/Mizanü'l-İ'tidal: 2/196, 3427 nolu Süleyman.

duğunu belirtmişlerdir.

Bu konuda daha altı kadar rivayet nakledilmiştir ki, çoğu zayıftır.

Hadis-i Şeriften Çıkarılan Hükümler

1. Bayram namazında fazladan tekbir getirmek meşrudur.
2. Ebu Hanife'ye göre, fazla olarak altı tekbir, Ebu Yusuf'a göre, dokuz tekbir getirilir.
3. İmam Şafiî ve İmam Ahmed b. Hanbel'e göre, 12 tekbir getirilir.
4. İmam Malik'e göre 11 tekbir getirilir.
5. Tekbirleri getirmek farz değil sünnettir.
6. Tekbirlerde eller kaldırılır.
7. Tekbirler arasında tesbih ve tahmidde bulunmak müstehabdır.
8. Tekbirler aşikâr olarak getirilir.

BAYRAM NAMAZINDAN ÖNCE VE SONRA NAFİLE KILINIR MI ?

Bilindiği gibi, her farz namazla birlikte, özellikle çoğunda farzdan önce sünnet namaz meşru kılınmıştır. Bayram namazı her ne kadar farz değilse de, bazı müctehidlere göre vacibtir.

Ancak bu hususta rivayetleri farklı hükümler ifade etmesinden dolayı müctehid imamların da farklı tespit ve yorumları ortaya çıkmıştır.

عَنْ اِبْنِ عَبَّاسٍ رَضِيَ اللهُ عَنْهُمَا اَنَّهُ خَرَجَ النَّبِيُّ صَلَّي اللهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ يَوْمَ عِيدٍ فَصَلَّي رَكْعَتَيْنِ لَمْ يُصَلِّ قَبْلَهُمَا وَلاَبَعْدَهُمَا.

İbn Abbas (radıyallahu anh)'dan yapılan rivayette, adı geçen diyor ki: "Rasulullah Efendimiz (sallallahu aleyhi ve sellem) bayram günü (evinden) çıktı ve iki rekat bayram namazı kıldı. Bu namazdan ne önce, ne de sonra (nafile) kılmadı."[690]

وَعَنِ ابْنِ عُمَرَ رَضِيَ اللهُ عَنْهُمَا أَنَّهُ خَرَجَ يَوْمَ عِيدٍ فَلَمْ يُصَلِّ قَبْلَهَا وَلاَبَعْدَهَا وَذَكَرَ أَنَّ النَّبِيَّ صَلَّي اللهُ عليه وَسَلَّمَ فَعَلَهُ.

İbn Ömer (radıyallahu anh)'dan yapılan rivayete göre, adı geçen bayram günü (evinden) çıkıp (mescide gitti, bayram namazını kıldı). Ancak ne bundan önce, ne de sonra nafile kıldığı görülmedi. O, Rasulullah Efendimiz (sallallahu aleyhi ve sellem)'in de böyle yaptığını hatırlattı."[691]

690 Ebu Davud. Nesai. İbn Mace. Buhari/Zekat: 21. Libas: 57 59. Ahmed: 1/345, 355

691 Tirmizi. Musned-i Ahmed: 2/57

وَعَنْ أَبِي سَعِيدٍ رَضِيَ اللهُ عَنْهُ عَنِ النَّبِيِّ صَلَّى اللهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ أَنَّهُ كَانَ لاَ يُصَلِّي قَبْلَ الْعِيدِ شَيْئًا فَإِذَا رَجَعَ إِلَى مَنْزِلِهِ صَلَّى رَكْعَتَيْنِ.

Ebu Said (radıyallahu anh)'dan yapılan rivayete göre: "Rasulullah Efendimiz (sallallahu aleyhi ve sellem) bayram namazından önce hiçbir şey kılmazdı. Ancak namazı kılıp evine dönünce iki rekat (nafile) kılardı."[692]

Ayrıca Buhari bu babda şunu nakletmiştir: "Bayram namazından önce nafile kılmak mekruhtur."[693]

Hadis-i Şerifle İlgili Mezheplerin İctihad Ve Yorumları

Hanefiler'e göre: Bayram namazından, yani hutbe okunduktan sonra nafile namaz kılmak müstehabdır. Hanefiler bu hususta daha çok Hz. Ali Efendimiz (radıyallahu anh)'dan yapılan rivayetle çıkarım yapıp onunla ilgili birtakım şahitleri de dikkate almışlardır.[694]

Böylece bayram namazından önce evde veya camide, bayram, namazından sonra ise camide nafile namaz kılmak mekruhtur. Zira Rasulullah Efendimiz (sallallahu aleyhi ve sellem)'in sadece namazdan sonra evine döndüğünde iki rekat nafile kıldığı bilinmektedir.[695]

Şafiîler'e göre: İmamdan başkasına bayram namazından önce nafile kılmak mekruh değildir. İmama ise, hem namazdan önce, hem de sonra mekruhtur.[696]

Hanbeliler'e göre: Bayram namazından önce ve sonra hem imamın, hem de ona uyanların -ister camide, isterse evde olsun- nafile kılmaları mekruhtur.

---

692 İbn Mace/İkamet: 160

693 Buhari/İdeyn: 26

694 Kasani/Bedayiu's-Sanayi': 1/280

695 Mecmau'l Enhur: 1/173

696 Yahya Zekeriya Ensari/Fethü'l-Vahhab: 1/84

Bu, aynı zamanda İbn Abbas ve İbn Ömer (radıyallahu anhuma)'nın da mezhebidir.

Malikiler'e göre: Bayram namazından ne önce, ne de sonra musalla (açık hava namazgah) da nafile kılınmaz. Cami ve mescidde ise, İmam Malik'ten iki rivayet nakledilmiştir. Ancak namazdan sonra eve dönüldüğünde nafile kılmakta bir sakınca yoktur.[697]

Konuyla İlgili Diğer Hadis-i Şerifler Ve Tahliller

690 nolu İbn Abbas hadisi sahihtir ve delil olarak gösterilmeye elverişlidir.

Tirmizi ile İbn Mace bu hadisi şu fazlalıkla nakletmişlerdir: "Bayram namazından (ve hutbesinden) sonra Rasulullah Efendimiz (sallallahu aleyhi ve sellem) kadınların bulunduğu kısma gelerek -ki Bilal da onlarla birlikte bulunuyordu- sadaka vermelerini emretti. Bunun üzerine kadınlar yüzüklerini ve gerdanlıklarını çıkarıp tasaddukta bulundular."

691 nolu İbn Ömer hadisini aynı zamanda Hakim tahric etmiştir ve o da diğeri gibi sahihtir. Nitekim Tirmizi de bunu sahihlemiştir.

Aynı hadisi Taberani başka bir tarikle nakletmiştir. Ancak isnadında Cabir el-Cu'fi bulunuyor ki, bu zat metruk kabul edilmiştir.

692 nolu Ebu Said hadisini Hakim tahric etmiş ve sahihlemiştir. Ancak isnadında Abdullah b. Mubammed b. Akil bulunuyor ki, bu zat hakkında birtakım şeyler söylenmiştir: İbn Main onun zayıf olduğunu, İbn Huzeyme, "Onun hadisi delil sayılmaz." demiştir.[698]

Bu babda İbn Mace'nin Abdullah b. Amr (radıyallahu anh)'dan, Bezzar'ın Ali ve İbn Abbas (radıyallahu anhuma)'dan yaptıkları şu rivayet bulunuyor: "Amr b. Hurays diyor ki: "Ali b. Ebi Talib (radıyallahu anh) ile birlikte bir bayram günü çıkmış bulunuyorduk. Bir grup insan ondan bayram namazından önce ve

697 İbn Kudame/El-Muğni: 2/247. Sahnun/el- Müdevvenetü'l-Kübra: 1/169, 170

698 Zehebi/Mizanü'l-İ'tidal: 2/484, 4536 nolu Abdullah. Şevkani/Neylü'l-Evtar: 3/342

sonra nafile namazdan sordular. Hz. Ali Efendimiz (radıyallahu anh) onlara bu hususta bir cevap vermedi. Az sonra bir başka grup gelip aynı şeyden sordu, onlara da cevap vermedi. Sonra namaz kılınacak yere vardık ve cemaate namaz kıldırdı; yedi ve beş defa tekbir getirdikten sonra hutbe irad etti ve sonra da (minberden) inip bineğine bindi. Orada bulunanlar: "Ya Emirel-Mü'minin! Bunlar namaz kılan topluluktur (onlara bir cevap vermedin)" dediler. O da şöyle buyurdu: "Sizin benden sorduğunuz sünnet namazı ben de yapmayı ummadım. Rasulullah Efendimiz (sallallahu aleyhi ve sellem) bayram namazından ne önce, ne de sonra namaz kılmıştır. Artık isteyen kılar, isteyen terkeder. İster misiniz namaz kılan bir cemaati menedip, namaz kılan bir kulu ondan meneden durumuna mı düşeyim!"

el-Iraki: "Bu rivayetin isnadında İbrahim b. Muhammed b. Numan el-Cu'fi bulunuyor ki ben onun durumuna tam vakıf değilim. Ama geri kalan ricalinin hepsi sahihtir, demiştir."[699]

Böylece Hz. Ali Efendimiz (radıyallahu anh), bayram namazından önce ve sonra namaz kılanlara "kılmayın" demeyi uygun görmediğini belirtmiş oluyor. O günlerde konunun yanlış anlaşılır endişesiyle böyle bir düşünceye sahip olması ihtimallerden biridir.

Taberani'nin el-Kebir'de İbn Mes'ud (radıyallahu anh)'dan yaptığı bir rivayet bulunuyor: "Bayram günü imam henüz çıkmadan namaz kılmak sünnetten sayılmamıştır."

Bunun ricalinin hepsi sika (güvenilir) dir.

Bu konuda yine Taberani'nin el-Kebir'de Ka'b b. Ucre (radıyallahu anh)'dan yaptığı bir rivayette, adı geçen sahabinin oğlu Abdulmelik diyor ki: "Ka'b b. Ucre (radıyallahu anh) ile birlikte bayram namazının kılındığı yere gittik. İmam gelinceye kadar o oturdu, namaz kılmadı, imam namaz kıldırıp ayrılınca camidekiler de bir dizi halinde ayrılmaya başladı. Ben: "Bunları görmüyor musun?" dedim. O bana şöyle cevap verdi: "Bu bid'attir ve sünneti terktir."

699 Şevkani/Neylü'l-Evtar: 3/342

El-Iraki bu rivayetin isnadının ceyyid olduğunu belirtmiştir.

Bununla beraber yine Taberani el-Kebir'de İbn Ebi Evfa (radıyallahu anh)'dan yaptığı rivayetle, bayram namazından önce ve sonra nafile (sünnet) namaz olmadığını belirtmeye çalışmıştır ki, o rivayet şöyledir: "Rasulullah Efendimiz (sallallahu aleyhi ve sellem) bayram namazından önce de, sonra da (nafile) namaz kalmamıştır."

Ancak yapılan ciddi araştırma ile bu rivayetin isnadında Kaid Ebu'l-Verka' bulunuyor ki, bu zat metrûkû'l-hadistir.[700]

Böylece rivayetlerin hepsini biraraya getirdiğimiz zaman, bayram namazından önce ve sonra sünnet namaz olmadığı ağırlık kazanır. Nitekim İbn Abbas ve İbn Ömer'in de mezhebi budur.

Hadis-i Şeriften Çıkarılan Hükümler

1. Bayram namazından önce ve sonra sünnet namaz yoktur.
2. Hanefi imamlarından bir kısmına göre, bayram namazından sonra evine dönen kimsenin nafile olarak iki rekat namaz kılması müstehabtır. İmam Malik de aynı görüştedir.
3. Şafiî imamlarına göre, bayram namazından önce cemaatin nafile kılmasında bir sakınca yoktur. İmamın kılması ise mekruhtur.

700 Şevkani/Neylü'l-Evtar: 3/342

BAYRAM HUTBESİ VE HÜKÜMLERİ

Gerek cuma, gerekse bayram günlerinde hatibin minberden müminlere seslenmesinin ayrı bir yeri ve önemi vardır. Zira dindarlık daha çok öğüt, vaat ve tavsiyeyle kalplerde yer eder ve güçlü hatiplerin, uzman ilim adamlarının hutbe, vaaz ve konferanslarıyla ruhlar üzerinde olumlu tesirler uyandırır.

Şüphesiz nesli dini ahlak potasında şekillendiren, kitleyi doğruya yönelten, katı kalpleri yumuşatıp incelten, kötü niyet ve fena düşünceleri gideren dini, ahlaki konuşmalardır. Tabii bu konuşmayı beceren, bilgi dağarcığı dolu olan kişiler yüklendiği takdirde öyledir.

Bunun için Rasulullah Efendimiz (sallallahu aleyhi ve sellem) ihtiyaç hissedildikçe konuşur; ancak konuşmasını bıkkınlık vermeyecek, tesirini kaybetmeyecek çizgide tutardı, az konuşup çok şey öğretmeye özen gösterirdi. Cuma ve bayram hutbelerini kısa, fakat kapsamlı ve tesirli tutar; kalp ve kafalara çok ustaca işlemeye bilhassa dikkat ederdi.

Böylece Rasulullah Efendimiz (sallallahu aleyhi ve sellem) hutbeyi birtakım kurallara bağlayıp onu gelişigüzellikten, başıboşluktan kurtarmış ve kendisinden sonraki hatiplere sağlam, tesirli misal ve kıstaslar emanet etmiştir.

عَنْ أَبِي سَعِيدٍ رَضِيَ اللهُ عَنْهُ قال كَانَ النَّبِيَّ صَلَّى اللهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ يَخْرُجُ يَوْمَ الْفِطْرِ وَالْأَضْحَي إِلَي الْمُصَلَّي وَأَوَّلُ شَيْءٍ يَبْدَأُ بِهِ الصَّلَاةُ ثُمَّ يَنْصَرِفُ فَيَقُومُ مُقَابِلَ لنَّاسِ وَالنَّاسُ جُلُوسٌ عَلَي صُفُوفِهِمْ فَيَعِظُهُمْ وَيُوَصِّيهِمْ وَيَأْمُرُهُمْ وَإِنْ كَانَ يُرِيدُ أَنْ يَقْطَعَ بَعْثاً أَوْ يَأْمُرَ بِشَيْءٍ أَمَرَ بِهِ ثُمَّ يَنْصَرِفُ.

Ebu Said (radıyallahu anh)'dan yapılan rivayette, adı geçen diyor ki: Rasulullah Efendimiz (sallallahu aleyhi ve sellem) Fıtr ve Adha (Ramazan ve Kurban Bayramı) günü namaz kılınacak yere çıkar ve orada ilk yaptığı şey, namaza başlamak olurdu. Namazı bitirince, ayağa kalkıp cemaate döner -ki cemaat de kendi saflarında oturmuş halde bulunurlardı- onlara vaaz eder, tavsiyelerde bulunur ve birtakım emirler verirdi: Bir taifeyi görevli olarak bir yere göndermeyi veya başka bir şeyi emretmeyi dilediği zaman onunla emreder ve ayrılırdı."[701]

وَعَنْ طَارِقِ بْنِ شِهَابٍ رَضِيَ اللهُ عَنْهُ قَالَ أَخْرَجَ مَرْوَانُ الْمِنْبَرَ فِي يَوْمِ عِيدٍ فَبَدَأَ بِالْخُطْبَةِ قَبْلَ الصَّلَاةِ فَقَامَ رَجُلٌ فَقَالَ: يَا مَرْوَانُ خَالَفْتَ السُّنَّةَ أَخْرَجْتَ الْمِنْبَرَ فِي يَوْمِ عِيدٍ وَلَمْ يَكُنْ يُخْرَجُ فِيهِ وَبَدَأْتَ بِالْخُطْبَةِ قَبْلَ الصَّلَاةِ فَقَالَ أَبُو سَعِيدٍ أَمَّا هَذَا فَقَدْ أَدَى مَا عَلَيْهِ سَمِعْتُ رَسُولَ اللهِ صَلَّى اللهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ يَقُولُ: كَمَنْ رَأَي مُنْكَرًا فَإِنْ اِسْتَطَاعَ أَنْ يُغَيِّرَهُ فَلْيُغَيِّرْهُ بِيَدِهِ فَإِنْ لَمْ يَسْتَطِعْ فَبِلِسَانِهِ فَإِنْ لَمْ يَسْتَطِعْ فَبِقَلْبِهِ وَذَلِكَ أَضْعَفُ لْإِمَانِ.

Tarık b. Şihab (radıyallahu anh)'dan yapılan rivayette, adı geçenin şöyle dediği belirtilmiştir: "Mervan bir bayram günü minbere çıktı, henüz bayram namazını kıldırmadan hutbeye başladı. Bunun üzerine cemaatten bir adam kalkıp şöyle dedi: "Ya Mervan! Sünnete muhalefet ettin, bayram günü minberi (dışarı) çıkarttın ki o çıkarılmazdı; aynı zamanda namazdan önce hutbeye başladın."

Ebu Said diyor ki: "Şüphesiz o adam kendine düşeni yaptı. Çünkü Rasulullah Efendimiz (sallallahu aleyhi ve sellem)'in şöyle buyurduğunu işittim:

"Sizden kim bir münker (sünnet ve kitap dışı bir olay) görürse, gücü

701 Buhari/İdeyn: 6, Zekat: 44. Nesai/İdeyn: 20

yetiyorsa onu eliyle gidersin; buna gücü yetmiyorsa diliyle onu değiştirmeye çalışsın. Ona da gücü yetmiyorsa, kalbiyle giderme (yollarını araştırsın ve tiksinsin) ki bu imanın en zayıf yanıdır."[702]

وَعَنْ جَابِرٍ رَضِيَ اللهُ عَنْهُ قَالَ شَهِدْتُ مَعَ النَّبِيِّ صَلَّي اللهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ يَوْمَ الْعِيدِ فَبَدَأَ بِالصَّلاَةِ قَبْلَ الْخُطْبَةِ بِغَيْرِ أَذَانٍ وَلاَ إِقَامَةٍ ثُمَّ قَامَ مُتَوَكِّئًا عَلَي بِلاَلٍ فَأَمَرَ بِتَقْوَي اللهِ وَحَثَّ عَلَي الطَّاعَةِ وَوَعَظَ النَّاسَ وَذَكَّرَهُمْ ثُمَّ مَضَي حَتَّي أَتَي النِّسَاءَ فَوَعَظَهُنَّ وَذَكَّرَهُنَّ.

Cabir (radıyallahu anh)'dan yapılan rivayette, diyor ki:

"Bayram günü Rasulullah Efendimiz (sallallahu aleyhi ve sellem) ile birlikte hazır bulundum. Hutbeden önce, ezansız ve ikametsiz olarak namaza başladı. Sonra Bilal'e dayanarak kalktı, Allah (celle celaluhu)'dan korkmayı emretti, O'na taat-ü ibadette bulunmaya teşvikte bulundu; cemaate vaaz edip birtakım öğütlerde ve hatırlatmalarda bulundu. Sonra yürüyüp kadınların bulunduğu kısma geldi, onlara da vaaz edip, öğüt ve hatırlatmalarda bulundu."[703]

Sa'd el-Müezzin (radıyallahu anh) diyor ki: "Rasulullah Efendimiz (sallallahu aleyhi ve sellem) hutbenin bölüm ve kısımlarında tekbir getirir ve iki bayram hutbesinde tekbir getirmeyi çoğaltırdı."[704]

وَعَنْ عُبَيْدِ اللهِ بْنِ عَبْدِ اللهِ بْنِ عُتْبَةَ رَضِيَ للهُ عَنْهُ قَالَ السُّنَّةُ أَنْ يَخْطُبَ الإِمَامُ فِي العِيدَيْنِ خُطْبَتَيْنِ يَفْصِلُ بَيْنَهُمَا بِجُلُوسٍ.

702 Ebu Davud/Salât: 242. İbn Mace/Fiten: 20. Ahmed: 3/10, 52

703 Buhari/İdeyn: 7,19. Müslim/İdeyn: 3, 4. Ebu Davud/Salât: 242. Nesai/ İdeyn: 19. Darimi/Salât: 224. Ahmed: 3/296, 318

704 İbn Mace/İkamet: 158

Ubeydullah b. Abdillah b. Utbe (radıyallahu anh)'dan yapılan rivayette, diyor ki: "İmamın bayram gününde iki hutbe okuması ve aralarında bir süre oturması sünnettir."[705]

Ata'dan, o da Abdullah b. Saib (radıyallahu anh)'dan rivayet etmiştir. Adı geçen şöyle demiştir: "Rasulullah Efendimiz (sallallahu aleyhi ve sellem) ile birlikte bayram namazına hazır oldum. Namazı kılıp tamamlayınca, buyurdu ki:

"Şüphesiz biz hutbe okuruz; artık hutbe için oturup (dinlemek) isteyen otursun; gitmek isteyen de gitsin."[706]

Hadis-i Şerifle İlgili Mezheplerin İctihad Ve Yorumları

Hanefiler'e göre: Bayram namazından sonra iki hutbe ardarda irad edilir. Birinci hutbeye peşpeşe dokuz tekbir getirilerek başlanır; ikinci hutbe ise yedi tekbir getirilerek yerine getirilir. Bu tekbirleri getirmenin müstehab olduğunu el-Bahr sahibi kendi eserinde belirtmiştir. Mücteba'da ise "Bayram hutbesinde 14 tekbir getirmek sünnettir" denilmiştir. Bayram hutbesinde daha çok günün önemi üzerinde durulur. Fıtr Bayramı ise, fitre konusu da işlenir. Kurban Bayramı ise, kurban kesmek hakkında aydınlatıcı bilgi verilir.[707]

Şafiîler'e göre: Bayramlarda erkan ve sünnetleriyle cuma hutbesi gibi hutbe okunur. Ramazan Bayramı'nda fitreyle ilgili bilgi verilir; Kurban Bayramı'nda ise, kurban hakkında bilgi verilerek cemaat aydınlatılır.

Birinci hutbeye dokuz, ikinci hutbeye yedi tekbir ile başlamak sünnettir.[708]

Hanbeliler'e göre: Bayram namazından sonra iki hutbe okumak meşrudur. Birinci hutbeye dokuz, ikinciye yedi tekbir ile başlanır. Ramazan

---

705 İmam Şafiî/el-Ümm.

706 Ebu Davud/Udhiye: 7. Edeb: 112, 155. Nesai/Dahaya: 4. İbn Mace/Edahî: 12. Cihad: 13. Darimi/Salat: 224. Ahmed: 3/2

707 Mecmau'l Enhur: 1/174

708 Ebu Yahya Zekeriya/Fethü'l-Vahhab bi Şerhi Menheci't-Tullab: 1/83

Bayramı'nda fitre konusu işlenir, sadakanın öneminden bahsedilir. Kurban Bayramı'nda kurban hakkında bilgi verilir.

Her iki hutbe de sünnettir. Hutbelere hazır olmak vacib olmadığı gibi, dinlemek de vacib değildir. Vakti müsait olanların oturup dinlemesi müstehabdır.[709]

Malikiler'e göre: Bayram hutbesi cuma hutbesine benzer. Hatip minbere çıkınca az oturup öylece birinci hutbeye başlar.[710]

Bayram hutbesi sünnettir, İmam Malik'e göre, menduptur. Aynı zamanda namazdan sonra yerine getirilir. Cuma hutbesine hamd ile başlanırken, bayram hutbesine tekbir ile başlanır.[711]

Konuyla İlgili Diğer Hadis-i Şerifler Ve Tahliller

701 nolu Ebu Said hadisi sahihtir. Hutbede vaaz edip öğütte ve tavsiyede bulunmanın istihbabına delalet etmektedir. Aynı zamanda hutbenin namazdan sonra yerine getirilmesinin sünnet olduğuna delalet etmektedir.

702 nolu Tarık rivayeti, emr-i bi'l-ma'rufun ve nehy-i ani'l- münkerin el ile olmadığı takdirde dil ile yapılmasının meşruiyetine delalet etmektedir.

703 nolu Cabir hadisi, namazın hutbeden önce kılınmasına ve aynı zamanda bayram namazının ezansız, ikametsiz kılınmasına delalet etmektedir. Ayrıca hutbede öğüt, tavsiye ve vaazda bulunmanın müstehab olduğunu göstermekte; diğer yandan bayram günü kadınlara da vaaz-u nasihatte bulunmanın müstehab olduğu anlaşılmaktadır.

704 nolu Sa'd hadisinin isnadında Abdurrahman b. Sa'd b. Ammar bulunuyor ki bu zat zayıftır.

Ancak Beyhaki bu hadisi kuvvetlendirir anlamda Ubeydullah b. Abdillah b. Utbe'den şunu rivayet etmiştir: "Birinci hutbeye ardarda olmak üzere

709 İbn Kudame/El-Muğni ve eş-Şerhü'l-Kebir: 2/243-246

710 Sahnun/El-Müdevvenetü'l-Kübra: 1/150

711 Abdurrahman El-Ceziri/el-Fıkhu ale'l-Mezahibi'l-Erbaa: 1/353, 354

dokuz, ikinci hutbeye yedi tekbir ile başlamak sünnettir."

705 nolu Şafiî hadisi ise, bayramda, aralarında oturmak üzere iki hutbenin meşruiyetine delalet etmekte ve bunun sünnet olduğu anlaşılmaktadır.

706 nolu Ata' hadisi mürseldir; yani senedinden bir sahabi düşmüştür. Ebu Davud da aynı tespitte bulunmuştur. Böylece bayram hutbesinin sünnet olduğuna delalet etmektedir.

Hadis-i Şeriften Çıkarılan Hükümler

1. Bayram hutbesi dört mezhebe göre sünnettir.
2. Bayram hutbesi, bayram namazından sonra yerine getirilir.
3. Hutbelere genellikle hamd ile başlandığı halde, bayram hutbelerine tekbir ile başlamak sünnet veya müstehabdır.
4. Birinci hutbeye dokuz, ikinci hutbeye yedi tekbir ile başlamak müstehabdır.
5. Tekbirler dışında bayram hutbesiyle cuma hutbesi arasında erkan ve sünnet bakımından fark yoktur.
6. Ramazan Bayramı'nda sadaka konusunu işlemek müstehabdır. Fitrenin özellikleri ve yararları, aynı zamanda nisbeti üzerinde de durulur.
7. Kurban Bayram'ında daha çok kurbanlık hayvanlardan, onların kesilmesinden, dağıtılmasından bahsedilmesi müstehabdır.
8. Bayram hutbesi farz ve vacip olmadığından cemaatin onu dinlemek üzere camide oturup beklemesi gerekmemektedir. Oturup dinleyen me'cur olur, işi olan kimsenin de çıkıp gitmesinde bir sakınca yoktur. Müctehidlerden bir kısmına göre, terkinde kerahet vardır.
9. Bayram hutbesinde imam minbere çıkınca ezan okunmaz. Ancak imamın hutbeye başlamadan az bir süre oturup öylece ayağa kalkması müstehaptır.

TEŞRİK GÜNLERİ

Kurban bayramının ikinci, üçüncü ve dördüncü günlerine "Eyyam-ı Teşrik" denilir. Teşrik sözlükte: Eti doğrayıp güneşte kurutmak demektir. Kurban bayramında sıcak bölgelerde kesilen hayvanların eti güneşte kurutularak korunduğu için, sözü edilen üç güne bu isim verilmiştir.

Teşrik genellikle yeme, içme ve meşru şekilde eğlenme günleri olduğundan, sözü edilen üç günde oruç tutmak haram kılınmıştır.

Teşrik günlerinde farz namazları müteakip getirilen tekbirin vacip veya sünnet olduğu ihtilaflıdır.

وَعَنْ نُبَيْشَةَ الْهُذَلِيِّ رَضِيَ اللهُ عَنْهُ قَالَ: قَالَ رَسُولَ اللهِ صَلَّى اللهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ: أَيَّامُ التَّشْرِيقِ أَيَّامُ أَكْلٍ وَشُرْبٍ وَذِكْرِاللهِ عَزَّ وَجَلَّ

Nübeyşe el-Hüzeli (radıyallahu anh)'dan yapılan rivayette, Rasulullah Efendimiz (sallallahu aleyhi ve sellem)'in şöyle buyurduğu bildirilmiştir: "Teşrik günleri, yeme, içme Aziz, Celil olan Allah'ı anma günleridir."[712]

وَقَالَ اِبْنُ عَبَّاسٍ وَاذْكُرُوا اللهَ فِي أَيَّامٍ مَعْلُومَاتٍ أَيَّامِ الْعَشْرِ وَالْأَيَّامُ الْمَعْدُودَاتُ أَيَّامُ التَّشْرِيقِ

Nitekim İbn Abbas (radıyallahu anh)'ın şöyle dediğini Buhari nakletmektedir: "Kur'an'da, Allah'ı belli günlerde anın. Allah'ı sayılı günlerde anın ayetleri teşrik günlerine işarettir."

İbn Ömer (radıyallahu anh) ile Ebu Hureyre (radıyallahu anh) da Zilhicce'nin ilk on gününde çarşı, pazara çıkıp tekbir getirirler ve halk da onlara katılarak

712 Müslim/Siyam: 144, 145. Nesai/İman: 7. Ahmed: 2/229, 3/451, 460, 4/ 335, 5/75, 76

tekbir getirirdi. Hz. Ömer (radıyallahu anh) da Mina'da bulunduğu çadırda yüksek sesle tekbir getirir ve mescid ehli onun tekbir sesini işitir, böylece onlar da ona katılıp tekbir getirirlerdi. Aynı zamanda çarşı-pazarda olanlar da bu tekbire katılarak seslerini yükseltirlerdi. O kadar ki, yükselen tekbir sesleri Mina'yı çınlatırdı.

Hadis-i Şerifle İlgili Mezheplerin İctihad Ve Yorumları

Hanefiler'e göre: Teşrik tekbirleri vaciptir. Buna sünnet diyenler de olmuşsa da en sahih olanı birincilerin görüşüdür.

Arafe günü sabah namazını müteakip söylenmeye başlanır, bayramın birinci günü ikindi namazına kadar sürer. Bu, İmam A'zam'ın ictihadıdır. İmameyn'e göre: Bayramın dördüncü günü ikindi namazına kadar sürer. Böylece, İmam A'zam'a göre, teşrik tekbirleri sekiz vakit; imameyn'e göre 23 vakit getirilir.

Teşrik tekbiri kadına ve yolculuk halinde bulunana da vaciptir. Ancak kadın tekbir getirirken sesini çok alçak tonda tutar.[713]

Fukahadan bir kısmına göre, sözü edilen vakit namazları cemaatle kılındığı takdirde farzları müteakip tekbir getirmek vacip olur. Münferiden, yani, yalnız başına kılanlar için bu tekbirleri getirmek müstehabdır. Bu durumda kadın ve yolcu cemaate katıldıkları zaman onlara da vacip olur, katılmadıkları takdirde, müstehab olarak kalır.

Tekbirin sıfatı şöyledir: Allahu Ekber Allahu Ekber, La İlahe İllallahu Vallahu Ekber, Allahu Ekber Velillahi'l-Hamd[714]

İmam namazı kıldırıp tamamlayınca tekbir getirmeyi unutursa, cemaat bu hususta ona uymaz, kendileri tekbir getirirler.[715]

---

713 Mecmau'l Enhur: 1/176. Haşiyetü't-Tahtavi: 287, 288

714 Mecmau'l Enhur: 1/176

715 Mecmau'l Enhur: 1/176

Şafiîler'e göre: Gerek hac menasikini yerine getirenler, gerekse diğer müminler bayramın birinci günü öğle namazından sonra tekbir getirmeye başlarlar ve dördüncü günü sabah namazına kadar devam ederler. Diğer bir görüşe göre: Bayramın birinci günü akşam namazından sonra başlanır veya arefe günü sabah namazından sonra başlanır ve dördüncü günü ikindi namazına kadar devam edilir.

Mezhebin zahir görüşüne göre: Sözü edilen bu günlerde kılınan kaza namazlarından, sünnetlerden ve nafilelerden sonra da tekbir getirilir.[716]

Hanefiler'de olduğu şekilde tekbir getirilir.

Sözü edilen tekbirin sonuna "Kebîren Ve'l-Hamdü Lillâhî Kesîran Ve Sübhâne'llahî Bükraten Ve Asila" cümlesini eklemek müstehabdır.[717]

Hanbeliler'e göre: Bayram günlerinde tekbir getirmenin meşruiyeti hakkında görüş birliği vardır. Arefe günü sabah namazından itibaren başlanır ve teşrikin son günün ikindi namazına kadar devam eder.

Nitekim Ömer, Ali, İbn Abbas ve İbn Mes'ud (radıyallahu anhum)'un da mezhebi böyledir.

Yukarıda belirtilen lafızlarla yerine getirilir.

Teşrik tekbirlerini belirtilen süre içinde cemaatle kılınan namazlardan sonra getirmek meşrudur. Ancak İmam Ahmed'den, münferiden kılındığı takdirde de hüküm böyledir diye bir rivayet yapılmıştır.[718]

Malikiler'e göre: Teşrik tekbirleri bayramın birinci günü öğle namazından sonra başlar, dördüncü günü sabah namazına kadar devam eder. Bu süre içinde vakit namazlarını kılan kimse ister cemaatle kılsın, ister münferiden kılsın tekbir getirir.

716 El-Gamravi/es-Siracu'l-Vehhac: 96, 97

717 El-Gamravi/es-Siracu'l-Vehhac: 96, 97

718 İbn Kudame/el-Muğni: 2/254. eş-Şerhu'l-Kebir: 2/253, 254

Bu mezhebe göre, tekbirlerin getirilmesi müstehabdır.[719]

Konuyla İlgili Hadis-i Şerifler Ve Tahliller

Teşrik günlerinde birtakım eğlenceler tertiplemekte bir sakınca yoktur. Yeter ki meşru sınırlar içinde olsun. Nitekim Rasulullah Efendimiz (sallallahu aleyhi ve sellem) zamanında böyle bir günde Habeşliler'den bir grub kılıç, kalkan ve benzeri oyunlar, gösteriler sergilemişlerdir. Zira sözü edilen günler, Müminler'in bayramıdır. Oruç tutmazlar. Birbirlerini ziyaret edip hoş vakitler geçirirler.

Bazılarına göre, bayramın ikinci, üçüncü ve dördüncü günlerine "Eyyam-ı Teşrik" denilmesinin sebebi, bayram namazının güneş doğduktan sonra kılınmasıdır. İbn Arabi de buna yakın bir yorum ortaya koyarak şöyle demiştir: "Çünkü kurbanlar ancak güneş doğduktan sonra kesilir. O bakımdan sözü edilen günlere "teşrik günleri" denilmiştir."[720]

İbn Ömer ile Ebu Hureyre'nin çarşı pazara çıkarak tekbir getirdikleri hususuna gelince: Hafız İbn Hacer bu rivayeti mevsul olarak görmediğini belirtmiştir. Sadece Beyhaki bunu o ikisinden ta'likan rivayet etmiştir.

Bu konuda Beyhaki ve Darekutni'nin yaptıkları bir rivayet vardır. O da şöyledir: "Rasulullah Efendimiz (sallallahu aleyhi ve sellem) Arefe günü sabah namazından itibaren tekbir getirir ve teşrikin son günü ikindiye kadar devam ederdi."

Bu hadisin isnadında Amr b. Bişr bulunuyor ki, bu zat metruktur. Aynı zamanda kendisi Cabir el-Cu'fi'den rivayet etmiştir ki, Cabir zayıf kabul edilmiştir. Nitekim Beyhaki, "Onun hadisiyle delil olarak sayılmaz." demiştir. El-Akili de Amr b. Bişr'in münkeru'l- hadis olduğunu dikkat çekmiştir.[721]

719 İbn Kudame/el-Muğni: 2/254. eş-Şerhu'l-Kebir: 2/253, 254

720 Şevkani/Neylü'l-Evtar: 3/357

721 Zehebi/Mizanü'l-İ'tidal: 3/247. 6334 nolu Amr.

Hadis-i Şeriften Çıkarılan Hükümler

1. Bayram günleri tekbir getirmek meşrudur.
2. Teşrik günleri oruç tutmak haramdır.
3. Teşrik günleri hem tekbir getirmek vacip veya sünnettir, hem de o günlerde yemek, içmek ve meşru şekilde eğlenmek müstehabdır.
4. Arefe günü sabah namazından itibaren ya bayramın birinci günü ikindi namazına kadar, ya da dördüncü günü ikindi namazına kadar cemaatle kılınan farz namazları müteakip tekbir getirmek vaciptir. İmamların çoğuna göre, sünnettir.
5. Teşrik tekbirine bayramın birinci günü öğle namazından sonra başlayıp dördüncü günü sabah namazına kadar devam etmek müstehapdır. Bu, İmam Malik'in görüşüdür.
6. Kadın ve yolculuk halinde olan da cemaate katıldıkları takdirde tekbir getirmeleri vacip olur. Yalnız başlarına kılarlarsa, müstehap sayılır.

KORKU NAMAZI

"Korku Namazı'ndan maksat, savaş günlerinde düşman saldırısı veya bir canavar ve benzeri bir tehlike söz konusu olduğu vakit namazlarının -sünnette belirtilen şekilde- kılınmasıdır.

Dinimiz hem tehlikeli anlarda tedbir almayı emreder, hem de vakit namazlarının kılınması hususunda birtakım kolaylıklar sağlar. Korku namazının kendine has eda şekli vardır. Ancak farklı rivayetlerden dolayı bu hususta farklı görüş ve ictihadlar ortaya çıkmıştır.

عَنْ صَالِحِ بْنِ خَوَّاتٍ عَمَّنْ صَلَّي اللهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ يَوْمَ ذَاتَ الرِّقَاعِ أَنَّ الطَّائِفَةَ صَفَّتْ مَعَهُ وَطَائِفَةً وَجَاهَ الْعَدُوِّ فَصَلَّي بِالَّتِي مَعَهُ رَكْعَةً ثُمَّ ثَبَتَ قَائِماً فَأَتَمُّوا لِأَنْفُسِهِمْ ثُمَّ انْصَرَفُوا وِجَاهَ الْعَدُوِّ وَجَاءَتِ الطَّائِفَةُ الْأُخْرَي فَصَلَّي بِهِمْ الرَّكْعَةَ الَّتِي بَقِيَتْ مِنْ صَلاَتِهِ فَأَتَمُّوا لِأَنْفُسِهِمْ فَسَلَّمَ بِهِمْ.

Salih b. Havvati'den yapılan rivayete göre: Zaturrika günü Rasulullah Efendimiz (sallallahu aleyhi ve sellem) ile birlikte namaz kılanlar olmuştu. Şöyle ki: Bir grup Rasulullah Efendimiz (sallallahu aleyhi ve sellem) ile birlikte saf bağladı, bir diğer grup düşmana karşı durdu. Rasulullah Efendimiz (sallallahu aleyhi ve sellem) kendisine uyan o bir gruba bir rekat kıldırdı ve kendisi ayakta durdu. Onlar ise kendi kendilerine namazı kılıp tamamladılar. Sonra ayrılıp düşmana karşı durdular ve daha önce düşmana karşı durup bekleyen grup geldi. Rasulullah Efendimiz (sallallahu aleyhi ve sellem) kalan rekatı onlarla birlikte kıldı (onlara kıldırdı) ve sonra onlar kendi kendilerine namazlarını tamamlayıp Rasulullah Efendimiz (sallallahu aleyhi ve sellem)'le birlikte selam verdiler."[722]

722 Buhari/Meğazi: 31. Müslim/Müsafirin: 310. Ebu Davud/Sefer: 14 Nesai/Havf: 12. Ahmed: 5/370. 6/275

عَنِ ابْنِ عُمَرَ رَضِيَ لله عَنْهُ قَالَ صَلَّي رَسُولُ الله صَلَّ لله عَلَيْهِ وَسَلَّمَ صَلاَةَ الْخَوْفِ بِإِحْدَي الطَّائِفَتَيْنِ رَكْعَةً وَالطَّاءِفَةُ الأُخْرَي مُوَاجِهَةٌ لِلْعَدُوِّ ثُمَّ انْصَرَفُوا وَقَامُو فِي مُقَامِ أَصْحَابِهِمْ مُقْبِلِينَ عَلَي الْعَدُوِّ وَجَاءَ أُولَئِكَ ثُمَّ صَلَّي بِهِمْ النَّبِيُّ صَلَّي الله عَلَيْهِ وَسَلَّمَ رَكْعَةً ثُمَّ سَلَّمَ ثُمَّ قَضَي هَؤُلاءِ رَكْعَةً وَهولاءِ رَكْعَةً.

Hz. Ömer (radıyallahu anh)'dan yapılan rivayete göre: Adı geçen diyor ki: Rasulullah Efendimiz (sallallahu aleyhi ve sellem) iki gruba ayırdığı askerlerden bir gruba bir rekat namaz kıldırdı, diğer grup düşmana karşı durdu. Namaz kılan grup ayrıldı ve arkadaşlarının yerine geçip düşmana karşı durdu. Diğer grup geldi ve Rasulullah Efendimiz (sallallahu aleyhi ve sellem) onlara bir rekat kıldırdıktan sonra kendisi selam verdi. Sonra da o ve diğer grup bir rekat daha kılarak namazlarını tamamladılar."[723] Böylece her grup, Rasulullah Efendimiz (sallallahu aleyhi ve sellem) ile birlikte birer rekat kılmış oldu.

392

عَنْ جَابِرٍ رَضِيَ الله عَنْهُ قَالَ: شَهِدْتُ مَعَ رَسُولُ اللهِ صَلَّى الله عَلَيْهِ وَسَلَّمَ صَلاَةَ الْخَوْفِ فَصَفَّنَا صَفَّيْنِ خَلْفَهُ وَالْعَدُوُّ بَيْنَنَا وَبَيْنَ الْقِبْلَةِ فَكَبَّرَ النَّبِيُّ صَلَّ لله عَلَيْهِ وَسَلَّمَ فَكَبَّرْنَا جَمِيعًا ثُمَّ رَكَعَ وَرَكَعْنَاجَمِيعًا ثُمَّ رَفَعَ رِأْسَهُ مِنَ الرُّكُوعِ وَرَفَعْنَا جَمِيعاً ثُمَّ اِنْحَدَرَ بِالسُّجُودِ وَالصَّفُّ الَّذِي يَلِيهِ وَقَامَ الصَّفُّ الآخَرُ فِي نَحْرِ الْعَدُوِّ فَلَمَّا قَضَي النَّبِيُّ صَلَّى الله عَلَيْهِ وَسَلَّمَ السُّجُودَ وَالصَّفُّ لَّذِي يَلِيهِ اِنْحَدَرَ الصَّفُّ الْمُؤَخَّرُ بِالسُّجُودِ وَقَامُوا ثُمَّ تَقَدَّمَ الصَّفُّ لْمُؤَخَّرُ وَتَأَخَّرَ الصَّفُّ الْمُقَدَّمُ ثُمَّ رَكَعَ النَّبِيُّ صَلَّى الله عَلَيْهِ وَسَلَّمَ وَرَكَعْنَا جَمِيعًا ثُمَّ رَفَعَ رِأْسَهُ مِنَ الرُّكُوعِ وَرَفَعْنَا جَمِيعاً ثُمَّ اِنْحَدَرَ بِالسُّجُودِ وَالصَّفُّ الَّذِي يَلِيهِ الَّذِي كَانَ

723 Buhari/Havf: 1,2, 3. Meğazi: 3, Tefsir: 2. Müslim/Müsafirin: 305, 307, 309, 312

مُؤَخَّراً فِي الرَّكْعَةِ الْأُولَى وَقَامَ الصَّفُّ الْمُؤَخَّرُ فِي نَحْرِالْعَدُوِّ فَلَمَّا قَضَى النَّبِيُّ صَلَّى اللهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ السُّجُودَ بِالصَّفِّ الَّذِي يَلِيهِ اِنْحَدَرَ الصَّفُّ الْمُؤَخَّرُ بِالسُّجُودِ فَسَجَدُوا ثُمَّ سَلَّمَ النَّبِيُّ صَلَّى اللهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ وَسَلَّمْنَا جَمِيعًا.

Cabir (radıyallahu anh)'dan yapılan rivayette, diyor ki: "Rasulullah Efendimiz (sallallahu aleyhi ve sellem) ile birlikte korku namazına hazır bulundum. O bizi iki safa ayırdı ve arkasına aldı. Düşman ise bizimle kıble arasında bulunuyordu. Rasulullah Efendimiz (sallallahu aleyhi ve sellem) tekbir getirdi, biz de onunla birlikte tekbir getirdik. O rükûya vardı, biz de hep birlikte rükûya vardık. O başını rükûdan kaldırdı, biz de hep birlikte başımızı kaldırdık. Sonra secde için eğildi, arkasındaki saf da eğildi. Diğer saf ise düşmanın karşısında ayakta durdu. Rasulullah Efendimiz (sallallahu aleyhi ve sellem) ve arkasındaki saf secdelerini tamamlayınca diğer gerideki saf secdeye eğildi ve ayağa kalktılar. Sonra diğer saf öne geçti ve önde olan saf arkaya geçti. Sonra Rasulullah Efendimiz (sallallahu aleyhi ve sellem) rükûya vardı, biz de hep birlikte rukuya vardık. Sonra o rükûdan başını kaldırdı, biz de hep birlikte kaldırdık. Sonra o ve birinci rekatta geride duran saf secdeye eğildiler. Geride kalan saf ise kalkıp düşmana karşı durdu. Rasulullah Efendimiz (sallallahu aleyhi ve sellem) o öne geçen saf ile secdeyi tamamlayınca, diğer gerideki saf secdeye eğildi de secde ettiler. Sonra Rasulullah Efendimiz (sallallahu aleyhi ve sellem) selam verdi, biz de hep birlikte selam verdik."[724]

عَنْ جَابِرٍ رَضِيَ اللهُ عَنْهُ قَالَ كُنَّا مَعَ النَّبِيِّ صَلَّى اللهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ بِذَاتِ الرِّقَاعِ وَأُقِيمَتِ الصَّلَاةُ فَصَلَّى بِطَائِفَةٍ رَكْعَتَيْنِ ثُمَّ تَأَخَّرُوا وَصَلَّى بِاطَّائِفَةِ الْأُخْرَى رَكْعَتَيْنِ فَكَانَ لِلنَّبِيِّ صَلَّى اللهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ أَرْبَعُ وَلِلْقَوْمِ رَكْعَتَانِ.

724 Müsned-i Ahmed. Müslim. İbn Mace. Nesai/İdeyn

Cabir (radıyallahu anh)'dan yapılan rivayete göre, adı geçen diyor ki:

"Biz Rasulullah Efendimiz (sallallahu aleyhi ve sellem) ile birlikte Zat-i Rika'da bulunuyorduk. Namaza duruldu; Rasulullah Efendimiz (sallallahu aleyhi ve sellem) bir grup ile iki rekat namaz kıldıktan sonra, o grup geri çekildi, diğer grup geldi, Rasulullah Efendimiz (sallallahu aleyhi ve sellem) onlara da iki rekat namaz kıldırdı. Böylece Hz. Peygamber dört rekat kılmış oldu; o iki grup ise iki rekat kılmış oldular."[725]

Bu konuda İmam Şafiî ile Nesai'nin el-Hasan'dan, onun da Cabir'den yaptığı rivayete göre, şöyle deniliyor: "Rasulullah Efendimiz (sallallahu aleyhi ve sellem) (savaş günlerinde) ashabından bir gruba iki rekat namaz kıldırıp selam verdi. Sonra diğer gruba iki rekat namaz kıldırıp selam verdi."

Hasan'dan, onun da Ebu Bekre (radıyallahu anh)'dan yaptığı rivayette, Ebu Behre'nin şöyle dediği nakledilmiştir: "Rasulullah Efendimiz (sallallahu aleyhi ve sellem) bize korku namazı kıldırdı: Ashabının bir kısmına iki rekat kıldırdıktan sonra selam verdi. Sonra onlar geri çekildi ve diğer kısım gelip onların yerine geçti ve Rasulullah Efendimiz (sallallahu aleyhi ve sellem) onlara da iki rekat namaz kıldırdıktan sonra selam verdi. Böylece Rasulullah Efendimiz (sallallahu aleyhi ve sellem) dört rekat, ashabı ise iki rekat kılmış oldular."[726]

Ebu Hureyre (radıyallahu anh)'dan yapılan rivayete göre, şöyle demiştir: "Necd gazası yılında idi, Rasulullah Efendimiz (sallallahu aleyhi ve sellem)'le birlikte korku namazı kıldım. Rasulullah Efendimiz ikindi namazına kalktı, bir grup da onunla birlikte kalktı. Diğer bir grup düşmana karşı durup arkaları kıble tarafına dönük bulunuyordu. Rasulullah Efendimiz (sallallahu aleyhi ve sellem) (namaz için) tekbir getirdi, kendisine uyan grup ile düşmana karşı duran grup da tekbir getirdiler. Sonra Rasulullah Efendimiz (sallallahu aleyhi ve sellem) rükûya vardı, arkasındaki grup da rükûya vardı. Sonra Rasulullah Efendimiz (sallallahu aleyhi ve sellem) secdeye vardı, düşmana karşı duran grup onunla birlikte secde etti, diğeri ise ayakta durup düşmanı gözetledi. Sonra Rasulullah

725 Buhari/Havf: 1. Müslim/Müsafirin: 306

726 Müsned-i Ahmed: 4/391, 413. Nesai. Ebu Davud.

Efendimiz (sallallahu aleyhi ve sellem) secdeden kalktı, onunla birlikte secdeye varanlar da kalktılar ve düşmana karşı gittiler, düşmana karşı durup bekleyen grup geldi, rükû ve secde yaptılar. Rasulullah Efendimiz (sallallahu aleyhi ve sellem) ise bulunduğu hal üzere bekliyordu. Sonra o grup secdeden kalktı. Rasulullah Efendimiz (sallallahu aleyhi ve sellem) tekrar rükûya vardı, onlar da onunla birlikte rükûya vardılar. Rasulullah Efendimiz (sallallahu aleyhi ve sellem) secde etti, onlar da onunla birlikte secde ettiler. Sonra düşman karşısında beklemekte olan grup geldi rükû ve secde yaptılar. Rasulullah Efendimiz (sallallahu aleyhi ve sellem) ve yanında olanlar oturmuş vaziyette bekliyorlardı. Sonra selam verme durumuna gelindi. Rasulullah Efendimiz (sallallahu aleyhi ve sellem) selam verdi, onların hepsi de onunla birlikte selam verdi.

Böylece hem Rasulullah Efendimiz (sallallahu aleyhi ve sellem), hem de ona uyan iki ayrı grup ikişer rekat namaz kılmış oldular."[727]

İbn Abbas (radıyallahu anh)'dan yapılan rivayete göre, şöyle demiştir: "Rasulullah Efendimiz (sallallahu aleyhi ve sellem) Zî-Kaared'de namaz kıldı, oradaki insanlar onun arkasında iki saf oluşturdular: Bir saf Rasulullah Efendimiz'e uymak üzere tam arkasında dururken, diğer saf düşmana karşı durdu. Rasulullah Efendimiz (sallallahu aleyhi ve sellem), arkasında durup kendisine uyan grubla birlikte bir rekat namaz kıldı. Sonra bunlar kalkıp diğer grubun yerine geçtiler, o diğer grup geldi, Rasulullah Efendimiz (sallallahu aleyhi ve sellem) onlarla birlikte bir rekat namaz kıldı ve artık o iki grup da geriye kalan bir rekatı kaza etmediler."[728]

Salebe b. Zehdem (radıyallahu anh)'dan yapılan rivayete göre, adı geçen şöyle demiştir: "Biz, Saîd b. Âs (radıyallahu anh) ile birlikte Taberistan'da bulunuyorduk. O bize şöyle sordu:

Sizden kim Rasulullah Efendimiz (sallallahu aleyhi ve sellem)'le birlikte korku namazı kıldı?

727 Ebu Davud. Nesai/Havf: 15. Ahmed: 2/230

728 Nesai/Havf: 2, 5. Ahmed: 1/232, 357, 5/183, 385, 399

Bunun üzerine Hz. Huzeyfe (radıyallahu anh) ona: Ben kıldım, diye cevap verdi ve şöyle anlattı: "İki gruptan her birine bir rekat kıldırdı ve onlar herhangi bir rekatı kaza etmediler (yani bir rekatle yetindiler)."[729]

Yine İbn Abbas (radıyallahu anh)'dan yapılan rivayete göre, şöyle demiştir: "Cenab-ı Hak sizin Peygamberinize hazarda (eyleşik bulunulan halde) dört rekat, seferde ise iki rekat ve korkulu vakitlerde bir rekat farz kılmıştır."[730]

Bu rivayetlerin sıhhat dereceleri üzerinde durmadan her birinin korku namazı hakkında delalet ettikleri farklı hüküm ve manaları belirtmemizde yarar vardır.

Korku namazı iki rekattır; bir rekatı imamla, bir rekatı de imamsız olarak kılınmıştır.

Rasulullah Efendimiz (sallallahu aleyhi ve sellem) korku namazının iki rekatını da sözü edilen iki grup cemaata imam olup kıldırmıştır.

Rasulullah Efendimiz (sallallahu aleyhi ve sellem) korku namazını her gruba ikişer rekat olarak kıldırmış ve böylece kendisi dört rekat olarak kılmıştır.

Korku namazını Rasulullah Efendimiz (sallallahu aleyhi ve sellem) iki rekat olarak kılmış, ona uyan gruplar ise bir rekat olarak kılmışlar ve kalan bir rekatı ise imamsız kılmamışlardır. Bundan, korku namazının bir rekat olduğu anlaşılıyor.

İbn Abbas (radıyallahu anh)'ın ifadesiyle, korku namazı bir rekat olarak farz kılınmıştır.

Görüldüğü gibi, bu beş rivayet ve hüküm arasını birleştirmek ve öylece sağlıklı bir hüküm çıkarmak lüzumu ortaya çıkıyor.

729 Nesai/İmamet: 41. Taksir: 1

730 Müslim/Müsafirin: 5, 6. Nesai/Salat: 3. Salatü'l-havf: 4. Ebu Davud/Sefer: 5

Hadis-i Şerifle İlgili Mezheplerin İctihad Ve Yorumları

Hanefiler'e göre: Seferi halde imam iki rekat olarak kılar. Eyleşik halde ise dört rekatlılar dört rekat olarak, üç rekatlı üç rekat olarak, sabah farzı da iki rekat olarak kılınır ve düşman korkusu sebebiyle rekatlarda bir eksiltme söz konusu olmaz.

Bu durumda imam kendisine uyacak olan cemaati iki safa ayırır: Bir safı düşmana karşı durmak üzere görevlendirir, diğer safı arkasına alıp -yolculuk halinde iseler- onlara bir rekat kıldırır ve onlar ayrılıp düşmana karşı dururlar, diğer saf gelip beklemekte olan imama uyarak onunla birlikte kalan bir rekatı kılar. Sonra ayrılıp düşmana karşı dururlar ve diğer saf gelip kalan bir rekatı kıraatsiz olarak kılarlar ve ayrılıp düşmana karşı dururlar, diğer saf gelip kalan bir rekatı kıraatsiz olarak kılıp namazlarını tamamlamış olurlar.[731]

Böylece imam da, cemaat de seferi halde düşman korkusu baş gösterdiği vakitlerde dört rekatlı namazları ikişer rekat, diğer namazları aynen kılarlar.

Şafiîler'e göre: Korkulu vakitlerdeki duruma ve şartlara göre "korku namazı" dört şekilden biriyle kılınır:

Düşman kıble cihetinde ise, imam, namaz kılacakları iki safa ayırır da onlara namaz kıldırır: Her iki saf da imamın arkasında yerlerini alırlar. İmam secde edince bir saf imamla birlikte eğilip onunla iki secdeyi ifa eder; diğer saf ayakta düşmana karşı durur. O saf imamla birlikte secdeden kalkınca imamla birlikte ayakta dururlar, diğer saf secdeleri yerine getirir ve kalkıp onlara lahik olurlar, ilk gözetlemede bulunan saf ikinci rekatta imamla birlikte secdeye varıp onları yerine getirirken, diğer saf ayakta gözetlemede bulunur. İmam Teşehhüte oturunca, gözetlemede olan saf secdeye eğilir ve iki secdeyi yaptıktan sonra imama yetişip onlar da Teşehhüte otururlar ve hep birlikte Teşehhütü yerine getirip selam verirler. Bu, Usfan denilen mevkide Rasulullah Efendimiz (sallallahu aleyhi ve sellem)'in kıldırdığı korku namazıdır.

731 Kasani/Bedayiu's-Sanayi': 1/243

Düşman kıble cihetinden başka bir tarafta ise, imam yine orduyu iki safa ayırır ve her biriyle ayrı olarak namaz kılar.

Bu, Rasulullah Efendimiz (sallallahu aleyhi ve sellem)'in Batn-i Nahl'de kıldırdığı korku namazıdır.

Düşman yine kıble cihetinden başka bir tarafta ise, imam orduyu iki safa ayırır: Bir saf düşmana karşı durup gözetlemede bulunurken diğer saf imamla birlikte bir rekat kılar, ikinci rekata kalkılınca o saf ikinci rekatı imamsız olarak kıldıktan sonra düşmana karşı gözetleme yerine gidip durur, diğer saf, ayakta beklemekte olan imama tabi olur. İmam onlara bir rekat kıldırır ve Teşehhüte oturunca onlar kalkıp ikinci rekatı kendi başlarına kılıp tamamlar ve teşehhütte beklemekte olan imama lahik olup onunla beraber selam verirler.

Bu da Resulullah Efendimiz (sallallahu aleyhi ve sellem)'in Zatü'r-rika' mevkiinde kıldırdığı bir diğer korku namazıdır.

Savaş başlar da ortalık karışır veya başlamak üzere olur da korku ve endişe had safhaya varırsa, artık müminler ister süvari, ister yaya olarak nasıl imkan bulurlarsa öylece namazlarını kılarlar. Bu durumda kıbleden sapmaları söz konusudur ki, mazur sayılırlar. Rükû ve secde imkanı bulamadıkları takdirde baş işaretiyle onları yerine getirirler.[732]

Hanbeliler'e göre: Korku namazı kitap ve sünnet ile sabit olmuştur.

Düşman ile aynı hizada bulunuyorlarsa, imam orduyu iki gruba ayırır; bir grubu gözetlemede bulunmak üzere düşmana karşı gönderir, diğer guruba bir rekat namaz kıldırır ve o grup ayrılıp düşmana karşı gözetleme yerine geçer, gözetlemede bulunan grup gelir de ayakta beklemekte olan imama uyar ve onunla birlikte bir rekat namaz kılar. Her grup imamla bir rekat kıldıktan sonra geri kalan bir rekatı kendi başına kılar ve teşehhütte beklemekte olan imama uyup selam verir.

732 El-Gamravi/es-Siracu'l-Vehhac Ala Metni Minhac: 92 93

Korku konusu namazın rekatlarını azaltmaya tesir etmez. Yani seferi halde iseler dört rekatlı farzları iki rekat, eyleşik halde iseler dört rekat olarak kılarlar.[733]

Malikiler'e göre: Bu mezhep imamlarının görüş ve ictihadları, Hanbeli imamlarının görüş ve ictihadıyla aynıdır.[734]

Konuyla İlgili Diğer Hadis-i Şerifler Ve Tahliller

722 no'lu Salih b. Havvat hadisi sahihtir. O bakımdan İmam Şafiî, İmam Malik, Ebu Sevr ve diğer bazı ilim adamları bununla çıkarım ve delil olarak göstermişlerdir.

Nitekim Ali b. Ebî Talib, İbn Abbas, İbn Mes'ud, İbn Ömer, Ebu Hureyre, Zeyd b. Sabit, Ebu Musa ve Sehl b. Ebî Heyseme'nin de mezhepleri budur.

723 no'lu İbn Ömer hadisi sahihtir. Müctehidlerin çoğu bu hadisle de çıkarım yapmışlardır. Bu hadis, korku namazının sadece iki rekat olduğuna delalet etmiyor, seferi halde bulundukları için iki rekat kıldıkları anlaşılıyor. Böylece imamın her taifeye bir rekat kıldırması ve geriye kalan bir rekatın her taifenin kendi başına kılarak namazlarını tamamlamaları söz konusu oluyor.

724 no'lu Cabir hadisinin isnadı üzerinde duranlar olmuşsa da, ilim adamlarının çoğuna göre sahihtir. Burada secde konusu farklı biçimde yer almıştır. O bakımdan müctehidlerin çoğu bununla çıkarım yapmamışlardır.

725 no'lu Cabir hadisinin de isnadının sahih olduğu belirtilmiştir. Ancak seferî halde bulundukları halde dört rekat kılmaları üzerinde hayli durulmuştur: Müctehidlerin önemli bir kısmına göre, onun iki rekatı farz, iki rekatı sünnettir. Nitekim **725** no'lu el-Hasan rivayeti de bunu kuvvetlendirmektedir. Gerçi İbn Kattan, Ebu Bekir'in korku namazı vuku' bulduktan bir müddet sonra İslam'a girdiğini ve o sebeple bu rivayetin malul bulunduğunu

733 İbn Kudame/El-Muğni: 2/260, 261'den özetlenerek.

734 Sahnun/El-Müdevvenetü'l-Kübra: 1/160, 161. Kasani/ Bedayiü's-Sanayi': 1/243

söylemişse de, Hafız İbn Hacer bu tespiti hadisin sıhhatine tesir eden bir illet olarak görmemiştir. Nitekim İmam Şafiî bu hadislerle çıkarım yapmıştır.

Ebu Cafer Tahavî yukarıda iki hadiste belirtilen korku namazının dört rekat kılındığı şeklindeki hükmün neshedildiğini, yani bu hükmün kaldırıldığını belirtmişse de bunu ispat eder anlamda bir delil ortaya koyamamıştır.[735]

727 no'lu Ebu Hureyre hadisi hakkında Ebu Davud ve el-Münzeri susup birşey söylememişlerdir. Nesai, "Bunun isnadındaki ricalin hepsi sahihtir." diyerek hadisin çıkarıma salih bulunduğunu belirtmiştir. Ebu Davud ise, bu hadisi ayrıca diğer bir tarikten sevkederek almıştır. Ancak isnadında Muhammed b. İshak bulunuyor ki, bu zat hakkında söylenenler pek şöhret bulmuştur.[736]

728 nolu İbn Abbas hadisini Nesai tahlil ederken ricalinin sahih olduğunu belirtmiş ve Hafız İbn Hacer bununla ihticac edip üzerinde bir söz, bir hüküm beyan etmemiştir.[737] Aynı zamanda İbn Hibban da bu hadisi sahihlemiştir.

729 nolu Sa'lebe hadisinin isnadındaki ricalin hepsi sahihtir.

Bununla beraber Ebu Davud, Münzeri ve İbn Hacer bu rivayet üzerinde bir görüş beyan etmemişlerdir.

730 nolu İbn Abbas hadisi üzerinde durulmuş ve bu bâbda Nesai'nin Cabir'den, Bezzar'ın İbn Ömer'den yaptıkları rivayetin isnadının zayıf olduğu tespit edilmiştir. Bu ikisinin rivayet ettiği hadis şöyledir: "Korku namazı ne yönde olursa olsun, hangi tarzda bulunulursa bulunulsun bir rekattır."

Hadis-i Şeriften Çıkarılan Hükümler

1. Korku namazı, düşmana karşı çıkılıp tehlike baş gösterdiği günlerde veya vakitlerde kılınır.

735 Ebu Cafer et-Tahavi/Şerhu Meâni'l-Asâr: 1/316

736 Zehebi/Mizanü'l-İ'tidal: Muhammed b. İshak ismi.

737 Şevkani/Neylü'l-Evtar: 3/365

2. Seferi durumda iseler, diğer seferi hallerde olduğu gibi dört rekatlı farzları iki rekat olarak kılarlar. Sabah ve akşam namazı ise, kısaltma yapılmadan aynen kılınır.

3. Eyleşik durumda iseler, hiçbir namazda kasr (kısaltma) yapılmaz.

4. Seferi halde imam orduyu veya beraberinde bulunan birliği iki gruba ayırır, bir grup düşmana karşı gözetleme durumuna geçer, diğer grup imama uyup bir rekat kıldıktan sonra ya geri kalan bir rekatı kendi başlarına kılıp öylece düşmana karşı durarak gözetleme vaziyeti alırlar ya da o rekatı kılmadan gözetleme yerine geçip beklerler. İkinci grup ayrılıp kendilerini ayakta beklemekte olan imama uyarak onunla birlikte bir rekat kıldıktan sonra ayrılırlar, bu durumda birinci grup gibi, ya kalan bir rekatı kendi başlarına kılıp öylece düşmana karşı vaziyet alırlar, ya da kılmadan gidip vaziyet alırlar ve ikinci grupla birlikte oturmakta olan imama uyup birlikte selam verirler.

5. Eyleşik durumda iseler, imam her gruba iki rekat kıldırır ve geri kalan iki rekatı onlar kendi başlarına kılıp tamamlarlar.

6. İmam ile birlikte selam verme imkanları varsa ona göre bir ayarlama yaparlar. O imkan yoksa, kendi başlarına kıldıkları iki rekattan sonra selam verirler.

7. İmam ile birlikte kılma imkanları olmadığı takdirde herkes yalnız başına imkan bulduğu şekilde kılar.

8. Rükû ve secde etme imkanı olmadığı vakitlerde baş işaretiyle bunları yerine getirir. Ayakta durup kıraati o vaziyette yerine getirmek mümkün olmadığında yürüdüğü halde bu rüknü eda eder.

9. Bu hususta müctehid imamların farklı ictihadları vardır. Onları bundan sonraki kısımda belirteceğiz.

KORKU NAMAZI NASIL KILINIR ?

Namaz, vakti girince farz-ı ayn olarak kılınması gerekli bir ibadettir. Fevkalade bir durum olmadıkça geciktirilmesi, yani kazaya bırakılması caiz değildir.

Bilindiği gibi, namazın 12 farzı vardır. Bunların altısı namaz dışında olanıdır ki, namazın şartları olarak belirlenir. Altısı ise içindedir ki, bunlar namazın rükûnleri olarak bilinir. Zaruri bir hal ortada yokken namazın şartlarından birinin terki namazın sıhhatine mani olur, böylece kılınan namaz sahih olmaz. Rükûnlerden birinin terki namazın bozulmasına ve yeniden kılınmasına sebep olur.

Ancak savaş halinde şiddetli korku ve tehlike baş gösterdiğinde bu rükûnlerden birinin veya birkaçının terkinden dolayı namaz bozulur mu, yani kılınan namaz sahih olur mu? Aynı zamanda böyle durumlarda bazı rükûnleri terketmektense namazı kazaya bırakmak, yani geciktirip vaktin dışına çıkarmakta bir sakınca var mıdır?

Bütün bu hususları ancak hadislerden ve hadislerin ışığında ictihad eden fakihlerin görüş ve tespitlerinden öğrenmemiz mümkündür.

عَنْ اِبْنِ عُمَرَ رَضِيَ اللهُ عَنْهُ أَنَّ النَّبِيَّ صَلَّى اللهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ وَصَفَ صَلاَةَ الْخَوْفِ وَقَالَ: فَإِنْ كَانَ خَوْفًا أَشَدَّ مِنْ ذَلِكَ فَرِجَالاً وَرُكْبَانًا.

İbn Ömer (radıyallahu anh)'dan yapılan rivayette, adı geçen diyor ki: "Rasulullah Efendimiz (sallallahu aleyhi ve sellem) korku namazını vasfederken şöyle buyurdu: "Eğer korku bundan da şiddetli olursa, o takdirde (namazı) süvari ve yaya olduğunuz halde (nasıl mümkünse öyle) kılarsınız."[738]

738 İbn Mace/İkamet: 151

Abdullah b. Üneys (radıyallahu anh)'dan yapılan rivayete göre, adı geçen şöyle demiştir: "Rasulullah Efendimiz (sallallahu aleyhi ve sellem) beni, Halid b. Süfyan el-Hüzeli'ye gönderdi. Halid Arefe ve Arafat cihetinde idi. Rasulullah Efendimiz (sallallahu aleyhi ve sellem) bana şu emri verdi: "Git, onu öldür."

Onu gördüğüm zaman ikindi vakti girmiş bulunuyordu. Ben, benimle onun arasındaki mesafeyi aşmak sebebiyle namazın gecikmesinden pek endişe etmiyordum. (Yani vakit çıkmadan onun işini bitireceğimi tahmin ediyordum). Bununla beraber (ne olur, ne olmaz) hem yaya olarak yürümeye devam ettim, hem de ona doğru yönelik halde baş işaretiyle namazı kılmaya başladım. Ona yaklaştığımda, bana dönüp sordu: "Sen kimsin?" cevap verdim: "Araplardan bir adamım. Bana ulaşan bilgiye göre, sen şu adam (Hz. Muhammed)'e karşı (adam) topluyormuşsun, işte onun için sana geldim". O da: "Evet, ben bu hususta (bir şeyler toplayıp hazırlık içinde) bulunuyorum" dedi. Onunla birlikte bir saat kadar yürüdüm; ta ki imkan hasıl oldu ve kılıcımla onun üzerine çullandım ve (vücudu) soğuyuncaya kadar üzerinde durdum."[739]

وَعَنْ اِبْنِ عُمَرَ رَضِيَ لله عَنْهُ قَالَ نَادَى فِينَا رَسُولُ الله صَلَّى الله عَلَيْهِ وَسَلَّمَ يَوْمَ اِنْصَرَفَ عَنِ الْاَحْزَابِ اَنْ لاَ يُصَلِّيَنَّ أَحَدٌ اَلْعَصْرَ إِلاَّ فِي بَنِي قُرَيْظَةَ فَتَخَوَّفَ نَاسٌ فَوْتَ الْوَقْتِ فَصَلَّوْا دُونَ بَنِي قُرَيْظَةَ وَقَالَ آخَرُونَ لاَنُصَلِّ إِلاَّ حَيْثُ أَمَرَنَا رَسُولُ الله صَلَّ لله عَلَيْهِ وَسَلَّمَ وَإِنْ فَاتَنَا الوَقْتُ قَالَ فَمَا عَنَّفَ وَاحِدًا مِنَ الْفَرِيقَيْنِ.

İbn Ömer (radıyallahu anh)'dan yapılan rivayette, adı geçen diyor ki: "Rasulullah Efendimiz (sallallahu aleyhi ve sellem) Ahzab (savaşın)dan döndüğü gün aramızda durup şöyle seslendi: "Sizden hiç kimse Benî Kurayza'ya varmadan ikindi namazını kılmasın." Bununla beraber insanlar ikindi namazının

739 Ebu Davud. Müsned-i Ahmed

fevt olmasından (vaktinin çıkmasından) endişe ettiler de henüz Benî Kurayza'ya varmadan namazı kıldılar. Bir diğer grup ise: "Biz ancak Rasulullah Efendimiz (sallallahu aleyhi ve sellem)'in emrettiği yere varınca namaz kılarız, isterse vakit çıkmış olsun" dediler. Rasulullah Efendimiz (sallallahu aleyhi ve sellem) ile buluştukları zaman, durum ona arz edildi). Rasulullah Efendimiz bu iki gruptan hiçbirini kınamadı."[740]

Hadis-i Şerifle İlgili Mezheplerin İctihad Ve Yorumları

Hanefiler'e göre: Korku ister düşmandan, isterse bir canavardan olsun, belirtilen şekilde namaz kılınır. Aynı zamanda durup kılmak tehlikeli olduğu takdirde yürüdüğü halde namazını kılar. Ancak namaz kılarken düşmanla savaşırlarsa, namaz hükümsüz olur. Çünkü savaş, namazla ilgili amellerden değildir.

Savaş tehlikesi artar da korku şiddetlenirse, o takdirde süvari halde hangi yöne müteveccih bulunurlarsa bulunsunlar herkes kendi başına namazını kılar. Rükû ve secdeleri baş işaretiyle yerine getirirler. Normal duruma geçince bu vaziyette kılınan namazın iadesi gerekmez.

Belirtilen durumda süvariler cemaat halinde namaz kılmazlar. Bu hem mümkün değil, hem de tehlike arz edebilir. Ancak aynı binek üzerinde bulunan iki kişiden öndeki imam, arkasındaki cemaat olabilirler.[741]

Savaş halinde süvari olan kimse namaz kılmak için bineğinden inip kılması mümkün olduğu takdirde hayvan üzerinde kılması caiz olmaz.

Savaş bilfiil başlamışsa, artık namaz kılınmaz ve geciktirilir. Nitekim Rasulullah Efendimiz (sallallahu aleyhi ve sellem) Hendek gazasında günün önemli kısmında savaş bilfiil devam ettiği için dört vakit namazını kılamadı ve savaştan sonra karanlık çökünce onları kaza ettikten sonra şöyle buyurdu: " Bizi vusta (ikindi veya öğle veya akşam) namazından alıkoydular. Allah

740 Sahih-i Müslim/Cihad: 69

741 Fetavây-ı Hindiyye: 1/156

onların kabirlerini ateşle doldursun."[742]

Şafiiler'e göre: Savaş iyice kızıştığı ve korku arttığı zaman ister süvari, ister piyade olsunlar imkânları nasıl elverirse öylece namaz kılarlar. Bu durumda kıbleden başka cihete sapmalarında mazur sayılırlar. Aynı zamanda namaz efaline uymayan hareketlerde bulunmalarından dolayı da namazları bozulmaz. En sahih tespit de budur. Rükû ve secde yapmaktan aciz olurlarsa, baş işaretiyle bu rükünleri yerine getirirler, ancak secde için başlarını biraz fazla eğerler. Normal duruma geçilince artık savaşta kıldıkları namazları kaza etmeleri gerekmez.[743]

Hanbeliler'e göre: Savaş iyice kızışır, korku ve tehlike artarsa, o takdirde süvari veya piyade olarak nasıl mümkünse öyle namaz kılınır. Kıbleye yönelmek mümkün olmadığı takdirde hangi cihete yönelik olurlarsa olsunlar namazlarını kılarlar. Rükû ve secdeyi baş işaretiyle yerine getirirler. Bilfiil savaşı sürdürürken yine de namazı geciktirmezler.[744]

Malikiler'e göre: Savaş kızışır da tehlike artarsa, kılıçlar, yani silahlar da yerinde kullanılırsa, artık herkes imkan nisbetinde namazını baş işaretiyle kılar, onu vaktinin dışına çıkarmamaya çalışır. Bu durumda ister süvari, ister piyade durumunda olsunlar namazı terketmezler.[745]

Konuyla İlgili Hadis-i Şerifler Ve Tahliller

738 no'lu İbn Ömer hadisi aynı zamanda Buhari'de: Bakara suresinin tefsirinde şu lafızla geçmektedir: "Eğer korku bundan da şiddetliyse, (savaşçılar) yaya olarak ayakta durdukları halde veya süvari bulundukları halde namazlarını kılarlar; yüzlerini kıbleye veya başka bir cihete çevirmiş halde bunu yerine getirirler."

742 Kasani/Bedayiu's-Sanayi': 1/244, 245

743 Ebu Zekeriya Nevevi/Minhacü't-Talibin: 21

744 İbn Kudame/El-Muğni: 2/270

745 Sahnun/el-Müdevvenetü'l-Kübra: 1/162, 163

Müslim'de de buna yakın şekilde rivayet edilmiş; İbn Huzeyme de bu anlamda Malik hadisini nakletmiştir.

Nevevî el-Mühezzeb Şerh'inde diyor ki: "Bu rivayet korku namazının hükümlerinden bir hükmü beyan etmektedir ki, tefsire muhtaç değildir."

739 no'lu Abdullah b. Üneys hadisi hakkında Ebu Davud ve Münzerî susup bir şey söylememişlerdir. İbn Hacer ise bunu hasenlemiştir.

Her iki hadis de korku şiddetlendiği zaman imkanım elverdiği şekilde namaz kılmanın cevazına ve sıhhatine delalet etmektedir.

740 no'lu İbn Ömer hadisi sahihtir ve ictihad düzeyinde bulunan her müctehidin ictihadında musab olduğuna delalet etmektedir. Buhari ve diğer ilim adamları bu hadisle çıkarım yapıp ima ile namaz kılmanın caiz olduğunu belirtmişlerdir.

Hadis-i Şeriften Çıkarılan Hükümler

1. Savaş kızıştığı zaman, savaşçılar ister yaya, ister süvari durumunda bulunsunlar, namazları terketmeyip kılarlar. Ancak İmam Ebu Hanife'ye göre, savaşın fiilî durumunda namaz kılınmaz, geciktirilir.
2. Kıbleye yönelmek mümkünse yönelilir, değilse herhangi bir cihete yönelik bulunulduğu halde kılınır.
3. Rükû ve secdeler baş işaretiyle yerine getirilir
4. Vaktinde eda edildiğinden, normal zamana geçilince kaza edilmez.

GÜNEŞ TUTULMA NAMAZI

Şüphesiz Ay ve Güneş Allah (celle celaluhu)'nun varlığına ve kudretinin yüceliğine delalet eden iki önemli ayet ve belgedir.

Ay'ın Dünya ile Güneş arasına girmesiyle Güneş tutulması olayı meydana gelir. Ayın yörüngesi dünya ile güneş arasından geçerse, o zaman ayın gölgesi dünyanın üzerine düşer. Böylece Dünya'nın gölgede kalan yerlerinde Güneş görülmez olur. Buna "Güneş Tutulması" denir.

Dünya devamlı surette güneşe karşı bulunduğu için uzaya doğru Dünya'dan bir gölge konisine rastladığı zaman dünyadan kısmen veya tamamen görünmez olur; yani Dünya, Güneş ile Ay arasında bulunduğu için ay üzerine gölgesi düşer; bu gölge onun bir kısmını veya tamamını kaplar. Böylece "Ay Tutulması" olayı meydana gelir.

Namaz vakitlerini güneş saatlerine göre düzenleyip yerine getirmenizi emreden İslam dini, İlahi düzenlemenin kusursuz devam etmesine, saniye şaşmadığına delalet eden Güneş ve Ay tutulması olayından dolayı Cenabı Hakk'ın kudretinin yüceliği karşısında eğilip secde etmemizi emretmesi yadırganabilir mi? Bunun kadar tabii ne olabilir? Sözü edilen olaydan dolayı namaz kılmak Güneş ve Ay'a değil, onları yaratıp belli hesaplara bağlayarak insanoğlunun hizmetine veren Allah (celle celaluhu)'ya dır.

عَنْ عَبْدِ اللهِ بْنِ عَمْرٍو رَضِيَ اللهُ عَنْهُ قَالَ لَمَّا كُسِفَتِ الشَّمْسُ عَلَى عَهْدِ النَّبِيِّ صَلَّي اللهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ نُودِيَ الصَّلاَةَ جامِعَةً فَرَكَعَ النَّبِيُّ صَلَّي الله عَلَيْهِ وَسَلَّمَ رَكْعَتَيْنِ فِي سَجْدَةٍ ثُمَّ قَامَ فَرَكَعَ رَكْعَتَيْنِ فِي سَجْدَةٍ ثُمَّ جُلِيَ عَنِ الشَّمْسِ.

قَالَتْ عَائِشَةُ مَا رَكَعْتُ رُكُوعًا قَطُّ وَلاَ سَجَدْتُ سُجُوداً قَطُّ كَانَ أَطْوَلَ مِنْهُ.

Abdullah b. Amr (radıyallahu anh)'dan yapılan rivayette, adı geçen diyor ki: "Rasulullah Efendimiz (sallallahu aleyhi ve sellem) zamanında güneş tutulması meydana gelince, "es-Salate Camiaten" diye namaza çağırıldı. Rasulullah Efendimiz (sallallahu aleyhi ve sellem) bir secde, iki rükû yaptı. Sonra kalktı bir secde, iki rükû daha yaptı. Arkasından güneş açıldı (tutulma olayı sona erdi)." Yani iki rekat olarak kıldı. Her rekatında iki rükû, bir secde yaptı.

Hz. Aişe validemiz (radıyallahu anha) diyor ki: "Bundan daha uzun ne rükû, ne de secde yapmış bulunuyordum."

وَعَنْ عَائِشَةَ رَضِيَ اللهُ عَنْهَا قَالَتْ خَسَفَتِ الشَّمْسُ عَلَى عَهْدِ رَسُولِ اللهِ صَلَّى اللهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ فَبَعَثَ مُنَادِياً الصَّلاَةَ جَامِعَةً فَقَامَ فَصَلَّي أَرْبَعَ رَكَعَاتٍ فِي رَكْعَتَيْنِ وَأَرْبَعَ سَجَدَاتٍ.

Aişe validemiz (radıyallahu anha)'dan yapılan rivayete göre, adı geçen şöyle demiştir: "Rasulullah Efendimiz (sallallahu aleyhi ve sellem) devrinde Güneş tutulması olayı meydana geldi. Bunun üzerine Rasulullah Efendimiz (sallallahu aleyhi ve sellem) bir çağırıcı göndererek "es-Salate Camiaten" dedirterek namaza davet ettirdi ve kalkıp dört rükû ve dört secdeyle iki rekat namaz kıldı."

وَعَنْ عَائِشَةَ رَضِيَ اللهُ تَعَالَي عَنْهَا قَالَتْ: خَسَفَتِ الشَّمْسُ فِي حَيَاةِ رَسُولُ اللهِ صَلَّ للهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ فَخَرَجَ رَسُولُ اللهِ صَلَّ للهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ اِلَي الْمَسْجِدِ فَقَامَ فَكَبَّرَ وَصَفَّ النَّاسُ وَرَاءَهُ فَاقْتَرَاَ قِرَاءَةً طَوِيلَةً ثُمَّ كَبَّرَ فَرَكَعَ رُكُوعاً طَوِيلاً هُوَ أَدْنَي مِنَ الْقِرَاءَةِ الأُولَي ثُمَّ رَفَعَ رَأْسَهُ فَقَالَ: سَمِعَ اللهُ لِمَنْ حَمِدَهُ رَبَّنَا وَلَكَ الْحَمْدُ ثُمَّ قَامَ فَاقْتَرَاَ قِرَادَةً طَوِيلَةً هِيَ أَدْنَي مِنَ الْقِرَاتِ الأُولَي ثُمَّ كَبَّرَ فَرَكَعَ

رُكُوعًا هُوَ أَدْنَى مِنَ الرُّكُوعِ الْأُولَ ثُمَّ قَالَ: سَمِعَ اللهُ لِمَنْ حَمِدَهُ رَبَّنَا وَلَكَ الْحَمْدُ ثُمَّ سَجَدَ ثُمَّ فَعَلَ فِي الرَّكْعَةِ الْأَخِرَمِثْلَ ذَلِكَ حَتَّى أَسْتَكْمَلَ أَرْبَعَ رَكَعَاتٍ وَأَرْبَعَ سَجَدَاتٍ وَانْجَلَتِ الشَّمْسُ قَبْلَ أَنْ يَنْصَرِفَ ثُمَّ قَامَ فَخَطَبَ النَّاسَ فَأَثْنَى عَلَى اللهِ بِمَاهُوَ أَهْلُهُ ثُمَّ قَالَ إِنَّ الشَّمْسَ وَالْقَمَرَ آيَتَانِ مِنْ آيَاتِ اللهِ عَزَّ وَجَلَّ لَايَنْخَسِفَانِ لِمَوْتِ أَحَدٍ وَلَاحَيَاتِهِ فَإِذَا رَأَيْتُمُوهُمَا فَافْزَعُوا إِلَى الصَّلَاةِ.

Yine Aişe validemiz (radıyallahu anh)'dan yapılan rivayette, adı geçen diyor ki: "Rasulullah Efendimiz (sallallahu aleyhi ve sellem)'in hayatında (yaşadığı zaman) güneş tutulması olayı meydana geldi. Bunun üzerine Rasulullah Efendimiz (sallallahu aleyhi ve sellem) çıkıp mescide gitti. Namaza durup tekbir getirdi; insanlar da O'nun arkasında durup saf bağladılar. Rasulullah Efendimiz uzun kıraatte bulunduktan sonra uzun bir rükû yaptı ki bu birinci kıraatten biraz aşağı (kısa) idi. Sonra başını kaldırdı ve Semi'allahu Limen Hamidehu Rabbenâ Leke'l-Hamd dedi. Sonra ayakta durup yine birinci kıraatten biraz aşağı (kısa) olmak üzere uzun kıraatte bulundu. Sonra tekbir getirip, birinci rükûdan biraz kısa rükû yaptıktan sonra başını kaldırıp Semî'allahü Limen Hamidehu Rabbenâ Leke'l- Hamd dedikten sonra secdeye vardı. Sonra bunun gibi ikinci rekatı kıldı ve böylece dört rekatı dört secdeyle tamamladı ve O henüz namazı bitirmemişti ki güneş açılıverdi.

Sonra Rasulullah Efendimiz (sallallahu aleyhi ve sellem) kalkıp hutbe okudu, Allah (celle celaluhu)'ya layık olduğu şekilde senada bulundu ve sonra şöyle buyurdu: "Şüphesiz ki Güneş ve Ay, Aziz ve Celil olan Allah'ın ayetlerinden iki ayettir. Bunlar ne bir kimsenin ölümü, ne de hayatı (ve doğumu) için tutulurlar. Ancak siz Güneş ve Ay'ın tutulduğunu gördüğünüz zaman namaza yönelip ondan yardım ve medet bekleyin."

İbn Abbas (radıyallahu anh)'dan yapılan rivayette, adı geçen diyor ki: "Güneş tutulması olayı meydana geldi. Rasulullah Efendimiz (sallallahu aleyhi ve sellem) namaza durdu, Bakara suresi uzunluğunda kıraati uzattı. Sonra uzun

bir rükû yaptı. Sonra başını kaldırıp ayakta uzun süre durdu ki bu birinci kıyamdan biraz kısa idi. Sonra birinci rükûdan biraz kısa olmak üzere uzun bir rükû yaptı. Sonra secdeye vardı ve arkasından kalkıp birinci kıyamdan biraz az olmak üzere uzun bir kıyamda bulundu. Sonra birinci rükûdan biraz az olmak üzere uzun bir rükû yaptı. Sonra başını kaldırdı ve birinci kıyamdan biraz kısa olmak üzere uzun bir kıyamda bulundu. Sonra yine birinci rükûdan biraz kısa olmak üzere uzun bir rükûyaptı. Sonra secdeye varıp namazı bitirince güneş de açılmış oldu. Arkasından şöyle buyurdu: "Şüphesiz ki güneş ve ay, Allah'ın ayetlerinden iki ayettir. Bunlar ne bir kimsenin ölümü, ne de hayatı için tutulurlar. Siz böyle bir olayı gördüğünüz zaman Allah'ı anın."[746]

Esma (radıyallahu anha)'dan yapılan rivayete göre, adı geçen demiştir ki: "Rasulullah Efendimiz (sallallahu aleyhi ve sellem), güneş tutulması sebebiyle namaza durdu ve kıyamı uzattı. Sonra uzun bir rükû yaptı; arkasından kalkıp yine uzun bir kıyam ve uzun bir rükû yaptı. Sonra başını kaldırdı ve secdeye gitti ve secdeleri uzattı. Sonra kalkıp uzun bir kıyam yaptı; sonra rükûya varıp uzun süre rükûda durdu. Sonra kalkıp uzun bir kıyam daha yaptı; sonra uzun bir rükû yaptı. Sonra başını kaldırdı ve secdeye varıp secdeleri uzun tuttu. Sonra başını kaldırdı, sonra yine secdeye vardı ve onu da uzun tuttu. Sonra namazı bitirdi."[747]

Cabir (radıyallahu anh)'dan yapılan rivayette, diyor ki: "Rasulullah Efendimiz (sallallahu aleyhi ve sellem) zamanında güneş tutulması olayı meydana geldi. Bu sebeple Rasulullah Efendimiz (sallallahu aleyhi ve sellem) ashabıyla birlikte namaz kıldı: Kıyamı o kadar uzattı ki, (neredeyse) ashab yere kapanacaktı. Sonra rükûya vardı ve uzattı. Sonra yine uzun bir rükû yaptı. Sonra iki secde yaptı. Sonra ayağa kalkıp birinci rekatta yaptıklarını aynen yaptı ve böylece dört rükû ve dört secdeyle (iki rekat) kılıp tamamladı."[748]

---

746 Buraya kadar naklettiğimiz dört hadisi Buhari ve Müslim ittifakla rivayet etmişlerdir. Buhari/Küsuf: 1, 3, 8, 13, 17. Müslim/Küsuf: 9, 10, 16, 17, 23, 29

747 Ebu Davud/İstiska: 4, 5, 7. İbn Mace/Küsuf. Ahmed: 1/298, 358, 3/347. 382, 6/53, 76, 164, 168, 345, 354

748 Müslim. Ebu Davud. Ahmed.

Yine Cabir (radıyallahu anh)'dan yapılan rivayete göre, adı geçen şöyle demiştir: "Rasulullah Efendimiz (sallallahu aleyhi ve sellem) zamanında Güneş tutulması olayı meydana geldi. Rasulullah Efendimiz (sallallahu aleyhi ve sellem) o sebeple namazı altı rükû ve dört secdeyle kıldı."[749]

İbn Abbas (radıyallahu anh)'dan yapılan rivayette, demiştir ki: "Rasulullah Efendimiz (sallallahu aleyhi ve sellem) Güneş tutulması sebebiyle namaz kıldı: Ayakta okudu, sonra rükûya vardı. Sonra kalkıp tekrar okudu ve rükûya vardı. Sonra kalkıp tekrar okudu ve rükûya vardı. Sonra da secdeye vardı. Diğer rekat de bunun gibi idi."[750]

Yine İbn Abbas (radıyallahu anh)'dan yapılan rivayette, adı geçen diyor ki: "Rasulullah Efendimiz (sallallahu aleyhi ve sellem) Güneş tutulması sebebiyle namaz kıldı: Ayakta okuduktan sonra rükûya eğildi. Sonra tekrar okudu ve rükûya eğildi. Sonra yine kalkıp okudu ve rükûya vardı. Sonra yine kalkıp okudu ve rükûya eğildi. Ondan sonraki rekatta bunun gibi yaptı."[751]

Diğer bir lafızla: "Rasulullah Efendimiz (sallallahu aleyhi ve sellem) sekiz rükûyu dört secdeyle kılmış oldu."

Ubey b. Ka'b (radıyallahu anh)'dan yapılan rivayette, adı geçen diyor ki: "Rasulullah Efendimiz (sallallahu aleyhi ve sellem) zamanında Güneş tutulması olayı meydana geldi. O sebeple Rasulullah Efendimiz (sallallahu aleyhi ve sellem) ashabıyla birlikte namaz kıldı: Uzun surelerden birini okudu ve beş rükû, iki de secde yaptıktan sonra ikinci rekata kalktı; yine uzun bir sure okudu, beş rükû iki secde yaptıktan sonra, diğer namazlarda olduğu gibi kıbleye yönelik vaziyette oturdu ve güneş açılıncaya kadar dua etti."[752]

Güneş tutulması sebebiyle kılınan namazda kıraat aşikâr olarak yerine getirilir.

---

749 Müslim. Ebu Davud. Ahmed.

750 Tirmizi/Kusûf ve Cum'a.

751 Müslim: Ahmed. Nesai. Ebu Davud/Küsuf.

752 Ebu Davud. Müsned-i Ahmed.

Bu konuda Hz. Aişe validemiz (radıyallahu anha) diyor ki: "Rasulullah Efendimiz (sallallahu aleyhi ve sellem) Güneş tutulması sebebiyle kıldığı namazda kıraati aşikâr yerine getirdi; böylece iki rekatta dört rükû dört de secde yaptı."[753]

Bu hadisin aksine ikinci bir rivayet Semure (radıyallahu anh)'dan yapılmıştır. Adı geçen diyor ki: "Rasulullah Efendimiz (sallallahu aleyhi ve sellem) bize Güneş tutulması sebebiyle iki rekat namaz kıldırdı. Namazda O'ndan hiçbir ses duymadık (kıraati gizli okudu)."[754]

Ay Tutulması Namazı

Hasan el-Basrî (rahmetullahi aleyh) diyor ki: "İbn Abbas (radıyallahu anh) Basra'da emir olarak bulunduğu bir sırada Ay tutulması olayı meydana geldi. Bunun üzerine adı geçen çıkıp bize iki rekat namaz kıldırdı ki her rekatta iki defa rükû yaptı. Sonra ayrılıp bineğine binince şöyle dedi: "Ben, Rasulullah Efendimiz (sallallahu aleyhi ve sellem)'in namaz kıldırdığı gibi namaz kıldırdım, O'ndan gördüğümü aynen yaptım."[755]

Hadis-i Şerifle İlgili Mezheplerin İctihad Ve Yorumları

Hanefiler'e göre: Güneş tutulması olayı sebebiyle namaz kılmak vacip midir, yoksak sünnet midir? Bu hususta mezhep imamlarının farklı görüş ve ictihadları olmuştur. İmam Muhammed'in bu namazla ilgili beyanı, onun sünnet olduğuna delalet etmektedir. Şöyle ki, adı geçen cemaatle kılınan namazlardan söz ederken diyor ki: "Nafile namazlardan -Ramazan'da geceleyin Teravih ve bir de güneş tutulma namazı dışında- hiçbiri cemaatle kılınmaz." Müstesna minhunun cinsinden olduğuna bakılınca, Güneş tutulması sebebiyle kılınan namazın da nafile (sünnet) olduğu anlaşılıyor.

Diğer bazı fukahaya göre, hadislerde Rasulullah Efendimiz (sallallahu aleyhi ve sellem)'in böyle bir olay karşısında müminlerin ne yapması gerektiğini şöyle açıklarken: "Allah (celle celaluhu)'ya hamd edin, O'nu tekbir getirerek

753 Sahih-i Buhari. Sahih-i Müslim.

754 Buhari. Müslim. Nesai. Ebu Davud. İbn Mace, Ahmed: 5/19

755 Müsned-i Şafiî

ululayın, O'nu tesbih edin ve namaz kılın" bunu emir siğasıyla söylemiştir. Malum başka delil olmadığı takdirde emir vücubu gerektirir.

İmam Ebu Hanife ise bu namaz hakkında şöyle demiştir: "Dilerseniz iki rekat, dilerseniz dört rekat ve dilerseniz daha fazla rekat kılabilirsiniz." Şüphesiz böyle bir tahyîr ancak nafile namazlar hakkında cari olur; farz ve vacib namazlar hakkında tahyîr söz konusu olamaz. Bu da, Güneş tutulması sebebiyle kılınacak namazın sünnet olduğunu gösteriyor.

Güneş tutulması namazı iki rekattır; her rekatında bir rükû iki secde yapılır; diğer namazlardan farksızdır. Aynı zamanda cemaatle değil münferiden kılınır.[756]

Şafiîler'e göre: Güneş tutulması sebebiyle Rasulullah Efendimiz (sallallahu aleyhi ve sellem) namaz kılınmasını emretmiştir. Bunun için mekruh vakit yoktur. Namazdan sonra güneş açılınca imam hutbe okur. Tutulma olayı geçtikten sonra artık namaz kılınmaz.[757]

Böylece bu mezhebe göre, güneş tutulmasıyla ilgili namaz vaciptir. Çünkü Rasulullah Efendimiz (sallallahu aleyhi ve sellem)'in emri vardır. Emir ise vücubu gerektirir.

Güneş tutulması olayıyla ilgili, cumada olduğu gibi iki hutbe okunur. Hamd ve salat-ü selam ile başlanır. Müslümanlar'a hayır, iyilik, tevbe ve tekarrub ile tavsiye edilir.

Güneş tutulması namazı ezansız ve ikametsiz kılınır.

Güneş Tutulması Namazının Kılınışı

Namazı kıldıracak olan imam kalkar tekbir getirir ve farz namazlara başladığı gibi başlar, yani iftitah duasını okur. Sonra birinci rekatta ezber biliyorsa Bakara suresini okur veya o nisbette Kur'an'dan ayetler okur. Sonra rükûya varır ve rükûda Bakara suresinden 200 ayet okuyacak kadar bir süre

756 Kasani/Bedayiu's-Sanayi: 1/281 -282'den özetlenerek.

757 İmam Şafiî/El-Ümm: 1/243, 244'den özetlenerek.

durur. Sonra başını kaldırır ve Semi'allahu Limen Hamidehu Rabbena Leke'l-Hamd der. Sonra yine ayakta Bakara Suresinin 200 ayetine denk gelecek şekilde Kur'an'dan ayetler okur. Sonra rükûya varır ve birinci rükûda beklediği nisbetin üçte ikisi kadar bekler; sonra başını kaldırıp dikelir ve secdeye eğilir. Sonra ikinci rekata kalkar, ayakta Bakara suresinin 250 ayetine denk gelecek uzunlukta ayetler okur ve arkasından rükûya varır, orada Bakara suresinin 70 ayetine denk gelecek uzunlukta ayetler okur; sonra başını kaldırır ve Fatiha'yı okur, arkasından Bakara suresinin 100 ayetine denk gelecek uzunlukta ayetler okur. Sonra rükûya varır ve Bakara suresinin 50 ayetine denk gelecek uzunlukta ayetler okur. Sonra başını kaldırıp dikelir ve secdeye eğilerek namazı tamamlar.

Bu namazın hem birinci, hem de ikinci rekatında Fatiha okunur. Onlardan birinde onu terkederse, o rekata itibar edilmez, yerine başka bir rekat kılması gerekir ve namazın sonunda yanılma secdesi yapar.[758]

Hanbeliler'e göre: Güneş ve ay tutulmasıyla ilgili namaza "Salatü'l-Küsûf adı verilir. Bu iki olaydan biri meydana gelince, müminler namaza yönelip ya cemaat halinde, ya da yalnız başlarına kılarlar.

Güneş ve Ay tutulmasıyla ilgili namaz, müekked sünnettir. Çünkü Rasulullah Efendimiz (sallallahu aleyhi ve sellem) hem onu kılmış, hem de kılınmasını emretmiştir. Bu namazın meşruiyeti üzerinde hilaf yoktur, yani buna muhalefet eden olmamıştır.

Sözü edilen namaz şöyle kılınır: Birinci rekatta Fatiha ve uzun bir sure aşikâr (yani sesli) okunur. Sonra rükûya varılır ve rükû uzatılır. Sonra rükûdan kalkılır ve ayakta yine kıraatte bulunulur, ancak birincisi kadar uzun tutulmaz. Sonra rükûya varılır ve yine birinci rükûdan biraz kısa olmak üzere uzatılır. Sonra iki uzun secde yapılır. Sonra kalkılır bu iki rekatın aynı olmak üzere iki rekat daha kılınır ve böylece dört rükû ve dört secdeyle bu namaz kılınmış olur. Tabii namazın sonunda Teşehhüte oturulur ve arkasından se-

758 İmam Şafiî/El-Ümm: 1/245

lam verilir.[759]

Ancak bu konuda müstehab olan şudur: İki rekat namazı kılmak, birinci rekatta iftitah duasından sonra euzü çekip Fatiha'yı ve Bakara suresini veya o uzunlukta Kur'an'dan ayet okunur. Sonra rükûya varılır ve 100 defa tesbih getirilir. Sonra rükûdan kalkılır ve Semi'allahu Lîmen Hamidehu Rabbena Leke'l-Hamd denilir. Sonra Fatiha ve Al-i İmran Suresi veya bu sure uzunluğunda Kur'an'dan ayetler okunur. Sonra birinci rükûnun üçte ikisi nisbetinde rükûda durur ve yine Seml'allahu Lîmen Hamidehu denilir. Sonra secdeye varılır ve iki secde de uzatılır. Sonra ikinci rekat buna nisbetle biraz kısa tutulur.

Böylece her rekatta iki kıyam, iki kıraat, iki rükû ve iki secde yapılır, gece olsun, gündüz olsun kıraat sesli okunur. Hutbe okunmaz. Çünkü İmam Ahmed'den hutbe okunmasına dair bir rivayet gelmemiştir.[760]

Malikiler'e göre: Dört rekat olarak kılınır. Her rekatta Fatiha okunur ve kıraat gizli okunarak yerine getirilir. Rükû uzun tutulur. Cemaat halinde kılınması müstehabdır. Kadınlar ise kendi evlerinde bu namazı kılarlar. Böylece her rekatta iki uzun rükû ve iki kıyam yapılır ve sonunda secde yapılarak namaz tamamlanır.[761]

Konuyla İlgili Diğer Hadis-i Şerifler Ve Tahliller

Her rekatta iki rükû yapıldığına dair birçok rivayetler vardır: Ahmed b. Hanbel'in Hz. Ali'den, Nesai'nin Ebu Hureyre'den, Hafız Bezzar'ın İbn Ömer (radıyallahu anhum)'dan bu hususta rivayeti bu cümledendir. O bakımdan Hanefiler'in çoğunun dışında diğer bütün müctehid imamlar bu rivayetlerle çıkarım yapmışlardır. Müslim'in Cabir'den yaptığı rivayette de buna yakın bilgi vardır.

759 eş-Şerhu'l-Kebir: 2/274, 275

760 İbn Kudame/El-Muğni: 2/275, 276

761 Sahnun/El-Müdevvenetü'l-Kübra: 163,164

748 nolu Cabir hadisini Beyhaki de rivayet etmiş ve onu Şafiî'den naklettiğini belirtmişse de bu yanlıştır. Aynı hadisi Müslim kendi Sahih'inde Ebu Bekir b. Ebi Şeybe'den, o da İbn Numeyr'den, o da Abdülmelik'den, o da Ata'dan, o da Cabir'den rivayet etmiştir.

750 nolu İbn Abbas hadisini Tirmizi, Muhammed b. Beşşar'dan, o da Yahya b. Said'den, o da Süfyan'dan, o da Habib b. Ebi Sabit'den, o da Tavus'tan, o da Rasulullah Efendimiz (sallallahu aleyhi ve sellem)'den rivayet etmiştir. Ancak yapılan araştırmada Habib'in Tavus'dan işitmediği anlaşılmış ve o bakımdan hadis malûl sayılmıştır. Nitekim Beyhaki bu hususta diyor ki: "Habib her ne kadar sika (güvenilir) sayılsa da, o tedlis yapıp Tavus'tan işittiğini beyan etmemiştir."

751 nolu İbn Abbas hadisini her ne kadar Tirmizi sahihlemişse de İbn Hibban onun sahih olmadığını belirtmiştir.[762]

752 nolu Ubey hadisini aynı zamanda Hakim ve Beyhaki tahric etmişlerdir. Ancak senedi itibariyle Şeyhan onu delil olarak saymamıştır. Bu demektir ki Buhari ile Müslim bu hadisi ihticaca uygun görmemişlerdir. İbn Seken ise onu sahihlemiştir. Hakim de "Bunun ravileri doğru kişilerdir" diyerek tespitini ortaya koymuşsa da hadisin senedinde Ebu Cafer İsa b. Abdillah b. Mahan er-Razi bulunuyor ki, İbn Medeni onun hadislerini birbirine karıştırdığını kaydetmiştir. İbn Main ise "O sika (güvenilirdir)" diyerek hadisiyle ihticac edilebilir görüşünü ortaya koymuştur.[763]

754 nolu Semure hadisine gelince: İbn Hibban ile Hakim onu sahihlemiştir. Ancak İbn Hazm, onun ravilerinden Sa'lebe b. İbad'ın cehaleti sebebiyle onun muallel olduğunu belirtmiş, yani bu bakımdan sıhhatini zedeler mahiyette böyle bir cehaletin söz konusu olduğuna dikkat çekmiştir. Nitekim İbn Medeni de onun meçhûl bir kimse olduğunu söylemiştir.[764]

762 Şevkani/Neylü'l-Evtar: 3/375

763 Şevkani/Neylü'l-Evtar: 3/375. Zehebi/Mizanü'l-İ'tidal: 4/510, 10065 nolu

764 Zehebi/Mizanü'l-İ'tidal: 1/371, 1389 nolu Salebe.

Salebe tabiindendir. Semure (radıyallahu anh)'dan hadisi işitmiştir. Ondan da Esved b. Kays istiska ile ilgili hadisi rivayet etmiştir. Ancak İbn Medeni onun birçok meçhul kişilerden rivayet ettiğine dikkat çekerek sika olmadığını belirtmek istemiştir.

Şevkani de bu zattan söz ederek birtakım nakillerde bulunmuş ve Zehebi'nin tespitlerini aktarmıştır.

Bu manada bir diğer hadisi Ebu Ya'la ile Beyhaki İbn Abbas (radıyallahu anh)'dan şöyle rivayet etmişlerdir: "Güneş tutulması sebebiyle namaz kılmakta olan Rasulullah Efendimiz (sallallahu aleyhi ve sellem)'in yanında bulunuyordum. Kendisinden kıraati esnasında Kur'an'dan bir harf olsun işitmedim."

Ancak bu hadisin isnadında İbn Lüheya bulunuyor ki bu zat hakkında farklı görüşler vardır.

Güneş tutulmasıyla ilgili namazda kıraatin aşikâr okunması hakkında Buhari, Hz. Aişe (radıyallahu anha) hadisini Semure hadisinden daha sahih kabul etmekte ve delil saymaya salih olduğuna işarette bulunmaktadır. Ancak İmam Şafiî bu konuda Semure hadisini tercih etmiş ve İbn Abbas (radıyallahu anh)'ın rivayetine muvafık olduğunu sebeb-i tercih olarak göstermiştir.

755 nolu Hasan el-Basri rivayeti hakkında farklı tespitler bulunuyor: Şevkani'nin tespitine göre, sahih değildir. "Çünkü İbn Abbas (radıyallahu anh) Basra'da bulunduğu yıllarda Kasan el-Basri orada bulunmuyordu" diyor.

Rivayeti sahih kabul edenler ise, Hasan el-Basri'nin "Bize namaz kıldırdı" sözünü tevil ederek "Basra halkına namaz kıldırdı" manasına geldiğini belirtmişlerdir.

Hadis-i Şeriften Çıkarılan Hükümler

1. Güneş tutulmasıyla ilgili namaz meşrudur. Sünnet ile sabit olmuş ve ashabın önemli bir kısmının rivayet ve ameliyle sübut bulmuştur.

2. Bu konuda daha çok kıyasa yönelen İmam Ebu Hanife, bunun da

diğer farz namazlar şeklinde kılınacağını belirtmiştir.

3. İki veya dört rekat olarak kılınabilir.

4. Cemaat halinde ve münferiden de kılınabilir.

5. Bu namaz için mekruh vakit hükmü kalkar, yani tutulma olayı hangi vakitte meydana gelirse gelsin kılınabilir. Bu daha çok İmam Şafiî'nin ictihadıdır.

6. Güneş tutulma olayı geçip Güneş tam görülmeye başlayınca artık Güneş tutulma namazı kılınmaz.

7. Namaz kılınıp güneş açılınca dua edilir; bazı müctehidlere göre hutbe okunur.

8. Bu namaz için ezan okunmaz, ikamet getirilmez; sadece "es-Salat Camia" denir.

9. Güneş tutulmasıyla ilgili namaz İmam Şafiî'ye göre vaciptir.

10. Her rekatında iki rükû ve iki kıyam yapılır.

11. Kıraat ve rükûlar uzun tutulur.

12. Secdeler normal tutulur.

13. Müctehidlerin çoğuna göre, kıraat aşikâr okunur. İmam Malik'e göre gizli okunur.

İSTİSKA (YAĞMUR DUASI) NAMAZI

Yağmur yağması, bulutların oluşup yağmur yüklenerek indirecek duruma gelmesi şüphesiz ki bir takım fiziki kanunlara ve bilinen sebeplere dayanmaktadır. Ancak unutmamak gerekir ki bu kanunlar ve sebepler kendi haline bırakılmamıştır. Şart ve ortam oluştuğunda yağmur yağması normal kabul edilirse de bazı hallerde her şeye rağmen yağmur yağmamakta ve kuraklık sürmektedir. Zira kainatta "tabii olaylar" denilen hemen her hadise ilahi plan ve programa göre cereyan eder veya ona göre gerçekleşir. Gelişigüzel, sebepsiz, illetsiz, plansız ve programsız hiçbir olayın meydana gelmesi düşünülemez. Sebep ve illetleri ilahi programa göre harekete geçiren görevli melekler vardır. Böylece bir olayın meydana gelmesini sağlayan sebepler ve illetler mevcut olunca, onları bağlı bulundukları kanunlar ve program doğrultusunda harekete geçiren melekler de ilahi irade düzeyinde hizmete katılırlar.

Ayrıca yağmurun oluşmasını sağlayan sebep ve illetler oluşmayabilir ve uzun süre yağmur yağmayıp ihtiyaç had safhaya gelebilir. Şüphesiz bu olayda da görevli meleklerin varlığını unutmamak gerekir.

O bakımdan gerek sebeplerin oluşturulması, gerekse o sebepleri harekete geçirip yağmur yüklü bulutların meydana gelmesi için her şeyi kudretinin tasarrufu altında bulunduran Allah (celle celaluhu)'ya el açıp dua etmek, nemli gözlerle dilekleri O'nun kapışırla sunmak da kulluğumuzun gereği ve imanımızın bir başka belirtisidir.

Bunun için Allah (celle celaluhu)'yu ve O'nun kanunlarını, melekleri ve görevlerini en iyi bilen Rasulullah Efendimiz (sallallahu aleyhi ve sellem) kuraklık baş gösterdiğinde tam tezellül, teslimiyet ve mahviyet içinde çıkıp toplu halde namaz kılmayı tavsiye buyurmuştur. Zira bu durumda ilahi rahmet harekete geçip kullarından yana tecelli eder.

وَعَنْ عَائِشَةَ رَضِيَ اللهُ عَنْهَا قَالَتْ شَكَا النَّاسُ إِلَى رَسُولِ اللهِ صَلَّ للهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ قُحُوطَ الْمَطَرِ فَأَمَرَ بِمِنْبَرٍ فَوُضِعَ لَهُ فِي الْمُصَلَّي وَوَعَدَ النَّاسَ يَوْمًا يَخْرُجُونَ فِيهِ قَالَتْ عَائِشَةَ فَخَرَجَ رَسُولُ اللهِ صَلَّ للهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ حِينَ بَدَا حَاجِبُ الشَّمْسِ فَقَعَدَ عَلَى الْمِنْبَرِ فَكَبَّرَ وَحَمِدَ اللهَ عَزَّ وَجَلَّ ثُمَّ قَالَ: إِنَّكُمْ شَكَوْتُمْ جَدْبَ دِيَارِكُمْ وَاسْتِئْخَارَ الْمَطَرِ إِبَّانَ زَمَانِهِ عَنْكُمْ وَقَدْ أَمَرَكُمُ للهَ عَزَّ وَجَلَّ أَنْ تَدْعُوهُ عَنْ وَوَعَدَكُمْ أَنْ يَسْتَجِيبَ لَكُمْ ثُمَّ قَالَ: اَلْحَمْدُ اللهِ رَبِّ الْعَالَمِينَ اَلرَّحْمَنِ لرَّحِيمِ مَالِكِ يَوْمِ الدِّينِ لاَ اِلَهَ إِلاَّ اللهُ يَفْعَلُ اللهُ مَا يُرِيدُ اَللَّهُمَّ اَنْتَ اللهُ لاَ اِلَهَ إِلاَّ أَنْتَ أَنْتَ الْغَنِيُّ وَنَحْنُ الْفُقَرَاءُ أَنْزِلْ عَلَيْنَا الْغَيْثَ وَاجْعَلْ مَا أَنْزَلْتَ لَنَا قُوَّةً وَبَلاَغًا إِلَي حِينٍ. ثُمَّ رَفَعَ يَدَيْهِ فَلَمْ يَزَلْ فِي الرَّفْعِ حَتَّي بَدَا بَيَاضُ إِبْطَيْهِ ثُمَّ حَوَّلَ إِلَي النَّاسِ ظَهْرَهُ وَقَلَبَ أَوْ حَوَّلَ رِدَاهُ وَهُوَ رَافِعٌ يَدَيْهِ ثُمَّ أَقْبَلَ عَلَي لنَّاسِ وَنَزَلَ فَصَلَّي رَكْعَتَيْنِ فَأَنْشَأَ اللهُ تَعَالَي سَحَابَةً فَرَعَدَتْ وَبَرَقَتْ ثُمَّ أَمْطَرَتْ بِإِذْنِ اللهِ تَعَالَي فَلَمْ يَأْتِ مَسْجِدَهُ حَتَّي سَالَتِ السُّيُولُ فَلَمَّا رَأَى سُرْعَتَهُمْ إِلَى الْكِنِّ ضَحِكَ حَتي بَدَتْ نَوَاجِذُهُ فَقَالَ

أَشْهَدُ أَنَّ اللهَ عَلَي كُلِّ شَيْءٍ قَدِيرٌ وَأَنِّي عَبْدُ اللهِ وَرَسُولُهُ.

Hz. Aişe validemiz (radıyallahu anha)'dan yapılan rivayette, demiştir ki:

Halk yağmur yağmamasından ve kıtlık tehlikesi söz konusu olduğundan dolayı Rasulullah Efendimiz (sallallahu aleyhi ve sellem)'e başvurup hallerini arz ettiler. Bunun üzerine Rasulullah Efendimiz (sallallahu aleyhi ve sellem) minberin açık havadaki namazgaha çıkarılmasını emretti ve yağmur namazı, duası için oraya çıkılacağı bir günü vadetti. O gün gelince Rasulullah Efendi-

miz (sallallahu aleyhi ve sellem) güneş doğmaya başlayınca çıktı, minber üzerinde oturdu, tekbir getirip Aziz ve Celil olan Allah (celle celaluhu)'ya hamd ettikten sonra şöyle buyurdu:

"Sizler ülkenizde kıtlık ve sıkıntı baş gösterdiğinden şikayetçi oldunuz ve sizden yana yağmur yağmasının zamanının geciktiğini ifade ettiniz. Oysa Cenab-ı Hak O'na dua etmenizi emretmiş ve ettiğiniz takdirde onu kabul buyuracağını da vaadetmiştir."

Rasulullah Efendimiz (sallallahu aleyhi ve sellem) bunları belirttikten sonra şöyle başladı:

"Hamd alemlerin Rabbi Allah (celle celaluhu)'ya mahsustur. O Rahman ve Rahim'dir. Hesap ve ceza gününün yegane sahibi ve malikidir. O'ndan başka ilah yoktur. Allah dilediğini yapar.

Allahım! Sen Allah'sın, Senden başka ilah yoktur, ancak Sen varsın. Sen ganîsin, biz ise fakirleriz. Üzerimize yağmur indir; indirdiğini bize kuvvet ve bir süreye kadar yetecek çizgiye ulaştır."

Sonra Rasulullah Efendimiz (sallallahu aleyhi ve sellem) ellerini kaldırdı ve o kadar yükseltti ki koltuklarının beyazlığı göründü. Sonra arkasını halka döndürdü ve üstündeki üstlüğünü veya hırkasını tersine çevirdi ki, elleri henüz yukarıya kalkık bulunuyordu. Sonra yüzünü halka döndürdü ve minberden indi iki rekat namaz kıldı. Bunun üzerine Cenab-ı Hak bir parça bulut ortaya çıkardı, derken şimşek ve yıldırım birbirini izledi; sonra da Allah (celle celaluhu)'nun izniyle yağmur başladı. Rasulullah Efendimiz (sallallahu aleyhi ve sellem) mescide gelmeden sel akmaya başladı. Rasulullah Efendimiz (sallallahu aleyhi ve sellem) halkın bir örtü altına girmek için acele koştuklarını görünce dişleri görünecek şekilde güldü ve şöyle buyurdu:

"Şehadet ediyorum ki, Allah herşeye kadirdir, O'nun gücü her şeye yeter ve ben de O'nun kulu ve rasulüyüm."[765]

765 Ebu Davud/İstiska: 2

عَنْ أَبِي هُرَيْرَةَ رَضِيَ اللهُ عَنْهُ قَالَ خَرَجَ نَبِيُّ اللهِ صَلَّى اللهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ يَوْمًا يَسْتَسْقِي فَصَلَّى بِنَا رَكْعَتَيْنِ بِلاَ أَذَانٍ وَلاَإِقَامَةٍ ثُمَّ خَطَبَنَا وَدَعَا اللهَ عَزَّ وَجَلَّ وَحَوَّلَ وَجْهَهُ نَحْوَ الْقِبْلَةِ رَافِعًا يَدَيْهِ ثُمَّ قَلَبَ رِدَاءَهُ فَجَعَلَ الأَيْمَنَ عَلَى الْأَيْسَرِ وَالْأَيْسَرَ عَلَى الْأَيْمَنِ.

Ebu Hureyre (radıyallahu anh)'dan yapılan rivayette, demiştir ki: "Rasulullah Efendimiz (sallallahu aleyhi ve sellem) bir gün yağmur duasında bulunmak üzere çıktı ve bize ezansız, ikametsiz iki rekat namaz kıldırdı. Sonra bize hutbe okudu ve Aziz, Celil olan Allah (celle celaluhu)'ya dua etti, yüzünü kıbleye çevirip ellerini kaldırmış bir halde duasına devam etti. Sonra sırtındaki hırkasını tersine çevirdi: Sağını soluna, solunu sağına getirdi."[766]

Abdullah b. Zeyd (radıyallahu anh)'dan yapılan rivayette, demiştir ki: "Rasulullah Efendimiz (sallallahu aleyhi ve sellem) namazgaha çıktı ve yağmur dileme duası yaptı. Üstündeki hırkasını, kıbleye yönelirken çevirdi ve hutbeden önce namaza başladı. Sonra yine kıbleye yönelerek dua etti."[767]

Yine Abdullah b. Zeyd (radıyallahu anh)'dan yapılatı rivayette diyor ki: "Rasulullah Efendimiz (sallallahu aleyhi ve sellem)'i yağmur duası ve namazı için dışarıya çıktığı gün gördüm. Arkasını halka döndürdü, kıbleye yöneldi ve dua etmeye başladı. Sonra bu arada hırkasını tersine çevirdikten sonra iki rekat namaz kıldı ve kıraati aşikâr olarak yerine getirdi."[768]

İbn Abbas (radıyallahu anh)'dan istiska namazından soruldu. O da şöyle dedi: "Rasulullah Efendimiz (sallallahu aleyhi ve sellem) mütevazı, mütezellil, mütehaşşi' ve mutazarrı' bir halde çıktı, bayramda olduğu gibi iki rekat namaz

766 İbn Mace/Cihad: 142. Müsned-i Ahmed .

767 Müsned-i Ahmed: 4/39, 40, 41

768 Buhari/İstiska: 1, 15, 17, 20. Müslim/İstiska: 1, 3, 4. Ebu Davud/İstiska: 1,2. Tirmizi/İstiska: 7. Ahmed: 4/40, 41

kıldı, ama sizin bu hutbenizi yapmadı."[769]

عَنْ أَنَسٍ رَضِيَ اللهُ عَنْهُ أَنَّ عُمَرَبْنَ لْخَطَّابِ كَانَ إِذَا قُحِطُوا اِسْتَسْقَي بِالْعَبَّاسِ بْنِ عَبْدُ الْمُطَّلِبِ فَقَالَ: اَللَّهُمَّ إِنَّا كُنَّا نَتَوَسَّلُ إِلَيْكَ بِنَبِيِّنَا صَلَّي اللهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ فَتُسْقِينَا وَإِنَّا نَتَوَسَّلُ إِلَيْكَ بِعَمِّ نَبِيِّكَ فَاسْقِنَا فَيُسْقَوْنَ.

Enes (radıyallahu anh)'dan yapılan rivayette diyor ki: "Ömer b. Hattab (radıyallahu anh), kuraklığa uğrayıp sıkıntıya düştükleri zaman, Abbas b. Abdilmuttalib (radıyallahu anh) ile tevessülde bulunup yağmur dileğinde bulunarak şöyle duada bulundu: "Allahım! Şüphesiz ki biz sana, Rasulullah Efendimiz (sallallahu aleyhi ve sellem) ile tevessülde bulunuyoruz, bize yağmur indirerek kuraklığı gider. Allah'ım! Doğrusu biz, Rasulullah Efendimiz'in amcası ile tevessülde bulunuyoruz, bizi yağmura kavuştur." Böylece onlara yağmur yağar ve kuraklık kalkardı."[770]

Şa'bî (radıyallahu anh) diyor ki: "Ömer (radıyallahu anh) dışarı çıkıp yağmur dileğinde bulundu, fakat istiğfarı fazla artırmadı (kısa kesti). Bunun üzerine kendisine:"Biz senin yağmur dileğinde bulunduğunu göremedik!" denildi. O da şöyle dedi: "Ben gök mecâdîhi (meteorolojik olaylar) ile yağmur dileğinde bulundum ki, o olaylarla (onların oluşmasıyla) yağmur iner." Sonra da o, şu ayeti okudu:

وَيَا قَوْمِ اسْتَغْفِرُوا رَبَّكُمْ ثُمَّ تُوبُوا اِلَيْهِ يُرْسِلِ السَّمَآءَ عَلَيْكُمْ مِدْرَاراً وَيَزِدْكُمْ قُوَّةً اِلَى قُوَّتِكُمْ وَلَا تَتَوَلَّوْا مُجْرِمِينَ

"Rabbinizden bağışlanma dileyin; çünkü mutlaka O, çok bağışlayandır. Gökten üzerinize faydalı yağmur gönderir." Artık Rabbinize istiğfar edip

769 Ebu Davud/İstiska. Tirmizi/Cum'a: 44. Nesai/İstiska: 3 İbn Mace/İkamet 153. Ahmed: 1/230, 269, 355

770 Buhari/İstiska: 3. Fezail: 11

tevbede bulunun."[771]

Enes (radıyallahu anh) diyor ki: "Rasulullah Efendimiz (sallallahu aleyhi ve sellem) yağmur dilediğinde ellerini yukarıya kaldırdığı kadar hiçbir şeyde kaldırmazdı. Gerçekten O, koltuğunun altındaki beyazlık görününceye kadar ellerini yükseltirdi."[772]

Müslim şu rivayeti de nakletmiştir: "Rasulullah Efendimiz (sallallahu aleyhi ve sellem) elinin dış kısmıyla göğe doğru işarette bulunarak yağmur dileğinde bulundu."

Enes (radıyallahu anh)'dan yapılan rivayette, diyor ki: "Cuma günü bedevilerden biri geldi ve şöyle dedi: 'Ya Rasulallah! Davarlar helak oldu, çoluk çocuk da helak oldu, insanlar da helak oldu." Bunun üzerine Resullah Efendimiz (sallallahu aleyhi ve sellem) ellerini kaldırıp dua etti, insanlar da O'nunla birlikte ellerini kaldırıp dua ettiler. Biz henüz (mescidden) dışarı çıkmamıştık ki, yağmura nail olduk."[773]

وَعَنْ اِبْنِ عَبَّاسٍ رَضِيَ اللهُ عَنْهُ قَالَ جَاءَ أَعْرَابِيٌّ إِلَى النَّبِيِّ صَلَّى اللهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ فَقَالَ: يَا رَسُولَ اللهِ لَقَدْ جِئْتُكَ مِنْ عِنْدِ قَوْمٍ مَا يَتَزَوَّدُ لَهُمْ رَاعٍ وَلَا يَخْطُرُ لَهُمْ فَحْلٌ فَصَعِدَ النَّبِيُّ صَلَّى اللهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ الْمِنْبَرَ فَحَمِدَ اللهَ قَالَ: اَللّٰهُمَّ اسْقِنَا غَيْثًا مُغِيثًا مَرِيئًا مُرِيعًا طَبَقًا غَدَقًا عَاجِلاً غَيْرَ رَائِثٍ ثُمَّ تَزَلَ فَمَا يَأْتِيهِ أَحَدٌ مِنْ وَجْهٍ مِنَالْوُجُوهِ إِلاَّ قَالُواقَدْ أُحْيِينَا.

İbn Abbas (radıyallahu anh)'dan rivayette, diyor ki: "Bedevilerden biri Rasulullah Efendimiz (sallallahu aleyhi ve sellem)'e geldi ve şöyle dedi: "Ya Rasulallah! Öyle bir kavmin yanından geliyorum ki, hiçbir çoban onlara zad (yi-

771 Sünen-i Saîd.

772 Müslim/İstiska: 7. Ahmed: 4/193

773 Buhari/İstiska: 21

yecek, azık) hazırlayamıyor ve hiçbir erkek davar kuyruğunu oynatamıyor. (İnsanlar aç, davarlar cılız kaldı)." Bunun üzerine Rasulullah Efendimiz (sallallahu aleyhi ve sellem) minbere çıktı, Allah (celle celaluhu)'ya hamd ettikten sonra şöyle duada bulundu:

"Allah'ım! Bize, bizi şiddetten kurtaracak, sonu övgüye değer olacak, bol çayır ve ürün bitirecek, her tarafı kapsayacak, bol su sağlayacak, hemen yağacak, gecikmeyecek bir yağmurla bizi sula."

Bu duayı yaptıktan sonra minberden indi, O'na her gelen mutlaka şöyle diyordu: "Gerçekten ihya olunduk."[774]

Amr b. Şuayb (radıyallahu anh)'dan, O da babasından ve dedesinden yaptığı rivayette, diyor ki: "Rasulullah Efendimiz (sallallahu aleyhi ve sellem) yağmur dileğinde bulununca şöyle dua ederdi:

"Allah'ım! Kullarını ve hayvanlarını sula (suya kavuştur). Rahmetini yay; ölü beldeni ihya eyle (dirilt)."[775]

وَعَنِ الْمُطَّلِبِ بْنِ حَنْطَبٍ رَضِيَ اللهُ عَنْهُ أَنَّ النَّبِيَّ صَلَّي اللهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ كَانَ يَقُولُ عِنْدَ الْمَطَرِ: اَللَّهُمَّ سُقْيًا رَحْمَةً وَلاَ سُقْيَا عَذَابٍ وَلاَ بَلاَءٍ وَلاَ هَدْمٍ وَلاَ غَرَقٍ اَللَّهُمَّ عَلَى الظِّرَابِ وَمَنَابِتِ الشَّجَرِ اَللَّهُمَّ حَوَالَيْنَا وَلاَ عَلَيْنَا.

Muttalib b. Hantab (radıyallahu anh)'dan yapılan rivayette, diyor ki: "Rasulullah Efendimiz (sallallahu aleyhi ve sellem) yağmur söz konusu olunca şöyle dua ederdi: "Allah'ım! Rahmete vesile olan yağmurla bizi sula, azaba sebep olan yağmurla bizi sulama. Bela ve yıkıntıya yol açan; boğulmaya sebep olan bir yağmurla bizi sulama. Allah'ım tepeler, engebeli yerler, ağaçlıklar üzerine yağdır. Allah'ım, çevremizi de kapsayacak şekilde indir, sadece bizim üzerimize değil."[776]

774 İbn Mace/İkamet: 154. Ahmed: 4/235

775 Taberani/İstiska: 2. Müsned-i Şafiî

776 Müsned-i Şafiî. Neylü'l-Evtar: 4/12

Abdullah b. Zeyd (radıyallahu anh)'dan yapılan rivayette diyor ki: "Rasulullah Efendimiz (sallallahu aleyhi ve sellem)'i bizim için yağmur dileğinde bulunurken gördüm, duasını hayli uzun tuttu ve dileklerini çokça dile getirdi. Sonra kıbleye döndü, hırkasını çevirdi, (astarını yüz tarafına veya sağını soluna, solunu sağına getirdi); insanlar da O'nunla beraber hırkalarını tersine çevirdiler."[777]

Hadis-i Şerifle İlgili Mezheplerin İctihad Ve Yorumları

Hanefîler'e göre: İstiskâ konusunda cemaat halinde namaz kılınmaz. Dileyen yalnız başına kılabilir. Çünkü yağmur isteğinde bulunmak için daha çok dua ve istiğfar edilir. İmam Muhammed'e göre: İmam veya onun vekil olarak belirlediği kimse cemaate iki rekat namaz kıldırır, cuma namazında olduğu gibi iki rekat olarak kılınır.

İmam Muhammed bu konuda İbn Abbas (radıyallahu anh) hadisiyle çıkarım yapmıştır. İmam Ebu Hanife ise daha çok Nuh Suresi 10. ayeti delil olarak göstermiştir.

İstiska namazı ezansız ve ikametsiz kılınır. Birinci rekatta Sebbîh İsme Rabbike, ikinci rekatta Hel Etâke Hadîsü'l Gaşiye surelerini okumak müstehabdır.[778]

Şafiîler'e göre: İstiskâ namazı, ihtiyaç duyulduğunda kılınır ve sünnettir. Kuraklık devam ettiği takdirde ikinci ve üçüncü defa kılınabilir.

İstiskâ için toplanıp namaz kılmaya hazırlanırken, yağmur yağmaya başlarsa, artık namaz kılmaya gerek kalmaz, şükür ve dua edilir. Ancak diğer sahih görüşe göre, yine de mü'minler namaz kılarlar. Yağmur dileğinde bulunmadan önce imam cemaate üç gün oruç tutmalarını tavsiye edip tevbe etmelerini, iyilik ve hayır yapmak suretiyle Allah (celle celaluhu)'ya yakınlık sağlamalarını ve işledikleri haksızlıktan kurtulmak için hak sahiplerini razı etmelerini bildirir ve öylece namaz ve dua için şehir dışına çıkılır, yani üç gün

777 Ebu Davud. Müsned-i Ahmed: 4/39, 40, 41

778 Kasani/Bedayiu's-Sanayi': 1/282, 283'den özetlenerek.

oruç tutulduktan sonra dördüncü günü çıkılır. Herkes mümkün olduğu kadar eski, yamalı elbise giyinir ve beraberlerinde çocukları, yaşlanmış zatları da çıkarırlar.

İstiskâ namazı, bayram namazı gibi iki rekattır. Bayramda olduğu gibi hutbe okunur, ancak tekbir değil bol istiğfar edilir. Dua edilirken, hırka, ceket, pardesü gibi elbise ters döndürülür. Rasulullah Efendimiz (sallallahu aleyhi ve sellem)'den rivayet edilen dua ve istiğfar yapılır, ayrıca istenildiği kadar duaya devam edilir.[779]

Hanbeliler'e göre: İstiskâ namazı müekket sünnettir. Kuraklık başlayıp sıkıntı baş gösterince tam mahviyet ve teslimiyet havası içinde mütevazi bir eda ile çıkılır, imam halka iki rekat namaz kıldırır. Bu namaz için belli bir vakit yoktur. İhtiyaç duyulduğu zaman çıkılır ve cemaat halinde kılınır.

Bazılarına göre, bayram namazında olduğu gibi, birinci rekatta yedi, ikinci rekatta beş tekbir getirilir. Bu aynı zamanda İbn Hazm ve Davud ez-Zahîrî'nin mezhebidir.

İstiskâ namazı ezansız ve ikametsiz kılınır. Namazdan sonra hutbe okunur, sonra kıbleye yönelik bir halde dua yapılır. Bu arada hırka ve benzeri elbisenin sağı soluna, solu da sağına getirilir. Eller fazla kaldırılarak duaya devam edilir ve arada sık sık istiğfarda bulunulur.

İmam Ahmed'e göre de, hutbeye tekbir ile başlanır ve bol istiğfarda bulunulur.

Namaz kılınıp dua edildiği gün yağmur yağmazsa, ikinci ve üçüncü günler de çıkılıp namaz kılınır ve dua edilir.[780]

Malikiler'e göre: İstiskâ namazı hem cemaat halinde, hem de münferiden kılınabilir. Cemaatle kılınması şart değildir.

---

779 Ebu Zekeriya Nevevi/Minhacü't-Talibin: 22, 23'den özetlenerek.

780 İbn Kudame/El-Muğni: 2/283-296'dan özetlenerek.

Bu namaz ancak güneş doğup ortalığı aydınlattığı zaman kılınır. Başka vakitlerde kılınmaz. Namazdan sonra hutbe okunur. İki hutbe arasında oturulur. Açık havada kılındığı takdirde minber çıkarmaya gerek yoktur. İmam bir değneğe dayanarak hutbe okur. Namazda kıraati aşikâr okumak sünnettir, bir yıl içinde birkaç defa istiskâ namazı kılmakta bir sakınca yoktur.

İstiskâ namazı iki rekattır. Birinci rekatta Sebbih İsme Rabbike'l-A'lâ, ikinci rekatta Ve'ş-Şemsi Ve Duhâhâ suresi okunur. Hutbe bitince kıbleye yönelinir ve dua edilir ve başta imam olmak üzere cemaatin hepsi hırka veya üstlüklerini ters çevirirler. İmam ayakta dua ederken, cemaat oturmuş halde duaya katılır. Ne namazda, ne de hutbede tekbir getirilmez. Kıraat aşikâr olarak yerine getirilir.[781]

Konuyla İlgili Diğer Hadis-i Şerifler Ve Tahliller

765 nolu Hz. Aişe hadisini aynı zamanda Ebû Avâne, İbn Hibban ve Hakim tahric etmişlerdir. İbn Seken ise bunu sahihlemiştir. Ebu Davud: "Bu garip bir hadistir ve isnadı ceyyiddir" demiştir.

Böylece bu hadis, istiskâ namazına güneş doğarken çıkmanın müstehab olduğuna ve cemaat halinde çıkıldığının meşruiyetine; önce dua ve istiğfarda bulunulacağına, sonra iki rekat namaz kılınacağına delalet etmektedir. Aynı zamanda istiska duası yapılırken hırka veya üstlüğü tersine çevirmenin sünnet olduğunu göstermektedir.

766 nolu Ebu Hureyre hadisini Ebu Avane ve Beyhaki tahric etmişlerdir. Hilafiyat'ta bu hadisin ravilerinin sıkat (güvenilir) kimseler olduğu belirtilmiştir.

Hutbenin namazdan önce mi, sonra mı okunacağı hakkındaki rivayetler farklıdır. Ebu Hureyre hadisi ile Enes'in ve Abdullah b. Zeyd'in hadisi hutbenin namazdan sonra okunduğuna delalet etmektedir.

781 Sahnun/El-Müdevvenetü'l-Kübra: 1/165-167'den özetlenerek.

İbn Abbas ile Hz. Aişe hadisleri ise, Rasulullah Efendimiz (sallallahu aleyhi ve sellem)'in namazdan önce hutbe okuduğuna delalet etmektedir.

Ancak rivayetleri bir araya getirdiğimizde, ashabın anlatım tarzından bu ihtilafın kaynaklandığı ve sonuç olarak Rasulullah Efendimiz (sallallahu aleyhi ve sellem)'in önce duaya başlayıp istiğfarda bulunduğu, sonra iki rekat namaz kıldığı ve arkasından hutbe irad ettiği anlaşılır.

Hadislerin tamamı, istiskâ namazının meşruiyetine delalet etmektedir. Ebu Hanife dışında bu görüşe muhalefet eden olmamıştır.

769 nolu İbn Abbas hadisini aynı zamanda Ebu Avane, İbn Hibban, Hakim, Darekutni ve Beyhaki tahric etmişlerdir. Ebu Avane ile İbn Hibban bunu sahihlemişlerdir.[782]

İmam Şafiî bu hadise dayanarak, istiska namazında tekbir getirmenin meşru olduğunu söylemiştir.

Diğer yandan bu hadis istiskada hutbe okumanın meşru' olmadığına delalet etmektedir.

772 nolu Enes rivayeti, istiska duasında Rasulullah Efendimiz (sallallahu aleyhi ve sellem) ile O'nun yakınlarının şefaatini dileyerek tevessülde bulunmakta bir sakınca olmadığına delalet etmektedir.

773 nolu Enes hadisi, istiska duasının cami ve mescidlerde de meşru olduğuna delalet etmekte, aynı zamanda cami ve mescidlerde sadece dua ve istiğfarla yetinmekte bir sakınca bulunmadığını göstermektedir.

774 nolu İbn Abbas hadisinin isnadındaki ricalin hepsi sahihtir. Ebu Avane de bunu tahric etmiştir. Hafız İbn Hacer bu hadisi naklettikten sonra bir şey söylemeyip susmuştur.

Aynı zamanda cami ve mescidde istiska duası için minbere çıkmanın meşruiyetine delalet etmektedir.

782 Şevkani/Neylü'l-Evtar: 4/8

775 nolu Amr b. Şuayb hadisini Ebu Davud muttasıl olarak, İmam Malik mürsel olarak rivayet etmiştir. Yani Ebu Davud'a göre, senedinde kesiklik yoktur. İmam Malik'e göre, senedinden bir sahabi düşmüştür.

776 nolu Muttalib hadisi ise, mürseldir, yani senedinden bir sahabi düşmüştür. Ancak lafızlarının çoğu Sahihayn'da zikredilmiştir.

Böylece hadis, istiska duasını daha kapsamlı ve umumi anlamda yapmanın sünnet veya müstehab olduğuna delalet etmektedir.

777 nolu Abdullah b. Zeyd hadisinin aslı Buhari'dedir. Aynı zamanda birtakım farklı lafızlarla da rivayet edilmiştir.

İstiska duasını uzun tutmanın ve kıbleye yönelik bulunmanın, aynı zamanda hırka veya üstlüğü tersine çevirmenin meşruiyetine delalet etmektedir.

Bu son birkaç hadiste istiska namazından söz edilmemişse de, daha önceki sahih hadislerde bu namazdan açık şekilde bahsedilmiş ve meşruiyeti kesinlik kazanmıştır.

Hadis-i Şeriften Çıkarılan Hükümler

1. İstiska namazı iki rekattır ve sünnettir.
2. İstiska namazında Fatiha ve zamm-ı sûre aşikâr okunur.
3. İstiska namazı münferiden kılınabileceği gibi, cemaat halinde de kalınabilir.
4. İstiska namazı için ezan ve ikamet meşru kılınmamıştır.
5. Birinci rekatında Sebbihisme Rabbike, ikinci rekatında Ve'ş-Şemsî Ve Duhâhâ surelerini okumak müstehabdır. Başka sureler de okunabilir.
6. Namazdan sonra hutbe okunur. Hutbede sık sık istiğfar edilir.
7. Hutbeden sonra imamın kıbleye yönelmesi, sırtındaki ceket ve

benzeri elbiseyi tersine çevirmesi, ellerini iyice kaldırıp dua etmesi ve duasını uzatması sünnettir.

8. İstiska duası, umuma teşmili dikkate alınarak yapılır.

9. Şafiîler'e göre, şehrin dışına çıkılmadan önce üç gün oruç tutmak, hayır ve iyilikte bulunmak, yapılan haksızlıkları gidermek ve öylece çıkmak sünnettir.

10. Eski elbiseyle çıkmak ve yaşlıları, çocukları da çıkarmak müstehabdır.

11. Şafiîler'e göre, davarları da çıkarmak müstehabdır.

12. Birinci gün yağmur yağmadığında, ikinci ve üçüncü günler de aynı şeye devam edilmesi müstehab veya sünnettir.

II. BÖLÜM
HASTA ZİYARETİ

HASTA ZİYARETİ

İnsan kendisine verilen ömrün başlangıç ve bitiş noktaları arasında aynı çizgi üzerinde durma şansına sahip değildir. Hayatımızın acı ve tatlı, sağlıklı ve hastalıklı günleri birbirini izler durur. Çünkü insan olarak bu ölçü ve düzeyde yaratılmışız. Onu bütünüyle değiştirmemiz bir bakıma mümkün değildir.

O halde birbirimizi sıhhatli, neşeli ve ikbal günlerinde ziyaret ettiğimiz gibi, hastalandığımız, musibete uğradığımız, felaketle karşı karşıya geldiğimiz; makam ve servetimizi kaybettiğimiz zamanlarda da ziyaret etmemiz imanımızın, İslam oluşumuzun gereği; asil düşünce ve davranışımızın ayrı bir görüntüsüdür.

Rasulullah Efendimiz (sallallahu aleyhi ve sellem) bu hususta da ümmetine bir çok güzel misaller vermiş ve tavsiyelerde bulunmuştur.

عَنْ أَبِي هُرَيْرَةَ أَنَّ رَسُولَ اللهِ صَلَّي اللهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ: حَقُّ الْمُسْلِمِ عَلَي الْمُسْلِمِ خَمْسٌ رَدُّ السَّلاَمِ قَالَ وَعِيَادَةُ الْمَرِيضِ وَاتِّبَاعُ الْجَنَائِزِ وَإِجَابَةُ الدَّعْوَةِ وَتَشْمِيتُ الْعَاطِسِ.

Ebu Hureyre (radıyallahu anh)'dan yapılan rivayete göre, Rasulullah Efendimiz (sallallahu aleyhi ve sellem) şöyle buyurmuştur: "Müslüman'ın müslüman üzerindeki hakkı beştir:

Verdiği selamı alıp cevaplamak,

Hastalandığı zaman ziyaret edip sormak,

Öldüğü zaman cenazesini teşyi' etmek, (kabre kadar götürmek)

(Meşru sınırlar içindeki) davetine icabet etmek (gitmek)

Aksırıp "el-Hamdulillah" dediğinde, 'Yerhamukellah" (Allah sana rahmetini indirsin veya sana merhamet etsin) demek.[1]

وَعَنْ ثَوْبَانَ قَالَ: قَالَ رَسُولُ اللهِ صَلَّي اللهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ: إِنَّ الْمُسْلِمَ إِذَا عَادَ أَخَاهُ الْمُسْلِمَ لَمْ يَزَلْ فِي مَخْرَفَةِ الْجَنَّةِ حَتَّي يَرْجِعَ.

Sevban (radıyallahu anh)**'dan yapılan rivayete göre, Rasulullah Efendimiz** (sallallahu aleyhi ve sellem) **şöyle buyurmuştur:** "Şüphesiz ki müslüman kişi müslüman kardeşini (hastalandığı zaman) ziyaret edip sorarsa, oradan ayrılıp dönünceye kadar cennet bağ ve bahçesinde bulunur."[2]

عَنْ عَلِيٍّ رَضِيَ اللهُ عَنْه قَالَ: سَمِعْتُ رسول لله صَلَّي اللهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ يَقُولُ: إِذَا عَادَ الْمُسْلِمِ أَخَاهُ مَشَي فِي خُرآفَةِ الْجَنَّةِ حَتَّي يَجْلِسَ. فَإِذَا جَلَسَ غَمَرَتْهُ الرَّحْمَةُ فَإِنْكَانَ غُدْوَةً صَلَّى عَلَيْهِ سَبْعُونَ أَلْفَ مَلَكٍ حَتَّي يُصْبِحَ.

Hz. Ali Efendimiz (radıyallahu anh)**'dan yapılan rivayete göre, Rasulullah Efendimiz** (sallallahu aleyhi ve sellem) **şöyle buyurmuştur:** "Müslüman kişi hastalanan kardeşini ziyaret edip sormaya giderse, oturuncaya kadar cennet bahçesinde yürümüş olur. Oturunca da rahmet her yandan onu kuşatır. Bu ziyaret sabahleyin yapılırsa, akşama kadar yetmiş bin melek onu rahmet ve gufranla; akşamleyin yapılırsa, sabaha kadar yetmiş bin melek onu rahmet ve gufranla anar, (Allah (celle celaluhu)'dan onun için rahmet ve gufran diler)."[3]

Enes (radıyallahu anh)**'dan yapılan rivayete göre, "Rasulullah Efendimiz** (sallallahu aleyhi ve sellem)**, hastayı ancak üç günden sonra ziyaret edip sorardı."**[4]

Zeyd b. Erkam (radıyallahu anh)**'dan yapılan rivayete göre, adı geçen diyor**

---

1 Buhari/Cenaiz: 2. Müslim/Selam: 4, 6. İbn Mace/Cenaiz: 1

2 Müslim/Birr: 41. Tirmizi/Cenaiz: 2. Ahmed: 1/81,2/326, 354, 5/276, 279, 283, 284

3 İbn Mace/Cenaiz: 2. Ahmed: 1/81,91,138

4 İbn Mace

ki: "Gözümdeki bir ağrı ve rahatsızlıktan dolayı Rasulullah Efendimiz (sallallahu aleyhi ve sellem) beni ziyaret edip sordu."[5]

وَعَنْ أَبِي سَعِيدٍ عَنِ النَّبِيِّ صَلَّي اللهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ قَالَ: لَقِّنُو مَوْتَاكُمْ لاَ إِلَهَ إِلاَّ اللهُ.

Ebu Said (radıyallahu anh)'dan yapılan rivayete göre, Rasulullah Efendimiz (sallallahu aleyhi ve sellem) şöyle buyurmuştur: "Ölülerinize (ölmek üzere olan kardeşlerinize) La İlahe İllallah'ı telkin ediniz."[6]

وَعَنْ شَدَّادِ بْنِ أَوْسٍ قَالَ رَسُولُ اللهِ صَلَّي اللهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ: إِذَا حَضَرْتُمْ مَوْتَاكُمْ فَأَغْمِضُوا الْبَصَرَ فَإِنَّ الْبَصَرَ يَتْبَعُ الرُّوحَ وَقُولُوا خَيْراً فَإِنَّهُ يُؤَمَّنُ عَلَي مَا قَالَ أَهْلُ الْمَيِّتِ.

Şeddad b. Evs (radıyallahu anh)'dan yapılan rivayete göre, Rasulullah Efendimiz (sallallahu aleyhi ve sellem) şöyle buyurmuştur: "Ölenlerinize hazır olduğunuz (onların yanında bulunduğunuz) da, gözünü kapayın. Çünkü göz (bedenden çıkan) ruhu izler ve siz "hayrdır" deyin. Çünkü ev halkının söylediklerine "amin" denilir."[7]

وَعَنْ مَعْقَلِ بْنِ يَسَارٍ قَالَ: قَالَ رَسُولُ اللهِ صَلَّي اللهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ: اِقْرَءُوا يس عَلَي مَوْتَاكُمْ.

Makil b. Yesar (radıyallahu anh)'dan yapılan rivayete göre, Rasulullah Efendimiz (sallallahu aleyhi ve sellem) şöyle buyurmuştur: "Ölüleriniz üzerine Yasin okuyun."

Yasin Kur'an'ın kalbidir. Kim Allah'ın rızasını arzulayarak onu okursa

5 Buhari/Tefsir: 4, Vasaya: 3. Müslim/Faraiz: 7, Vasaya: 5, 7. Ebu Davud/Cenaiz: 1, 5. Tirmizi/Cenaiz: 6. İbn Mace/Cenaiz: 1. Ahmed: 1/176, 4/375, 5/328

6 Müslim/Cenaiz: 1,3. Ebu Davud/Cenaiz: 16. Tirmizi/Cenaiz: 7. Nesai/ Cenaiz: 4. İbn Mace/Cenaiz: 3. Ahmed: 3/3

7 İbn Mace/Cenaiz: 6. Ahmed: 4/123

mutlaka bağışlanır. Artık siz Yasin'i ölüleriniz üzerine okuyun."[8]

عَنِ الْحُصَيْنِ بْنِ وَحْوَحٍ أَنَّ طَلْحَةَ بْنِ الْبَرَاءِ مَرِض فَأَتَاهُ النَّبِيُّ صَلَّي اللهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ يَعُودُهُ فَقَالَ:إِنِّي لَاأَرَي طَلْحَةَ إِلاَّ قَدْحَدَثَ فِيهِ الْمَوْتُ فَآذِنُونِي بِهِ وَعَجِّلُوا فَإِنَّهُ لاَيَنْبَغِي لِجِيفَةِ مُسْلِمٍ أَنْ تُحْبَسَ بَيْنَ ظَهْرَيْ أَهْلِهِ.

Husayn b. Vahvah'dan yapılan rivayetlere göre: Talha b. Bera' (radıyallahu anh) hastalandı. Rasulullah Efendimiz (sallallahu aleyhi ve sellem) gelip onu ziyaret ederek sordu. Sonra şöyle buyurdu: "Doğrusu ben Talha'nın ölmek üzere olduğunu görüyorum. Ölüm olayı vuku bulunca bana haber verin ve onu defnetmekte acele edin. Çünkü müslüman kişinin ölmüş bedeninin ev halkı arasında tutulması uygun değildir."[9]

وَعَنْ أَبِي هُرَيْرَةَ عَنِ النَّبِيِّ صَلَّي اللهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ قَالَ: نَفْسُ الْمُؤْمِنِ مُعَلَّقَةٌ بِدَيْنِهِ حَتَّي يُقْضَي عَنْهُ.

Ebu Hureyre (radıyallahu anh)'dan yapılan rivayete göre, Rasulullah Efendimiz (sallallahu aleyhi ve sellem) şöyle buyurmuştur: "Mü'minin canı borcuna bağlı bulunur, borç ödeninceye kadar o bağlılık devam eder."[10]

وَعَنْ عَائِشَةَ وَابْنِ عَبَّاسٍ أَنَّ أَبَا بَكْرٍ قَبَّلَ النَّبِيِّ صَلَّي اللهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ بَعْدَ مَوْتِهِ.

Hz. Aişe validemiz (radıyallahu anh)'dan yapılan rivayete göre, adı geçen diyor ki: "Rasulullah Efendimiz (sallallahu aleyhi ve sellem) vefat edince alaca bir örtüyle örtündü."[11]

Hz. Aişe ve İbn Abbas (radıyallahu anhuma)'dan yapılan rivayete göre: "Ra-

8 Ebu Davud/Cenaiz: 20. İbn Mace/Cenaiz: 4. Ahmed: 5/26, 27

9 Ebu Davud/Cenaiz: 34

10 Tirmizi/Cenaiz: 76. İbn Mace/Sadakat: 12. Darimi/Büyû'1: 52. Ahmed: 21 440, 475

11 Buhari/Libas: 18. Müslim/Cenaiz: 48. Ebu Davud/Cenaiz: 19. Ahmed: 6/ 153, 269

sulullah Efendimiz (sallallahu aleyhi ve sellem)'in vefatından sonra Ebu Bekir (radıyallahu anh)'ın gelip onu öptüğünü söylemiştir."[12]

Yine Hz. Aişe (radıyallahu anha)'dan yapılan rivayete göre, adı geçen şöyle demiştir: "Osman b. Mez'ûn (radıyallahu anh) ölmüş bulunuyordu. Rasulullah Efendimiz (sallallahu aleyhi ve sellem) gelip (yüzünü açarak) onu öptü. Bu arada gözlerinin yaşardığını gördüm."[13]

Hadis-i Şerifle İlgili Mezheplerin İctihad Ve Yorumları

Hanefiler'e göre: Hasta ziyareti sünnettir.

Hasta ölmek üzere olursa, mümkün olduğu takdirde sağ yanı üzerine getirilerek kıbleye tevcih edilir. Kendisine La İlahe İllallah telkin edilir. Ölünce de gözleri açık kalmışsa kapatılır; çenesi bağlanır. Yakınları, dostları, sevenleri onun cenazesini teşyi' için haberdar edilir.[14]

Şafiîler'e göre: Herkes, özellikle hastalanan kimse ölümü çokça hatırlamalı, kendini toparlayıp tevbe etmeli ve yaptığı haksızlıkları asıl sahibine yönelerek helalleşmeli üzerinde olan hakları sahiplerine vermelidir.

Ölmek üzere olan kimse sağ yanı üzerine uzatılarak yüzü kıbleye yönelik olarak bulundurulur. Böyle yapmak zorlaşırsa, sırtüstü yatırılıp yüzü kıbleye gelecek şekilde düzenlenir. Israr etmeksizin kendisine Kelime-i Şehadet telkin edilir. Baş ucunda Yasin okunur ve Rabbine karşı hüsn-i niyet beslemesi söylenir.

Hasta ölünce gözleri kapatılır ve çenesi sarkmasın diye bağlanır. Bedeninin tamamı hafif bir örtüyle örtülür. Karnının üzerine ağırca bir cisim konur.[15]

Hanbeliler'e göre: Ölümü hatırlamak ve ona hazırlanmak müste-

12 Buhari/Cenaiz: 3, Meğazi: 83. Nesai/Cenaiz: 11. Ahmed: 6/117

13 Tirmizi/Cenaiz: 14. İbn Mace/Cenaiz: 7. Ahmed: 6/43, 55, 206

14 Kasani/Bedayiu's-Sanayi': 1/299

15 Ebu Zekeriya Yahya Nevevi/Minhacüt-Talibin: 23

habdır. Hastayı ziyaret edip sormak müstehabdır. Aynı zamanda ölmek üzere olan hastanın yanına ehlinden en şefkatli, onun siyasetini en iyi bileni ve rabbimden en çok korkanı gelmeli ve ona Allah'ı hatırlatmalı, günahlardan tevbe etmeyi, yaptığı haksızlıkları telafi etmeyi ve gereken vasiyeti yapmayı telkin etmelidir. Ayrıca ona La İlahe İllallah'ı telkin etmelidir. Ancak bunu fazla tekrarlamamalı ve hastayı sıkmamalıdır.

Ölüm olayı meydana gelince veya gelmeden önce Yasin suresi okunur. Yüzü kıbleye gelecek şekilde uzatılır. Ölüm olayı vuku bulunca gözleri açıksa kapatılır. Sarkmasın diye çenesi bağlanır. Karnı üzerine, şişmesin diye bir cisim konulur.[16]

Malikiler'e göre: Ölmek üzere olan kimseyi kıbleye tevcih etmek, yani sağ yanı üzerine uzatıp kıbleye getirmek; bunda zorluk olursa, sırtüstü uzatıp başının altına bir şey koymak suretiyle yüzünü kıbleye yönelik hale getirmek müstehabdır. Aynı zamanda La İlahe İllallah telkin edilir.[17]

Ölmek üzere olan hastaya telkinde bulunmak müstehabdır. Defnedildikten sonra ise mekruhtur. Aynı zamanda ölmek üzere olan kimsenin yanında Kur'an'dan bir şey okumak da mekruh sayılmıştır. Çünkü selef-i salihin böyle yapmamıştır. Ancak Maliki fakihlerinden bir kısmı, Yasin okumanın müstehab olduğunu söylemiştir.

Ölüm olayı vuku bulunca, gömleği dışındaki elbiseleri çıkartılır ve bedeni üzerine bir örtü örtülür. Sarkmasın diye çenesi bağlanır.[18]

Konuyla İlgili Diğer Hadis-i Şerifler Ve Tahliller

1 nolu Ebu Hureyre hadisi sahihtir. Müslim'in rivayetinde ise, müslümanın müslüman üzerine olan hakkının altı olduğu belirtilir ve bu altıncısının da "Sana nasihatta bulunduğu zaman, nasihatlarını al" cümlesi olduğudur.

16 İbn Kudame/El-Muğni: 302-307'den özetlenerek.

17 El-Fıkhu ale'l-Mezahibi'l-Erbaa: 1/500'den özetlenerek.

18 Abdurrahman El-Ceziri/El-Fıkhu ale'l-Mezahibi'l-Erbaa: 1/501,502'den özetlenerek.

Bera (radıyallahu anh)'dan yapılan rivayette ise, bunun yedi olduğu belirtilmiştir. Beşi, yukarıda sıralananları, diğer ikisi ise, "Zulme uğradığında kendisine yardım etmek" ve "yeminini doğru kabul etmek"dir.

Hadiste geçen "hak" kavramı çok yönlüdür: Vacip, sabit, lazım ve sıdk (doğru) gibi manalara delalet eder. İbn Battal'a göre, buradaki "hak"tan maksat, hürmet ve sohbettir. Hafız İbn Hacer'e göre: Vücub-i Kifaye'dir. Yani müslümanlardan bir kısmının hastayı ziyaret edip sormasıyla bu vücup yerine gelmiş olur, diğer müslümanlardan kalkmış olur.[19]

3 nolu Hz. Ali hadisinin sahih bir vechile isnad edilmediğini Ebu Davud belirtmiştir. Ona göre, bunun Hz. Ali'ye isnadı, sahih vech üzere değildir. Tirmizi ise, bunun hasen ve garip olduğunu söylemiştir. Hafız Bezzar aynı hadisin Ebu Muaviye tarikıyla Abdurrahman b. Ebi Leyla'dan rivayet edildiğine değinerek başka tariklerden de rivayet edildiğini anlatmak istemiştir.

4 nolu Enes hadisi ise, isnadında metruk kabul edilen Müslim b. Ali bulunuyor.[20]

5 nolu Zeyd b. Erkam hadisi hakkında Ebu Davud ve Münzeri susup bir şey dememişlerdir. Buhari onu el-Edebu'l-Müfred'de tahric etmiş; Hakim ise onu sahihlemiştir.

Bu babda Buhari'nin Ebu Musa'dan yaptığı rivayette ise, şöyle buyurulmuştur: "Hastayı ziyaret edip sorun; aç olanı yedirip doyurun; esirin bağını çözün."

Ayrıca Ebu Davud bu konuda şu hadisi de rivayet etmiştir: "Kim abdest alır da abdestini güzelleştirir ve müslüman kardeşini Allah için hastalanmasından dolayı ziyaret ederse, cehennemden yetmiş yıl mesafe uzaklaştırılır."[21]

Ancak bu hadisin isnadında Fazl b. Delhem bulunuyor ki, bu zat kasap,

19 Neylü'l-Evtar: 4/18

20 Şevkani/Neylü'l-Evtar: 4/18

21 Ebu Davud/Cenaiz: 3

şair ve Mu'tezili'dir. İbn Main onun zayıf olduğunu, Ebu Davud ise sağlam olmadığını, İbn Hibban onun rivayetini delil göstermenin doğru olmadığını belirtmiştir.[22]

Ayrıca bu babda Buhari, Müslim, Ebu Davud ve Nesai'nin Hz. Aişe (radıyallahu anha)'dan yaptıkları şu rivayet de Zeyd hadisini kuvvetlendirmekte ve hastayı ziyaret edip sormanın sünnet olduğunu ortaya koymaktadır:

"Hendek Savaşında ensardan Sa'd b. Muaz (radıyallahu anh) yaralanmıştı. Rasulullah Efendimiz (sallallahu aleyhi ve sellem) onu yakınında bulundurup sık sık sormak için mescidde onun için bir çadır kurdurdu."

Sa'd kızı Aişe (radıyallahu anha) da babasından şunu rivayet etmiştir: "Rahatsızlandım, ağrı ve sızıdan şikayetçi oldum. Derken Rasulullah Efendimiz (sallallahu aleyhi ve sellem) teşrif etti ve benim halimi sordu; sonra elini alnının üzerine koydu, arkasından göğsüme dokundurdu ve karnıma elini sürdükten sonra şöyle dua etti: "Allah'ım! Sa'd'a şifa ver ve onun hicretini kendisine tamamla."[23]

Bu rivayeti de Buhari ve Ebu Davud tahric etmişler; Tirmizi de buna işarette bulunmuştur.

Tirmizi ile İbn Mace bu konuda Ebu Hureyre (radıyallahu anh)'dan şunu rivayet etmişlerdir: "Kim bir hastayı ziyaret edip sorarsa, gökten bir çağrıcı şöyle nida eder: "Güzel ve hoş ol; yürüyüp gelmen de güzel ve hoş olsun. Cennette kendine bir konak hazırlamış oldun."[24]

6 nolu Ebu Said hadisi sahihtir. Bu babda Müslim'in Ebu Hureyre (radıyallahu anh)'dan yaptığı bir rivayet vardır ki, İbn Hibban da onu rivayet etmiş ve şunu fazla olarak nakletmiştir: "Çünkü kimin son sözü La İlahe İllallah olursa, cennete girer. İsterse içinde yaşadığı zamandan bir gün kalmış olsun ve isterse bundan önce başına birtakım (haktan uzaklaştıran) olaylar gelmiş

22 Zehebi/Mizanü'l-İ'tidal: 3/351, 6721 nolu Fazl.

23 Buhari/Merzâ: 13, 20. Müslim/Vasaya: 8. Ahmed: 1/168, 171

24 Tirmizi. İbn Mace. Ahmed: 1/196

olsun."

Yine İbn Hibban'ın Ebu Hureyre (radıyallahu anh)'dan yaptığı bir diğer rivayette şöyle buyurulmuştur: "Hastanız ağırlaştığı zaman, ona La İlahe İllallah kelimesini (çok tekrarlamakla) bıkkınlık vermeyin; ama bu kelimeyle telkini yapın. Çünkü bu kelime ile hiçbir münafığın ömrü noktalanmaz."

Ancak bu hadisin isnadında Muhammed b. Fazl b. Atiyye bulunuyor ki bu zat metruktür.[25] İmam Ahmed onun hadisinin yalancı zümrenin hadisi olduğunu, Yahya ise onun hadisinin yazılamayacağını söylemiştir. Ancak bu zatın otuz küsûr defa hac yaptığı söylenir.[26]

Sonuç olarak rivayetlerin tamamından, hasta ziyaretinin sünnet olduğu ve ona La İlahe İllallah kelimesini telkinin müstehab sayıldığı anlaşılmaktadır. Nitekim ilim adamlarının bu hususta icması vardır. Ancak bıkkınlık ve usanç verecek şekilde bir telkinde bulunmanın sünnete uymayacağını unutmamak gerekir.

7 nolu Şeddad b. Evs hadisini aynı zamanda Hakim tahric etmiş ve Taberani ile Hafız Bezzar da kendi kitaplarında nakletmişlerdir. Ancak hadisin isnadında Kazaa b. Süveyd bulunuyor ki bu zatın sağlam olmadığı söylenir. Buhari de aynı görüşü ortaya koymuştur. İbn Main ise bu zat hakkında iki ayrı görüş izhar etmiş: Birinde onun sika (güvenilir) olduğunu, diğerinde ise zayıf bulunduğunu söylemiştir. Ebu Hatim ise "onun hadisi delil gösterilmez " diyerek güvenilir olmadığına işarette bulunmuştur. Nesai de onun zayıf olduğuna dikkat çekmiştir.[27]

Ancak bu babda Müslim'in Ümmü Seleme validemiz (radıyallahu anh)'dan rivayet ettiği sahih bir rivayet vardır. Rasulullah Efendimiz (sallallahu aleyhi ve sellem) şöyle buyurmuştur: "Doğrusu ruh bedenden alınınca, göz onu izlemeye başlar."

25 Şevkani/Neylü'l-Evtar: 4/23

26 Zehebi/Mizanü'l-İtidal: 4/6, 8056 nolu Muhammed

27 Zehebi/Mizanü'l-İ'tidal: 3/389, 6894 nolu Kazaa

8 nolu Ma'kil hadisini aynı zamanda Nesai tahric etmiş ve İbn Hibban sahihlerken İbn Kattan onu ızdırap ile muallel göstermiştir. Darekutni de bu hadisin zayıf olduğunu belirtmiştir. Çünkü ona göre, metni meçhuldür.

9 nolu Husayn b. Vahvah hadisi hakkında Ebu Davud susup bir şey dememiştir. Ebu Kasım el-Beğavi ise "Bu hadisin ravileri arasında Sa'd b. Usman el-Belvi'den başkasını bilmiyorum" demiş ve onu da garip saymıştır.[28]

Bu babda bir diğer hadisi Tirmizi Hz. Ali'den şöyle rivayet etmiştir: "Ya Ali! Üç şey var ki onlar geciktirilmez: Vakti giren namaz, hazır olan cenaze, dengi bulunan bakire kız." Bunu aynı zamanda Ahmed tahric etmiş ve Tirmizi bu rivayet için "Hadisün Garibun" demiştir. Çünkü Tirmizi bunun isnadını muttasıl görmemiştir. Ebu Hatim'e göre muttasıldır.

10 nolu Ebu Hureyre hadisinin isnadındaki ricalin hepsi sıkat (güvenilir) kabul edilirse de içlerinden Ömer b. Ebi Seleme b. Abdirrahman istisna edilmiştir. Çünkü bu zatın hem doğru bir kimse olduğu, hem de hata yaptığı görülmüştür. Bununla beraber onun hadisiyle çıkarım yapılabilir. Zira bu babda birçok hadis ve rivayetler daha vardır. Hepsi bir araya gelince, kuvvet kazanır ve delil gösterilmeye uygun sayılır.

11 nolu Hz. Aişe (radıyallahu anha) hadisi sahihtir. Onun **12** nolu hadisi de öyle. Ancak **13** nolu hadisinin isnadında Asım b. Ubeydullah b. Amr b. Hattab bulunuyor ki, bu zat zayıftır.[29] İmam Malik de aynı görüştedir. Yahya da onun zayıf olduğuna dikkat çekmiş ve "Onun hadisi delil sayılmaz" demiştir. İbn Hibban ise, onun çok vehimli olduğunu belirtmiştir. Nesai de aynı görüştedir.[30]

Hadis-i Şerif'ten Çıkarılan Hükümler

1. Hasta yatan din kardeşimizi ziyaret edip sormamız sünnettir.
2. Hastayı teselli etmek ve duasını almak müstehabdır.

28 Şevkani/Neylü'l-Evtar: 4/26'dan özetlenerek

29 Şevkani/Neylü'l-Evtar: 4/28'den özetlenerek

30 Zehebi/Mizanü'l-İ'tidal: 2/355

3. Ölen müslümanın tekfin, teçhiz ve defninde bulunmak sünnettir.

4. Hastayı ziyaret eden, kimse, onun yanında bulunduğu sürece cennet bahçesinde bulunuyor gibi feyiz ve rahmete nail olur.

5. Ölüm döşeğinde yatan müslümanın sık sık şehadet kelimesini söylemesi sünnettir.

6. Ölmek üzere olan hastanın yanında kelime-i şehadeti söylemek sünnettir. Bir kısım müctehidlere göre, müstehabdır.

7. Hastaya bıkkınlık verecek veya onu üzecek kadar telkin yapılmamalıdır.

8. Ölen müslümanın gözleri açık vaziyette ise onları yummak sünnettir.

9. Ölen din kardeşimizle ilgili sadece hayır düşünüp hayır söylememiz müstehap veya sünnettir.

10. Ölen müslüman üzerine, -yıkanıp kefenlenmişse- Yasin okumak müstehabdır.

11. Ölüm olayı kesinlik arzedince, artık onu bir an önce yıkayıp kefenlemek müstehabdır.

12. Ölen kimsenin defninden hemen sonra insanlara olan borcu varsa ödenir ve bu vaciptir.

13. Ölen kimsenin üzerine bir örtü örtmek müstehabdır.

14. Ölen kimseyi yakınlarının öpmesinde bir sakınca yoktur.

III. BÖLÜM

CENAZE / DEFİN

ÖLEN MÜSLÜMANI YIKAMAK (GASL)

İslam dinî, insanın dirisine verdiği değerin, gösterdiği yakın ilginin bir mislini onun ölüsüne vermiş ve her yerde insanın şeref, itibar, vekar ve azizliğini korumayı emretmiştir. Hele o insan Allah (celle celaluhu)'ya dosdoğru iman eden bir müslüman olursa. Çünkü insan bizatihi muhteremdir, mükerremdir. Yeter ki o, hayat planındaki yerini alsın ve hilkatindeki hikmete yönelerek iman düzeyinde bulunsun. Cenab-ı Hak insanın bu hassas durumunu beyan ederken şöyle buyurmaktadır: Biz elbette insanı en güzel biçimde yarattık. Sonra da onu (kendi kıymetini, yerini ve vazifesini bilmediği için) aşağıların aşağısına çevirdik. Ancak iman edip iyi, yararlı amellerde bulunanlar müstesna; onlar için ardı arkası kesilmez ecir vardır.

Şu gerçektir ki insanı insan yapan, onun kadrini yüceltip koruyan en önemli olay, Allah (celle celaluhu)'ya dosdoğru imandır. Bu nimete kendini layık görüp iman doğrultusunda hayatını düzen ve dengede tutan insanın ölümü, şüphesiz toplum için büyük bir kayıp sayılır. O bakımdan ölen din kardeşimize karşı birtakım görevlerimiz vardır. Onların başında onun telkin, teçhiz ve defin işi gelir. Öyle ki, ruhu Allah (celle celaluhu)'dan tertemiz olarak gelen kardeşimizin ruhunun tertemiz dönmesi için dua ve istiğfarda bulunuruz. Bedenini de Berzah alemine yine temizlenmiş bir halde terkederiz. Bu bakımdan ölünün yıkanıp namazının kılınması önemlidir.

عَنْ عَائِشَةَ قَالَتْ: قَالَ رَسُولُ اللهِ صَلَّي اللهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ: مَنْ غَسَّلَ مَيِّتًا فَأَدَّي فِيهِ الأَمَانَةَ وَلَمْ يُفْشِ عَلَيْهِ مَا يَكُونُ مِنْهُ عِنْدَ ذَلِكَ خَرَجَ مِنْ ذُنُوبِهِ كَيَوْمَ وَلَدَتْهُ أُمُّهُ وَقَالَ لِيَلِهِ أَقْرَبُكُمْ إِنْ كَانَ يَعْلَمُ فَإِنْ لَمْ يَكُنْ يَعْلَمُ فَمَنْ تَرَوْنَ عِنْدَهُ حَظًّا مِنْ وَرَعٍ وَأَمَانَةٍ.

Hz. Ali Efendimiz (radıyallahu anh)'dan yapılan rivayete göre, Rasulullah Efendimiz (sallallahu aleyhi ve sellem) şöyle buyurmuştur: "Kim ölüyü yıkar da o hususta emaneti yerine getirir ve o esnada gördüğü şeyi (bir takım nahoş halleri) ifşa etmezse, anasından doğduğu gündeki gibi günahlarından çıkmış olur. Ölüyü, eğer biliyorsa ona en yakın olanı yıkasın; bilmiyorsa, artık siz kimde günahlardan titizlikle sakınma ve emanete riayet etme halini görüyorsanız onun yıkamasını sağlayın."[1]

وَعَنْ عَائِشَةَ أَنَّ رَسُولَ اللهِ صَلَّى اللهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ قَالَ: إِنَّ كَسْرَ عَظْمِ الْمَيِّتِ مِثْلَ كَسْرِ عَظْمِهِ حَيًّا.

Yine Hz. Aişe validemiz (radıyallahu anha)'dan yapılan rivayete göre, Rasulullah Efendimiz (sallallahu aleyhi ve sellem) şöyle buyurmuştur: "Ölünün kemiğini kıran kimse, onun dirisinin kemiğini kırmış gibidir."[2]

وَعَنْ اِبْنِ عُمَرَ أَنَّ النَّبِيَّ صَلَّى اللهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ قَالَ مَنْ سَتَرَ مُسْلِماً سَتَرَهُ اللهُ يَوْمَ الْقِيَامَةِ.

İbn Ömer (radıyallahu anh)'dan yapılan rivayete göre, Rasulullah Efendimiz (sallallahu aleyhi ve sellem) şöyle: "Kim bir Müslümanı (ondaki hoşa gitmeyen halleri) örtüp gizlerse, Allah da onun (hoşa gitmeyen hallerini) kıyamet gününde örtüp gizler."[3]

Ubey b. Ka'b (radıyallahu anh)'dan yapılan rivayete göre, şöyle demiştir: "Doğrusu Adem (aleyhisselam)'in ruhunu melekler tutup aldı, onu onlar yıkayıp kefenledi ve ona güzel kokulu ot sürüp lahit kazıp açtılar, namazını kıldılar; sonra kabrine inip onu yerleştirdiler, üzerine sal taşlar koydular; sonra

1 Ahmed: 2/280, 433, 454, 472, 4/246

2 Taberani/Cenaiz:45. Ebu Davud/Cenaiz: 60. İbn Mace/Cenaiz: 63. Ahmed: 6/58, 100, 105, 169, 200, 264

3 Buhari/Mezalim: 3. Müslim/Birr: 58, 72, Zikr: 38. Ebu Davud/Edeb: 38, 60. Tirmizi/Hudud: 3, Birr: 19, Kur'an: 10. İbn Mace/Mukaddeme: 17, Hudud: 5. Ahmed: 2/91,252, 269, 389, 404

kabrinden çıkıp üzerine toprak attılar ve arkasından şöyle dediler: "Ey Ademoğulları! Bu sizin (bundan böyle uygulayacağınız) sünnetinizdir."[4]

عَنْ عَائِشَةَ قَالَتْ رَجَعَ إِلَيَّ رَسُولُ اللهِ صَلَّي اللهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ مِنْ جَنَازَةٍ بِالْبَقِيعِ وَأَنَا أَجِدُ صُدآعاً فِي رَأْسِي وَ أَقُولُ: وا رأسا: فَقَالَ بَلْ أَنَا وا رأساه، مَاضَرَّكَ لَوْمُتَّ قَبْلِي فَغَسَّلْتُكِ وَكَفَّنْتُكِ ثُمَّ صَلَّيْتُ عَلَيْكِ وَدَفَنْتُكِ.

Hz. Aişe validemiz (radıyallahu anha)'dan yapılan rivayete göre, şöyle demiştir: Rasulullah Efendimiz (sallallahu aleyhi ve sellem) Baki kabristanından bir cenazenin (defninden) dönüp bana geldi; o sırada ben de baş ağrısından muzdarip bulunuyordum ve "Ah başım!" diye sızlanıyordum. Bunun üzerine Rasulullah Efendimiz (sallallahu aleyhi ve sellem), Belki, ben, vah başım! (derim). Benden önce ölecek olursan senin için ne zarar söz konusudur; seni yıkar ve kefenlerim; sonra da namazını kılar seni defnederim" buyurdu."[5]

Hadis-i Şerifle İlgili Mezheplerin İctihad Ve Yorumları

Hanefîler'e göre: Ölüyü yıkamak farzı kifayedir. Müslümanlar'dan bir kısmının bunu yerine getirmesiyle diğerlerinin üzerinden bu sakıt olur.

Vacip olan bir defa yıkamaktır. İkinci ve üçüncü defa yıkamak sünnettir.

Ölünün yıkanması için elbiseleri çıkarılır. Şafiîler'e göre, iç çamaşırı çıkarılmaz. Çünkü Rasulullah Efendimiz (sallallahu aleyhi ve sellem)'in üzerindeki gömleği çıkarılmadan gasli gerçekleştirilmiştir.

Ölüyü yıkarken başına ve sakalına güzel koku sürmek sünnettir. Bu daha çok "hıtmi" ile yerine getirilirdi. O bulunmazsa, başka güzel bir koku kullanmakta sakınca yoktur.

Erkek erkeği, kadın da kadını yıkar. Yıkayan kişi ister cünüp, isterse ayhali olsun farketmez. Çünkü maksat temizliktir ki o da yerine gelmiş oluyor.

4 Ahmed: 5/136

5 İbn Mace/Cenaiz:9,55. Dârimî/Mukaddeme : 14. Ahmed: 6/228.

Erkek kadını, kadın da erkeği yıkamaz. Bu caiz değildir. Çünkü bu hürmet hayatta sabit olduğu gibi öldükten sonra da sabittir. Ancak kadın kendi kocasını yıkayabilir. Yeter ki ölüm olayı meydana gelmeden önce boşanma olayı vuku bulmamış olsun.

Küçük yaştaki kız ve erkek çocuklarını her iki cinsten biri yıkayabilir. Bunda sakınca görülmemiştir.[6]

Şafiîler'e göre: Ölüm olayı meydana gelince, ölenin gömleği dışında elbiseleri çıkarılır ve yıkanmak üzere kıbleye çevrilir. Onun en yakını yıkama işini üstlenir. Böylece ölüyü yıkamak, kefenlemek, namazını kılmak ve defnetmek farz-ı kifayedir. Yıkamanın en az sınırı, necaseti giderdikten sonra bütün bedenini kaplayacak şekilde bir defa yıkamaktır: Gâsilin niyet getirmesi vacip değildir.[7]

O bakımdan suda boğulan kimsenin bu hali gasil yerine geçer. Ğamravi ise, buna muhalefet ederek suda boğulanın ayrıca gasledilmesinin vacip olduğunu belirtmiştir. Aynı zamanda ölüyü kapalı bir yerde yüksekçe bir cisim (teneşir) üzerinde ve üzerinde bir gömlek bulunduğu halde soğuk su ile yıkamak da gaslin en uygun şeklidir.[8]

Hanbeliler'e göre: Ölüyü yıkamak, kefenlemek ve defnetmek farz-ı kifayedir. Yani Müslümanlar'ın bir kısmının bu farzı yerine getirmesiyle diğerlerinin üzerinden kalkmış olur. Hiç kimse bunu yerine getirmezse, o kasaba veya belde halkının hepsi günah işlemiş kabul edilir.

Ölüyü yıkamada en önde geleni babası, sonra dedesi, sonra da hısımlık cihetiyle en yakınlarıdır. Ancak cenaze namazı için beldenin emiri buna daha layıktır. Ne var ki ölenin bu hususta bir vasiyeti söz konusu ise o takdirde vasisi daha uygun ve evla sayılacağından namazı onun kıldırması uygun olur.

---

6 Kasani/Bedayiu's-Sanayi':1/304'den özetlenerek.

7 Gamravi/es-Siracu'l-Vehhac: 103

8 Gamravi/es-Siracu'l-Vehhac: 103

Karı-kocanın birbirini yıkaması caizdir. Bu hususta farklı rivayetler vardır. Erkeğin kendi eşini yıkamasına cevaz verenler, Hz. Ali Efendimiz (radıyallahu anh)'ın vefat eden eşi Hz. Fatıma'yı yıkadığını delil göstermişlerdir. Nitekim Hz. Ali Efendimiz (radıyallahu anh) böyle yaparken ashabdan hiç kimse itirazda bulunmadığından icma vaki olmuştur. Bununla beraber ilim adamlarının çoğuna göre, kadın da kocasını yıkayabilir. Bunlar ise, Hz. Aişe validemiz (radıyallahu anh)'ın "Eğer biz bu hususta geri kalmayıp önceden (cevazını) bilmiş olsaydık, Rasulullah Efendimiz (sallallahu aleyhi ve sellem)'i ancak zevceleri yıkardı." mealindeki rivayetini delil göstermişlerdir.

Ölen kadını yıkayacak kadın veya kocası yoksa; ölen erkeği de yıkayacak erkek veya eşi yoksa, teyemmüm ettirilmek suretiyle gasli yerine getirilir.

Yıkama esnasında ölünün göbeğiyle dizkapağı arası bir örtüyle örtülür.

Gâsil gördüğü bazı halleri ifşa etmez. Aynı zamanda suya güzel koku katarak yıkama işini öylece sürdürür.[9]

Malikiler'e göre: Ölüyü yıkamada bir sınır yoktur; temizleninceye kadar yıkanması müstehabdır. Yıkarken de üzerine bir hırka (örtü) atılır. Yıkamaya başlarken ölüye abdest aldırmasıyla aldırmaması arasında bir fark yoktur. Ancak abdest aldıracak olursa güzel sayılır.

İmam Malik ise, ölüyü ya üç, ya da beş defa yıkamayı daha uygun görmüş ve suyuna sidr denilen kokulu nesneden katılmasını tavsiye etmiştir.

Erkek kendi karısını, kadın da kendi kocasını yıkayabilir, bunda bir sakınca yoktur. Ancak onlardan herbiri kendi eşini yıkarken avret yerini örter.

Erkekler arasında ölen kadın; kadınlar arasında ölen erkeği en yakını, üzerine bir örtü örttükten sonra örtü üstünden yıkar. Bununla beraber yıkamayıp teyemmüm de ettirebilirler.[10]

9 İbn Kudame/el-Muğni: 2/306-318'den özetlenerek.

10 Sahnun/el-Müdevvenetü'l-Kübra: 1/184-186'dan özetlenerek.

Konuyla İlgili Diğer Hadis-i Şerifler Ve Tahliller

1 nolu Hz. Aişe hadisini aynı zamanda Taberani el-Evsat'ta rivayet etmiştir. Ancak isnadında Cabir el-Cu'fi bulunuyor ki, bu zat hakkında hayli şeyler söylenmiştir. Araştırmacılardan bir kısmı onun yalancı olduğunu belirtmiştir. Zehebi kendi eserinde onunla ilgili görüş ve tespitleri toplarken beş sahife ayırmıştır.[11]

2 nolu Hz. Aişe hadisinin ricali, sahih kabul edilmiştir.

3 nolu İbn Ömer hadisi sahihtir ve çıkarıma salihtir.

4 nolu Ubey b. Ka'b hadisini aynı zamanda Hakim Müstedrek'te tahric etmiştir ve isnadının sahih olduğunu söylemiştir.

Ubey hadisi, ölen kimseyi, hısımlık yönünden kendisine en yakın olan kişinin yıkamasının daha uygun ve layık olduğuna delalet etmektedir.

5 nolu Hz. Aişe hadisini aynı zamanda Darimi, İbn Hibban, Darekutni ve Beyhaki tahric etmişlerdir. Ancak isnadında Beyhaki'nin muallel kabul ettiği Muhammed b. İshak bulunuyor.

Aynı hadisi Buhari şu lafızla rivayet etmiştir: "Eğer böyle olsa (yani sen vefat edecek olsan), ben de hayatta bulunursam senin için istiğfar eder ve yine senin için dua ederim."

Hadis-i Şeriften Çıkarılan Hükümler

1. Ölüyü yıkayan kimsenin güvenilir olması, gördüğü bazı nahoş halleri ifşa etmeyecek bir karaktere sahip bulunması müstehabdır.
2. Ölenin vasiyet edip belirlediği bir vasi yoksa, hısımlık yönünden kendisine en yakın olan kişi yıkama işini becerebiliyorsa yıkama hizmetini yerine getirir.
3. Ölü yıkanırken çok dikkat edilmeli ve herhangi bir organının zedelenmemesi, kemiğinin kırılmamasına özen gösterilmelidir. Aksi

11 Mizanü'l-Itidal: 1/370-384

halde keraheti ve günahı mucip olur.

4. Ölüyü yıkamak, kefenlemek, defnetmek Adem (aleyhisselam)'dan beri devam edegelen bir sünnettir. Bu sünneti uygulamak farzdır veya vaciptir.

5. Erkeğin kendi eşini, kadının da kendi kocasını yıkamasına cevaz verilmiştir. Ancak sözü edilenler birbirini yıkarken ara yerde bir örtü bulundururlar ve örtü üzerinden yıkarlar.

ŞEHİDLER YIKANMAZ

Peygamberlik mertebesinden sonra bir fani için en yüksek mertebe, şüphesiz ki Allah (celle celaluhu) yolunda düşmanla çarpışırken şehid olmaktır. Zira bu durumda mü'min en çok sevdiği canını vermekte, ilahi rızaya erişmeyi canından çok daha aziz ve kıymetli kabul etmektedir. O bakımdan şehidin üzerindeki elbisesi onun kefeni, akan kanı onun gasli sayılır. Zira o, ahiret gününde kanlı elbisesiyle, misk kokusundan daha güzel ve çarpıcı bir koku neşrederek kalkar.

Bunun için şehidler yıkanmaz, kefenlenmez ve o halde defnedilirler. Ancak namazlarının kılınıp kılınmayacağı hakkında farklı rivayetler vardır.

عَنْ جَابِرٍ قَالَ كَانَ رَسُولُ اللهِ صَلَّى اللهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ يَجْمَعُ بَيْنَ الرَّجُلَيْنِ مِنْ قَتْلَى أُحُدٍ فِي الثَّوْبِ الْوَاحِدِ ثُمَّ فَإِذَا أُشِيرَ لَهُ إِلَى أَحَدِهِمَا يَقُولُ: أَيُّهُمْ أَكْثَرُ أَخْذًا لِلْقُرْآنِ قَدَّمَهُ فِي اللَّحْدِ وَأَمَرَ بِدَفْنِهِمْ فِي دِمَائِهِمْ وَلَمْ يُغَسَّلُوا وَلَمْ يُصَلَّ عَلَيْهِمْ.

Cabir (radıyallahu anh)'dan yapılan rivayete göre, şöyle haber vermiştir: "Rasulullah Efendimiz (sallallahu aleyhi ve sellem) Uhud Savaşı'nda şehid edilenlerden iki adamı bir araya getirip bir tek elbise içinde bulundurur ve sonra şöyle sorardı: "Bu ikisinden hangisi Kur'an'dan daha çok (bilgi ve ezber) almıştır?" Onlardan birine işaret edilince, Rasulullah Efendimiz (sallallahu aleyhi ve sellem) önce onu kabre indirirdi. Böylece Rasulullah Efendimiz (sallallahu aleyhi ve sellem) onların kanlarıyla defnedilmesini emretti. Yıkanmadılar ve üzerlerine namaz da kılınmadı."[12]

12 Buhari/Cenaiz: 73, 74, 76, 79. Ebu Davud/Cenaiz: 27. Tirmizi/Cenaiz: 46. Nesai/Cenaiz: 62. İbn Mace/Cenaiz: 28

وَرَوَاهُ أَحْمَدُ: أَنَّ النَّبِيَّ صَلَّي اللهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ قَالَ فِي قَتْلَي أُحُدٍ: لاَ تُغَسِّلُوهُمْ فَإِنَّ كُلَّ جُرْحٍ أَوْ كُلَّ دَمٍ يَفُوحُ مِسْكًا يَوْمَ ٱلْقِيَامَةِ وَلَمْ يُصَلِّ عَلَيْهِمْ.

İmam Ahmed'in rivayetinde ise şöyle buyurulmuştur: "Rasulullah Efendimiz (sallallahu aleyhi ve sellem) Uhud'da şehid edilenler hakkında şöyle buyurdu: "Onları yıkamayın. Çünkü her yara veya her kan kıyamet gününde misk neşreder." Ve Rasulullah Efendimiz (sallallahu aleyhi ve sellem) onların cenaze namazını kılmadı."[13]

وَرَوَي مُحَمَّدُ بْنُ إِسْحَقَ فِي الْمَغَازِي بِإِسْنَادِهِ عَنْ عَاصِمِ بْنِ عُمَرَ ابْنَ قَتَادَةَ عَنْ مَحْمُودِ بْنِ لَبِيدٍ أَنَّ لنَّبِيَّ صَلَّي اللهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ قال: إِنَّ صَاحِبَكُمْ لَتُغَسِّلُهُ الْمَلاَئِكَةُ يَعْنِي حَنْظَلَةَ فَسَأَلُوا أَهْلَهُ: مَا شَأْنُهُ ؟ فَسُئِلَتْ صَاحِبَتُهُ فَقَالَتْ :خَرَجَ وَهُوَ جُنُبٌ حِينَ سَمِعَ الْهَائِعَةَ فَقَالَ رسُول الله صَلَّي اللهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ: لِذَلِكَ غَسَّلَتْهُ الْمَلاَئِكَةُ.

Muhammed b. İshak, el-Meğazi'de Asım b. Ömer b. Katade'ye isnad ederek Mahmud b. Lebid'den şunu rivayet etmiştir: Rasulullah Efendimiz (sallallahu aleyhi ve sellem) buyurdu ki: "Şüphesiz arkadaşınızı melekler yıkadı." Bununla Hz. Hanzala'yı kastediyordu. "Onun ev halkından bir sorun, durumu ne idi?" Gidilip Hanzele'nin eşinden soruldu. O şöyle dedi: "O savaşa çağrı sesini işitince cünüp bir halde çıktı." Bunun üzerine Rasulullah Efendimiz (sallallahu aleyhi ve sellem): "İşte bundan dolayı melekler onu yıkadı" buyurdu.[14]

وَعَنْ أَبِي سَلاَمٍ عَنْ رَجُلٍ مِنْ أَصْحَابِ النَّبِيِّ صَلَّي اللهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ قَالَ: أَغَرْنَاعَلَي حَيٍّ مِنْ جُهَيْنَةَ فَطَلَبَ رَجُلٌ مِنَ الْمُسْلِمِينَ رجلاً مِنْهُمْ فَضَرَبَهُ

13 Ahmed b. Hanbel.

14 Buhari/Gusül: 23, 25, 27

فَأَخْطَأَهُ وَأَصَابَ نَفْسَهُ فَقَالَ رَسُولُ اللهِ صَلَّي اللهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ: أَخُوكُمْ يَامَعْشَرَ الْمُسْلِمِينَ فَابْتَدَرَهُ النَّاسُ فَوَجَدُوهُ قَدْ مَاتَ فَلَفَّهُ رَسُولُ اللهِ صَلَّ اللهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ بِثِيَابِهِ وَدِمَائِهِ وَصَلَّي عَلَيْهِ وَدَفَنَهُ فَقَالُوا يَا رَسُولَ اللهِ أَشَهِيدٌ هُوَ قَالَ نَعَمْ وَأَنَا لَهُ شَهِيدٌ.

Ebu Selam, Rasulullah Efendimiz (sallallahu aleyhi ve sellem)'in ashabından bir adamdan şöyle dediğini rivayet etmiştir: "Cüheyne kabilelerinden birinin üzerine hücum ettik. İlk etapta müslümanlardan bir adam, onlardan bir adamı düelloya çağırdı ve çarpışırken o müslüman hata yaparak kendi silahıyla kendini öldürmüş oldu. Bunun üzerine RasulullahEfendimiz (sallallahu aleyhi ve sellem)"Ey müslüman topluluğu, kardeşinize yetişiniz!" buyurdu. Koştular, ama ölmüş bir halde buldular. Rasulullah Efendimiz (sallallahu aleyhi ve sellem) onu kendi elbisesine kanıyla birlikte sardı, namazını kılıp defnetti. Ashab-ı Kiram: 'Ya Rasulallah! O şehid midir?" diye sordular. Efendimiz onlara: "Evet." dedi ve ilave etti: "Ben de ondan yana şahidim."[15]

Hadis-i Şerifle İlgili Mezheplerin İctihad Ve Yorumları

Hanefiler'e göre: Savaş ehlince, İslami devlete karşı baş kaldırıp isyan edenlerle veya yol kesenlerle vuruşma esnasında öldürülen müslüman veya savaş alanında vücudunda yara izi olduğu halde ölü olarak bulunan müslüman, şehid kabul edilir.

Şehid olan müslüman kendi elbisesiyle kefenlenir, namazı kılınır ve yıkanmadan defnedilir. Üzerindeki elbisesinden kefen olmaya müsait olanlar bırakılır, şapka, ayakkabı, kemer, silah ve benzeri şeyler alındıktan sonra defin işi sağlanır.

Savaşta yaralanıp bir süre hayatta kalan, yiyen, içen ve akleden durumda olan kimse ölünce hem yıkanır, hem de kefenlenip namazı kılınarak öyle

15 Ebu Davud/Cihad: 38

defnedilir.[16]

Şafiîler'e göre: Kafirlerle savaşırken öldürülen kimse şehiddir. Bu durumda yıkanmaz ve üzerine namaz kılınmaz da öylece defnedilir. Savaş bittikten sonra aldığı yaradan dolayı ölen veya asi kuvvetler tarafından öldürülen kimse mezhebin en zahir görüşüne göre şehid sayılmaz, gayr-i zahir görüşe göre sayılır.

Cünüp olduğu halde şehid edilen kimse yıkanıp öylece defnedilir. Aynı zamanda şehid üzerindeki elbiseyle birlikte defnedilir. Elbisesi onun kefeni olur.[17]

Hanbeliler'e göre: Savaş meydanında iken ölen, yani öldürülen kimse şehiddir; yıkanmaz ve namazı kılınmaz, o vaziyette defnedilir. İmam Ahmed'den gelen bir rivayete göre, şehidin namazını kılmak müstehabdır. Cünüp olarak şehid edilen kimse yıkanır.

Şehid olan kimsenin üzerindeki elbisesi kefen sayılır; ancak silah ve benzeri eşya üzerinden alındıktan sonra defnedilir. Savaş alanında düşmana silah kullanırken hata ile silahı kendisine dokunur da ölürse, yine şehid sayılır.[18]

Malikiler'e göre: Şehid, savaşçı kafirin öldürdüğü veya müslümanlarla kafirler arasında vuku' bulunan savaşta öldürülen kimsedir. İster bu savaş küfür diyarında, ister İslam diyarında olsun fark etmez.

Şehid yıkanmaz ve namazı kılınmaz.

Savaş esnasında henüz savaşa başlamadan gafil veya uyku halinde öldürülür veya bir müslüman onu kafir sanarak öldürür veya atların ayakları altında çiğnenip ölür ve savaşta kendi kullandığı silah ve oku kendisine isabet edip ölürse, yine de şehid sayılır ve bu durumda yıkanmaz ve namazı kılınmaz.

16 Mecmau'l-Enhur: 1/188,189'dan özetlenerek.

17 Gamravi/es-Siracül'l-Vehhac: 110

18 İbn Kudame/El-Muğni: 2/401-404

Şehid, üzerinde taşıdığı elbisesiyle gömülür. Yetmediği takdirde ilave yapılır. Ayakkabısı, şapkası veya külahı çıkarılmaz. Parmağındaki yüzük, belindeki kemer fazla kıymetli değilse onlar da alınmaz.[19]

Konuyla İlgili Diğer Hadis-i Şerifler Ve Tahliller

12 nolu Cabir hadisinde, iki kişinin bir elbise (kefen) içinde defnedildiğine delalet eden bir anlatım tarzı vardır. Bu, ya kefen olacak bir elbise ikiye bölünerek her birine ayrı bir kefen sarıldığıyla, ya da mecazi bir tabir olup iki kişinin bir kabre gömülmesiyle yorumlanabilir. Ancak Cabir'den yapılan bir diğer rivayette bu iki yorumu da reddeder anlamda bir cümle yer almaktadır. O da şöyledir: "O gün Rasulullah Efendimiz (sallallahu aleyhi ve sellem) babamla amcamı alaca renkli yünden mamul bir örtüyle kefenledi."

Bunurla beraber o yün örtüyü ikiye bölüp öylece herbiri için ayrı bir kefen oluşturulduğu manası da çıkarılabilir. Zira konumuzla ilgili hadiste Uhud savaşında şehid edilen iki adamı biraraya getirir ve sonra da "Bu ikisinden hangisi Kur'an'dan daha çok bilgi ve ezber almıştır" diye sorar. Onlardan birine işaret edilince, önce onu kabre indirirdi" buyuruluyor ki, bir araya getirilen iki kişinin ayrı kefenlendiği ve onlardan daha bilgili olanına definde öncelik tanındığı ortaya çıkıyor ve bu sebeple iki kişinin bir kefen içine sarıldığı görüşünün isabetli olmadığı anlaşılıyor.

Ayrıca Tirmizi'de iki ve üç kişinin aynı kabre gömüldüğü açıklanarak bu konudaki diğer rivayetlere de yer veriliyor. Nitekim Abdürrezzak'tan yapılan rivayette şöyle aeniliyor: "Rasulullah Efendimiz (sallallahu aleyhi ve sellem) iki ve üç adamı bir kabre gömmek suretiyle defnediyordu." Aynı zamanda Ashab-ı Sünen'in tespit ettikleri bir rivayet de bunu kuvvetlendirmekte ve şüpheleri gidermektedir: "Rasulullah Efendimiz (sallallahu aleyhi ve sellem), Ensara, iki ve üç adamı bir arada bir kabre defnetmelerini emretti." Tirmizi bu rivayeti sahihlemiştir.

Bir erkekle bir kadının aynı kabre bir arada gömülmesine gelince:

19 Abdurrahman El-Ceziri/El-Fıkhu ale'l-Mezahibi'l- Erbaa: 1/529

Abdurrezzak'ın isnad-ı hasen ile Vasile b. Eska (radıyallahu anh)'dan yaptığı rivayete göre şöyle denilmiştir: "Rasulullah Efendimiz (sallallahu aleyhi ve sellem) erkekle kadını bir arada aynı kabirde defnetti. Ancak defin işinde önceliği erkeğe tanıdı, kadını onun arkasından defnetti."

Burada kuvvetli ihtimalle, Rasulullah Efendimiz (sallallahu aleyhi ve sellem) şehid edilen kadınla erkeği aynı kabre defnederken aralarına engel olarak toprak yerleştirdiği söylenebilir.[20]

Yine ilgili hadisin açık anlatımından, Kur'an'da ve diğer faydalı ilimlerde daha bilgili olan kimseye definde öncelik tanımanın ve şehid edilen mümini yıkamadan defnetmenin sünnet olduğu anlaşılıyor. Ekserin görüşü de böyledir. Tabii müctehidlerden bir kısmına göre, yıkanır.

Bu konuda diğer rivayetler ise şöyledir: "Rasulullah Efendimiz (sallallahu aleyhi ve sellem) Uhud'da öldürülen mü'minlerin namazını kılmadı ve onları yıkamadı."[21]

"Bir adam, atılan okun göğsüne veya boğazına isabet etmesiyle ölüverdi. Olduğu gibi elbisesi ona kefen olarak sarıldı ki biz de orada Rasulullah Efendimiz (sallallahu aleyhi ve sellem) ile beraber bulunuyorduk."[22]

"Rasulullah Efendimiz (sallallahu aleyhi ve sellem), Uhud'da şehid edilen mü'minlerin üzerinde bulunan demir, deri ve benzeri eşyanın alınmasını ve kanlarıyla, elbiseleriyle birlikte defnedilmelerini emretti."[23]

Ancak bu son rivayetin isnadında Ali b. Asım bulunuyor ki bu zat hakkında çok şeyler söylenmiştir. Yakub b. Şeybe, onun diyanet, salah ve hayır ehlinden olduğunu ve takva konusunda çok titiz davrandığını ve böylece hata yapmayacağını belirtmiştir.

Ahmed b. Hanbel ondan hadis alıp rivayet etmiştir. Ama Yezid b. Ha-

20 Şevkani/Neylü'l-Evar 4/32

21 Ahmed. Hakim. Ebu Davud. Tirmizi: Hadisün garibun.

22 Ebu Davud: Cabir (radıyallahu anh)'dan.

23 Ebu Davud. İbn Mace: İbn Abbas (radıyallahu anh)'dan.

run, onun yalancı olduğunu; İbn Main ise, onun kayda değer bir muhaddis olmadığınısöylemiştir.[24]

13 nolu Muhammed b. İshak hadisi başkaları tarafından da rivayet edilmiştir. İbn Hibban kendi sahihinde tahric ederken, Hakim, Beyhaki ve Taberani kendi eserlerinde buna yer vermişlerdir. Ancak Hakim'in yaptığı rivayetin isnadında Mualla b. Abdirrahman el-Vasıtî bulunuyor ki, Darekutni onun zayıf ve yalancı olduğuna dikkat çekerken, Ebu Hatim onun metrûkû'l-hadis olduğunu söylemiştir. İbn Medeni ise, onun hadis uydurduğunu belirtmiş; İbn Adiy ise, "Onun rivayetinde bir sakınca yoktur" diyerek ayrı bir tespit ortaya koymuştur.[25]

Taberani'nin isnadında ise, Ebu Şeybe el-Vasıtî bulunuyor ki, Şevkani onun cidden zayıf olduğunu belirtmiştir.[26]

Bu babda Taberaninin İbn Abbas (radıyallahu anh)'dan yaptığı rivayette ise şöyle buyurulmuştur: "Hamza b. Abdilmuttalib ile Hanzele b. Rahib cünüp bulundukları halde ölüm darbesi alıp vefat ettiler. Rasulullah Efendimiz (sallallahu aleyhi ve sellem) onlar hakkında şöyle buyurdu: "Meleklerin onları yıkadığını gördüm." Ancak bu hususun Hamza (radıyallahu anh) hakkında garip olduğu söylenebilir. Zira rivayeti kuvvetlendiren bir başka rivayet yoktur.

15 nolu Ebu Selam hadisi hakkında Ebu Davud susup bir şey dememiştir. Ancak isnadında Sellam b. Sellam bulunuyor ki bu zat meçhuldür.

Hadis, şehidin namazının kılınacağına delalet etmektedir. Ancak kılınmayacağıyla ilgili rivayetler bu hususta hem daha sahih, hem de ilim adamları arasında ağırlık kazanmıştır.

Hadis-i Şeriften Çıkarılan Hükümler

1. Savaş alanında veya İslami devlete baş kaldıran veya yol kesen eşkıya tarafından öldürülen bir müslüman, şehid kabul edilir.

---

24 Zehebi/Mizanü'l-İ'tidal: 3/135, 136

25 Zehebi/Mizanü'l-İ'tidal: 4/148, 8673 nolu Mualla.

26 Neylü'l-Evtar: 4/34

2. Şehidler, üzerlerindeki elbiseleri yettiği halde başka bir kefene gerek görülmeksizin o elbiseleriyle defnedilirler; yani üzerlerindeki elbiseleri onların kefeni olur.

3. Şehidler yıkanmayıp kanlarıyla birlikte defnedilirler.

4. Şehidlerin namazı, İmam Ebu Hanife'ye göre kılınır. Diğer üç imama göre kılınmaz.

5. Şehidlerin üzerindeki elbise soyulmaz. Ancak silah, külah, ayakkabı, bel kemeri ve benzeri teçhizat alındıktan sonra defnedilir.

6. Cünüp olduğu halde şehid edilen kimse yıkanır.

7. Savaş alanında silahını düşmana karşı kullanırken hata ile silahı kendisine isabet edip ölürse, yine de şehid sayılır.

8. Savaşta düşman askeri sanılıp öldürülen müslüman da şehiddir ve şehidlere has işleme tabidir.

9. Savaşta yaralandıktan sonra yemek yer, konuşur ve bir süre yaşadıktan sonra ölürse, artık şehid sayılmaz; yani yıkanır, kefenlenir, namazı kılınıp öylece defnedilir.

10. Savaşta öldürülen müslümanlar defnedilirken, Kur'an ilimlerinde daha çok tahsil yapıp bilgili olanlara ve Kur'an'ı daha iyi ezberleyip amel edenlere öncelik tanınır.

11. Savaşta şehid edilenlerden iki ve üç kişi bir kabre konulabilir.

CENAZE YIKAMANIN KEYFİYETİ

Ölen mü'mini yıkamanın birçok hikmetleri vardır. Önce İslam'ın insana verdiği değer söz konusudur. Sonra da Allah (celle celaluhu)'dan tertemiz olarak gelen ruhun eyleştiği bedeni onun fıtratındaki temizliğine yakın şekilde temizleyip öylece Mevlasına göndermek hikmetini taşımaktadır. Çünkü Cenab-ı Hak çokça temizlenen kullarını sever. Ölen kimsenin artık o dönemde temizlenme gücü ve idraki yoktur. Onu Cenab-ı Hakk'ın sevgisine layık düzeye getirme arzusuyla mümin kardeşlerinin yıkayıp temizlemesi güzel hasletlerden biri ve kardeşlik duygusuyla gösterilen vefanın açık belirtisidir.

Ancak dinimiz her ibadet ve konuyu bir takım kurallara bağlayarak her işte ve amelde düzenli olmamızı emreder. O bakımdan cenaze yıkama hususunda da birtakım kurallar vardır ki, onları dikkate almamızda büyük yararlar vardır. Her şeyden önce Rasulullah Efendimiz (sallallahu aleyhi ve sellem)'in o konudaki sünnetini yansıtan tavsiyelerine uyduğumuzdan, hem sevap kazanır, hem de O'nun şefaatine mazhar olma bahtiyarlığına erişme yolunu açmış oluruz.

عَنْ أُمِّ عَطِيَّةَ قَالَتْ دَخَلَ عَلَيْنَا رَسُولُ اللهِ صَلَّي اللهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ حِينَ تُوُفِّيَتِ ابْنَتُهُ فَقَالَ: اغْسِلْنَهَا ثَلَاثًا أَوْخَمْسًا اَوْ اَكْثَرَ مِنْ ذَلِكَ إِنْ رَأَيْتُنَّ بِمَاءٍ وَسِدْرٍ وَاجْعَلْنَ فِي الْأَخِيرَةِ كَافُورًا أَوْ شَيْئًا مِنْ كَافُورٍ فَإِذَا فَرَغْتُنَّ فَآذِنَّنِي فَلَمَّا فَرَغْنَا آذَنَّاهُ فَأَعْطَانَا حَقْوَهُ فَقَالَ أَشْعِرْنَهَا إِيَّاهُ يَعْنِي إِزَارَهُ.

Ümmü Atiyye (radıyallahu anha) anlatıyor: Kızı (Zeynep) (radıyallahu anha) vefat ettiği zaman Rasulullah Efendimiz (sallallahu aleyhi ve sellem) yanımıza geldi ve şöyle buyurdu: "Onu, (imkanların el verdiğini) görüyorsanız su ve sidr ile üç veya beş defa ya da daha fazla yıkayın ve en son defa yıkarken suyuna

kafûr veya kafurdan bir şey katın. Yıkama işini tamamladığınızda bana haber verin." Biz de yıkamayı bitirince Rasulullah Efendimiz (sallallahu aleyhi ve sellem)'e haber verdik ve O da üzerindeki uzun gömleğini (kefen yapmamız için) bize verdi ve şöyle buyurdu: "Bunu onun bedenine sarın."[27]

Diğer bir rivayette ise şöyle buyurdu: "Kefeni sarma hususunda onun sağından ve abdest yerlerinden (yani abdest azasından) başlayın."

Bir başka rivayette: "Onu tek sayıyı dikkate alarak yıkayın: Üç, beş, yedi veya daha fazla (tabii imkanların el verdiğini uygun) görürseniz öyle yapın."[28]

Efendimiz (sallallahu aleyhi ve sellem) vefat edince nasıl yıkandı?

وَعَنْ عَائِشَةَ قَالَتْ لَمَّا أَرَادُوا غُسْلَ رَسُولُ لله صَلَّي الله عَلَيْهِ وَسَلَّمَ اِخْتَلَفُوا فِيهِ فَقَالُوا: وَالله مَا نَدْرِي كَيْفَ نَصْنَعُ أَنُجَرِّدُ رَسُولَ الله صَلَّي الله عَلَيْهِ وَسَلَّمَ كَمَا نُجَرِّدُ مَوْتَانَا أَمْ نُغَسِّلُهُ وَعَلَيْهِ ثِيَابُهُ قَالَتْ فَلَمَّا اِخْتَلَفُوا أَرْسَلَ الله عَلَيْهِمُ السُّنَّةَ حَتَّي وَالله مَا مِنَ الْقَوْمِ مِنْ رَجُلٍ إِلاَّ ذَقْنُهُ فِي صَدْرِهِ نَائِمًا قَالَتْ ثُمَّ كَلَّمَهُمْ مُكَلِّمٌ مِنْ نَاحِيَةِ الْبَيْتِ لاَ يَدْرُونَ مَنْ هُوَ فَقَالَ اَغْسِلُوا النَّبِيَّ صَلَّي الله عَلَيْهِ وَسَلَّمَ وَعَلَيْهِ ثِيَابُهُ قَالَتْ فَثَارُوا إِلَيْهِ فَغَسَّلُوا رَسُول الله صَلَّي الله عَلَيْهِ وَسَلَّمَ وَهُوَ فِي قَمِيصِهِ يُفَاضُ عَلَيْهِ الْمَاءُ وَالسِّدْرُ وَيَدْلُكُ الرِّجَالُ بِالْقَمِيصِ.

Hz. Aişe validemiz (radıyallahu anha) diyor ki: Rasulullah (sallallahu aleyhi ve sellem)'in mübarek naaşını yıkamayı arzu ettikleri zaman, bu hususta tereddütler ve farklı görüşler ortaya çıktı: "Ne yapacağımızı bilemiyoruz; ölülerimizin elbisesini çıkardığımız gibi, Rasulullah Efendimiz (sallallahu aleyhi ve sellem)'in elbisesini çıkaralım mı veya çıkarmadan elbisesi üzerinde bulunduğu halde mi yıkayalım?" dediler. Bu tereddüt ve ihtilaf devam ederken, Cenab-ı

27 Buhari/Cenaiz: 12, 13, 17. Müslim/Cenaiz: 38. Nesai/Cenaiz: 34. Ahmed: 5/85, 6/407, 408

28 Buhari. Müslim.

Hak onların üzerine uyuklama (havası) gönderdi; o kadar ki orada bulunanlardan hemen herkesin çenesi göğsünün üzerine düştü. Sonra o sırada evin bir yanından konuşanın biri şöyle seslendi ki, onun kim olduğunu bilen yoktu: "Rasulullah (sallallahu aleyhi ve sellem)'i üzerinde elbisesi bulunduğu halde yıkayınız" Bunun üzerine oradakiler yerlerinden sıçrayıp, Rasulullah Efendimiz (sallallahu aleyhi ve sellem)'i üzerindeki gömleği bulunduğu halde o vaziyette su döküp, sidr karıştırarak yıkadılar ve yıkayanlar döktükleri suyu ellerini O'nun gömleği üzerinde götürüp getirerek yıkamayı sağladılar."[29]

Hadis-i Şeriflerle İlgili Mezheplerin İctihad Ve Yorumları

Hanefiler'e göre: Cenazeyi yıkamak farz-ı kifayedir. Müslümanlardan bir kısmının bu hizmeti yerine getirmesiyle diğerlerinin üzerinden düşer. Hiç kimse yıkamazsa, kasaba veya belde halkının hepsi günahkâr olur.

Ölü yüksekçe bir cisim (teneşir) üzerine uzatılır, etrafında buhur veya benzeri güzel koku neşreden bir tütsü veya benzeri güzel bir koku döndürülür ve bunun tek sayı olmasına dikkat edilir. En çok beş defa döndürülmelidir, fazlasına gerek yoktur.

Cenazenin elbisesi soyulur, ancak avret mahalli örtülü tutulur. Çünkü avret yerine bakmak haramdır. Ancak burada sadece galiz olan avret yeri söz konusudur. et-Tebyin ve el-Ğaye kitaplarında, göbekle dizkapağı arası örtülür diye kaydedilmiştir. Sahih olan görüş de budur.

Yıkamaya başlanırken ölüye abdest aldırılır, ancak ağzına ve burnuna su verilmez. Sidir ile ısıtılmış su ile yıkanır. Ve "Sabun otu" denilen "hurz" ile yıkanır. Sıcak su tercih edilir. İmam Şafii'ye göre, soğuk su tercih edilir. Baş ve sakalının hıtmî otuyla, bulunmadığı takdirde sabun ile yıkanması daha faziletlidir. Önce sol yanına doğru çevrilip sağ yanı, sonra sağ yanına çevrilip sol yanı yıkanır. Yıkandıktan sonra ölüden bir şey dışarı çıkarsa, sadece o şey temizlenir ve gasil iade edilmez, yani yeniden yıkanmaz. Güzel kokuya bandırılmış pamuk veya benzeri şey başına ve sakalına konur. Secde yerlerine

29 Ebu Davud. Ahmed: 6/267

ise kafur konur. Saç ve sakalı düzeltilmez. Tırnakları kesilmez.[30]

Şafiîler'e göre: Ölüyü yıkayıp teçhiz, tekfin ve defnetmek farz-ı kifayedir. Bunda icma vardır. Yıkamanın en azı, ölü cünüp bile olsa, bedeninin her tarafını kapsayacak şekilde bir defa su dokundurmaktır. Bir kafirin bile ölen müslümanı bir defa belirtilen şekilde yıkaması yeterli sayılır. Ancak suda boğulan kimsenin bu hali gasil sayılmaz ve biz onu yıkamakla memur bulunuyoruz. Ölüyü halvette yıkamak en uygun şeklidir. Aynı zamanda üzerindeki gömleği çıkarmadan o vaziyette yıkamak da böyle. Çünkü bu örtmeye daha elverişlidir. Sonra da yüksekçe bir cisim üzerine konulur ve soğuk su ile yıkanır. Ancak vücudu fazla kirli ise, temizliğin sağlanması bakımından sıcak su tercih edilir. İkinci ve üçüncü defa yıkamak sünnettir. Yıkandıktan sonra bir şey çıkarsa, temizlenir, ama gasl iade edilmez.[31]

Hanbeliler'e göre: Cenaze yıkanmaya hazırlanırken göbeğiyle diz kapağı arası örtülür. Gömleğiyle birlikte yıkamak, istenilen temizliği sağlamaya engel olur. Rasulullah Efendimiz (sallallahu aleyhi ve sellem)'in elbisesi çıkarılmadan yıkanması, O'na has bir haldir.

Ölüyü kapalı yerde ve gözlerden uzak şekilde yıkamak müstehabdır. Yıkayıcının yanında sadece yardımcıları bulunmalıdır. Ölüde gizlenmesi gereken bir durum görüldüğü takdirde gizlenip ifşa edilmemesi sünnettir. Önce abdest aldırılır; ancak ağzına ve burnuna su verilmez. Sonra sağ, sonra da sol tarafı yıkanır. Her defasında suya sidr veya benzeri güzel kokulu bir nesne katılır. Son defa suya kafur katmak müstehabdır. Bulunmadığı takdirde güzel bir koku kullanılabilir.

Yıkama olayında sıcak su ve sabun kullanmak da müstehabdır. Üç defa yıkandıktan sonra bir şey çıkarsa iki defa daha yıkayıp beşe çıkarılır. Yine bir şey çıkarsa bu yediye çıkarılır. Sonra da bir bez ile kurulanır ve öylece kefenlenir.[32]

---

30 Mecmau'l Enhur: 1/179-181'den özetlenerek.

31 Ebu Yahya Zekeriya Ensari/Fethü'l-Vahhab: 1/89- 91'den özetlenerek.

32 İbn Kudame/El-Muğni: 2/317-328'den özetlenerek.

Malikiler'e göre: Yıkanmak üzere yüksekçe cisim üzerine uzatılan ölünün elbisesi çıkarılır, sadece avret yeri bir bezle örtülür. Abdest aldırılıp aldırılmaması arasında pek fark yoktur; ancak aldırılırsa iyi olur. Yıkama konusunda sınırlı bir sayı yoktur. Temizlenmesi söz konusudur. Başı kafurla yıkanır. Bununla beraber üç veya beş defa yıkanması müstehab sayılabilir.[33]

Konuyla İlgili Diğer Hadis-i Şerifler Ve Tahliller

27 nolu hadis sahihtir ve çıkarıma salihtir. Rasulullah Efendimiz (sallallahu aleyhi ve sellem)'in vefat eden kızının Ümmü Gülsüm olduğu söylenir. Bazısına göre, Ebu'l-As b. Rebi'in zevcesi olan Zeyneb'dir. Nitekim Müslim'de Zeyneb olduğu belirtilmiştir. İbn Mace'de ise, onun Ümmü Gülsüm olduğu açıklanmıştır. Rivayetinde şu cümle yer almaktadır: "Efendimiz (sallallahu aleyhi ve sellem) yanımıza geldi ki o sırada O'nun kızı Ümmü Gülsüm'ü yıkıyorduk."

Hafız İbn Hacer bu iki ayrı rivayetin arasını cem'ederek diyor ki: "Hem Zeyneb'i hem de Ümmü Gülsüm'ü Hz. Ümmü Atiyye yıkamış olabilir. Nitekim İbn Abdilber, Ümmü Atiyye'nin gâsile (yıkayıcı) olduğunu, birçok kadınları yıkadığını kaydetmiştir.

Hadis, ölünün kaç defa yıkanmasının uygun olacağı hususunun yıkayıcının iradesine bırakıldığına delalet etmektedir.

Ümmü Gülsüm veya Zeyneb (radıyallahu anhuma)'in saçları üç örgü haline getirilip arkasına doğru atılmıştır. Bu da yıkayanların ictihadına ve iradesine bırakılmış bir husustur.

28 nolu Hz. Aişe hadisini aynı zamanda İbn Hibban ve Hakim rivayet etmişlerdir.

Rasulullah Efendimiz (sallallahu aleyhi ve sellem)'i Hz. Ali (radıyallahu anh) yıkamıştır.

Bu babda İbn Mace, Hakim ve Beyhaki de şunu rivayet etmişlerdir: "Rasulullah Efendimiz (sallallahu aleyhi ve sellem)'i yıkamaya hazırlanırken, evin

33 Sahnun/El-Müdevvenetü'l-Kübra: 1/184, 185

içinden bir ses geldi: "Rasulullah'ın gömleğini çıkarmayınız!"

Ahmed b. Hanbel'in İbn Abbas (radıyallahu anh)'dan yaptığı rivayette, deniliyor ki: "Hz. Ali gasil işini yerine getirirken Rasulullah Efendimiz (sallallahu aleyhi ve sellem)'i göğsüne doğru getirip dayadı ki, Efendimiz'in üzerinde uzunca gömleği bulunuyordu."

Ancak bunun isnadında Hüseyin b. Abdillah var ki, bu zat zayıftır.[34]

Hadis-i Şeriften Çıkarılan Hükümler

1. Ölüyü yıkamak farz-ı kifayedir. Bunda icma vaki olmuştur.
2. Yıkanma olayını yerine getirmek için ölünün elbisesini çıkarmak ve avret yerini iyice örtmek sünnettir.
3. Cenazeyi yıkayabilmek için yüksekçe bir yere uzatmak sünnettir.
4. İçine sidr veya kafur karıştırılmış sıcak su ile yıkamak müstehabdır. İmam Şafii'ye göre soğuk su tercih edilir.
5. Cenazeye abdest aldırtmak bazısına göre müstehabdır. Ağzına ve burnuna su verilmez. Bütün bedenini bir defa kaplayacak şekilde yıkamak farz veya vaciptir. İkinci ve üçüncü veya dördüncü ve beşinci defalar yıkamak müstehabdır.
6. Kaç defa yıkanması konusunda bir tahdid yoktur. Yıkayanın ictihadına bırakılmıştır. Temizlenmesi söz konusudur.
7. Ölünün saçı, tırnağı kesilmez; saçları taranmaz. Başına ve sakalına güzel koku sürülmüş pamuk koymak, secde uzuvları üzerine kafur koymak müstehabdır.
8. Ölüyü tenha yerde yıkamak, gözlerden uzak tutmak müstehabdır.
9. Yıkama esnasında nahoş haller görülürse, onları ifşa etmemek sünnettir.

34 Şevkani/Neylü'l-Evtar: 4/38

KEFENİN GÜZEL OLMASI MÜSTEHABDIR

Kişinin yaşı, makamı, servet ve ailevi durumu ne olursa olsun, hayata gözlerini yumduğu andan itibaren her şeyinden kopup iman, niyet ve ameliyle başbaşa kalır ve ancak bunları beraberinde alıp ahirete götürür.

"Kefenin cebi yoktur" sözü, muhterisleri uyarmaya yönelik bir deyimdir. Böylece kefen hem ölünün teninin görünmemesine, hem insana verilen değere, hem de dünyalık olarak kabre bundan başka bir şey götürülemeyeceğine yönelik bir hikmeti içermektedir.

Kefen daha çok ölen kişinin sosyal ve ekonomik durumuna göre ayarlanır; yani böyle bir takdir ve düzenleme müstehabdır; yapılmasında güzellik vardır, yapılmamasında sakınca yoktur.

470

عَنْ خَبَّابِ بْنِ الأَرَتْ أَنَّ مُصْعَبَ بْنَ عُمَيْرٍ قُتِلَ يَوْمَ أُحُدٍ وَلَمْ يَتْرُكْ إِلاَّ نَمِرَةً فَكُنَّاإِذَا غَطَّيْنَا بِهَا رَأْسَهُ بَدَتْ رِجْلاَهُ وَإِذَا غَطَّيْنَا رِجْلَيْهِ بَدَا رَأْسَهُ فَأَمَرَنَا رَسُولُ اللهِ صَلَّي اللهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ أَنْ نُغَطِّيَ بِهَا رِأْسَهُ وَنَجْعَلَ عَلَيرِجْلَيْهِ شَيْئًامِنَ الْإِذْخِرِ.

Habbab b. Eret (radıyallahu anh) anlatıyor: "Muhacirlerden Mus'ab b. Umeyr (radıyallahu anh) Uhud Savaşı'nda şehid edilmişti. Geriye sadece alaca bezden bir üstlük bırakmıştı, onu (kefen yapmak üzere) Mus'ab'ın başına doğru çekip o kısmı örtmek istediğimizde ayakları açıkta kalıyor; ayaklarına doğru çekip o kısmı örtmek istediğimizde başı açık kalıyordu. Rasulullah Efendimiz (sallallahu aleyhi ve sellem) o üstlükle onun baş kısmını örtmemizi ve ayak tarafını ızhir denilen bitkiyle kapamamızı emretti."[35]

35 Buhari/Meğazi: 17, 26. Ahmed: 5/112, 6/395

وَعَنْ خَبَّابٍ أَيْضاً أَنَّ حَمْزَةَ لَمْ يُوجَدْ لَهُ كَفَنٌ اِلاَّ بُرْدَةٌ مِلْحَاءُ إِذَاجُعِلَتْ عَلَي قَدَمَيْهِ قَلَصَتْ عَنْ رَأْسِهِ حَتَّي مُدَّتْ عَلَى رَأْسِهِ وَجُعِلَ عَلَي قَدَمَيْهِ لإِذْخِرُ.

Yine Habbab b. Eret (radıyallahu anh) anlatıyor: "Hz. Hamza (radıyallahu anh) (şehid edildiğinde) kefen olarak ancak renkli bir hırka bulunuyordu. Ayaklarına doğru çekilip uzatıldığında baş kısmı açılıyordu. Sonunda başına doğru uzatılıp örtüldü ve açık kalan ayak nahiyesi üzerine ızhir otu konuldu."[36]

عَنْ أَبِي قَتَادَةَ قَالَ: قَالَ رَسُولُ اللهِ صَلَّ لله عَلَيْهِ وَسَلَّمَ: اِذَا وَلِيَ أَحَدُكُمْ أَخَاهُ فَلْيُحْسِنْ كَفَنَهُ.

Ebu Katade (radıyallahu anh)'dan yapılan rivayete göre, Rasulullah Efendimiz (sallallahu aleyhi ve sellem) şöyle buyurmuştur: "Sizden biriniz ölen kardeşine sahip olur da onun işlerini yürütmeyi üzerine alırsa, kefenini güzelleştirsin."[37]

وَعَنْ جَابِرٍ أَنَّ النَّبِيَّ صَلَّ اللهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ خَطَبَ يَوْمًا فَذَكَرَ رَجُلاً مِنْ أَصْحَابِهِ قُبِضَ فَكُفِّنَ فِي كَفَنٍ غَيْرِ طَائِلِوَقُبِرَ لَيْلاً فَزَجَرَ النَّبِيُّ صَلّ اللهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ أَنْ يُقْبِرَ الرَّجُلُ لَيْلاً حَتَّي يُصَلَّي عَلَيْهِ إِلاَّ أَنْ يَضْطَرَّ إِنْسَانٌ لِي ذَلِكَ وَقَالَ النَّبِيَّ صَلّ اللهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ: إِذَا كَفَّنَ أَحَدُكُمْ أَخَاهُ فَلْيُحَسِّنْ كَفَنَهُ.

Cabir (radıyallahu anh)'dan yapılan rivayette, adı geçen şöyle demiştir: "Rasulullah Efendimiz (sallallahu aleyhi ve sellem) bir gün ashabına hitapta bulunurken, arkadaşlarından bir adamın vefat ettiğini ve tam olmayan bir kefene sarıldığını, aynı zamanda geceleyin defnedildiğini hatırlayarak konuyu andı.

---

36 Buhari/Meğazi: 17, 26. Ahmed: 5/112, 6/395

37 Müslim/Cenaiz: 49. Tirmizi/Cenaiz: 19. Nesai/Denaiz: 37. İbn Mace/Cenaiz: 12. Ebu Davud/Cenaiz: 30. Ahmed: 3/295, 329

Rasulullah Efendimiz (sallallahu aleyhi ve sellem); cenazenin, namazı kılınmadan geceleyin defnedilmesini yasakladı. Meğerki insan böyle bir zorunlu durum içinde bulunursa (o takdirde gece defnetmekte bir sakınca yoktur.)"

Sonra Rasulullah Efendimiz (sallallahu aleyhi ve sellem) şöyle buyurdu: "Artık sizden kim (din) kardeşini kefenleyecekse, onun kefenini güzelleştirsin."[38]

Hz. Aişe validemiz (radıyallahu anha)'dan yapılan rivayete göre, şöyle demiştir: "Ebu Bekir (radıyallahu anh) içinde hasta yattığı elbisesine baktı, üzerinde za'ferandan bir leke bulunuyordu. Bunun üzerine şöyle dedi: "Bu elbisemi yıkayın ve buna iki elbise daha katın da beni onlarla kefenleyin" Ben de: "Bu yeni bir elbise değildir" dediğimde şöyle dedi: "Şüphesiz yeni elbiseye diriler ölülerden daha müstehaktır. Kefen ise ancak (kabirde kan ve) irine bulaşmak içindir." (Yani kabirde kısa zamanda kan ve irin bulaşıp özelliğini kaybeder.)[39]

İbn Abbas (radıyallahu anh)'dan yapılan rivayette, demiştir ki: "Rasulullah Efendimiz (sallallahu aleyhi ve sellem) üç elbiseyle kefenlendi: İçinde vefat ettiği entarisi, Necran imalatı bir hülle idi ki, bu iki ayrı elbise olarak bulunuyordu."[40]

Hz. Aişe (radıyallahu anha)'dan yapılan rivayette, şöyle demiştir: "Rasulullah Efendimiz (sallallahu aleyhi ve sellem) üç elbiseyle kefenlendi: Sehûl Kasabasının imalatı beyaz bez, Yemen imalatı pamuk bez ki, bunlar arasında entari ve sarık bulunmuyordu. Rasulullah Efendimiz'e bunlar kefen olarak sarıldı."[41]

وَعَنْ اِبْنِ عَبَّاسٍ أَنَّ النَّبِيَّ صَلَّى اللهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ قَالَ إِلْبَسُوا مِنْ ثِيَابِكُمُ الْبَيَاضَ فَإِنَّهَا مِنْ خَيْرِ ثِيَابِكُمْ وَكَفِّنُوا فِيهَا مَوْتَاكُمْ.

38 Müslim/Cenaiz: 49. Ebu Davud/Cenaiz: 30, 37. Ahmed: 3/295

39 Buhari/Cenaiz: 94. Ahmed: 6/132

40 Buhari/Cenaiz: 18, 19, 23, 24. Müslim/Cenaiz: 45, 46. Ebu Davud/Cenaiz: 30. Tirmizi/Cenaiz: 20. Nesai/Cenaiz: 39. İbn Mace/Cenaiz: 11. Ahmed: 1/94, 102, 222

41 Buhari/Cenaiz: 18, 19, 23, 24. Müslim/Cenaiz: 45, 46. Ebu Davud/Cenaiz: 30. Tirmizi/Cenaiz: 20. Nesai/Cenaiz: 39. İbn Mace/Cenaiz: 11. Ahmed: 1/94, 102, 222

İbn Abbas (radıyallahu anh)'dan yapılan rivayette Rasulullah Efendimiz (sallallahu aleyhi ve sellem) şöyle buyurmuştur: "Elbiselerinizden beyaz olanını giyininiz; çünkü beyaz sizin elbiselerinizin en hayırlısıdır. Aynı zamanda ölülerinizi de beyaz elbiseyle kefenleyiniz."[42]

Leyla bint Kanıf es-Sakafiyye (radıyallahu anha) anlatıyor: "Rasulullah Efendimiz (sallallahu aleyhi ve sellem)'in kızı Ümmü Gülsüm'ü yıkayanlar arasında ben de bulunuyordum. Rasulullah Efendimiz(sallallahu aleyhi ve sellem)'in (kefen olarak) bize ilk verdiği şey izar (entari) oldu. Sonra gömlek, sonra baş örtüsü, sonra da bütün bedeni kaplayacak çarşafı verdi. Sonra bunların üstüne bir çarşafa sarıldı."

Raviye devamla diyor ki: "Rasulullah Efendimiz (sallallahu aleyhi ve sellem) beraberinde kefen bulunduğu halde kapının bir kenarında bekliyordu ve bize kefen olacak bezleri bir bir veriyordu."[43]

Hadis-i Şerifle İlgili Mezheplerin İctihad Ve Yorumları

Hanefiler'e göre: Ölen kimsenin kefeni bıraktığı maldan ayrılıp karşılanır. Mal bırakmadan ölen kimsenin kefeni ise, hayatta iken nafaka vermekle yükümlü bulunduğu yakınlarına gerekir, yani onların kendi paralarıyla alıp ölen yakınlarını kefenlemeleri vacip olur. Yakınları yoksa, onun kefeni beytü'l-mal'dan karşılanır.

Beytü'l-mal bunu karşılayamadığı takdirde, Müslümanlar'ın alıp onu kefenlemesi gerekir, yani bu onlara vacip olur.

Ölüyü kefenlemek, onu yıkamak ve namazını kılmak gibi farzdır. Bir kasaba veya mahalle halkı ölen fakir kimseye kefen almazlarsa, hepsi birden günahkar olur.

Erkeğin sünnete uygun olan kefeni üç parçadır: 1 Kamis, 2 İzar, 3 Lifafe.

---

42 Ebu Davud/Tıb: 14, Libas: 13. Tirmizi/Cenaiz: 10, Edeb: 46. Nesai/Cenaiz: 38, Zinet: 97. İbn Mace/Cenaiz: 12, Libas: 5, Ahmed: 1/247, 274, 328, 355

43 Ebu Davud/Cenaiz: 32. Ahmed: 6/380

Birincisi, boyun nahiyesinden ayaklara kadar kısmı örtecek büyüklükteki bez parçasıdır. İkincisi, baş ucundan ayak ucuna kadar olan kısmı örtecek büyüklükteki bezdir. Üçüncüsü ise, baş ve ayak uçlarından bağlanacak kadar o nahiyeyi aşan daha büyükçe bez parçasıdır.

Kefenin kalitesi, daha çok ölen kişinin cuma ve bayramlarda giyindiği elbisenin kıymetiyle az-çok orantılı olacak şekilde seçilir. Fazla pahalı bir kumaştan seçilmez.

Sözünü ettiğimiz bu üç parça, sünnet olan kefendir. Bir de "kefen-i kifaye" vardır ki, bu iki parçadan ibarettir: İzar ve lifafe.

Kefenlik kumaşın pamuktan mamul beyaz renkten seçilmesi müstehabdır.

Kadın için sünnet olan kefen, sözü edilen üç parçadan başka bir de himar ve hırka eklenir. Himar yüzünü ve başını örtecek şekilde bir bez parçasıdır. Hırka ise, göğsüyle göbek arasını örtecek büyüklükteki bez parçasıdır.

Kadın için "kefen-i kifayet" ise, belirtilen üç büyük parça, bir de yüzünü ve başını örtecek büyüklükteki himardır.

Erkek ve kadın için zaruri kefen ise, vücudunu örtecek kadar bir parçadır.[44]

Şafiîler'e göre: Kişiye, hayatında giyindiği elbise dikkate alınarak ona göre kefen seçilir. Bunun en azı bir parçadır. "Bana hiç kefen sarmayın" diye vasiyet eden kimsenin bu vasiyetine itibar edilmez. Ancak "sadece bütün vücudumu örtecek şekilde bir parça kefen sarın" diye vasiyet ederse, buna itibar edilir.

Erkek için efdal olan kefen üç parçadır; bu dört ve beş parça da olabilir, yani fazlasına cevaz verilmiştir.

Kadın için efdal olan kefen beş parçadır.

---

44 Haşiyetü't-Tahtavi Ala Meraki'l-Felah: 316, 317

Erkeklere vücudunu örtecek üç parçadan fazla olarak dördüncü ve beşinci parça kullanıldığı takdirde, bunun kamîs ve imame olması söz konusudur. Kadın için üç lifafe, izar ve himar söz konusudur. Kefenin beyaz kumaştan olması sünnettir.

Kefen ölenin terekesinden alınır. Tereke bırakmamışsa, kendisine nafakası gereken kimselerin alması gerekir.[45]

Hanbeliler'e göre: Erkek üç beyaz parça ile kefenlenir, bunların arasında kamis ve imame yoktur. Bu üç parçadan fazlası konulmaz. Ancak bu üç parçanın en güzelinden ve geniş olanından seçilmesi müstehabdır. Sadece iki parça sarmak da kafi gelir. Aynı zamanda kefenin beyaz bezden olması daha faziletlidir.

Kefeni üç parçadan fazla tutmak mekruhtur. Çünkü bunda malın zayi edilmesi söz konusudur.[46]

Malikiler'e göre: Kefenin üç kattan eksik olmaması müstehabdır. Meğerki üç parçayı temin etme imkanı olmadığı zaman, bundan azı da olabilir. Erkeğin başına sarık misali bir bez sarılması da müstehabdır. Nebati boyayla boyanmış bezden kefen yapılması mekruhtur. Aynı zamanda katıksız ipekten de kefen kullanmak mekruh sayılmıştır. Bir de kefenin tek sayıda olmasımüstehabdır.[47]

Konuyla İlgili Diğer Hadis-i Şerifler Ve Tahliller

35 nolu Habbab hadisi sahihtir ve ihticaca elverişlidir. Buhari'de bu rivayeti kuvvetlendirir anlamda bir diğer rivayet Abdurrahman b. Avf (radıyallahu anh)'dan yapılmıştır: "Doğrusu Mus'ab b. Umeyr benden hayırlıdır. O şehid edildiğinde bir uzun hırkadan başka kefeni yoktu. Hamza veya başka bir adam da öldürüldüğünde onun için de bir hırkadan başka kefenlik bulunmadı."

45 El-Gamravi/Siracu'l-Vehhac: 105

46 İbn Kudame/El-Muğni: 2/328-330'dan özetlenerek.

47 Sahnun/El-Müdevvenetü'l-Kübra: 1/187, 188

Hadis, kefenlik olarak tek parça bulunduğunda ve o da kısa geliyorsa, ölünün baş kısmına doğru çekilip örtülür, açıkta kalan ayakları üzerinde ot, yaprak ve benzeri şey konmasının caiz olduğuna delalet etmektedir. Mevcut parça daha da küçük olursa, sadece avret yeri örtülür. Böylece kefende vacip olan nisbetin bütün bedeni örtecek şekilde olmasıdır. Bu temin edilmediğinde avret yerinin örtülmesi vaciptir.

36 nolu Habbab hadisi de çıkarıma salih görülmüştür.

37 nolu Katade hadisinin isnadındaki ricalin hepsi sahihtir. Tirmizi de bunu hasenlemiştir.

Bu babda Deylemi'nin Ümmü Seleme validemiz (radıyallahu anha)'dan yaptığı rivayette şöyle buyurulmuştur: "Kefeni güzelleştirin. Ölülerinize sesli ağlamak, aşırı tezkiyede bulunmak, vasiyetini geciktirmek, hısımlarından ilgiyi kesmek suretiyle eziyet etmeyin. Borcunu edada acele ediniz. Kötü komşulardan udûl edip insaflı davranın. Kabrini kazdığınız zaman derin ve geniş tutun."

Deylemi'nin naklettiği bir hadiste ise şöyle buyurulmuştur: "Ölülerinizin kefenini güzel tutunuz; çünkü onlar kefenleriyle kabirlerinde fahr duyup ziyaretleşirler."

Nevevi bu iki rivayetin de sahih olduğunu kaydetmiştir.[48]

39 nolu Hz. Aişe hadisi sahihtir. Ebu Bekir Sıddîk (radıyallahu anh)'ın kefen hakkında kullandığı "muhle" kelimesini her ne kadar irine bulaşma şeklinde tercüme ettikse de bunun daha başka manaları da vardır. O bakımdan Peylemi hadisiyle ters düşmemektedir.

40 nolu İbn Abbas hadisinin isnadında Yezid b. Ebi Ziyad bulunuyor ki bu onun en zayıf hadislerinden biridir. Nevevi, hadis münekkitlerinin bu zatın zaif olduğunda birleşmişlerdir" demiştir. Nitekim Müslim, Rasulullah Efendimiz (sallallahu aleyhi ve sellem)'in hülle ile kefenlenmediğini belirtmiş ve

48 Şevkani/Neylü'l-Evtar: 4/40

"insanlara o kefenin hülleye benzerlik arz ettiği intihamı vermiştir."[49] diye ilave etmiştir.

Bu babda Bezzar'ın ve İbn Adiy'in el-Kamil'de Cabir (radıyallahu anh)'dan yaptığı rivayette, şöyle buyurulmuştur: "Rasulullah Efendimiz (sallallahu aleyhi ve sellem) üç kefen ile kefenlenmiştir: Kamis, izar ve lifafe."

Ancak bu rivayetin isnadında Nasıh bulunuyor ki, bu zat zayıftır. Zehebi yaptığı tespitte üç Nasıh isminden söz etmiştir: Nasıh b. Abdillah el-Kufî, Nasıh b. Ala' el-Basri ve Nasıh el- Kürdi. Bu üçünün de zayıf olduğu; ikincisinin güvenilir kabul edilmediği ve üçüncüsünün bu babda bir şey olmadığı ifade ediliyor.[50]

Bu konuda bir diğer hadisi ise İbn Adiy İbn Abbas (radıyallahu anh)'dan rivayet etmiştir: "Rasulullah Efendimiz (sallallahu aleyhi ve sellem) kırmızı kadifeyle kefenlenmiştir."

Bu rivayetin isnadında Kays İbn Rebi' bulunuyor ki, bu zat da zayıf olarak tespit edilmiştir.[51]

İbn Ebi Şeybe, Ahmed ve Bezzar'ın Hz. Ali Efendimiz (radıyallahu anh)'dan naklettikleri hadiste şöyle denilmektedir: "Rasulullah (sallallahu aleyhi ve sellem) yedi kat kefenle kefenlendi."

Bu hadisin isnadında Abdullah b. Muhammed b. Akil bulunuyor ki bu zatın hafızası pek sağlam olmadığından "seyyiü'l-hıfz" denilmiştir, yani hafızası kötüdür. O bakımdan hadisi ihticaca elverişli değildir.[52]

Şüphesiz bu konuda daha birçok rivayetlerde bulunuyor ki, çoğu çıkarım ve ihticaca uygun değildir. O bakımdan tamamını nakletmeyi zaid gördük.

---

49 Şevkani/Neylü'l-Evtar: 4/42

50 Zehebi/Mizanü'l-i'tidal: 4/240

51 Zehebi/Mizanü'l-i'tidal: 3/393, 6910 ve 6911 nolu Kays.

52 Şevkani/Neylül-Evtar: 4/42

42 nolu İbn Abbas hadisini aynı zamanda İmam Şafiî, İbn Hibban, Hakim ve Beyhaki tahric etmişler ve İbn Kattan da sahihlemiştir. Diğer yandan Tirmizi de bunu sahihlemiştir.

Bu konuda birkaç rivayet daha vardır ki hepsi de İbn Abbas hadisini kuvvetlendirmekte ve ihticaca salih olduğunu göstermektedir. Böylece özellikle sıcak bölgelerde beyaz renkteki elbiseleri, her bölgede de yine beyaz kefeni tercih etmenin müstehab olduğu anlaşılıyor.

43 nolu Leyla hadisinin isnadında Nuh b. Hakim bulunuyor ki İbn Kattan onun meçhul olduğunu söylemiş, ama İbn Hibban onun sika (güvenilir) olduğuna dikkat çekmiştir.[53]

Böylece sözünü ettiğimiz hadisle çıkarım yapılabilir.

Hadis-i Şeriften Çıkarılan Hükümler

1. Yetecek miktarda kefen temin edilemediği zaman, mevcut bez parçası ile ölünün avret yerleri başı örtülü, açıkta kalan ayakları üzerine ot, yaprak gibi temiz şeyler konularak her tarafı örtülür.
2. Kefenlik bezin temiz ve iyi olanını seçmek müstehabdır.
3. Fazla pahalı olmayan kumaştan seçilmesi ve beyaz olması da müstehabdır.
4. Kefenin daha çok kişinin hayatta iken sosyal durumuna, ekonomik yapısına göre ayarlanması tavsiye edilir.
5. Farz olan kefen, vücudun her tarafını kaplayıp örtecek büyükçe bir parçadır. İkinci ve üçüncü kat kefen sarmak ise sünnettir.
6. Erkekler için sünnet olan kefen üç parçadan ibarettir.
7. Kadınlar için sünnet olan kefen beş parçadan ibarettir.
8. Kefenin çok ağır, pahalı kumaştan edinilmesi mekruhtur.

53 Neylü'l-Evtar: 4/44

9. En son sarılacak olan lifafenin baş ve ayak uçlarından bağlanacak kadar büyük olması müstehabdır.

10. Kirli ve çok renkli bezi -zaruret yokken- kefen olarak kullanmak mekruhtur.

11. Zorunlu hallerde temiz olan herhangi bir bez kefen olabilir.

12. Mevcut bez kirli ise, yıkandıktan sonra kefen olarak kullanılmalıdır.

13. Erkeğin başına imame denilen bez sarmak, müctehidlerin çoğuna göre meşru değildir; bir kısmına göre ise, meşrudur.

CENAZE NAMAZI VE ONUNLA İLGİLİ HUSUSLAR

Cenaze namazı, ölen kardeşimize saygı göstermemizden; onu dua, rahmet, gufran ile anmamızdan ve Cenab-ı Hakk'ın af ve bağışlamasını dilememizden ibarettir. Aynı zamanda ferdin toplumdaki yerini, önemini, itibarını göstermeye yönelik bir anlam arz etmektedir.

Böylece namaz, ferdin toplumun kopmaz bir parçası olduğunu; her müminin yalnız kendisi için değil toplum için de çalışıp mesai sarfettiğini ve bu bakımdan da onun sevgi ve saygıya layık bulunduğunu yansıtır.

عَنْ اِبْنِ عَبَّاسٍ قَالَ دَخَلَ النَّاسُ عَلَى رَسُولِ اللهِ صَلّ اللهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ أَرْسَالاً يُصَلُّونَ عَلَيْهِ حَتَّى إِذَا فَرَغُوا أَدْخَلُوا النِّسَاءَ حَتَّى إِذَا فَرَغُوا أَدْخَلُوا الصِّبْيَانَ وَلَمْ يَؤُمَّ النَّاسَ عَلَي رَسُولُ اللهِ صَل اللهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ أَحَدٌ.

İbn Abbas (radıyallahu anh)'dan yapılan rivayette, adı geçen diyor ki: "Rasulullah Efendimiz (sallallahu aleyhi ve sellem) vefat ettiğinde, insanlar (cenaze namazını kılmak üzere) O'nun bulunduğu odaya cemaat olup girdiler ve namazını kıldılar. Erkekler bu görevi yerine getirdikten sonra kadınlar girmeye başladı ve onlar da namaz kılıp çıkınca sıra çocuklara (temyiz çağına gelenlere) geldi, onlar girmeye başladılar. Böylece gruplar halinde girip Rasulullah Efendimiz (sallallahu aleyhi ve sellem) üzerine namaz kılanlara kimse imamlık etmedi, yani her grup kendi başına namaz kılıp çıktı."[54]

عَنْ أَنَسٍ أَنَّ شُهَدَاءَ أُحُدٍ لَمْ يُغَسَّلُوا وَدُفِنُوا بِدِمَائِهِمْ وَلَمْ يُصَلِّ عَلَيْهِمْ.

Enes (radıyallahu anh)'dan yapılan rivayette, diyor ki: Uhud savaşında şehid edilenler yıkanmadılar, kanlarıyla birlikte defnedildiler; aynı zamanda

54 İbn Mace/Cenaiz: 65

cenaze namazları da kılınmadı."[55]

عَنِ لْمُغِيرَةَ بْنِ شُعْبَةَ عَنِ النَّبِيِّ صَل الله عَلَيْهِ وَسَلَّمَ قَالَ: اَلرَّاكِبُ خَلْفَ الْجَنَازَةَ وَالْمَاشِى أَمَامَهَا قَرِيبًا مِنْهَاعَنْ يَمِينِهَا أَوْ عَنْ يَسَارِهَا وَالسِّقْطُ يُصَلِّى عَلَيْهِ وَيُدْعَى لِوَالِدَيْهِ بِالْمَغْفِرَةِ وَالرَّحْمَتِ.

Muğire b. Şu'be (radıyallahu anh)'dan yapılan rivayete göre, Rasulullah Efendimiz (sallallahu aleyhi ve sellem) şöyle buyurmuştur: "Cenaze (kabre götürülürken), binek üzerinde onu teşyi' edenler cenazenin arkasında yürürler, yaya olarak teşyi' edenler ise, onun önünde, sağ ve sol yakınında bulunurlar. Düşük çocuğun ise namazı kılınmaz, sadece ana ve babası için mağfiret ve rahmet ile dua edilir."[56]

Zeyd b. Halid (radıyallahu anh)'dan yapılan rivayette, diyor ki: "Müslümanlardan bir adam Hayber'de vefat etmiş bulunuyordu. Durumu Rasulullah Efendimiz (sallallahu aleyhi ve sellem)'e haber verildiğinde: "Arkadaşınızın namazını kılınız" buyurdu. Bu sebeple orada bulunanların rengi değişti. Rasulullah Efendimiz (sallallahu aleyhi ve sellem) onların bu durumunu görünce şöyle buyurdu: "Arkadaşınız Allah yolunda savaşırken kendine bir şey aşırmış bulunuyor. (O bakımdan ben namazını kılmayacağım) Bunun üzerine biz onun eşyasını aradık, içinde kıymeti iki dirhem eden Yahudi pabuçlarından bir pabuç bulduk."[57]

عَنْ جابِرٍ أَنَّ رَجُلاً مِنْ أَسْلَمَ جَاءَ إِلَي النَّبِيِّ صَلَّ الله عَلَيْهِ وَسَلَّمَ فَاعْتَرَفَ بِالزِّنَا فَأَعْرَضَ عَنْهُ حَتَّي شَهِدَ عَلَي نَفْسِهِ أَرْبَعَ مَرَّاتٍ فَقَالَ: أَبِكَ جُنُونٌ

55 Ebu Davud/Cenaiz: 27. Taberani/Cihad: 37

56 Ebu Davud/Cenaiz: 45. Tirmizi/Cenaiz: 42. Nesai/Cenaiz: 55, 56, 59. İbn Mace/Cenaiz: 15. Ahmed: 4/247, 248, 249, 252

57 Ebu Davud/Cihad: 133. Nesai/Cenaiz/66. İbn Mace/Cihad: 34. Ahmed: 4/ 114, 5/192

قَالَ لا قَالَ: اَنْتَ مُتَزَوِّجٌ قَالَ: نَعَمْ. فَأَمَرَ بِهِ فَرُجِمَ بِالْمُصَلَّي فَلَمَّا أَذْلَقَتْهُ أَحْصَنْتَ الحِجَارَةُ فَرَّ فَأُدْرِكَ فَرُجِمَ حَتَّي مَاتَ فَقَالَ لَهُ النَّبِيُّ صَلَّى الله عَلَيْهِ وآلِهِ خَيْراً وَصَلَّي عَلَيْهِ.

Cabir (radıyallahu anh) diyor ki: "Eşlem Kabilesinden bir adam Rasulullah Efendimiz (sallallahu aleyhi ve sellem)'e gelerek zina ettiğini itirafta bulundu. Rasulullah Efendimiz (sallallahu aleyhi ve sellem) yüzünü ondan çevirdi; ta ki adam dört defa kendi aleyhine zina ile şehadet ve itirafta bulundu. Rasulullah Efendimiz (sallallahu aleyhi ve sellem) ona: "Sende cinnet belirtisi mi var?" diye sordu. Adam: "Hayır" diye cevap verdi. Rasulullah Efendimiz (sallallahu aleyhi ve sellem) ona: "Evli misin?" diye sordu. O da "Evet" diye cevap verince, Rasulullah Efendimiz (sallallahu aleyhi ve sellem) onun musallada recmedilmesini emretti. Atılan taşlar ona dokunup (canı iyice acıyınca) kaçtı ve arkasından yetişilerek recmedildi ve öldü. Rasulullah Efendimiz (sallallahu aleyhi ve sellem): Onun lehine hayırdır dedi ve namazını kıldı."[58]

Ahmed, Ebu Davud, Nesai ve Tirmizi ise "Rasulullah Efendimiz (sallallahu aleyhi ve sellem) onun namazını kılmadı" şeklinde rivayet etmişlerdir. Ancak namaz kıldığına dair olan rivayet daha sabittir. Nitekim Rasulullah Efendimiz (sallallahu aleyhi ve sellem)'in sahih tespite göre, Gamıd kabilesinden zina suçundan dolayı recmedilen kadının cenaze namazını kıldığı bilinmektedir.

وَقَالَ الإِمَامُ أَحْمَدُمَا نَعْلَمُ أَنَّ النَّبِيَّ صَلَّي لله عَلَيْهِ وآله وَسَلَّمَ تَرَكَ الصَّلاَةَ عَلَي أَحَدٍ إِلاَّ عَلَى الْغَالِّ وَقَاتِلِ نَفْسِهِ.

İmam Ahmed diyor ki: "Rasulullah Efendimiz (sallallahu aleyhi ve sellem) hiçbir müslümanın cenaze namazını terketmemiş, ancak (ganimet, devlet ve millet) malını aşıran ile kendi kendini öldüren kimsenin namazını kılmamıştır."

58 Müslim/Hudud: 21. Ebu Davud/Hudud: 23. Tirmizi/Hudud: 5. Nesai/Cenaiz: 63. Darimi/Hudud: 14. Ahmed: 1/8, 289, 314, 3/323

Cabir (radıyallahu anh)'dan yapılan rivayete göre, şöyle demiştir: "Rasulullah Efendimiz (sallallahu aleyhi ve sellem) Ashame Necaşi'nin, dört tekbir getirmek suretiyle cenaze namazını (gıyabında) kıldı."

Diğer bir lafızla şöyle denilmiştir: Rasulullah Efendimiz (sallallahu aleyhi ve sellem) buyurdu ki: "Bugün Habeş ülkesinde salih bir adam öldü, onun namazını kılınız!" Bunun üzerine biz Rasulullah Efendimiz'in arkasında saf olduk, O da biz arkasında saf saf dururken namazı kıldırdı."[59]

İbn Abbas (radıyallahu anh)'dan yapılan rivayette, diyor ki: "Rasulullah Efendimiz (sallallahu aleyhi ve sellem) bir kabrin yanına kadar gitti ki o kabir henüz ıslak bulunuyordu. Kabirdeki kişi üzerine namaz kıldı, biz de arkasında saf halinde durmuştuk ki dört tekbir getirdi."[60]

Ebu Hureyre (radıyallahu anh) diyor ki: Mescidde kayyımlık yapan siyahi bir kadın veya genç bir adamı Rasulullah Efendimiz (sallallahu aleyhi ve sellem) bir süre göremeyince sordu. Ashab da "O öldü" diye cevap verdiler. Rasulullah Efendimiz (sallallahu aleyhi ve sellem): "Neden bana haber vermediniz?" buyurdu ki ashab-ı kiram o kadının veya gencin durumunu biraz küçümsüyorlardı (ki o yüzden Rasulullah Efendimiz (sallallahu aleyhi ve sellem)'e haber vermemişlerdi). Rasulullah Efendimiz (sallallahu aleyhi ve sellem): "Onun kabrini bana gösterin" buyurdu. Onlar da gösterdiler ve Rasulullah Efendimiz (sallallahu aleyhi ve sellem) orada onun cenaze namazını kıldı ve sonra şöyle buyurdu: "Şüphesiz şu kabirler karanlıkla dopdoludur; Allah onları benim onlar üzerine kıldığım namazla nurlandırır."[61]

İbn Abbas (radıyallahu anh) diyor ki: "Rasulullah Efendimiz (sallallahu aleyhi ve sellem) bir ölünün üç günden sonra namazını kıldı."[62]

Said b. Müseyyeb'den yapılan rivayete göre, Sad'ın anası vefat ederken,

59 Buhari/Cenaiz: 4, 5, 61, 65, Menakıb-ı ensar: 38. Müslim/Cenaiz: 63, 64. Ahmed: 2/281, 438, 439

60 Müslim/Cenaiz: 69

61 Buhari/Cenaiz: 67, 74. Müslim/Cenaiz 71. Ebu Davud/Cenaiz: 57. İbn Mace/Cenaiz: 32

62 İbn Mace/Cenaiz: 32. Ahmed: 6/28

o sırada Rasulullah Efendimiz (sallallahu aleyhi ve sellem) (orada) bulunmuyordu. (Seferden) dönüp gelince o kadının namazını kıldı ki, aradan üç ay geçmiş bulunuyordu."[63]

Hadis-i Şerifle İlgili Mezheplerin İctihad Ve Yorumları

Hanefiler'e göre: Cenaze namazı ashab ve ulemanın icmasıyla farz-ı kifayedir. Doğumdan sonra ölen her müslümanın namazı kılınır; ancak islami devlete karşı gelip isyan eden ile yolları kesip mal ve cana kastedenler fiili durumlarında iken öldürüldükleri takdirde namazları kılınmaz.

Cenaze üzerinde bir defa namaz kılınır. Bunun tekrarı ne münferiden, ne de cemaaten meşrudur. Ancak asıl velayet sahibinden izin almadan başkaları namaz kılmışsa, veli hazır olunca o namazı iade eder. İmam Şafiî delil olarak, Rasulullah Efendimiz (sallallahu aleyhi ve sellem)'in namazının gruplar halinde tekrar tekrar kılındığını göstermiştir. Hanefiler ise, namazı kılınan kimsenin Hz. Ömer Efendimiz (radıyallahu anh) tarafından da namazı kılınmak istendiğinde Rasulullah Efendimiz (sallallahu aleyhi ve sellem)'in cenaze namazının iade olunamayacağını buyurmasını delil olarak almışlardır. Aynı zamanda hazır olmayan, başka yerde ölen bir kimsenin cenaze namazı gıyabında kılınmaz. İmam Şafiî'ye göre kılınır. Nitekim Rasulullah Efendimiz (sallallahu aleyhi ve sellem) Habeşistan'da vefat eden Kral Necaşi'nin gıyabında namazını kılmıştır.

Namazı kılınmadan defnedilen ölünün en çok üç gün içinde namazı kılınabilir. Üç günden sonra kılınmaz.[64]

Şafiîler'e göre: Cenaze namazına farz-ı kifaye olarak niyet getirmek farzdır. Niyet ederken ölüyü ismen belirlemeye gerek yoktur. Birinci tekbirden sonra Fatiha okumak farzdır. Eûzü Besmele çekilir, iftitah duası okunmaz. Gurbette ölen kimsenin gıyabında namazını kılmak sahihtir. Cenaze namazı definden önce kılınır; bununla beraber definden sonra da kılmak

63 Tirmizi: Said b. Müseyyeb.

64 Kasani/Bedayiu's-Sanayi': 1/312, 313

caizdir. Müslümana ait olduğu bilinen bir azaya raslandığında namazı kılınır. Düşük çocuk ses çıkarır veya ağlarsa namazı kılınır; aksi halde kılınmaz. Ancak fukahanın çoğuna göre, hayat belirtisi görülürse, yine de namazı kılınır. Şehit edilen kimse ne yıkanır, ne de namazı kılınır. İsterse cünüp olduğu halde şehid edilmiş olsun, yine de yıkanmasına gerek yoktur.[65]

Hanbeliler'e göre: Cenaze namazı farz-ı kifayedir. İmamın tabutun baş kısmı hizasında durması müstehabdır. Ancak ölen kimse kadınsa, imam tabutu tam ortalayarak durur. Birinci tekbirden sonra sadece Fatiha okunur. Bu vaciptir. Namaz tamamlanınca sadece sağ tarafa selam vermekle yetinilir. Cemaatin üç saf olması müstehabdır.

Böylece cenaze namazında dört tekbir, ayakta durmak, fatiha okumak, Rasulullah Efendimiz (sallallahu aleyhi ve sellem)'e salat-ü selam getirmek ve ölen kimse için dua etmek vaciptir.

Namazı kılınmadan defnedilen kimsenin namazı bir aylık süre içinde kılınabilir. Bu süreden fazla olunca artık namazı kılınmaz. Namazı kılınan kimsenin artık başkası tarafından o namazın iadesi sünnet değildir. Gurbette ölen kimsenin gıyabında cenaze namazını kılmak caizdir. Bunun bir ay süresi vardır. Ölen kimsenin vücudunun bir kısmına raslanırsa hem yıkanır, hem de namazı kılınır.[66]

Malikiler'e göre: Hazır olan cenazenin namazı kılınır. Gaibin namazı kılınmaz. Cenaze namazında salavat ve dualar gizli okunur. İftitah tekbiri getirilirken eller kaldırılır, diğer üç tekbirde el kaldırılmaz. Duaya "el-Hamdulillah" sözüyle başlanır.[67]

Konuyla İlgili Diğer Hadis-i Şerifler Ve Tahliller

54 nolu İbn Abbas hadisini aynı zamanda Beyhaki tahric etmişse de

65 Ebu Zekeriya Nevevi/Minhacü't-Talibin: 24

66 İbn Kudame/El-Muğni: 2/344, 358

67 El-Fıkhu ale'l-Mezahibi l-Erbaa: 1/522,523

İbn Hacer onun isnadının zayıf olduğunu belirtmiştir.[68]

Bu babda Ahmed b. Hanbel'in Ebu Useyb'den yaptığı rivayette şöyle denilmiştir: Adı geçen ravi Rasulullah Efendimiz (sallallahu aleyhi ve sellem)'in cenaze namazına hazır olmuş ve (vefat etmeden az önce O'na: "Senin namazını nasıl kılalım?" diye sormuş. O da: "Gruplar halinde girip kılın" buyurmuş.

Bu mealde Taberani'nin Cabir (radıyallahu anh) ile İbn Abbas (radıyallahu anh)'dan yaptığı rivayetin isnadında Abdü'l Mün'im b. İdris bulunuyor ki bu kişi çok yalancıdır.[69] Zehebi onun meşhur kıssacılardan olup itimada şayan bulunmadığına dikkat çekmiş ve Buhari'nin de onun hakkında şöyle dediğini ilave etmiştir: "Zahibü'l-hadis'dir.[70]

Böylece İbn Abbas hadisi, Rasulullah Efendimiz (sallallahu aleyhi ve sellem) üzerine namaz kılanların cemaatle değil, herkesin kendi başına kıldığına delalet etmektedir. Aynı zamanda önce erkeklerin, sonra kadınların, sonra da temyiz çağına girmiş çocukların sırayla içeri girip namaz kıldıkları anlaşılıyor. Tabi bu durum Hz. Rasulullah Efendimiz (sallallahu aleyhi ve sellem)'in şahsına has bir olaydır.

55 nolu Enes hadisini aynı zamanda Hakim tahric etmiştir. Tirmizi ise bunun garip bir hadis olduğunu belirtmiş ve "Enes hadisinden ancak bu vechi biliyoruz" diye ilave etmiştir.

Ebu Davud el-Merasil'de ve Hakim ilgili hadis bölümünde şöyle rivayet etmişlerdir: "Rasulullah Efendimiz (sallallahu aleyhi ve sellem) (savaş alanında şehid edilen) Hamza'ya uğradı ki bedeni parçalanıp azası kesilmiş bulunuyordu. Uhud'da şehid edilenlerden -Hamza dışında- hiç kimsenin namazı kılınmadı."

Buhari bu rivayetin ma'lûl olduğunu; Tirmizi ile Darekutni ise bunun galat bulunduğunu söylemiştir. Çünkü isnadında Usame b. Zeyd bulundu-

68 Şevkani/Neylü'l-Evtar: 4/47

69 Şevkani/Neylü'l-Evtar: 4/47

70 Zehebi/Mizanü'l-itidal: 2/668, 5270 nolu Abdülmün'im.

ğu söyleniyor. Oysa Zühri'den, o da Enes'den rivayet etmiştir. Zühri'den yapılan rivayetin tercihe şayan olduğu belirtilmiştir.

Bu babda İbn İshak'ın İbn Abbas (radıyallahu anh)'dan yaptığı rivayette ise şöyle denilmektedir: "Rasulullah Efendimiz (sallallahu aleyhi ve sellem), (şehid edilen) Hamza'nın üstündeki hırkasının kendisine iyice sarılmasını emretti. Sonra onun namazını kıldı ve yedi tekbir getirdi. Sonra da (savaş alanında) öldürülen müslümanlar Hamza'nın yanına getirildi ve böylece hem onların, hem de Hamza'nın namazı kılındı. O kadar ki Rasulullah Efendimiz (sallallahu aleyhi ve sellem) Hamza üzerine 72 defa namaz kılmış oldu." Ancak bu hadisin isnadında mübhem (belirsiz) bir ravi vardır. Çünkü İbn İshak bu konuda şöyle demiştir: "Bana, itham edemeyeceğim bir kimse İbn Abbas'ın azadlı kölesi Muksim'den, o da İbn Abbas (radıyallahu anh)'dan rivayet etti."[71]

Nitekim es-Süheyli diyor ki: "Eğer İbn İshak'ın müphem saydığı, itham etmeyeceği ravi, Hasan b. Amare ise, bu zat zaten zayıftır. Bu değilse, o takdirde o ravi meçhuldür ve bu sebeple bu hususta bir delil ortaya koymaya gerek yoktur."

Bu konuda Ebu Davud el-Merasil'de Ebu Malik el- Gıffari'den yaptığı rivayette ise, yukarıdaki rivayeti kuvvetlendirir mahiyette şöyle denilmektedir: "Rasulullah Efendimiz (sallallahu aleyhi ve sellem) Uhud'da öldürülen (şehid edilenlerden her on kişiyi bir araya getirip -Hamza da aralarında olmak üzere- namazlarını kıldı ve böylece Hamza üzerine 70 defa namaz kılmış oldu." Hafız İbn Hacer bunun ricalinin sika (güvenilir) olduğunu söylemişse de İmam Şafiî bunun muallel bulunduğuna dikkat çekmiştir. Çünkü Uhud'da şehid edilenlerin tamamı 70 kişi idi. Onların onar onar namazını kılmışsa, bu yedi defa eder. O bakımdan 70 defa namaz kıldı denilebilir mi?

Bu konuda daha birçok rivayet vardır. Ancak tamamını bir araya getirdiğimiz zaman şu hüküm ağırlık kazanmaktadır: Uhud'da şehid edilenlerden yalnız Hz. Hamza'nın namazı kılınmıştır.

71 Neylü'l-Evtar: 4/49

56 nolu Muğire b. Şube hadisini aynı zamanda İbn Hibban tahric etmiş ve Hakim de sahihlemiştir. Hakim buna Buhari'nin şartına uygun şu lafızla rivayet etmiştir: "Düşüğün namazı kılınır ve ana babasına rahmet ve afiyetle dua edilir."

Bu babda İbn Mace'nin Ebu Hureyre (radıyallahu anh)'dan rivayet ettiği bir diğer hadis vardır. Rasulullah Efendimiz (sallallahu aleyhi ve sellem) şöyle buyurmuştur: "Çocuklarınız üzerine (cenaze) namazını kılınız; çünkü onlar sizin için önceden oluşan hayır ve ecirdir"

Şevkani bu hadisin isnadının zayıf olduğunu belirtmiştir.[72]

57 nolu Zeyd b. Halid hadisi hakkında Ebu Davud susup bir şey dememiştir. Ancak yapılan ciddi tespitlere göre ricalinin hepsi de sahihtir.

Bu hadis, millet ve devlet malını aşıran kimsenin cenaze namazının kılınmayacağına delalet etmez; işlediği suç ve günahın ağırlığını yansıtır. Rasulullah Efendimiz (sallallahu aleyhi ve sellem)'in kılmayıp ashabına havale etmesi yeterli delildir. Böylece gerek ganimetten, gerek devlet hâzinesinden, gerekse millet malından çok az bir şey bile aşırmanın haram olduğu kesinlik arzediyor.

Ayrıca namazı kılınmayan günahkarlardan birinin de kendi canına kıyan kimse olduğu ortaya çıkıyor. Cabir b. Semure (radıyallahu anh)'ın yaptığı rivayete göre: Bir adam mızrak veya makas ve benzeri keskin bir aletle kendi canına kıyıp intihar etti. Rasulullah Efendimiz (sallallahu aleyhi ve sellem) onun namazını kılmadı."[73]

Rasulullah Efendimiz (sallallahu aleyhi ve sellem)'in müntehirin namazını kılmadığı, ancak ashabının kıldığı dikkate alınınca, ağırlık "namazı kılınır" diye ictihad edenlerin tespitinde görülür. Çünkü Rasulullah Efendimiz (sallallahu aleyhi ve sellem): "Müslüman olduktan sonra her iyi ve kötünün namazını kılınız ve La ilahe illallah diyen kimsenin de namazını kılınız" buyurmuştur.

72 Neylü'l-Evtar: 4/52

73 Ebu Davud/Cenaiz: 47. İbn Mace/Cenaiz: 67

O bakımdan mevcut hadislerin arasını te'lif etmek gerekir.

58 nolu Cabir hadisi sahihse de son kısmında "ve namazını kıldı" cümlesini ta'lil edenler olmuştur. Çünkü ravilerden Muhammed b. Yahya hadisi naklederken bu fazlalığı anmamıştır. Böylece Muhammed'in, aynı hadisi rivayet eden Mahmud b. Gaylan'dan daha mazbut olduğu söylenebilir. Ancak usûlde bir kaide vardır: "Sika (güvenilir) olan ravinin fazla olarak yaptığı rivayet, eğer sahih rivayetlere münafi değilse, makbul sayılır."

Ayrıca Müslim, Ebu Davud ve Nesai'nin Büreyde (radıyallahu anh)'dan yaptıkları rivayete göre, "Ğamid kabilesinden bir kadın Rasulullah Efendimiz (sallallahu aleyhi ve sellem)'e gelerek zina ettiğini bildirdi. Sonra o kadın recmedilince, Rasulullah Efendimiz (sallallahu aleyhi ve sellem) onun namazını kıldı."

Bu manada bir diğer hadisi Ebu Davud ve Nesai Ebu Bekre'den rivayet etmişse de isnadında bir meçhul vardır. O bakımdan çıkarıma salih değildir.

Böylece sahih rivayetlere dayanılarak, recmedilen kimsenin namazının kılınacağında icma vaki' olmuştur.[74]

59 nolu Cabir hadisi sahihtir ve ihticaca elverişlidir. Aynı zamanda hu konuda Ebu Hureyre hadisi de sahihtir. Böylece gaibin cenaze namazının meşruiyetine delalet eden sahih hadisler söz konusudur. Nitekim İmam Şafiî, İmam Ahmed ve diğer birçok ilim adamları bu hadislere dayanarak çıkarımda bulunmuşlardır.

Aynı zamanda ilgili iki hadis, cenaze namazında dört tekbir getirileceğine delalet etmektedir ki, müctehidlerin çoğu bununla amel etmişlerdir.

Bu babda İmran b. Husayn'dan rivayet edilen hadiste, Rasulullah Efendimiz (sallallahu aleyhi ve sellem)'in şöyle buyurduğu belirtilmektedir: "Şüphesiz ki kardeşiniz Necaşi vefat etmiştir. Kalkınız onun namazını kılınız." Bunun üzerine biz de kalkıp hazır olan ölünün karşısında saf bağladığımız gibi saf

74 Neylü'l-Evtar: 4/55

saf olduk ve hazır olan ölünün üzerine kılınan namaz gibi namaz kıldık."[75]

60 nolu İbn Abbas hadisi sahihtir. O bakımdan fakihlerin bir kısmı bu ve benzeri rivayetlerle delil olarak göstermişlerdir.

61 nolu Ebu Hureyre hadisini aynı zamanda Hafız Bezzar da rivayet etmiştir. İmam Malik de bu manada bir hadisi Muvatta'da Ebu Ümame (radıyallahu anh)'dan rivayet etmiştir. İbn Mace ise bu manadaki hadisi Ebu Said'den rivayet etmişse de isnadında İbn Lehi' bulunuyor ki bu zat zayıf kabul edilmiştir.

Bu babda dört rivayet daha bulunuyor ki, çoğunun isnadı sahihtir.

62 nolu İbn Abbas hadisini aynı zamanda Taberani el- Evsat'ta Muhammed b. Sabbah ed-Dulabi tarikiyle İsmail b. Zekeriya'dan, o da eş-Şeybani'den rivayet etmiştir. Bu rivayette, Rasulullah Efendimiz (sallallahu aleyhi ve sellem)'in o şahsın vefatından iki gece sonra gidip kabrinde namazını kıldığı belirtilmektedir. Ancak Hafız İbn Hacer, Taberani'nin bu rivayetinin isnadının mursel ve sahih olduğunu belirtmiştir. Beyhaki de aynı hadisi İbn Abbas'dan rivayet etmiştir. Ancak Beyhaki'nin rivayetinde Süveyd b. Said bulunuyor ki, bu zat her ne kadar sikadan olup kuvvetli bir hafızaya, geniş hadis ilmine sahipse de ömrünün son yıllarında gözlerini kaybettiği ve bazen kendisine rivayet etmediği hadisin telkin edilerek kabul ettirildiği söylenir. O bakımdan Buhari "Onun hadisi münkerdir" demiştir. Nesai de onu zayıf saymıştır. Diğer hadis alimlerinin çoğu ise onu tezkiye etmişlerdir.[76]

Hadis-i Şeriften Çıkarılan Hükümler

1. Rasulullah Efendimiz (sallallahu aleyhi ve sellem) çoğu kere cenaze namazını cemaat halinde kılmıştır. O bakımdan bu namazın cemaatle kılınması sünnettir.

2. Rasulullah Efendimiz (sallallahu aleyhi ve sellem)'in namazını mümin-

75 Tirmizi. Nesai. Ahmed: İmran b. Husayn'dan.

76 Zehebi/Mizanü'l-İ'tidal: 2/248, 3621 nolu Süeyd.

ler gruplar halinde girip kılmışlardır ve cemaat olup birlikte kalmamışlardır. Bu, Rasulullah Efendimiz (sallallahu aleyhi ve sellem)'in yüksek şahsiyetine has bir olaydır. Çünkü Peygamberler vefat ettikleri yerde gömülürler. O bakımdan Rasulullah Efendimiz (sallallahu aleyhi ve sellem)'in aziz naşı küçük bir odada bulunuyordu ki orası O'nun kabri olacaktı. Bu sebeple O'nu dışarı çıkarmalarına ashabın gönlü razı olmadı. Sonra da gaibden gelen bir ses de söz konusudur ki, Rasulullah Efendimiz (sallallahu aleyhi ve sellem)'in namazını veya benim namazımı gruplar halinde girip kılın!" buyurulmuştur.

3. İmam Malik ve onun yolunu takip eden müctehidlere göre, kadınlar da cenaze namazına katılabilirler.

4. Şehidler yıkanmazlar, namazları da kılınmaz ve öylece kanlı elbiseleriyle birlikte defnedilirler. Müctehidlerden bir kısmına göre, şehidlerin namazı kılınır.

5. Cenaze kabre götürülürken binek üzerinde bulunanlar cenazeyi arkadan takip ederler; yaya yürüyenler ise, tabuta yakın durup hem önünde, hem sağ ve sol tarafında yerlerini alıp takip ederler. Böyle yapmak müstehabdır.

6. Düşük çocuk şekillenip hayat belirtisi taşıdıktan sonra ölürse, namazı kılınıp ana-babasına gufran ve rahmet ile dua etmek vaciptir.

7. Ganimet, hazine ve millet malından bir şey aşıran kimse büyük günah işlemiş olmakla kalmaz, o ülkedeki bütün müslümanların hakkına tecavüz etmiş sayılır. Ancak bu hakkı ödemeden ölürse, yine de namazı kılınır. Çünkü müslüman olarak ölmüştür.

8. İntihar eden kimsenin de namazı kılınır. Müctehidlerden bir kısmına göre kılınmaz. Bununla beraber ağırlık, kılınır diyenlerden yanadır. Geçerli olan da budur.

9. Zina suçundan dolayı recmedilen kişinin cenaze namazı kılınır.

10. Başka yerde ölüp hazır olmayan kimsenin cenaze namazı kılınabi-

lir. Müctehidlerin çoğu bunun meşru olduğuna kaildir.

11. Aynı zamanda gaibin cenaze namazını cemaat halinde kılmak da meşrudur.

12. Aynı şahsın birden fazla namazı kılınabilir mi? Müctehidlerin bir kısmına göre kılınabilir. Bir kısmı ise, veli veya vasi hazır olmadığı halde başkası tarafından kılınır ve sonra da veli veya vasi çıkagelirse, cenaze namazını iade edebilirler.

13. Namazı kılınmadan gömülen kimsenin namazını en çok üç gün içinde gidip kabrinde kılmak caizdir. Müctehidlerin çoğu bunun meşruiyetini kabul ederler.

14. Aradan üç günden fazla bir süre geçerse, müctehidlerin çoğuna göre, artık o kimsenin namazını kılmaya gerek yoktur. Bu sürenin bir ay olduğunu belirtenler de vardır.

15. Böylece kabrin önünde durup cenaze namazı kılmak caizdir. Her ne kadar kabristanda namaz kılmak mekruhsa da, bu namaz daha çok dua makamındadır ve ölen şahıs içindir. O bakımdan kerahet olmadığını söyleyenler çoğunluktadır.

CENAZE NAMAZINDA CEMAATİN FAZİLETİ

Bilindiği gibi, cemaat rahmettir; ayrılık ise azaptır. Yani müslümanların din ve dünya işlerinde birleşip tek vücut olmaları ve kendi meselelerini kendi aralarında şûra düzeyinde çözmeleri vaciptir. Müslümanların birliğine katılmayan, farklı zümrelere ayrılan kimselerde hayır yoktur. Cenaze namazına camideki cemaatin katılması, cami ve cemaate katılmayanların dışarda ayakta beklemesi rahmet değil azaptır. Bu hem islami kurallara ters düşmekte, hem de çirkin bir manzara oluşturmaktadır. Bu da yetmiyormuş gibi bir de ojeli, boyalı kadınların gözlerinde siyah gözlük bulunduğu halde cami avlularına dolup ayakta beklemeleri de bütünüyle İslam inancına ve kültürüne aykırı bir davranıştır. İşin en garip tarafı, ölen zatın en yakınları cami avlusunda namaz kılmayıp ayakta beklerken onun yakınları olmayan cami cemaati saf bağlayıp merhumun namazını kılmaktadır. Bunun ötesinde ayakta duranların çoğu sohbete dalar ve cami avlusu gönderilen çelenklerle süslenirken mabedin kutsal havası değiştirilir ve sanki bir fabrikanın veya büyük bir iş yerinin açılış merasimi görünümüne bürünür.

Bütün bunlar kendi öz değerlerimizden, kültürümüzden kopup yabancıların kültürünü benimsememizin ve kendi şahsiyetimizi kaybedip yabancı kültürle ayakta durmaya çalışmamızın açık belirtileridir.

Şüphesiz cenaze namazında cemaat ne kadar çok olursa, ölünün ruhu o nisbette şad olur ve ilahi rahmet ile gufran o nisbette merhuma yönelir.

Bu konuda Tahir Mevlevi'nin şu dörtlüğünü nakletmek istiyorum:

İstemem nakl-i cenazemde çeleng-u aheng,

Debdebe ile girilir saha değildir makber.

Orası medhalidir barigah-i Mevlanın,

Kapısından içeri acz ile girmek ister."

عَنْ أَبِي هُرَيْرَةَ قَالَ قَالَ رَسُولُ اللهِ صَلَّى اللهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ: مَنْ شَهِدَ الْجَنَازَةَ حَتَّى يُصَلَّى عَلَيْهِفَلَهُ قِيرَاطٌوَمَنْ شَهِدَهَا حَتَّى تُدْفَنَ فَلَهُ قِيرَاطَانِ قِيلَ وَمَا الْقِيرَاطَانِ قَالَ مِثْلُ الْجَبَلَيْنِ الْعَظِيمَيْنِ.

Ebu Hureyre (radıyallahu anh)'dan yapılan rivayette, Rasulullah (sallallahu aleyhi ve sellem) buyurdu ki: "Kim, cenaze namazına iştirak eder bir kıyrat vardır. Kim de o defnedilinceye kadar hazır bulunursa, onun için iki kıyrat vardır." Bunun üzerine soruldu: Ya Rasulallah! İki kıyrat nedir? İki büyük dağ gibidir, buyurdu." Yani o büyüklükte sevaba nail olur.[77]

وَعَنْ مَالِكِ بْنِ هُبَيْرَةَ قَالَ قَالَ رَسُولُ اللهِ صَلَّى اللهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ: مَا مِنْ مُؤْمِنٍ يَمُوتُ فَيُصَلِّى عَلَيْهِ أُمَّةٌ مِنَ الْمُسْلِمِينَ يَبْلُغُونَ أَنْ يَكُونُوا ثَلاَثَةَ صُفُوفٍ إِلاَّ غُفِرَ لَهُ.

Malik b. Hübeyre (radıyallahu anh)'dan yapılan rivayette, Rasulullah Efendimiz (sallallahu aleyhi ve sellem) şöyle buyurmuştur: "Herhangi bir mü'min ölür de müslümanlardan bir cemaat üç safa ulaşarsa onun namazını kılarsa, mutlaka bağışlanırlar."[78]

O bakımdan Malik b. Hübeyre (radıyallahu anh) cenaze namazına katılanlar az olduğu zaman da onların üç saf oluşturmasında ecir ve sevap arayıp arzulardı.

وَعَنْ عَائِشَةَ عَنِ النَّبِيِّ صَلَى اللهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ: مَا مِنْ مَيِّتٍ يُصَلِّى عَلَيْهِ أُمَّةٌ مِنَ الْمُسْلِمِينَ يَبْلُغُونَ مِئَةً كُلُّهُمْ يَشْفَعُونَ لَهُ إِلاَّ شُفِّعُوا فِيهِ.

77 Buhari/Cenaiz: 59. Müslim/Cenaiz: 52. 53. Nesai/Cenaiz: 79. İbn Mace/Cenaiz: 34. Ahmed: 2/233, 284, 401,421

78 Tirmizi/Cenaiz: 40. Nesai/Cenaiz: 78

Hz. Aişe validemiz (radıyallahu anha)'dan yapılan rivayette, Rasulullah Efendimiz (sallallahu aleyhi ve sellem) şöyle buyurduğu belirtilmiştir: "Herhangi bir müslüman ölünün namazını, sayıları yüzü bulan müslüman bir cemaat kılar ve hepsi de onun için şefaat dileğinde bulunursa, hepsinin de bu hususta şefaat dilekleri kabul olunur."[79]

وَعَنْ اِبْنِ عَبَّاسٍ قَالَ سَمِعْتُ رَسُولُ اللهِ صَلّ اللهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ يَقُولُ: مَا مِنْ رَجُلٍ مُسْلِمٍ يَمُوتُ فَيَقُولُ عَلَي جَنَازَتِهِ أَرْبَعُونَ رَجُلاً لاَ يُشْرِكُونَ بِاللهِ شَيْئًا إِلاَّ شَفَّعَهُمُ اللهُ فِيهِ.

İbn Abbas (radıyallahu anh)'dan yapılan rivayete göre, adı geçen şöyle demiştir: "Rasulullah Efendimiz (sallallahu aleyhi ve sellem)'in şöyle buyurduğunu işittim: "Müslümanlardan herhangi bir kimse ölür de onun cenaze namazında Allah'a(celle celaluhu) ortak koşmayan kırk müslüman bulunursa, mutlaka Cenab-ı Hak onların o ölü hakkındaki dua ve şefaat dileklerini kabul buyurur."[80]

Hadis-i Şerifle İlgili Mezheplerin İctihad Ve Yorumları

Başta dört mezhep olmak üzere, hak olup inkıraz bulan mezhepler de dahil Ehl-i Sünnete bağlı bulunan mezheplerin hepsi, bu konuda görüş birliği içindedirler. Cemaatin çokluğunun sağlayacağı büyük ecir ve sevaplar hakkında birleşmişlerdir.

O bakımdan bu babda mezhep imamlarının görüş, ictihad ve çıkarımlarını ayrı ayrı zikretmeye gerek görmüyoruz. Çünkü cemaatin çokluğu rahmetin bolca inmesine vesiledir.

Böylece hem cenaze namazına katılan mü'minler için, hem de ölü için büyük ecirler, kalıcı sevaplar söz konusudur.

---

79 İbn Mace/Cenaiz: 19. Müslim/Cenaiz: 58. Nesai/Cenaiz: 78. Ahmed: 3/ 266, 6/40

80 Ebu Davud/Cenaiz: 41

Bu olay da şunu öğretmektedir ki, din ve dünya işlerinde mü'minler ne kadar çok bir araya gelip büyük çapta cemaat oluştururlarsa, ilahi inayet, rahmet ve gufran da o nisbette büyük olur.

Hadis-i Şeriften Çıkarılan Hükümler

1. Cenaze namazı farz-ı kifayedir. Müslümanların bir kısmının katılmasıyla bu farz yerine gelmiş olur.
2. Cemaatin çokluğu ölü için geniş rahmet ve gufrana vesiledir.
3. Mevcut cemaati mümkün olduğu takdirde üç saf yapmak, müstehabdır.
4. Cenazeye hazır olup da meşru bir mazereti yokken namaza katılmayan müslümanlar o büyük ecirden kendilerini mahrum bırakmış olurlar. Ve böylece ölünün yakınları bu tarz harekette bulunurlarsa, onlar da merhumun ruhunu sıkmış ve üzmüş olurlar.

ÖLENİN ARDINDAN SESLİ AĞLAMAK MEKRUHTUR

Ölüm olayı ezelde planlandığı üzere değişmeyen kanunlardan biridir. Her canlı mutlaka ölümü tadacaktır. Bu bakımdan ölüm yok olup meçhule karışmak değil, kalıcı bir hayatın kapısından girmenin bir tezahürüdür.

Ölüm olayı bazı kişilerin başına gelip bazılarının ondan kurtulması söz konusu olamıyacağına göre, ölen yakınımız için elbetteki içimiz yanacak, gözlerimiz yaşaracaktır. Zira bu duygu biz insanların mayasına zerkedilmiştir, onu bütünüyle söküp atmamız mümkün değildir. Ancak bu duygumuzu sınırlı tutmamız, sesli ağlamaktan kaçınmak, feryad-u figandan uzak kalmakla gerçekleşir. Aksine bir tutum ve tavır hem bizi günahkar edebilir, hem de mevtanın ruhunu sıkabilir.

عَنْ اِبْنِ مَسْعُودٍ عَنِ النَّبِيِّ صَل الله عليه وَسَلَّمَ قَالَ: إِيَّاكُمْ وَالنَّعْيَ فَإِنَّ النَّعْيَ الْجَاهِلِيَّة

İbn Mes'ud (radıyallahu anh), Rasulullah Efendimiz (sallallahu aleyhi ve sellem)'in şöyle buyurduğunu haber vermiştir: "Ölüm haberini (şatafata kaçarak, çevreyi telaşlandırarak) etrafa yaymaktan sakının! Çünkü böyle yapmak Cahiliye devri amelindendir."[81]

وَعَنْ حُذَيْفَةَ أَنَّهُ قَالَ إِذَا مِتُّ فَلاَ تُؤْذِنُوا بِي أَحَدًا إِنِّي أَخَافُ أَنْ يَكُونَ نَعْيًا إِنِّي سَمِعْتُ رَسُولَ الله صَلَّ الله عليه وَسَلَّمَ يَنْهَي عَنِ النَّعْيِ.

Huzayfe (radıyallahu anh)'dan yapılan rivayete göre, adı geçen şöyle demiştir: "Ben öldüğümde, ölüm haberini hiç kimseye duyurmayın. Çünkü gerçekten böyle yapmanızın na'y (ölüm haberini çevreyi telaşa vermek)

81 Tirmizi/Cenaiz: 12, 60

suretiyle duyurmanız olacağından endişe etmekteyim. Çünkü Rasulullah Efendimiz (sallallahu aleyhi ve sellem)'in neyi menettiğini kendisinden işitmiş bulunuyorum."[82]

وَعَنْ إِبْرَاهِيمُ أَنَّهُ قَالَ لاَ بَأْسَ إِذاَ مَاتَ الرَّجُلُ أَنْ يُؤْذَنَ صَدِيقُهُ وَأَصْحَابُهُ إِنَّمَا كَانَ يُكْرَهُ أَنْ يُطَافَفِى الْمَجَالِسِ فَيَقَالُ أَنْعِي فُلاَنًا فِعْلَ الْجَاهِلِيَّةِ.

İbrahim'den yapılan rivayete göre, şöyle demiştir: "Adam öldüğü zaman, onun ölüm haberini dostlarına, arkadaşlarına duyurmakta bir sakınca yoktur. Mekruh olan şekli ise, Cahiliye devrinde olduğu gibi meclisleri dolaşıp, "Ben falanın ölüm haberini veriyorum" deyip (çevreyi rahatsız etmektir)."[83]

وَعَنْ أَنَسٍ قَالَ قَالَ رَسُولُ الله صَلَّ الله عليه وَسَلَّمَ: أَخَذَ الرَّايَةَ زَيْدٌ فَأُصِيبَ ثُمَّ أَخَذَهَاجَعْفَرُ فَأُصِيبَ ثُمَّ أَخَذَهَا عَبْدُالله اِبْنُ رَوَاحَةَ فَأُصِيبَ وَإِنَّ عَيْنَيْ رَسُولِ اللهِ صَلّ الله عَلَيْهِ وَسَلَّمَ لَتَذْرِفَانِ ثُمَّ أَخَذَهَا خَالِدُ بْنُ الْوَلِيدِ مِنْ غَيْرِ إِمْرَةٍ فَفُتِحَ لَهُ

Enes (radıyallahu anh)'dan yapılan rivayete göre, Rasulullah Efendimiz (sallallahu aleyhi ve sellem) şöyle buyurmuştur: "(Mute savaşını Medine'de minber üzerinde kalp gözüyle izlerken) Sancağı Zeyd aldı, ona (ölüm darbesi) isabet etti. Sancağı Cafer aldı. Ona da (ölüm darbesi) isabet etti. Arkasından sancağı Abdullah b. Revaha aldı. Ona da (ölüm darbesi) isabet etti." Bu sırada Rasulullah Efendimiz'in gözlerinden yaş akıyordu. "Sonra sancağı Halid b. Velid bir emirlik söz konusu olmaksızın eline aldı ve fetih ondan yana gerçekleşti."[84]

82 Tirmizi/Cenaiz: 12. İbn Mace/Cenaiz: 14

83 Sünen-i Said.

84 Sahih-i Buhari.

Hadis-i Şerifle İlgili Mezheplerin İctihad Ve Yorumları

Hanefiler'e göre: Ölenin ev halkının kendi evlerinde taziyeleri kabul etmek için üç gün oturmalarında bir sakınca yoktur. Bunun gibi kendi semtlerindeki mescidde de üç gün bulunabilirler. Ölüm olayından dolayı yas tutup kapı eşiğinde oturmak mekruhtur. Yüksek sesle ağlamak ise caiz değildir. Sessiz ağlamak kalp yufkalığının eseridir ki bunda bir sakınca görülmemiştir. Erkeklerin yas alameti olarak siyah elbise giyinmeleri mekruhtur. Kadınların giymesinde bir sakınca yoktur.[85]

Şafiîler'e göre: Ölüm olayından dolayı ta'ziyede bulunmak sünnettir. Bu hem defninden önce, hem de sonra üç gün içinde yerine getirilir. Ölenin, ölmek üzere olanın üzerine ağlamakta bir sakınca yoktur. Ancak onun haslet ve faziletini sayıp dökerek ağlamak mekruhtur.

Ölüm olayını hem namazının kılınması, hem de başka hususlar için çevreye duyurmakta bir sakınca yoktur. Ancak Cahiliyet devrindeki ilan şeklimekruhtur.[86]

Hanbeliler'e göre: Bağırıp çağırmaksızın, yaka yırtınmaksızın, saç ve sakalı yontmadan ağlamakta bir sakınca yoktur. Ölen kişinin birtakım meziyetlerini sesli bir şekilde sayıp dökmek mekruhtur. Hem böyle yapmak, sesli ağlamak gibi, ölünün kabirde sıkıntı çekmesine sebep olur. Ölüm olayını ölenin yakınlarına duyurmakta bir sakınca görülmemiştir.[87]

Malikiler'e göre: Ölüm olayını yüksek sesle etrafa duyurmak mekruhtur. Ama normal bir anlatımla haber vermekte bir sakınca yoktur.[88]

Konuyla İlgili Diğer Hadis-i Şerifler Ve Tahliller

81 nolu İbn Mes'ud hadisinin isnadında Ebu Hamze Meymun el-A'ver

85 Fetavay-ı Hindiyye: 1/167'den özetlenerek.

86 El-Gamravi/es-Siracu'l-Vehhac: 112

87 İbn Kudame/el-Muğni: 2/410,411'den özetlenerek.

88 Abdurrahman El-Ceziri/el-Fıkhu ale'l-Mezahibi'l Erbaa: 1/502

bulunuyor ki, bu zat hadis ehline göre sağlam değildir.[89] Tirmizi'ye göre, bu hadis gariptir.

82 nolu Huzeyfe haberinin isnadı hasendir.

83 nolu İbrahim'in haberini kuvvetlendirir anlamda Muhammed b. Sirin'den bir rivayet yapılmıştır ki, adı geçen şöyle demiştir: "Ölüm olayını, ölenin yakın dost ve arkadaşlarına duyurmakta bir sakınca bilmiyorum."[90]

Bu rivayetleri kuvvetlendiren bir diğer olay, Rasulullah Efendimiz (sallallahu aleyhi ve sellem)'in Habeş Kralı Necaşi'nin ölüm haberini ashabına duyurmasıdır. Sonra da ashabına: "Sizden biri ölünce her durumda bana haber verin!" diye tenbih etmesi söz konusudur.

İbnü'l-Arabi, "Bütün bu ve benzeri rivayetlerden şu üç durumu çıkarmak mümkündür" diyor:

Ölüm haberini ev halkına, yakınlarına ve salih kişilere duyurmak.

Böbürlenmek için birçok kimselerin toplanmasını sağlamaya yönelik duyuruda bulunmak.

Sesli şekilde ağlayıp çevreye haber etmeye çalışmak ve kendisini acındırmak.

Birinci durum mübahtır, hatta müstehabdır denilebilir. İkinci ve üçüncü durum mekruhtur. Buna tahrimen mekruh diyebiliriz.

Sonuç olarak hak mezheplerin hemen hepsine göre, gusül, tekfin, namaz ve taşıyıp defnetmek için ölüm olayını çevresine duyurmakta bir sakınca yoktur. Ashab ve Tabiin zamanında da bu tarz duyurmalar olmuştur.

Hadis-i Şeriften Çıkarılan Hükümler

1. Ölüm olayını, ölenin yakınlarına, dost ve arkadaşlarına haber vermekte bir sakınca yoktur.

89 Şevkani/Neylü'l-Evtar: 4/64

90 Said b. Mensûr: Muhammed b. Sirîn'den.

2. Kapı kapı, sokak sokak, mahalle mahalle dolaşıp dellalın yaptığı gibi ölüm olayını sesli bir şekilde haber vermek mekruhtur.

3. Kişinin ölen yakınını, dostu için ağlayıp göz yaşı akıtmasında bir sakınca yoktur.

4. Sesli ağlayıp feryad etmek, saç sakalı yolmak, yakayı yırtmak ise haramdır.

5. Böbürlenmek için birçok kimselere haber salıp büyük kalabalık oluşturmaya çalışmak mekruhtur.

6. Taziye kabul etmek için üç gün evde veya mescidde oturmakta bir sakınca görülmemiştir. Gurbette olmayanlar üç gün içinde taziyetlerini gelip bildirirler. Gurbette olanlar ne zaman dönerlerse, gidip taziye verebilirler.

CENAZE NAMAZINDA KAÇ TEKBİR GETİRİLİR?

Bilindiği gibi, cenaze namazının kendine has şekli ve sünnetleri vardır. Ama her haliyle o namazdır. Bazılarının iddia ettiği gibi, sadece duadan ibaret değildir. O bakımdan diğer namazlar için şart olan hususlar bu namaz için de şarttır.

Ancak bayram namazında olduğu gibi, cenaze namazında da fazladan tekbir getirilir. Bunlar dört, beş, altı yoksa daha fazla mıdır?

Bu konuda az farklı rivayetler vardır. Önce onları, sonra da müctehidlerin tespit ve ihticaclarını naklettiğimizde, konu daha iyi anlaşılmış olur.

Az yukarıda Ebu Hureyre ve Cabir (radıyallahu anh)'dan yapılan sahih rivayette, bu tekbirlerin dört olduğu belirtilmişti.

عَنْ عَبْدِ الرَّحْمَنِ بْنِ أَبِي لَيْلَي قَالَ كَانَ زَيْدُ بْنُ أَرْقَمَ يُكَبِّرُ عَلَي جَنَائِزِنَا أَرْبَعًا وَإِنَّهُ كَبَّرَ خَمْسًا عَلَي جَنَازَةٍ فَسْأَلْتُهُ فَقَالَ كَانَ رَسُولُ اللهِ صَلّ الله عليه وَسَلَّمَ يُكَبِّرُهَا.

Abdurrahman b. Ebi Leyla'dan yapılan rivayette, adı geçen diyor ki: "Ashabdan Zeyd b. Erkam (radıyallahu anh) bizim cenazelerimizin namazını kılarken dört tekbir getiriyordu. Ancak bir cenazenin namazında o beş tekbir getirdi. Bunun üzerine kendisine sebebini sordum. Şu cevabı verdi: "Rasulullah Efendimiz (sallallahu aleyhi ve sellem) beş tekbir getirirdi."[91]

وَعَنْ حُذَيْفَةَ أَنَّهُ صَلَّي عَلَي جَنَازَةٍ فَكَبَّرَ خَمْساً ثُمَّ الْتَفَتَ فَقَالَ مَا نَسِيتُ وَلاَ وَهِمْتُ وَلَكِنْ كَبَّرْتُ كَمَا كَبَّرَ النَّبِيُّ صَلّ الله عليه وَسَلَّمَ صَلَّي عَلَي

91 Buhari/Cenaiz: 4, 55, 61, 65, Menakıb-ı ensar: 38. Müslim/Cenaiz: 63, 65, 69, 70, 72. Ebu Davud/Salat: 243, Cenaiz: 53, 50, 215. Tirmizi/Cenaiz: 38

جَنَازَةٍ فَكَبَّرَ خَمْساً.

Hz. Huzeyfe (radıyallahu anh)'dan yapılan rivayete göre, adı geçen bir cenaze namazını kılarken beş tekbir getirdikten sonra dönüp (orada hazır bulunanlara) şöyle dedi: "Ne unutarak, ne de vehm ederek böyle yaptım; ama Rasulullah Efendimiz (sallallahu aleyhi ve sellem)'in tekbir getirdiği gibi (ve o kadar) tekbir getirdim. Çünkü Rasulullah Efendimiz (sallallahu aleyhi ve sellem) bir cenaze namazına beş tekbir getirdi."[92]

Hz. Ali Efendimiz (radıyallahu anh)'dan yapılan rivayete göre, o, Sehl b. Hanif'in cenaze namazını kılarken altı tekbir getirdi ve şöyle buyurdu: "Şüphesiz ki Sehl, Bedir savaşına hazır olanlardan biridir."[93]

Hakem b. Uteybe'den yapılan rivayete göre, adı geçen şöyle demiştir: "Ashab-ı Kiram genellikle Bedir savaşına katılanların cenaze namazını kılarken beş, altı ve yedi tekbir getirirlerdi."[94]

Hadis-i Şerifle İlgili Mezheplerin İctihad Ve Yorumları

Hanefîler'e göre: Cenaze namazı farz-ı kifayedir ve dört tekbirle kılınır. Birinci tekbir, iftitah anlamı taşıdığı için şarttır ve bir rekat yerine geçtiği için de rükûndür, diğer üç tekbir ise üç rekat yerine geçtiğinden onların da rükûn olduğu söylenir.[95]

Şafiîler'e göre: Cenaze namazının bir takım rükünleri vardır. Niyet etmek ve dört tekbir getirmek o rükûnlerden ikisidir. İmam beşinci tekbir getirecek olsa namaz bozulmaz, ancak bu hususta cemaat ona uymaz, yani cemaat beşinci tekbiri getirmeyip bekler. Üçüncü rüknü, birinci tekbirden sonra fatiha okumaktır, dördüncü rüknü selam vermektir. Beşinci rükün Rasulullah Efendimiz (sallallahu aleyhi ve sellem)'e salat-ü selam getirmek; altıncı

92 Müslim/Cenaiz: 72. Ebu Davud/Cenaiz: 54. Tirmizi/Cenaiz: 7. Nesai/Cenaiz: 76. İbn Mace/Cenaiz: 25. Ahmed: 4/367, 370, 5/406

93 Buhari/Meğazi: 12

94 Sünen-i Said

95 Haşiyetü't-Tahtavi: 318

rükün ölü için dua etmektir. Yedinci rükün ise, bu namazı ayakta durup yerine getirmektir.[96]

Hanbeliler'e göre: Cenaze namazında dört tekbir getirmek sünnettir; bundan fazlası sünnet olmadığı gibi, azı da sünnet değildir. Birinci tekbirden sonra Euzü-Besmele çekilir ve fatiha suresi okunur. İstiftah duası, yani "Sübhaneke' yi okumak sünnet değildir. Fatihanın okunması vaciptir. Hem fatiha, hem de dua gizli okunur. İkinci tekbirle Rasulullah Efendimiz (sallallahu aleyhi ve sellem)'e salat-ü selam getirilir. Üçüncü tekbirle kişi kendisi, ana babası, müslümanlar ve o ölü için dua eder. Her tekbirde eller kaldırılır. Dördüncü tekbir getirildikten sonra az durulur ve sadece sağ tarafa selam verilir.[97]

Malikiler'e göre: Önce niyet sonra iftitah tekbiri getirilir ve bu tekbirde eller kaldırılır. Diğer tekbirlerde kaldırılmaz. İkinci ve üçüncü tekbirler getirildikten sonra dua edilir. Sonra dördüncü tekbir getirilir ve arkasından sadece sağ tarafa selam verilerek namazdan çıkılır.[98]

Konuyla İlgili Diğer Hadis-i Şerifler Ve Tahliller

91 nolu Abdurrahman hadisi sahihtir. Nitekim bunu kuvvetlendiren birkaç rivayet daha vardır. Ancak Ukbe b. Amir, Bera b. Azib, Zeyd b. Sabit ve İbn Mes'ud (radıyallahu anhum) daha çok dört tekbir getirileceğini belirtmişlerdir.

Bu babda İbn Abdilber el-Ezkar'da Ebu Bekir b. Süleyman tarikiyle şunu rivayet etmiştir: "Rasulullah Efendimiz (sallallahu aleyhi ve sellem) cenaze namazında dört, beş, yedi ve sekiz tekbir getirirdi. Bu hal Necaşi'nin gıyabında namazı kılınıncaya kadar devam etti. Necaşi'nin namazını ise dört tekbirle kıldı. Bundan sonra da yapılan ciddi tespitlere göre, Rasulullah Efendimiz (sallallahu aleyhi ve sellem) vefat edinceye kadar cenaze namazını hep dört tekbirle kılmıştır."

---

96 Ebu Zekeriya Nevavi/Minhacü't-Talibin: 24

97 İbn Kudame/el-Muğni: 2/369, 371

98 Abdurrahman El-Ceziri/el-Fıkhu ale'l-Mezahibi'l- Erbaa: 1/517

Kadı Iyaz da aynı görüştedir.

Taberani'nin el-Evsat'ta Cabir (radıyallahu anh)'dan yaptığı rivayette şöyle buyurulmuştur: "Ölüleriniz üzerinde gece, gündüz, onlar küçük olsun, büyük olsun, sıradan biri olsun veya hükümdar ve yetkili bir kişi olsun dört tekbirle namaz kılın."

Ancak bu rivayetin isnadında Amr b. Hişam el-Beyruti bulunuyor ki bu zat hadisi rivayette münferid kalmıştır.

Cumhur da cenaze namazında dört tekbirin meşruiyetinde görüş birliği sağlamıştır. İmam Tirmizi de ashabın çoğunun böyle amel ettiğine değinerek cumhurun tespitine katılmıştır.

Nitekim müctehid imamların çoğu bu doğrultuda ictihadlarını sürdürmüşlerdir. Anlaşılan o ki: Rasulullah Efendimiz (sallallahu aleyhi ve sellem) önceleri bu namazı bazen dört, bazen beş, altı, bazen da yedi tekbirle kılmış; sonra Necaşi'nin namazını kılarken dört tekbir getirmiş ve vefat edinceye kadar bunu değiştirmemiştir. Böylece Cebrail (aleyhisselam)'ın bu konuda bir işareti söz konusu olabilir. Allah daha iyisini bilir.

Bu konuda çok farklı rivayetler vardır: Üç tekbir, dört, beş, altı, yedi ve sekiz tekbir şeklinde bir uygulamanın olduğu belirtilmektedir. Ancak rivayetlerin çoğunun isnadında zayıf raviler bulunuyor. O bakımdan çıkarım ve ihticaca elverişli kabul edilmemişlerdir.

92 nolu Huzeyfe hadisinin isnadında Yahya b. Abdillah el-Bacûrî bulunuyor ki, bu zat hakkında hayli şeyler söylenmiştir. Ancak Zehebi bu zatın isminden söz etmemiştir.[99]

93 nolu Ali rivayetini Berkani kendi Müstahrec'inde "altı tekbir" lafzıyla rivayet etmiştir. Aynı rivayete Buhari kendi Tarih'inde ve Said b. Mensur da Müsned'de yer vermiştir.

Beyhaki ise Hz. Ali Efendimiz (radıyallahu anh)'ın vefat eden Ebu Kata-

99 Neylü'l-Evtar: 4/68

de'nin namazını kılarken yedi tekbir getirdiğini rivayet etmişse de kendisi de bu rivayetin galat olduğunu, çünkü Ebu Katade'nin Hz. Ali'den sonra bir süre daha yaşadığının bilindiğini belirtmiştir.

Ancak bu rivayetlerin tamamını bir araya getirdiğimizde, vefat eden kişinin ilim ve faziletini dikkate alan Hz. Ali (radıyallahu anh)'ın tekbirleri artırdığı söylenebilir.

Hadis-i Şeriften Çıkarılan Hükümler

1. Cenaze namazında iftitah tekbiri dahil dört tekbir getirilir.
2. Müctehidlerden bir kısmına göre, bu tekbirler şart ve rükündür; bazısına göre birinci tekbir rükûndür, diğerleri sünnettir.
3. İmam beşinci tekbir getirdiği takdirde, müctehidlerin çoğuna göre cemaat ona katılmaz ve selam vermesini bekler.
4. Tekbirlerde, imamların çoğuna göre el kaldırılmaz. Bazısına göre kaldırmak sünnettir. Ancak iftitah tekbirinde eller kaldırılır.
5. Birinci tekbirden sonra Euzü Besmele çekmek sünnettir. Müctehidlerden bir kısmı bu sünneti belirtirken akabinde Fatiha okumak vaciptir, demişlerdir.
6. İmam Malik'e göre, ikinci ve üçüncü tekbir ard arda getirilir ve dua edilir.
7. Tekbirden sonra salavat getirmek ve yine tekbirden sonra dua etmek sünnet midir, vacip midir? Bu hususta müctehid imamların ictihadları farklıdır.
8. Birinci tekbirden sonra istiftah duasının okunup okunmayacağı da ihtilaf konusudur: Kimine göre, okunur, kimine göre okunmaz.
9. Detayda ihtilaf olmakla beraber, cenaze namazının farzı kifaye olduğunda ihtilaf yoktur.
10. İlim erbabı, salih kişilerin cenaze namazında dörtten fazla tekbir

getirmekte, ashabın bir kısmına göre bir sakınca yoktur. Ancak yaşamakta olan dört mezhep imamları bununla ilgili rivayetlerle amel etmemişlerdir. O bakımdan yapılmaması daha uygun olur.

11. İmam Şafiî'ye göre, her tekbir bir rükûn ve bir rekat sayılır.

CENAZE NAMAZINDA KIRAAT, SALAVAT VE DUA

Cenaze namazı, yukarıda da belirttiğimiz gibi, hem ölen mü'mine saygı ifade eder, hem de mü'minin mü'min kardeşine karşı birtakım vazifelerinin bulunduğunu, ölünce de o vazifenin devam edeceğini yansıtır. Mesela, ölen kardeşimizi yıkayıp kefenlememiz, namazını kılıp defnetmemiz, sonra da zaman zaman onun için istiğfar edip Allah (celle celaluhu)'dan rahmet ve gufran dilememiz ve yeri geldikçe sevabı ona ulaşmak üzere tasaddukta bulunmamız bu vazifenin birer uzantısı sayılır.

وَعَنْ اَبِي أُمَامَةَ بْنِ سَهْلٍ أَنَّهُ اَخْبَرَهُ رَجُلٌ مِنْ اَصْحَابِ النَّبِيِّ صَلَّ اللهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ أَنَّ السُّنَّةَ فِي الصَّلاَةِ عَلَي الْجَنَازَةِ أَنْ يُكَبِّرَ الإِمَامُ ثُمَّ يَقْرَأُ بِفَاتِحَةِ الْكِتَابِ بَعْدَ التَّكْبِيرَةِ الأُولَى سِرًا فِي نَفْسِهِ ثُمَّ يُصَلِّي عَلَى النَّبِيِّ صَلَّى اللهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ وَيُخْلِصُ الدُّعَاءَ لِلْجَنَازَةِ فِي التَّكْبِيرَاتِ وَلاَيَقْرَأُ فِي شَيْءٍ مِنْهُنَّ ثُمَّ يُسَلِّمُ سِرًافِي نَفْسِهِ.

508

Abbas (radıyallahu anh)'dan yapılan rivayete göre, bir cenazenin namazını kılarken Fatiha suresini okumuş ve sonra şöyle demiştir: "Bilesiniz ki bu sünnettir." [100]

Ebu Ümame b. Sehl'den yapılan rivayete göre, adı geçene Rasulullah Efendimiz'in ashabından bir adam şunu haber vermiştir: "Cenaze namazında sünnet odur ki, imam tekbir getirdikten sonra gizli olarak Fatiha suresini okur. Sonra da Rasulullah Efendimiz (sallallahu aleyhi ve sellem)'e salavat getirir ve cenaze için ihlas ve ciddiyetle dua eder ve bunları tekbirleri getirerek

100 Buhari/Cenaiz: 66. Tirmizi/Cenaiz: 39. Nesai/Cenaiz: 77

yapar ve başka bir şey okumaz. Sonra da gizli olarak selam verir."[101]

عَنْ أَبِي هُرَيْرَةَ قَالَ سَمِعْتُ رَسُولَ اللهِ صَلَّي لله عليه وَسَلَّمَ قَالَ: إِذَا صَلَّيْتُمْ عَلَي الْمَيِّتِ فَأَخْلِصُوا لَهُ الدُّعَاءِ.

Ebu Hureyre (radıyallahu anh)'dan yapılan rivayette, Rasulullah Efendimiz (sallallahu aleyhi ve sellem) şöyle buyurmuştur: "Ölen kimsenin cenaze namazını kıldığınızda, onun için ihlas (ciddiyet ve samimiyet) üzere dua ediniz."[102]

Yine Ebu Hureyre (radıyallahu anh)'dan yapılan rivayete göre, diyor ki: "Rasulullah Efendimiz (sallallahu aleyhi ve sellem) bir cenazenin namazını kılarken şöyle dua ederdi:

وَعَنْ أَبِي هُرَيْرَةَ قَالَ كَانَ النَّبِيُّ صَلّ اللهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ إِذَا صَلَّي عَلَي جَنَازَةٍ قَالَ: اَللَّهُمَّ اغْفِرْ لِحَيِّنَا وَمَيِّتِنَا وَشَاهِدِنَا وَغَائِبِنَا وَصَغِيرِنَا وَكَبِيرِنَا وَذَكَرِنَا وَأُنْثَانَا. اَللَّهُمَّ مَنْ أَحْيَيْتَهُ مِنَّا. فَأَحْيِهِ عَلَي الْإِسْلَامِ وَمَنْ تَوَفَّيْتَهُ مِنَّا فَتَوَفَّهُ عَلَي الْإِيمَانِ.

Allah'ım! Dirimizi, ölümüzü, hazır olanımızı, hazır olmayanımızı; küçüğümüzü, büyüğümüzü, erkeğimizi, kadınımızı, mağfiret edip bağışla. Allah'ım! Bizden kimi diriltip hayata getirirsen onu İslam üzerine dirilt; bizden kimin ruhunu alırsan, iman üzerine ruhunu al."[103]

وَعَنْ عَوْفِ بْنِ مَالِكٍ قَالَ: سَمِعْتُ النَّبِيَّ صَلَّى اللهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ صَلَّي عَلَي جَنَازَةٍ يَقُولُ: اَللَّهُمَّ اغْفِرْلَهُ وَارْحَمْهُ وَاعْفُ عَنْهُ وَعَافِهِ وَأَكْرِمْ نُزُلَهُ وَوَسِّعْ

101 Müsned-i İmam Şafiî.

102 Ebu Davud/Cenaiz: 56

103 İbn Mace/Cenaiz: 23. Ebu Davud/Cenaiz: 53. Nesai/Cenaiz: 77. Taberani/Cenaiz: 16, 25. Ahmed: 2/256, 345, 363, 368, 459, 4/170

مَدْخَلَهُ وَأَغْسِلْهُ بِمَاءٍ وَثَلْجٍ وَبَرَدٍ وَنَقِّهِ مِنَ الْخَطَايَا كَمَا يُنَقَّي الثَّوْبُ الأَبْيَضُ مِنَ الدَّنَسِ وَأَبْدِلْهُ دَارً خَيْراً مِنْ دَارِهِ وَأَهْلاً خَيْراً مِنْ أَهْلِهِ وَزَوْجا خَيْراً مِنْ زَوْجِهِ وَقِهِ فِتْنَةَ الْقَبْرِ وَعَذَابَ النَّارِ قَالَ عَوْفٌ فَتَمَنَّيْتُ أَنْ لَوْ كُنْتُأَنَا الْمَيِّتَ لِدُعَاءِ رَسُولِ اللهِ صَلَّى اللهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ لِذَلِكَ الْمَيِّتِ.

Avf b. Malik (radıyallahu anh)'dan yapılan rivayete göre, diyor ki: "Rasulullah Efendimiz (sallallahu aleyhi ve sellem)'in bir cenazenin namazını kılarken şöyle dua ettiğini işittim: "Allah'ım! Bu kulunu bağışla ve ona merhamet et, onu affedip afiyete erdir. İneceği yeri şerefli, keremli kıl, gireceği yeri genişlet ve onu su, kar ve dolu (soğuk sıvı) ile yıka; hatalardan temizleyip arındır, nasıl ki beyaz elbise kir ve pastan arındırılıyorsa. Ona yurdundan daha hayırlı bir yurt, ehlinden daha hayırlı ehil, eşinden daha hayırlı eş ver. Onu kabir fitnesinden ve cehennem ateşinin azabından koru."

510 Ravi Avf diyor ki: "Rasulullah Efendimiz (sallallahu aleyhi ve sellem)'in bu duasına mazhar olmak için ölen kişinin yerinde olmayı arzu ettim."[104]

وَعَنْ وَاثِلَةَ بْنِ الأَسْقَعِ قَالَ صَلَّي بِنَا رَسُولُ اللهِ صَلّ اللهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ عَلَي رَجُلٍ مِنَ الْمُسْلِمِينَ فَسَمِعْتُهُ يَقُولُ: اَللَّهُمَّ إِنْ فُلاَنَ ابْنَ فُلاَنٍ فِي ذِمَّتِكَ وَحَبْلِ جَوَارِكَ فَقِهِ فِتْنَةَ القَبْرِ وَعَذَابَ النَّارِ وَأَنْتَ أَهْلُ الْوَفَاءِوَالْحَمْدِاَللَّهُمَّ فَاغْفِرْ لَهُ وَارْحَمْهُ إِنَّكَ أَنْتَ لْغَفُورُالرَّحِيمِ.

Vasile b. Eska (radıyallahu anh) diyor ki: "Rasulullah Efendimiz (sallallahu aleyhi ve sellem), müslümanlardan bir adamın cenaze namazını bize kıldırdı. O'nun şöyle dua ettiğini işittim: "Allah'ım! Şüphesiz falan oğlu falan senin zimmetinde ve komşuluğun hablinde bulunuyor. Artık sen onu kabir fitne-

104 İbn Mace/Cenaiz: 44. Ahmed: 1/283

sinden ve cehennem ateşinin azabından koru. Sen vefaya daha ehilsin ve övülmeye daha çok layıksın. Allah'ım! Onu bağışla ve rahmet eyle. Şüphesiz ki Sen çok bağışlayan ve çok merhamet edensin."[105]

Hadis-i Şerifle İlgili Mezheplerin İctihad Ve Yorumları

Hanefîler'e göre: Ebu Hureyre (radıyallahu anh)'dan rivayet edilen hadiste belirtilen duanın okunması sünnettir. Ancak duaya Allah (celle celaluhu)'ya hamd ve Rasulullah Efendimiz (sallallahu aleyhi ve sellem)'e salat-ü selamla başlamak da sünnettir.[106]

Şafiîler'e göre: Bu mezhebin zahirine göre, Ebu Hureyre (radıyallahu anh)'dan rivayet edilen dua okunur ve şu cümleler ilave edilir:

"Allah'ım! Bizi bunun ecrinden mahrum etme ve ondan sonra bizi fitneye döşürme. Allah'ım! Bu Senin kulundur, kulunun oğludur; dünyanın rahatlık ve genişliğinden çıktı, kabrin karanlığına indi. Senin bu kulun Senden başka ilah olmadığına, Muhammed'in de Senin kulun ve rasulün olduğuna şehadet ederdi. Onun bu durumunu Sen daha iyi bilirsin. Allah'ım! Bu kulun Sana konuk olarak geldi, Sen konak sahiplerinin hayırlısısın. Fakir olarak Senin rahmetine geldi, Sen ona azap etmekten müstağnisin. Biz Sana rağbet ederek gelmiş bulunuyoruz, onun için şefaat ediyoruz: Allah'ım! Eğer o iyi bir insansa, onun iyiliğini artır; kötü bir insansa, onun kötülüklerini bağışlayıp geç; onu rahmetinle, rızanla karşılaştır; kabir fitnesinden ve azabından koru. Kabrini genişlet ve güven içinde cennetine eriştir. Ey merhametlilerin en çok merhamet edeni."[107]

Hanbeliler'e göre: Cenaze namazında belirlenmiş bir dua yoktur. Ancak dua okumak vaciptir ve dua eden kimse önce kendi nefsi, sonra ana-babası, sonra da diğer bütün müslümanlar için rahmet, mağfiret diler. Bununla beraber Ebu Hureyre ve o anlamda İbrahim el-Eşheli hadislerinde

105 Ebu Davud/Cenaiz: 56. İbn Mace/Cenaiz: 23. Ahmed: 3/491

106 Kasani/Bedayiu's-Sanayi': 1/313

107 Ebu Yahya Zekeriya Ensari/Fethü'l-Vehhab: 1/95

belirtilen duayı okumak uygun olur.[108]

Malikiler'e göre: Birinci tekbirde eller kaldırılır, diğerlerinde kaldırılmaz. Her tekbirden sonra dua edilir ve böylece cenaze namazında her tekbirden sonra dua edilerek dört defa bu ameliye yapılır.[109]

Konuyla İlgili Diğer Hadis-i Şerifler Ve Tahliller

100 nolu İbn Abbas (radıyallahu anh) hadisini aynı zamanda İbn Hibban ve Hakim tahric etmişlerdir. İsnadı sahihtir. İmam Şafiî ve Ahmed b. Hanbel bu ve bunu kuvvetlendiren diğer rivayetleri delil saymışlardır.

101 nolu Ebu Ümame hadisinin isnadında Mutarrif bulunuyor. Ancak Mizan'da üç Mutarrif ismi üzerinde durulmuş ve her üçü hakkında da müspet ve menfi tespit ve görüşlerin bulunduğuna değinilmiştir.[110] Beyhaki ise onun sağlam olduğunu söylemiştir.

Aynı manaya delalet eden bir hadisi Hakim ve ayrıca Nesai tahric etmişlerdir. Ne var ki bu rivayetlerde "tekbirden sonra" ve bir de "Sonra da gizli şekilde selam verir" cümlelerine yer verilmemiştir. Gizli selamdan maksat, aşikâr verilmeyenidir.

Bu babda ayrıca Tirmizi ve İbn Mace şunu rivayet etmişlerdir: "Rasulullah Efendimiz (sallallahu aleyhi ve sellem) cenaze namazını kılarken Fatiha'yı okudu." Şu kadar ki, bu hadisin isnadında İbrahim b. Osman Ebu Şeybe el Vasıtî bulunuyor ki, bu zat cidden zayıftır.[111] İbn Main onun sika olmadığını söylerken, İmam Ahmed de zayıf olduğuna dikkat çekmiştir.[112]

Hakim'in İbn Abbas (radıyallahu anh)'dan yaptığı bir rivayette şöyle denilmiştir: "İbn Abbas Evba mevkiinde bir cenaze üzerine namaz kıldı: Tekbir getirdi ve Fatiha'yı okudu, okurken sesini yükseltti. Sonra Rasulullah Efendi-

108 İbn Kudame/El-Muğni: 2/347

109 Abdurrahman El-Ceziri/El-Fıkhu ale'l-Mezahibi'l-Erbaa: 1/517'den özetlenerek.

110 Zehebi/Mizanü'l-İ'tidal: 4/124, 125

111 Şevkani/Neylül-Evtar: 4/69

112 Mizanü'l-İ'tidal: 1/47, 48

miz (sallallahu aleyhi ve sellem) salavat getirdi ve sonra da şöyle dua etti: "Allah'ım! Bu senin kulundur ve kulunun oğludur. Senin rahmetine fakir olarak geldi, Sen ise ona azap etmekten ganîsin. Allah'ım! Bu kulun temiz ise Sen onu tezkiye et, günahkâr ise onu bağışla. Allah'ım! Bizi onun ecrinden mahrum bırakma ve bizi ondan sonra saptırma." Sonra üç tekbir getirdi ve namazı tamamladı. Sonra da şöyle dedi: "Ey insanlar! Ben bunu, siz sünnet olduğunu bilesiniz diye aşikâr okudum." Ancak bunun isnadında Şürahbil b. Sa'd bulunuyor ki, bu zat hakkında farklı sözler söylenmiştir.

Nesai, Hakim, Şafiî ve Ebu Leyla'nın Cabir'den yaptıkları rivayette deniliyor ki: "Rasulullah Efendimiz (sallallahu aleyhi ve sellem) cenaze namazında Ümmü'l-Kur'an (Fatiha)yı okudu."

Bu konuda birkaç rivayet daha vardır ki, hepsi de cenaze namazında Fatiha'nın okunacağına delalet etmekte ve İbn Abbas rivayetini kuvvetlendirmektedir.

102 nolu Ebu Hureyre hadisini İbn Hibban tahric etmiş ve Beyhaki sahihlemiştir. Ancak isnadında İbn İshak bulunuyor ki, bu zat hakkında "Muan'an rivayette bulunmuştur" denilmiştir. Yani senedinde sözleri açıkça belirtilmeden "falan filandan" şeklinde bir ifade kullanmıştır. Ne var ki İbn Hibban başka bir tarikle bunu "sima" lafzını kullanarak tahric etmiştir.

103 nolu Ebu Hureyre hadisini Nesai, İbn Hibban ve Hakim tahric etmiştir. Bu rivayetin, başta Hz. Aişe (radıyallahu anh)'dan olmak üzere şahitleri bulunuyor. Nitekim Tirmizi o şahidi rivayet edip İkrime b. Ammar ile mualleI göstermiştir. Yani sıhhatini zedeleyen bir kusuru söz konusudur.

Böylece rivayetlerin tamamı bir araya getirilince, asıl murad olan mana ve hüküm kuvvet kazanmış oluyor. O bakımdan çıkarım ve ihticaca salih sayılabilir.

104 nolu Avf hadisini aynı zamanda Tirmizi muhtasar olarak tahric etmiştir. İsnadı sahihtir.

105 nolu Vasile hadisi hakkında Ebu Davud ve el-Münzeri susup bir şey dememiştir. Ancak isnadında Mervan b. Cenah bulunuyor ki, bu zat hakkında Ebu Hatim: "Onun rivayetiyle ihticac edilmez" demiş, Beyhaki ise "Bir sakınca yoktur" diyerek farklı bir tespit ortaya koymuştur.[113]

Bu ve benzeri iki rivayetten, Rasulullah Efendimiz (sallallahu aleyhi ve sellem)'in cenaze namazında duayı aşikâr yaptığı anlaşılıyor.

Bununla beraber ilim adamlarından bir cemaat duanın gizli yapılmasının müstehab olduğunu belirtmişlerdir. Rasulullah Efendimiz (sallallahu aleyhi ve sellem)'in bazen aşikâr dua etmesi, talim için olabilir. O bakımdan duayı iki şekilde yapmak da caizdir denilebilir.

Hadis-i Şeriften Çıkarılan Hükümler

1. Cenaze namazında birinci tekbirden sonra fatiha okumak sünnettir. Bu, İmam Şafiî ile İmam Ahmed'in ictihadıdır.
2. Cenaze namazında zamm-ı sure okunmaz.
3. Müctehidlerin bir kısmına göre istiftah duası yapılmaz. Bazısına göre yapılır, İmam Ebu Hanife'ye göre de yapılır.
4. İkinci tekbirden sonra Rasulullah Efendimiz (sallallahu aleyhi ve sellem)'e salavat getirmek kimine göre vacip, kimine göre sünnettir.
5. Üçüncü ve dördüncü tekbirlerde dua edilir ve hiç birisinde fatiha ve ayet okunmaz.
6. Duayı ihlas üzere yapmak sünnettir.
7. Cenaze namazında kesin belirlenmiş bir dua olmamakla beraber, Rasulullah Efendimiz (sallallahu aleyhi ve sellem)'den ve ashabdan rivayet edilen birkaç çeşit dua şekli söz konusudur. Onlardan herhangi biri seçilebilir. Bunun dışında ayrı bir dua yapmakta bir sakınca yoktur.

113 Zehebi/Mizanü'l-İtidal: 4/90, 8442 nolu Mervan.

8. Kendine göre ayrı bir dua tertipleyen kimse, önce kendi nefsi için, sonra ana-babası için, sonra da bütün müslümanlar için rahmet ve gufran dileyerek bir tertip gözetir. Böyle yapmanın müstehab olduğunu söyleyenler çoğunluktadır.

9. Cenaze için dua fazla uzatılmaz, Rasulullah Efendimiz (sallallahu aleyhi ve sellem)'in yaptığı dua kadar uzun tutulması müstehabdır.

10. Dua, salavat ve kıraatin gizli okunması sünnettir. Bu, müctehidlerden çoğunun ictihadıdır.

11. Cenaze namazından sonra başka dua edilmez ve cenaze bir an önce defnedilmek üzere kabristana taşınır.

12. Cemaat, imamın dua ve salavatıyla yetinmez, yani imam dua ederken cemaat de kendi içlerinden dua eder. Salavat da öyle.

CENAZE GEÇİRİLİRKEN ÖNÜNDEN KALKMAK

Dinimizin insana kıymet verdiğine ve iman edenlerin Allah yanında aziz ve şerefli olduğuna değinmiştik. Cenaze konusunda, insanın dirisine verilen değerin bir mislinin ölüsüne de verildiğine atıfta bulunup aydınlatıcı bilgi vermiştik. Burada ise, cenaze geçirilirken oturmakta olan Müslümanın ayağa kalkıp kalkmaması söz konusudur. Rasulullah Efendimiz (sallallahu aleyhi ve sellem)'in önceleri, ölen kim olursa olsun ayağa kalktığı, fakat sonraları aldığı işaret üzerine ayağa kalkmadığı rivayet yoluyla bilinmektedir.

Bununla beraber ilgili hadisleri ve müctehidlerin görüş, tespit ve delillerini nakletmemizde, konunun aydınlanması bakımından ihtiyaç vardır.

عَنْ اِبْنِ عُمَرَ عَنْ عَامِرِبْنِ رَبِيعَةَ عَنِ النَّبِيِّ صَلّى اللهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ قَالَ: إِذَا رَأَيْتُمْ الْجَنَازَةَ فَقُومُوا لَهَا حَتَّى تُخَلِّفَكُمْ أَوْ تُوضَعَ

رَوَاهُ الأَحْمَدُ وَكَانَ ابْنُ عُمَرَ إِذَا رَأَىجَنَازَةً قَامَ حَتَّى تُجَاوِزَهُ. وَلَهُ أَيْضًاعَنْهُ أَنَّهُ رُبَّمَا تَقَدَّمَ الْجَنَازَةَ فَقَعَدَ حَتَّى إِذَارَآهَا قَدْ أَشْرَفَتْ قَامَ حَتَّى تُوضَعَ.

İbn Ömer ve Amir b. Rebia (radıyallahu anhuma)'dan yapılan rivayete göre: Rasulullah Efendimiz (sallallahu aleyhi ve sellem) şöyle buyurmuştur: "Cenaze gördüğünüz zaman, sizin önünüzden geçirilinceye veya yere konuluncaya kadar onun için ayağa kalkın."[114]

Ahmed b. Hanbel'in yaptığı rivayette ise deniliyor ki: "İbn Ömer (radıyallahu anh) bir cenaze görünce ayağa kalkar ve o geçirilinceye kadar oturmazdı. Bazen da cenazenin önüne geçer de bir süre oturur ve yaklaştığını görünce ayağa kalkardı da yere bırakılıncaya kadar oturmazdı."

114 Buhari. Müslim. Ebu Davud. Tirmizî. İbn Mace. Ahmed b. Hanbel.

وَعَنْ جابِرٍ قَالَ مُرَّ بِنَا جَنَازَةٌ فَقَامَ لَهَا النَّبِيُّ صَلّ الله عَلَيْهِ وَسَلَّمَ وَقُمْنَا مَعَهُ فَقُلْنَا: يَارَسُولَ اللهِ إِنَّهَا جَنَازَةُ يَهُودِيٍّ فَقَالَ: إِذَا رَأَيْتُمُ الْجَنَازَةَ فَقُومُوا لَهَا.

Cabir (radıyallahu anh)'dan yapılan rivayette, diyor ki: "Önümüzden bir cenaze geçirildi. Rasulullah Efendimiz (sallallahu aleyhi ve sellem) (onu görünce) ayağa kalktı, biz de ayağa kalktık. Sonra da: "Ya Rasulallah! O geçirilen cenaze Yahudi idi" diyerek bilgi verdik. Bunun üzerine Efendimiz şöyle buyurdu: "Siz cenaze gördüğünüzde ayağa kalkınız."[115]

Sehl b. Huneyf ve Kays b. Sa'd (radıyallahu anh)'dan yapılan rivayete göre: Bu iki zat da Kadisiye'de oturuyorlardı. Onların önünden bir cenaze geçirildi, ikisi de ayağa kalktılar. Biri onlara: "Bu cenaze bu yerin ehlinden, yani gayr-i müslim vatandaşdır" diye bilgi verdi. Onlar şöyle dediler: "Rasulullah Efendimiz (sallallahu aleyhi ve sellem)'in önünden cenaze geçirilince ayağa kalktı. Bunun üzerine biri ona: "Bu bir yahudinin cenazesidir" diye bilgi verince, Efendimiz şöyle buyurdu: "O bir can değil midir?"[116]

وَعَنْ عَلِيِّ بْنِ أَبِي طَالِبٍ عَلَيْهِ السَّلاَمُ قَالَ كَانَ رَسُولُ الله صَلّ الله عَلَيْهِ وَسَلَّمَ أَمَرَنَا بِالْقِيَامِ فِي الْجَنَازَةِ ثُمَّ جَلَسَ بَعْدَ ذَلِكَ وَأَمَرَنَا بِالْجُلُوسِ.

Ali b. Ebi Talib (radıyallahu anh)'dan yapılan rivayete göre, Rasulullah Efendimiz (sallallahu aleyhi ve sellem) önceleri bize cenazenin önünden ayağa kalkmamızı emretti. Ondan sonra kendisi kalkmayıp oturdu ve bize de oturmamızı emretti."[117]

وَعَنْ اِبْنِ سِيرِينَ أَنَّ جَنَازَةً مَرَّتْ بِالْحَسَنِ وَابْنِ عَبَّاسٍ فَقَامَ الْحَسَنُ وَلَمْ يَقُمِ ابْنِ عَبَّاسٍ فَقَالَ الْحَسَنُ لِإِبْنِ عَبَّاسٍ أَمَّا قَامَ لَهَا رَسُولُ الله صَلَّي الله عَلَيْهِ

115 Şevkani/Neylü'l-Evtar: 4/86

116 Şevkani/Neylü'l-Evtar: 4/86

117 Ahmed b. Hanbel. Ebu Davud. İbn Mace.

وَسَلَّمَ؟ فَقَالَ: قَامَ وَقَعَدَ.

İbn Sirin'den yapılan rivayete göre, adı geçen şöyle anlatıyor: "Bir cenaze Hz. Hasan ile Hz. İbn Abbas (radıyallahu anh)'ın önünden geçirildi. Hz. Hasan ayağa kalktı, İbn Abbas ayağa kalkmadı. Bunun üzerine Hz. Hasan (radıyallahu anh), İbn Abbas'a: "Rasulullah Efendimiz (sallallahu aleyhi ve sellem) cenaze geçirilirken önünden kalkmadı mı?" diyerek hatırlatmada bulundu. İbn Abbas (radıyallahu anh) şu cevabı verdi: "Evet (önceleri kalkardı, ama sonra) oturup kalkmadı."[118]

Hadis-i Şerifle İlgili Mezheplerin İctihad Ve Yorumları

Hanefiler'e göre: Cenaze geçirilirken ayağa kalkılmaz. Ancak ona hazır olmak, yani teşyi' etmek istediği takdirde ayağa kalkar. Bunun gibi adam musallanın yanında otururken cenaze getirildiğinde, taşıyanlar onu musallaya koyuncaya kadar kalkmaz ve konulduktan sonra kalkmasında bir sakınca yoktur. Sahih olan da budur.[119]

Cenazeyi kabre götürdüklerinde, onu yere bırakmadan orada bulunanların oturması mekruhtur.[120]

Şafiiler'e göre: Cenazeyi görünce oturmakta olan kimselerin ayağa kalkması müstehabdır. Muhtar olan görüş de budur.[121]

Hanbeliler'e göre: Cenaze geçirilirken ayağa kalkmak müstehab değildir. İmam Ahmed bu konuda şöyle demiştir: "Ayağa kalkan olursa ayıplamam; kalkmayıp oturan kimse için de bir sakınca söz konusu değildir," derim.

Cenazeyi taşıyıp musalla veya kabre götürürken, yere konulmadıkça

118 Müsned-i Ahmed. Nesai: İbn Sirin'den.

119 Fetavay-ı Hindiyye: 1/162

120 Mecmau'l Enhur: 1/186

121 Abdurrahman El-Ceziri/el-Fıkhu ale'l-Mezahibi'l-Erbaa: 1/533

beraberinde bulunanların oturmaması müstehabdır.[122]

Malikiler'e göre: Diğer üç mezhepte olduğu gibi, cenazenin önünden kalkmak mekruhtur.[123]

Konuyla İlgili Diğer Hadis-i Şerifler Ve Tahliller

Bu babda Buhari'nin İbn Ebi Leyla'dan yaptığı rivayete göre: "Ashabdan Ebu Mes'ud (radıyallahu anh) ile Kays (radıyallahu anh) cenazeyi görünce ayağa kalkarlardı."

114 nolu İbn Ömer, **115** nolu Cabir ve **116** nolu Sehl hadisi sahihtir.

Ancak cenazeyi görünce ayağa kalkan kimse, cenaze için mi kalkıyor, yoksa onun ruhunu alan veya canları çekip alan Cenab-ı Hakk'ın yüksek kudretine tazim olsun diye mi kalkıyor? Hakim'in Enes'den tahric ettiği rivayette, Enes (radıyallahu anh)'ın şöyle dediği merfuan tespit edilmiştir: "Biz, cenazenin önünde ancak meleklere tazim olsun diye kalkıyoruz."

Buna benzer bir rivayeti de İmam Ahmed, Ebu Musa, (radıyallahu anh)'dan yapmıştır. Ayrıca Ahmed, İbn Hibban ve Hakim'in Abdullah b. Amr (radıyallahu anh)'dan merfuan yaptıkları rivayete göre, şöyle demişlerdir: "Müslümanlar gördükleri cenazenin önünden ancak onun ruhunu kabzeden Cenab-ı Hakk'a tazim olsun diye kalkarlar."

Yahudi'nin önünde kalkma konusuna gelince:

İmam Ahmed, Hasan b. Ali (radıyallahu anh)'dan şu rivayeti nakletmiştir: 'Rasulullah Efendimiz (sallallahu aleyhi ve sellem)'in ayağa kalkması, Yahudi'den çıkan kerih kokudan eziyet duyduğundan dolayı idi"

Taberani ise, "Yahudi için tütsülendirdikleri bahurun kokusundan tiksindiği için ayağa kalkmıştır" şeklinde rivayet etmiştir.

Diğer yandan Taberani ve Beyhaki'den yapılan rivayette ise başka bir

122 İbn Kudame/El-Muğni: 2/366

123 Abdurrahman El-Ceziri/el-Fıkhu ale'l-Mezahibi'l-Erbaa:'1/533

vecih ortaya konarak şöyle denilmiştir: "Rasulullah Efendimiz (sallallahu aleyhi ve sellem)'in ayağa kalkması, geçirilmekte olan yahudinin Rasulullah'ın başının seviyesini aşmamasına yönelik bulunuyordu."

Bütün bu yorumlar ilim adamlarının kendi görüş ve ictihadlarıdır. Ancak hiçbirisi hadisin sıhhatiyle tearuz edemez. Zira her üç hadis de sahihtir. Sonraları bu hükmün neshedildiği söylenebilir. Bununla beraber İshâk, İbn Habib ve İbn Macişûn sözü edilen hadislerin neshedilmediğine kaildirler. Rasulullah Efendimiz'in oturup kalkmaması, bunun cevazına delalet eder. Yani ayağa kalkmak nasıl caizse, kalkmayıp oturmak da öylece caizdir. İbn Hazm da aynı görüştedir.[124]

117 nolu Hz. Ali hadisinin isnadındaki ricalin hepsi sahihtir.

İbn Hibban da hadisi aynı lafızla tahric etmiş; Beyhaki ise şulafızla tespitte bulunmuştur: "Sonra oturdu ve ashabına da oturmalarını emretti."

118 nolu İbn Sirin rivayetinin isnadındaki ricalin hepsi sikadır, yani güvenilir kişilerdir.

Ebu Davud, Tirmizi, İbn Mace ve Bezzar'ın yaptıkları rivayete göre: Rasulullah Efendimiz (sallallahu aleyhi ve sellem) cenazenin önünden kalkınca, Yahudiler'in de öyle yaptıkları bildirildi. Bunun üzerine Rasulullah Efendimiz (sallallahu aleyhi ve sellem) şöyle buyurdu: "O halde (bundan böyle cenazenin önünden) kalkmayın, oturun ve onlara muhalefet edin!"

Ancak bu rivayetin isnadında Bişr b. Rafi bulunuyor ki, bu zat sağlam değildir. Buhari: "Onun hadisine mutabaat edilmez" derken, İmam Ahmed: "O zayıftır" demiştir. İbn Main ise, onun münker hadisler rivayet ettiğine dikkat çekmiştir. İbn Hibban da onun mevzu hadis rivayet ettiğini belirterek güvenilir olmadığına değinmiştir.[125]

---

124 Şevkani/Neylü'l-Evtar: 4/87

125 Zehebi/Mizanü'I-İ'tidal: 1/317, 1194 nolu Bişr.

Hadis-i Şeriften Çıkarılan Hükümler

1. Cenazenin önünden kalkmakta bir sakınca yoktur.
2. Cenazeyi görünce kalkmayıp oturmakta da bir sakınca yoktur.
3. Üç mezhebe göre, kalkmak müstehab değildir, bir kısmına göre ise mekruhtur.
4. İmam Şafii'ye göre, kalkmak müstehabdır.
5. Cenaze musallaya getirildiğinde veya kabre götürüldüğünde, orada bulunanların cenaze yere konmadıkça oturması mekruhtur.

ÖLÜYÜ BESMELE İLE KABRE BIRAKMAK

Allah (celle celaluhu)'ya inanan ve O'na döneceğinden şüphe etmeyen kimse hayatı boyunca her iş ve davranışında, her konu ve meselede Allah (celle celaluhu)'yu anmayı ihmal etmez. Çünkü, kalpler ancak Allah (celle celaluhu)'yu anmakla yatışır ve huzura kavuşur. Aynı zamanda iç disiplini de bu düşünce atmosferi içinde gerçekleşebilir.

O bakımdan ölen din kardeşimizi nasıl yıkarken Allah (celle celaluhu)'nun ismini anarak başlıyor ve yine O isimle yıkamayı tamamlıyorsak, namazını kılarken, kabre götürürken ve defnederken de hep Allah (celle celaluhu)'nun ismini anıyor ve böylece hem kendimizden, hem de ölen kardeşimizden şeytanı uzaklaştırıyor, rahmet meleklerini yaklaştırıyoruz.

522 وَعَنِ ابْنِ عُمَرَ عَنِ النَّبِيِّ صَلَّي اللهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ قَالَ: كَانَ إِذَا وُضِعَ الْمَيْتُ فِي الْقَبْرِ قَالَ: بِسْمِ اللهِ وَعَلَى مِلَّةِ رَسُولِ اللهِ.

İbn Ömer (radıyallahu anh)'dan yapılan rivayete göre, Rasulullah Efendimiz (sallallahu aleyhi ve sellem) ölüyü kabre korken: "Bismillahi ve ala milleti Rasulillahi" derdi. Diğer bir lafızla: "Ve ala sünneti Rasulillah'i" derdi.[126]

وعن أبي هريرة أَنَّ النَّبِيَّ صَلَّي اللهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ صَلَّي عَلَي جَنَازَةٍ ثُمَّ أَتَيقَبْرَ الْمَيِّتِ فَحَثَي عَلَيْهِ مِنْ قِبَلِ رَأْسِهِ ثَلاَثًا.

Ebu Hureyre (radıyallahu anh)'dan yapılan rivayete göre, "Rasulullah Efendimiz (sallallahu aleyhi ve sellem) bir cenaze namazı kıldıktan sonra kabre geldi ve baş tarafına üç defa küçük taş veya toprak parçalarını alıp kabrin içine attı."[127]

126 Ebu Davud/Cihad: 82. Tirmizi/Cenaiz: 54. İbn Mace/Cenaiz: 38. Ahmed: 2/27, 40, 5/254

127 İbn Mace/Cenaiz: 44

Süfyan et-Temmari'den yapılan rivayete göre, Rasulullah Efendimiz (sallallahu aleyhi ve sellem)'in kabrini müsennem (tümsekçe) bir halde görmüştür. [128]

El-Kasım'dan yapılan rivayete göre, adı geçen şöyle demiştir: "Hz. Aişe validemiz (radıyallahu anha)'in yanına girdim ve ona şöyle dedim: "Ey anam! Allah için benden yana Rasulullah Efendimiz (sallallahu aleyhi ve sellem) ile O'nun iki yakın arkadaşı (Ebu Bekir ile Ömer)in kabirlerini aç (üzerlerindeki örtüyü kaldır)." O da bu üç kabrin üzerindeki örtü veya perdeyi kaldırdı. Kabirler ne yüksek idi, ne de yere yapışık aynı seviyede idi. Küçük çakıl taşlı kırmızı toprağa yakın bir görünümdeydi."[129]

وَعَنْ جَعْفَرِ بْنِ مُحَمَّدٍ عَنْ أَبِيهِ أَنَّ رَسُولَ اللهِ صَلَّي اللهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ رَشَّ عَلَي قَبْرِ ابْنِهِ إِبْرَاهِيمَ وَوَضَعَ عَلَيْهِ حَصْبَاءَ.

Cafer b. Muhammed'den o da babasından yaptığı rivayete göre, Rasulullah Efendimiz (sallallahu aleyhi ve sellem), oğlu İbrahim'in kabri üzerine su serpti ve küçük çakıl taşları koydu ."[130]

وَعَنْ أَنَسٍ أَنَّ النَّبِيَّ صَلَّي اللهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ أَعْلَمَ قَبْرُ عُثْمَانَ بْنَ مَظْعُونٍ بِصَخْرَةٍ.

Enes (radıyallahu anh)'dan yapılan rivayete göre, "Rasulullah Efendimiz (sallallahu aleyhi ve sellem), ashabdan Osman b. Maz'un (radıyallahu anh)'un kabrine büyükçe bir taş alamet olsun diye dikti."[131]

وَعَنْ جَابِرٍ قَالَ نَهَي اَلنَّبِيَّ صَلَّي اللهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ أَنْ يُجَصَّصَ الْقَبْرُ وَأَنْ يُقْعَدَ عَلَيْهِ وَأَنْ يُبْنَي عَلَيْهِ وَفِي لَفْظٍ: نَهَى أَنْ تُجَصَّصَ الْقُبُورُ وَأَنْ يُكْتَبَ عَلَيْهَا

128 Buhari/Cenaiz: 96
129 Ebu Davud/Cenaiz: 68
130 Neylü'l-Evtar: 4/95
131 İbn Mace/Cenaiz: 42

وَأَنْ يُبْنَى عَلَيْهَا وَأَنْتُوطَأَ.

Cabir (radıyallahu anh)'dan yapılan rivayete göre, adı geçen şöyle haber vermiştir: "Rasulullah Efendimiz (sallallahu aleyhi ve sellem) kabrin kireçle sıva ve badana yapılmasını ve kabir üzerinde oturmayı, üzerine bina yapmayı yasakladı."[132]

Diğer bir lafızla şöyle denilmiştir: "Kabirlerin kireçle sıvanıp badana yapılmasını, üzerine yazı yazılmasını, üzerine bina yapılmasını ve basılmasını yasakladı."

Hadis-i Şerifle İlgili Mezheplerin İctihad Ve Yorumları

Hanefiler'e göre: Ölü kabre konulurken, onu koyup yerleştiren kimsenin "Bismillahi ve ala milleti Rasulillahi" demesi sünnettir. İmam Ebu Hanife bu sünnetin şu lafızla denilmesini belirtmiştir: "Bismillahi ve fi sebilillahi ve ala milleti Rasulillahi"

Kabir biraz tümsekçe (balık sırtı gibi) yapılır. Dört köşe yapılmaz. Bu tümsekliğin de bir karış veya biraz fazla olması sünnete daha uygundur. Bunun gibi kabri kireçle sıvamak veya badana yapmak, üzerine bina oturtmak ve birtakım alametler koymak mekruhtur. İmam Ebu Yusuf'a göre, kabrin üzerine yazı yazmak da mekruhtur.

Aynı zamanda kabir, içinden çıkan toprakla örtülür, hariçten toprak ilave edilmez. Ancak çıkan toprak yetmezse, o takdirde hariçten ilave etmekte bir sakınca yoktur. Kabrin üzerine su serpmekte bir sakınca yoktur. Ebu Hanife'ye göre: Kabre basmak, üzerine oturmak, üzerinde uyumak, üzerinde küçük, büyük abdest bozmak mekruhtur. Bunun gibi, kabir üzerinde namaz kılmak da mekruhtur.[133]

---

132 Müslim/Cenaiz: 94. Tirmizi/Cenaiz: 58. Nesai/Cenaiz: 96, 98. İbn Mace/Cenaiz: 43. Ahmed: 3/245, 332, 399, 6/299

133 Kasani/Bedayiu's-Sanayii:1/319, 320

Şafiîler'e göre: Ölü defnedilirken üzerinde bir örtü tutulur. Kabre indirilirken "Bismillahi ve ala milleti Rasulillahi" demek müstehabdır. Ölünün kabirde altına bir şey, halı, kilim ve benzeri yaygı serilmez. Toprak çok gevşek ve kaygan olmadığı takdirde ölüyü tabut içinde gömmek mekruhtur. Gece defnetmekte bir sakınca yoktur.

Kabri kireçlemek, üzerine bina yapmak, yazı yazmak mekruhtur.

Kabrin üzerine su serpmek ve üzerine küçük çakıl taşları koymak, baş ucuna bir taş dikmek veya bir tahta yerleştirmek ise menduptur.[134]

Hanbeliler'e göre: Ölü kabrine konurken "Bismillahi ala milleti Rasulillahi" demek ve ölen kadın ise defin esnasında üstünde bir örtü tutularak defninin sağlanması müstehabdır.

Kabrin içine üç defa arada az toprak ve küçük çakıl taşı alıp atmak da müstehab sayılmıştır. Kabir yerden bir karış yükseltilir ve balık sırtına benzer şekilde tümsek tutulur. Böyle yapmak da sünnettir.

Kabre ateşe dokunmuş cisim (tuğla ve benzeri şeyler) konulmaz. İmam Ahmed'e göre tahta da konulmaz. Tabutla birlikte defnetmek müstehab değildir. Kabrin üzerine su serpmek ve alamet olsun diye bir taş ve tahta dikmekte bir sakınca yoktur.[135]

Malikiler'e göre: Kabri biraz tümsek tutmak, yerle bir düz tutmaktan daha faziletlidir. Kabri kireçlemek, yani kireçle sıva ve badana yapmak, üzerinde bina inşa etmek mekruhtur.[136]

Konuyla İlgili Diğer Hadis-i Şerifler Ve Tahliller

126 nolu İbn Ömer hadisini aynı zamanda İbn Hibban ile Hakim tahric etmişlerdir. Ancak hadisin merfu ve mevkuf olduğu üzerinde farklı tespitler ortaya çıkmıştır: Darekutni ve Nesai mevkuf olduğuna ağırlık verirken,

134 El-Gamravi/es-Siracu'l-Vehhac: 114, 115'den özetlenerek.

135 İbn Kudame/el-Muğni ve eş-Şerhu'l-Kebir: 2/382, 385'den özetlenerek.

136 Sahnun/El-Müdevvenetü'l-Kübra: 17189 ve İbn Kudame/El-Muğni: 2/385

başka muhaddisler onun merfu olduğunu belirtmişlerdir.

Bu babda İbn Hibban, Said tarikiyle Katade'den merfuan; Bezzar ve Taberani ise, İbn Ömer'den ve bir benzerini İbn Mace İbn Ömer'den merfuan rivayet etmişlerdir. Ancak bunun isnadında Hammad b. Abdirrahman el-Kelbi bulunuyor ki, bu zat meçhuldür.[137] Ebu Hatim de onun zayıf olduğuna değinmiştir.[138]

Bu babda bir diğer hadisi Hakim, ile Beyhaki, Ebu Ümame (radıyallahu anh)'dan şu lafızla rivayet etmişlerdir: "Rasulullah Efendimiz (sallallahu aleyhi ve sellem)'in kızı Ümmü Gülsüm kabre konulunca, Rasulullah Efendimiz (sallallahu aleyhi ve sellem) şöyle buyurdu: "Sizi topraktan yarattık, sizi oraya döndüreceğiz ve tekrar oradan çıkaracağız. Bismillahi ve fi sebilillahi ve ala milleti rasulillahi"

Bu hadisin senedi zayıftır. İbn Hacer de aynı görüştedir.

127 nolu Ebu Hureyre hadisine gelince: Ebu Hatim el-İlel'de onun batıl olduğunu; Hafız İbn Hacer "O'nun isnadının zahiri sahihtir" demiştir. Böylece İbn Hacer'in tespit ve görüşü ağırlık kazanmıştır.

Bu mealde bir hadisi Ebu Davud'un oğlu rivayet etmiş ve sahihlemiştir.

Diğer yandan Bezzar ve Beyhaki Amir b. Rebi'a (radıyallahu anh)'dan şunu rivayet etmişlerdir: "Osman b. Mez'un defnedildiğinde, Rasulullah Efendimiz onun namazını kıldı ve dört tekbir getirdi, sonra kabrine üç defa toprak alıp attı ki o sırada onun kabrinin baş ucunda ayakta duruyordu." Bezzar bu rivayete şunu da eklemiştir: "Ve emretti de onun kabri üzerine su serpildi."

130 nolu Cafer hadisi mürseldir, yani senedinden bir sahabi düşmüştür. Aynı hadisi Beyhaki, Said b. Mensur'dan mürsel olarak tahric etmiştir.

Bu babda yine Beyhaki'nin Cabir'den yaptığı rivayette deniliyor ki: "Rasulullah Efendimiz (sallallahu aleyhi ve sellem)'in kabrine su serpildi. Suyu serpen

137 Zehebi/Mizanü'l-İ'tidal: 1/597, 2256 nolu Hammad.

138 Şevkani/Neylü'l-Evtar: 4/92

ise, Bilal b. Rebah'dır."

Rivayetin sonunda şu ifadeye yer verilmiştir: "Suyu, baş kısmından başlayıp ayak kısmına kadar (düzenli şekilde) serpti." Ancak bu rivayetin isnadında Vakıdi bulunuyor ki, onun rivayetine pek itibar edilmez.

Ancak başta İmam Ebu Hanife ve İmam Şafiî olmak üzere birçok fakih ve müctehidler kabrin üzerine su serpmenin meşru olduğunu belirtmişlerdir.

131 nolu Enes hadisini aynı zamanda İbn Adiy tahric etmiştir. Taberani de el-Evsat'da Enes'den başka bir isnadla rivayet etmiştir ki, bu isnadda zaaf vardır.

Bu konuda Ebu Davud'un Muttalib b. Hantab'dan yaptığı rivayette şöyle denilmiştir: "Osman b. Mez'un vefat ettiğinde cenazesiyle çıkıldı ve defnedildi. Rasulullah Efendimiz (sallallahu aleyhi ve sellem) bir taş getirilmesini emretti. Getirmeye giden adamın taşı kaldırıp getirmeye gücü yetmedi. Bunun üzerine Rasulullah Efendimiz (sallallahu aleyhi ve sellem) kalktı, kollarını sıvadı ve taşı kaldırıp getirdi, Osman (radıyallahu anh)'ın baş ucuna diktikten sonra şöyle buyurdu: "Bu taşla kardeşimin kabrini belirliyorum ve ehlimden ölenleri de bundan böyle onun yanına defnedeceğim."

Hafız İbn Hacer bu rivayetin isnadının hasen olduğunu belirtmiştir.

132 nolu Cabir hadisini İbn Mace, İbn Hibban ve Hakim tahric etmişlerdir. Bu babda Müsned-i Firdevs'de İbn Mesud (radıyallahu anh)'dan yapılan rivayette buyuruluyor ki: "Ölü devamlı surette ezan sesini işitir, ancak kabri sıvandığı zaman duymaz olur." Hafız İbn Hacer bu hadisin isnadının batıl olduğunu belirtmiştir.[139] Çünkü bu, Muhammed b. Kasım et-Taykani'den rivayet edilmiştir ki bu zat hadis uydurmakla tanınmıştır. Hakim de onun hadis uydurduğuna dikkat çekmiştir.[140]

139 Şevkani/Neylü'l-Evtar: 4/97

140 Zehebi/Mizanül-İ'tidal: 4/11, 8069 nolu Muhammed.

İmam Şafiî ile Hasan el-Basri bu rivayetlere pek itibar etmemişler ve bizzat Rasulullah Efendimiz (sallallahu aleyhi ve sellem)'in kabrinin yerden bir karış yüksek tutulduğunu ve arsadan alınan kırmızımsı bir çamurla sıvandığını delil olarak göstermişlerdir.

Sıvanıp badana yapılması dışında kalan hükümlere muhalefet eden olmamıştır. O bakımdan kabir üzerine oturmak, üzerine bina yapmak ve süslü, yaldızlı cümleler yazmak mekruh sayılmıştır.

Hadis-i Şeriften Çıkarılan Hükümler

1. Ölüyü kabre indirirken Besmele çekmek ve rivayet edilen "Bismillahi ve ala milleti Rasulillahi" cümlesini demek sünnettir.

2. Ölünün baş ucundan yana yerden az toprak veya küçük çakıl taşları alıp kabre atmak ve bunu üç defa tekrarlamak müstehabdır. Bunları atarken ilgili şu ayetleri okumakta bir sakınca yoktur; مِنْهَا خَلَقْنَاكُمْ وَفِيهَا نُعِيدُكُمْ وَمِنْهَا نُخَارَةً أُخْرَى. (Kur'an-ı Kerim, Taha Suresi, 55).

3. Defin esnasında kefenin açılma ihtimali göz önüne alınarak, özellikle defnedilen kadın ise, üzerine örtü tutmak müstehabdır.

4. Definden sonra kabrin üzerine su dökmek ve çakıl taşlarını kabrin üzerine koymak da müstehab sayılmıştır.

5. Kabrin üzerine su dökerken baş kısmından başlamak tavsiye edilmiştir.

6. Kabir en çok yerden bir karış veya ondan biraz fazla yüksek tutulur ve balık sırtı şekline sokularak düzenlenir. Böyle yapmak sünnete daha muvafıktır. Bununla beraber kabrin etrafına taş dizmek ve kaybolmaması için o taşları sıvamaya cevaz verenler olmuştur.

7. Kabrin çok yüksek tutulması, mermer ve betondan yapılması mekruhtur. Çünkü İslam, kabrin üstüne değil, altına önem verir.

8. Zaruret yokken kabirleri çiğnemek, kabirlerin üzerine oturmak

tahrimen mekruhtur.

9. Kabrin üzerine kümbet yapmak, bina oturtmak da mekruhtur. Buna daha çok şekle önem veren kimseler heveslenir.

10. Kabirden çıkan toprağı yine kabri düzenlemede kullanmak müstehabdır. İhtiyaç olmadığı takdirde hariçten toprak getirip kullanmamak daha uygun olur.

11. Ölüyü defnederken, onun için rahmet ve mağfiret dilemek, kabir sualinin kolay geçmesi için dua etmek meşrudur.

12. Ölü defnedilirken oturmak veya ayakta durmakta bir sakınca yoktur. Ancak defin işiyle meşgul olanlara yardımcı olmak sünnettir.

DEFİNDEN SONRA ÖLÜ İÇİN DUA ETMEK

Cenaze namazında ölen din kardeşimiz için dua etmemiz, yani cenaze namazına katılıp bu görevi yerine getirmemiz farz-ı kifayedir. Din kardeşimizi kabir alemine yolcu ederken, onu dua, salavat ve benzeri zikirlerle anıp ilahi rahmet ve mağfireti dilememiz İslam'ın güzel sünnetlerinden biridir. Bu, hem din kardeşliğimizi pekiştirir, hem aramızdaki soğukluğu giderir, hem de ecir ve sevap kazanmamıza vesile olur.

Ayrıca defin esnasında ve bir de defin olayından hemen sonra onun için dua etmemiz, kabirde rahat cevap vermesine yardımcı olur.

عَنْ عُثْمَانَ قَالَ كَانَ النَّبِيُّ صَلَّى اللهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ إِذَا فَرَغَ مِنْ دَفْنِ الْمَيِّتِ وَقَفَ عَلَيْهِ فَقَالَ اِسْتَغْفِرُوا لِأَخِيكُمْ وَسَلُوا لَهُ التَّثْبِيتَ فَإِنَّهُ الْآنَ يُسْأَلُ.

530

Osman (radıyallahu anh)'dan yapılan rivayette, diyor ki: "Rasulullah Efendimiz (sallallahu aleyhi ve sellem) ölüyü defin işinden fariğ olunca, baş ucunda ayakta durur ve şöyle buyururdu: "Kardeşiniz için mağfiret dileyiniz ve onun için tespit (sükünet, sebat ve doğru cevap vermek) isteyiniz. Çünkü o şu anda (melek tarafından) sorguya çekilmektedir."[141]

وَعَنْ رَاشِدِ بْنِ سَعْدٍ وَضَمْرَةَ بْنِ حَبِيبٍ وَحَكِيمِ بْنِ عُمَيْرٍ قَالُوا إِذَا سُوِّيَ عَلَى الْمَيِّتِ قَبْرُهُ وَانْصَرَفَ النَّاسُ عَنْهُ كَانُوا يَسْتَحِبُّونَ أَنْ يُقَالَ لِلْمَيِّتِ عِنْدَ قَبْرِهِ: يَا فُلَانُ قُلْ لاَ إِلَهَ إِلاَّ اللهُ أَشْهَدُ أَنْ لاَ إِلَهَ إِلاَّ اللهُ ثَلاَثَ مَرَّاتٍ يَا فُلَانُ قُلْ رَبِّيَ اللهُ وَدِينِيَ الْإِسْلاَمُ وَنَبِيِّي مُحَمَّدٌ صَلَّى اللهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ ثُمَّ يَنْصَرِفُ.

141 Ebu Davud/Cenaiz: 69

Raşid b. Sa'd ve Damre b. Habib ve Hakim b. Umeyr'den yapdan rivayete göre, şöyle demişlerdir: "Ölünün kabri kapanıp tesviye edildikten ve oradaki insanlar ayrılmak üzere oldukları zaman isterler ki ölen kimseye kabrinin yanında şöyle telkinde bulunsunlar: "Ya filan! De ki: La ilahe İllallah ve Eşhedü ella İlahe İllallah" Bunu üç defa tekrarlarlar ve sonra devamla: 'Ya filan! De ki: Rabbim Allah'tır, dinim İslam'dır, Peygamberimiz Muhammed (sallallahu aleyhi ve sellem) dir." Sonra ayrılıp giderler.[142]

Hadis-i Şerifle İlgili Mezheplerin İctihad Ve Yorumları

Defin işi tamamlandıktan sonra ölü için dua etmekte bir sakınca yoktur. Dört mezhepte aynı hususu belirtmişlerdir. Ancak telkin konusunun meşru olduğunu söyleyen olmamıştır. İmam Ahmed, Osman hadisiyle çıkarım yaparak dua etmekte bir sakınca olmadığını belirtmiş; telkin hakkında ise bir görüş ortaya koyduğu tespit edilememiştir. Diğer müctehid imamlardan da telkinin meşruiyetine delalet eden sarih bir ictihad nakledilmemiştir. Ancak el-Esrem, daha çok Şam halkının telkinde bulunduklarını kaydetmiştir.[143]

El-Kadi ve Ebu'l-Hattab telkinin müstehab olduğunu belirtmişlerdir. Bu ikisi şu hadisi delil göstermişlerdir: Ebu Ümame el-Bahili (radıyallahu anh) diyor ki: Rasulullah Efendimiz (sallallahu aleyhi ve sellem) şöyle buyurdu: "Sizden biriniz ölünce, defnedip üzerine toprak atarak düzeltme yaptıktan sonra sizden biriniz onun baş ucunda durup şöyle söylesin: "Ey falan İbn fülane! (Çünkü ölü bu sesi duyar ama cevap veremez) İkinci defa yine Ya fülan İbn fülane! der ve oturmuş bir halde yine aynı sözü üçüncü defa söyler. O sırada ölü şöyle der: "Allah sana rahmet etsin, beni irşad eyle" Ama onun bu sözünü kimse işitmez. Devamla şöyle der: "Dünyadan "La ilahe illallah, Muhammedun abduhu ve rasulühü" şehadetiyle çıktın, bu sözü hatırla ki, sen Allah'ın Rab olduğuna, İslam'ın din olduğuna, Muhammed'in (sallallahu aleyhi ve sellem)'in

142 Sünen-i Said. Neylü'l-Evtar:4/101

143 İbn Kudame/El-Muğni: 2/385

Peygamberimiz olduğuna, Kur'an'ın imamı olduğuna razı olmuştun."[144]

Telhis'te bu hadisin Taberani tarafından da rivayet edildiği ve isnadının salih olduğu belirtilmiştir. Ziya ise, bunu Ahkam'ında kuvvetlendirir anlamda rivayet etmiştir. Abdülaziz, eş-Şafî adlı eserinde bunu tahric etmiştir.[145] Ancak müctehid imamların çoğu bu rivayeti salih görmemişlerdir.

Konuyla İlgili Diğer Hadis-i Şerifler Ve Tahliller

141 nolu Osman hadisini aynı zamanda Hakim tahric etmiş ve Hafız Bezzar sahihlemiştir.

142 nolu Raşid ve diğer iki ravinin rivayetini İbn Hacer Telhis'te almış fakat üzerlerinde bir görüş ortaya koymamıştır. Adı geçen Raşid'in Sıffin Savaş'ına katılıp Muaviye taraftarı olduğu belirlenmiştir. O bakımdan İbn Hazm onun zayıf olduğunu söylemiş, ama Darekutni: "Onun rivayetine itibar edilir" demiştir.

Hadis-i Şeriften Çıkarılan Hükümler

1. Defin işi bitince ölü için dua etmek meşrudur. Buna müstehab diyenler de olmuştur.
2. Telkin'de bulunmak ise, ilim adamlarından bir kısmına göre, müstehabdır. Dört mezhep imamı ise, bunun istihbabını kabul etmemişlerdir.
3. O bakımdan telkinde bulunmak isteyeni menetmemek, bulunmak istemeyeni de teşvik etmemek daha uygundur.

144 İbn Şâhîn/Kitabu Zikri'l-Mevt. El-Muğni: 2/386. İbn Kudame/el-Muğni; 2/386, Haşiye

145 Müslim/Cenaiz: 106, Adahî: 37. Taberani/Dahaya: 105. Ahmed: 3/38

KABİR ZİYARETİ

İnsan için en tesirli öğütlerden biri de ölümü hatırlamaktır. Bunun için Hz. Ömer Efendimiz (radıyallahu anh) yüzüğünün taşına "Nefis için ölümü hatırlamak yeterli bir öğüttür" mealinde bir ibare yazdırmış idi.

O bakımdan cenazeye iştirak etmek, onu teşyi' edip kabrine kadar götürmek ve ara sıra kabirleri ziyaret etmek, insanı madde cenderesinden, dünyalığa aşırı yönelmekten çekip, bozulan hayat dengesini sağlar. Aynı zamanda bedenle ruh, dünya ile ahiret arasında zayıflayan köprüyü sağlamlaştırıp dengede tutmayı ilham eder.

Ancak kabir ziyaretinin birtakım adap ve kuralları vardır ki, onları sünnet çerçevesinde ele alıp hurafeden uzak bir çizgide bulundurmamız gerekir. Bunun için de ilgili hadisleri ve müctehid imamların ictihad, tespit ve görüşlerini bilmemizde lüzum söz konusudur.

عَنْ بُرَيْدَةَ قَالَ قَالَ رَسُولُ اللهِ صَلَّى اللهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ: قَدْ كُنْتُ نَهَيْتُكُمْ عَنْ زِيَارَةِ الْقُبُورِ فَقَدْ أُذِنَ لِمُحَمَّدٍ فِي زِيَارَةِ قَبْرِ أُمِّهِ فَزُورُوهَا فَإِنَّهَا تُذَكِّرُ الْآخِرَةَ.

Büreyde (radıyallahu anh)'dan yapılan rivayete göre, Rasulullah Efendimiz (sallallahu aleyhi ve sellem) şöyle buyurmuştur: "Ben sizi kabirleri ziyaretten menetmiştim. Artık Muhammed'e anasının kabrini ziyarete izin verilmiş bulunuyor. O bakımdan siz de kabirleri ziyaret edin; çünkü kabir ziyareti ahireti hatırlatır."[146]

وَعَنْ أَبِي هُرَيْرَةَ قَالَ زَارَ النَّبِيُّ صَلَّى اللهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ مُهَّ فَبَكَىوَأَبْكَى مَنْ حَوْلَهُ فَقَالَ: اَسْتَأْذَنْتُ وَسَلَّمَ قَبْرُأُ رَبِّي أَنْ أَسْتَغْفِرَ لَهَا فَلَمْ يُؤْذَنْ لِي وَسْتَأْذَنْتُهُ فِي

146 Müslim/Cenaiz: 105, 108. Nesai/Cenaiz: 101. İbn Mace/Cenaiz: 40. Ahmed: 2/441

أَنْ أَزُورَ قَبْرَهَا فَأَذِنَ لِي فَزُورُوا الْقُبُورَ فَإِنَّهَا تُذَكِّرُ الْمَوْتَ.

Ebu Hureyre (radıyallahu anh)'dan yapılan rivayete göre, adı geçen şöyle demiştir: "Rasulullah Efendimiz (sallallahu aleyhi ve sellem) anasının kabrini ziyaret edip ağladı ve bu sebeple O'nun etrafında yer alan ashabı da ağladı. Rasulullah Efendimiz (sallallahu aleyhi ve sellem) onlara şöyle buyurdu: "Annem için istiğfarda bulunmam için Rabbimden izin istedim, O bana izin vermedi. Sonra annemin kabrini ziyaret etmem için Rabbimden izin istedim, bana izin verdi. O bakımdan artık siz de kabirleri ziyaret ediniz. Çünkü bu, ahireti hatırlatır."[147]

Yine Ebu Hureyre (radıyallahu anh)'dan yapılan rivayette deniliyor ki: "Efendimiz (sallallahu aleyhi ve sellem) kabirleri ziyaret eden kadınları lanetledi."[148]

وَعَنْ عَبْدُ اللهِ بْنِ أَبِي مُلَيْكَةَ أَنَّ عَائِشَةَ أَقْبَلَتْ ذَاتَ يَوْمٍ مِنَ الْمَقَابِرِ فَقُلْتُ لَهَا يَاأُمَّ الْمُؤْمِنِينَ مِنْ أَيْنَ أَقْبَلْتِ؟ قَالَتْ مِنْ قَبْرِ أَخِي عَبْدِ الرَّحْمَنِ فَقُلْتُ لَهَا أَلَيْسَ كَانَ نَهَى رَسُولَ اللهِ صَلَّى اللهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ عَنْ زِيَارَةِ الْقُبُورِقَالَتْ نَعَمْ كَانَ نَهَى عَنْ زِيَارَةِ الْقُبُورِ ثُمَّ أَمَرَ بِزِيَارَتِهَا

Abdullah b. Ebi Müleyke (radıyallahu anh) diyor ki: "Bir gün Hz. Aişe kabirlerden dönüp geliyordu. Kendisine dedim ki: "Ey mü'minlerin anası! Nereden geliyorsun?" O bana: "Kardeşim Abdurrahman'ın kabrini ziyaretten" diye cevap verdi. Ona: "Rasulullah Efendimiz (sallallahu aleyhi ve sellem) kabirleri ziyareti menetmemiş miydi?" diye sordum. O bana: "Evet, menetmişti, sonra ziyaret etmeyi emretti" diye cevap verdi.[149]

وَعَنْ أَبِي هُرَيْرَةَ أَنَّ النَّبِيَّ صَلَّي اللهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ أَتَي الْمَقْبَرَةَ فَقَالَ: اَلسَّلاَمُ

147 Ebu Davud/Cenaiz: 78. Tirmizi/Salat: 121. Nesai/Cenaiz: 104. Ahmed: 1/ 229, 287

148 El-Esrem/Sünen. Neylü'l-Evtar: 4/125

149 Müslim/Taharet: 39, 45

عَلَيْكُمْ دَارَ قَوْمٍ مُؤْمِنِينَ! وَإِنَّا إِنْ شَاءَاللهُ بِكُمْ لَاحِقُونَ.

Ebu Hureyre (radıyallahu anh)'dan yapılan rivayete göre, adı geçen diyor ki: "Rasulullah Efendimiz (sallallahu aleyhi ve sellem) kabristana geldi ve şöyle dedi: "Selam size olsun ey müminlerin yurdu! Şüphesiz biz de -inşaallah- size katılacağız."[150]

Ahmed b. Hanbel bu hadisi şu fazlalıkla rivayet etmiştir: "Allah'ım! Bizi bunların ecrinden (sevap ve mükafatından) mahrum bırakma ve onlardan sonra bizi fitneye düşürme."

وَعَنْ بُرَيْدَةَ قَالَ كَانَ رَسُولُ اللهِ صَلَّي اللهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ يُعَلِّمُهُمْ إِذَا خَرَجُوا إِلَي الْمَقَابِرِ أَنْ يَقُولَ قَائِلُهُمْ: اَلسَّلَامُ عَلَيْكُمْ أَهْلَ الدِّيَارِ مِنَ الْمُؤْمِنِينَ وَالْمُسْلِمِينَ وَإِنَّا إِنْ شَاءَ اللهُ بِكُمْ لَلَاحِقُونَ نَسْأَلُ اللهَ لَنَا وَلَكُمْ الْعَافِيَةَ.

Büreyde (radıyallahu anh)'dan yapılan rivayette diyor ki: "Rasulullah Efendimiz (sallallahu aleyhi ve sellem), ashabına, kabirleri ziyarete çıktıklarında şöyle demelerini öğretiyordu: "Selam size olsun ey mü'minlerden ve müslimlerden oluşan diyar ehli! Şüphesiz biz de -inşaallah- gelip size katılacağız. Allah (celle celaluhu)'dan bizim ve sizin için afiyet dileriz.[151]

Hadis-i Şerifle İlgili Mezheplerin İctihad Ve Yorumları

Hanefiler'e göre: Kabirleri ziyaret etmek hem erkeklere, hem de kadınlara menduptur. Bazı ilim adamlarına göre, kadınların kabirleri ziyaret etmeleri haram kılınmıştır. Ancak en sahih tespite göre bu hususta hem erkeklere, hem de kadınlara ruhsat vardır.

Kabirleri ayakta durup ziyaret etmek ve yine ayakta dua etmek sünnettir. Nitekim Rasulullah Efendimiz (sallallahu aleyhi ve sellem) Baki Kabristanı'nı ziyaret ederken böyle yapar ve şöyle derdi: "Selam size olsun ey mü'min top-

150 Müslim/Cenaiz: 104. İbn Mace/Cenaiz: 36. Ahmed: 5/353

151 Haşiyetü't-Tahtavi: 340-342

luluğun yurdu! Şüphesiz biz de -inşaallah- gelip size katılacağız- Allah (celle celaluhu)'dan bize ve size afiyet dilerim."

Ziyaretçinin Yasin suresini okuması müstehabdır. Okurken kabrin yanı başında oturmasında bir sakınca yoktur.[152]

Şafiîler'e göre: Kabirleri adabına uygun ziyaret etmek sadece erkeklere menduptur; kadınlara ise mekruhtur. Ancak kadınların ziyarete çıkmaları bir fitne çıkmasına veya haram bir şeyin işlenmesini sebebiyet verdiği takdirde, ziyaret kerahet sınırında kalmaz, haram olur.[153]

Hanbeliler'e göre: Erkeklerin kabirleri ziyareti hakkında görüş birliği vardır, buna muhalefet eden olmamıştır.

Kabir ziyaretinde Rasulullah Efendimiz (sallallahu aleyhi ve sellem)'den rivayet edilen duayı söylemek sünnettir. Aynı zamanda kabrin yanında Kur'an okumakta bir sakınca yoktur. Kadınların ziyaret etmesi ise, mekruhtur.[154]

Konuyla İlgil Hadis-i Şerifler Ve Tahliller

146 nolu Büreyde hadisini Tirmizi sahihlemiştir. O bakımdan ihticaca salih sayılır. Nitekim müctehidlerin hemen hepsi bu hadisle çıkarım yapıp kabir ziyaretinin sünnet olduğunu belirtmişlerdir. Kimi de müstehab olduğunu kabul eder.

147 nolu Ebu Hureyre Hadisini Buhari dışında diğer beş sahih kaynak nakletmiştir. Aynı zamanda Hakim tahric etmiştir.

Bu babda Şafiî, Ahmed ve Hakim, Ebu Zer (radıyallahu anh)'dan bir hadis rivayet etmişlerse de senedinin zayıf olduğu tespit edilmiştir. İbn Mace ve Hakim'in İbn Mes'ud (radıyallahu anh)'dan rivayet ettikleri bir hadis daha var ki, onun isnadında Eyyub b. Hani' bulunuyor. Bu zat hakkında farklı tespitler

152 Abdurrahman El-Ceziri/el-Fıkhu ale'l-Mezahibi'l- Erbaa: 1/540'dan özetlenerek.

153 İbn Kudame/el-Muğni: 2/424'den özetlenerek.

154 Neylü'l-Evtar: 4/124

söz konusudur.[155] Bunun gibi Ahmed b. Hanbel, Hz. Ali (radıyallahu anh)'dan; İbn Mace, Hz. Aişe validemiz (radıyallahu anha)'dan rivayet etmiştir.

Hadis ve rivayetlerin tamamını bir araya getirince, kabir ziyaretinin meşruiyeti ortaya çıkıyor ve daha önce menedilen hükmün kaldırıldığı kesinlik kazanıyor.

148 nolu Ebu Hureyre hadisini aynı zamanda İbn Hibban tahric edip sahihlemiştir. Ancak hadisin delaleti mutlak değil mukayyeddir; yani sünnete aykırı ağlamak, çırpınmak veya bir fitne ve fesada sebebiyet vermek söz konusu olduğunda, kadınların kabirleri ziyaret etmesi haramdır. Böyle bir durum olmadığı takdirde, müctehidlerin bir kısmına göre ziyaret etmelerinde bir sakınca yoktur, bir kısmına göre ise kerahet vardır. Böylece, ziyaret sebebiyle birtakım günah ve fitneye sebebiyet veren kadınlar lanetlenmiştir.

149 nolu Abdullah hadisini aynı zamanda Hakim tahric etmiş; İbn Mace de muhtasar biçimde Hz. Aişe validemiz (radıyallahu anha)'dan rivayete yer vermiştir. Şöyle ki: "Rasulullah Efendimiz (sallallahu aleyhi ve sellem) kabirleri ziyarete ruhsat vermiştir."

Bu babda Ahmed, İbn Mace ve Hakim, Hasan (radıyallahu anh)'dan ve Ahmed de ayrıca İbn Abbas (radıyallahu anh)'dan hadis rivayet etmiştir. Ancak isnadında Ümmü Hani'nin azadlı kölesi Ebu Salih'in bunun isnadında yer aldığı bilinmektedir ki, bu zat zayıftır. İbn Mehdi onun sağlam olduğunu söylemişse de, İmam Ahmed sağlam olmadığına dikkat çekmiştir.

Kabirleri ziyaretin kadınlar için mekruh veya haram olduğuna dair Ebu Davud ve Hakim'in İbn Ömer (radıyallahu anh)'dan rivayet ettikleri bir hadis söz konusudur:

"Rasulullah Efendimiz (sallallahu aleyhi ve sellem), kızı Fatıma'ya gözü dokundu ve sordu: "Seni evinden dışarı çıkaran şey nedir"? Şu ölü evine geldim de onların ölüsüne merhamet duygumu (kullanarak rahmet dileyip) gösterdim, diye cevap verdi. Rasulullah Efendimiz (sallallahu aleyhi ve sellem): "Umulur

155 Zehebi/Mizanü'l-İ'tidal: 4/538, 10302 nolu Ebu Salih.

ki onlarla birlikte kabre kadar vardın!" buyurdu. O da şöyle dedi Allah (celle celaluhu)'ya sığınırım, bu hususta sizin neler anlattığınızı sizden işitmiş bulunuyorum. "Eğer onlarla beraber kabre gitmiş olsaydın şöyle şöyle günahkar olurdun" buyurarak konu üzerinde şiddetli durdu.

Bir diğer rivayette ise, bu son cümle şu lafızla nakledilmiştir: "Eğer onlarla beraber kabre kadar gitmiş olsaydın, senin babanın dedesi Cennet'i görmedikçe sen de Cennet'i göremez olurdun."

Hakim bu hadisin, Şeyhayn'ın şartına göre "sahihul-isnad" olduğunu belirtmiştir. İbn Dakik el-İyd, İhkamü'l-Ahkâm'da bu babda görüşünü ortaya koyarken, Hakim sözü üzerinde şüpheyle durmuştur. Çünkü Buhari ve Müslim'in Ümmü Atiyye (radıyallahu anh)'dan yaptıkları rivayete göre, Ümmü Atiyye şöyle demiştir: "Rasulullah Efendimiz (sallallahu aleyhi ve sellem) biz kadınları cenazeyi takip ve teşyi'den menetti, ancak bu men üzerinde ısrarla durmadı."

Şüphesiz cenazeyi kabre kadar teşyi' etmek başkadır, kabirleri gidip ziyaret etmek yine başka bir olaydır.

160 nolu Ebu Hureyre hadisi sahihtir ve delil olarak gösterilmeye salihtir. Onun gibi **161** nolu Büreyde hadisi de sahihtir.

Bu babda ayrıca Müslim'in Hz. Aişe validemiz (radıyallahu anha)'dan rivayet ettiği bir hadis bulunuyor ki, mealen şöyledir: "Rasulullah Efendimiz (sallallahu aleyhi ve sellem), Hz. Aişe (radıyallahu anha)'ya kabirleri şöyle selamlamasını emretti: "De ki, müminlerden ve müslimlerden oluşan kabir ehline selam olsun. Allah bizden ve sizden önden gidenlerle geride kalanlara rahmetini indirsin. Şüphesiz biz de -inşaallah- gelip size katılacağız."

Yine Müslim Hz. Aişe validemiz (radıyallahu anha)'dan şu hadisi tahric etmiştir; adı geçen diyor ki: "Rasulullah Efendimiz (sallallahu aleyhi ve sellem) hemen hemen bir çok gecelerinde evden çıkıp Baki kabristanına gider ki bu daha çok gecenin son bölümüne rastlardı ve şöyle derdi: "Ey müminlerin eyleştiği dar! Selam size olsun. Size va'dolunan size gelip ulaştı ve biz de -in-

şaallah- gelip size katılacağız. Allah'ım! Baki' el-Garkad (kabristanında) bulunanları bağışla."

Kabirlere selam verme konusunda zikredilen "dar" kelimesinden maksat, hem kabirler, hem de kabir ehli olanlardır.

Bu sahih rivayetlerden, kabirleri ziyaret edip onlara selam vermenin ve ilgili duayı yapmanın sünnet olduğu anlaşılıyor. Aynı zamanda kabirleri sık sık ziyaretin meşruiyetine delalet vardır. Sonra da kabir ehli ve hayatta olanlar için bu esnada mağfiretle birlikte afiyet dilemenin de müstehab olduğuna delalet vardır.

Hadis-i Şeriften Çıkarılan Hükümler

1. Kabirleri önceleri ziyaret etme yasaklanmıştı.
2. Sonra İslami hükümler kalp ve kafalara iyice yerleşip Cahiliye devri adetlerinin önüne bir sed çekilince bu yasak kaldırılmış ve böylece kabirleri ziyaret sünnet kılınmıştır.
3. Kadınların kabirleri ziyaretinin uygun olup olmayacağı, günün, ortamın ve toplum yapısındaki ahlaki seviyenin ölçülerine bağlıdır: Sesli ağlamak, hıçkırmak ve fitneye sebep olmak söz konusu olmadığı takdirde, kabirleri ziyaret etmelerine cevaz verilebilir. Bu gibi durumlar mevcut olduğu takdirde cevaz verilmez.
4. Kabirleri ziyarete giden kimsenin ayakta durup, Rasulullah Efendimiz (sallallahu aleyhi ve sellem)'den nakledilen selamı vermesi ve sonra diğer duayı yapması, mağfiret ve afiyet dilemesi de sünnettir.
5. Kabirleri ziyaret ederken, zorunlu bir sebep olmadıkça kabirleri çiğnemek, üzerinde oturmak, küçük abdest bozmak mekruhtur.
6. Kabirleri ziyarette daha çok ölümü, kabir alemini ve ahireti; sonra da dünyanın geçici olduğunu, toplanılan mal ve servetin; elde edilen makam ve şöhretin ölümle noktalanacağını düşünmek ve ona göre ibret almak müstehabdır.

I. KONU

NAMAZ

Teşehhüdde Şehadet Parmağıyla İşarette Bulunmak....11
Teşehhüdden Sonra Efendimiz'e Salât Ve Selam Getirmek....15
Teşehhütten Sonra Efendimiz'in Âl Ve Ezvacına da Salât Getirmek....24
Namazın Sonunda Yapılacak Dualar....29
Namazdan Selâm ile Çıkmak....41
Namazdan Sonra Zikir Ve Duâ....54
Namazları Farklı Yerlerde Kılmak....61
Tesbihat Ne ile Yapılmalıdır ?....70
Namazda Konuşmak, Namazı Bozar Mı?....74
Namazda Öksürmek Ve Öf Diye Püflemek....86
Namazda Ağlamak....92
Namazda Aksırana El-Hamdülillah Demek....96
Cemaatle Namazda Hatayı Düzeltmek....100
Namazda Kıraatta Takılan İmama Fetihte Bulunmak....105
Namazda Dua Ve Zikirde Bulunmak....110
Namazda İken Verilen Selam Alınır Mı ?....115
Namazda İken Sağa, Sola İltifat Etmek....119
Namazda Parmak Çıtlatmak Ve Parmakları Birbirine Kenetlemek....124
Namazda İken Yılan Ve Akrep Öldürmek Namazı Bozar Mı?....128
Namazda İken Kalbe Gelen Vesvese Namazı Bozmaz....131
Felaket Anlarında Kunut Okumak....134
Namaz Kılan Kimsenin Önünde Sütre Bulundurması....140
Sünnet Ve Nafile Namazlar....145
Farzlara Tabî Olan Dört Rekatlı Namazlar....152
Vitir Namazı....157
Teravih Namazı....164

Gece Namazı (Teheccüd)....170
Duha (Kuşluk) Namazı Ve Fazileti....178
Tahiyyetü'l-Mescid Namazı....183
Abdest Şükür Namazı....187
İstihare Namazı....189
Nafile Namazın Cemaatle Kılınması....193
Namaz Kılınması Mekruh Olan Vakitler....198
Tilavet Ve Şükür Secdesi....205
Şükür Secdesi....212
Secde-i Sehv (Namazda Yanılma Secdesi)....219
Namazda Şek....225
Cemaatle Namaz Kılmanın Gereği....232
Kadınların Camiye Gitmesi....240
Camiye Sekinet Ve Vakarla Gitmek....245
İmam Namazı Hafif Tutması....248
Namazda İmama Uymanın Hükmü....252
Çocuk Veya Kadınla Cemaat Yapmak....257
İmamet Bahsi Ve İmamın Sıfatı....262
Fasıkın İmameti....269
Namazda Mukimin Misafire Uyması....274
Farz Kılanın Nafile Kılana Uyması....279
Oturarak Namaz Kılanın Ayakta Durana....284
Ayakta Duranın Oturarak Kılana Uyması....284
Müteveddi'in Müteyemmime Uyması....290
Farz Namazda İmamın Yeri....294
Cemaatle Kılınan Namazda Kadın Ve Çocukların Yeri....299
Namazda Yüksekçe Bir Yerde Durmak....304
Sünneti Ve Farzı Aynı Yerde Kılmak....308
Hastanın Namazı....311

Seferi Namaz....316
İki Namazı Bır Arada Kılmak....324
Cuma Namazı Ve Önemi....330
Cuma Namazı Kaç Kişi İle Kılınır ?....338
Cuma Namazının Sünnetleri....343
Minberin Hükmü....348
Hutbe Ve Özelliği....353
Bayram Namazı, Önemi Ve Vakti....360
Bayram Namazında Tekbir Sayısı Ve Yeri....370
Bayram Namazından Önce Ve Sonra Nafile Kılınır Mı ?....375
Bayram Hutbesi Ve Hükümleri....380
Teşrik Günleri....386
Korku Namazı....391
Korku Namazı Nasıl Kılınır ?....402
Güneş Tutulma Namazı....407
İstiska (Yağmur Duası) Namazı....419

II. KONU

HASTA ZİYARETİ

Hasta Ziyareti....435

III. KONU

CENAZE / DEFİN

Ölen Müslümanı Yıkamak (Gasl)....449
Şehîdler Yıkanmaz....456
Cenaze Yıkamanın Keyfiyeti....464
Kefenin Güzel Olması Müstehabdır....470
Cenaze Namazı Ve Onunla İlgili Hususlar....480
Cenaze Namazında Cemaatin Fazileti....493

Ölenin Ardından Sesli Ağlamak Mekruhtur....497
Cenaze Namazında Kaç Tekbir Getirilir?....502
Cenaze Namazında Kıraat, Salavat Ve Dua....508
Cenaze Geçirilirken Önünden Kalkmak....516
Ölüyü Besmele İle Kabre Bırakmak....522
Definden Sonra Ölü İçin Dua Etmek....530
KabirZiyareti....533